

**ქართული
ისტორიული საბუთების
კორპუსი**

II

„ქართული ისტორიული საბუთების კორპუსის“ II ტომი ქრონოლოგიურად აგრძელებს ამავე სერიის I ტომს, რომელიც 1984 წელს გამოიცა. მასში სრულადაა თავმოყრილი ის ისტორიული საბუთები, რომლებიც, დედნებისა თუ პირების სახით, შემორჩენილია XIV საუკუნიდან ვიდრე XV საუკუნის შუა ხანებამდე. ეს საისტორიო მასალა უდიდესი წყაროთმცოდნეობითი ღირებულებისაა, რადგან მათი მნიშვნელოვანი ნაწილი ერთადერთი წყაროა აღნიშნული პერიოდის საქართველოს ისტორიისათვის. გამოცემაში წარმოდგენილი ისტორიულ საბუთთა კრიტიკულად დადგენილი ტექსტები, სამეცნიერო აპარატი და დედნების ფოტოასლები მნიშვნელოვან დახმარებას გაუწევს საქართველოს ისტორიის, ქართული პალეოგრაფიისა და დიპლომატიკის მკვლევართ.

წინამდებარე ტომი დასაბეჭდად მზად იყო ჯერ კიდევ 1993 წელს, მაგრამ, რიგი მიზეზების გამო, მისი დაბეჭდვა ხანგრძლივი დროით შეფერხდა.

ტომის რედაქტორი **მზია სურგულაძე**

ISBN 978-9941-9284-9-9

© ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, 2013.

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
საქართველოს ეროვნული არქივი

ქართული ისტორიული საბუთები

XIV-XV საუკუნეები

შეადგინეს და გამოსაცემად მოამზადეს
თინათინ ენუქიძემ, ნინო თარხნიშვილმა, ბაბილინა ლომინაძემ

თქვენ წინაშეა წიგნი, რომელიც საქართველოს შუა საუკუნეების სამართლებრივ ცხოვრებას გაგაცნობთ. წიგნში წარმოდგენილია XIV-XV საუკუნეების ისტორიული საბუთები, რომლებიც ჟამთა სიავეს გადაურჩა. მიუხედავად მცირერიცხოვნებისა, მოცემულ ტომში შესული ისტორიული საბუთები შესანიშნავად გადმოსცემენ იმ ეპოქის სულისკვეთებას, რომელიც წინ უძღოდა ერთიანი საქართველოს რღვევას.

დავით აღმაშენებლის მიერ გაერთიანებულმა და აღორძინებულმა საქართველომ, განსაკუთრებული ეკონომიკურ-პოლიტიკური პირობების გამო, თამარის ეპოქაში რენესანსული აღმასვლა დაიწყო, მაგრამ მონღოლთა ურდოების ხანგრძლივმა შემოსევებმა ეს სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკური აღმაშენებლობითი პროცესი სავსებით მიაწაგლა და შუა საუკუნეებში საქართველო დავითისა და თამარის დიდი საქართველოს აჩრდილსდა დამსგავსა.

სწორედ ამიტომ იმ ბურუსით მოცული ეპოქიდან მოღწეული თითოეული საბუთი, თითოეული დოკუმენტი, რომელიც თუნდაც სულ უმნიშვნელო ცნობას, მცირე დეტალს მაინც შეიცავს იმდროინდელი საქართველოს საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ცხოვრების შესახებ, ჩვენთვის ძვირფასი და ღირებულია. განსაკუთრებით ეს ეხება იურიდიულ დოკუმენტებს, რომლებიც არამარტო მეცნიერის მაძიებელი გონებისათვის წარმოადგენს უმდიდრეს მასალას. ამ ისტორიული საბუთების ნიალიდან ნათლად ჩანს, რა გზა გამოიარა ქართულმა სამართლებრივმა აზრმა, რა სამართლებრივ წარმოდგენებს ემყარებოდა იგი, როგორი იყო სოციალური გარემო და თავად სოციუმი და, რაც მთავარია, როგორ სამართლებრივ აზროვნებას ეფუძნებოდა მთელი იმდროინდელი სახელმწიფოებრივი სისტემა.

ყოველივე ამაზე ვიპოვით პასუხს ამ საბუთთა გაცნობა-გააზრებისას. ამიტომ იგი დღესაც ცოცხალი და საინტერესოა არა მხოლოდ ამ ეპოქით დაინტერესებული მეცნიერ-მკვლევრებისათვის, არამედ პრაქტიკოსი იურისტებისათვისაც.

თანამედროვეობის ცნება არ არსებობს წარსულის ცნების გარეშე. ამიტომაცაა პატივსაცემი ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის თანამშრომელთა მუდმივი ზრუნვა საქართველოს ისტორიის წყაროების გამოსაცემად,

რისი კარგი მაგალითიცაა ქართული ისტორიული საბუთების კორპუსის II ტომის რედაქტირება და გამოსაცემად მომზადება. მით უმეტეს, თუ გავითვალისწინებთ იმ გარემოებას, რომ I ტომის გამოცემის შემდეგ თითქმის 30 წელი გავიდა და ასეთი ხანგრძლივი შუალედის მიზეზი მხოლოდ ჩვენი ქვეყნის 90-იანი წლებისა და შემდგომი პერიოდის საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ვითარებაში უნდა ვეძებოთ.

საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ სიამოვნებით მიიღო ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის წინადადება, მონაწილეობა მიეღო ამ წიგნის გამოცემაში, რადგან დარწმუნებულნი ვართ, ყველა იურისტისათვის ის კარგი საჩუქარი იქნება, როგორც საუკუნეების მიღმა ჩავლილი, დაკარგული, მაგრამ სინამდვილეში მარად ცოცხალი სუბსტანციის – დროის – გამოძახილი.

კონსტანტინე კუპლაშვილი

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარე

შენახვა

1. ქართული ისტორიული საბუთები XIV-XV ს. I ნახეზარი

წინამდებარე გამოცემაში შესული საბუთები მიეკუთვნება საქართველოს პოლიტიკური ერთიანობის ხანას. საბუთების უმრავლესობა აღმოსავლეთ საქართველოდანაა, ძლიერ მცირე სამხრეთიდან. ისტორიული სამცხე-საათაბაგოდან საბუთების ნაკლებობა აიხსნება XVI ს. 50-70-იან წლებში ამ კუთხის თურქთაგან დაპყრობით, რის შედეგადაც ამ მხარეში თანდათან შეიცვალა პოლიტიკური და სოციალური წყობა. ქართულმა დოკუმენტებმა აქ თანდათან დაკარგეს თავიანთი დანიშნულება; ისლამის გავრცელების გამო შევიწროვდა ქრისტიანული ეკლესია და ბოლოს სულ მოისპო: ეკლესიები დაიხურა ან გადაკეთდა მეჩეთებად. ძველ საბუთებს, რაკი აღარ გამოიყენებოდა და აღარც ახალი იწერებოდა, პატრონები აღარ უფრთხილდებოდნენ. გადარჩა ის საბუთები, რომლებიც საქართველოს შიდა პროვინციებში გადმოსულებმა თან წამოიღეს, როგორც საგვარეულო ნაშთი, ან, რომლებიც თავიდანვე მოხვდა სახელმწიფოს ცენტრალურ დანესებულებებში და ა. შ.

წინამდებარე გამოცემაში შესული დოკუმენტები წარმოგვიჩენენ საქართველოს ისტორიის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ეტაპს, როცა მონღოლთა ასწლიანი ბატონობის შემდეგ ცენტრალურმა ხელისუფლებამ გიორგი ბრწყინვალის (1318-1346) მეთაურობით გააჩაღა აღდგენითი სამუშაოები და გარკვეულ წარმატებასაც მიაღწია. ამ დროიდან შემოგვრჩა 4 საბუთი, ხოლო მომდევნო, თემურ-ლენგის კატასტროფული შემოსევების პერიოდიდან – 15 საბუთი. 56 საბუთი მიეკუთვნება საქართველოში მომდევნო რესტავრაციის პერიოდს, რომელსაც სათავეში ედგა ალექსანდრე დიდი (1412-1442). საბუთებში აისახა ის სააღმშენებლო სამუშაოები, რომლებიც შესრულდა თემურ-ლენგის მრავალგზის შემოსევათა შედეგად დანგრეული ტაძრების, ციხეების, სასახლეების აღსადგენად; აგრეთვე ისეთი ღონისძიება, როგორიც იყო ცენტრალური ხელისუფლების მიერ სააღმშენებლო ხარჯების ნაწილობრივ დასაფარავად მოსახლეობაზე სპეციალური დროებითი გადასახადის („მალის“) გაწერა; სხვა ზომები ქვეყნის სამეურნეო-ეკონომიკური მოღონიერებისათვის და დარღვეული სოციალური ნორმების აღსადგენად, სეფტიცხოვლისა და სხვა ეკლესიების ეკონომიკური გაძლიერებისათვის; საერთოდ, ქვეყნის ეკლესიური და პოლიტიკური მთლიანობის განმტკიცებისათვის და ა. შ. წარმოდგენილი საბუთები, მიუხედავად მცირერიცხოვნებისა, გარკვეულად ავლენს ეპოქის ზოგიერთ დამახასიათებელ თვისებას.

წინამდებარე საბუთების მიხედვით, თამამად შეიძლება ითქვას, რომ თემურ-ლენგის გამანადგურებელი შემოსევების შემდგომი ხანიდან, XV საუკუნის პირველ ნახევარში, იწყება კულტურისა და განათლების აღმავლობა. მაგალითად, აქ გამოჩნდნენ პირველად დიდად განსწავლული კარის „მწერლები“

დემეტრე მარკოზისშვილი და კლიმი კაკაჩასძე, რომელთა ნამუშევრებში ჩანს არა მხოლოდ ღრმა განსწავლულობა, არამედ საკუთარი შემოქმედებაც (მხედველობაში გვაქვს მათ მიერ დაწერილი სიგელ-გურჯები). მათ შექმნეს სიგელის ახალი, გაუმჯობესებული სახეობა. მათ მიერ შედგენილი სიგელების საღვთისმეტყველო შესავალი უნდა ჩაითვალოს სასულიერო პოეზიის თავისებურ ნიმუშად, რომელშიც ქრისტიანული დოგმატიკის ღრმა ცოდნის საფუძველზე მოცემულია წმინდანთა შესხმა-დასდებელთა ორიგინალური ნიმუშები და სხვა.

წინამდებარე გამოცემაში საბუთთა აბსოლუტური უმრავლესობა საეკლესიოა (ეკლესია არის გამცემი ან მიმღები). ეს შემთხვევითი არ არის. საერთოდ, საეკლესიო საბუთების სიმრავლე საერო საბუთებთან (მეტადრე ძველი პერიოდიდან) შედარებით არა ერთი მიზეზით აიხსნება. ეკლესიას, როგორც უფრო მონესრიგებული მეურნეობის პატრონს, სამეურნეო აღრიცხვაც მაღალ დონეზე ჰქონდა. ეკლესიაში, გარდა იმისა, რომ ინახებოდა ორიგინალები, ამასთანავე წესად იყო მიღებული სპეციალური სახით „ნიგნის“, „იადგარის“, „ერთიანი სიგელის“ შედგენა, სადაც შეჰქონდათ ორიგინალი დოკუმენტებიდან გამონაკრები მასალა. ამას გარდა, იწერდნენ საბუთის სრულ პირს სათანადო „ნიგნში“ და სხვ. ყოველივე ეს ხელს უწყობდა საბუთების შენახვას და მის გამრავლებას. ასეთი სამუშაოები უმთავრესად საკათედრო ეკლესიებში და დიდ მონასტრებში სრულდებოდა. მეორე მხრივ, თვით საეკლესიო ფეოდალური მინისმფლობელობის თავისებური ხასიათი აიძულებდა ეკლესიას საუკუნეებით შეენახა საბუთები მაშინ, როცა საერო მინისმფლობელთათვის ეს იმდენად აუცილებელი არ იყო. საქმე ისაა, რომ ეკლესიისათვის შეწირულებად გადაცემული მიწა-წყალი შემწირველს, თუ მის მემკვიდრეებს, ყოველთვის შეეძლოთ გამოეწირათ. მფლობელობაზე უკანონო პრეტენზიები ვინმეს რომ არ წამოეყენებინა, საჭირო იყო ნამდვილი საბუთების შენახვა. ერთი გარემოებათაგანი ისიც იყო, რომ ეკლესიის მესაჭეებს, ეპისკოპოსებს, წინამძღვრებს, როგორც უქორწინოებს, პირდაპირი მემკვიდრეები არ ჰყავდათ. ეკლესია კორპორაციული დაწესებულება იყო, ამიტომაც ყოველი ახალი მომდევნო მესაჭე წინამორბედისაგან წერილობითი ანგარიშით იბარებდა საეკლესიო უძრავ-მოძრავ ქონებას და ასევე გადასცემდა მომდევნოს. ანგარიშის შედგენა, ბუნებრივია, საჭიროებდა ძველი საბუთების შენახვას.

საერო მინისმფლობელობაში უფრო რთული და დიფერენცირებული მდგომარეობა გვაქვს. ქართული ფეოდალური სამართლის მიხედვით, უძრავ ქონებაზე მფლობელობის დაკარგვას, იმ შემთხვევაში, თუ სარჩელი აღიძვრებოდა, ზანდაზმულობა ხელს უშლიდა. მემამულეს შეეძლო დაებრუნებინა ქონება კანონიერი დასაბუთების საფუძველზე (დოკუმენტი, ცოცხალი მონაშე...), ამიტომაც მფლობელნი საგვარეულო საბუთებს ინახავდნენ. მოძრავ ქონებაზე კი, ყმა-გლეხზე, თუ ეს გლეხი ბატონისგან წავიდოდა, პატრონს შეეძლო მფლობელობის აღდგენა 30 წლის განმავლობაში, თუ სარჩელს აღძრავდა. თუ არ აღძრავდა, მაშინ – 7 წლის განმავლობაში. ამგვარად, ასეთ შემთხვევაში საბუთის ძალა 7 ან 30 წლით განისაზღვრებოდა. უფრო გამარტივებულია საქმე საგლეხო მინისმფლობელობაში: გლეხზე, რომელიც ხელშეკრულებით მივიდოდა ბატონთან, ფეოდალის მუდმივი მფლობელობა, ყოველგვარი წერილობითი საბუთის გარეშე, ავტომატურად გრძელდებოდა უკვე ერთი თაობის შემდეგ. ან, კიდევ, საერო მინისმფლობელობაში ნასყიდი მიწის უცილობელი ფლობისათვის საკმარისი იყო

ორი თაობისაგან ფლობა. ამიტომ, საბუთის შენახვას შემდგომში ნაკლები მნიშვნელობა ჰქონდა.

ერთ-ერთი მთავარი გარემოება, რომელიც ეკლესიას აიძულებდა მუდმივ წესრიგში ჰქონოდა შენახული საბუთები, ის იყო, რომ მას დროდადრო უნდა განეახლებინა და დაემტკიცებინა ცენტრალური ხელისუფლებისაგან მისთვის საუკუნეებით მინიჭებული პრივილეგია. ეკლესია მუდმივ კავშირში იყო სამეფო ხელისუფლებასთან, როგორც მისი ხელდებული; ასევე, ცალკეულ შემწირველთაგანაც უნდა დაემტკიცებინა სულის სამსახურისათვის მისადმი გადაცემული სამშემოსავლო ადგილ-მამულის მუდმივი მფლობელობა და ა. შ. ყველაფერი ეს ხდებოდა ძველი საბუთების საფუძველზე.

საეკლესიო საბუთების გადაჩენა-დაცვაში არანაკლები როლი შენახვის ტექნიკურმა სამშუალებებმაც შეასრულეს. ეკლესიის შენობა და მასში ცალკე განყოფილება – „საღარო“, სადაც დოკუმენტების გარდა სხვა საეკლესიო ნივთები (სინამდის ჭურჭელი, შესამოსლები, განძი...) ინახებოდა, თავისი სპეციალური კედლებით, ნაკლები სინათლით, სტაბილური ტემპერატურით, გარეშე პირთაგან შეუღწევლობით, იდეალურ პირობებს ქმნიდა ყოველგვარი ხელნაწერის უვნებლობისათვის.

საბუთები ეკლესიებსა და სასახლეებში, ჩვეულებრივ, ეწყობოდა კალათებში ან ხის სკივრებში. მიუხედავად იმისა, საბუთი ეტრატზე იყო დანერგილი თუ ქალაღზე, გრაგნილად ან დაკეცილად ინახებოდა. თავის მხრივ, გრაგნილის ხშირი გაშლით ტექსტი რომ არ დაზიანებულიყო, საბუთის ზურგზე, ბოლოში, ანერდნენ საბუთის სათაურს, რაც გაუშლელად გვამცნობს მის რაობას. ასეთი სახის გრაგნილი წინამდებარე გამოცემაში არა ერთია. ნაკეცობის ადგილები დროთა ვითარებაში ამოიჭმებოდა და ტექსტი ზიანდებოდა. ნაკეცობაში ასეთი დაზიანებული ადგილების შესახებ ხშირად მიუთითებდნენ სინოდის კანტორის რეგისტრატორები ძველი საბუთების აღწერისას და დავთარში გატარებისას.

ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი, რამაც დიდი გავლენა იქონია საეკლესიო საბუთების უფრო მრავლად მოღწევაში, მორალურ-ფსიქოლოგიური ხასიათისაა. მოსახლეობა საქართველოში, განურჩევლად წოდებისა, რელიგიური რწმენის გამო, რიდით და პატივისცემით ეპყრობოდა ეკლესიებს. ეკლესიის გაქურდვის ანუ „ეკლესიის გატეხის“ მაგალითები წყაროებში ფიქსირებულია იშვიათად, რაც შემთხვევითი არ უნდა იყოს. ქართულ სამართალში „ეკლესიის გატეხისათვის“ სასჯელის მეტ-ნაკლები სიმძიმე, ჩანს, დამოკიდებული იყო დანაშაულის სიხშირეზე და სხვა გარემოებებზე. თუ ადრე მატერიალური საზღაური გვხვდება, XVI საუკუნის იურიდიული ძეგლი, „სამართალი კათალიკოსთა“, ეკლესიის გატეხისათვის ჩამოხრჩობას ანებს (მუხ. 2).

ეკლესიებს, როგორც ეროვნულ სინამდევებს, გარეშე მტერი შეურაცხყოფდა, არბევდა და წავადა. ამ დროს ილუპებოდა აქ შენახული კულტურული ფასეულობანი, მათ შორის სიგელ-გუჯრებიც. ძველი ქართული თუ უცხოური მატია-ნეები, კვინკლოსები, საბუთები სავსეა დამპყრობელთა – მონღოლების, თემურ-ლენგის თუ სხვა თათარ-ნომადთა, თურქ-ოსმალთა, ირანელთა – ნამოქმედარის შესახებ ცნობებით. ტიპური ანუ ცნობა, დაცული თეიმურაზ მეფის სიგელში ბოძებული ეპისკოპოსისადმი (1631 წ.): „ოდეს შააბაზ ყაენი გაგვინყრა და ჩუენი სახელმწიფო აღაოჭრა და ტაძარი, სადიდებელნი სახლნი და სა-

ლოცველნი თქუენნი იავარყვნა და ძველნი სიგელნი თქუენი მას ჟამსა დაკარგულიყო".¹

ყურადღება უნდა მივაქციოთ საეკლესიო საბუთების შინაარსობრივ სპეციფიკურობასაც, რითაც ისინი იმსახურებდნენ განსაკუთრებულად სათუთ და მოკრძალებულ მოპყრობას. საქმე ისაა, რომ ჩვეულებრივად, ეკლესიის, როგორც საკულტო დაწესებულების საბუთებში შეკვეთილი იყო შემწირველის „ჯოჯოხეთისაგან ხსნისათვის“ სათანადო სასულიერო მომსახურება (მოსახსენებელი, აღაპი...). ყოველ ასეთ საბუთში გაძლიერებულია წყევლა-კრულვა იმათ მიმართ, ვინც გაბედავს და შეკვეთილ სამსახურს შემწირველს „მოუშლის“, „დააკლეს“ და ა. შ. (მართალია, არსად, თვით საბუთის განზრახ ფიზიკურ მოსპობაზე, როგორც ერთ-ერთ საშუალებაზე გარიგებული სამსახურის გაუქმებისათვის, ლაპარაკი არ არის, მაგრამ ასეთი ქმედება პრაქტიკულად არ გამოირიცხებოდა). სულის სამსახურის მოშლა იმდენად მძიმედ ითვლებოდა, რომ მომშლელს, განურჩევლად წოდებისა, იმ დროის გაგებით, პირადად ეკისრებოდა შემწირველის ყველა გამოუსყიდველი ცოდვის (რისი გამოსყიდვაც მან დააბრკოლა) „ზღვევა“, „წინაშე ღმრთისა დღესა მას განკითხვისასა მეორედ მოსვლასა“. ყოველივე ეს ხელს უწყობდა, როგორც ვთქვით, საეკლესიო საბუთების დაცვა-შენახვას.

წინამდებარე გამოცემაში წარმოდგენილი ერთი საბუთი ხელნაწერის დაუნერელ ფურცელზეა მოთავსებული. საბუთების ჩასანერად XIV-XV საუკუნეებშიც, ძველი ტრადიციისამებრ, არც თუ იშვიათად, იყენებდნენ საღვთისმსახურო წიგნების ამიებს და დაუნერელ ფურცლებს. ასეთი ხერხი ერთგვარად უზრუნველყოფდა საბუთის დაცვა-შენახვას. ამავე დროს საბუთის გამცემი თითქოს იმის გარანტიასაც იღებდა, რომ წიგნის სინმინდის ძალით, კერავენ გაბედავდა მის ხელყოფას და ა. შ.

XIV-XV საუკუნეებიდან ჩვენამდე მოღწეული საბუთების სიმცირე იმიტაც უნდა ავხსნათ, რომ ამ პერიოდში, სათავადოთა სისტემის თანდათან გამარჯვებისა და ერთიანი საქართველოს პოლიტიკურად დაშლის პროცესში, სამეფო მიწების ფონდმა იკლო, შემცირდა გასაცემი მიწები და საბუთებიც ნაკლები იწერებოდა.

XIV-XV საუკუნეების საბუთები უმთავრესად იწერებოდა ქალაღზე. მტრისაგან ხშირი აოხრების გამო ქალაღი ადვილად ნადგურდებოდა. მეორეც, ქალაღი ამ დროს უმთავრესად შემოპქონდათ ევროპიდან. ევროპასთან ვაჭრობისა და სხვა ურთიერთობის შენელების გამო, ქალაღის იმპორტმა იკლო, ხოლო, როგორც წყაროს პირდაპირი ჩვენებიდან ჩანს, საერთო სიღარიბის შედეგად ეტრატი ძალზე გაძვირდა.

ქართული ისტორიული საბუთების დიდი ნაწილი, მათ შორის წინამდებარე „კორპუსის“ II წიგნში გამოქვეყნებული საბუთთა დედნების დიდი უმრავლესობა დაიღუპა XX საუკუნეში სრულიად შემთხვევით. 1914-1918 წწ. I მსოფლიო ომის დროს, საქართველოში საომარი ფრონტის მოსალოდნელი მოახლოების გამო, მეფის მთავრობის ბრძანებით, 1915 წელს საქართველოს მთავარი არქივები,

ს. კაკაბაძე, ისტორიული საბუთები, IV, 1913, გვ. 18.

მათი დაცვის მიზნით, ევაკუირებულ იქნა ჩრდილო კავკასიაში და იქ სხვადასხვა ადგილას შესანახად განაწილდა. ამ არქივებიდან ზოგიერთი ნაწილობრივ, ზოგიერთი მთლიანად დაიღუპა ამ ტერიტორიაზე გაჩაღებული სამოქალაქო ომის დროს. 1923 წელს, როცა ს. კაკაბაძე სპეციალური მივლინებით ჩავიდა არქივების ჩამოსატანად, მას სტანიცა კავკასიაში სრულიად განადგურებული დაუხვდა თბილისის „საგუბერნიო მინათმოქმედების სამმართველოს“ არქივი, რომელიც მოიცავდა საქართველოს ეკლესია-მონასტრების სინოდის კანტორის 3000 სიგელ-გუჯარს და მოთავსებული იყო ოთხ ყუთში. დასავლეთ ააქართ-ველოს გუჯრების ნაწილი (ყველა ტყავზე), რომელიც შედიოდა ქუთაისის „გუ-ბერნიის მინათმოქმედების სამმართველოს“ არქივში, ინახებოდა ქ. გიორგიევს-კში და რომანოვსკში (შემდეგ კრაპოტკინი), აგრეთვე დაღუპული აღმოჩნდა. ს. კაკაბაძემ ჩრდილო კავკასიიდან 14 ვაგონით ჩამოიტანა გადარჩენილი საარ-ქივო და სამუზეუმო კოლექციები¹.

წინამდებარე გამოცემაში გამოყენებულია საქართველოს ეროვნული არქი-ვის მასალები, ფონდები: 1448, 1449, 1450, 1451; ხელნაწერთა ეროვნული ცენ-ტრის მასალები, ფონდები: Ad. Hd. Sd. Qd. A; რუსეთის მეცნიერებათა აკადემი-ის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის სანქტ-პეტერბურგის განყოფილები-ს მასალები, ფონდები: H-6, H-13. E-73. E-5. 18/130. E-240.

წინამდებარე გამოცემაში უმრავლესობა დედანდაკარგული საბუთია, ისი-ნი ქვეყნდება ძველი პუბლიკაციების ან არქივებში დაცული გადანერილი პირების მიხედვით. ამ ტიპის საბუთებისადმი სრული ნდობა ძირითადად იმაზეა დამოკიდებული, თუ რამდენად დამაჯერებლად ეუწვენებთ ტექსტის სრულფა-სოვნებას. ამდენად, მათი არქეოგრაფიული დამუშავება უფრო რთულია, ვიდრე დედნებისა.

¹ დანვრილებით იხ. ს. კაკაბაძე, საარქივო საქმის შესახებ საქართველოში; მოხსენება განათლების სახალხო კომისრის სახელზე, წარდგენილი ჩრდ. კავკასიიდან არქივების და სამუზეუმო კოლექციების ევაკუაციის შესახებ 1923 წელს. საისტორიო მოამბე, I, 1924, გვ. 267-281.

2. გამოცემაში გამოყენებული პუბლიკაციები და საარქივო წყაროები

პირველ რიგში განვიხილავთ იმ ძველ პუბლიკაციებსა და საარქივო ფონდებს, რომლებსაც პირველწყაროს მნიშვნელობა აქვთ წინამდებარე გამოცემისათვის. მომდევნო საკითხად შევეხებით პრინციპებს, რომლებიც საფუძვლად დაედო საბუთების არქეოგრაფიულ დამუშავებას, სახელდობრ, ლეგენდის აგებულებას.

ძველ გამოცემათა შორის უნდა გამოვყოთ თ. ჟორდანიასა და ს. კაკაბაძის პუბლიკაციები, რომლებიც შეიცავენ ისეთ საბუთებს, რომელთა დიდი ნაწილის ორიგინალი დღეს დაკარგულია. ამის გამო ახალი პუბლიკაცია, ნებისთი უნებლიეთ, ამ ძველის გამეორებას წარმოადგენს. ამიტომაცაა, რომ დასახელებულ ავტორთა გამოცემებს ჩვენთვის პირველწყაროს მნიშვნელობა აქვთ. ამავე დროს, საბედნიეროდ, ეს გამოცემები იძლევა დედნის მეტ-ნაკლებად სრულ გარეგნულ აღწერას.

შენიშნავთ, რომ ხსენებულ გამოცემათა შესწავლა-შეფასება ცალკე დამოუკიდებელი თემაა, რომელიც, სამწუხაროდ, დღემდე ხელუხლებელია. მას არა მხოლოდ ქართული არქეოგრაფიის ზოგადი ისტორიისათვის, არამედ სადღეისო პრაქტიკული მუშაობისათვისაც დიდი მნიშვნელობა აქვს, მით უფრო, როცა ინტენსიური მუშაობა ამ ხაზით უკვე დაწყებულია. ჩვენ მიერ აქ წარმოდგენილ დაკვირვებებს სისრულის პრეტენზია არა აქვთ, მაგრამ მათი გათვალისწინება აუცილებელია.

თ. ჟორდანიას მრავალრიცხოვან პუბლიკაციათა შორის „ქორპუსში“ გამოყენების თვალსაზრისით განსაკუთრებული ადგილი უკავია „ქრონიკების“ მეორე ნიგნს. მასში გამოქვეყნებული დოკუმენტები (X-XVII სს.) ძირითადად ამოკრეფილია „სინოდის კანტორის“ ფონდებიდან, უმნიშვნელო ნაწილი გადაწერილია კერძო ოჯახებიდან. დიდი უმრავლესობა ამ საბუთებისა (დედნები, პირები) განადგურდა XX საუკუნეში, პირველი მსოფლიო ომის დროს არქივების ჩრდილო კავკასიაში გატანის გამო. დაღუპულ საბუთთაგან წინამდებარე გამოცემაში „ქრონიკების“ II ტომის მიხედვით ქვეყნდება 16 საბუთი, ხოლო დაკარგული დედნების არქეოგრაფიული აღწერილობისათვის ვსარგებლობთ 34 შემთხვევაში.

ერთ-ერთი ღირსება „ქრონიკების“ II ნიგნისა, ის არის, რომ თ. ჟორდანია აქვეყნებს არა მხოლოდ დედანს, არამედ ამ დედნის ძველ, XVII საუკუნეში შესრულებულ პირს. მას აქვეყნებს დედანთან ერთობლივად, ან უთითებს მხოლოდ მის საარქივო ინდექსს. XVII საუკუნის პირების ტექსტები, ერთ ნიგნად აკინძული, მას უნახავს სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთთა ფონდში – №507. თვითონ ამ ნიგნს უწოდებს: „მცხეთის სიგელ-გუჯართა ნუსხას“ ან მარტივად „ნუსხას“. გარდა ამისა, ამ „ნუსხას“ თ. ჟორდანია იყენებს დედნის დაზიანებული ადგილების შესავსებად და გასასწორებლად. წინასწარვეც იძლევა ასეთ განმარტებას: „სადაც მოხეულია ანუ დაზიანებული ტექსტი, ჩვენი მიგნებით ამოვიკითხეთ და ანუ ნუსხით აღვადგინეთ, ის სიტყვები და ფრაზები დიდ ფრ-

ჩილებში ჩავსხით" („ქრონიკები“, II, გვ. VII). მცხეთის „ნუსხას“ წინამდებარე გამოცემასთან მიმართებაში ქვემოთ სპეციალურად განვიხილავთ, ამიტომ მასზე სიტყვას აღარ გავაგრძელებთ.

„ქრონიკების“ II ნიგნს (ასევე I ნიგნსაც) ღირსებებთან ერთად აქვს ერთი თავისებურება, რომელიც ჩვენი მიზნისათვის ერთგვარად უარყოფითი მნიშვნელობისაა, თუმცა, თუ გამოვალთ თვით ამ ნიგნის მიზანდასახულობიდან, ეს ნიგნის ნაკლად არ ჩაითვლება. საქმე ის არის, რომ ამ გამოცემაში დედნების თუ პირების ტექსტები უმრავლეს შემთხვევაში შემოკლებულია.

„ქრონიკების“ (I, II, III ნიგნები) შემდგენელის მიზანი, როგორც ეს „წინასიტყვაობაში“ მოცემული განმარტებიდან და თვით მაშრომიდან ჩანს, იყო დოკუმენტების საშუალებით „ქართლის ცხოვრებაში“ მოთხრობილი ფაქტების შინაარსობრივად და ქრონოლოგიურად შევსება და დასაბუთება. ამიტომაც აქ, ძირითადად ამონაწერების სახით, ერთმანეთის გვერდით მოთავსებულია ყოველგვარი სახეობის ისტორიული მასალა, როგორც სიგელ-გუჯრების, ასევე ნარატული, ეპიგრაფიკული, ქრონიკალური, კვინკლოსური და სხვა ხასიათისა. მართლაც, ტექნიკურად შეუძლებელი და დასახული მიზნისთვის უსარგებლო იყო ამა თუ იმ წყაროს სრული ტექსტის დაბეჭდვა. ავტორს აინტერესებდა წყაროდან მხოლოდ ფაქტობრივი ინფორმაცია. ამის გამოა, რომ „ქრონიკების“ მასალებმა ძირითადად ამონაწერებისა და ნაწყვეტების სახე მიიღო, ხოლო გამოტოვებული ადგილები აღნიშნულია მრავალწერტილით. საყურადღებოა, რომ, თუ ავტორი ტექსტებს ამოკლებს, სამაგიეროდ, ციტირებული ტექსტების პირველწყაროთა სრულ პასპორტს იძლევა, აფასებს მათ სანდოობას, აღწერს მათ ფიზიკურ მდგომარეობას, მიუთითებს დაცვის ადგილს და სხვ. ამ სახის ინფორმაცია დიდად გვეხმარება, განსაკუთრებით, დაკარგულ დედნებზე წარმოდგენის შესაქმნელად.

„ქრონიკების“ ნიგნებში შეტანილი მასალა გარკვეული კონკრეტული გეგმით არის შეკრებილ-დალაგებული. ეს გეგმა ავტორს უკარნახა, მისივე თქმით, „ქართლის ცხოვრების“ ნაკლოვანებამ, – რომ ის ვერ გვიხატავს ქვეყნის უტყუარ ისტორიას, რომ მასში ზოგი ამბავი ძლიერ მოკლეა ან სულ გამოტოვებულია, არ არის ქრონოლოგია, არის ანაქრონიზმები; არ არის ცნობები სარწმუნოებაზე, ოჯახზე, სახელმწიფო წესწყობილებაზე და ა. შ. ავტორი ბოლოს დაასკვნის, რომ „ამ რიგზე დანყობილი „ქრონიკები“ ჩვენ მივიყვანეთ უძველეს დროიდან XIX საუკუნის ნახევრამდე... ჩვენი შრომის მიზანი იყო: გამოგვეკვია „ქართლის ცხოვრების“ ღირსების შემონახვა ანუ გასწორება მასში მოქცეულ ცნობათა სხვა უტყუარ წყაროებით, აღვსება მისი ქრონოლოგიური ნაკლისა და მისი შევსება ახალი ცნობებით“ („ქრონიკები“, I, გვ. III-V).

„ქართლის ცხოვრების“ ამგვარი, ასე ვთქვათ, დოკუმენტური შევსება-შემონახვის სამუშაო (ანუ, მისივე სიტყვებით რომ ვთქვათ: „დანერვილებითი კრიტიკული გამოძიება ჩვენის მატიანის, ქართლის ცხოვრებისა“), ავტორს გაუნაწილებია „ქრონიკების“ სამ ნიგნში ერთმანეთის გაგრძელებად. I ნიგნში „გარჩეულია“ ჩვენი მატიანე უძველესი დროიდან XIII საუკუნემდე; II ნიგნში – გიორგი ლაშადან 1700 წლამდე; მესამეში – „ქართლის ცხოვრების“ დანარჩენი ნაწილი“ („ქრონიკები“, II, გვ. VII).

მრავალრიცხოვანი საისტორიო მასალა „ქრონიკებში“, თ. ჟორდანიასვე განმარტებით, გამართულია შემდეგი წესით: ყველა საბუთს ზედვე უწერია ისიც, თუ საიდან არიან ამოღებულნი; ხოლო ეკლესია-მონასტერების საბუთებს

და ნუსხებს იქვე უზის ნომრები და ქართული ნუსხები, რომელთაც მსურველი ადვილად მოსძებნის იმ საბუთებს იმავე ნომრების ქვეშ სინოდის კანტორის გუჯრებსა და რეესტრებში, რომელნიც დაცულნი არიან თფილისის და ქუთაისის სახელმწიფო ქონებათა გამგეობაში და საეკლესიო მუზეუმში. რადგან სიგელ-გუჯარი იწყებიან გრძელ ლეთის-მეტყველურ წინასიტყვაობით და ბოლოდებიან გრძლადვე დანერილის წყევლა-კრულვით, ამის გამო ჩვენ ეს ნაწილები განგებ გამოუშვით შემოკლებისათვის და მხოლოდ რამდენსამე გუჯარში დავტოვით ნიმუშად. ხოლო იმ გუჯრებისაგან, რომელნიც ნაკლებ მნიშვნელობისად ვცანით, ჩვენ ამოვკრიფეთ მხოლოდ უფრო საჭირო ცნობები სიტყვა-სიტყვით. სადაც ჩვენ განგებ გამოგვიშვია სიტყვები ანუ მთელი სტრიქონები, იქ დავსხით მრავალი წერტილები" და ა. შ.

აქვე საგანგებოდ დამატებით აღნიშნავს შემდეგს: „მეთექვსმეტე საუკუნის ნახევრიდან დაწყებული საისტორიო სიგელ-გუჯრები და სხვა საბუთები... ჩვენ ან შემოკლებით შემოვიტანეთ ამ წიგნში ან სრულიად გამოვუშვით, რადგან საჭიროდ ვცანით ეს მასალა გამოვაქვეყნოთ ამ „ქრონიკების“ მესამე ტომში“ და სხვ. („ქრონიკები“, II, გვ. VII).

„ქრონიკებში“ გატარებული ასეთი წესისაგან საგრძნობლად განსხვავებულია თ. ჟორდანიას მიდგომა საბუთების ცალკეული პუბლიკაციებისადმი. ასეთ შემთხვევაში შემოკლება იშვიათია, ოღონდ გამონაკლისია „უახლოესი“ პერიოდის საბუთები, რომელთა სიმრავლე და ერთფეროვნება, თ. ჟორდანიას აზრით, მათ შემოკლებას ერთგვარად დასაშვებს ხდიდა¹.

ამგვარად, დასკვნის სახით შეიძლება გავიმეოროთ, რომ „ქრონიკების“ მიზანი საბუთების გამოცემა კი არ იყო, არამედ ამ საბუთებიდან საჭირო ფაქტობრივი ინფორმაციის გამოქვეყნება ქრონოლოგიური რიგით. ამის შედეგად წიგნში საბუთების შემოკლება (მრავალწერტილით) გაბატონებული წესია. სრულ ტექსტს ავტორი მხოლოდ შერჩევით აქვეყნებს, იმ შემთხვევაში, თუ საბუთი ძალიან ძველი და „მნიშვნელოვანია“ დამოუკიდებლადაც, ან თვლის, რომ სხვათა გამოცემებში იგი „დამახინჯებულად“ არის დასტამბული. თუ დღეს „ქრონიკების“ II წიგნს ჩვენ ვიყენებთ საბუთების გამოცემისათვის (ე. ი. არაპირდაპირი დანიშნულებით), თავისთავად ცხადია, მას ჩვენთვის შეზღუდული მნიშვნელობა ექნება.

¹ „შოთაშელის მონასტრის ისტორიული საბუთების“ (1896 წ.) წინასიტყვაობაში შემდეგი იკითხება: „უძველესი და უძვირფასესი საბუთები ჩვენ სრულად და შეუმოკლებლად შემოვიტანეთ ამ წიგნში, ხოლო უახლესნი შემოკლებით და სიტყვადაურთველად“ (გვ. II). „შეუცვლელად დაგებუდეთ ყველა ის საბუთები, რომელნიც დაცულია ჩემდარწმუნებულ საეკლესიო მუზეუმში... თითოეულ X-XV საუკუნეების სიგელს ჩვენ დავურთეთ ქრონოლოგიური და ისტორიული განმარტება, რომლისაგან ცხადი ხდება, თუ ვითარის ღირსებისანი არიან ეს საბუთები... დიდი განძია ყოველი ნაგლეჯი ძველის საბუთებისა, როგორც ახალის ცნობის შემომატანი, ისრე მატანეში აღნუსხულის ცნობების დამამოწმებელი“ (გვ. III).

ს. კაკაბაძის პუბლიკაციებისა და გადანაწერი პირების მიხედვით (1912-1914 წწ.) ვაქცევენ 29 საბუთს. ამას გარდა, დედანდაკარგული საბუთების არქეოგრაფიისათვის ვიყენებთ მის აღწერილობებს 50-მდე შემთხვევაში.

XIV-XV სს. საბუთების კაკაბაძისეულ გამოცემათა განსაკუთრებული ღირსება იმაში გამოიხატება, რომ მან საბუთები გამოსცა სრულად, ყოველგვარი შემოკლების გარეშე, ამავე დროს ნაწილი – დიპლომატიკური წესის დაცვით. ასეთ გამოცემათა მნიშვნელობა განუსაზღვრელად დიდია იმის გამოც, რომ ეს დედნები ამჯერად აღარ არსებობს. სამწუხაროდ, ყველა პალეოგრაფიული ნიშანი მას სრულად გადმოტანილი არა აქვს. მაგ., მხედველობიდან გამორჩა (გარდა რამდენიმე შემთხვევისა) ტექსტის ცალკეული ნაწილების ან დასრულების ნიშნები (ყველა დედანში ასეთი ნიშნები მოცემული არ არის).

ს. კაკაბაძის პუბლიკაციათაგან წინამდებარე გამოცემაში ძირითადად გამოყენებულია „ისტორიული საბუთების“ II და III წიგნები, რომლებშიც თავმოყრილია XIV-XV სს. დედანდაკარგული საბუთების დიდი ნაწილი; ამას გარდა, გამოყენებული გვაქვს მისი სხვა პუბლიკაციები, რომლებიც ასევე ეყრდნობა დედნებს. ს. კაკაბაძე გამოსაცემ მასალას კრებდა ძირითადად სინოდის კანტორის ფონდებიდან, ამიტომაც მას, ისე როგორც თ. ჟორდანიასაც, მითითებული აქვს ამ ფონდის ინდექსები.

ჩვენთვის უძვირფასესი წყაროა საქართველოს ეროვნულ არქივში დაცული ს. კაკაბაძის მიერ 1912-1914 წლებში გამოცემის მიზნით დედნებიდან გადანერილი პირები (ფონდი №1449). განსაკუთრებით დიდია მათი მნიშვნელობა იმ შემთხვევაში, როცა არ მოგვეპოვება დედნის გამოცემა და, ამდენად ის ერთადერთია, რაც შემოგვრჩა დედანდაკარგული დოკუმენტისგან. ასეთი სახის ხელნაწერებს დაეკისრათ საბუთების „პირების“ როლი (ყოველ ასეთ შემთხვევათა შესახებ სათანადო ცნობებს მკითხველი ნახავს თავ-თავის ადგილას ლეგენდებში).

ამრიგად, ს. კაკაბაძის პუბლიკაციებმა და გადანაწერმა პირებმა გადავიჩინა ამჟამად დაკარგული, XIV-XV საუკუნეების ისტორიული საბუთების საკმაოდ დიდი რაოდენობა თითქმის სრული პალეოგრაფიული ნიშნების დაცვით. ცალკეული ხარვეზები, გამოწვეული სუბიექტური თუ ობიექტური მიზეზებით, ოდნავადაც ვერ ჩრდილავენ მათ ღირსებებს. ამ მხრივ, და საერთოდაც, ს. კაკაბაძის საგამომცემლო-საარქივო მუშაობა დიდ დამსახურებად უნდა ჩაითვალოს ქართულ ისტორიოგრაფიაში (მის გამოცემათა მიხედვით ვაქცევენ 17-ს, ხოლო გადანაწერის მიხედვით 12-ს, სულ 29 საბუთს).

ყოფილი სინოდის კანტორის ფონდი და მისი რეგისტრები. სინოდის კანტორაში (დაარსდა 1814 წ., გაუქმდა 1917 წ.) ისტორიული საბუთების დალაგება და ნუმერაცია წარმოებდა ცალკეული ეკლესია-მონასტრების კუთვნილების მიხედვით, ისე, რომ თითოეულ ასეთ ობიექტს ცალკე ნუმერაცია ჰქონდა (მაგ., მცხეთას, შიომღვიმეს...). სინოდის კანტორის საბუთების დიდი უმრავლესობა, როგორც ზემოთაც იყო აღნიშნული, დაიკარგა XX საუკუნეში. ამ ფონდიდან ჩვენთვის ცნობილია ზოგიერთი საბუთი, რომლებიც თავის დროზე, დაკარგვამდე, გამოცემული ან გადაწერილი იყო, ან ისინი, რომლებიც საბოლოოდ საქართველოს ეროვნულ არქივში ან ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში მოხვდა. ამის გარდა, უდიდეს სამსახურს გეინევს ამ ფონდიდან შემონახული კიდევ ერთი სახის მასალა, რომელზეც უნდა შევჩერდეთ.

სინოდის კანტორის საბუთთა სარეგისტრაციო დავთრები (სულ 21) ამჟამად ინახება საქართველოს ეროვნულ არქივში (ფონდი №1451) სახელწოდებით „საქართველო-იმერეთის სინოდალური კანტორის სიგელთა და გუჯართა რეგისტრების კოლექცია“. მასში შეტანილია 4184 დოკუმენტის „შინაარსი“ („изложение содержания“). საბუთები ეკუთვნოდა სხვადასხვა მონასტერს, ეკლესიას და სასულიერო პირებს. შინაარსების ნაწილი, გარდა ქართულისა, შედგენილია თურქულ და ირანულ ენებზე. მე-17-18 დავთრებში წარმოდგენილია პირველ დავთარში შეტანილი საბუთების აღწერილობა რუსულ ენაზე; მეორე დავთარი ორია, II^ა და II^ბ.

ამ ფონდის განხილვას ეუთმობთ საგანგებო ყურადღებას არა მხოლოდ იმიტომ, რომ წინამდებარე გამოცემაში მის მასალას მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია, არამედ იმის გამოც, რომ დავთარ-რეგისტრებმა შესაფერი გამოყენება უნდა ჰპოვოს ისტორიული საბუთების „კორპუსების“ მომდევნო გამოცემაშიც. საქმე ისაა, რომ ამ რეგისტრების არქეოგრაფიული ღირებულება დღემდე თეორიულად და პრაქტიკულად თითქმის უცნობია სპეციალისტებისათვის¹.

დავთრები თავისი სტრუქტურითა და შემცველი ინფორმაციით ბევრად სცილდება საბუთების ჩვეულებრივი აღრიცხვის წიგნს. იგი სრულიად დამოუკიდებელი, ასე ვთქვათ, თავისებური არქეოგრაფიული ძეგლია. ასეთ მნიშვნელობას ეს დავთრები იძენენ იმ განსაკუთრებული გარემოების გამოც, რომ მათში რეგისტრირებული დედნების ნაწილი ამჟამად დაკარგულია. და, ამრიგად, დავთრების საშუალებით დაგვრჩა მხოლოდ მათი შინაარსი.² ყოველივე ამ და სხვა ღირსებათა გამო (იხ. ქვემოთ) სინოდის კანტორის რეგისტრები (დავთრები)

¹ ამ ფონდიდან ნ. ბერძენიშვილმა 1941 წლის პუბლიკაციაში გამოაქვეყნა ორი ტექსტი (დოკუმენტები, I, გვ. 3, 42); ბ. ლომინაძემ მეცნიერულ ბრუნვაში შემოიტანა დავით გარეჯის მონასტრის 48 უცნობი დედანდაკარგული საბუთი (იხ.: ქართული ფეოდალური ურთიერთობის ისტორიიდან (სენიორიები), თბ., 1966.)

ამ ფონდის არქეოგრაფიულ ღირსებებზე და მისი გამოყენების აუცილებლობაზე სპეციალისტების ყურადღება პირველად გაემახვილეთ 1972 წელს, 20 დეკემბერს კ. კეკელიძის ხელნაწერთა ინსტიტუტის (ახლანდელი ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი) საჯარო სხდომაზე მოხსენებამ ნაიბუხლ რეცენზიაში ნაშრომზე: „ქართული ისტორიული საბუთების კორპუსის პირველი წიგნის ხელნაწერი ტექსტი (რედ. შ. შოშიაშვილი)“. რეცენზია ინახება ამაჟამინდელ ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში).

მოითხოვენ მონოგრაფიულ შესწავლას. ამ თემაზე ჩვენი მსჯელობა აქ, რასაკვირველია, სრული ვერ იქნება, რადგან ვიფარგლებით მხოლოდ წინამდებარე პუბლიკაციის ინტერესებით.

საქართველოში რუსულმა მმართველობამ XIX საუკუნის პირველი მეოთხედიდან დაიწყო სინოდის კანტორაში საეკლესიო დოკუმენტების (სიგელ-გუჯართა დედნებისა და პირების, წერილების, განაჩენების, ბრძანებების და სხვ.) რეგისტრაციაში გატარება. პირველი დავთარი შედგა 1818 წელს ამავე დროს „საქართველოს უზენაესი მმართველობის ექსპედიციაში“ დაიწყო საერო დოკუმენტების გატარება (ამაზე ქვემოთ).

სინოდის კანტორის დავთრების არქეოგრაფიული მიზნით გამოყენებისას მხედველობაში უნდა მივიღოთ შემდეგი გარემოებანი: სინოდის კანტორამ, ისე როგორც სხვა მსგავსმა რუსულმა დანესებულებებმა, ობიექტურად ერთგვარი დადებითი როლი შეასრულა ქართული საბუთების დაცვა-შენახვის საქმეში, მაგრამ ამ დანესებულებას არ ჰქონია არქივის (დღევანდელი გაგებით) დანიშნულება. აქ თავს იყრიდა საადგილმამულო ხასიათის საეკლესიო საბუთები, რომლებიც სათანადოდ აღირიცხებოდა, აღინერებოდა, მონმდებოდა და ინახებოდა. რაც მთავარია, საბუთები მუდმივ მოძრაობაში იყო. ახალ რუსულ მთავრობას ესაჭიროებოდა საქართველოში მოქმედი საადგილმამულო საბუთების ხელახალი სანქცირება, რათა გაადვილებოდა ქონებრივ ურთიერთობათა საკითხების მოგვარება. საბუთების ბრუნვაში ყოფნა, უეჭველია, ხელს უწყობდა მათ ფიზიკურ ცვეთას და, ზოგ შემთხვევაში, დაინტერესებული პირისაგან გაყალბება-საც. ასეთ დანესებულებაში შესრულებულ აღწერილობათა ცნობები, რომელთაც ჩვენ არქეოგრაფიული მიზნით ვიყენებთ, თავისთავად ნაკლებია და არასრული, რადგან მათ ასეთი მიზანი არ ჰქონიათ.

დავთარში რეგისტრაციისას საბუთს (დედანს, პირს) თავშივე დაენერებოდა რეგისტრაციის ნომერი არაბული ციფრით¹, ხოლო დავთარში შეჰქონდათ ამ საბუთის შინაარსი იმავე ნომრით. საბუთთა შინაარსები დავთრებში დაჯგუფებულია ეკლესია-მონასტრების მიხედვით. თითოეულ ამ ჯგუფს აქვს საკუთარი შიდა ნუმერაცია და საკუთარი დასათაურება. სათაურებიც, თავის მხრივ, დანომრილია. დავთრის ფურცლებს პაგინაცია აქვს r-ზე. დავთარ-რეგისტრები შედგენილია სხვადასხვა დროს. ნიმუშისათვის შევხებით მათ ზოგიერთ გარეგნულ მხარეს, რომელთაც ასახვა ჰპოვეს წინამდებარე გამოცემის არქეოგრაფიულ აღწერებში, ამიტომაც მათ შესახებ წინასწარ განმარტებას აქ აუცილებლად ვთვლით.

რეგისტრის პირველი „ნიგნი“. გარეყდაზე იკითხება: „N1. „1-я книга гуджаров 1818 года. см. NN журналов N3, 5, 6“².

¹ 6 საბუთზე დასმულ არაბულ ნომერს იმ დროს საკანცელარიო ენაზე „რუსულ“ ნომერ-საც უწოდებდნენ განსასხვავებლად „ქართული“ ნომრისაგან. მაგ., სინოდის კანტორის განკარგულებაში მთელ რიგ ქართულ საბუთებს აწერია ნომერი ქართული ასომთავრულით. იგი აღნიშნავდა საქართველოს სამეფოში მოქმედი ადგილობრივი არქივების სარეგისტრაციო ნომერს (ამაზე ქვემოთ).

როგორც ამ სათაურიდან და დავთრის სხვა მონაცემებიდან ჩანს, გუჯართა პირველი ნიგნი გადმოწერილი ყოფილა მასზე ადრე შედგენილი „ფურნალებიდან“. ასევე შეუდგენიათ სხვა დავთრებიც.

სინოდის კანტორაში მიღებული წესი საბუთთა რეგისტრაციისა არსებითად განსხვავდება იმ დროის სხვა, კერძოდ, საერო რუსულ დაწესებულებებში საბუთების რეგისტრაციის წესისაგან (იხ. ქვემოთ). ერთ-ერთი განსხვავება იმაში მდგომარეობს, რომ თუ, მაგალითად, „უზენაესი მართებლობის ექსპედიციაში“ დავთარში შექონდათ რეგისტრირებული საბუთის სრული ტექსტი უცვლელად (პირი)¹, სინოდის კანტორის დავთარში შეტანილია რეგისტრირებული საბუთის ტექსტის მხოლოდ შინაარსი, ხოლო თხრობა გადატანილია მესამე პირში ტექსტის ძირითადი, შუა ნაწილის, თანამიმდევრობისა და ტერმინოლოგიის დაცვით. შინაარსში გამოტოვებულია ღვთისმეტყველებითი დასაწყისი და ბოლო, კრულობითი ნაწილი, ბოლოში დართული აქვს მითითება გამცემისაგან ხელისმონ-ერთი დამტკიცების შესახებ. ამასთან, ზოგ შემთხვევაში, დედნიდან ციტირებულია კიდევ დამტკიცების ფორმულა, ხოლო თუ რეგისტრატორი ხელრთვას ვერ კითხულობდა, აკეთებდა მითითებას: „ველმოწერილი არს და ძნელად არს წა-საკითხი“. ან, „ველმოწერელი არს“ და ა. შ. აგრეთვე მითითებულია, თუ უზის ბეჭედი, ვისი და სხვ. აღნიშნულია საბუთის დეფექტურობაც. მაგ., „თავი აკლია“ და სხვ.

რეგისტრირებული საბუთიდან ამოკრეფილი ყველა ცნობა განაწილებულია ექვს გრაფაში. მეექვსე გრაფაში გატანილია საბუთის შინაარსი, რასაც ზემოთ შევხებით.

დავთრის სტრუქტურის უფრო თვალსაჩინოდ და სრულად წარმოდგენისათვის ნიმუშად მოგვაქვს გრაფები საერთო სათაურით და ცალკეული სახელწოდებებით:

„წუსხა გუჯართა, სიგელთა და სხვათა წერილებთა, ყმათა და მამულთა ზედა და სხუათა შესახედრთა მცხეთის კათედრის სობოროსითა №1“.

№	ქ-კს	წელი	თთუე	რ-ლთა გუა- მთაგან მიცე- მულ არიან	პაზრი წერილთა გამოცხა- დებითა ეკლესიის შესა- ხედრთა სახელის დებით

პირველ გრაფაში აღნიშნულია რეგისტრაციის ნომერი არაბული ციფრით. ძველ გამოცემებში, მათ შორის თ. ჟორდანიასთან და ს. კაკაბაძესთან, ხშირად გვხვდება საბუთის ნომრით მითითება (მაგ. „სინოდის კანტორის მცხეთის სიგელი №...“). მეორე გრაფაში მოცემულია საბუთის გაცემის თარიღი დედნის დათარიღების სისტემის დაცვით, ე. ი. ქრონიკონით, ქართული ასოურიცხვებით. მესამე გრაფაში თარიღი გადაყვანილია თანამედროვე წელთაღრიცხვაზე არაბუ-

¹ განსხვავების ერთ-ერთ მიზეზად უნდა მივიჩნიოთ ის, რომ სინოდის კანტორაში რეგისტრირებული საბუთი ამავე დაწესებულებაში რჩებოდა (ეს თავის მხრივ დაკავშირებული იყო საეკლესიო ქონების სახელმწიფო საკუთრებად გამოცხადების რეფორმასთან, რომელიც მაშინ მზადდებოდა და გატარდა), ხოლო „უზენაეს მართებლობაში“ შესული საბუთების დედნები კი რეგისტრაციის შემდეგ (ე. ი. პირების გადაღების შემდეგ), როგორც წესი, უბრუნდებოდა პატრონს.

ლი ციფრით; მეოთხე გვამცნობს საბუთის გაცემის თვეს და რიცხვს; მეხუთე გრაფაში დასახელებულია გამცემის ვინაობა; მეექვსეში, როგორც ზემოთ ითქვა, შეტანილია საბუთის ტექსტის შინაარსი, თუ „სახელდებით“ ამ ეკლესიამ რა მიიღო, შეიძინა შეწირულებად, ნასყიდად, რა პირობით და ა. შ. საერთოდ, უნდა ითქვას, რომ სინოდის კანტორის დავთარ-რეგისტრები შესრულებულია მაღალკვალიფიციურად; შეცდომა იშვიათია და ისიც მექანიკური. როგორც ჩანს, შემდგომლ-რეგისტრატორები კარგად ერკვეოდნენ დედნის ეპოქის ენაში¹. დავთრის მონაცემებიდან ჩანს, რომ ისინი სხვადასხვა რანგის სასულიერო პირები იყვნენ: მღვდელი, პროტოიერეი, არქიმანდრიტი...

დავთარ-რეგისტრებში, როგორც წესი, გატარებულია დედნები, იშვიათად არის პირებიც, რაც მითითებულია სიტყვიერად „პირი“, „წერილის კოპიო“, „კოპიო“ და ა. შ. დავთრების სათანადო თავებში (ე. ი. ცალკეული ეკლესიების მიხედვით) საბუთები დალაგებული არ არის ქრონოლოგიური რიგით.

პირველ დავთარში რეგისტრირებულია მცხეთის 508 საბუთი (აქედან საკუთრივ მცხეთისა 481, ხოლო დანარჩენი მცხეთის მფლობელობაში შემავალი ეკლესიებისა: აწყურის, რკონის, თბილისის (მეტეხის ღვთისმშობლისა), იოანე ნათლისმცემლის – 250, შიომღვიმის – 38 და სხვ. ყველაზე ადრინდელია XI საუკუნის², ხოლო ყველაზე გვიანდელია 1816 წლის საბუთი.

მეორე დავთარი: „აღწერა ახლად შემოსულთა დოკუმენტთა ქონებასა ზედა საქართველოს ეკლესიისა, შედგენილი 1842 წელს“, აქ შეტანილია მცხეთის საბუთები №509-დან №610-მდე. ასევეა სხვა ეკლესიების საბუთებიც. №№509-542 ნომრებით გატარებულია XVII-XVIII საუკუნეების „თათრული“ საბუთების ქართული თარგმანები – ირანის შაჰების და მოხელეების ბრძანებებისა და კათალიკოსების თანამდებობაზე დამტკიცებისა და ჯამაგირის დანიშვნის შესახებ: „წერილი მცხეთის სობოროსანი თათრული, თარგმნილი რუსულად და ქართულად“.

მესამე დავთარი: „აღწერა ახლად შემოსულთა დოკუმენტთა ქონებასა ზედა საქართველოს ეკლესიისა, შედგენილი ჩემბ წელსა შინა“, იწყება მცხეთის №612 საბუთით, მთავრდება №651-ით.

მეოთხე დავთარი: „გუჯრების აღწერილობის დავთარი“. აქ საბუთთა რეგისტრაცია სხვა გეგმას მისდევს, რაც იმაში მდგომარეობს, რომ გამოყენებულია 3 ან 6 გრაფა სხვა დავთრებისგან რამდენადმე განსხვავებული საკითხებით. ასეა გატარებული მცხეთის 200 და თბილისის სიონის 59 საბუთი, რომლებიც I-III დავთრებში გვხვდება, ნომრებიც ერთი და იგივეა. ამას გარდა, დავთარში ჩაკნძილია ჩვეულებრივი წესით ადრე შესრულებული „უურნალებიც“, მაგ., ბოლნისის სიონის, ანანურის და სხვ.

წინამდებარე გამოცემაში მეოთხე დავთრის მასალებს მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია, ამიტომ საგანგებოდ უნდა შეეჩერდეთ მასზე.

ნიმუშისათვის მოგვყავს მცხეთის საბუთების აღწერის სათაური და გრაფების სახელწოდებანი იმის საჩვენებლად, თუ რა სახის აღწერას ემსახურებოდა აღნიშნული მეოთხე დავთარი. წინასწარ უნდა შევნიშნოთ, რომ ერთ-ერთ

¹ საერო საბუთების რეგისტრატორები „ექსპედიციაში“, როგორც ქვემოთაც იქნება აღნიშნული, ბევრ შეცდომას უშვებდნენ.

ამ დავთარში № 378-ზე გატარებულია მელქისედეკ კათალიკოს-პატრიარქის დანერგული (XI ს.), მაგრამ შეცდომით იგი გატანილია 1552 წლის თარიღით. შეცდომა იქიდან მომდინარეობს, რომ რეგისტრატორმა ქრონიკონი „სმ“ გადაყვანის დროს, მიუგმატა არა 780-ს, არამედ 1312-ს.

გრაფაში აქაც შეტანილია საბუთის შინაარსი, მაგრამ ტექსტი ენობრივ-სტილისტურად არ ემთხვევა იმავე საბუთის შინაარსს, შეტანილს პირველ დავთარში. ამავე დროს იშვიათად შეგვხვდა ურთიერთგანსხვავებული ცნობებიც. ეს კიდევ ერთხელ მოწმობს იმას, რომ მეოთხე დავთარი შედგენილი უნდა იყოს სხვა პირის მიერ. ყოველ შემთხვევაში, ამ ნაწილში ის გადაწერილი არ არის პირველი დავთარიდან.

„აღწერა გუჯართა მცხეთის სობოროსაითა და სხვათა და სხვათა წერილებთა და დოკუმენტთა შინა შენიშნულთა ნაკლულევანებათა (გვ. 1)“.

№	ნომერი გუჯართა და დოკუმენტთანი, წელნი, თვენი, რიცხუნი, გუამნი შემნირველნი ვ(ითა) რსა ყმასა ანუ მამულსა ზ(ედა) ჩუენებითა, მასთანვე, რომელნი გამოსულან სახელდობრ და როდის კომიტეტიდამ.	შენიშნულნი მათ შინა ნაკლულევანებანი, ვ(ითა)რ იგი ამოფხეკილებანი, ნაბლალულებანი, ჩამატებულებანი ანუ ჩანერილობანი, ქალაღდ მოხევეანი, ბეჭედნი, წელწართულობანი და ჯვრებდასხმანი ჩუენებითა მის შ(ინ)ა, რომელნი მათსა გასულან სახელდობრ საქმეზედა და როდის კომიტეტიდამ.
---	--	---

მეოთხე დავთარში ამ სამი გრაფით დამუშავებულია მცხეთის საბუთები: №№1-50; ექვს გრაფად დამუშავებულია მცხეთის №№56-200 და თბილისის სიონის საბუთები №№1-59 (აქ ზოგან დამატებულია მეშვიდე გრაფა – „ძველი ნომრის“):

№	ქ.კ.	წელი და თთუე	ვისგან არიან შენირულ ანუ მიცემულ	ვინ სახელდობრ და რანი არიან შენირული	აქვსა ვითარიმე ნაკლულევანება დოკუმენტთა ანუ არა

ამრიგად, მოყვნილი მასალიდან ჩანს მეოთხე დავთრის ღირებულება იმ მხრივ, რომ აქ, გარდა საბუთის შინაარსისა, დამატებით შეტანილია სხვა ცნობებიც, სახელდობრ: აღრიცხულია რომელი საბუთი როდის და რა საქმისათვის იყო გატანილი დანესებულებიდან. ამასთანავე, აღწერილია მისი ფიზიკური მდგომარეობა: ტექსტის რომელი საკითხავი სად არის ამოფხეკილი ან სიძველით დაზიანებული და ა. შ. აქევა ცნობა ძველ დროში (ვიდრე კომიტეტში მოხვედრამდე) ამ საბუთის აღდგენა-რესტავრაციის თაობაზე და სხვ. ყველაფერი ეს ჩვენთვის ძვირფასია დედნის თავგადასავლის და მისი ტექსტის დასადგენად, განსაკუთრებით კი, გაყალბებული ადგილების გამოსაცნობად. განუსაზღვრელად დიდია ამ აღწერილობათა მნიშვნელობა როგორც დედანდაკარგული პირების, ისე მოღწეული დედნების გამოცემის საქმეში. ამიტომაც შევეცადეთ მაქსიმალურად გამოგვექვეყნებოთ იგი წინამდებარე „კორპუსში“. თავ-თავის ადგილას ლეგენდებში უკლებლივ შევიტანეთ ეს მასალა, რითაც შევაესეთ თ. ჟორდანიასა და ს. კაკაბაძის მიერ მოწოდებული არქეოგრაფიული ხასიათის მოკლე ცნობები.

¹ 11 ხაზი ჩვენია ბ. ლ.

აღნიშნული ხასიათის მასალა მეოთხე დავთრიდან, რასაკვირველია, „კორპუსის“ მთელ რიგ ლეგენდებში არ მოხვდა, რადგან, მაგ.: III და IV გრაფების თანახმად რეგისტრირებულ ყველა საბუთს არ აღმოჩენია „ნაკლულევანებანი“ და ასეთების მიმართ აღნიშნულია: „არავითარიმე“.

როგორც აღვნიშნეთ, რეგისტრირებული საბუთები მოქმედებაში იყო საადგილმამულო საკითხებზე აღძრულ დავათა გამო, მაგ., მიჰქონდათ სასამართლოში და სხვ. ასეთი ხასიათის ცნობები საგანგებოდ და სისტემატურად შეჰქონდათ მეოთხე დავთარში, სახელდობრ, მესამე გრაფაში. ამ დავთარში თითქმის ყველა საბუთის შინაარსს ერთნაირი ცნობა, რომ ის „ნარდგენილი“ არის სინოდის კანტორაში ამა და ამ მამულების საქმეზე ამა და ამ დროს. ნიმუშად მოგვყავს: სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთი №5: „1428 წ. იანვრის 21 გუჯარი ესე ნარდგენილ არს სინოდის კანტორასა შინა საქმესა ზედა სოფლის ვანთის მამულეებისასა, ბრძანებისა ძლით მისისა 29-ს, სეკდემბრიდგან ჩყკგ წლისა №96, რაპორტისთანა კომიტეტისა კე ოკდომბრიდგან მასვე ჩყკგ-ს წელსა №24“ (დავთარი მეოთხე).

სინოდის კანტორის რეგისტრები შედგენილია სხვადასხვა პირის მიერ, მათი ვინაობა ჯერჯერობით დასადგენია. საამისო ცნობები თვით ამ დავთრებში უნდა იყოს მოცემული, რასაც სპეციალური შესწავლა ესაჭიროება. პირველ დავთარში სტრიქონებს შორის, ფურცლებზე, გარდამავლობით რამდენჯერმე განმეორებულია რუსულად და ქართულად დამარცვლული ტექსტი: „კომიტეტის ჩლენი პროტოიერეი დიმიტრი“, ასეთივე ტიტულით იხსენიებიან: იოსები, დიმიტრი ალექსიევი, ეგნატი იოსელიანი; „ნამდვილისა თანასწორი არის, არქიმანდრიტი იოანე“. მეოთხე დავთრის ფურცლებზეც ასეთივე მინაწერებში იკითხება „საეკლესიო კომიტეტის ჩლენი“; დეკანოზი დიმიტრი ალექსიძე, მღვდელი ლავრენტი ჩუბინაშვილი, მღვდელი იოანე სულხანიშვილი და სხვ. ესენი არიან ე. წ. „საეკლესიო კომიტეტის“ წევრები, რომელთაც ევალეობდათ საეკლესიო საბუთთა აღწერა, აღწერილ საბუთებთან დაკავშირებული საქმეების წარმოება. მაგ., საბუთთა შინაარსების (აღწერების) დედნებთან შემონახვა, ასევე „კოპიოების“ შემონახვა ორიგინალთან (მაგ., იხ. Книга гуджаров, II, №61). აღნიშვნა იმისა, თუ როდის და რა მიზეზით იქნა საბუთი ნარდგენილი კომიტეტში და ა. შ.

დავთარ-რეგისტრთა ზემომოტანილი არასრული განხილვიდანაც კი მკაფიოდ ჩანს, თუ რა დიდი როლის შესრულება შეუძლიათ მათ საბუთთა პუბლიკაციის საქმეში. საამისოდ აქ მოვიტანთ მხოლოდ ზოგიერთ კონკრეტულ მაგალითს, უკვე განხორციელებულს წინამდებარე გამოცემაში.

1. დავთარ-რეგისტრების (Книга гуджаров, I) საშუალებით გამოვავლინეთ XV საუკუნის პირველი ნახევრის ისეთი ახალი საბუთები, სულ 4, რომელთა არც დედანი, არც პირი და არც ბეჭდური გამოცემა დღეს აღარ მოგვეპოვება. (მომდევნო პერიოდიდან უფრო მეტი აღმოჩნდა). „კორპუსში“ უცვლელად ვაქვეყნებთ Книга гуджаров-იდან ყველა ამგვარი საბუთის შინაარსების ტექსტს და მათ შესახებ იქ მოთავსებულ სხვა მასალას.

2. დავთარ-რეგისტრების საშუალებით შესაძლებლობა მოგვეცა შეგვევსო თედო ყორდანის მიერ მრავალწერტილებით ძალზე შემოკლებული საბუთების ტექსტები. ასეთ შემთხვევებში ერთმანეთის პარალელურად ვაქვეყნებთ დაკარგული დედნის თუ პირის შემოკლებულ ბეჭდურ ტექსტს და ამავე საბუთის „შინაარსის“ ტექსტს გამოცემიდან Книга гуджаров. ცხადია, სქოლიოში კითხვა-

სხვაობის საშუალებით ტექსტის შევსება მიზანშეუწონელია, რადგან ამის უფლებას მართო სტილის სხვადასხვაობაც არ იძლევა.

3. დავთარ-რეგისტრებმა საშუალება მოგვცა შევევმოწმებინა დედნიდან თუ პირიდან (რომელთა ძველ გამოცემას ვიმეორებთ) საეჭვოდ ამოკითხული საკუთარი სახელები (გეოგრაფიული, პირთა...). მაგ., სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთი №56, 1399 წ. 9 ივლისის შეწირულების სიგელი გიორგი მეფისა სვეტიცხოვლისადმი („კორპუსი“, საბუთი №13). სიგელის დედანი, ვიდრე დაიკარგებოდა, ხელთ ჰქონიათ სინოდის კანტორაში თ. ჟორდანიას და ს. კაკაბაძეს. პირველი ნაკითხვით გიორგი მეფემ მცხეთას შესწირა „მკუიდრი მამული ციხტლა“ („ქრონიკები“, II, გვ. 204), მეორე ნაკითხვით – „მკუიდრი მამული ციხელნი“ (სება, 1449-1662). Книга гуджарова-ის მიხედვით ჩვენ აღუდგინეთ სწორი ნაკითხვა: „ციხე ბდავი“ (Книга гуджарова, I და IV; მცხეთის საბუთი, №56). ეს მამული რომ მართლაც მცხეთის საკუთრება იყო, სხვა საბუთებიდანაც მტკიცდება.

არ შეიძლება მკითხველი არ გააკვირვოს თ. ჟორდანიასა და ს. კაკაბაძის ასეთმა უჩვეულო შეცდომამ, რომ მათ თითქოს „ციხე ბდავი“ სწორად ვერ ნაკითხეს. მაგრამ აქაც სწორედ დავთარ-რეგისტრები გვაძლევს საშუალებას ღრმად ჩაეხედოთ დედნის თავგადასავალში. ირკვევა, რომ ეს შეცდომა მათგან დამოუკიდებლად, ობიექტური მიზეზით ყოფილა გამომწვეული: როცა თ. ჟორდანიას და ს. კაკაბაძეს დედანი ხელში ჰქონდათ, იმ ადგილს ტექსტი უკვე შეცვლილი იყო და იკითხებოდა არა „ციხე ბდავი“ არამედ „ციხდ“ (ფიქტობთ შეცვლა მოხდა დაყალბების მიზნით). დედნის აღმწერელ-რეგისტრატორი 1842 წელს მიუთითებს, რომ „დანერილში“ (საბუთში) იმ ადგილას, სადაც ადრე „ციხე ბდავი“ ეწერა „აწ“ (ე. ი. მის დროს მეოთხე დავთრის შედგენისას, 1842 წელს), იკითხება „არავითარისმე მცხადი“ „ციხდ“; 1819 წლის აღწერაში (იგულისხმება 1818-1819 წლები) კი, ეწერა „ნათლად ციხე ბდავიო“ და ა. შ. (იხ. ქვემოთ ამ საბუთის ლეგენდა).

კიდევ შეიძლება დავასახელოთ ასეთი მაგალითი: ასათა თავხელიძისა და მისი მეუღლის დანერილში (აქვე, საბუთი №16), თ. ჟორდანიას გამოცემის მიხედვით, რომელიც ეყრდნობოდა სინოდის კანტორის დედანს №121, იკითხება (თავხელიძის მაგიერ) „თაველისძე“ („ქრონიკები“, II გვ. 207). იქვე დაბეჭდილია XVII საუკუნის პირიც. შეცდომა გავასწორეთ იმავე Книга гуджарова-ის I და IV დავთრებში მოთავსებული მცხეთის საბუთი №121-ის შინაარსისა და მისი პირის მიხედვით (სამივეგან ნამდვილად იკითხება თავხელიძე). უნდა შევნიშნოთ, რომ გამომცემელს წიგნის ბოლოს „კორექტურულ შეცდომებში“ უმართებულოდ გაუსწორებია „თავხელისძე“ (პირი) „თაველისძედ“. პირიქით კი უნდა გავასწორობინა. შეცდომა შეიძლება თ. ჟორდანიას მოსვლოდეს მექანიკურად მხედრული დედნიდან გადმოწერისას: ჯ-ს და ვ-ს გრაფიკული მსგავსების ნიადაგზე.

4. წინამდებარე გამოცემაში არაერთი მაგალითია, როცა დავთარ-რეგისტრების მონაცემები გამოყენებულია იმის დასადგენად, იყო თუ არა დაკარგული დედნის ტექსტში საბუთის გამცემის ხელრთვა-დამტკიცება და როგორი ფორმულით. იმ შემთხვევაში, როცა მოღწეული პირის თუ პუბლიკაციის მიხედვით ეს არ ჩანს, წიგნიდან Книга гуджарова უცვლელად შემოგვაქვს ფორმულის ტექსტი შესაბამის ადგილას.

5. არაერთია ისეთი შემთხვევა, როცა ამა თუ იმ გამოცემაში თარიღი გამომცემლის მიზეზით მცდარია. „გუჯართა წიგნიდან“ ვიგებთ, რომ დედანში

თუ პირში სწორად ეწერა, ხოლო შეცდომა გადმოწერისასაა დაშვებული. წინამდებარე გამოცემაში გასწორებულია ასეთი სახის შეცდომები.

6. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, Книга гуджаров-ის IV ტომში ძვირფასი ცნობებია დაცული დედნების ფიზიკური მდგომარეობის და რესტავრაცია-აღდგენის შესახებ. ეს მასალა უცვლელად გადმოგვაქვს საბუთების აღწერილობებში. ამ ცნობებში ლაპარაკია რესტავრაციის ტექნიკურ ხერხებზეც (მაგ. საფენ ქალღღზე დაწებება და სხვ.), მითითებულია დაზიანებული სტრიქონები, ამოფხეკილი სიტყვები და ა. შ. მთავარი ისაა, რომ, როგორც ამ აღწერის სტილი აშკარად მოწმობს, საბუთებს აღდგენა-რეგისტრაცია სინოდის კანტორაში შემოსვლამდე და რეგისტრაციამდე უკვე გავლილი ჰქონიათ – სახელდობრ, ჩვენი აზრით, XVII საუკუნეში. მიგვაჩნია, რომ IV დავთრის მასალები ამ ხაზით ცალკე კვლევას მოითხოვს.

7. უნდა აღვნიშნოს დავთარ-რეგისტრების უდიდესი მნიშვნელობა იმაშიც, რომ მათ შემოგვინახეს ერთადერთი და პირდაპირი ცნობა დღეისათვის დაკარგული ორი მცხეთური ხელნაწერი კრებულის შესახებ, რომლებიც მცხეთის საბუთების პირებს შეიცავდნენ; ეს კრებულ-წიგნები გატარებულია Книга гуджаров-ის დავთარში: №507 და №50, პირველი შედგენილია XVII საუკუნეში, მეორე კი – XVIII საუკუნეში. ამაზე ქვემოთ დანვრილებით გვექნება მსჯელობა.

დასასრულს შეიძლება დავასკვნათ: სინოდის კანტორის რეგისტრების მასალები რომ არ გამოგვეყენებინა, წინამდებარე გამოცემას ბევრი რამ დააკლდებოდა.

დასაანანია, რომ ამ დიდი მნიშვნელობის ისტორიული წყაროს არქეოგრაფიული მონაცემები დღემდე უცნობი და გამოუყენებელი დარჩა ქართული ისტორიული საბუთების ახალ და უახლოესი პერიოდის გმოცემებში.

მცხეთის საბუთების პირების წიგნი, შედგენილი XVII საუკუნის დამლევს. ეს ძეგლი ფიზიკურად აღარ არსებობს. მოგვეპოვება ისეთი წყაროები, რომლებიც გვებმარება, არამცთუ გამოვიყენოთ ამ წიგნის მასალა, არამედ გარკვეული წარმოდგენაც შევიმუშაოთ მის გარეგნულ სახეზე. ყოველივე ამისათვის ჩვენს განკარგულებაში სამი წყაროა: სინოდის კანტორის დავთარ-რეგისტრი – Книга гуджаров, I, თ. ჟორდანისა „ქრონიკების“ II წიგნი და რუსეთის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის სანქტ-პეტერბურგის განყოფილებაში დაცული საარქივო ფონდები (მ. ბროსეს კოლექცია).

ზემოთ შევხებით დასახელებულ „მცხეთის ნუსხას“ როგორც „ქრონიკების“ II წიგნის ერთ-ერთ უშუალო პირველწყაროს. ამჯერად მას განვიხილავთ უფრო ვრცლად, რადგან წინამდებარე „კორპუსში“ მცხეთის ნუსხიდან ვაქვეყნებთ ხუთ საბუთს პირის სახით. გარდა ამისა, მის სათანადო მონაცემებს საბუთების არქეოგრაფიისათვის ვიყენებთ დაახლოებით 70 შემთხვევაში. წიგნში Книга гуджаров-ის I წიგნში ამ „ნუსხის“ შესახებ დაცულია ასეთი აღწერილობითი ცნობა:

„№507. ძველს გუჯრებიდამ და სხვა წერილებიდან გამომწერილი პირები, რ(ომე)ლიც არის 382 და უსხედს შიგვე თვითოეულს წერილის პირს ყოველსავე რიცხვი. არის ხუცურის ჯელით დაწერილი და წიგნად შეკრული.

№508. ძველის გუჯრებისა და სხვა წერილების პინაქსი, რომელიც არის 453 და ამასთანავე დართულ არს შეწირულობისა და სხვა წერილების ძველის წერილებიდან გამონაწერის კოპიონი. და ეგრევე დაეთარი ქართლისა და სომხეთის გლეხებისა და სოფლებისა, რომელიც არის წიგნად შეკრული და 71 ფურცლისა ქალაღზედ დაწერილი“.

№№501-508 ჩართულია მცხეთის კათალიკოს-პატრიარქის მფლობელობაში შემავალ თბილისის მეტეხთა ღვთისმშობლის ეკლესიის საბუთების აღწერაში. ეს გარემოება მხოლოდ იმას მიუთითებს, რომ პირის წიგნები ინახებოდა უშუალოდ მცხეთაში, საიდანაც ისინი სინოდის კანტორაში შევიდა.

ჯერ განვიხილავთ №507 საბუთს, ხოლო შემდეგ №508-ს.

თ. ჟორდანიას „ქრონიკების“ II წიგნის წინასიტყვაობაში, სადაც ჩამოთვლილია წიგნში „მოთავსებულ მასალები“, ერთ-ერთის შესახებ წერს: „მცხეთის სიგელ-გუჯართა ნუსხა, აღწერილი კათალიკოზის ნიკოლოზ ამილახორის ბრძანებით (1676-1688), რომელშიც ჩვენ ვიპოვეთ მრავალი უმაღლესი ღირსების საისტორიო ცნობარი (იხ. ქვემო დაწერილებითი შინაარსი წიგნისა)“.

ხსენებული „მცხეთის სიგელ-გუჯართა ნუსხიდან“ გამოყენებული პირების სია ქართული ნომრებითურთ, ქრონოლოგიურად დალაგებული, ავტორს შეაქვს „დაწერილებით შინაარსში“ ასეთი სათაურის ქვეშ: „მცხეთის ნუსხის წიგნი №507 გადაწერილი ნიკოლოზ კათალიკოზის ბრძანებით 1687 წ. ახლო ხანებს. 1401 ნუსხა №№სპზ და სპშ... 1698 №ტობ“.¹

ამ სიის მიხედვით და, თუ მას მივუმატებთ გამოტოვებულებს (რაც ბევრია), ირკვევა, რომ თ. ჟორდანიას 382 პირიდან გამოუყენებია 206 პირი, რომლებიც მიეკუთვნებიან ქრონოლოგიურად 1401-1697 წლებს².

„ქრონიკების“ II წიგნში გამოქვეყნებულ საბუთთა ერთ ნაწილს ლეგენდაში უზის ორი ნომერი. თითოეულის მნიშვნელობის გაგება სიძნელეს არ წარმოადგენს, თუ ვიცნობთ ამ წიგნის სტრუქტურას და წყაროებს. ამავე დროს, თვით ავტორს ხომ ადგილ-ადგილ არაერთხელ აქვს განმარტებული და წინასიტყვაობაშიც „რომელს სიგელს-გუჯრებს უზის ორ-ორი ნომერი...“ – ე. ი. დედნისა და პირის (ტექსტი სრულად, იხ. ზემოთ). განმეორება რომ არ გამოგვივიდეს, თ. ჟორდანიას ლეგენდის ნიშნულსაც აღარ მოვიყვანთ, რადგან, არაერთხელაა ციტირებული შესაბამისი ვარიანტები ჩვენ მიერ საბუთების აღწერილობათა ნაწილში.

„ქრონიკების“ II წიგნში, ორნომრიან ლეგენდებში, პირველი, შავად აწყობილი არაბული ნომერი, მიუთითებს ამ საბუთის სარეგისტრაციო ნომერს, რომელსაც სინოდის კანტორაში თვით საბუთსავე აწერდნენ თავზე ან აშიაზე და შეჰქონდათ წიგნში – Книга гуджаров. მეორე ნომერი ქართული მხედრული ასოებით, რომელიც ზოგჯერ ორ-ორ ნერტილში არის ჩასმული (ასე იყო მცხე-

¹ 1698 წ. – თ. ჟორდანიასავე განმარტებით ახლო დროს გულისხმობს.

206 პირის სიის მოტანა აქ შეუძლებელია ტექნიკური მიზეზების გამო.

თის ნუსხის წიგნშიც) მიუთითებს პირის ნომერს მცხეთის ნუსხიდან (ამ ნომერს XVII საუკუნეში დედანს სინგურით აწერდნენ ასომთავრულად).¹

ყოველივე ზემომოტანილ ცნობათა საფუძველზე დასტურდება შემდეგი:

1. შემონახული იყო ნუსხახუცურად შესრულებული მცხეთის საბუთების პირების წიგნი, რომელშიც შეტანილი ყოფილა 382 პირი. კრებული პირების ნუმერაცია გაკეთებული იყო ნუსხახუცურადვე: ა-დან ტპბ:-დე.

2. ეს ხელნაწერი გაუტარებიათ 1818 წელს წიგნში Книга гуджарова, I ტომში №507-ის ქვეშ.

3. „ნუსხაში“ პირები ქრონოლოგიური რიგით დალაგებული არ ყოფილა, რაც უფრო იმას მოასწავებს, რომ იგი შეუდგენიათ თანდათან, იმის მიხედვით, თუ რომელი საბუთი როდის შემოვიდა. მაგ., „ნუსხაში“ პირველ ნომრად (ა) შეტანილია ალექსანდრე მეფის 1433 წლის სიგელის პირი, ხოლო რე (105) ნომრად 1393 წლის სიგელის პირი, უკანასკნელ ტპბ (382) ნომერზე 1518 წლის საბუთის პირია.

4. მცხეთის „ნუსხა“ რომ სარეგისტრაციო წიგნი იყო, ეს იქიდან დასტურდება, რომ შემონახული გვაქვს დედნები, რომელთაც უზით ასომთავრული ნომრები, ასეთი ნომერი კი ემთხვევა მცხეთის ნუსხაში ამავე საბუთის პირის ნომერს. მაგ., XII საუკუნის სიგელი დავით მეფისა ნიანია ნიანიაძისადმი (დედანი ინახება სეა, ფ. 1448-1015). ამ დედნის პირველი სტრიქონის ქვეშ იკითხება ასომთავრული ტნბ. გარკვევით ჩანს ფოტოზეც (გამოცემულია: კორპუსი, I, გვ. 50, 287). თ. ჟორდანიას მითითებიდან ვიცით, რომ ამ დედნის პირის ნომერი მცხეთის „ნუსხაში“ ყოფილა ტნბ: „ჩვენ ვიპოვეთ მცხეთის გუჯართა ნუსხაში №ტნბ“ (ისტორიული საბუთები შიომღვიმის... გვ. 21).

1419 წლის 22 სექტემბრით დათარიღებულ ალექსანდრე მეფის სიგელზე (დედანი ინახება: ხეც, Ad-1838) იკითხება: „დაინერა კა“. „დაინერა“ შესრულებულია ნუსხახუცურად, „კა“ ასომთავრულად. წარწერა გვამცნობს დედნის ჩანერას „კა“ ნომრით პირების წიგნში. მართლაც, თ. ჟორდანიას მითითებიდან ვიცით, რომ მცხეთის „ნუსხაში“ ამ დედნის პირის ნომერი ყოფილა კა: „1419 წ. – მცხეთის ხუცურად XVII საუკუნის ხელით დანერილს ნუსხაში (№კა:) შეტანილია სიგელი“... („ქრონიკები“, II, გვ. 224).

5. შესაძლებელი ხდება აღვადგინოთ დღეს არარსებული მცხეთის „ნუსხის“ წიგნში შესული 382 პირის რაობა 176 პირის გამოკლებით. ამისათვის ვიყენებთ ორ წყაროს: „ქრონიკების“ II წიგნის ლეგენდებში ორნომრიანობა (იხ. ზემოთ) საშუალებას გვაძლევს განვსაზღვროთ იქვე დაბეჭდილი დედნის ტექსტის მეშვეობით მითითებული ნომრით პირის რაობა (პირი დედნის იდენტურია); ამასთანავე, ამ გამოცემაში, როგორც ვიცით, ზოგჯერ პირის ტექსტიცაა დაბეჭდილი მცხეთის „ნუსხიდან“ (ეს მაშინ, როცა თ. ჟორდანიას დედანი არ უნახავს, ან დედნის პარალელურად ბეჭდავს). მეორე წყაროა აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის სანქტ-პეტერბურგის განყოფილებაში დაცული XIX საუკუნის I ნახევარში შესრულებული პირები, რომელთა ნაწილი უშუალოდ გადაწერილია მცხეთის „ნუსხიდან“. გადაწერილ ტექსტს ზედვე აწერია ნუსხისეული ნომერი. აქვეა აგრეთვე დედნიდან გადაწერილებიც, რომელთა ნაწილს, გარდა სინოდის კანტო-

¹ ნომრების საკითხზე ყურადღებას ვამახვილებთ იმიტომაც, რომ ზოგიერთი თანამედროვე გამოცემული ნომრების მნიშვნელობაში ვერ გარკვეულა, რის შედეგად მოსდის შეცდომები.

რის ნომრისა, ანერია, შესაბამისი „ნუსხის“ ნომერიც (რასაკვირველია, ყველა ამ ნომრის გარეშე შეიძლება შინაარსის მიხედვით იგივეობათა დადგენა).

6. მცხეთის „ნუსხაში“ ატარებდნენ უმთავრესად სიგელ-გუჯართა დედნებს, ამას გარდა ადრეულ პირებს და კიდევ „სხვა წერილებს“, ე. ი. ყოველგვარ დოკუმენტს, რომლებიც თავს იყრიდა მცხეთაში. მაგ., გვაქვს ცნობა, რომ ტმე – ნომერზე შეტანილი ყოფილა ალაპთა წიგნის პირი, საიდანაც თ. ჟორდანიას მოაქვს ცნობა მხოლოდ რამდენიმე პიროვნების ალაპის შესახებ („ქრონიკები“, II, გვ. 203). ისიც ჩანს, რომ ამ ალაპთა წიგნში შეტანილი ყოფილა არა მხოლოდ მცხეთის, არამედ სხვა კუთხის ალაპებიც. საერთოდ, „ნუსხაში“, გარდა სვეტიცხოვლისა, სხვა საეკლესიო და საერო საბუთების მოხვედრა ნაწილობრივ იმიტომაც აიხსნება, რომ მცხეთა იყო საპატრიარქო ცენტრი.

7. არის იმის დამადასტურებელი ჩვენებანიც, რომ მცხეთის „ნუსხიდან“, საჭიროების შემთხვევაში, იწერდნენ პირებს (ხუცურად), ე. ი. დგებოდა პირის პირი (ეს საკითხი შემდგომ შესწავლას საჭიროებს, ამიტომ მეტის თქმა ამჯერად არ შეგვიძლია).

მხედველობაში მისაღება ისიც, რომ მცხეთაში პირების გადაღების ტრადიცია ძველია. ამ ადრეულ პირებს (ალბათ ზოგი იყო ნუსხახუცურად) ახალი (XVII ს.), რეგისტრაციის დროს დაესმოდა ასომთავრული ნომერი. ამრიგად, ის უკვე პირის ორიგინალად გვევლინება და არა პირველ დედნად. თუმცა ამგვარი ტიპის საბუთები ხშირი არ არის, მაგრამ სიფრთხილეა საჭირო მათი განხილვისას.

8. მცხეთის ნუსხიდან მოღწეული პირების ტექსტების შედარება შესაბამის დედნებთან გარკვეულ წარმოდგენას გვიქმნის მათ გარეგნულ არქეოგრაფიულ თვისებებზე. აქ მხოლოდ რამდენიმეს შევხებით, რაც წინამდებარე გამოცემაში აისახა თავ-თავის ადგილას.

მცხეთის პირებს ახასიათებთ ც-ს ხმარება ე-ს შესატყვისად; აგრეთვე უმარცვლო უ-ს, ვ-სა და ღ-ს გრაფემათა გამოყენება. პირის ტექსტს ყოველთვის აქვს სათაური. განკვეთის ნიშნები გადამწერებს გადმოტანილი არ აქვთ; ქრონიკონის აღმნიშვნელი ასოები ჩასმულია ორ-ორ წერტილს შორის, რაც, უნდა ვიფიქროთ, ორიგინალისაა (XVII ს.). მაგ.: დედანი – ჩუენისათუის; ნუსხა – ჩუწნისათუეს; დედანი – ბრალთათუის, ნუსხა – ბრალთათუეს; დედანი – თქუენითა, ნუსხა – თქუწნითა და სხვ.

თ. ჟორდანიას ცნობით, მცხეთის „ნუსხა“ შედგენილი ყოფილა კათალიკოს-პატრიარქის ნიკოლოზ („ამილახორის“) ბრძანებით, დაახლოებით 1687 წელს, ან, „ეს ნუსხა აღწერილია XVII საუკუნის დამლევს“ (იხ. ზემოთ). რომელ კონკრეტულ წყაროს ეფუძნებოდა ეს აზრი, არ ვიცით, რადგან იგი არსად მითითებული არ არის. შესაძლებელია, კრებულს ერთვოდა ანდერძი. ყოველივე ამის დამოუკიდებლად, ვფიქრობთ, ეს ძველი შედგენილია სწორედ კათალიკოს-პატრიარქის ნიკოლოზ იოთამის ძე ამილახორისშვილის ბრძანებით. საქმე ისაა, რომ ამ კრებულში ჩვენთვის ცნობილი პირების ქრონოლოგია 1697 წელს არ სცილდება.

ორი გვიანდელი საბუთი „ნუსხაში“, 1696 (№რიზ) და 1697 (№რლე) წლები-სა, ეკუთვნის ნიკოლოზის მომდევნო კათალიკოსს იოანე დიასამიძეს. თუმცა ჩვენ გვაქვია 176 პირი, რომელთა ქრონოლოგია და რაობა არ ვიცით, მაგრამ ეს უცნობი პირებიც რომ ამ თარიღს არ გადასცილდება, ეს ისევ თ. ჟორდანიას „ქრონიკების“ II და III წიგნების საშუალებით შეიძლება დავადასტუროთ: რო-

გორც ვიცით, „ქრონიკების“ II წიგნი მთავრდება 1699 წლის თარიღიანი მასალით, ხოლო „ქრონიკების“ III წიგნი იწყება 1700 წლიდან. 1699 წლიდან მოყოლებული, არსად უკვე აღარ არის წყაროდ მითითებული მასალა მცხეთის „ნუსხიდან“ ანუ სინოდის კანტორის №507-დან, რაც მანამდე ჩვეულებრივი იყო.

კათალიკოს-პატრიარქი ნიკოლოზ VIII ორჯერ ზეობდა შეწყვეტით, ორჯერვე მას იოანე დიასამიძე ცვლიდა: ნიკოლოზი 1678-1688, 1692-1695/96 წლებში, იოანე – 1688-1692, 1695/6-1700 წლებში.

ცნობილია ნიკოლოზ VIII-ის ფართო მოღვაწეობა საღმშენებლო, სამეურნეო და კულტურის დარგში. შემონახული გვაქვს მის მიერ 1687 წელს დაწერილი ანგარიში¹, რომელიც აჯამებს მისგან გაწეულ შრომას ტახტზე ასვლიდან, 1678-დან, ვიდრე 1687 წლამდე. აქ დასახელებულია სვეტიცხოვლის დაძველებული კედლების ხელახლა აშენება; ქვიტიკორის სასახლეების მშენებლობა მცხეთაში, თბილისში; სამფლობელო სოფლებში საყდარ-ეკლესიებისა და სასახლეების შენება, სანახელების, მარნების, ხიდის აგება; სოფლების ახლად მოშენება-დასახლება გლეხებით; სვეტიცხოვლის და სხვა ეკლესიების მოხატვა; სამღვდელმსახურო ინვენტარის შეძენა; სვეტიცხოვლისათვის წიგნების: დიდი გულანის, დაბადების და დავითის დაწერინება და მოხატვა. აი, ამ დოკუმენტზე მისივე ხელით არის სხვა დროის მინაწერი, სადაც იკითხება: „კიდევ ამავე ქრონიკონს გავაკეთებინე ერთი ვერცხლის საცეცხური... ძველს წიგნებს რა გაახლება-ჩამატება და შეეკრა უნდოდა, ყველა გავაკეთებინე და თვით თავისა შიგან სწერია“. შეიძლება ეს ცნობა საყურადღებო მითითებად ჩავთვალოთ ჩვენთვის საინტერესო საკითხზე. ტერმინი „წიგნი“ იმ პერიოდში სიგელ-გუჯარსაც აღნიშნავდა გარდა ჩვეულებრივი წიგნისა. ყოველ შემთხვევაში, ამგვარი მოღვაწისაგან სავსებით მოსალოდნელია დოკუმენტების პირების წიგნის შედგენაც. რაკი მინაწერი საბუთის დაწერის შემდეგაა გაკეთებული, 1687 წელი შეიძლება ჩავთვალოთ მუშაობის დასაწყისად, რაც გრძელდებოდა 1696/7 წლამდე.

დასასრულს უნდა შევნიშნოთ ის სამწუხარო ფაქტი, რომ ზოგ თანამედროვე პუბლიკაციაში ვერ არის სათანადოდ გაგებული თ. ჟორდანიას არქეოგრაფიული ენა, ვერ არის გარკვეულობა ძველი პერიოდის საარქივო ნუმერაციებში, რაც გავლენას ახდენს უთარილო საბუთების სწორად დათარიღებაზე და სხვ. ცხადია, ამის განხილვის ადგილი აქ არ არის, მაგრამ ერთ მათგანზე, მისი გასწორების მიზნით, მაინც შევჩერდებით, რადგან იგი სინოდის კანტორის №507 საბუთს ეხება.

„ქართული ისტორიული საბუთების კორპუსის“ I ტომში, №38 საბუთის – მოხსენება საეკლესიო კრებისა მეფისადმი (1263 წ.) – აღწერილობაში ვკითხულობთ: „სეა 1448-6501... სტრიქონებს შორის სინგურით ასომთავრულით ძველი საარქივო ნომერი ტნგ: 353)“, „საბუთი მის პირველ გამომცემელს თ. ჟორდანიას უნახავს „სინოდალური კანტორის“ ხელნაწერებში. ეს რომ იგივე ხელნაწერი იყო, რომელიც დღეს დაცულია საქართველოს ეროვნულ არქივში, ამაზე მიუთითებს თ. ჟორდანიას გამომცემის არქეოგრაფიულ აღწერილობაში აღნიშნული ძველი ნომერი საბუთისა: „ტნგ (№507)“ (ცხადია, აქ კორექტურული შეცდომაა და 507-ის ნაცვლად უნდა იყოს 353). ეს ნომერი ემთხვევა საქართველოს ეროვნულ არქივის ხელნაწერის ძველ ნომერს“.

¹ ს. კაკაბაძე, ისტორიული საბუთები, IV, გვ. 64-67.

სინამდვილეში თ. ჟორდანიასთან მითითებულ ადგილას კორექტურული შეცდომა არ არის, ამდენად „კორპუსის“ I ტომის შესწორება უმართებულობა: ტნგ (353) არის ნომერი საბუთის პირისა, რომელიც ამ ნომრით თ. ჟორდანიამ ნახა ნუსხა-ხუცურად დაწერილ მცხეთის საბუთების პირების ნიგნში (იგივე „მცხეთის ნუსხაში“, XVII ს.). ე. ი. „№507“ კორექტურული შეცდომა კი არ არის, არამედ იმ ნიგნის ნომერი, რომლის ქვეშ XIX საუკუნეში მცხეთის ეს ნიგნი გატარებული იყო სინოდის კანტორის დავთარში – Книга гуджаров, I ნიგნში. №507 პირების ნიგნი დაიკარგა და დაიკარგა პირიც, მაგრამ შემოგვრჩა პირის ბეჭდური ტექსტი – „ქრონიკები“, II, გვ. 162-166. რაც შეეხება საბუთის ნომრის – ტნგ-ს „დამთხვევას“, იგი საბუთების ფიზიკურ იგივეობას კი არ ნიშნავს, არამედ იმას, რომ საქართველოს ეროვნული არქივის საბუთი 1448-6501 (მხედრულად) ის ორიგინალია, საიდანაც XVII საუკუნეში შეასრულეს ხსენებული პირი, ამიტომაც ორიგინალსაც და მისგან გადაღებულ პირსაც რომ ერთი და იგივე ნომერი აღმოაჩნდა. სხვათა შორის, სხვა არაფერიც რომ არ ვიცოდეთ, ამ ორი საბუთის ტექსტუალური განსხვავებულობაც მონშობს მათ სხვადასხვაობას. რაც შეეხება სხვა მოსაზრებებს, რომლებიც „კორპუსის“ I ტომში ზემოციტირებულ უმართებულო განსაზღვრას ემყარება, მასზე სიტყვას აღარ გავაგრძელებთ.

ასევე, სამწუხარო გაუგებრობაა ხსენებულ „№507“-ის მიმართ „ქრონიკების“ II ნიგნის საძიებლებში, რომელიც დართული აქვს „ქრონიკების“ III ნიგნს (1967 წ.). სწორია, რომ იგი გატანილია „წყაროთა საძიებელში“, ისიც სწორია, რომ იგი აქ იხსენიება უმრავლეს შემთხვევაში იმ ფორმულით, როგორადაც ნიგნშია მოხსენებული, მაგრამ უმართებულოა ასეთი მითითებანი: „სიგელ-გუჯარი მცხეთის №№507, VII, 162, 170, 176, 184, 198, 203“ და სხვ. (იქვე, გვ. 749), ან „გუჯარი სინოდალური კანტორისა №№507, 162-166, 170, 176“ (იქვე, გვ. 752) და სხვ. ნამდვილად კი, „№507“ სიგელ-გუჯარი კი არ არის, არამედ კრებული-ნიგნი, რომელიც თვითონ შეიცავდა სიგელ-გუჯრების პირებს. ცხადია, არც მითითებულ გვერდებზე მოცემული კონტექსტები იძლევა ასეთი გაგების საბაბს. ასეთმა მითითებამ შეიძლება მკითხველი შეცდომაში შეიყვანოს...

მცხეთის საბუთების პირების მეორე ნიგნი, რომელიც შედგენილი იყო XVIII საუკუნის დამლევს, იგი შემონახული არ არის, დაიკარგა XX საუკუნეში პირველი მსოფლიო ომის დროს ჩრდილო კავკასიაში არქივის ევაკუაციის შედეგად. მეორე ნიგნიდან შემორჩენილი მასალა წინამდებარე გამოცემაში პირდაპირ ასახვას ვერ პოვებს, რადგან მასში შესული პირები (რაც ჩვენთვის არის ცნობილი) ქრონოლოგიურად ბევრად გადაცდენილია, მაგრამ „ნიგნზე“ მაინც შეეჩერდებით იმდენად, რამდენადაც მას გარკვეული კავშირი აქვს ზემოგანხილულ №507 პირების ნიგნთან.

სინოდის კანტორის მცხეთის დოკუმენტების სარეგისტრაციო დავთარში (K. r. I) №508-ის ქვეშ გატარებულია 71 ფურცლიანი მხედრულად ნაწერი „ნიგნად“ შეკრული პირების კრებული. ამ კრებულის შედგენილობის გასარკვევად არავითარი სხვა პირდაპირი ცნობა არ გავაჩნია, გარდა ჩვენ მიერ თავის

ადგილას ციტირებული ტექსტისა (იხ. აქვე გვ. 21). ამ ცნობის თანახმად, იგი შედგებოდა სამი სახის მასალისაგან:

1. „ძველის გუჯრებისა და სხვა წერილების პინაქსი“, რომელიც არის 453¹.

სარეგისტრაციო დავთარში ამ ორი კრებულის (№507 და №508) ერთმანეთის მომდევნოდ შეტანა კიდევ ერთი საბუთია იმისა, რომ ისინი შინაგანად ერთმანეთთან კავშირშია, ამიტომაც რეგისტრატორმა ისინი ერთმანეთს აღარ დააშორა. ამასთან ერთად, საკითხს წყვეტს სიტყვა პინაქსი, რომელიც განიმარტება როგორც ზანდუკი, ნიგნის შინაარსი, ნიგნის სარჩევი, *указание, материал*. ამგვარად, ირკვევა, რომ აღნიშნულ ნიგნში შეტანილი იყო 453 სათაური „გუჯრებისა და სხვა წერილებისა“, იგი წარმოადგენდა ნიგნის სარჩევს. რომელი ნიგნის? რასაკვირველია, პირველ რიგში №508-ისა, მაგრამ მასში ნუმერაცია რომ პირველიდან არ იწყებოდა, არამედ აგრძელებდა №507-ის ნომრებს, ამას ქვემოთ ვნახავთ.

როგორც გავარკვეთ, №507-ში შეტანილ ყველა პირს ჰქონდა სათაური. როგორც ქვემოთ ვნახავთ, №508-შიც სათაურებიანი პირები იყო შეტანილი. ამგვარად, პინაქსში შედიოდა 382 პირის სათაური №507-დან და კიდევ იმ პირების სათაურები, რომლებიც №598-ში იყო შეტანილი, ე. ი. დამატებით 71 ერთეულის (453-382=71).

2. მეორე: „და ამასთანავე დართული არს შეწირულებისა და სხვა წერილების, ძველის წერილებიდან გამოწირვის კოპიონი“. აქ შედიოდა „კოპიონი“: შეწირულებისა, სხვა წერილებისა და „წერილებიდან გამოწირვისა“. „გამოწირვის“ შესაძლებელია გამოკრებილს ან ამონაწერს გულისხმობდეს.

3. მესამე ნაწილი: „და აგრევე დავთარი ქართლისა და სომხითის გლეხებისა და სოფლებისა, რომელიც არის ნიგნად შეკრული და 71 ფურცელის ქალაღზე დაწერილი“. როგორც ჩანს, №508 დოკუმენტი თავდაპირველად ორნაწილიანი უნდა ყოფილიყო: პინაქსი და საბუთების პირები (პინაქსის წინ წამძღვარება ჩვეულებრივი წესი იყო). მესამე, გლეხების დავთარი, ალბათ, აკინძვის დროს მიუმატეს, რადგან წინა ორთან ორგანული კავშირი არ აქვს.

№508 დაწერილი იყო მხედრულით. ამას მრავალი რამ მოწმობს. ჯერ ერთი, სინოდის კანტორის სარეგისტრაციო დავთარში აღნიშნავდნენ მხოლოდ ხუცურ დაწერილობას, ხოლო მხედრულს არ მიუთითებდნენ. №508-ის მიმართ ამაზე მითითება არ არის, ამავე დროს მისი წინა ნომრის, №507-ის, მიმართ კი, როგორც ვიცით, წერია: „ხუცურის ხელით“.

რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის სანქტ-პეტერბურგის განყოფილებაში დაცულია ამ კრებულიდან გადაწერილი 13 პირის ტექსტი (ფონდი E-73, ფ. 182-223); მე-14 საბუთზე, (№414), გვაქვს მხოლოდ XIX საუკუნის გადამწერის ცნობა სხვა ფონდიდან. საყურადღებოა, რომ თ. ჟორდანია „ქრონიკების“ II და III ტომებში წყაროდ №508-ს არსად არ ასახელებს. აშკარაა, რომ არც იყენებს მას, მიუხედავად იმისა, რომ ამ კრებულის მასალა ქრონოლოგიურად 1700 წელზე ადრინდელ თარიღებსაც მოიცავდა და შემდეგი პერიოდისასაც. 14 პირიდან ყველაზე ადრინდელი ეკუთვნის 1516 წელს, გვიანდელი – 1796 წელს.

¹ პინაქსი (ბერძ.) პირდაპირი მნიშვნელობით – ფიცარი, ხის ფირფიტა. მასზე წერდნენ ცნობებს, გამოყენებოდა ხატვისათვის და ა. შ.

როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, №508 კრებულში 71 პირი უნდა ყოფილიყო. ვიცნობთ მხოლოდ შემდეგი ნომრების პირების ტექსტებს: №405 – უთარილო; №409 – 1719 წ.; №414 – უთარილო, „ნესი და განგება დარბაზობისა“; №419 – 1767 წ. 8 აგვისტო; №422 – 1721 წ.; №424 – 1793 წ.; №427 – 1787 წ.; №430 – 1793 წ.; №432 – 1719 წ.; №436 – 1796 წ. 26 იანვარი; №440 – 1682 წ.; №442 – 1741 წ.; №451 – 1516 წ.; №453 – 1651 წ. 29 მაისი. სათაურის ნიმუშები: „გუჯარი დიდი ქართლისა და კახეთისა და რაც სუბტსცხოველს შენირულებანი აქვს“ (№405, უთარილო, ფ. E 73, ფურცელი 182-199). ნომრები ტექსტზე დასმულია გადამწერის ს. ტაბიძის მიერ №508-დან.

გაცნობილი მასალის საფუძველზე შეიძლება გავაკეთოთ შემდეგი დასკვნა: კრებულის შედგენის გეგმა აქაც ისეთივეა, როგორიც №507-ში: პირები დალაგებული არ არის ქრონოლოგიურად, ყველა პირს აქვს სათაური. ნუმერაცია 14 საბუთისა 405-ზე დაბლა არ ჩამოდის, რაც ერთ-ერთი არაპირდაპირი ჩვენება უნდა იყოს იმისა, რომ იგი №507-ის გაგრძელებას წარმოადგენდა. ე. ი. №508-ში ნუმერაცია ახლად კი არ დაუწყიათ, არამედ გაუგრძელებიათ, ამავე დროს წინ ორივესათვის საერთო პინაქსი წაუმძღვარებიათ. პინაქსი მაშინ შედგებოდა, როცა №508-ს დაასრულებდნენ. ეს კი, რამდენადაც ამის თქმის საშუალებას მოღწეული პირები იძლევა, უნდა ვივარაუდოთ XVIII საუკუნის ბოლოს და XIX საუკუნის დასაწყისში. ყველაზე გვიანდელი პირი თოთხმეტს შორის, როგორც ვთქვით, არის №436, 1796 წლის – „ანდრონიკაანთ და ჯიმიტელთ განაჩენი“ (ფონდი E-73, ფ. 222). როგორც ჩანს, გადამწერი სვიმონ ტაბიძე, №508-დან პირებს იწერდა არა თანამიმდევრობით, არამედ – შერჩევით, შეიძლება, მისთვის საინტერესო თემატიკით.

სეა, ფონდი 1450. წინამდებარე გამოცემაში გამოყენებული გვაქვს ეროვნულ არქივში დაცული რამდენიმე პირი ძველი საბუთების პირების კოლექციიდან, რომელიც შედგება 57 დავთრისაგან. პირები გადანერვილია XIX საუკუნის დასაწყისში სახელმწიფო დაწესებულებებში: „Экспедиция суда и расправы Верховного грузинского правительства“. დავთრებში შესულია საბუთები გარდა ქართულისა, სომხურ, სპარსულ და თურქულ ენებზე. აქ თავმოყრილია საერო საბუთები, რომელთა გამცემ-მიმღები – ორივე საეროა: ურევია რამდენიმე ერთეული საბუთი, რომლის გამცემი კათალიკოს-პატრიარქია, მიმღები – საერო პირი აზნაურთა ნოდებიდან; სპარსული საბუთების გამცემები არიან ირანის შაჰები, მიმღებები – კათალიკოს-პატრიარქები.

დავთარში არის სამი გრაფა, რომლებიც სათაურების გარეშეა, მაგრამ ჩანანერების მიხედვით ირკვევა მათი დანიშნულება. პირველში ჩანერილია დოკუმენტის ნომერი, მეორეში გატანილია თარიღი ქრონიკონით და თანამედროვე არაბული რიცხვებით. მესამეში ჩანერილია დოკუმენტის სრული ტექსტი ბეჭდების აღნიშვნით: ჩაბაზულაა ოთხკუთხედი, ან წერია „ადგილი ბეჭდის“.

პირების ტექსტების უმრავლესობას ბოლოში დართული აქვს ოთხი სახის ოფიციალური მინაწერი, ზოგს კი ან სულ არ აქვს, ან მხოლოდ ერთი ან ორი სახის მინაწერი და ა. შ. ისეთ ტექსტს, რომელსაც მინაწერი ერთვის, უშუალოდ მიჰყვება მომდევნო პირის ტექსტი ადგილის გამოუტოვებლად. ადგილი გამოტოვებულია, თუ მინაწერი არ ერთვის. ჩანს, საბუთის ჩანერისთანავე ყოველთ-

ვის კი არ კეთდებოდა მინანერი, არამედ უმეტესად მაშინ, როცა უკან მიჰქონდათ საბუთი.

წინამდებარე გამოცემაში ამ დავთრებიდან ვაქვეყნებთ ორი საბუთის (პირის) ტექსტს. ამასთანავე, გათვალისწინებული ამგვარი მინანერები დედნის ისტორიისათვის, განსაკუთრებით კი, დედანდაკარგული საბუთების ტექსტის ავტენტურობის საჩვენებლად.

პირველი მინანერი დამონმებაა იმისა, რომ ეს ჩანანერი „ასლთან“ (დედნთან) სწორია: მეორე აღნიშნავს, თუ როდის შემოვიდა და რომელი ნომრით „ჩაინერა“ საბუთი „ექსპედიციის“ წიგნში; მესამე მინანერი წარმოადგენს „советник“-ების დამონმებათა ხელმოწერას; მეოთხე – „ასლის“ (დედნის) ნაღებას პატრონის მიერ მისი ხელმოწერით. ასეთი მინანერების ნიმუში შეიძლება ენახოთ წინამდებარე გამოცემის სათანადო ადგილას, ამიტომ აქ აღარ გავიმეორებთ. ანალოგიურ რუსულ მინანერებს უკეთებდნენ დედნის ტექსტსაც (ასეთი დედნები არაერთია შემონახული). ამ უკანასკნელით საშუალება გვქვდა მითითებული ნომრის მიხედვით მოვძებნოთ მისი პირი დავთარში.

როგორც „ექსპედიციის“ ამ მინანერიდან ირკვევა, საბუთების გატარება-ჩაწერა უწარმოებიათ 1820-1826 წლებში (მაგ.: დავთრები №56, №57). რეგისტრაციის დავთარ-წიგნებში საბუთები ქრონოლოგიური რიგით დაწყობილი არ არის.

დედნის ტექსტის დადგენისათვის საყურადღებოა აქ შემოტანილი ისეთი ცნობები, როგორიცაა მაგ., „მეთორმეტეს სტრიქონსა შინა არის ორს ალაგას თითო ასო მელნით შესვრილი და მეთოთხმეტე სტრიქონში არის ზევიდამ ჩამატებული ესრეთ ჩემს“... (წ. 48, საბუთი №48).

„ექსპედიციის“ ამ წიგნში ჩანერილ პირს მაშინაც დედნის ტოლფასი ნდობა ჰქონდა მიანიჭებული. ამას ისიც მოწმობს, რომ, საჭიროების შემთხვევაში, მისგან იღებდნენ პირს – „კოპიოს“ სათანადო ნოტარიალური დამონმებით. ასეთი ტიპის არა ერთი საბუთი (ე. ი. პირის პირი) გვაქვს შემონახული (ერთი მათგანი წინამდებარე გამოცემაშიც მოხვდა).

„ექსპედიციის“ წიგნში დედნის ტექსტის ჩაწერა მისი გარეგნული ნიშნების ჩვენებით, ცხადია, იმასაც ემსახურებოდა, რომ პატრონს, რომლის ხელში რჩებოდა დედანი, ან სხვა დაინტერესებულ პირს, არ გაეყალბებინა, ან არ შეეცვალა მთლიანად საბუთი. მაგრამ, გამორიცხული არ იქნებოდა მანამდე გაყალბებული საბუთი „ექსპედიციას“ სხვადასხვა მიზეზით „ნამდვილად“ მიეღო და რეგისტრაციაში გაეტარებინა. ამიტომაც, ვფიქრობთ, ასეთი პირების გამოყენებისას სიფრთხილეა საჭირო და მათი შემონმება თანამედროვე დიპლომატიკის ხერხებით. საბუთის უტყუარობის გამოსარკვევად ექსპედიციის მუშაკებს, გასაკვირი არაა, ზოგჯერ საჭირო ცოდნა არ ჰქონდათ. ისინი უფრო საბუთის გარეგნულ მხარეს აქცევდნენ ყურადღებას.

უნდა შევნიშნოთ, რომ პირის ტექსტები მაღალკვალიფიციურად შესრულებული ვერ არის. გადამწერებს უჭირთ ძველი ტექსტების ამოკითხვა-გაგება, რის გამოც უშვებენ შეცდომებს. სასვენი ნიშნები პირებში, როგორც წესი, არ არის, და ვერც იქნებოდა, რადგან ისინი დედნებს არ ჰქონდათ. პუნქტუაციის გაკეთებას გადამწერ-რეგისტრატორები ვერ იკისრებდნენ ისე, რომ ამას გაუგებრობა და შეცდომა არ გამოეწვია.

სანქტ-პეტერბურგის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ფონდები. „კორპუსის“ წინამდებარე მეორე ნიგნში გამოყენებულია რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის პეტერბურგის განყოფილებაში დაცული საარქივო მასალა, მათ შორის მ. ბროსეს კოლექციები (ყოფილი „საახლო მუზეუმის“). როგორც ცნობილია, ამჟამად აქ ინახება ძველი ქართული დოკუმენტები – 18 დედანი და 700-ზე მეტი პირი. ამ მასალის აღწერილობა გამოქვეყნებულია ს. კაკაბაძის ავტორობით: Грузинские документы института народов Азии АН СССР. Москва, 1967¹. პეტერბურგში თავმოყრილი მასალა, მ დოკუმენტის გამოკლებით, გადანერილი იყო XIX საუკუნის 30-70-იან წლებში მ. ბროსეს მეთაურობით². ადგილზე, თუ პეტერბურგ-მოსკოვში ამ საქმეს უძღვებოდნენ იმ დროის ცნობილი ისტორიკოს-სწავლულნი: პ. იოსელიანი, ა. ბერუე, საქართველოს ეგზარხოსი 1834-1844 წლებში ევგენი ბაჟანოვი და სხვ., გადანერაში მონაწილეობდნენ ადგილებზე – ეკლესია-მონასტებში, თბილისში სინოდის კანტორაში, კერძო ოჯახებსა თუ პეტერბურგში – ს. ბარათაშვილი, ს. ტაბიძე, მ. კოლუბანსკი, დ. ჩუბინაშვილი, პ. იოსელიანი, ეგზარქოსი ევგენი, ა. ბერუე, დ. მელვინეთუხუცესისშვილი, მ. ბროსე. გადანერილი დოკუმენტებიდან ზოგიერთი ქართულად ან თარგმანით გამოაქვეყნეს მ. ბროსემ (სრულად, შემოკლებით ან ანოტაციებით), ა. ბერუემ. დიდი ნაწილი პეტერბურგში დაცული ამ გადანაწერების ორიგინალებისა დღეს დაკარგულია. ეს პირები შესრულებულია როგორც უშუალოდ დედნებიდან, ისე XVII საუკუნის პირებიდან. განსაკუთრებით დიდი მათი მნიშვნელობა დედანდაკარგული საბუთების აღსადგენად. გარდა ამისა, რაკი სინოდის კანტორიდან რიგი საბუთების გადანერა ქრონოლოგიურად წინ უძღოდა თ. ჟორდანიასა და ს. კაკაბაძის პუბლიკაციებს, ამიტომ, ეს ადრინდელი ტექსტები საშუალებას გვაძლევს ერთგვარად შევამოწმოთ დედნის ბეჭდური გამოცემები, ალვადგინოთ დედნის შემდეგდროინდელი დაზიანებული ადგილები და ა. შ. საგანგებო მნიშვნელობისაა აღნიშნული მასალა ჩვენ მიერ ზემოთ განხილული მცხეთის საბუთების დაკარგული პირების ნიგნის (მცხეთის „ნუსხა“, №№507-508) შესასწავლად. მართო ის რად ღირს, რომ აქ დაცულია ამ ორი ხელნაწერიდან რიგი პირების სრული ტექსტები.

ფონდი E-73. მარი ბროსეს კოლექცია. აქ ერთ კრებულად ყდაში აკინძულია 88 საბუთის პირი და ტექსტი წმ. აბოს წამებისა. ორივე გადანერილია ს. ტაბიძის მიერ, პირველი 1848 წ. თბილისში, სინოდის კანტორაში, მეორე 1847 წელს. ამ ორ განყოფილებიან კრებულს აქვს ცალ-ცალკე პიგინაცია ფურცლობით.³ (ფურცლებზე მ. ბროსეს სათანადო მინაწერები იძლევა ცნობებს მათი შედგენილობისა და სხვ., შესახებ). კრებულში 3-182 ფურცლებზე მოთავსებულ-

¹ გარდა ამისა, ვისარგებლეთ მის მიერ გადანერილი სანქტ-პეტერბურგში დაცული მასალით, რომლის ერთი ნაწილი (ხელნაწერი) ინახება ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში, მეორე ნაწილი საქართველოს ეროვნულ არქივში.

დიდა მ. ბროსეს როლი ძველი ქართული ისტორიული საბუთების შესწავლის და გამოცემის საქმეში. ამ როლის წარმოჩენა მონოგრაფიულ გამოკვლევას საჭიროებს, რაც დღემდე არა გვაქვს.

გვერდების მითითებისას წინამდებარე გამოცემაში, გადატვირთვის თავიდან ასაცილებლად, ა და ნ-ს არ ეხმარობთ.)

ლია XVII საუკუნის დამლევის მცხეთის ნუსხიდან (№507) გადანერილი 75 პირი, ხოლო 182-223 ფურცლებზე მოთავსებულია 13 პირი, გადანერილი XVIII საუკუნის დამლევის შედგენილი მცხეთის ნუსხიდან (№508).

გადამწერს პირის სათაურები უცვლელად აქვს გადმოწერილი დასახელებული ორი წიგნიდან, ზოგიერთ შემთხვევაში გადმოტანილი აქვს ის ნომერი ქართული მხედრული ასოებით, რომლითაც ეს პირი შეტანილი იყო დასახელებულ მცხეთის წიგნებში. გადმოწერილ პირებში აბზაცები და ცალკეული სიტყვები იწყება ასომთავრულით.

აღნიშნულ ფონდში დაცული პირის (ე. ი. პირის პირის) სრული ტექსტი წარმოადგენს გვიქმნის, თუ როგორი ორთოგრაფიით, როგორი ტექნიკური წესით და სხვ. სრულდებოდა XVII-XVIII საუკუნეებში პირები (ამ საკითხს ნაწილობრივ შევხებით ზემოთ).

აღნიშნული ფონდიდან წინამდებარე გამოცემაში ქვეყნდება სრული ტექსტი XVII საუკუნის 2 პირისა, ამას გარდა, სხვა პირების მონაცემებს შესაბამისად ვიყენებთ.

ფონდი H-6, მარი ბროსეს კოლექციიდან, წარმოადგენს დედნებიდან გადანერილი პირების კრებულს. კრებულში შედის XIV-XVIII საუკუნეების 62 პირი, გადანერილი 1848 წელს თბილისში სინოდის კანტორის ფონდებიდან მ. კოლუბანსკის მიერ პროტოიერეი მიხალოვსკის მზრუნველობით. გადანერილ პირებს აშიაზე დასმული აქვს ოთხი ნომერი, ორი ასომთავრულით და ორი არაბული რიცხვებით. გადამწერის ხელით ქართული მხედრული ასოებით დასმული ნომერი აღნიშნავს სინოდის კანტორის რეგისტრებში დედნის ნომერს. იგივე ნომერი არაბული რიცხვებით განმეორებულია მ. ბროსეს ხელით. ზოგიერთი პირის აშიაზე გადამწერის ხელით ქართული ასოებით დასმულია ნომერი, რომელიც აღნიშნავს მცხეთის ნუსხაში პირის ნომერს (№507-დან). იგივე ნომერია დასმული მ. ბროსეს ხელით არაბული რიცხვებით. ამგვარად, პეტერბურგში დაცული დედნის პირებიდან ზოგიერთს ახლავს როგორც სინოდის კანტორის ნომერი, საიდანაც ის გადმოწერეს, ისე შესაბამისი პირის ნომერი XVII საუკუნის პირების წიგნიდან. ტექნიკურად ამ სამუშაოს შესრულება ჩვენ ასე წარმოგვიდგება: ორივე ეს ნომერი დედნის კუთვნილება იქნებოდა და გადამწერი იქიდან იწერდა. ცხადია, იგი სარეგისტრაციო წიგნებში (რეგისტრებში და მცხეთის ნუსხაში) ამოწმებდა და, თუ დედანზე რომელიმე ნომერი არ ეწერა (უფრო მცხეთის ნუსხიდან), იმ ნომერს გადმოწერდა ხოლმე.

დედნის პირების პეტერბურგული კრებულის განსაკუთრებული მნიშვნელობა იმაში მდგომარეობს, რომ დიდი უმრავლესობა დედნებისა დაიკარგა და დღეს ამ პირების საშუალებით (თუ პუბლიკაციები, ან, ს. კაკაბაძის გადანაწერები არა გვაქვს), ვეცნობით დაკარგულ საბუთებს.

ამ ფონდს განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს მცხეთის საბუთების პირების კრებულის შესასწავლად, რადგან ამ ფონდში დედნიდან გადანერილ პირს (ზოგიერთს) უზის მისი ნუსხის ნომერიც. ცხადია, ამით ვიგებთ XVII საუკუნის პირების კრებულში ამ ნომერზე შეტანილი პირის რაობას, თარიღს, შინაარსს და ა. შ.

ფონდი E-13 წარმოადგენს ყოფილი სააზიო მუზეუმში დაცული პ. იოსელიანის კოლექციას. მასში შეტანილია მცხეთის 29 საბუთის პირი (XV-XVII სს.). დიდი უმრავლესობა გადანერილია სინოდის კანტორის დედნები-

დან, რამდენიმე კი, უშუალოდ XVII საუკუნის სხვა პირიდან, რამდენიმე მცხეთის „ნუსხიდან“ (სინოდის კანტორის №507). პირები შესრულებულია 1840 წელს პ. იოსელიანის ზედამხედველობით და მისგანვე ორიგინალებთან შეჯერებით.

წინამდებარე გამოცემაში ამ ფონდის მასალები გამოყენებულია დაკარგულ დედანთა ისტორიისათვის. ეს ფონდი, გარდა ამისა, ძვირფას მასალას გვაძლევს XVII საუკუნის მცხეთის „ნუსხის“ სტრუქტურის შესასწავლად. მაგ., ირკვევა, რომ მცხეთის „ნუსხაში“ შეტანილი ყოფილა ერთი საბუთის ორი პირი, ერთმანეთისაგან მცირედ განსხვავებული, №№193-194. ცხადია, მათ ორიგინალიც ორი ექნებოდათ. ეს ფაქტი, თავის მხრივ, შეიძლება გამოვიყენოთ იმის გასარკვევად, თუ როგორ დგებოდა დოკუმენტი და ა. შ.

3. საბუთის არქეოგრაფიული აღწერის პრინციპები – ლეგენდის აგებულება

თანამედროვე ისტორიოგრაფიაში ბევრად გაფართოებულია დოკუმენტთა პუბლიკაციის მიზანი და მეთოდი, გაუმჯობესებულია შესწავლის ტექნიკური ხერხები. გამოსაცემი დედნის თუ პირის შესახებ მშრალ ინდექსებში, რომელნიც ხშირად არითმეტიკული ფორმულების სახეს იღებენ, არ ჩანს დოკუმენტის ისტორია, რაც მკითხველს წინასწარვე დაარწმუნებს მის სანდოობასა და სრულფასოვნებაში.

საბუთის არქეოგრაფიული აღწერის სისტემა, რომელიც წინამდებარე გამოცემას უდევს საფუძვლად, რამდენადმე განსხვავდება წინამორბედ მსგავს აღწერებისაგან. უმთავრესად ეს გამოიხატება უფრო ფართო ინფორმაციის შემოტანაში, რაც მეტ-ნაკლებად განსხვავებულია დედნების და პირების მიმართ. წინამდებარე „კორპუსის“ II ნივთში უმრავლესობა დედანდაკარგული საბუთებია, რომელთა გამოცემა ემყარება ძველ ბეჭდურ და გადანაწერი პირების ტექსტებს. ამან ბუნებრივად მოითხოვა არქეოგრაფიული ინფორმაციის, რაც შეიძლება, მეტი სისრულე, რათა ნათელგვეყო ასეთი ტექსტების სანდოობა დედნის დონეზე.

დედნის აღწერას ვიწყებთ მისი დაცვის ადგილის, მასალის, ფიზიკური ზომების და სხვა გარეგნული ნიშნების აღნიშვნით. შემდეგ მოგვაქვს ცნობები თუ ვის ხელში გაიარა დღემდე საბუთმა, რა მიზნით და სად. ვასახელებთ გადამწერებს, მათ მიერ შესრულებულ პირებს, გამომცემლებს, გამოცემებს და სხვ. ბოლო საკითხად ვეხებით თარიღს.

დედანდაკარგული საბუთის აღწერას ვიწყებთ იმის აღნიშვნით, თუ სად ინახებოდა დაკარგვამდე, როდის და რა მიზეზით დაიკარგა. უნდა შევნიშნოთ, რომ ამ მხრივ თავისებური მდგომარეობა გვაქვს, რადგან თითქმის ყველა ასეთი საბუთის დედანი და მისი XVII საუკუნის პირი ინახებოდა „სინოდის კანტორაში“. აქვე ვუთითებთ იქაურ სარეგისტრაციო ნომრებს. აღნიშნული ნომრები ლეგენდის მომდევნო ნაწილშიც მეორდება, მკითხველმა კი ამ გზით უკვე დასაწყისიდანვე იცის მათი მნიშვნელობა. შემდეგი მითითება ეხება დაკარგვამდე ვის ხელში გაიარა დედანმა და დღემდე რა სახითაა შემონახული მისი ტექსტი, გვაქვს თუ არა გამოცემა და გადანაწერი პირი, ვისგან და სად. დაკარგული დედნის წარსულში არსებობა რომ დავადასტუროთ და მისი გარეგ-

ნული სახე სისრულით აღვადგინოთ, შემოგვაქვს ამ დედნის თვითმხილველთა მიერ შესრულებული აღწერილობანი. ასეთი თვითმხილველი იყვნენ თ. ჟორდანიას და ს. კაკაბაძე. ისინი სარგებლობდნენ „სინოდის კანტორის“ ფონდებით და ნომრებსაც ამ ფონდისას მიუთითებენ. მეტი დარწმუნებისათვის და უზუსტობათა თავიდან აცილების მიზნით, აღწერილობა შემოგვაქვს არა პერიფრაზით, არამედ ციტირებით (რომელიც ისედაც მოკლეა, 1-2 სტრიქონი). დროთა ვითარებაში საბუთის ტექსტზე შესაძლებელი გარეგნული თუ შინაგანი ზემოქმედების გამო-სავლენად და, საერთოდ, დედნის თავგადასავლის დასადგენად მიუთითებთ, სა-დაც ეს შესაძლებელია, დედანი ან ძველი პირი ვის მიერ, როდის და სად იქნა გადანაწილი ან გასინჯული. იყო თუ არა, და როდის, რესტავრირებული; როდის იყო ოფიციალური დანესებულებიდან გასული თუ შემოსული საქმის წარმოების მიზნით.

როცა ჩვენ ხელთ დედანდაკარგული საბუთის რამდენიმე ბეჭდური გამო-ცემა არსებობს, მაგ.: თ. ჟორდანიასი და ს. კაკაბაძისა, ძირითადად ვეყ-რდნობით ს. კაკაბაძის გამოცემას, როგორც უფრო ახალს, შეუმოკლებელს და, რომელშიც, უმრავლეს შემთხვევაში, დედნის დიპლომატიკური ნიშნებიც დაცუ-ლია. იმ შემთხვევაში კი, როცა გამომცემლის ორი, ბეჭდური და გადანაწერი (პირი), ტექსტი გვაქვს, უპირატესობას ვაძლევთ, როგორც ნესი, ბეჭდურს, რადგან ვთვლით, რომ მან გაიარა ყველა შესწორება-კორექცია. წინამდებარე „კორპუსში“ მხოლოდ ერთ შემთხვევაში დავარღვიეთ ეს ნესი, როცა გადან-აწერი ძირითად ტექსტად ვარჩიეთ, ხოლო ბეჭდური პარალელურად, თუმცა მათ შორის თითქმის სრული იგივეობაა (იხ. საბუთი №30).

ყველა ზემოჩამოთვლილ შემთხვევაში არაძირითადი ტექსტის განსხვავე-ბული წაკითხვები, მიღებული ნესის თანახმად, მოხმობილია საეჭვო ადგილების გასამართავად და ჩატანილია აგრეთვე სქოლიოში, როგორც კითხვა-სხვაობები.

იმ შემთხვევაში, როცა პირის გარდა არ გაგვაჩნია სხვა ტექსტი, მაშინ XIX საუკუნის I ნახევრის გადამწერების მიერ შესრულებულ პირებთან (ს. ტაბიძე, მ. კოლუბანსკი და სხვ.) შედარებით უპირატესობას ვანიჭებთ ს. კაკაბაძის გადანაწერს. აქ მხედველობაში გვაქვს ამა თუ იმ გადამწერის იმ დროისათვის მეტ-ნაკლები მეცნიერული აღჭურვილობა, პალეოგრაფიული ნიშნების დაცულო-ბა და ა. შ. შევნიშნავთ, რომ XIX საუკუნეში გადანაწერილი ხსენებული გადან-აწერები უეჭველად დიდი ღირსებისაა; მათში მხოლოდ უმნიშვნელო ტექსტუა-ლური განსხვავებებია. გარდა საჭიროებისა, მათი კითხვა-სხვაობანი სქოლიოში არ გაგვიტანია. ცხადია, ამ პირებს, როგორც საბუთის სრულ ტექსტს, უპირატე-სობას ვაძლევთ თ. ჟორდანიას შემოკლებული გამოცემის წინაშე, მაგრამ ამ უკანასკნელის კითხვა-სხვაობას ვიყენებთ და ვუჩვენებთ ნესისამებრ.

XIX საუკუნის I ნახევრის გადამწერების მიერ შესრულებულ პირებზე დაყრდნობისას უცვლელად ვტოვებთ გადანაწერილის ყველა გარეგნულ ნიშანს, ისეთსაც, თუნდაც დარწმუნებული ვიყოთ, რომ ეს ორიგინალის თვისება არ უნდა ყოფილიყო (მაგ., დაწერილობაში, იშვიათად, ორთოგრაფიული ერთიანო-ბის დაუცველობა და სხვ.). ვფიქრობთ, ამით ტექსტს ეუნარჩუნებთ გადანაწე-ლობის ელფერს.

ლეგენდებში და სხვა მსჯელობისას განგებ მოვერიდეთ სიტყვა „ასლის“ ხმარებას მისი დღევანდელი – პირის, კოპიოს მნიშვნელობით, რათა აღრევა თავიდან აგვეციდინა. „კოპიოს“ გაგებით ჩვენ ვხმარობთ სიტყვას „პირი“ და

არა „ასლს“. საქმე ისაა, რომ ძველ, XIX-XX საუკუნეების საგამომცემლო და საკანცელარიო ენაზე (რომელთა ტექსტები წინამდებარე გამოცემაში მოგვაცქეს), „ასლს“ შეესატყვისება подлинник, ქართულად დედანი, დედა, ნამდვილი.

ტექსტის აბზაცებად დაყოფა წინამდებარე გამოცემაშიც, თანახმად საგამომცემლო ტრადიციისა, შემოღებულია. ეს ეხება როგორც დედნებს, ისე დედანდა-კარგულ პირებსა და პუბლიკაციებს. აბზაცი ტექსტის უკეთ გაგებას ემსახურება, ამიტომ შევეცადეთ დაყოფა, რაც შეიძლება, მაქსიმალური ყოფილიყო. ამ შემთხვევაში წინამდებარე გამოცემა ზოგჯერ იმეორებს ძველი პუბლიკაციების აბზაცებს, ზოგჯერ ამრავლებს, ზოგჯერ ასწორებს. შემთხვევითი სრულიად არ არის, რომ დედან-საბუთებში სტრიქონები ერთმანეთის მიყოლებითაა, ხოლო მთლიანი ტექსტიდან ცალკეული ნაწილების დამთავრების და ფინალის აღსანიშნავად, ხმარობდნენ არა აბზაცს, არამედ საგანგებო ნიშნებს (საბუთის ყველა მწერალი ამას არ იცავდა, ამიტომ ყველა საბუთს ასეთი ნიშნები არ აქვს). ეს ნიშნები ლეგენდაში გატანილია. აბზაცი, მეორე მხრივ, ხელოვნური ჩარევაა ტექსტში, რომელიც უკარგავს მას ერთ მეტად მნიშვნელოვან იურიდიულ თვისებას. საყურადღებოა, რომ საბუთის ტექსტი, როცა სტრიქონის დამთავრების შემდეგ თავისუფალი ადგილი რჩება, ძალიან ხშირად, შევსებულია ნებისმიერი კონფიგურაციის ხაზებით (სწორი ჰორიზონტალური, კლაკნილი, წერტილებიანი და ა. შ.). ერთი სიტყვით, აშკარაა, რომ მწერლები სტრიქონების შემდეგ ერიდებიან თავისუფალი ადგილის დატოვებას არა ეკონომიისათვის, არამედ იმისთვის, რომ იგი არ ყოფილიყო გამოყენებული საბუთის გაყალბების მიზნით (იგულისხმება, რომ ჩვენ აქ მხედველობაში გვაქვს სიგელ-გუჯრები და სხვა მსგავსი, ორ სუბიექტს შორის დადებული დოკუმენტი, და არა მაგ., კანონმდებლობითი ტექსტები და ა. შ.).

წინამდებარე გამოცემაში მოხვედრილ საბუთებში თავისებურად გამოიყურება დათარიღების ორგვარი წესი ერთმანეთის პარალელურად: 1. „ქრონიკონი“, რაც მიუთითებს მე-13 მოქცევის (1312 წ.) შემდეგ დაწყებულ ახალი, 532 წლიანი მოქცევის წლებს და 2. გამცემი მეფის „მეფობის ინდიქტიონი“, რაც მიუთითებს დროს სამეფო ტახტზე ასვლიდან ვიდრე საბუთის გაცემამდე. უფრო ხშირად პირველად „ქრონიკონი“ აღინიშნება, იშვიათად მხოლოდ ინდიქტიონი. დათარიღებაში უპირატესობას ვაძლევთ ქრონიკონით ჩვენებას, როგორც ტრადიციულს და, ამავე დროს, უფრო უდავოს. ინდიქტიონი კი ზოგჯერ არ ემთხვევა მას. განსხვავება მათ შორის 1-2 წლით მერყეობს. ამასთან, მხედველობაში ისიცაა მისაღები, რომ მწერალი მაშინ არ ცდებოდა, მაგრამ ჩვენთვის ამა თუ იმ მეფის ტახტზე ასვლის წელი (როგორც თარიღის ამოსავალი) დღეს ზოგჯერ პრობლემატურია. ს. კაკაბაძე საბუთებს, როგორც წესი, ათარიღებს ინდიქტიონით (რაც უმეტეს შემთხვევაში 1-2 წლით სხვაობს ქრონიკონთან). ამით აიხსნება, რომ წინამდებარე გამოცემის ზოგიერთი თარიღი არ ემთხვევა იმავე საბუთის ს. კაკაბაძისეულ დათარიღებას. აღსანიშნავია, რომ „სინოდის კანტორაში“ საბუთები ტარდებოდა ქრონიკონით და არა ინდიქტიონით.

იმ შემთხვევაში, როცა საბუთს პირდაპირი ქრონოლოგიური ჩვენება არ გააჩნია, მივმართავთ დათარიღების მიღებულ წესს, საბუთის დათარიღებას რომელიმე მასში მოხსენიებული ისტორიული პირის მიხედვით. ასეთთა შორის მეფის შემდეგ კათალიკოს-პატრიარქია. ამ მხრივ საქმეს გვიადვილებს ის, რომ გამოქვეყნებულია საქართველოს კათო-

ლიკოს-პატრიარქთა დოკუმენტურად დადგენილი ქრონოლოგიური სია, რომელიც წარმოადგენს წინამდებარე გამოცემაში საყრდენ ლიტერატურას (ბ. ლომინაძე, მასალები საქართველოს XVII-XVIII საუკუნეთა ისტორიის ქრონოლოგიისათვის, „მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის“, ნაკვ. 29, 1951; XV საუკუნის საქართველოს ქრონოლოგიიდან, კრებული „კავკასიის ისტორიის საკითხები“, 1966; საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქნი, კათალიკოსი, ქსე, ტ. V, 1980; ავტორმა შემდგომში შეიტანა მცირე დაზუსტებანი, რაც აისახა წინამდებარე გამოცემაშიც. მაგ., კათალიკოსი შიოს ზეობის თარიღი - 1435-1438, 1440-1446/47, შესწორდა - 1438, 1440-1446).

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ზოგიერთ თანამედროვე გამოცემაში გამომცემლის მიერ, სათანადო ბიბლიოგრაფიის უცოდინარობით თუ სხვა მიზეზით, გამოყენებულია კათალიკოსთა მოძველებული და მცდარი სიები, რის გამოც რიგი საბუთებისა მცდარადაა დათარიღებული. ასეთი ვითარებაა, მაგ., ი. დოლიძის ქართული სამართლის ძეგლების I, II, და III მესამე ტომებში (1963, 1965, 1967 წწ.).

დათარიღების საკითხთან დაკავშირებით შევნიშნავთ შემდეგს: ძველ და ახალ გამოცემებში გვხვდება არაერთი საბუთი, დათარიღებული XIV-XV საუკუნეებით, რომლებიც ამ ნიშნით „კორპუსის“ II ნიგნში უნდა მოგვეთავსებინა, მაგრამ ასე არ ვიქცევით იმის გამო, რომ, როგორც გავარკვეით, ისინი წინამდვილეში სხვა პერიოდს ეკუთვნიან. დღემდე ასეთი მცდარი თარიღიანი საბუთები, უმეტესად „ქრონიკების“ II ნიგნიდან, უკრიტიკოდ გადადიოდა მომდევნო პუბლიკაციებსა და გამოკვლევებში.

კორპუსის II ნიგნში სამუშაო განანილებულია შემდეგნაირად: ნ. თარხნიშვილი, ბ. ლომინაძე. №№3, 6, 8, 15, 17, 20-22, 25, 27, 29, 30, 32, 33, 36, 37, 41, 42, 47, 51, 54, 55, 60, 64, 68, 76, 80, 81 (ამ ნომრების ლეგენდები შედგენილია ბ. ლომინაძის მიერ); თ. იმედიძე: №№1, 2, 4, 5, 7, 23, 31, 32, 34, 39, 40, 49, 52, 56, 74, 75, 77; ბ. ლომინაძე: №№9-14, 16-19, 24, 26, 28, 35, 38, 43-46, 50, 53, 57-60, 62; 63, 65, 66, 67, 69, 70-72, 78, 79, 82-86.

კორპუსის II ნიგნს შესავალი დაურთო და რედაქცია გაუკეთა ბ. ლომინაძემ.

განსვენებული კ. გრიგოლიას მიერ შესრულებული სამუშაო, რომელიც წარმოადგენს მანქანაზე გადაბეჭდილ რიგი საბუთების ტექსტს კითხვა-სხვაობით და მოკლე, არასრული ლეგენდით, გადმოშვება მისი გარდაცვალების შემდეგ. რადგანაც ეს იყო პირველადი სამუშაო, საჭირო გახდა მისი გადამუშავება. ორიგინალებთან შედარება-დაზუსტება, კითხვა-სხვაობების შემოწმება-შეესება, სათანადო შესწორება-დამატებების შეტანა, მანქანაზე გადაბეჭდვა და სხვ. ამ სამუშაოს შესრულებაში მეხმარებოდა ნ. თარხნიშვილი.

საბუთების ტექსტებში გამოყენებული პირობითი
ნიშნები

- () ქარაგმის გახსნა.
- [] აღდგენილი ადგილები.
- [±] დაკლებულ ასოთა მიახლოებითი რაოდენობა.
- დაზიანების გამო გამოტოვებული ადგილები.
გამოცემლის მიერ შემოკლების მიზნით გამოტოვებული ადგილები.
- { } დამწერის მიერ უნებლიედ გამოტოვებული და გამოცემაში აღდგენილი ადგილები.
- < > ზედმეტი ადგილები.
- | დედნისეული სტრიქონის გამოყოფა.
- || დედნისეული კეფის გამოყოფა.
- ||| კიდევზე მიწერილი ტექსტი (სქოლიოში აღინიშნება რომელ კიდევზე).
- r საბუთის წინა მხარე.
- v საბუთის ზურგი.
- + დამატებითი ასო ან სიტყვა.
- დაკლებული ასო ან სიტყვა.
-] ტექსტის ეს ადგილი ამა თუ იმ გამოცემაში დაბეჭდილია შემდეგ-
ნაირად.

1338. სიგელი გიორგი მეფისა ივანე
თორელ-ჯავახიშვილისადმი

დედანი: ხეც, Hd-11628; ქალღი; დაზიანებული, თავნაკლული; 44,5×20; განკვეთილობის ნიშანი: ორწერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ, დამთავრებისას კი ორწერტილი ხაზით (:-).

პირები: ხეც, Qd-9631 – ექ. თაყაიშვილის გადაწერილი; სეა, 1461 – რე. 14, №211 – პ. კარბელაშვილის გადაწერილი.

თარიღი: მეფობის ლთ (39) ინდიკტიონი.

საბუთის თავნაკლულობის გამო მისი გამცემის ვინაობა უცნობია. ექ. თაყაიშვილს საბუთი დათარიღებული აქვს 1338 წლით. მისი ვარაუდით: „ინდიქტიონის მიხედვით სიგელი მეფე გიორგი ბრწყინვალეს უნდა ეკუთვნოდეს“. ამ დათარიღებას იმეორებს ი. დოლიძე (ინდიქტიონი ათვლილია გიორგი ბრწყინვალის პირველი გამეფებიდან 1299 წ.).

გამოცემები: [22], საქ. სიძ. II, გვ. 8-9 (თ); [25], ქართ. სამ. ძეგლები, II, გვ. 97 (დ).

--- ყოვლისა აღმოს[აველეთის]ა და დასავ[ლეთის]ა თუით ფლობით ჴელმ-
ნიფედ მპ[ყრო]ბელი. მოვიდა წინაშე ჩუენსა ჩუენი დიდად [ერთგული თორელი
[ივა]ნე და] გუეაჯა და მოგ[უ]აჴსენა, რათამცა კოჴო[რისა] ძირსა⁵ მონას-
ტერი ა]თენაგუენი მიგუებოძა.

დაგუაჯერა ლ[მერთმა]ნ და⁶[ვი]ნებეთ თორელისა ჴავახიშვილ-
ისა ივ[ან]ესი და⁷[კოჴ]რისა ძირსა მონასტერი ათენაგუენი
სამკ[უ]იდროდ [მიუ]ბოძეთ და შეუცვ[ა]ლებლად.

და გქონდეს⁸ა> შენ, თო[რელ] ⁹ივ[ან]ესა, კოჴორისა ძირსა
მონასტერი ათენაგუენი¹⁰ [ესე] ყოველთავე მომავლითა, მისითა მიმდ-
გომითა ¹¹ველითა, ვენაჴითა, ტყითა, წყლითა, წისქუილითა ¹²[და] სანა-
დროთა და ყოვლითა სამართლიანითა მ¹³[ზღვ]რითა და თავისუფლად.
და არავინ გუბრძანებია მშლელი¹⁴ ბ[რძანე]ბ[უ]ლისა ამის ჩუენისა, არცა
მეუნებლე მავნებ ¹⁵ელი ამისი.

² მპყრობელი მოვიდეს თდ. ³ ერდგული თდ. ⁴ კოჴრისა თდ. ძირისა დ. ⁵ ვინებედ თ.
და⁶მიუბოძეთ თ. ⁷ ძირისა დ. ⁸ 7=8 მიუბოძეთ – თ. ⁹ გქონდესა თდ. ¹⁰ კოჴრისა – თდ. ¹¹
ესე]... ¹² და თდ. ¹³ 12=13 მძღვრითა თ დ. ¹⁴ ბძანებულისა თდ.

ან, ვინცა ნახოთ ბ(რძანე)ბაი და სიგელი¹⁶ [შემდგომად] ჩუენსა მეფეთა, ანუ დედოფალთა, ერისთავთა-ე¹⁷[რისთავთა], ტფილისისა ამირათ-ამირათა, კოჭორისა დაბი¹⁸ [სა^{±6}] და მოურავთა, ყოველთავე დაუმტკიცეთ და¹⁹ [ნუ უშალავთ] ბ(რძანე)ბასა და სიგელსა ამასა ჩუენსა და ნუცა რასა ვინ დააკლ²⁰ [ებთ ნუც დიდსა და] ნუც მცირსა, თუინიერ შეწვენისა და თანადგომისა²¹ [კიდევ].

და თქუენ, ქა]რთლისა კათოლიკოზო და ყოველნო მღრდელ²² [ნო, უჯუა]რობით დაუმტკიცეთ.

დაიწერა ბ(რძანე)ბ(ა)ი და სიგელი²³[ესე ინდიკტიონსა] მეფობისა ჩუენისასა ლთ, ჳელითა კარისა მწიგ²⁴[ნობრისა ა]ბრაჰამ ავგა-როზისძისთა.

დამტკიცება ხვეულად:

[1],²⁵ ესე მტკიცება ნებითა ლ(მრთისათ)ა.

[2],²⁶ მტკიცება ჳელითა გიორგ[ის²⁷გან] ნებითა ლთისათა.

¹⁷ კოჭორისა თდ. ¹⁹ ნუ უშალავთ – თ. ამას თდ. რას თ. ²² უჯუარობით] ნყალობით თდ. ²³ ბძანებაი თ. ²⁴ ესე + ჩუენი თდ. ²⁴ ძისათა დ. ²⁵ ესე ... ლთისა [ქ. ვამტკიცებ გიორგი თდ. ²⁶ მტკიცება... ლთისათა] – თდ. თ.-ს შენიშვნა: „... მქრალის მელნით არის მეორე ხელის მონერა, მაგრამ ეს ისეთი ნაკვანძია, რომ გარჩევა შეუძლებელია“.

1339. 6 ივნისი. სიგელი გიორგი მეფისა
შალვა მებაჟრეთუხუცესისადმი

დედანი: ზეც, Hd-11626; ქალღი: დაზიანებული, თავნაკლული. 1-5 და 13 სტრიქონებს მარცხენა მხარეს აკლია დასაწყისი ნაწილი. 37,5×16; განკვეთილობის ნიშანი ორწერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ.

თარიღი: ქრონიკონი კზ (27), ივნისის ვ (6).

საბუთი თავნაკლულია, რის გამოც არ ჩანს მისი გამცემის ვინაობა, ტექსტიდან („ვერაინ გეცილებოდეს... მეფობისა ჩუენისასა“) ირკვევა, რომ იგი მეფეა. 1339 წ. კი საქართველოში მეფედ იყო გიორგი V. ექ. თაყაიშვილის ვარაუდით საბუთის გამცემი გიორგი ბრწყინვალეა.

გამოცემა: [22]. საქ. სიძვ. II, გვ. 9-11 (თ).

--- გუიბოდებია მეჰაბჟრეთუხუცესო [ქუენი¹²ფნავე]ლო შალვა, რ(ა)გუარ პ(ა)ტრონსა შ[ენ]სა¹³ ებოძა შენი მამული შენთუის, ჰაგრ |⁴ [ვეე ა]ნ ჩუენ შეგინყალეთ და გიბო¹⁵ძეთ უცილებლად ყოვლისა სულიერისგან¹⁶. ვერაინ გეცილებოდეს ერდგულად მსახ¹⁷ურებასა შინა მეფობისა ჩუენისასა¹⁸ ურდოს ლაშქარს შინა და გარე ყოვლგა¹⁹[ნ]. და ვინც ამისი ხართ აზნაურისშვილი, მს²⁰ახური და გლეხი, ყუელაი მსახურებდით ერდგუ²¹ლად და თავდადებით. ვინც ლაშქარს ნაგიტ²²ანოს, ლაშქარს ნაჰყვეით, ვინცა შინა დაგაგ²³დოს, შინა მსახურებდით.

დაინერა ქ(რო)ნიკ(ო)ნსა²⁴ კზ, ივნისის ვ, ჴელითა კარისა მწიგნობრისა ჩუე²⁵ნისა ჩაკურასშვილის ბოც(ო)ისითა.

დამტკიცება ხვეულად:

|¹⁶ ვამტკიცებუ.

¹⁻² გუიბოდებია მეჰაბჟრეთუხუცესო [ლო] გიბოდეთ შენ მებაჟრეთა უხუცესსა... თ. ²³ შ[ენ]სა-თ. 4 ან - თ. ¹⁰ ყველაი თ. ¹² ვინც თ. ¹⁵ ჩაკურასშვილის ქავთარაშვილის? თ. თ.-ს შენიშვნა: „ბოლოს ხელისმოწერა ისეთი ნაკვანძია, რომ გარჩევა შეუძლებელია“.

1344. 5 აპრილი. დაწერილი მღვინის ლაპრისა
ბავტისძე ჯაუნორისადმი

დედანი დაცული იყო სინოდის კანტორის შიომღვიმის საბუთებში (№63), დაიკარგა ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წწ. მოგვეპოვება დედნის გამოცემები, შინაარსი.

ქვეყნდება თ. ჟორდანია 1896 წლის გამოცემის მიხედვით: „შიომღვიმის საბუთებში იპოვება ტყავზე ნაწერი გუჯარი (№63, სიგრძით 1, 1/2 არშინამდე და სიგანით 3/5 არშინის). მხედრულად მდარე ხელით დაწერილი. სიტყვები გაყოფილია ორ-ორი წერტილით“ (ე).

დედნის შემოკლებული შინაარსი შესრულებულია 1818 წ: სეა 1451 – Книга рыцаров, II а, შიომღ. №63, გვ. 32, II ბ, გვ. 49.

თარიღი: ქრონიკონი ლბ (32), აპრილის ე (5).

გამოცემები: [11], ისტ. საბ. შიომღვიმის, გვ. 71. (შემოკლებ. ე). [28] ქრონიკები, II, გვ. 180 (შემოკლებ. ე).

სახელითა და მეოხებითა ნ(მიდა)თა... მამათა ჩ(უე)ნთა იოვანე, შიო და ევაგრესითა...

ესე... დაწერილი მოგეცით ჩუენ, დიდმან ლავრამან მღუიმისამან, მთავარმამა მემღუიმემან იოვანე, დეკანოზმა დ(ავი)თ, გ(რი)გ(ო)ლ, 5 იო(სე)ბ, ი(ეს)ე, იოსებ დაყუდებულმა და გარბერმა (!) ბარლამან და ყოველმანვე სისავსემან ლავრისამან, ძლიერმან და უძლეველმან მც[...?] ბავტისძე[სა] ჯაუნარსა და შვილთა... გუეჰაჯა სამისა დღისა მიწასა, რომემცა მოგეცით...

ვისმინეთ ჰაჯაი შენი და მოგეცით სამის დღისა მიწაი შოლალრიური 10 უსარჩელი, მოუდევარი და უპატრონო, ვარდანის ძეთა საღალოთ რომე პქონდის; მათი ლაღაი აღარ გუინდოდა და შენ, მჭედელსა ჯაუნარსა, მოგეცით და ბეგარი გაგიჩინეთ წელიწადსა შიგა ოთხი ლიტრაი ცკლი, რომე შიოობასა დღესა მღუიმეს მოიღებდი. ამისგან მეტი არა ზე გაცამა სამისა შოლალარიურისა ყანისათუის, გიბედნიეროს ღ(მერთმან)***

¹ ბავტისძეს ე. ² ჯაუნორსა ე.

³ [...?] ე. " (წყევლა) " შენიშვნა ე.

ამისი მოწამენი არიან: ანგროვნელნი ჯილბოის ძე მგელაი, თეძმის ჯელოსანი კობალაისძე შალვა, ჩარმაგოის ძე ჩამნაი, კოხოტიელი იოანე, ჯევისპირული ნასარაი; მემლუიმის ყმანი: მზარეული იაი, გორისისძე დიაკონი ბექენი, გოროვნელი აბაშაი, წეროვნელი ციცხელაისძე იაი.

5

ქ(რონი)კ(ონ)სა ლბ, აპრილსა ე. მიწაი მიქელ, პალატის წინამძღუდრის შვილი, დამწერელი და მოწმე ვარ.

ხვეულად:

[1]. მე, სანოლის მწიგნობარი და მთავარმამა მემლუიმე იოანე, გამათავებელი ვარ ამა დანერილისა.

10

[2]. ქ. მე, ქ(ართლის)ა მთავარეპისკ(ო)პ(ო)ზი მელქისედეკ, მოწამე ვარ.

[3]. ქ. მე, მცხეთისა მოძლუ(ა)რი შაბურისძე აბრამ, მოწამე ვარ.

[4]. ქ. მე, დეკანოზი მლუიმისაი დ(ავი)თ, მოწამე ვარ.

ხუცურად:

15

[5]. ქ. მე, პალატისა მოძლუარი გერ(მან)ოზ, მოწამე ვარ.

[6]. ქ. მე, იოზ, მოწამე ვარ.

⁹ იუანე უ. უ' ¹⁰შაბურისძე (შაბურიძე) უ.: შაბერსსძე (შაბურიძე) უ'. ¹¹ მოძლარი (sic) უ. უ'

¹² შაბერის ძე (შაბურიძე) უ., შაბერსსძე (შაბურიძე) უ'.

1345. 12 ოქტომბერი. გრძანება გიორგი მეფისა
გამრეკელ ჯავახიშვილისადმი¹

დედანი: ზეც. Hd-11627; ეტრატი; გრაგნილი; დაზიანებული, თანაკლული; 22,2×17,5; განკვეთილობის ნიშანი ორწერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ, საბუთს ახასიათებს ო/უ-ს მონაცვლეობა.

პირი: ზეც. Qd-9632. ექ. თაყაიშვილის გადაწერილი.

თარიღი: ქრონიკონი ლგ (33), ოქტომბრის იბ (12).

საბუთის თანაკლულობის გამო არა ჩანს საბუთის გამცემი მეფის ეინაობა. ქრონიკონის და ხელრთვის მიხედვით იგი გიორგი V ბრწყინვალეს განეკუთვნება.

გამოცემები: [22], საქ. სიძგ. II, გვ. 10 (თ): [25], ქართ. სამ. ძეგლები, II, გვ. 98 (დ); [19], პალეოგრ. აღმობი, გვ. 325, ტაბ. 120.

— ეერავე|²ინ<ა> გეცილებოდეს, ვითა შენსა [სიერთგ]|³ულესა
ჰმართებს<ა> ერ<ა>დგულ<ა>დ<ა> სამს<ა>ხურსა| შიგან|⁴<ა>მეფობის
ჩ<უ>ენ<ი>ს<ა>სა ურდოს ლაშქარ|⁵სა შინა და გარე, და კაგიოსო<ს>
ორი|⁶ გლეხი მის<ი>თ მ<ი>ნ<ი>თ და ს<ა>ქონებელითა,|⁷ კომნაკომისძე
და ბორტყოლა შენსა ბიძას ძი|⁸ს შალეას<ა> შ<ა>ვილს ჰქონდეს<ა>
მისის<ა>|⁹ საქმის შეკაზმამ<ა>დის; ნ<უ>რ<ა>სა ეცილები და სა|¹⁰თათროსა
და ს<ა>ყ<ა>ლნ<ო>სა და ს<ა>ჩ<უ>ენ<ო>ს ს<ა>მს<ა>ხურსა |¹¹ თანა დაიყ-
ენებდი, და ვერ<ა>ვინ რა საქმე დაიგოს |¹² შენს მეტმა.

დაინერა ქ<რონი>კ<ონ>ს ლგ, ოკდომბ|¹³ერსა იბ. ბ<რძანე>ბ<ა> ნიშ<ა>ნ<ა>დ
გ<უ>იბოდებ||¹⁴ია.

¹ ეერავინა თ. ² შენს... ლესა ჰმართებსა თ. შენს დ. ჰმართებსა დ. ³ ერდგოლდ ნსხ. ერდ-
გოლად თ. სამსახორსა თ. შიგანა თ დ. ⁴ ჩენსა თ. ორდოს ნსხ. თ. ⁵ კაგიოსოს თ. ⁶
მისთ. სქონებალითა ნსხ. საქონებალითა თ. ⁷ შალეასა თ. შვილსა დ. ჰქონდესა მისისა
თ. ⁸ ნორსა ნსხ. თ. ⁹ საყალნოსა| საელნოსა თ. სჩენს თ. ჩუენსა დ. ¹⁰ ქორონიკონს დ.
¹¹ ბძანება და თ. ნიშანად თ. გიბოდებ თ. დ. ¹² დაინერა... მაჩრტიცისისა| ჯელით კარისა
მა... ჩმისა მაცრიტისძისა თ.

თ-სთან და დ-სთან საბუთი იწყება ქვემოთყვანილი ტექსტით: „შენდა გიბუძები (sic)
ჯავახისშვილს გამრეკელსა, შვილთა სარიჯნა შენ... შენთისა გიბოდები (sic) გქონდეს“
თ. „... შენდა გუიბოდებია ჯავახიშვილს გამრეკელსა, შვილთა სარიჯნა შენთისა გუი-
ბოდებია, გქონდეს და“ დ. (ტექსტის ეს ნაწილი აღდგენილია თ-ს გამოცემიდან). ჩანს,
თ. გამოცემის დროს საბუთს ეს ნაწილი არ ჰქვლიდა.

დაინერა მნიგნობრისა ჩე|¹⁵მისა მარჩ(ი)ტისძის|¹⁶ა დავით(ი)საი.
და შ(ა)ლევ(ა)ს|¹⁷შვილს| და (ა)ნ სხ(უ)ასა ვი|¹⁸სა გინდა ჩ(უ)ენი
ბ(რძანე)ბა |¹⁹ და ნიშანი ჰქონდ(ე)ს, ყ(უ)ელა ამით გაგ(უ)იტეხ(ია) |²⁰ და
ესე დაგ(უ)იმტკიცებ(ია).

დამტკიცება ხვეულად:

|²¹ ქ. ჩ(უ)ენ გიორგისა დაგუინიშნ |²²ავს.

¹⁷ შვილს – თდ. და ან| დანა თ. და თუ დ. ¹⁸ ჩენი ბძანება თ. ¹⁹ ყველა თ. გაგუიტეხია| გაგიტარე თდ. ²⁰ დაგუიმტკიცებ(ია) დაგიმტკიცე ბძანებაი (ბ~ი) თ, დაგიმტკიცე ბრძანებაი დ. ²¹ ქ. ჩუენ... დაგუინიშნავს – თდ. ამ ტექსტის გამოტოვების გამო თ. შენიშნავს: აქ არის ხელჩართული ხელისმოწერა მეფისა, რომელიც არ განირჩევა", [22] გვ. 10 დ – „ხელრთვა არ განირჩევა“ [25] გვ. 98.

1348. სიბაღლი ანდრონიკა მეფისა წითლოსან ქუენაფნაველ
ლარგველის სვილისადმი

დედანი: ხეც, Hd-1360; ქაღალდი; გრაგნილი; 148×26,5; განკვეთილობის ნიშანი: ორწერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ, ტექსტის ბოლოს სამწერტილი, ვერტიკალურ ხაზზე განლაგებული.

პირები: ხეც, Hd-2493; სეა, 1461, რე. 14, №211 – გადაწერილია პ. კარბელაშვილის მიერ; სპაბი, H-78, ფფ. 195-196 – გადაწერილია დ. მეღვინეთხუცისშვილის მიერ.

თარიღი: ქრონიკონი ლე (36), მეფობის მეცხრე ინდიკტიონი.

ანდრონიკე, მეფე დავით VIII-ის შვილი, პროვინციის მეფედაა 1340-1354 წწ. „მის სენიორალურ დამოკიდებულებაში არიან ქსნის ერისთავები [18] ჯ. ოდიშელი, აღმ. საქ. პოლიტ. ისტორიისათვის (XIV-XVII სს.), გვ. 90, 118.

გამოცემები: [22], საქ. სიძვ. II, გვ. 10-12 (თ); [23], პალეოგრ. აღბოძი; საქ. სიძვ. დამატ. II ტომისა, გვ. 31-34; [25], ქართ. სამ. ძეგლები II, გვ. 98-99 (დ), [34], ГДИНА, № 1, გვ. 59 (სპ პირების აღწ.); [35], Грузинские документы, IX-XV вв. გვ. 86.

ქ. სახელითა ღ(მრ)თისაითა, ანდრონიკესაგან¹ ბაგრატუნიანი-
სა, ნებითა ღ(მრ)თისაითა აფხაზთა, ქართველ²თა, რანთა, კახთა
და სომეხთ მეფისა, შარვანშე და შანშე⁴ და ყოვლისა აღმოსავლე-
თისა და დასავლე⁵თისა ჳელმწიფედ<ა> მპყრობელისა.

მოვიდა ჩ(უ)ენს<ა>⁶ წ(ინა)შე ქ(უე)ნაფნაველი, ლარგ(უ)ელისა
შვილი წითლოსანი⁷ და გ(უ)ეაჯა და მოგ(უ)აჴს(ე)ნა, რაითამცა ქა-
რთლის მუხის⁸ მისა სალარისეულნი სოფელნი: კარბი და გარე-
ჯ(უა)⁹ ბაკურ(ი)ს უბანი მისთ(უ)ისმცა მიგ(უ)ეპოძნეს.

და¹⁰ გ(უ)ეაჯერა ღ(მერ)თმან და ვისმინეთ აჯაი ქ(უ)ენიფნ(ა)ვე-
ლისა¹¹ წითლოსანისი, ვინადგან მის ცოლისძმის მუხისძის¹² სალა-

¹ ღთისითა ქ. ანდრონიკესგან ² ბაგრატუნიანის თდ. ბაგრატუნიანის ქ. ღთისითა თქ. ღმრთი-
სითა დ. ⁴ ყოვლის აღმოსავლეთის კთ. ყოვლის დ. ⁶ ქუენიფნაველი თ. ქუენიფნაველი კდ.
ლარგელისა თ. წითლოსან თქ. ⁷ ქართლს დ. მოხასძისა თქ. მუხუსძისა დ. ⁸ კარბაი კთდ.
გარეჯარ თქდ. ⁹ უბანი თქდ. მისთისმცა თქ. მიგვეპოძებიეს თქ. ⁹⁻¹⁰ დაგუაჯერა დაგუა-
ჯერა თქ. ¹⁰⁻²⁹ და ვისმინეთ აჯაი... მავნებელი დამაკლებელი მათი... ⁸ და მიუპოძნით ქ.
¹⁰ ქუენიფნაველისა დ. მის მათის დ. ¹¹⁻¹² მუხუსძეს სალარესცა თდ. ¹² მისთის დისწულ-
თათის თ.

რისცა მისთჳის და მისთა დისნულთათჳის ეანდე¹³რძა მისი მამული, ჩჳენცა შევიწყალეთ და მიუბ(ო)ძენით¹⁴ ქართლის სოფელნი: კარბი და გარეჯჳეარ-ბაკურის უბანი¹⁵ მისითა სამართლი(ა)ნითა მძღვრითა მკჳიდრად, სამამულო¹⁶დ, შეუვ(ა)ლად და შეუცვალებლად.

ჰქონდენ¹⁷, ქჳენაფნაველის წითლოსანსა, შეილთა¹⁸ და მამავალთა მისთა ყოველთავე ქართლის¹⁹ სოფელნი: კარბი და გარეჯჳეარ - ბაკურის უბანი²⁰ მათითა სამართლი(ა)ნითა მძღვრითა, მითთა, ბარითა, ტყითა, ²¹ველითა, ვენაჭითა, წყლითა, ნისქჳელითა, ჭა²²ლითა, სათიბითა, სანადიროთა მკჳიდრად, სა²³მამულოდ, შეუვ(ა)ლად, მათითა საჭმარითა და უჭმარითა ერთობ ყჳელაითა.

და თუ ვის რაი ამა ად²⁴გილთა სიგელი და ანუ ნიშანი ჰქონდეს, ²⁵ყოველივე სიგლითა ამით გაგჳეიტეხია და²⁷ <და> მტკიცე ესეოდენი(ა). და არავინ გ(უი)ბ(რძანე)ბია მშლელი²⁸ და მაქცეველი ბ(რძანე)ბჳელის ამის ჩჳენისაი და არცა მეუნე²⁹ბლე, მავნებელი და დამაკლებელი მათი.

ან³⁰ ვინცა ჰნახოთ ბ(რძანე)ბ(ა)ი და სიგელი ესე ჩჳენი, ³¹შემდგომად ჩჳენსა მამავალთა მეფეთა და დედოფა³²ლთა, კარის ჩჳენის ვაზირთა და მოურავთა, ერისთავთ<ა>-ერისთავთა და ქართლის ერისთავთა, გორის და ჩჳენთა³⁴ ციხისთავთა და მეციხოვნეთა და გორის მოურავთა, ³⁵მერემაეთა, მეჯინიბეთა, ბაზ(ია)რთა, მონადირეთა, ხორბლის³⁶ მკრეფელთა, მესაბანჯრ(ე)თა, მეკულჳეხეთა და ყოველთა³⁷ვე კარით ჩჳენ(ი)თ სასაქმოდ წარგზავნილთა³⁸, დიდთა და მცირეთა, /დაუმტკიცეთ/ და ნუ ვინ უშლავთ. და ნუცა³⁹ რას ვინ და(ა)კლებთ, ნუ დიდისა და ნუ მცირისა⁴⁰, თუ(ი)ნიერ შენ(ე)ენის(ა) და თანადგომისგან კიდე.

და თქჳენ, ⁴¹წმიდაო მეუფ(ე)ო, ქრისტეს მიერ ქართლისა ქ(თალი)კ(ო)ზო და ⁴²ყოველნო მღრდელთმოდჳეარნო, უჯუა⁴³ რობითა დაუმტკიცეთ.

დაინერა ბ(რძანე)ბ(ა)ი და სიგელი⁴⁴ ესე ჩჳენი ინდიკტიონს(ა) მეფ(ო)ბ(ი)სა ჩჳენის(ა) მეცხრესა, ქ(რონი)კ(ონ)ს ⁴⁵ლე, ჴელითა კარისა მნ(ი)გნობრის(ა) ჩჳენისა მანგლე⁴⁶ [ლისაჲ] ძისა ნიკ(ოლო)ზისითა.

დამტკიცება ხვეულად:

ქ. მტკიცე⁴⁷ა და უქცეველი, ⁴⁸ნებითა ლ(მრ)თისათა.

კარბი თდ. გარეჯარ თდ. ¹⁵ მკიდრად თ. ¹⁶ შეუელადა თ. შეუცვალებლად თ. ქუენაფნაველის თ. ქუენიფნაველს წითლოსანსა დ. ¹⁹ კარბი თდ. გარეჯარ თდ. ნისქილითა თ. ნისქილითა დ. ²¹⁻²² ჭა[ლითა] გალითა თ. დ. ²⁴ ყჳელაითა[ყოველითა თ. დ. ²⁵ გაგეიტეხია თ. ²⁷ დამტკიცე თ. გვიბრძანებია თდ. ³¹ შემდგომად თდ. ³⁵ ხვარბლის მკრეფელთა დ. ³⁵⁻⁴² მეგემაეთა, მეჯინიბეთა... უჯუარობითა - ქ. ³⁷ კართ თდ. ჩუენთა თდ. ³⁸ დიდსა დ. მცირესა დ. ⁴⁰ შენენის დ. ⁴¹ კათალიკოზო დ. ⁴² ღრდელთმოდლარნო თ. ⁴³⁻⁴⁵ უჯუარობითა ნსხ. ⁴⁴ ინდიკტიონს მეფობის ჩუენის თდ. ქორონიკონს დ. ⁴⁵ ლეიე თ. კარის მნიგნობრის ჩუენის თ. ჴელითა კარისა ... ლ(მრ)თისათა - ქ. ⁴⁶ მტკიცეა[ვამტკიცებ თდ. ⁴⁷ ოქცეველი ნსხ., უქცეველი]არს თდ.

1355. სიბელი დავით მეფისა სვეტიცხოვლისადმი

დედანი დაცული იყო სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთებში (№344), იქვე ინახებოდა XVII ს. პირი (№პე-85), ჩაწერილი მცხეთის საბუთების პირების წიგნში (№507). ორივე დაიკარგა ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წწ. მოგვეპოვა: დედნის გამოცემები, შინაარსი, პირი, პირის პირი.

ქვეყნდება პირის მიხედვით: სეა, 1449-1623, გადაწერილია 1912 წელს ს. კაკაბაძის მიერ. მასვე ეკუთვნის დედნის აღწერილობა: „№344, 102 3/4×24, რომელიც დაკრულია სხვა ქაღალდზე ლამაზად. თავი აკლია“ (ნსხ.). განკვეთის ნიშნად ჰქონია ორწერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ.

თ. ჟორდნიას 1897 წლის გამოცემა ეყრდნობა როგორც დედანს ისე პირს (XVII ს.): „მცხეთის გუჯრებში ჩვენ ვიპოვეთ კარგ სქელ ქაღალდზე მხედრულად დაწერილი №344 და ამავე სიგელის XVII ს. მხედრულად გადაწერილი პირი (ნუსხა პე: №507)... თავი აკლია ასლსაც და ნუსხასაც, რამდენიმე სიტყვა ჩვენ აღვადგინეთ ნუსხასთან შემოწმებით და აღდგენილი ტექსტი ფრჩხილებში ჩავსვით“ (ე).

დედნის შემოკლებული აღწერილობა და შინაარსი შესრულებულია 1818 წელს: სეა ფ. 1451 – Книга гуджаров, I, მცხეთ. № 344, გვ. 30 (К. გ.).

პირის პირი გადაწერილია XVII საუკუნის პირიდან (სინოდ. კანტორის №507, პე-85) ს. ტაბიძის მიერ 1848 წ.: E-73, ფფ. 50v-52v (საბაი).

სინოდ. კანტორის ფონდში მოხვედრისას დედანს და პირსაც (XVII ს.) კლებია. უფრო მეტი კლებია დედანს. თ. ჟორდანიამ ნაკლული ადგილების შესავსებად გამოიყენა პირი.

თარიღი: ქრონიკონი მგ (43).

გამოცემები: [28] ქრონიკები II, გვ. 184 (ე) [34] ГДИНА. с. 193. N 274 (პირების აღწ.): M. Brosset, Introduction dans l'histoire de la Georgie. Paris, 1835. p. CXL (ანოტ.).

[... ნესნი და შესავალნი]* ყ[ოვ]ლთა... შლად და ქცევად მიდრკეს და დიდისა დედაქალაქისა მცხეთ ისა შესავალნი მოვიკლენით და სხუათაი სხუთა განვაჩინეთ და ჭუედურული ასრე განვაჩინეთ: რაიცა[ა] ლ(მრ)თივ გუირგუინოსანთა სანატრელთა [მეფეთ]ა, ჩუენთა ჩამამავალთა

აღდგენები ეკუთვნის ე-ს XVII საუკუნის პირიდან.
ყ(ოველ)თა]*საყდართა ე. 3 ასე ე.

ჯუდეურეთს მცხეთისათვის მოუწესნებია, იგი ორბოძლელთაგან მიჰმძლავრებოდა და მიზეზის ამისთვის დასჭირვოდა, რ(ომე)ლ ორბოძლელსა თეთრი ქორი მიუგურია დიდის დავით მეფისათვის და მათ ჯუდეურეთს მცხეთისა გლეხნი [ო]რბოძლელისათვის უბოძებია. ასრე რომე, ოდესც(ა) ქ(ართლისა) კ(ათალი)კ(ო)ზ(მა)ნ და მცხეთელთა თორმეტი ათასი თეთრი ორბოძლელსა მისცენ, მათ გლეხთა თანა ორბოძლელსა არაი საქმე ედვას. ესე ჟამთა შლილობისაგან არცა მეფეთა მოეკლო, არც[ა] ქ(ართლისა) კ(ათალი)კ(ო)ზსა და მცხეთელთა დაეკვნა, და ორბოძლელს, რაიც ამთა გლეხთა აქათი მცხეთისაი ჯუდეურეთისაჲვეს და იმერაჲვეს არის: გლეხები, ზუარი, ქუაზნი, ფარდახტნი და რაიც არის, ყველა მიმძლვრებით დაეჭირა.

ჩვენ მოვიკითხეთ და ორბოძლელისა ნიშანნიც ვნახენით და მართლად შევიგენით, რომ მიმძლავრებით და უსამართლოდ ეჭირა[დ] და მიუბოძეთ ორბოძლელსა მცხეთისა გლეხთა საჯსარი, პაპის მამისა ჩუენისა დავით მეფისაგან გაჩენით ნაბ(ოძე)ბი თეთრი თორმეტი ათასი, და შეესწირეთ ახლად და დაუმტკიცეთ წმიდასა და ცათა მობაძაცსა დედაქალაქსა მცხეთასა, მას შინა ღმრთივ აღმართებულსა სუეტსა ცხოველსა, კუართსა საუფლოსა და ღ(მერ)თმყოფელსა მიჰრონსა, რაიც ჯუდეურეთისაჲვეს და იმერაჲვეს მცხეთისაი არის და ყოფილა: გლეხები, ზუარი, ხოდაბუნ[ნი], ფარდახტნი, ქუაზნი, მთაი, ჭალაი, სათიბე, ნისქუილი, სანადიროი, მზღვარი და მიმდგომი, მათი სამართლიანი საქმარი და უჴმარი.

ჰქონდეს წ(მიდა)სა დედაქალაქსა მცხეთასა ჯუდეურეთისაჲვეს და იმერაჲვეს, რაიც ძუელითგან მცხეთისა ყოფილა: ქუაზნი, გლეხები, ზუარი, ხოდაბუნნი, ფარდახტ(ნი), მთაი, ჭალაი, სათიბე, ნისქუილი, სანადიროი, ზღვარი და მიმდგომი მათი სამართლიანი, საქმარი და უჴმარი; და წესისაებრ იჴმარებოდეს მღდელთმთავართ-მთავარი ქ(ართლი)სა ქათალიკოზი და მოურნენი წმიდისა დედაქალაქისანი. და სამართლად გასაქმებულან ორბოძლელნი ამის მცხეთისა საქონებლისაგან და მიჰხვდა მისახუდრებელი თეთრი თორმეტი ათასი და სხუაი მოსაქმე და მოსარჩლე არცვინ ჩანს.

და ნუცვინ გამოჩნდების და ურჩთა პატივი ურჩებისაი მიეჯადების და ნუმცავინ იკადრებს ამის ახლად ჩუენგან დაჴსნილ-შენირულთა ადგილთა ცილებად. და თქუენ, შ(ემდგომა)დ ჩუენსა მომავალნო მეფენო, ვითა ძუელად ჩუენთა [ჩ]ამამავალთაგან შენირულსა და ან ჩუენგან დამტკიცებულსა პმართებს, აგრე დაუმტკიცეთ...

* დაიწერა ბ(რძანე)ბაი და გაჴსნითი ესე ჩუენი ქ(რონი)კ(ო)ნსა მგ, ჴელთა სანოლის მნიგნობრისა ჩუენისა (გიორ)გი ეგანისძისაითა.

⁴ ოდეს ე. ¹⁵ ნ⁷ბი (ნაბრძანები) ე ¹⁶ წმიდასა და ცათა მობაძაცსა – ე. ¹⁷⁻¹⁸ მას შინა ღმრთივ აღმართებულსა სუეტსა ცხოველსა, კუართსა საუფლოსა და ღ(მერ)თმყოფელსა მიჰრონსა – ე. ²¹ გლეხები! ალაგები ე. ²²⁻²³ ჰქონდეს ... აგრე დაუმტკიცეთ – ე. ²⁷⁻²⁸ გუსაქმებულა ნსხ. ²⁷ მიჰხვდა ნსხ. ²⁶⁻²⁷ დაიწერა ეგანისძისაითა – ნსხ. ²⁷ სანოლისა ე.

* „აქ ყოფილა ზეუული ხელისმონერა, რომელიც მოხუელია“. ნსხ., გადამწერის. კ-ს შენიშვნა; „ბოლო აკლია, ხელმოწერილი ყოფილა“ (K. r.).

1365. 31 დეკემბერი, სიბალი დავით მეფისა
ჯგოს ჩუხჩარეს პიპოსადგი

დედანი: ზეც, Hd-2199; ქალაღი, მცირედ დაზიანებული: 24×14; განკვეთილობის ნიშანი: ორწერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ.

პირები: 1) კარბელაშვილის გადაწერილი, 2) სეა, 1461, რე. 14, №20; ზეც, Qd-9515; თარიღი: ქრონიკონი ნგ (83), დეკემბრის ლა (31).

გასარკვევია ვინ არის საბუთის გამცემი დავით მეფე. ექვ. თაყაიშვილს იგი გიორგი V ბრწყინვალის ძედ მიაჩნია. თუმცა წყაროებით ის 1360 წელს უკვე გარდაცვლილია [23]; ი. დოლიძის აზრით, აქ მოხსენიებული დავით მეფე დავით IX-ა. საფიქრებელია, რომ ის იყო პროვინციის მეფე დავით ანდრონიკეს ძე, რომელსაც ქ. გორი და მისი ახლო-მახლო რამდენიმე სოფელი ემორჩილებოდა. იგი 1354-82 წლებში მოღვაწეობდა [18]. ჯ. ოდიშელი, აღმოსავლეთ საქართველოს... გვ. 90.

გამოცემები: [23], საქ. სიძ. დამატ. გვ. 27, (თ); (3), გენეალოგია... გვ. 28, [ქ] [25], ქართ. სამ. ძეგლები, II, გვ. 100 (დ).

[ქ. ჩუენ], მეფეთა-მეფესა დავითს, ეგე |²ბ(რძანე)ბაი ამისად ნიშნად გუიბოდებია, ეზოს|³ ჩუხჩარესო პიპო, გორს ქისიყელი|⁴ სეული მამუ-ლი შენთ(უ)ის გუიბოდებია, სა|⁵მართლიანი, გასყიდული და დანიდუ|⁶ლიც. ყუელა შენ მოიკლე და გქონდეს|⁷ ერთგულად სამსახურსა შიგა მეფობისა ჩუე|⁸ნის(ა)სა, ურდოს ლაშქარს შინა და გარე, |⁹ ყუელგან.

დაინერა ბ(რძანე)ბაი ესე ქ(რო)ნ(იკონს)სა ნგ, |¹⁰ დეკენბერსა ლა, ჴელი-თა კარის |¹¹მნიგნობარისა ჩუენისა ჴურისძისა|¹²თა.

დამტკიცება ხვეულად:

ქ. დამინ|¹³ინიშნავს.

მინანერი v-ზე XVIII ს. ხელით:

|¹⁴ კგ. დავით მეფის წყალობის ნიგნია.

¹ ეგე] ესე ქ. ² ჩუხჩარესო თედ. პიპია ქ. გორის ქ. ³⁻⁴ ქიზიყელისეული ქ. ⁴⁻⁵ სამართლიანად ქ. ⁶ ყველა ქ. მოიკლე თედ. ⁷⁻⁸ ჩუენისსა თ. ჩუენისა დ. ⁹ ყველგან ქ. ქორონიკონს დ. ¹⁰ დეკემბერსა დ-კარისა ¹¹ მნიგნობარისა ქ. ჴურისძისა ქ. ¹²⁻¹³ ქ. დამინიშნავს| მეფე დავით თედ. ხვეულად ამტკიცებს მეფე ქ.

1376. დანერილი მღვიმის კრებულის სუნლულისადმი

დღიანი დაცული იყო სინოდის კანტორის შიომღვიმის საბუთებში, დაიკარგა ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წ. მოგვეპოვება დღის გამოცემა და პირი.

ქვეყნდება პირის მიხედვით: ხეც, Sd-3020 (ნსხ).

თ. ჟორდანიას 1897 წ. გამოცემა ეყრდნობოდა დღიანს: „1376 წ. ეტრატის მხედრულად ნაწერი გუჯარი შიომღვიმისა“ (ე).

თარიღი: ქრონიკონი ძდ (64).

გამოცემა: [27] ქრონიკები II, გვ. 189 (ე).

[...] ამათ ყ(ოველ)თა ნ(მიდა)თა შენეენითა და თანადგომითა ესე დანერილი დაგინერეთ ჩ(უენ, მღუიშელთ, ერთობით სრულად კრებულთა შენ, სუნლულს, მონასა ღმრთისასა; ამას უდაბნოსა შ(ინ)ა შემოხვედ მოლოცვად, მოილოცე უდაბნო და ნ(მიდი)სა მამისა შიოსი სამარტვილო, მოგაგონა ღმერთმან სულისა შენისათუის უმჯობესი, რათამცა ამას უდაბნოსა შინა შენი სალოცველი და მშობელთა შენთა [საწსენებელი] იყო[ს] ვიდრემდის უდაბნო ესე ეგოს, და წესი და ლოცვა აღესრულებოდის შიგა მყოფისა კრებულისაგან. შენი და შენთა მშობელთა სალოცავი უკედავი იყოს ამას უდაბნოსა შ(ინ)ა.

და გვენუკევედი ალაპსა ტრაპეზსა ზედა მესამესა კვრიაკესა მარხვათასა ჟუარის თაყუანისცემისა. და ჩუენ სასობასა შენსა არა ვარცხვინეთ და მოგახსენეთ და გაგიმართეთ ალაპი ტრაპეზსა ზედა მესამესა კვრიაკესა მარხვათასა ჟუარის თაყუანისაგანსა უკედავად და შეუცვალეზლად, ვიდრემდის უდაბნო ესე ეგოს.

არავისგან შეგეცვალოს უკუნისამდე, არცა ჩუენგან და არცა ჩუენთა მომავალთაგან. და ამისად საფასოდ ავიღეთ ფასი სრული ას და ათი დრაჰკანი, დუჰატი ოთხასეული და ორმოცდაათისა დრაჰკანისა საფასო, ორი ტაბაკი, ვერცხლისა ფეშხუმი. ესე ჟუმლად იქმნების სამასისა ბოტინატისა. ალაპი ტრაპეზსა [ზედა] გარდაიხდების და სახსენებელთაგა შ(ინ)ა ჩაგნერთ, რომელ... დაინერა წელითა გიორგი ჭყონდიდელისა მწირეელისათა. ქორონიკონსა ძდ.

¹² გაგიმართლეთ ნსხ. ¹⁸ სამისა ნსხ. ტრაპეზისა ნსხ.

1382. ივნისი. სიგელი დავით მეფისა ოქონის ხატიხადში

დედანი დაკარგულა. მოგვეპოვება XIX ს. გადაწერილი პირის გამოცემა და დედნის შემოკლებული შინაარსი.

ქვეყნდება ს. კაკაბაძის 1914 წლის გამოცემის მიხედვით: „ტფილისის გუბერნიის სახელმწიფო ქონებათა არქივში მე ვიპოვე ერთი საინტერესო დოკუმენტი, რომელიც არის პირი უცნობის XIV ს. მეფის დავითის სიგელისა. ეს პირი გადაწერილი ყოფილა XIX ს. დასაწყისში თარჯიმანის ხშიადოვის მიერ“.

ოქონის საბუთის დედანი დაცული ყოფილა სინოდის კანტორის სამთავროს ეკლესიის საბუთებში, საიდანაც შესრულებულია 1818 წ. დედნის შემოკლებული შინაარსი შესრულებულია 1818 წ., სეა, 1451 – Книга гуджаров, I, ოქონის საბ. №1, გვ. 192; IV, გვ. 53 (К. რ.).

თარიღი: „ქორონიკონსა სამოცდაათსა, დასაბამითან წელთა შვიდი ათას ორას და ათსა, ინდიქტიონსა მეფობისა ჩუენისა კმ“ (28).

აქ თარიღი ქორონიკონით (1382) და დასაბამით (1606) ერთმანეთს არ ემთხვევა, ამასთან არც ინდიქტიონი (28) შეესაბამება ნაგვიანევი ხანის რომელიმე დავით მეფეს. 1382 წელს დავით მეფე საქართველოს ტახტზე ცნობილი არ არის. ს. კაკაბაძის შენიშვნით „დავით მეფე ჩვენი სიგელისა კი, როგორც სიგელში დასახელებული სოფლებიდან ჩანს, ფლობს გორის ახლო-მახლო რაიონს“. ჯ. ოდიშელის მიხედვით 1382 წ. სიგელის გამცემი პროვინციული „გორის რაიონის მეფეა“, ანდრონიკე მეფის შვილი (იხ. ჯ. ოდიშელი, აღმოსავლეთ საქართველოს პოლიტიკური ისტორიისათვის, „XIV-XVIII სს. რამდენიმე ქართული ისტორიული დოკუმენტი“, თბ., 1964, გვ. 90).

გამოცემა: [14] ს. კაკაბაძე, წერილები და მასალები... გვ. 137-139 (კ).

5

ეჰა, სამხატვროვნობით და სამთუითებით ერთდმრთაებით ქებულის უსაბამოსა, უხილავისა, უსაზღვროსა, გარეშეუწერელისა, დაუსრულებელისა და დაუსაბამოსა, ღმრთისა მამისა, და ღმრთისა ძისა, და ღმრთისა წმიდისა სულისა ერთდმრთაებით დიდებულისა უფლისა და მეუფისა ჩუენისა იესო ქრისტეს ღმრთისათა და ხატისა ოქონისათა*;

ეჰა, ადამ დაცემულისა აღმართებისა და ევას მწუხარებისა დამწსნეულისა, ყოვლად კურთხეულისა, ცათა უფრცვლელისა, უფროსად დიდებულისა დედოფლისა ჩუენისა და მარადის ქალწულისა მარიამისათა და ღმრთისმშობელისა;

ტექსტის აბზაცებად დაყოფა აქ და ყველგან ჩემია. ბ. ლ.

შენეენითა და ცხოველსმოფელისა ძლიერებითა პატიოსნისა ჟუარი-
სათა, რომელსა ზედა განიპყრნა უკრწნელნი მკვლავნი თუისნი ჭსნისათუის
ჩუენისა;

შენეენითა და მეოხებითა წმიდათა ზეცისა ძალთათა და მთავარანგე-
ლოზთა მიქელ და გაბრიელისა და ცხრათა დასთა ანგელოზთა;

შენეენითა და მეოხებითა წმიდათა წინასწარმეტყუელთათა: ელია,
ელისე, იონა, ეზეკიელ, დავით, ესაია, იერემია, და ყოველთა წი-
ნასწარმეტყუელთა;

შენეენითა და მეოხებითა წმიდათა მოციქულთათა: პეტრე, პავლე,
ანდრეა, იაკობ და იოანე მახარებელისათა;

შენეენითა და მეოხებითა წმიდათა მღრდელმოდღართათა;

შენეენითა და მეოხებითა წმიდათა მწსნელთა მონაშეთაცა;

შენეენითა და მეოხებითა წმიდათა ქალწულთათა;

შენეენითა და მეოხებითა ყოველთა წმიდათა ზეცისა და ქუეყანისათა;

შენეენითა და მეოხებითა სვეტისა ცხოველისა, კუართისა საუ-
ფლოსა, მირონისა ღმრთივ-წმედულისათა და ყოველთა წმიდათა ღმრთისათა,
ამინ, ამინ, ამინ.

ჩუენ, იესიან, დავითიან, სოლომონიან, პანკრატიან, აფხაზ-
თა, რანთა, კახთა, შაჰანშაჰ და შარვანშაჰ, საქართველოსა მპყრობ-
ელმან და ჯელმწიფემან მეფეთ-მეფემან დავით და ძეთა ჩუენთა: გიორგი
და ალექსანდრე.

ვიგულეთ და ვიგულსმოდგინეთ, მას ჟამსა, ოდეს საყდარი ოქონისა
ბებიის ბებიასა ჩუენსა, თამარ დედოფალსა აღეშენა ქალაქისა გორის
სანახებსა, დაეხატა, შეემკო და შეენირა სოფელი ხიდისთავი გაღმა-
გამოღმა სამძღვრითა ამითა: ფარის ჟუარის წვერი სამწვევამდინ, მის
დამართებით ზემო წითელი კლდე, მისდა პირისპირ ქათაგაურის ბო-
ლომდინ, კიმკიმაურის პირიპირ, დიდ რუსხმულამდინ, რუსხმულის
დაპირისპირებით კოდათქევამდის – ამისითა რუთა, წყლითა, მინითა და
ქალითა გუიბოძებია და შეგუინირავს ხატისა ოქონისათუის:

ზემო რეჟას ათი საკუამლო მისითა რუთა, მამულითა, მინითა,
სანისქვილოთა, სასაფლაოთა, სამძღვრითა და სამნებითა ყოველის კა-
ცისაგან მოუდევარი და შემოუცილებელი; აგრევე გარეჯეარს ლომსა-
თუბანი მისითა წყლითა, რუთა, სამძღვრითა და სამნითა ამით: თამარ
დედოფლის რუმდის ქუემოთ, რეხის ფშ(ნ)ამდინ, გუერდით ხელთუბნის
სამნამდინ, მარჯუნით თორტოიზის ფშნამდინ;

რუისს – უმეკაშვილი მისის მამულითა, რუთა, მინითა, ეკლესი-
ის კართა და ორის თავის ვენაწის სახასო. იქ, თქუენ კარზედ, ისინივე
შეიმუშავებდნენ;

ატენს – მამული ერთი ჩიკჩიკაძისა. გამოილებდეს ლიტრასა ზეთსა
ოთხსა; ძლუნსა და სამსახურსა;

აგრეთვე გორს – ვაჭარნი ექუსნი მათითა სახლ-კართა, ჭურ-მარნითა
და ქულბაქითა;

³² გარეჯეარს (K. r.) გარეჯურისა კ.

დილუამს თავს - თეთრადქენი გიუნა, მამისიმედი, ზოსიმე და ხუცესი იოვანე მათითა მამულითა, საწნავითა, რუთა, მთითა, ბარითა, სასაფლავოთა, სყიდულითა და უსყიდლითა, ჯელშეუვალად და განთავისუფლებით მოგუირთმეგია და შემოგუინირავს ხატისა ოქონისათუის

და პირისა ღმრთისათუის ცოდებათა ჩუენთა მოსატიეებლად დღესა დიდსა განკითხვისასა, რათა მეოხ და მწსნელ და მცველ გუექმნეს ორთავე შინა ცხოვრებასა ქრისტე ღმერთი ჩუენი, უფალი იესო, მეუფე დიდებისა.

ესე შენირული პირველად მამათა პირველთაგან შენირული იყო, ახლა ჩუენ განვაახლეთ და შევნირეთ ზემოთ-ნერილნი შესანირაენი და მამულნი

ესე. არა ეთხოვებოდეს რა ჩუენგან და არა შემდგომად სხუათა მეფეთა და მეპატრონეთაგან მთავარეპიუკოპოზის სამსახურის მეტი, არა სამეფო და არცა სადედოფლო, არა ეთხოვებოდეს რა და არა ჩუენი კაცი სათხოვრად შევიდოდეს. ანუ თუ ვინმე ეპისკოპოზი და მწყემსი ამა ჩუენსა გარიგებულსა საყდარსა ზედან იყვნეთ, ყოველთა დიდ მარხვათა სულისა ჩუენისათუის ჟამსა სწირვიდეთ და ჟამთა მეფეთა ლოცვიდეთ, შლად ჯელ არა-ჰყოს.

ანუ ვინცა ნათესავემან ჩეენმან, მეფემან, ანუ დედოფალმან, ანუ მთავარმან, გინა მცირემან, ამა ჩეენსა შენირულსა შლად, ქცევად და გამონირად ჯელ-ჰყოს, რისხავსმცა დაუსაბამო ღმერთი, მამა, ძე და სული წმიდა. შე-მცა-ედების ძრწოლა კაინისი, ცოცხლივ დანთქმა დათან და აბი-რონისი, კეთრი გეზისი, შიშთილი იუდასი. ნულარამცა ნუ იქმნების წსნა სულისა მისისა და ჩუენთამც ნათესაეთა ცოდვისა მზიდველი იქმნების და დღესა მას დიდსა განკითხვისასა ჩეენდა ნაცვლად დაისჯების სული მისი ცეცხლსა მას უშრეტსა შინა და ბნელსა მის გარეკნელსა, ამინ, ამინ, ამინ. დამამტკიცებელნი მისნი ღმერთმან აკურთხოს და წმიდამან ღმრთისმშობელმან და ხატმან ოქონისამან, ამინ.

დაინერა ნიშანი და ბრძანება ესე ჩუენი მას ჟამსა, ოდეს სარკინოზთა და ისმაიტელთა ბრძოლა შეექმნა საბერძნეთსა და აღიხუნეს ქალაქნი და აგარაკნი მათნი. ქრონიკონსა სამეოცდაათსა, დასაბამიდგან წელთა შუიდი ათას ორას და ათსა, ინდიკტიონსა მეფობისა ჩუენისა კმ. დაინერა სიგელი ესე ჯელითა კარისა ჩუენისა წინამძღურის იოსებ უჯარმელისათა, თუესა იენისა.

ხვეული ხელის მონერა*.

* დედნის ბოლოში შემწირველთა ხელმოწერის არსებობას ადასტურებს: „ჯელმონერილი არის დაეით, გიორგი და ალექსანდრე და დამწერისაგან ჯელმონერით დამონმებული არს“ (K. r.).

1387. სიგელი გიორგი მეფისა გუგუნი მაყაშვილისადმი

დედანი შემონახული არ არის. მოგვეპოვება დედნის პირები და პირის გამოცემები.

პირი: სეა, 1450 — წიგნი 48, საბ. №114, გადაწერილია და რეგისტრირებული 1824 წ. 16 ოქტომბერს „საქართველოს უმაღლესი მართებლობის“ „Экспедиция суда и расправы“-ს მიერ. პირის სისწორე დედანთან დამოწმებულია: „ასლთან თანასწორ არის სოვეტნიკი თ(აჲდ)ი თარხანოე“ და ა. შ. (იხ. აქვე). ნსხ. A.

პირი: ხეც, Ad-1284; გადაწერილია ორად გაკეცილ ლურჯ სქელ თაბახის ქაღალდზე XIX ს. პირველ ნახევარში. გადამწერი უცნობია. ტექსტის ერთ ადგილას დასმულია მრავალი (სამი) წერტილი რაიმე შენიშვნის გარეშე (იხ. აქვე), ნსხ. B.

თ. ჟორდანიამ 1897 წელს გამოსცა პირი: „თ. დ. მაყაშვილმა გადმოიტანა ეტრატის გუჯრიდამ სიტყვა-სიტყვით გადმოწერილი სიგელი გიორგი მეფისა, მიცემული 1377 წ., მე-19 წელს გიორგის მეფობისას კ(ათალიკო)ზის ნიკოლოზის დროს. არც ეს კათალიკოსი და არც გიორგი მეფე ამ დროს ცნობილნი არ არიან, რაიცა ახალს საბუთს გვაძლევს იმასას, რომ ამ დროების მატთანე კ(ართლის) ცხ(ოერება) შეტად მოკლეა და ნაკლულევანი ცნობებით. ჩვენის აზრით, ეს გიორგი მეფე უნდა იყოს ბაგრატ დიდის შვილი და, თუმცა ის გამეფდა 1395 წელს, მამის სიკვდილის შემდეგ, მაგრამ ალბათ ის მეფის სახელით ერთად მამასთან განაგებდა რომელსაჲ ნაწილს საქართველოსას (წინეთ კახეთს 1377 წ. და შემდეგ იმერეთს 1381-1395 წ.). შესანიშნავია ის, რომ გიორგი მეფედვე წოდებულია მამისაჲ სიცოცხლეში 1393 წელს (იხ. 1393 წ. ქვეშე და ჩემი „საბუთები შიომღვიმის ლაერისა“, გვ. 45)“.

ი. დოლიძის გამოცემა ეყარება მხოლოდ B პირს. მისთვის A პირი უცნობია. აქედან გამომდინარე, იგიც, როგორც თ. ჟორდანიამ, საბუთს ათარიღებს 1377 წლით. ურთავს შენიშვნას: „აჲ გიორგი VII თანამოსაყდრება იგულისხმება, მაგრამ მაინც გაუგებარი რჩება, როგორ იყო 1358 წლიდან (1377-19 წ.) ის თანამოსაყდრე“.

ქვეყნდება A-პირის (სეა, 1450, წ. 48, საბ. №114) მიხედვით, გათვალისწინებულია B პირი (ხეც, Ad-1284).

გამოცემები: [28] ქრონიკები II, გვ. 190 (ე); [25] ქართ. სამ. ძეგლები, II, გვ. 100.

თ. ჟორდანიას გამოცემის ტექსტი იდენტურია B პირისა (ხეც, Ad-1284). ამასთან ერთად ყურადღებას იქცევს ის, რომ B პირში ფრაზის „ვინც არ დაამტკიცოს“ შემდეგ დასმული მრავალწერტილი უცვლელადაა შეტანილი გამოცემაშიც, ოღონდ დამატებულია შენიშვნა: „(წყვეა)“. საიდან იცოდა გამომცემელმა, რომ აქ წყველის ტექსტი იყო გამოტოვებული? თვითონვე შეამოწმა დედანთან? თუ შექანიკურად, რაკი მრავალწერტილი

დინაზა, ივარაუდა ასეთი? საქმე ისაა, რომ პირველი A პირის მიხედვით, ამ ადგილას რამდენიმე გამოტოვებული ტექსტი არ ჩანს და არც უნდა ყოფილიყო. აქედან შეიძლება დავასკვნათ, რომ თ. ჟორდანიას არ უნახავს დედანი, მან ისარგებლა სხვისი გადაწერილით, რომელიც იყო ან B — პირი, ან მისი ანალოგიური.

A პირის დედანი სხვა საგვარეულო საბუთებთან ერთად (სულ 18) „ექსპედიციაში“ წარუდგენია თავად იასე მაყაშვილს. საბუთები ეხება მაყაშვილთა საადგილმამულო ურთიერთობას, მიეკუთვნებიან XIV და XVI-XVIII სს. ზოგიერთი გაცემულია მეფეების მიერ. ყველა ეს საბუთი პირების გადაღებით 1824 წელს გაუტარებიათ „ექსპედიციის“ 48-ე „წიგნში“ №№97-114 (ჩათვლით). დედნები, როგორც ამ „წიგნში“ თითოეული პირის ბოლო ხელმოწერიდან ჩანს, წესისამებრ, უკანვე მიუღია პატრონს, იასე მაყაშვილს.

ვერ ვიტყვით, რომ A პირი მაღალ დონეზე იყოს შესრულებული, ამაში ქვემოშობიანი სქოლიოს კითხვა-სხვაობებიც დაგვარწმუნებს. გადამწერი-რეგისტრატორი სიტყვებს, მეტადრე საკუთარ სახელებს, ამახინჯებს. მცდარად ამოკითხული ზოგჯერ წაშლილია და წაშლილზე ახლად დაწერილია მისივე ხელით სწორი წაკითხვა და ა. შ.

დასახელებულ A და B პირებს შორის არის გარკვეულად არსებითი განსხვავებანი, რომელიც აქ მოგვაცქნის განსახილველად. ეს ეხება საბუთის ადრესატის წოდებულებას, თარიღს და ორ გამოტოვებულ სიტყვას.

A პირი. ადრესატი: მაყაშვილი გუგუნი.

თარიღი: გიორგის მეფობის ინდიქტიონი ით (19), ქრონიკონი ოე (65) [1387 წ.].

არის: „ქართლისა და აფხაზეთის კათალიკოზონ“.

B პირი. ადრესატი: მაყაშვილი გუგუნი, თავადი მებაგრეთუხუცესი ბოსტოლანა.

თარიღი: გიორგის მეფობის ინდიქტიონი ით (19), ქრონიკონი მე (75) [1377 წ.].

გამოტოვებულია: „ქართლისა და აფხაზეთის“. არის მხოლოდ „კათალიკოზონ“.

იმის მიუხედავად, თუ როგორ ახსნას მოუვნახავთ სხვაობებს, მთავარია გაეარკვიოთ რომელს უნდა მიენიჭოს უპირატესობა. A პირის უპირატესობისათვის თითქოს საკმარისი უნდა იყოს ის, რომ იგი უეჭველი პირია დედნისა, მაგრამ ზედმეტი არ იქნება მისი მონაცემები შევამოწმოთ, თუ რამდენად პოულობს გამართლებას.

A პირის თარიღი, 1387 წელი ესადაგება სხვა ისტორიულ მონაცემებს. გუგუნი მაყაშვილის საბუთის გამცემი გიორგი მეფე 1393 წლის ერთ კერძო საბუთში მეფედ არის მოხსენიებული: „დაიწერა ქრონიკონსა პა მეფობასა გ(იორგ)ი(სა)მ“ ([11] ისტ. საბ. შიომღ. გვ. 45), ხოლო 1393 წ. 5 ივლისის სიგელი მის მიერ არის გაცემული. იგი შეიღია მეფე ბაგრატ დიდისა, რომელიც მეუღლითურთ დატყვევებულ იქნა თემურ ლენგის მიერ და სხვ. „ქართლის ცხოვრების“ გაგრძელების მეორე ტექსტით დასტურდება, რომ გიორგი მამის სიცოცხლეშიც მეფედ იწოდებოდა, იყო მისი თანამოსაყდრე (ქართლის ცხოვრება, II, გვ. 449; იხ. აგრეთვე ჯ. ოდიშელი, აღმ. საქ. პოლიტიკური ისტ-თვის, გვ. 78-79). ზემოხსენებულ 1393 წ. 5 ივლისის სიგელში გიორგის მეფობის ინდიქტიონად მითითებულია კლ-24, საიდანაც მისი თანამოსაყდრეობის ანუ გამეფების წელი გამოდის 1369 წლიდან (1393-24). გუგუნი მაყაშვილის საბუთიდან გიორგის თანამოსაყდრეობა იქ დასახელებული ით-19 ინდიქტიონის მიხედვით, თუ საბუთის თარიღად 1387-ს

(A პირი) ავიღებთ. გამოვა 1368 წლიდან (1387-19), ხოლო თუ საბუთის თარიღად 1377 (B პირი) ავიღებთ, გამოვა 1358 (1377-19). ამრიგად გამართლებულია A პირის უპირატესობა (1387 წ.), რამდენადაც გიორგის გამეფება-თანამოსაყდერობის წელიწადი თითქმის ემთხვევა 1393 წ. 5 ივლისის სიგელის მონაცემს. ასევე, A-პირის ფრაზა: „ქართლისა და აფხაზეთის კათალიკოზნო“, ნორმალურად ჯდება როგორც კონტექსტში ისე ისტორიულ სიტუაციაში, ხოლო B-პირის მონაცემს, მხოლოდ „კათალიკოზნო“, სისრულე აკლია და სხვ.

ერთგვარ დაბრკოლებას ქმნის ის გარემოება, რომ საბუთის დამამტკიცებელი კათალიკოსი ნიკოლოზი ისტორიული წყაროებით არ დასტურდება ამ გიორგი მეფის თანამედროვედ. აქ ორი ვარაუდი უნდა დაეუშვათ: ან, იგი არის დღემდე უცნობი კათალიკოსი, ან, საბუთი დამტკიცებულია გვიან, ნიკოლოზ IV (1488-1492) მიერ. დედანს რომ საერთოდ დამტკიცება უკონდა, ამას მოწმობს გადამწერის მითითება „ხელჩართულები“. ფეიქრობით, აქ მრავლობითი რიცხვი იმას მოასწავებს, რომ ერთი მათგანი მეფის დამტკიცება უნდა ყოფილიყო, მეორე კათალიკოზისა. თუმცა შესაძლებელია, კათალიკოზის გრძელი ტექსტი (იხ. ქვემოთ) მთლიანად ზეუღლად ყოფილიყო და მრავლობითი ამას გულისხმობდეს.

საბუთის დამწერი მახარებელი/მახარებელი დათარიღებისათვის დამაბრკოლებელი არ უნდა იყოს, რადგან ვინც დაწერა გიორგი მეფის 1401 წ. 28 ნოემბრის სიგელი (მეფის „მწიგნობარმა მახარებელმა“), მას შეეძლო დაეწერა 1387 წლის გუგუნი მაყაშვილისადმი ბოძებული სიგელიც. თ. ჟორდანიას ეს გიორგი (1401 წ.) სამართლიანად მიაჩნია იგივე, გუგუნი მაყაშვილის და 1393 წლის საბუთებში მოხსენებულ გიორგი მეფედ („ქრონიკები“, II, გვ. 205).

რაც შეეხება საკითხს იმის შესახებ, თუ რატომ არ არის A-პირში გუგუნი მაყაშვილის ზემოთხსენილი ზედწოდებულება, ამაზე არაერთი ვარაუდი შეიძლება გამოითქვას, მაგრამ რაკი A-პირის უპირატესობის დასამტკიცებლად მნიშვნელობა აღარ აქვს ასე იქნება თუ ისე ამ მხრივ ვითარება, ამიტომ სიტყვას აღარ გავაგრძელებთ.

დასასრულს, უნდა აღვნიშნოთ შემდეგი: მაინც, რაკი გადანაწერ პირებთან გვაქვს საქმე, ეს გარემოება ერთგვარ თავისუფლებას გვაძლევს უფრო მეტი დაეჭვებით შევხედოთ საბუთის ამა თუ იმ რეალიას, ვიდრე დედნის შემთხვევაში ამის უფლება და საჭიროება გვექნებოდა. ცხადია, არაფერი გვიშლის ხელს საბუთის ნამდვილი თარიღი ვეძიოთ მასში მოხსენებული გიორგი მეფისა და კათალიკოს ნიკოლოზის სინქრონიზმის საფუძველზე. წინასწარ უნდა ვთქვათ, რომ გამოთქმული მოსაზრება ჰიპოტეზის დანიშნულებისაა იმ შემთხვევისათვის, თუ დაეუშვებთ, რომ ქრონიკონი ორივე პირში სხვადასხვა მიზეზით, მცდარადაა მოცემული (ეგებ შემთხვევითი არ არის სხვადასხვაობაც).

როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, დამთხვევა გიორგი-ნიკოლოზისა არა გვაქვს, მაგრამ მხედველობაში უნდა მივიღოთ კათალიკოს ნიკოლოზის მოხსენიების ფორმულა: „მე დიდისა მონასტრისა მოძღვარი კათალიკოზი ნიკოლოზ დამამტკიცებელი ვარ... „დიდ მონასტერში“ აქ, ცხადია, გელათის ან შიომღვიმის სამეფო მონასტერთაგანი იგულისხმება. ამავე დროს, ჩანს, ეს ნიკოლოზი აქ შემონაზონებულია, რადგან იხსენიება არა ისე, როგორც უნდა იხსენიებოდეს, ე. ი. პირველ რიგში, ქრისტეს მიერ ქართლისა კათალიკოზი (ამის შემდეგ შეიძლებოდა „მოძღვარიც“ და ა. შ.).

ცნობილია, რომ დიმიტრი თავდადებულის დროს კათალიკოს-პატრიარქი ნიკოლოზი 1282 წელს ნებაყოფლობით გადადგა. იგი მისივე სურვილით შეცვალა აბრამმა. მონასტერში მაცხოვრებელი ნიკოლოზი შესაძლებელია მოსწრებოდა გიორგი ბრწყინვალის მეფობას (1299. 1314-46). გადამდგარ-შემონაზონებული მღვდელმთავრების მიერ სიგელების დამტკიცების შემთხვევები სხვაც არის ცნობილი. ყოველივე ამის შემდეგ, თუ გიორგის ამ საბუთს მხოლოდ ინდიკტიონით დავათარილებთ (ორივე პირში ერთნაირია) გამოვა 1318 წელი (1299+19). ნიკოლოზის ზეობა დადგენილია 1247/48-1282. 1318 წელს ნიკოლოზი დაახლ. 81-91 წლის იქნებოდა, თუ ჩავთვლით, რომ კათალიკოსობა მიიღო 20-25 წლისამ, ეს სრულიად ნორმალური მდგომარეობაა.

თუ ყოველივე ამას მივიღებდით, მაშინ უნდა დავუშვათ ისიც, რომ პირების გადამწერლებს მოსვლიათ შეცდომა ქრონიკონის აღმნიშვნელი ასოების გადაწერაში (ოე, აე), სადაც „ო“ და „ა“ ზედმეტი გამოდის. ერთმაც და მეორემაც, ეტყობა, „ე“-ს წინ დასმული ქარაგმა ან განკვეთის წერტილები (როგორც სხვა შემთხვევაშიც მოხდით ზოლზე), მიმსგავსებით მიიჩნია დასახელებულ ასოებად. ამას ყურადღებას იმიტომაც ეაქცევთ, რომ თუ ქრონიკონად დავტოვებთ მხოლოდ „ე“-ს, მაშინ ქრონიკონიც (1312+5) საოცრად დაემთხვევა ინდიქტიონს (1299+19) და მივიღებთ თითქმის იმავე თარიღს (1317). როგორც, ცნობილია, ერთი წლით სხვაობანი ქრონიკონსა და ინდიქტიონს შორის უმრავლეს შემთხვევაში ნორმალურია.

სახელითა ღ(მრ)თ(ი)საითა, გ(იორ)გის(ა)გან დავითიან-ბაგრატ<ი>ონიან<თ>ისა. ნებითა ღ(მრ)თ(ი)საითა, აფხაზთა, ქართველთა, რან-თა, კახთა და სომეხთა მეფისა, შარვანშე და შანშე და სრულ[ი]სა საქა-რთველთა, აღმოსავლეთისა და დასავლეთისა ხელმწიფედ ფლო-ბით მპყრობელისა წინაშე მოვიდა ჩვენი დი(და)დ ნამსახური და ერთგული მაყა[ს]შვილი გუგუნი, [თავადი მეაბჯრეთუხუცესი ბოსტოლანა], გვეაჯა და მოგვახსენა, რათამცა შეგვენყალა და ბოჭორმის პირთა ბიძისა მისისა ნაქონები ბოტკოი სამკვიდროდ, სამამულოდ სიგლითა მიგვებოძა.

¹ გიორგისაგან B. ე. ბაგრატიონისა B. ე. ² ლ¹ისათა B. ე. ლ²თისათა A. ქართუმლთა B. ე. ³ შარვანშე და შანშე B. ე. ბრნაზე და ბანზე A. ⁴ სრულსა A. B. შესაძლებელია დედანში დაქარაგმებით იყო „სრულ(იადი)სა“. ⁵ დიდად B. მაყაშვილი B. აყსშვილი A. ჩანს, გადამწერს სახელი „მაყას“ ვერ ამოუკითხავს სრულად. ⁶ თავადი მეაბჯრეთ უხუცესი ბოსტოლანა B. ე. - A. ⁷ ლამთამ შეგვენყალა და ბოჭორამის A. ⁸ ბოტკოი B. ე. ბოტკლი A. ⁹ ლთნ B. ე. ბიძისის A. ¹⁰ პმართებდა A. დამართებდა B. ე. ¹¹ ბოტკოი B. ე. ბატკლი A. ¹² მზღვართა A. მზღვრითა B. ე. მისითა A. მისის B. ე. სამართლიანითა B. ე. სამარ-თლიანთა A.

დაგვაჯერა ღმ(ერ)თმან და ვისმინეთ აჯაი და მოხსენებაი მისი და ბოჭორმის პირთა ბიძისა მისისა ნაქონები, რაგუარცა სამართლადცა ჰმართებდა, ბოტკოი სამკეიდროდ, სამამულოდ, სიგლითა ამით მიუბოძეთ მისითა შესავლითა, მთითა, ბარითა, ველითა, ვენახითა, ქალითა, ნისქელითა, მზღვრითა, მისითა სამართლიანითა ყველათა.

5

გვიბოძებია და გქონდეს შენ, [მებაჯრეთუხუცესს ბოსტოლანას], მაყა[ს]შვილსა გუგუნასა, შვილთა და მომავალთა შენთა ყოველთავე, ბიძისა შენისა ნაქონები ბოტკო მისთა მიმდგამითა სამართლიანითა ყველაითა. რა გვარადა[ც] თქვენს მეტს არავის ჰმართებდა, აგრე საკეიდროდ, სამამულოდ გვიბოძებია ბოჭორმის პირთა ბიძისა შენისა ნაქონები ბოტკო, რაგვარაცა ბიძისა შენისა ჰქონებია, აგრევე უკლებლად შენთვის გვიბოძებია მკეიდრად და შეუვლად, უცილებლად ყოვლისა ადამიანისაგან; გავგვიზადებია და გავგვითავისუფლებია ყოვლისა საჩვენოსა საქმისა შესავლისა და გამოსავლისაგან, ხვარაბლისა მკრებელთა, მეკულუხეთა, მეჯინიბეთა, მერემეთა, მესაბანჯრეთა, ბაზიართა, მპარავთ-მეძებართა და ყოვლისა საჩვენოსა საქმისგან. და არავინ გვიბრძანებია მშლელი, მეუნებლე, მავნებელი და დამაკლებელი ბ(რძანე)ბ(უ)ლისა ამის ჩუენისა და ნუცარას ვინ დააკლებთ, ნუ დიდსა და ნუ მცირესა.

10

15

ან, ვინცა ნახოთ ბ(რძანე)ბაი და სიგელი ესე შემდგომად ჩვენსა მეფეთა, დედოფალთა, დიდებულთა, კარისა ჩუენისა ვაზირთა, დიდთა და მცირეთა – ყველამან ასე დაუმტკიცეთ და ნუ ვინ უშლით ბ(რძანე)ბასა და სიგელსა ამას, თვინიერ შენეენისა და თანადგომისაგან კიდევ. და ვინცა არ დაამტკიცოს, თქვენ, ქრისტეს მიერ ქართლის და აფხაზეთისა კათალიკოზონ და წმიდანო მღრედლთმოძღვარნო, უჯუარობითა დაუმტკიცეთ და დამამტკიცებელნი ღ(მერთ)მან აკურთხნეს.

20

25

⁶ მებაჯრეთ უხუცესს ბოსტოლანას B. უ. – A. ⁶⁻⁷ მაყაშვილსა B. უ. A-ში სიტყვა „მაყას“ ადგილი ამოფხეილია, რის გამოც ქალაქი გათხლებულია. ამოფხეილზე ჩანერილია იმავე ხელით გაურკვეველად სამი ასო „ყას“ (?). ჩანს, გადამწერს თავისი ადრინდელი მცდარი ნაკითხვა გადაუსწორებია. ⁸ ბატკლი A. რაგვარაცა B. უ. ჰმართებდა A. დაჰმართებდა B., დაჰმართებოდა უ. ⁹ ბოჭორმის B. უ. ბოჭორამის A. ბოტკლი A. ¹⁰ ბიძისა A. ჰქონებია B. უ. ჰქონებია A. უკლებლად B. უ. უკლებლად A. მკედარად B. უ. ¹¹ შეუვლად A. ¹² ხოუარაბლისა A. ხვარაბლის B. უ. ¹³ მპარავთ მძებართა A. მპარავთ მეძებართა A. უ. საჩვენისა A. მეუნებელი A. ¹⁴ მავნ მავნებელ A. და ¹⁵ დამაკლებელი B. უ. დამაკლებელ A. და – A. ბრძანებულისა B. უ. ბოზლისა A. ჩანს, დედანში დაქარაგმებული იყო. ¹⁶ ბაი A. ბრძანებია B. უ. ¹⁷ კარისა A. ვეზირთა A. ¹⁸ ბზასა A. ბრძანებასა B. უ. ¹⁹ დამტკიცოს არ დამტკიცოს“ შემდეგ დასმულია სამი ნერტილი B. უ. უმატებს შენიშვნას „(წყევალ)“. შინაარსის მიხედვით არ ჩანს, რომ აქ ტექსტს აკლდეს A. – არავითარ შენიშვნას ან მრავალწერტილს არ აკეთებს. ²⁰ აფხაზელსა A. უ. ²¹ ქართლისა და აფხაზეთისა A.-B. – უ. B კათალიკოზონ. ეს სიტყვა ამოფხეილზე არის დანერილი იმავე ხელით. ადგილის სივნიროვის გამო ასოები შეუძფერიოვებიათ და ბოლო ნაწილი დაუქარაგმებიათ. ჩანს, აქ გადამწერს თავისივე მცდარი ნაკითხვა თვითონვე გადაუსწორებია. ²² აკურთხონეს A.

დაიწერა ბრძანებაი და სიგელი ესე ინდიკტიონსა მეფობისა ჩვენისასა ით, ქ(რონი)კ(ონ)სა ოე, ხელითა ჩვენისა კარისა მნიგნობრისა მახარებელისათა.

ხელჩართულები:*

5 [მე, დიდისა მონასტრისა მოძღვარი, კათალიკოზი ნიკოლოზ, დამამტკიცებელი ვარ] მეფეთ[ა] ბრძანებისა ამის].

ასლთან თანასწორ არის სოვეტნიკი თ(ავად)ი თარხანოვ. 1824-го года Октября 16-го дня сий документ Верховного Грузинского правительства в Экспедиции суда и расправы явлен и в книгу подлинником под N записан, в чем Экспедиция на основании предложения Господина главноуправляющего в Грузии от 12-го апреля 1817-го года свидетельствует. Советник Куницкий**. სოვეტნიკი თ(ავად)ი თარხანოვ. Надсмотрщик Черных*** ასლის წერილი მივიღე თა მაჟოიმ იასემ.

¹ ბაბაი A. ჩენისასა ² ქ(რონი)კ(ონ)სა ოე A, იე B. უ. ^{2a} მახარებელისა A. მახარებელისათა B. უ. ⁴ „ხელჩართულები“ – B. – უ. ⁵ მე, დიდისა... ბრძანებისა ამის B. უ. – A.

* სიტყვა „ხელჩართულები“-ს შემდეგ A-ში ადგილის გამოუტოვებლად მოდის ტექსტი ოფიციალური შემონმებისა და რეგისტრაციისა.

** განსხვავებული ხელით. ნომერი ჩანერილი არ არის, რაც იშვიათი შემთხვევაა.

*** განსხვავებული, უნიგნური ხელით: თა მაჟოიმ (თ(ავად)ა მაჟო(ე)იმ).

1393. 5 ივლისი. სიგელი გიორგი მეფისა
სვეტიცხოვლისადმი

დედანი ინახებოდა სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთებში № 38, იქვე იყო დაცული მისი პირი XVII ს. №რე-105, ჩაწერილი მცხეთის საბუთების პირების წიგნში (№507). ორივე დაიკარგა ევაკუაციის დროს 1915-1916 წწ. მოგვეპოვება დედნის ორი გამოცემა, პირი, დედნის შინაარსი.

ქვეყნდება ს. კაკაბაძის 1913 წლის გამოცემის მიხედვით: „მცხეთის სიგელი №38, დაწერილი ქალაღზე. თავი აკლია და რაც დარჩენილია, იმისი ზომა უდრის 227×29 სანტმ.“ (კ). როგორც ამ დიპლომატიკურ გამოცემიდან ჩანს, განკვეთილობის ნიშნად ნახმარი ყოფილა სამი წერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ. სიგელის დიდი ზომა იმაზე მიგვიჩივებს, რომ ის იქნებოდა გრანგნილი.

თ. ჟორდანიამ 1897 წელს გამოსცა დედანი შემოკლებით: „1393 წ. – ამ წელში არის დაწერილი გიორგი მეფის მიერ მიცემული სინოდ. კანტ. გუჯარი № 38 (და მისი ნუსხა № რე) კარგს ქალაღზე, რომელშიც გამოშსჭირვალებს. (თუ სინათლეში გაცხედავთ) მშვილდისარი. სიგელი დაწერილია მხედრულად, მდარე ხელით“ (ე.)

დედნის შინაარსი შესრულებულია 1818 წელს: სეა, 1451 – Книга гуджаров, I, მცხეთ. საბ. №38, გვ. 4; IV-გუჯართა აღწერის დაეთარი, მცხ. №38, გვ. 5: „პირველ დასაწყისნი სტრიქონნი ჰქონან მოხეულნი, მეორეს პირზედ რეას სტრიქონზედ აქვს ქალაღი ფაკრული; მერვეს სტრიქონთან სრულებით აქვს ამოხეული ქალაღი, რომლისა გამოცა მას ზედა დაწერილნი ლექსნი აღარ წაიკითხებიან. მეცხრესა და მეათის სტრიქონთ ნახევართ მოხეულია და მონახევი მას წიგნშივე ძეგს. მეცამეტე და ორმოცდამეთექვსმეტე სტრიქონზედ გადახეულია ნახევრობამდინ ნაკეცებზედ სიძველისაგან; თვით გუჯართ ესე არის დაწერილი ოთხს ქალაღზედ გადაწებულად. შემწირველის, კელჩართის (შემდგომ)ად არის კიდევ სხვა მეხუთე ქალაღი მიწებებული, რ(ომელ)საცა ზედა ჰსწერია წყევა და შეჩვენება კ“ზის გიორგისაგან, თუ იკადროს ვინმე მოშლა შეწირულობისა მის. გარნა უკანასკნელი ესე არავისგან კელმოწერილი არა არს და არცა გახეული მეექვსესა და მეშვიდეს სტრიქონთ შუა“. როგორც ამ აღწერიდან ირკვევა, გრანგნილი შედგებოდა ხუთი ერთმანეთზე გადაწებული კეფისაგან. იმ ჟამად ის დაეკცილად ყოფილა შენახული. ადრე რესტავირებული იყო (XVII ს.).

პირი გადაწერილია 1848 წელს მ. კოლუბანსკის მიერ: H-6, ფფ. 21-24 (საბაი).

თარიღი: ქრონიკონი პა (80) ივლისის ე (5), მეფობის ინდიქტიონი მე – კდ (ოცდამეოთხე).

1393 წ. 5 ივლისის სიგელის გამცემი გიორგი მეფე და 1401 წლის სიგელისა – გიორგი (იხ. აქვე №24), რომ სხვადასხვა პიროვნებაა, ამის თაობაზე ს. კაკაბაძე შემდეგს აღნიშნავს: „ეს გიორგი მეფე რომ სხვა პირია და არა ის გიორგი VIII, რომელიც 1375

წ. გამეფდა, ეს ცხადია იმ გარემოებიდანაც, რომ ამ ორი გიორგის ზელის მოწერა დიდად განსხვავდება ერთი მეორისაგან... გიორგი VIII-ის ზელის მოწერა მე მინახავს მცხეთის №56, 1399 წლის საბუთში და მცხეთის №169 1398 წლის სუნდულისმეტა გუჯარში“ (ს. კაკაბაძე, გენეალოგია... გვ. 17). იხ. აქვე №9 საბუთის ლეგენდა.

გამოცემები: [3] გენეალოგია... გვ. 11-17 (კ); [27] ქრონიკები II, გვ. 200 (შემოკლ. ყ); [34] ГДИНА, № 2, с. 59 (პირის პირის აღწ.).

[*ქ. რომელი არს და რომლისა მიერ ძალით ექმნეს ყოველნი აღნაგნი არსისა, არსთა უცვალეზელისა, უსაზღვროსა, ძალგანუზომელისა, გარეშემოუწერელისა, ხოლო მიუწდომელობით ცნობილისა; რომელსა ძალნი უწოროთანი თუინიერ გარეშე მისსა სახიერებითა ვერ მისწუთებიან ცნობად და თუალთ შედგამად, რომელსა ცანი ვერ დაიტყვენ და წესნი ანგელოზთანი უძრწინან; რომელსა ქუეყანა, ვითარცა გუგა, ვერეთ შემოუწერია, უსაზღვრო, განუცდელი და გარეშემოუწერელი, ურაბამო, ურაულო, ყოველგან მყოფი და ყოველთა მხედი, მბადი და წარმომაარსებელი ყოველთა ყოფილთა და ყოფადთა.

ეჰა, ვითარ ხსნისათუის ჩუენ ცოდვილთასა საშოსა შენსა უთესლოდ და უხრწნელად, შეურევენელად და შეუგინებელად დაიგია დაუტყვენელი, ცათა და ქუეყანისა და თბითა კაცობრივითა შემოსილ იქმნა; რომელმან ნამის ყოფით დაჰბადნა ყოველნი აღნაგნი, ვითარ მონათა თანა შერაცხილად შეე, ვიტყუი ღ(მრ)თეებასა და კაცებასა ორითა ბუნებითა სრულითა, რომლისა შობასა ანგელოზნი ვითარცა ღ(მერ)თსა, მოგუნი ვითარცა მეუფესა, ვარსკულაენი ვითარცა [დამბადე]ბელსა, ერნი ვითარცა მეუფესა და მწყემსნი ვითარცა მონასა მსახურებდეს, რომელსა ევენებოდა ვითარცა კაცსა და თავს იდვა ჩუენ ცთომილთათუის შიმშილი, წყურილი, ნავლულისა სუმა, ყურიშლის ცემა და სამსჭუალთა მიერ გუერდსა მოწყლვა.

აჰა, რომლისა მიერ აღიხოცა ყოველივე მოწყურტოვნება და უსჯულოება. ცხედარო სოლომონისო, ა[სულო] დავითისო, რომელი შეეყარებული იქმნა ძისაგან შენისა; რომელი ეგე ადამს ემა[მე] და დედა ექმენ ევას; დედაო, და ქალწულად მშობელო ემმანოელისო, [რ]ომელი ეგე სამწლის მიყვანებულ ექმენ ტაძრად; ტაძარო სულისა წმიდისაო; მახარებელო ევას ნაშობთა ბრალეულთაო, ბნელისაგან წყუდიადისა ნათლად მომყვანებელო, არა მუცლით, ქალწულო, გარნა სულისა მიერ [წმიდისა, ნათლად მოცემისა.

* დასაწყისი აღდგენილია ს. კაკაბაძის მიერ, როგორც თვითონვე აღნიშნავს, „სხვა XV ს. გუჯარების მიხედვით, რომელთაც იმგვარივე ლეთისმეტყველური შესავალი აქვთ, როგორც ქვემოთ მოყვანილს“.

თ. ჟორდანიას ასე იწყებს: „ქ. სახელითა ღ(მრ)თისათა...“ ასეთი კონტექსტი საბუთში საერთოდ არ არის.

და ჩუენდა ზღუდედ გამორჩეულო, ნარმმართველო მეფობისა ჩუენისაო, დიდებაო და სიმტკიცეო სკიპტრა-პორფირისა და გუირგუი-
ნისა ჩუენისაო, საშინელო მეტეხთა, ხახულისა და ვარძიისა
ლქმითისმშობელო, მეოხებითა და შუამდგომელობითა თქუენითა, მკადრე-
ბელმან და მსასოებელმან ძისა თქუენისამან და მონდობილმან ცვა-ფარვა-
თა თქუენთამან, განმავრთებელმან ლიხთ იმერისა და ლიხთ ამერისა-
მან, ორისავე სამეფოს მტკიცედ და შურყეველად მყურობელმან, აფხა-
ზთა და ქართველთა მეფემან გ[იორ]გი, რაოდენი ქება და მადლობა
შევსნირო შენდა მომართ, ვითარი ქველის საქმე ექმნე წინაშე ძისა შენისა
ჩემდა მომართ ესრეთ წყალობაჲურაცხელისა. ვ(ითარც)ა, აჰა, ესერა დღეს
ბრწყინვენ ოთხნივე კედარნი მეფობისა ჩუენისანი და შენეენითა და წი-
ნამძღურებითა ძელისა ცხოვრებისათა აგარის ნათესავნი და მტერნი და
წინააღმდეგომნი ჩუენნი სამარადისოდ ლტოლვილ და უკუნქცეულ არიან.

არამედ მეცა ვიგემე და ვცან მოწყალება ძისა შენისა, ვითარ შეინირნა
მწულილნი იგი და ჩუენცა არა სასონარკუეთილ ვიქმნენით და, რადმ-
ცა უკუილაგმა გონება ჩუენი სამსახურებელად სუეტისა ღ(მრ)თივ-ალ-
მართებულისა და, ვითა სამართლად გუმართებდა, ეგრეთ ჯერ-გაჩნდა.
გულისმოდგინებით ჳელეყავით და გამონულილვით ვიძიეთ და ვცანით,
რომელ სულკურთხეულთა პაპ(ა)თა და მამათა ჩუენთა ძუელთაგან სურ-
ვილით და წადიერებით შენირული ქუეყანა მეტეხნი საქმეთა რათ-
მე შემოსრულობისაგან და ჟამთა შლილობა-ქცევისაგან ხან რაოდენმე
შესცულოდა და აღარა ჰქონდა. და ან მანვე, ჯერმჩინებელმან წყალობისა-
მან, გულისჴმა გუიყო ლუნა სულისა ჩუენისა.

და ან, ახლად ამა სიგელითა დაგიმტკიცეთ და მოგაჴსენეთ თქუენ,
წინათვე წინასწარმეტყუელთაგან მოსწავებულსა, ქრისტიანეთა განმანა-
თლებელსა, ქათოლიკე ეკლესიისა აღმავსებელსა სუეტისა ღ(მრ)თივ-
ალმართებულსა, კუართსა საუფლოსა, რომელი იქსოვე ჳელთაგან ყოვლად
უბრწნელთა და მირონსა ღმერთმყოფელსა ქუეყანა მეტეხნი მისითა
მიმდგომითა მითთა, ბარითა, წყლითა, წისქუილითა, ველითა, ვენაჴითა,
ჭალითა, სათიბითა, შესავლითა და გამოსავლით(ა), საძებრითა და უძებ-
რითა და მისითა სამართლიანითა მზღვრითა, რაც და რისთანაც მისი არის
ყუელათა უკლებად და ვითა აღარავინ ღირსა, აგრე უცილებლად ყოვლისა
კაცისაგან.

მოგაჴსენეთ და ახლად შემოგწირეთ თქუენ, დიდსა და ცათა მობაძავსა,
ახალსა იერუსალემსა და სამკუიდრებელსა ჩუენსა მცხეთას დედაქალაქ-
სა ქათოლიკე ეკლესიასა და მას შინა სუეტისა ღ(მრ)თივ-ალმართებულსა,
კუართსა საუფლოსა და მირონსა წ(მი)დასა წარსამართებლად მეფობისა
ჩუენისა და ნუგეშინის საცემელად სულისა ჩუენისა დღესა მას საშინელსა

⁴ მეოხებითა... თქუენთამან - ჟ. ⁶⁷ აფხაზთა და ქართველთა - ჟ. მეფემან მეფეთა მეფე-
მან +ჟ. ⁹ ვითარი ქველისა... ჩემდა - ჟ. ¹⁰ აჰა - კ; აჰა ჟ. კედარონი ჟ. და - ჟ. წინამძღუ-
რებითა ჟ. ¹⁴ ვითარ შეინირნა... და ვითა ჟ. ¹⁷ გუიჩნდა კ. გაჩნდა ჟ. ¹⁸ და გამონულილვით
ვიძიეთ - ჟ. ¹⁸ რომე კ. რომელი ჟ. ²²⁻²³ და ან მანვე ... რუენისა - ჟ. ²⁴⁻²⁷ და მოგახსენეთ...
ღმერთმყოფელისა - ჟ. ²⁴ სიგელითა კ. ²⁶ ღმერთმყოფელის კ. ³⁰ გამოსავლითა ჟ. გამოსავ-
ლით კ. ³⁰⁻³³ და მისითა... მოგაჴსენეთ - ჟ. თქუენ...

და ზარის საცდელსა, რაითა გუიოხო წინაშე მსაჯულისა და დაგუიციენ
ორკერძოვე მტერისა საფრწეთა და ყოველთავე საენებელთაგან.

და გავიჩინეთ ალაპი ივნისსა, ათორმეტსა დღესა ონოფრობასა, რაითა
ყოველითურთ უნაკლულო ალაპი გარდაიწდებოდეს ვიდრე გეზადმდე ჟამთა
მიუკუნისამდე.

და, აპა, თქუნ, წ(მი)დაო მღდელთმთავართ-მთავარო, პატიოსა-
ნო, მისგავსებულო და თანამერაბამო წ(მი)დათა მღდელთმოდუართა
ბასილის და გრიგოლისო, ქ(ათრ)ლისა ქ(ათალი)კ(ო)ზო გიორგი,
რაგუარაც ჩუენგან ასრე სასოებით მოწსენებულსა და ახლად დამტკიცე-
ბულსა და თქუნსა მონდობილსა გმართებს, აგრე ივნისსა ათორმეტსა ონ-
ოფრობასა დღესა, თქუნ და ვინცა თქუნსა წინაშე მღდელნი და დიაკონნი
იყუნენ წირვითა და ერნი ლოცვითა, ყოველითურთ აღსავსესა და უნაკლუ-
ლოსა ალაპსა გარდაიწდიდით. და ვევედრები შემდგომად თქუნთა, ვინც
კათოლიკე ეკლესიისა მპყრობელნი ქათალიკოზნი იყუნენ და მას შინა დამ-
კუიდრებულთა მღდელ-მონაზონთა, რაითა ესე, ჩუენგან გულსმოდგინებით
წალუანი, არავინ დაგუაკლოს. და თუ ვინ დაგუაკლოს, დამცაკლდების სა-
სუფეველისაგან ც(ა)თასა ბრწყინვალეობასა წ(მი)დათასა და შუებასა მარ-
თალთასა და ჩემთამცა ბრალთა მზღვეველი არის წინაშე ღ(მრ)თისა.

და თუ ვის რა ამა ადგილისა წიშანი და ბ(რძანე)ბაი აქუს, ყუელა
სიგ(ელ)ითა ამით გაგუიციუდებია და მტკიცე ესე ოდენ არის. და ვინცა და
რამანცა გუარმან კაცმან ჴელყოს შლად და ქცეჲად ამის დანერლისა, რა-
საც მიზეზისა შემოღებითა, შემც(ა)იცვალეების საჯულისაგან ქრისტიანეთასა,
რისხვასმცა მამა, ძე და სული წ(მი)და და ყოველნი წ(მი)დანი ღ(მრ)თისანი,
ზეცისა და ქუეყანისანი, და ასდამერვისა ფსალმუნისა წყევასა მას ზედამცა
სრულჴყოფს ღ(მერ)თი. და ვინ დაამტკიცოს, ღ(მერ)თ(მ)ან ყოველი გაგებ-
ული მისი მტკიცე ყოს.

დაიწერა სიგელი ესე ჩუენი ინდიკტიონსა მეფობისა ჩუენისასა მე-კდ,
ქ(რონი)კ(ო)ნსა პა, ივლისსა ე, ჴელითა კარის მნიგნობრისა ჩუენისა დემე-
ტრე კეტასძისათა.

ლამაზ ხვეულად:

[1]. ქ. ჩ(უ)ენ, მეფესა გ(იორ)გ(ი)სა, ჩ(უ)ენ(ი)თა ნებითა, წადილითა
და გულსმოდგინებითა შემოგუიწირავს და მოგუჴსენებია*.

[2]. ქ. კ(ირიელე)ის(ო)ნ, ესე ვითა ღ(მრ)თიუ გუირგუინოსანმან მეფეთ-
მეფემან გ(იორ)გი წ(მი)დასა და ცათა მობაძესა, ახალსა იერუსალემსა
მცხეთასა, მათი ძელითგან მკუიდრი, პ(ირვე)ლთა მეფეთაგან შეწირული,
ან, ახლად განუახლეთ წარსამართებულად მეფობისა მათისა. ჩუენ, ქრისტეს

¹ დედაქალაქსადედა ქალაქსა ქ. ¹ გავაჩინეთ უ. ონოფრობისა უ. ონოფრობასა დღესა+უ.
²⁴ რაითა... გრიგოლისო - უ. ⁶ გიორგი (sic) უ. ⁷⁻¹⁰ რა გუარაც... აღსავსესა - უ. ¹¹⁻²⁵
და ვევედრები... დაიწერა - უ. ²⁷ კეტასძისათა უ. ²⁸ ნებაყოფლობითა უ. წადილთა - უ.
²⁹ შემოგუიწირავს და მოგუჴსენებია რაც შემოგვწირავს დაგვმტკიცებია უ.

* თ. ჟორდანი მომდევნო ტექსტს ამოკლებს მთლიანად (ბოლომდე): „ქ(ათალიკო)ზი
გ(იორგ)ი ამტკიცებს (წყევს)... ან თქუნ წ(მი)დანი და პატიოსანო მღდელთმოდუარ-
ნო საქართველოსა, სამცხისა და შავშეთ-კლარჯეთისანო, დაკრულეთ (და მეუდაბნოენო)
შეაჩუენეთ კაცი იგი... რ(ომელმ)ან იკადროს დაკლება და გამოსუა ამისი...“

ღ(მრ)თისა მიერ გ(იორ)გი, გლაზაკი ქართლისა ქ(ათალი)კ(ო)ზი, კა-
 ნონითა ვამტკიცებთ. შემცვალეზელნი ამისნი იყუნენ კრულ, წყეულ და
 შეჩუენებულნი. ვინც და რამანც გუარისა კაცმან იკადროს და მოიგონოს ამა
 მეტეხთა გამოჭუებანი წ(მიდ)ასაგან კათოლიკე საყდრისა და ჩემ გლაზაკი-
 სა, პრისხავსმცა მამაი, ძე და სული წ(მი)დაი; კრულმცა არის ცათა შინა
 და ქუეყანასა ზედა მკუდარი და ცოცხალი მისი; კრულმცა არის ზუთთა პა-
 ტრიაქთა ჯუარითა, შუიდთა კრებათა მადლითა, ათორმეტთა მოციქულთა
 ჯუარითა, ოცდაოთხთა წინასწარმეტყუელთა მადლითა, წ(მი)დათა მღდელ-
 მოძღუართა ჯუარითა. რომელმანც კაცმან იკადროს გამოთხოად და საყ-
 დრისა დაკლებად მეტეხთა, კრულმცა არს კაცი იგი ყოველთა წმიდათა
 ზეცისა და ქუეყნისათაითა, შემცაედების ძრწოლა კაენის, კეთრი გეზ-
 ისი, შიშთვილი იუდასი, დანთქმაი დათან და აბირონისი. განმცაერ-
 დომილ არს დიდებისაგან ღმრთისა, ვითარცა ეშმაკი ანგელოზთაგან, იუდა
 მოციქულთაგან და არიოზ მართლმადიდებელთაგან, და წყევი იგი ას-
 დამერვისა ფსალმუნისაი და ბალამ ბოსორელისაი მას და სახლსა მისსა
 ზედამცა დაესრულების.

ან, თქუენ, წ(მიდა)ნო და პატიოსანო მღდელთმოძღუარნო საქართვე-
 ლოისა, სამცხისა და შავშეთ-კლარჯეთისანო, დაკრულეთ, შეაჩუენ-
 ნეთ კაცი იგი. და წ(მი)დანო, ღ(მერ)თშემოსილნო მეუდაბნოენო საქარ-
 თ-ველოისა და სამცხისანო, თქუენცა დაკრულეთ, შეაჩუენეთ კაცი იგი,
 რომელმან იკადროს დაკლებანი და გამოთხოვაი ამისი, კრულ, წყეულ და
 შეჩუენებულ მადლითა კათოლიკე ეკლესიისაითა და მას შინა ღ(მრ)თივ
 აღმართებულისა სუეტისა ცხოველისა, კუართისა საუფლოსა და მირო-
 ნისა ღ(მერ)თ მყოფელისაითა. და ჩუენ, გლაზაკისა ჯუარითა, დამამტ-
 კიცებელნი ღ(მერ)თ(მა)ნ აკურთხნეს და წ(მი)და(მა)ნ დედაქალაქმან.

5

10

15

20

25

1398. 6 ივლისი. დანარილი (თბილისის) ამირათ ამირა
ლომი სუნდულისძისა სვატიცხოვლისადმი

დედანი ინახებოდა სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთებში №169, იქვე დაცული იყო მისი პირი XVII ს., ჩაწერილი მცხეთის საბუთების პირების ხელნაწერ წიგნში №60 (სინოდ. კანტ. №507). ორივე დაიკარგა 1915-1916 წწ. ეპაკუაციის დროს. მოგვეპოვა დედნისა და XVII ს. პირის გამოცემა ცალ-ცალკე, დედნის პირი და შინაარსი.

ქვეყნდება დედნიდან გადაწერილი პირის მიხედვით, რომელიც შეასრულა ს. კაკაბაძემ 1911 წელს: „დედანი დაწერილი იყო მხედრულად ქაღალდზე ზომით 98/2X24 სმ. თავი აკლია, ყოველი სიტყვის შემდეგ სასვენ ნიშნებად დასმული იყო ორი წერტილი“, სეა, 1449-1652 (ნსხ).

თ. ჟორდანიამ 1897 წელს გამოსცა დედანი (ჟ) და პირი (ჟ') ძლიერ შემოკლებით. პირი განსხვავდება თარიღით: 1392. 6 ივლისი. (იხ. აქვე).

დედნის შინაარსი შესრულებულია 1818 წ., სეა, 1951 – Книга гуджаров, I, მცხეთის საბ. №169, გვ. 17 (K. r.); IV – გუჯართა აღწერილობის დავთარი, საბ. №169, გვ. 25: „თავიდან რაოდენიმე სტრიქონი აქვს მოხეული. თვით არის დაწერილი ორს ქაღალდზედ, გადაწებულ არს 33 და 34-6 სტრიქონთ შუა. მეორეს პირიდან აქვს ქაღალდი გაკრული და კალმით დაბარჯული, იმავ მორეს პირზედ კალმით მსგავსად ქელჩართვისა და კვალად პირველს პირზედ ბოლოს არის სხვას ცუდის ხელით მიწერილი იგი შეწირულობა და ქელჩართულობა არაარისა მაცხადი“. როგორც აქედან ჩანს, დედანი ყოფილა ორკუფიანი გრაგნილი, რესტავრირებული...

თარიღი: ქრონიკონი პე (86), ივლისის ე (6).

ვაქეყნებთ ცალ-ცალკე ოთხივე ერთეულს. დედნის პირს, დედნისა და პირის ჟორდანიასეულ გამოცემას უცვლელად და დედნის შინაარსს. 1392 და 1398 წლების საბუთები არის ორი დამოუკიდებელი მსგავსი ლოკუმენტი, გაცემული ერთი პიროვნების მიერ გარკვეული სხვაობებით და არა კოპიო – „პირის“ პირდაპირი მნიშვნელობით. ამგვარი ტიპის საბუთები არაერთი დასტურდება. თ. ჟორდანიას გამოცემიდან და წიგნიდან Книга гуджаров ეუჩვენებთ მხოლოდ საკუთარი სახელების კითხვა-სხვაობებს. დანარჩენს არ ეუჩვენებთ ტექსტის ძლიერ სიმოკლის გამო.

გამოცემა: [28] ქრონიკები II, გვ. 198 და 202, 203 (შემოკლ. ჟ-ჟ')

ლია... თანი თუნიერ გარეშე... შედგმად, რომელსა ტანი ვერ დაიტე-
ვენ და წესნი ანგელოზთანი... [რ]ომელსა ქუეყანაი ვითარცა გუგაი, ეგრეთ
შემოუწერია, უსაზღვროი, გა[რ]ეშემოუწერელი, განუცდელი, უსაბამოი,
უსულთ, ყოველგან მყოფ[ი], ყოველთა მხედი, მბადი და წარმომარსებელი.
ყოველთა ყოფილთა და ყოფადთა ჩემებრ ცოდვილთათუის ყოველივე წარ-
მოაჩინა. 5

არამედ მეცა, ფრიად ცოდვილმან და ყოველთა ადამეთ პირმშოთა
უსაწყალობელესმან ამირათ-ამირა[მ]ა[ნ] სუნლულისძემ[ა]ნ ლომმან,
არ დავივიწყე ჩემზედა მრავალი მოწყალებაი და <ვიცა> ვითარ შეწირნა
მწულილნი იგი და მეცა არავე სასონარკუეთილ ვიქმენ, რათამცა უკუილაგ-
მა გონებაი ჩემი სამსახურებელად სუეტისა ღმრთიე-აღმართებულისა და
გულსმოდგინებით ჯელყავ და შემოვავლე საყდარსა სპონდიოი და შევსწირე
გორს ჩემი ნასყიდი აყუშისშვილისაგან აყუშური ზუარი ორითა
მკუიდრითა მეზურითა ბაბილასშვილითა და ნარკოკობასშვილითა,
ქეითკირისა სანწეხლითა და ორითა ჩასაველითა ჭურითა. 10 15

და მოგაჯსენე თქუენ, წინაითვე წინასწარმეტყველთაგან მოსწავებულ-
სა, ქრისტიანეთა განმანათლებელსა კათოლიკე ეკლესიისა აღმავსებელსა
სუეტსა ღმრთიე აღმართებულსა, კუართსა საუფლოსა, რომელი იქსოვა
ჯელთაგან ყოვლად უხრწნელთა და მირონსა ღმრთ მყოფელსა. 20

კადრეთ და შემოგწირეთ მე, ამირათა-ამირამ[ა]ნ სუნლულისძემ[ა]ნ
ლომმ[ა]ნ და ჩემმ[ა]ნ ძმისნულმ[ა]ნ ლაჩინამ[ა]ნ გორს ჩუენი მკეიდ-
რი, ნასყიდი, აყუშისშვილისაგან ნასყიდი ზუარი მისითა სამართლი-
ანითა მზღვრითა, ორითა მკუიდრითა მე[ე]ზურითა ბაბილასშვილითა
და ნარკოკობასშვილითა, სანწეხლითა და ორითა ჩასაველითა ჭურითა.
და შემოვავლე საყდარსა თქუენსა სპონდიოი. და ქონდეს ესე ჩემ მიერ
შემოწირული ვითა არავინ ღირსა, აგრე უცილებლად ყოვლისა კაცისაგ[ა]
ნ. მოგაჯსენე და შემოგწირე თქუენ, დიდსა და ცათა მობაძავსა ახალსა
იერუსალემსა მცხეთას, დედაქალაქსა კათოლიკე ეკლესიასა და მას
შინა დამკუიდრებულსა სუეტსა ღმრთიე-აღმართებულსა, კუართსა საუ-
ფლოსა და მიპრონსა წმიდსა საჭსრად და ნუგეშინისსაცემელად სულისა
ჩემისა დღესა მას საშინელსა და ზარის საჯდელსა, რაითა მიოხო წინაშე
მსაჯულისა. 25 30

და გამიჩინეთ წირვაი და ალაპი თქუენთანა მღვდელ-მონაზონთა და
მღდელთა მწყობრებითურ[თ] ქრისტესშობისა დღესა, რაითა ყოველითურთ
უნაკლულო ალაპი გარდაიჯებოდეს, ვიდრე გებადმდე ჟამთა მიუქუნისადმე. 35

და, აჰა, თქუენ, წმიდაო მეუფეო მღდელთმთავართ მთავარო, პატრიოსა-
ნო, მიმსგავსებულო და თანა[მერა]ბამეო წმიდათა მღდელთმოძღუართაო,
ქართლისა კ[ათალიკო]ზო გ[იორ]გ[ი]. რაგუარაცა ჩემგან ასრე სასოებით
მოჯსენებულსა და თქუენთ მონდობილსა გმართებს, აგრე ქრისტესშობასა
დღესა თქუენ, და ვინცა თქუენსა წინაშე მღდელნი და დიაკონნი იყუნენ,
წირვითა და ერნი ლოცვითა, ყოველითურთ აღსავსესა და უნაკლულოსა აღ-
აჰსა გარდაიჯდიდით, და ვევედრები შემდგომად თქუენსა, ვინცა კათოლიკე 40

⁵ სუნლულის ძემან ე. ¹⁰ აყუშის შვილისაგან ნსხ. აყუბაშვილისაგან ე. აქუზაშვილისაგან
ე¹. აყუბაური ე. აყუბური K. r. ²¹ ნარიკობაშვილითა K. r.

ეკლესიისა მპყრობელნი კათალიკოზნი იყუნენ და მას შინა დამკუიდრებულთა მღდელ-მონაზონთა, რაითა ესე ჩუენგან გულსმოდგინებით ნალუანი არაჲინ დამაკლოს. და თუ ვინ დამაკლოს, დამცააკლდების სასუფეველისაგან ცათასა ბრწყინვალებასა წმიდათასა და შუებასა მართალთასა. და ჩემთამცა

ბრალთა და ცოდვთა მზღველი არის წინაშე ქრისტეს ღ(მრ)თისა.
და ვინცა და რამანცა გუარმან კაცმან ჴელყოს შლად და ქცევად ამის დანერილისა, რასაცა მიზეზისა შემოღებითა, შემცაიცვალდების სჯულისაგან ქრისტიანეთასა, ჰრისხევსმცა მამაი, ძე და სული წმიდაი და ყოველნი წმიდანი ღ(მრ)თისანი, ჴეცისა და ქუეყანისანი, და იყავნ იგი კრულ, წყულ და შჩუენებულ შუიდთა კრებათა და ხუთთა პატრიაქთა ჯ(უარი)თა და მადლითა. და მათთანამცა დამკუიდრების, რომელნი ღლადებდეს ქრისტეს ჯუ-არცუმასა და ასდამერვისა ფსალმონისა წყევასა მას ჴედამცა მიაწევს და სრულყოფს ღ(მერ)თი. და ვინცა დაამტკიცოს, ღ(მერთმან) ყოველი გაგებული მისი მტკიცე ყოს. დაინერა სიგელი და აღთქუმაი ესე ქ(რონი)კ(ო)ნსა პე იელისსა ვ ჴელითა სეფისა მწიგნობრისა ბასილისშვილისა იოსებისითა.

ამირათ ამირას ღომის დამტკიცება:

ქ. თქუენ, ს(უ)ეტს ღმრთივ-ალმ(ა)რთებ[უ]ლს, კუართსა სა(უ)ფლ(ო)ს, მირონს წმიდასა, მე, ყოველთა კაცთა უნარჩევსმან, მწარედ ცოდვილმ(ა)ნ ს(უ)ნ(უ)ლ(ი)სძემან ღომმან და ჩემ(ა)ნ ძმისწულმ(ა)ნ ღ(ა)ჩინამ(ა)ნ ჩ(უ)ენდა გ(უ)ლსმოდგინებ(ი)თა შემოგნირ(ე)თ და მ(ო)გ(ა)ჴს(ე)ნ(ე)თ გორს ჩ(უ)ენი მე(უ)იდრი მ(ა)მული აყუშიშვილთაგან ნასყიდი აყუშ(უ)რი ვენახი მის(ი)თა ორ(ი)თა მეზ(უ)რ(ი)თა და ს(ა)ს(ა)წნ(ა)ხ(ე)ლითაი და ორითა ჴ(უ)რითა.

და ესრეთა შე(ი)წ(ი)რ(ე)თ მცირე ესე სამს(ა)ხ(უ)რი, ვითარცა თქუენზედან გან(მ)კრთალმ(ან) წ(უ)ლილნი იგი. აღმ(ა)სრ(უ)ლ(ე)ბელნი ამისნი და გამთავებელნი კ(უ)რთხე(ულ)მცა არიან. და ვინც შეცვალოს, შემცაიცვალდების რჯულისაგან(ა)ნთა ქრისტ(ე)ანთას(ა) და ჩემთამც ბრალთა მზღუელი არს წ(ი)წ(ა)შ(ე) ღმრთ(ი)სა.

მადლით გვიოხე.

დამოწმება:

[1]. ქ. მე, ქუენიფნეველი ერისთავთ-ერისთავი ვირშელ ამის მოწამე ვარ.

[2]. (ქ.) მე, ერისთავი შაბურის ძე მიქაი მოწამე ვარ.

[3]. (ქ.) მე, აქიმისძე ქავთარი მოწამე ვარ.

[4]. (ქ.) ირაგელი აბაი მოწამე ვარ <ა>.

[5]. (ქ.) მე, ნასისძე გიორგი მოწამე ვარ <ა>.

[6]. (ქ.) მე, დოღლისძე ინანიკი მოწამე ვარ.

[7]. (ქ.) მე, შიტრვსძე /?/ მ(ო)ლ(ა)რ(ე)თ(უ)ხ(უ)ც(ე)ესი ბევ[როზი ამი-სი მოწამე ვარ].

¹² თქუენა ნსხ. ღმრთივ ნსხ. ¹⁵ სფლს ნსხ. ¹⁷ სლლსძემან ღმწა ნსხ. მოგჴსნით ნსხ. ²⁰⁻²¹ მსთა ორთა მეზრთა და სსწწხლითა ნსხ. ქრითა ნსხ. ²⁴ შეწრთ ნსხ. ¹⁹ კრთხემცრნ ნსხ. ²⁶ ვირშელ - ნსხ. ²⁸ აქიმეს ძე ფ. ²⁹ ირაგელი ირაკლი ფ. ³⁰ ნასიძე ფ. ³¹ დოღლისძე ანანიკი ფ. ³² მღრთოხცინი ნსხ.

„1398 წ. – მცხეთის გუჯარი №169, სჯელ ქალღმრთელს, დაწერილი მხედრულად“. „ქრონიკები“, II, გვ. 202-203:

მე, ამირთ-ამირამან, სუნღლის ძემან ლომმან, და ჩემმა ძმის-
ნულმა ლაჩინამა...* გორს ჩუენი მკუიდრი ნასყიდი აყუბაშვილისაგან
ზუარი მისითა სამართლიანითა მზღურითა... სანწებელითა... და შემოვავლე
საყდარსა თქუენსა სპონდიო და ჰქონდეს** ესე ჩემ მიერ შეწირული... და
აჰა, კათალიკო)ზო გიორგი... ქრისტეშობის დღეს... უნაკლულსა აღაჰსა
გარდაიწდიდით.

და შემდგომად სხვა კათალიკოზებიც გარდამიხდიდნო...

დაინერა... ქ(რონი)კ(ო)ნსა პე, ივლისსა ვ, ჯელითა სეფის მნიგნობრისა
ბასილაშვილის იოსებისითა.

მერე წარჩინებული ხვეული, თითქმის სრულიად გადასული და ძნელ
ამოსაცნობი, რომლითაც სუნღლუძეები ამტკიცებენ გუჯარს.

შემდეგ მოსდევს მხედრული წარწერები:

მე, ქვენიფნეველი ერისთავი ვირშელ...*** ამისი მონამე ვარ.

მე, ერისთავი შაბურისძე მიქაი, მონამე ვარ.

აქიმეს ძე ქავთარ მონამე..., მე, ირაკლი... მე, ნასიძე გიორგი
მე, დოლიძე ანინიკი****

„1392 წ. – მცხეთის გუჯარის XVII ს. ხუტური ნუსხა №507“.

„ქრონიკები“, II, გვ. 198:

„... ჩუენ ამირთ-ამირამან სონღლისძემან ლომმან და ჩემმა
ძმისნულმან ლაჩინამან... ჯელ-ვყავ და შემოვავლე საყდარსა... (მცხე-
თას)***** სპონდიო და შეესწირე გორს ჩემი ნასყიდი აყუბაშვილისაგან
აყუბაური ზუარი გამიჩინეთ ალაჰი დაინერა ქ(რონი)კ(ო)ნს პ: ივლი-
სის: ვ: ჯელითა ბასილისშვილის იოსებისითა...“

სეა, 1451 – Книга гужаров, მცხ. საბ. №169, გვ. 17

ნუსხა გუჯართა, სიგელთა და სხვათა წერილებთა ყმათა და მამულთასა და
სხვათა შესახედრთა საკათედროს სობოროსათა, №1 (გვ. 1)

№	ქს	წელი	თთუე	რომელთა გვამ- თაგან მიცემულ არიან	პაზრი წერილთა გამოცხა- დებითა ეკლესიას შესა- ხედრთათა სახელისდებით
169	პე	1398	ივლის 6	<ამირად ამირის> ამირთ ამირის სუნღ- ლის ძის ლო- მისაგან	შენიშნულობის წიგნი, რ(ომ)- ლითაც შეუწირავს სააღაპოდ გორს თვისგან ნასყიდი აყუ- ბური ზუარი ორითა მკვიდ- რითა მეზურითა ბაბილა შვილითა და ნარიკობა- შვილითა, ქვეთიკირის სანწახლითა და სამძღვრითა, რ(ომ)ლიცა ჯელმონერილ – არსს შემწირველისაგან.

* „შემოვსწირე მცხეთას“+ჟ.

** „მცხეთას“+ჟ.

*** შენიშვნა: „ვირშელ მართლა ცხოვრობდა ამ დროს“ ჟ.

**** შენიშვნა: „მონამე ვარ“ ჟ.

***** შენიშვნა ჟ. „გუჯართა აღწერილობის დაეთრის“ (169, გვ. 25) მიხედვით საკუთარი
სახელები იკითხება განსხვავებულად: „აყუშურის ზუარი“, „ბიბილაშვილითა და ნარკოკო-
ბაშვილითა“.

1399. 9 ივლისი. სიგელი გიორგი მეფისა
სპეტიცხოვლისადმი

დედანი დაცული იყო სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთებში (№56), იქვე ინახებოდა XVII ს. პირი (№იგ), ჩაწერილი მცხეთის საბუთების პირების წიგნში (№507). ორივე დაიკარგა ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წწ. მოგვეპოვება დედნის გამოცემა, პირი, შინაარსი.

ქვეყნდება პირის მიხედვით: სეა, 1449-1662, გადაწერილია ს. კაკაბაძის მიერ: „№56, თავი აკლია, ქაღალდზე 28×29“. როგორც გადაწერილი პირი უჩვენებს, დედანში განკვეთილობის ნიშნად ნახმარი ყოფილა ორი წერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ (ნსხ).

თ. ჟორდანიას 1897 წლის გამოცემა ეყრდნობა დედანს: „მცხეთის გუჯარი №56 (იგ) ქაღალდზე მხედრულად დაწერილი“.

დედნის შემოკლებული შინაარსი შესრულებულია 1818 წელს: სეა, 1451 – Книга гуджаров, I, მცხ. №56, გვ. 7; IV – გუჯართა აღწერილობის დავთარი, მცხ. №56, გვ. 8: „წერილსა ამას აქვს თავი მოხეული და დასაწყისის სტრიქონის რაოდენიმე ლექსი ამოხეული არის. 3 სტრიქონში სახელი გიორგი არის გამართული და იმავე სტრიქონის ბოლოს თვით შეწირული მამული არის გამართული, სადაც ყოფილა ციხე ბდავი, ხ(ოლო) აწ არავითარისამე მაცხადი, გარნა გამართული ესრეთ: ციხე ხ(ოლო) 1819 წლის შემდგარსასა შინა აღწერილ არს ნათლად ციხე ბდავი და მასთანვე გამართულ არს ლექსნი ესე: თქნი მკვიდრი მამული ციხდ. კელჩართული არს გიორგი მეფე. მეორეს გვერდიდამ სრულზე ქაღალდი აქვს გაკრული და დასასრულის მესამე სტრიქონის ზემოთ ჩაწერილ არს მითვე მელნითა და მითვე ხელითა სახელი ესე: ელიოზ“. როგორც აქედან ჩანს, დედანი სინოდის კანტორაში მოხვედრამდე რესტავირებული ყოფილა, შემდეგ კვლავ დაზიანებულა. 1819 წ. სინოდის კანტორის აღწერისას, როგორც მითითებულია, მასში „ნათლად“ იკითხებოდა „ციხე ბდავი“ (ასეა შეტანილი ამ აღწერაშიო), ხოლო „ოწ“ ე. ი. IV დავთრის შედგენისას, 1842 წ., მის ადგილას, სიძველეთ დაზიანების გამო თუ სხვა მიზეზით, გაჩენილა „ციხდ“...

თარიღი: ქრონიკონი ჰზ (87) ივლისის თ(9).

გამოცემა: [27] ქრონიკები, II, გვ. 204 (შემოკლ უ).

[ქ. ...ჩუენ მეფეთ-მეფემან გიორგი მოგაჲსენეთ...]*. მცველ-მფარველ-სა სულისა ჩუენისასა, სუეტსა ცხოველსმყოფელსა და ღ(მრ)თივ-ალმართებულსა, კუართსა საუფლოსა და მირონსა ღმერთმყოფელსა მე, მინდობილმან ცვა-ფარვათა თქუენტამან და მსასოებელმან მეფეთ-მეფემან გ(იორგ)ი.

5

და მოგაჲსენეთ თქუენი მკუიდრი მამული ციხე ბდავი, [ყო]ველი თქუენი ნაქონები, და მუხრანის პირთა, დიდსა გორსა ქუემოით, რასაცა შუა ბარი ჩაიტანს შარაბხანამდის, და წეროენისაკე გორაკაი, რუსხ-მულამდის მიწანი და რაიც მისი მზღვარი არის მისითა შესაველითა და სამართლიანითა მზღვრითა, საჲმრითა და უჲმრითა ყოველითა.

10

გჰონდეს თქვენ, მცველ-მფარველსა ჩუენსა, სუეტსა ცხოველსმყოფელსა და ღ(მრ)თივ-ალმართებულსა, კუართსა საუფლოსა და მირონსა ღმერთმყოფელსა მუ[ხ]რანის პირთა მიწანი, დიდსა გორსა ქუემოით, რასაცა შუა შარაი ჩაიტანს შარაბხანამდის და წეროანამდის გორაკაი რუსხმულამდის, სამლოცველოდ სულისა ჩუენისა და წარსამართებელად მეფობისა ჩუენისა, ვინაითგან და მოკითხულიც ექენით და მცხეთისშვილთაგან დაფიცულიცა იყო და ძუელითგან მცხეთისა მამული ყოფილიყო, და ან ჩუენცა დაგიმტკიცეთ და მოგაჲსენეთ საჲსრად და შესანდობ(ე)ლად ცოდვილისა სულისა ჩუენისა. და ვერავენ გეცილებოდეს, თუნიერ ამისაგან მეტად, რაითამცა პატრონი კ(ათალიკო)ზი ელიოზ და მათ წინაშე მღდელნი და მთავარდიაკონნი და სამღდელი დასი და კრებული ერთსულობით მეფობასა ჩუენსა ლოცვიდენ ამიერ და მიუკუნისამდე.

15

ესე აჲსნითი ქარტაი ნიშნად მოგუიჲსენებია ქ(რონი)კ(ო)ნსა პზ, ივლისსა თ, ჴელითა მნიგნობრისა ჩუენისა, იოსებისითა.

20

ხელრთვა:

25

მეფე გიორგი**

³ ციხე ბდავი. K. r. ციხელნი ნსხ.; ციხტლა? ჟ. ⁴ გორასა ჟ. ⁵⁻¹⁴ შარაბხანამდის... დაფიცულიცა იყო და - ჟ. ¹⁴ ძუელად - ნსხ. ¹⁵⁻¹⁷ და მოგაჲსენეთ... კათალიკოზი ელიოზ - ჟ. ¹⁸ ელიოზ? შენიშვნა: „ეს სიტყვა სხვა მელნით. იმავე ხელით ჩამატებულია“. ნსხ. ¹⁷⁻¹⁸ და მათ წინაშე... ჩუენსა - ჟ. ¹⁹ ამიერ და მიუკუნისამდე - ჟ.

* დასაწყისი აღდგენილია თ. ჟორდანიას მიხედვით.

** ხელრთვა] + „ხვეულად: მეფე გიორგი“ ჟ. ხელის მონერას ადასტურებს: „დამწერისაგან ხელის მონერით დამონებული არს“ (K. r.).

[1399-1407]. დანერჩილი ულუმჰიასი სვეტიცხოვლისადმი

დედანი ინახებოდა სინოდ. კანტორის მცხეთის საბუთების ფონდში №101; იქვე იყო დაცული დედნის პირი № პე-86, რომელიც შეტანილი იყო მცხეთის საბუთების პირების ხელნაწერ წიგნში, ორივე დაიკარგა. მოგვეპოვება დედნის გამოცემა, პირი, პირის პირი, დედნის შინაარსი.

ქვეყნდება ს. კაკაბაძის მიერ XX ს. 10-იან წლებში დედნიდან გადაწერილი პირის მიხედვით: „№101. თავი აკლია. 32x15“. როგორც ამ გადაწერილიდან ჩანს, დედანში განკვეთილობის ნიშნად ყოველი სიტყვის შემდეგ ნახმარი იყო ორი წერტილი, იშვიათად სამი წერტილი. სეა, 1449-1640 (ნსხ.).

თ. ჟორდანიამ 1897 წ. გამოსცა დედანი: „1401-1407 წწ. ამავე წლებში უნდა იყოს დაწერილი მცხეთის საყურადღებო სიგელი ქალაქზე მხედრულად ნაწერი №101 (ნუსხა №პე)“, (ე).

დედნის შემოკლებული შინაარსი შესრულებულია 1818 წელს: სეა, 1451 – Книга гуджаров, I, მცხეთ. საბ. №101, გვ. 11.

პირის პირი გადაწერილია XVII ს. პირიდან (სინოდ. კანტ. №507, პე-86). ს. ტაბიძის მიერ 1848 წ. – ლაი E-73, ფფ. 52-53. როგორც ამ გადანაწერიდან ირკვევა, პირს (XVII ს.) პქონია სათაური: „სიგელი ქუშდურეთს ბუკიძისა“, რომელიც თ. ჟორდანიას და ს. კაკაბაძეს მითითებული არ აქვთ, რადგან ისინი დედნიდან სარგებლობდნენ. სათაურს უკეთებდნენ ჩვეულებრივ მხოლოდ პირს, მცხეთის სიგელ-გუჯართა „ნუსხაში“ (სინოდ. კანტ. №507).

ეათარიდებთ საბუთში მოხსენებული ელიოზ კათალიკოსისა (1399-1419) და გიორგი მეფის (1393-1407) სინქრონული ზეობით, რაც გამოდის 1399-1407.

საურ. კაკაბაძემ თარგმნა რუსულად ქ. სანკტ-პეტერბურგში დაცული ზემოხსენებული პირის პირი (ლიტ. იხ. აქვე).

გამოცემები: [28] ქრონიკები, II, გვ. 213 (შემოკლ.) უ., [37] ГДИНА N383, с. 253 (აღწ.); [40] Груз. док. с. 121-123.

[---]ნებითა ყ(ოვლა)დ წ(მიდ)ისა, უზრწნელისა, უფროსად კურთხე-
ულისა დ(ედო)ფლისა ჩ(უე)ნისა ლ(მრთ)ისმშობელისა, მარადის ქალწულისა
მარიამისითა, ძლიერებითა ცხოველსყოფელისა პატიოსნისა ჯუარისათა,
რ(ომე)ლსა ზედა განიჸყრნა უზრწნელნი მკლავნი თუისნი, და ყ(ოველ)თა
ლ(მრთ)თისა[თა] წ(მიდა)თა, ზეცისა და ქუეყანისათა, რ(ომელ)ნი საუკუ-
ნითგან სათნო ეყვნეს უფ(ა)ლსა ჩუ(ე)ნსა ი(ე)სოს ქ(რის)ტესა და
კ(უალა)დცა სათნო-ყოფად არიან. ამათ ყ(ოველ)თა წ(მიდა)თა მინდობითა,
თავსმდეობითა და შუამდგომლობითა.

ესე დანერილი მტკიცე და უკ(უწინამდ)ე შეუცვალებელი და საქმით
გასათაეებელი გკადრე თქუენ, მცველ-მფარველსა ყ(ოველ)თა მოსაეთა და
მეედრებელთა შენთასა სუეტსა ლ(მრ)თივ-აღმართებულსა, კუართს[ა] საუ-
ფლოსა და მირონსა ღმერთყოფელსა მე, უღირსმან, მინამან და მოსაემან
თქუენმან, დიდისა მეფეთა-მეფისა ბაგრატის ასულმან და ყ(ოველ)თა
მეფეთა უნარჩინებულესის მეფეთა-მეფისა გ(იორგ)ის დამან ულუმპია
და ჩემმა[ნ] შვილმან საზუერელმან.

ინებე ჩუენ უღირსთაგან თქ(უე)ნი სამსახური და მცირე შესანირაჲი და
შემოგწირეთ: ჩიჸავასძისა ამირეჯიბისა სულისა საალაჲოდ ჭუედურეთს
ბუკისძისეული მამული მისითა სამართლიანითა მზღვრითა, ველითა, ვე-
ნახითა, წყლითა, წისქულითა, ჭალითა, სათიბითა, მისითა მიმდგამით[ა]
ყუელათა უკლებლად. და თქუენ, ქ(რისტ)ეს მ(იერ) მლ(რ)დელთმთ(ა)ე(ა)რთ
მთაჲარმან ქ(ართლისა) ქ(ათალი)კ(ო)ზმან ელიოზ, კაცი დაასახლოთ
ამა ბუკისძისეულ მამულზედა. არაჲინ იყოს შემცილე, მეუნებლე მავნე-
ბელი, და ყ(ოვლ)ისა საჩუენოსა საქმისა და საქუეყნოსა სათხოვარის[ა]გან
გამოსრული და განთავისუფლებული იყოს. და არაჲინ რაჲ საქმე დაიგდოს,
თუნიერ თანადგომისა და შეწვენისაგან მეტი.

და ვინცა ამა ჩემგან მცირისა შესანირაჲისა შლაი და შეცვალება იკად-
როს, შე(ე)მცაიცვალების სჯულისაგან ქ(რისტ)ეანეთასა.

და გაგუიჩინეთ ალაჲად დღე ხარება. თქუენ, ქ(რისტ)ეს მ(იერ)
ქ(ართლისა) ქ(ათალი)კ(ო)ზი და სავსება ეკლესიისა, ამირეჯიბისა კახა-
ბერისათუის შეიმოსებოდეთ. და შემდგომად თქუენსა, ვინც ქ(ათალი)კ(ო)
ზნი იყუნენ და ვინც დაასახლოთ, მუშაობისაგან მეტი არა ეთხოვბოდეს.

ხვეულად:

ქ. მე, დედაბერს ულუმპიას და ჩემს შვილს საზუერელს ჩემითა
ნდომითა მკ[უი]დრობა, და საქმითა გამთავებელი ვარ, ნებითა ლ(მრ)თისათა.

¹⁻⁵ ნებითა... შუამდგომლობითა - ჟ. ⁶⁻⁷ მტკიცე... გასათაეებელი - ჟ. ⁷⁻⁸ თქუენ... შენთასა - ჟ.
⁸⁻⁹ კუართს[ა]... ღმერთყოფელსა - ჟ. ¹⁰ მეფეთა მეფისა ნსხ. მეფეთ-მეფისა ჟ. ¹² ჩემმან]
ჩემმა ჟ. ¹³⁻¹⁵ ინებე... ჩიჸავასძისა - ჟ. ¹⁶ საზმღვრითა ჟ. ¹⁶⁻¹⁸ მზღვრითა... მთაჲარმან - ჟ.
¹⁹ ქ(ართლისა) ქ(ათალი)კ(ო)ზმან] ქ: ქ¹⁹ზმან. ჟ. ²² რაი ნსხ. ²⁴⁻²⁷ თუნიერ... ამირეჯიბისა -
ჟ. ²⁷ კახაბერისათჳს ჟ. კახაბერისათჳის] + (სანირაჲად) + ჟ. ²⁸ და შემდგომად... ვინც - ჟ.
ვინც] + კაცი ჟ. ³¹ მეტი [+ (საჩვენო გამოსალები") ჟ. შენიშე. ³² მკდრობა ნსხ. მკ[უი]
დრობა] + („შემინირავს“) ჟ. შენიშე.

[1399-1407]. დანერჩილი კათალიკოს ელიოზისა
სვეტიცხოვლისადმი

დღეანი დაცული არ არის. სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთებში ინახებოდა XVII ს. პირი (№ტბ-302), ჩაწერილი მცხეთის საბუთების პირების წიგნში (№507), დაიკარგა ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წწ. მოგვეპოვება პირის გამოცემა.

ქვეყნდება თ. ჟორდანიას 1897 წლის გამოცემის მიხედვით: „1401-1404 წ. – ამავე დროებს უნდა ეკუთვნოდეს მცხეთის გუჯარი (ნუსხა XVII ს. ტბ)“ (ე).

ეათარილებთ საბუთში მოხსენიებული გიორგი მეფისა (1393-1407) და ელიოზ II კათალიკოს-პატრიარქის (1399-1419)* სინქრონული მართველობით, რომელიც შეესაბამება 1399-1407 წლებს.

გამოცემა: [28] ქრონიკები, II, გვ. 206 (შემოკლებ. ე-).

ჩუჴნ, ქ(რისტ)ეს ლ(მრ)თისა მიერ ქართლისა კ(ათალიკო)ზმან
გობირახის ძემან ელიოზ, ჩემის ძმის ამირახორის გრიგოლისათჳს...⁵
გორავანს – ქათათაური მამული, ნასყიდი შიმშილობისაგან ჩემის
ძმისაგან, აგრეთვე ნასყიდი ვენაჴი ახატანს შიმშილობისაგან, პირველად
პინტიშვილისაგან გასყიდული იყო ოჯრამელას (უჯრამელას?) ძესა
ზედა, მერმე ოჯრამელას ძემან დათუა შალკაშვილს მიჰყიდა; მერმე
ჩემმა ძმამა ამირახორმა იყიდა შალკას შვილისაგან... ან შემოგწირეთ
თქუჴნ...¹⁰ და შემდგომად ჩემსა, სხუანო კ(ათალიკო)ზნო, ესე მკჳდრი
ნასყიდი მამული და ვენაჴი, გაუჩინე ჩემსა ძმასა და ჩემთა ძმისწულთა
კარგალებული აღაპი ბზობასა, ლაზარობასა... მე, არსენს, დამინერია...

სიგელს ამტკიცებენ:

[1], ჩ(უენ, ქ(რისტ)ეს მიერ ქართლის კ(ათალიკო)ზი ელიოზ,
ჩ(უენ)ითა ნდომითა მოგჴსენებია.

* ოჯრამელასი+ „(უჯრამელას?)“ ე.

* ბ. ლომინაძე, XV ს. საქართველოს ქრონოლოგიიდან. კავკასიის ხალხთა ისტორიის საკითხები, თბ., 1966, გვ. 275; მისივე, კათალიკოსი სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი, ქსე, ტ. 5, გვ. 218-219. XIV-XV ს. კათალიკოს-პატრიარქთა ქრონოლოგია ყველგან მოტანილია ამ ნაშრომებიდან. ავტორმა შემდეგში შეიტანა მცირე დაზუსტებანი, რომელთა ნაწილი ასახულია წინამდებარე ნაშრომში.

** შენიშვ. „შემინიარეს მცხეთისათვის“ ე.

*** შენიშვ. („მცხეთას“) ე.

[2]. ქ. ამა პატრონისა ბრძანებისა ჟ(უარ)ისმტკრთველი თ(ეცდორ)ე მონამე ვარ.

ამავე ფრაზებით ამონმეპენ:

[3]. მეცა, მეღვნეთხუცესი მიქა, მონამე ვარ* – *:

[4]. მეცა, მოურავი ქერობინ... მეცა, მინაჲ საგამგეოს მოურავი...

ბოლოს

ჩუჭნისა ტანისათჳს ბზობა-ლაზარობაჲ გავაჩინეთ. უკანის** მეფის გიორგისთჳს გავაჩინეთ და ჩუჭნისა ტანისათჳს გარდაიჴდებოდეს...

[§] საგამგეის უ.

* შენიშვ. „ეს უნდა იყოს შაბურიძე მიქაი“ უ.

** შენიშვნა: „ე. ი. შემდეგ ამ სიგელის დაწერისა“ უ.

[1399-1419]. დანერჩილი თავეხელისძეთა
კათოლიკოს ელიოზისადმი

დედანი დაცული იყო სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთებში (№121), აქვე ინახებოდა XVII ს. შესრულებული პირი №სმ-240, ჩაწერილი მცხეთის საბუთების პირების წიგნში (№ 507). ორივე დიკარგა ჩრდ. კავკასიაში ეპაქუაციის დროს 1915-1916 წწ. მოგვეპოვება დედნისა და პირის გამოცემა ერთად.

ქვეყნდება ორივე ტექსტი თ. ჟორდანის 1897 წლის გამოცემის მიხედვით: „1401-1407 წ. – ამავე წლებში უნდა იყოს დაწერილი ქვემო დაბეჭდილი ორი მცხეთის სიგელი (მხედრულად, ქალაღდზე) №№121 და სმ; ...“ (ე).

დედნის შინაარსი შესრულებულია 1818 წელს: სეა, 1451, Книга гуджаров, I, მცხეთის საბ. №121, გვ. 13 (K. r.); IV – გუჯარათა აღწერილობის დავთარი, მცხ. №121, გვ. 18: „ყოველს დაკეცილობაზედ არის დახსნილი სიძველისა გამო და მეორეს გვერდიდამ ზუთის სტრიქონზედ აქვს ქალაღდი გაკრული“. როგორც ირკვევა, დედანი რესტავრირებული ყოფილა...

ტექსტების ურთიერთშეჯერება გვიჩვენებს, რომ საკუთარი სახელები უფრო სწორადაა გადმოცემული XVII ს. პირის ტექსტში.

კათარიღებთ კათალიკოს-პატრიარქის ელიოზ II-ის ზეობის მიხედვით.

გამოცემა: [28] ქრონიკები II, გვ. 207 (შემოკლ. ე.).

№121 „... [მცხეთას] და ქ(ათალი)კ(ო)ზს ელიოზს ესე უცრუველი და უზაკველი... [და]წერილი დაგინერე... მე, თავხელისძემან ასათა და ჩემმა მეუღლემან სოსანამან და ჩუენთა შვილთა: მოლარეთუხუცესმან ხელმან და მესტუმრემან გოგ<ა>ნიამან. მოგაჴსენე გრანსა გლეხნი ჩალჩესშვილი და კუნოორი მისითა მამულითა... და თქუენ გამიჩინეთ ალაპი – მიქრქმასა დღესა ასათისა გარდაიდებოდეს, მეორესა დღეს – სოსანასთის... კარგადებული ალაპი უნაკულლო...“

მერე მიწერილია ცუდის ხელით*:

ასათსა და სოსანასა მოგუიჴსენებია ჩუენითა ნებითა*.

და კარგის ხელით*:

ქ. მე მოლარეთუხუცესსა ხ[ელ]სა ჩემითა ნდომითა შემომინირავს.

„№სმ; ნუსხა (№507); თავი აკლია*:

²³ თავხელისძემან თაველისძემან ე. (თავხელისძის ასათისა... K. r.) ⁴ ხელმან (sic) ე.

⁵ ჩალჩესშვილი ე. კოუნ, ორი ე. " ხ[ელ]სა ნსა (ხელსა) ე.

[...] წ(მიდა)სა მეუფესა ქ(ართლისა) კ(ათალი)კ(ო)ზს ელიოზს ესე...
[და]წერილი [და]გინერე და მოგაჴსენე მე, თავხელისძემან ასათ და ჩემმა
მეუღლემან სოსანამან და ჩ(უე)ნთა შკლთა: მოლარეთუხუცესმან ხელ-
მან და მესტუმრემან გოგნიამან. მოგაჴსენე გრანს გლეხნი ჩალჩეს
შკლი და კუნნორა მისითა მამულითა... თქ(უე)ნ გამიჩინეთ ალაპი... მე
ცოცოსხაძეს არსენს დამინერია.

მერე ხელისმოწერა*.

⁴ ხელმან (sic) უ.

* შენიშვნა უ-სი.

[1399-1419]. ნიგნი კათალიკოს ელიოზისა
ცხომისნიძეებისადმი

დედანი ინახებოდა სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთებში (№612), დაიკარგა ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წ., მოგვეპოვება დედნის გამოცემები.

ქვეყნდება ს. კაკაბაძის 1913 წლის გამოცემის მიხედვით. „საბუთი მცხეთისა №612, ტყავზე დაწერილი კათალიკოსის ელიოზის დროს (1399-1419). ტყავი გადარეცხილია, ეტყობა უწინ სხვა ტექსტი ყოფილა მხედრულად დაწერილი. ზომა სიგელის 55×114/5 სანტმ. აი, ეს სიგელი სრულიად უცვლელად, რომელიც შემოკლებით დაბეჭდილი იყო ქრონიკებში II, 218“ (კ). როგორც ამ გამოცემიდან ჩანს, დედანს განკუთვნილი ნიშნად ჰქონია ორი წერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ.

თ. ჟორდანიას 1897 წლის გამოცემა: „1408-1420 წ. მცხეთის მხედრული სიგელი №612 დაზიანებული და მელან-გადასული“ (უ).

დედნის შინაარსი შესრულებულია 1842 წელს: სეა 1451 – „აღწერა ახლად შემოსულთა დოკუმენტთა ქონებას ზედა საქართველოს ეკლესიისათა“. წ. III, მცხ. საბ. №612, გვ. 1.

ს. კაკაბაძე საბუთს მართებულად ათარილებს კათალიკოს ელიოზის მართველობის პერიოდით.

საბუთის ტექსტის ის ადგილი, სადაც ლაპარაკია სალაპე მამულის კათალიკოსის მიერ ახლად დამტკიცების შესახებ (იწყება სიტყვებით: „ასრე და ამა პირსა ზედა...“) გამართულად არ გამოიყურება. თხრობის სტილი არ ეფარდება კონტექსტს. როგორც ჩანს, საბუთის დაწერ-შწიგნობარს ძველი საბუთიდან სარგებლობის დროს ფრაზები უცვლელად გადმოუტანია, არ შეუთანხმებია ამ ახალი საბუთის სათანადო ადგილისათვის (ეს საბუთი იქნებოდა მეფეების ბაგრატიისა და გიორგის დის მიერ ძმებისათვის აღაბის დადების შესახებ). მართებულად მიგვაჩნია ს. კაკაბაძის კომენტარი აღნიშნული ბუნდოვანი ადგილის შინაარსის გამო: „როგორც ამ სიგლიდან ჩანს, პირველად თავის ძმების სალაპედ მამული დაუდგია „მეფეთ მეფის ბაგრატიისა და მეფეთ მეფის გიორგისა დას“ და შემდეგ ეს დადგენილება დაუმტკიცებია კათალიკოს ელიოზს. ბოლო მინაწერიდან, რომელიც შესაძლებელია თვით კათალიკოს ელიოზს უნდა ეკუთვნოდეს, საგულისხმებელია რომ ბაგრატიისა და გიორგი მეფეების და უნდა ყოფილიყო თამარ დედოფალი“ (იხ. ტექსტი ქვემოთ).

გამოცემები: 1) [28] „ქრონიკები“, II, გვ. 218 (შემოკლ. უ.); 2) [3] გენეალოგია, გვ. 26 (კ).

ქ. სახელითა ღ(მრ)თისათა მამისა, ძისა და სულისა წმიდისათა და მე-
ოხებითა ყ(ოვლ)ად წმიდისა ღ(მრ)თისმშობლისათა, სუეტიცა ცხოველი-
სა, კუართისა საუფლოსა მირონ ღ(მერ)თ-მყოფელისათა. თავდებობითა
წმიდათა მთვარანგელოზთა მიქაელ და გაბრიელისითა, თავსდებობითა
ყოველთა წმიდათა ღ(მრ)თისათა, ზეცისა და ქუეყანისათა, ჯორციელთა და 5
უქორცოთა.

ჩუენ, ქრისტეს ღ(მრ)თისა მიერ კურთხეულმან კ(ათალიკო)ზმან ელ-
იოზ, ესე წყალობისა წიგნი და სიგელი გიბოძეთ თქუენ; ცხეოსნისძე-
თა: იოვანეს და ინანასა და ოქროპირსა, ასრე და ამა პირსა ზე-
და: გიბოძეთ შენივე ძუელად ნაქონები გარდასხუაებული მამული დიდისა 10
მეფეთ-მეფისა ბაგრატისა და მეფეთ-მეფისა გიორგის დამან. ახლად
ყოვლადვე მოგაწსენე ჩემთ ძმათ სა[ა]ლაპედ თქუენ, მცხეთისშვილთა
იოანეს, პროკოპის და ინანასა, გქონდეს და გიბედნიეროს ღ(მერთმა)
ნ შვილთა და მომავალთა სახლისა თქუენისათა, ყოველთავე, ამინ.

ბუკურისძეც მოგუიცემია ნასყიდობითა, წყლითა, წისქულითა, ნა- 15
ფუძრითა, მთითა, ბარითა, ჭალითა, მისისა სამართლიანითა. აღარაოდეს
მოგეშალოს არა ჩუენგან და არა სხუათა კ(ათალიკო)ზთაგან.

ვინცა მოგიშალოს, რისხავს თავად ღ(მერთი) და მერმე სუეტი ცხო-
ველი. ამას გარდა, ქადაგთაგან დაწინდული ექვსის კაცით საბარი ვენაწი 20
თევდორე ცხეოსნიძემან [დაიქ]სნა.

† კ(ათალი)კ(ოზ)ი*.

სხვა ხელით: **

ესე სიგელი თამარ დედოფლის ჟ(ა)მისა იყო და ახლად გამოცვა-
ლეთ...

⁸⁹ (მცხეთისძეთა?) ჟ. ¹⁰ გარდასხუაებული კ. ¹² ჩემთა ძმათა ჟ. საალაპე კ. ¹⁵ ბაკურისძესა
კ. ბუხრისძეცა ჟ.

* თ. ჟორდანიას შენიშვნა: „ბოლოს ხვეულად გამოყვანილია მაკურთხეველი ხელი
კ(ართლის) კ(ათალიკო)ზისა ჯვარ-მპყრობელი“.

** კ-ს შენიშვნა

[1399-1419]. დანარილი ქავთარ ლაქუზასძისა
სვეტიცხოვლისადმი

დედანი დაცული არ არის. დედანი №150 და დედნიდან გადაწერილი XVII ს. პირი (ინახებოდა სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთების პირების წიგნში – №507 ნომრით სჟთ 299) დაიკარგა ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წწ. მოგვეპოვება პირის მეტად შემოკლებული გამოცემა.

ქვეყნდება თ. ჟორდანია 1897 წლის გამოცემის მიხედვით: „1408-1420... ესევე კზი ელიოზ მოხსენებულია მცხეთის ნუსხაში სჟთ“.

აქვე ვაქვეყნებთ სინოდის კანტორის „გუჯართა აღწერილობის დავთრიდან“ №150 საბუთის შინაარსის ტექსტს, რომელიც ძირითადად იმეორებს Книга гуджаров, წ. 1 – (№150).

IV – გუჯართა აღწერილობის დავთარში შეტანილია დასახელებული დედნის შემდეგი აღწერილობა (გვ. 22): „თავიდან რამოდენიმე სტრიქონი დასაწყისისა მოხეულია და ცარიელი ქალაღი აქვს გაკრული. მეორის პირიდან სამს სტრიქონამდინ. აგრეთვე გვერდის ნაპირებზე და ნაკეცზედ არის გადახსნილები სიძველისა გამო, რომელიმე მცირედ დაკერებული ანუ დაწებებული და რომელიმე დაუწებებული და 14 სტრიქონზე არის წაშლილი რაოდენიმე მარცვალი მელნით“. როგორც აქედან ირკვევა დედანი აღრე რესტავირებული ყოფილა...

ვათარიღებთ საბუთში მოხსენებული კათალიკოს-პატრიარქის ელიოზ II-ის ზეობით (1399-1419).

გამოცემა: [28] ქრონიკები, II, გვ. 217-218 (შემოკლებით ე.).

მე, გლახაკმან ლაკუზასძემან ქავთარ, ჩემისა სულისა სააღ-აპედ... მოგახსენე... (მცხეთას და კათალიკოზს ელიოზს)*.

კორნათა ნარლევეთა ჩუშნი მკვდრი მამული ვენაწი პანაძასძეუ-ლი... (აღნიშნულია საზღვრები)*.

5 (შემწირველს გაუჩენია ერთი ალაპი წელიწადში. სიგელის ბოლოს დახატულია ნითელი ფერადით მწოლიარე ირემი*.

სეა, 1451 – გუჯართა აღწერილობის დავთარი, IV, მცხ. №150, გვ. 22; „ლაკურაძის ქავთარისა და შვილთა მისთა დავით და აღბუღასაგან შეწირულობის წერილი, რომლითაც შეუწირავსთ ძაგნაკორნათა, ნარ-
10 ლევეთა, თავიანთი მკვიდრი მამული ვენაწი პანანასძეული, ბრაჭელსა და კრებულის მის ვენახს გვერდით, მისთა სამართლიანითა მზღვრითა. ბო-ლოს ხელმოუწერელ არს და უბეჭდო“.

* თ. ჟორდანია მთერ შემოკლებული ტექსტის შინაარსი.

[1399-1419]. დანერჩილი იოანე ათაბაგისა
კათალიკოს ელიოზისადმი

დედანი დაცული იყო სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთებში (№424), აქვე ინახებოდა ამ დედნის პირი (№ოვ-76), რომელიც შეტანილი იყო მცხეთის საბუთების პირების (XVII ს.) წიგნში (№507). ორივე დაიკარგა ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წ. მოგვეპოვება დედნის მეტად შემოკლებული გამოცემა.

ქვეყნდება თ. ჟორდანის 1897 წ. გამოცემის მიხედვით: „(1408-1420). ამავე დროებას უნდა ეკუთვნოდეს სიგელი მცხეთისა № 424 (ნუსხა ოვ).

დედნის შინაარსი შესრულებულია 1818 წელს: სეა, 1451 – Книга гуджарова, I, მცხეთის საბ. № 424, გვ. 33. აქვე მოგვაქვს ტექსტი გრაფების გარეშე, რომელშიც იპოვება რიგი დამატებითი ცნობები, რაც თ. ჟორდანის გამოცემაში გამოტოვებულია. მაგ. დედანს ჰქონია დამტკიცება საბუთის გამცემისაგან და სხვ.

ეათარიღებთ საბუთში მოხსენებული კათალიკოს-პატრიარქის ელიოზის (1399-1419) ზეობით.

გამოცემა: [28] ქრონიკები, II, გვ. 217 (შემოკლ. ფ).

ქ. მე, იოვანე (ათაბაგმან), მოგაწესენეთ თქუენ, ქ(ართლის) კ(ათალიკო)ზს ელიოზს, სამხარასძე მისითა მამულითა სამართლიანითა, გქონდეს... მომიწესენებია.

„№424, რომელსამე იოანესაგან კათალიკოზს ელიოზისადმი მირთმეული წერილი, რ(ომ)ლითაც შეუწირავს ნოას სამხარასძე მისითა მამულითა, რომელიცა ჯელმონერილ არს: 5

მე იოანეს დამიმტკიცებია“.

¹ იოვანე] ივანე (ათაბაგმან) ფ. ² სამხარის ძე ფ.

[1399-1419]. დანერგილი ამირანისა და ამირბარისა
სვეტიცხოვლისადმი

დღეიდან გადაწერილი პირი ინახებოდა სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთების პირების (XVII ს.) წიგნში (№507) ნომრით ნთ-59. დაიკარგა ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წწ. მოგვეპოვება ამ პირის მეტად შემოკლებული გამოცემა.

ქვეყნდება თ. ჟორდანიას 1897 წლის გამოცემის მიხედვით: „1414-1419 წ. – ამ წლებში უნდა იყოს დაწერილი მცხეთის სიგელი, ნუსხა ნთ...“.

ვათარილებთ საბუთში მოხსენებული კათალიკოს-პატრიარქის ელიოზის ზეობის მიხედვით.

გამოცემა: [28] თ. ჟორდანია, ქრონიკები, II, გვ. 221 (შემოკლ. ყ).

... ქ(ართლის) კ(ათალიკო)ზს ელიოზს მოგაწესენეთ ჩუენ, იშხანაურ-
მა ამირან და ამირბარმა... შემოგწირეთ გორს ულუმბელაური
ვენაჴი, მეფისაგან მესტუმრის გუგუნასათჴს იყო ნაბოძვარი და მისგან
მე მქონდა...

(გაუჩენია თავისთვის ალაჴი ამ მამულის შემოსავლიდამ)*.

ბოლო

მე, გასპარასა გოგინასა, ჩემითა ნებითა დამინებებია.

* შენიშვნა ე.

[1399-1419]. დანერგული ნუგზარ ერისთავისა
კათალიკოს ელიოზისადმი

დედანი დაცული იყო სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთებში (№91), იქვე ინახებოდა პირი XVII საუკუნისა, ჩაწერილი (№ჟე-96) მცხეთის საბუთების პირების წიგნში (№507). ორივე დაიკარგა ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წწ. მოგვეპოვება დედნის გამოცემა, შინაარსი.

ქვეყნდება თ. ჟორდანიას 1897 წლის გამოცემის მიხედვით: „1419 წ. – ამ წლის ახლო ზანებში არის დაწერილი მცხეთის სიგელი № 91 და ნუსხა № ჟე, მხედრულად ნაწერი, თავი აკლია“ (ჟ).

დედნის შემოკლებული შინაარსი შესრულებულია 1818 წელს: სეა 1451 – Книга гуджаров, I, მცხ. №91, გვ. II (K. r.).

ვათარიღებთ საბუთში მოხსენებულ კათალიკოს-პატრიარქ ელიოზ II-ის (1399-1419) ზეობით.

გამოცემა: [28] ქრონიკები, II, გვ. 225 (შემოკლ. ჟ).

...[ჩუენ] ერის[თავთ-ერისთავმან]* რის ძემან ნუგზარ... შევნირე**
ბოტოტას ჩემგან ჩემითა საქონლითა ნასყიდო... [თბილელაური] ვენაჟი***
მომიწესნებია ქ(ართლის) კ(ათალიკო)ზის ელიოზისათჳს მისსა ჟამსა
და სუფევასა შიგან...

(იანვარს 6 კარგალებულს აღაპს გარდამიხდიდეთო.

სიგელი დაუნერია ცნობილს დემეტრე მარკოზიშვილს.

ბოლოს ცუდის ხელით):****

მე, ერისთავსა ნუგზარსა, დამიმტკიცებია.

* აღდგენილია ჟ-ს მიერ.

** შენიშვნა („მცხეთას“) ჟ.

*** ჟ-ს მიხედვით: „თბილელაური ვენახი მიწითა, წყლითა და მძღვრითა“; 3 ვენახი] ვენახი („ატენს“) შენიშვნა ჟ.

**** ტექსტის შემოკლება ჟ-ს მიერ.

1401. სიგელი გიორგი მეფისა ფალავანდიშვილებისადმი

დედანი დაცული არ არის. დედნიდან გადაწერილი პირი შეტანილია „საქართველოს უზენაესი მართებლობის სასამართლო ექსპედიციის წიგნში“ 1820 წლის 20 იანვარს. მიწერილია შენიშვნა რუსულად იმის შესახებ, რომ იგი ჩაწერილია დედნის მიხედვით და სხვ.

ქვეყნდება პირის მიხედვით: სეა, 1450 რვ. II, საბ. 103 (ნსხ).

თარიღი: ქრონიკონი ათ (89), მეფობის ინდიქტონი კე (26).

გამოცემები: [13] ს. კაკაბაძე, რუსთველი და მისი ეფესხისტყაოსანი, გვ. 262 (შემოკლ. კ): მისივე [3], გენეალოგია... გვ. 9-10 (ფრანგ. თარგმ. შემოკლებით); [41] Histoire de la Georgie, p. II, l. 2, 462 (ფრანგული თარგმ. შემოკლებით).

და მელვინეთუხუცესი გუეაჯნეს და მოგვასხენეს [რათამცა], მუქა-ფად, ჩუენ სამეკიდროდ, სამამულოდ სიგლითა ამით მიუბოძეთ.

დაგუ[ა]ჯერა ლ(მერ)თ(მან) და ვისმინეთ აჯა და მოხსენება მათი და ჩიხას დუნთა სამეკიდროთ, სამამულოთ სიგლითა ამით მიუბოძეთ, მისითა მითითა, ბარითა, ველითა მინდორითა, შესაველითა, ჭალითა, წისქვილითა, მზღერითა სამართლიანითა, საძებრითა და უძებრითა, ყოვლითა.

გქონდეს თქვენ, ფალავანდისშვილთა ფალავანდსა, მელვინეთუხუცეს[ს]ა ივანეს, ვარდანს, ქირქიშს, შვილთა და მომავალთა თქუენთა, ყოველთავე, ჩიხას დუნთა მომზღერებითა (sic) მისითა სამართლიანითა ყოვლითა. და ვისაცა რაი სიგელი ანუ ბრძანება აქვს, ანუ ჩ[აქი] სხვათა მეფეთაგან, ყველა სიგლითა ამით გამიცუდებია და მტკიცე ესე ოდენ არს.

გქონდეს თქვე[ნ], ფალავანდისშვილთა: ფალავანდსა, მელვინეთუხუცეს[ს]ა ივანეს, ვარდანს, ქირქიშს, შვილთა და მომავალთა თქვენთა ყოველთავე, ჩიხას დუნთა მისითა სამართლიანითა ყოვლითა, მკვიდრათ, უსარჩლელათ, მოუდევრათ და უცილებლად ყოვლის კაცისაგან.

ან რაგვარცა მტკიცე სიგლითა ამით ბოძებულ[ს] მართებს, აგრე არავინ მიბრძანებია მშლელი და მქცეველი, მავნე, მავნებელი, მეუნებლე და დამაკლებელი მტკიცესა ბრძანებასა ამას ჩვენსა. ან, ვინცა ნახოთ ბრძანება და სიგელი ესე, შემდგომად ჩუენსა მეფეთა, დედოფალთა, კარისა ჩვენისა.

¹ გუეაჯნეს| გიიაჯნეს ნსხ. ² ჩუენ| ჩვენ ნსხ. ³ დაგუ[ა]ჯერა| და გუეჯერა ნსხ. ⁴ ყველა| ყველი ნსხ. ⁵ ბოძებულ და - ნსხ.

ჯელისუფალთა, დიდთა და მცირეთა, მერემ[ა]ეთა, მეკულუხეთა, ხორბლის მკრეფელთა, ბაზიართა, მპარავთმეძებართა, მესაბანჯრეთა და ყოველთავე ჩვენისა კარისათა წარვლენილთა მოსამსახურეთა, ყოველმან ასე დაუმტკიცეთ და ნურავინ ნუ შლით ბძანებასა და სიგელსა ამას. და ნურც არას ვინ დააკლებთ, ნუ დიდსა, ნუ მცირესა, თვინიერ შეწევნისა და თანადგომისა კიდე.

და ვინცა არ და[ა]მტკიცოს, თქვენ, ქრისტეს მიერ ქართლის(ა).... და აფხაზეთისა კათალიკოზონო და წმიდანო მღვდელთმოძღუარნო, უუუარობით დაუმტკიცეთ.

დაინერა ბძანება და სიგელი ესე, ინდიკტიონსა მეფობისა ჩვენისასა კე, ქ(რონი)კ(ონ)სა პო, ჯელ[ი]თა ჩვენისა კარისა მნიგნობრისა თაეკბითას ძის მახარებლისათა.

[1]. ვამტკიცებ მეფე გიორგი, მონა ლ(მრთ)ისა.

[2]. კოსტანტინე ბატონისშვილი ვამტკიცებ, ნებითა ღმრთისათა.

[3]. კირიელისონ, ესე ვითა ლ(მრ)თივ გვირგვინოსანთა მეფეთ-მეფესა გიორგის მათნი ერთგულნი ყმანი: ფალავანდისშვილი ფალავანდი და ძმანი მისნი: მელვინეთუხუცესი იოვანე და ვარდან, და მათნი შვილნი შეუწყალებია და სამკვიდრო და სამამულლო ქვეყანა დუნთა უბოძებია, ჩვენ, ქრისტეს ღ(მრ)თის მიერ ქართლისა კათალიკოზი ელიოზ, ამა სიგელსა კანონითა ვამტკიცებთ, კირიელისონ!

[4]. ესე, ვითარ ღმრთივ-გვირგვინოსანთა მეფეთ-მეფესა გიორგის მათნი ერთგულნი ფალავანდიანნი: ფალავანდი და მელვინეთუხუცესი იოვანე, ვარდან და მათი შვილი, ქირქიშ, შეუწყალებიათ და დუნთა სოფელი სამამულლოდ უბოძებია, ჩვენ, ქრისტეს ღ(მრ)თისა მიერ მთავარ-ეპისკოპი გიორგი, კანონითა ვამტკიცებ, კირიელისონ!

[5]. ესე, ვითა ღმრთივ გვირგვინოსანთა მეფეთმეფესა გიორგის მათნი ერთგულნი ფალავანდიანნი, ფალავანდი და მელვინეთუხუცესი იოვანე და ვარდან და მათნი შვილნი: ქირქიშ და სვიმონ შეუწყალებიან და დუნთა სოფელი(ი) სამამულლოდ უბოძებია, ჩვენ, ქრისტეს ღმ(რ)თის მიერ გლახაკი მროველი იოვანე, კანონითა ვამტკიცებ, შემცვ(ა)ლ(ებ)ლთა შევაჩვენებთ, მტკიცედ მყარობელთა ვაკურთხევთ ზე-გარდამო, კირიელისონ!

[6]. ესე, ვითა ღ(მრ)თივ-გვირგვინოსანსა მეფეთ-მეფეს გიორგის მათნი ერთგულნი ყმანი ფალავანდისშვილნი: ფალავანდი და ძმა მათი: მელვინეთუხუცესი იოვანე, ვარდან და მათნი შვილნი შეუწყალებიათ და სამკვიდროთ სამამულლოთ ქვეყანა დუნთა უბოძებია, ჩვენ, ღ(მრ)თის მიერ ქუთათელ-მთავარეფისკოპოზი ფანოელ, ამ სიგელს კანონით ვამტკიცებთ. დამამტკიცებელნი ღ(მერ)თ(მ)ან აკურთხნეს.

¹ ჯელისუფალთა – ნსხ. დიზორთა ნსხ. მერემეთა კ. მერმეთა. ყ. ² მპარავთა მეძებართა, ნსხ. ³ უუუარობით) უარებით, ნსხ. ¹¹⁻¹² თაეკბილისძე კ. ²⁰ კირიალისონ ნსხ. ²² კირიალ-აისონ ნსხ. ³⁸⁻³⁹ უბოძებიათ ნსხ.

„ასლთან თანასწორ არის, სოვეტნიკი თ(ავა)დი დიმიტრი თარხანოვ“.

1820-го года Генваря 10-го дня сий документ Верховного Грузинского правительства в Экспедиции суда и расправы, явлен и в книгу подлинником под № 99 записан, в чем Экспедиция на основании предложения Г. Главноуправляющего в Грузии от 12-го апреля 1817-го года свидетельствует. Советник Куницкий. სოვეტნიკი თ(ავად)ი დიმიტრი თარხანოვ*. Секретарь Запорощенко. Надсмотрщик Тифинский. ამისი ასლი დოკუმენტი მივიღე ნადვორნის სოვეტნიკმა თავადმა მიხაილ ფალავნდოვმა*“.

1401. 28 ნოემბერი. სიგელი გიორგი მეფისა
მცხეთის სახლისადმი

დედანი: სეა, 1448-532; 23,5×14,5, თუნაკი, დაზიანებულია პირველი სტრიქონი და მეორე-მესამე სტრიქონების ბოლო ნაწილი. უნდა აკლდეს აგრეთვე მეცამეტე-მეთოთხმეტე სტრიქონებს შორის. განკუთილობის ნიშანი: ორწერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ. საბუთის პირველ-მეორე სტრიქონებს შორის დასაწყისთან ახლოს, მთავრულად სინგურით მიწერილია ძველი საარქივო სადრიცხო ნომერი სპზ (287); ზემოდ, მარცხენა კიდეზე პირველი სტრიქონის გასწვრივ მიწერილია „№ 363“ რაც იმაზე მიგვანიშნებს, რომ იგი გატარებულია სინოდის კანტორის № 507 აღრიცხვის წიგნში.

პირი: სპაი, E-240, ფ. 68. იგი ბერქეს დაკვეთით დედნიდან მარი ბროსესათვის გადაწერილია უცნობი პირის მიერ დაახლოებით 1868 წ.

სეა, 1451 ფ. დაცულ წიგნის „Книга гуджаров“, I, 31r მის შესახებ კითხულობთ: „სითარხნის წერილი, რომელიც აცხადებს მცხეთელების სითარხნესა, რომ ბზე და ქერი არ ეთხოვოდესთ, რომელიცა კელმოწერილ არს და ძეულად იკითხება“. ჩვენს გამოცემაში აქ მოტანილი ცნობისა და თ. ჟორდანიას მიერ გამოცემული ტექსტის მიხედვით არის აღდგენილი მესამე სტრიქონში სიტყვები: „ბზე და ქერი“.

თარიღი: ქრონიკონი პთ (89), ნოემბრის კმ (28).

გამოცემა: [28], ქრონიკები, II, 205 (ყ): ყ-ს საბუთი გამოცემული აქვს XVII ს. პირის მიხედვით; № 363. [35] Грузинские документы, (IX-XV вв.) გვ. 120-121; [31] ГДИНА, № 198, გვ. 150-151 (აღწ.).

[?] --- კაცთა [---მო] |²კითხული ექენით და არ[ას ჟამ]|³შიგა სდე-
ბოდა აროდის [ბზე და ქერი]|⁴ მცხეთისა სახლსა და არცა ჩ(უენ) თქუენ⁵
გთხოვთ. რაგურაცა მამისა ჩუენი⁶სა საფლავთა არ ეკადრებოდა ახლ(ი)სა
|⁷ საქმისა დადება.

ან აღარაოდეს |⁸ ეთხოვოდეს, არ ჩუენგან და არა |⁹ შემდგომად
ჩუენსა სხუათა მეფეთაგან |¹⁰ არას ჟამსა შემოსრულობასა და
გამოცვა |¹¹ლებისათვის არა.

¹ კაცთა - ყ. მოკითხულ ყ. ² აეროდის ნსხ., აროდის - ყ. მცხეთის ყ. ჩუენ ყ. თქუენ - ყ.
³ რარიგაცა ყ. მამის ყ. ჩუენის ყ. არა ყ. ⁴ ახლა საქმის ყ. ⁵ არაოდეს ყ. ეთხოვოდეს არა
ჩუენგან ყ. ⁶ ჩუენსა ყ. ¹⁰⁻¹¹ არას ჟამსა... მოგვიწესებია - ყ. დაინერა ყ.

ბრძანება ნიშნად მოგვიწესნებია |¹² ქ(რონი)კ(ო)ნსა პთ, ნოემბერსა კჳ,
ჯელითა მნიგნობრისა |¹³ მახარებლისაითა.

დამტკიცება ხვეულად:

[1]. ქ. მე, მეფე გიორგი, საქმითა ||¹⁴ გავათავებ ამა დანერილსა.

[2]. ქ. მე, კო {ს} |¹⁵ ტანტინე, საქმითა გავათავებ |¹⁶ ამა დანერილსა.

¹¹ ბრძანება ნიშნად მოგვიწესნებია) – უ. დაინერა უ. ¹² ნოემბრის უ; ¹³ მახარებლისათა უ
¹⁴⁻¹⁵ ქ. მე, მეფე... დანერილსა – უ.

№ 1451 К.г. 23. 77

№	ქცს	წელი	თითუე	რომელთა გვამ- თაგან მიცემულ არიან	ჰაზრი წერილითა გამოცხადებ- ითა ეკლესიას შესახვედრათათა სახელისდებით
45	ჟ	1402	ავვისტო 1	ჯ ა ვ ა ხ ი ს შ ვ ი - ლის მანგლელ ე პ ის კ ო პ ო ს ის ი ო ს ე ბ ის ა გა ნ	რა ჟ ა მ ა ს შ ვ ი ლ ის ე ნ უ ქ ა სა და ძ მ ის ნ უ ლ ის ა მ ის ის ა ო თ ა - რ ა ს ა და ბ ი ძ ა შ ვ ი ლ ის ა მ ის ის ა ე ს ტ ა ტ ე ს ა და შ ვ ი ლ თ ა მ ის თ ა ბ ერ უ ა ს ა და მ ა ხ ა რ ა ს ა დ - მ ი მი ც ე მ უ ლ ი წ ყ ა ლ ო ბ ის წ ე - რი ლ ი, რო მ ლ ი თ ა ც უ ბ ო ძ ე ბ ი ა მა თ დ ა მ ი ჯ ო გ ის წ ყ ა რ ო ს თ ა - ვ თ ა ნ სა ს ა ხ ლ კ არ ე და მ ი ნ ა და ძ ე ვ ლ ა დ გა ნ გან წ ე ს ე ბ ის ა მ - ე ბ რ მ ს ა ხ ზ რ ი გა მო უ რ თ მე ვ ი ა ყ (ო ვ ლ ა) დ სა მ ლ უ დ ე ლ ო ს და გ ა უ თ ა რ ხ ნ ე ბ ი ა ყ ო ვ ლ ის სა თ ხ ო - ვ ა რ ის ა და გა მო ს ა ლ ე ბ ის ა გა ნ. ჯ ე ლ მო წ ე რ ი ლ არ ს მ ა ნ გ ლ ე ლ ი ი ო ს ე ბ და მო ნ ა მ ე თ ა გა ნ ჯ ე ლ მო უ წ ე რ ე ლ არ ს და ჯ ვ რ ე ბ და უ - ს ხ მ ე ლ და დ ა მ წ ე რ ის ა გა ნ ჯ ე ლ ის მო წ ე რ ი თ დ ა მო წ მ ე ბ უ ლ არ ს.

1405. 13 აპრილი. დანარილი ხიმშია ამილახორისა
სვეტიცხოვლისადმი

დედანი დაცული იყო სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთებში (№106). იქვე ინახებოდა პირი XVII ს., რომელიც შეტანილი იყო სპშ ნომრით მცხეთის საბუთების პირების წიგნში (№507). ორივე დიკარგა ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წწ. მოგვეპოვება დედნის გამოცემები, პირი, შინაარსი.

ქვეყნდება ს. კაკაბაძის 1913 წლის გამოცემის მიხედვით „სიგელი მცხეთისა (№106) დაწერილია ქალაღზე. თავი აკლია, ზომით 81 3/4×28 1/2 სანტმ.“ (ს). (კ).

თ. ჟორდანის 1897 წლის გამოცემა: „1405 წ. — ამ წელს, აპრილის 13-ს არის დაწერილი (ქალაღზე მხედრულად, მდარე ხელით) მცხეთის გუჯარი №106 (ნუსხა. №სპშ). გუჯარს თავი მოგლევილი აქვს (მარჯვენა მხარე), მაგრამ აზრი მაინც სჩანს...“ (ე).

პირი: სეა, 1449-1510, გადაწერილია ს. კაკაბაძის მიერ 1913 წელს გამოცემის მიზნით (ნსხ.). ზედა აშიაზე აქვს იგივე შინაარსის ლეგენდა, როგორც გამოცემას. როგორც ამ პირიდან და გამოცემიდან ჩანს, დედანში განკვეთილობის ნიშნად ნახპარი ყოფილა სამი წერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ.

დედნის შემოკლებული შინაარსი შესრულებულია 1818 წელს: სეა, 1451 — Книга гуджаров, I, მცხეთ. №106, გვ. 12; IV — გუჯართა აღწერილობის დავთარი, მცხ. საბ. №106, გვ. 16: „ესე დაწერილ არს ქალაღზედ, გადაწებებულ არს 23 და 24 სტრიქონთ შუა. თავიდან ბოლომდისინ სრულებით გახეული ყოფილა შუაზედ და დაწებებული იგი გახეულობა მეორეს პირიდან ქალაღდითე და მას ქალაღდს ქვეშმოყოლილი ასოები არის ახლის ხელითა და ახლის მელნითა დაწერილი მას დაწებებულს ქალაღზედ. თავიდან რაოდენიმე შესხმის სტრიქონები აქვს მოხეული და დარჩომილის დასაწყისის სტრიქონიდანამკ 8-ს სტრიქონის ნახევრები სტრიქონები სრულებით არის მოხეული და მის ადგილს აქვს მეორეს პირიდან ცარიელი ქალაღდი გაკრული და ეგრეთე ნაპირებზედაც ადგილ-ადგილ სიძველისა გამო დაკეცილობაზე დახსნილი. ბოლოს ბეჭდები არას რაისა მაცხადი“. როგორც აქედან ჩანს, დედანი ყოფილა ორკუფიანი გრაგნილი, იმჯერად ინახებოდა დაკეცილად. დედანს ადრე გაკეთებული ჰქონია რესტავრაცია...

პირი გადაწერილია მ. კოლუბანსკის მიერ 1848 წელს; სპაი, H-6, ფფ. 34-37.

თარიღი: ქრონიკონი ფგ (93), აპრილის იგ (13).

გამოცემები: [28] ქრონიკები II, გვ. 213 (შემოკლ. ე); [10] ისტ. საბ. III, გვ. 3 (კ); [40] Brosset M. Additions, XVI, p. 463. (ფრანგ. თარგ. შემოკლებით); [34] ГДИНА, №381, с. 252 (აღწ.).

--- ჩემებრ ცოდვილთათვის მოხუდ ქვეყანასა ამას და თავს იდექ
ნავლულისა სუმა და სამსჭულითა გუქმა და მით კაცობრივი ბუნება
აღსარულე. მე, ფრიად [ცოდვილმან და ბოროტითა აღსავსემან და ყოველთა
[კაცთა უცოდვილესმან, პირველ მარი]ლელმან აბაზასძემან
თათარასშვილ[მან] --- ნითა ჩემად უღირსად მეფეთაგან დიდად [და
საპატიოდ შეწყალებულმან] აბულეთისძედ დასმულმან ამირახორმან ხიმ-
შიამან და ჩემმან ცოლმან ესნიამან და ჩემმან შვილმან, თქვენ მიერ-
ცვა-ფარვითა მონდობილმან, იმარინდო, არა დაევიწყე ჩემზედა მრავალი
და აურაცხელი წყალობა თქუენი და მეც არავე სასონარკუთილ ვიქმენ და,
რადმცა უკუილაგმა გონება ჩემი სამსახურებელად სუეტისა ღ(მრ)თივ
აღმართებულისა, კუართისა საუფლოსა და მირონისა ღმერთმყოფელისა,
გულსმოდგინებით სურვილით და ნადიერად.

{გ} კადრე, მოგახსენე და შემოგნირე: ძაგნაკორნათა ჩემი მკუიდრი
გლეხი შერგილასშვილი მისითა მამულითა სრულად და უკლებლად, რაც
და რასთანაცა მისი მამული არის.

ასრე და ამა პირითა, რომე არა ეთხოვებოდეს არ[ა] მეფეთაგან
ძაგნაკორნელთა ზედა შემონერილისაგან, არა ჩემგან და არა ჩემსა
შემდგომად ჩემისა შვილისაგან და არ[ა] ჩემთა ჩამომავალთაგან და არა
სხუისა ადამის ნათესავისა კაცისაგან, არ[ა] დიდი ულუფა, არა სათათრო
გამოსაღები, არ[ა] კულუხი, არ[ა] მესთულეთა და არ[ა] მერუეთა პურისა
ჭმევა, არ[ა] გოდორი და არასთანა სხუა გამოსაღები არა. და დღეს და
დღეის იქით არავისრა საქმე უც ამა ჩემგან ჩემითა ნდომით და ნადილით
შემონირულსა გლეხსა შერგილისშვილსა გუერდის.

და რაც მცხეთისა გლეხთა ნოდოკრელთა სარუე ყოფილა გამო-
საღები, იგიცა შემომინირავს და მომიწსენებია. არაოდეს და არას ყამსა
შიგან სარუე აღარ ეთხოვებოდეს, არ[ა] ჩემგან და არ[ა] სხუისა კაცისაგან,
ვითა ჩემგან გულსმოდგინებით შემონირულსა მართებს.

და მოგახსენე და შემოგნირე თქუენ, ნინათვე ნინასნარმეტყუელთა-
გან მოსწავებულსა, ქრისტიანეთა განმანათლებელსა, კათოლიკე ეკლესიისა
აღმავსებელსა, სუეტისა ღმრთივ-აღმართებულსა, კუართისა საუფლოსა და
მირონსა ღ(მერ)თმყოფელსა, მე, ყოველთა კაცთა უცოდვილესმან, პირველ
აბაზასძემან მარილელმან და ან, თქუენ მიერთავე შეწევნითა, მეფე-
თაგან დიდად საპატიოდ შეწყალებულმან, აბულეთისძემან, ამირახორმან
ხიმშიამან და ჩემმან ცოლმან ესნიამან და ჩემმან შვილმან იმარინდო,
ძაგნაკორნათა ჩუენი მკუიდრი გლეხი შერგილასშვილი, მისითა მამუ-
ლითა სრულად და უკლებლად, რაც და რასთანაცა მისი მამული და მისი
ნაქონები არის. ასრე და ამა პირითა, რომე არა ეთხოვებოდეს არა მეფე-
თაგან ძაგნაკორნელთა ზედა შემონერილისაგან, არა ჩემგან და არ[ა]
შემდგომად ჩემსა შვილისა და ჩემთა ჩამომავალთაგან. და არ[ა] დიდი სა-

⁴ კაცთა უცოდვილესმან პირველ მარი] ლელმან [კაცთა უნარჩევნესმან პირველ მარე] ლელმან ე. ⁵ თათარასშვილ[მან] თათარსა (?) ე. ⁶ და საპატიოდ შეწყალებულმან [დიდად [განდიდებულმან] ე. ⁷ ამირინდო ე. ⁸ სრულიად ე. ⁹ დღესი ე. ¹⁰ ეკლესიასა ე. ¹¹ მარა-
ლელმან ე.

თათრო ულუფა, არ[ა] კულუხი, არა მესთულეთა და მეკულუხეთა პურისა
ჭმევა, არა საყურძნე გოდორი და არასთანა სხუა გამოსაღები არა. და დღე-
სის იქით აღარავის რა საქმე უც ამა ჩემგან ჩემით ნდომით და წადილით
შემონირულსა გლეხსა შერგილისა გუერდის.

5 და რაც მცხეთისა გლეხთა ნოდოკრელთა სარუე ყოფილა გამო-
სალები, იგიც შემომინირავს და მომიწენებია. არაოდეს და არას ჟამსა შიგან
სარუე არ ეთხოვბოდეს, არ[ა] ჩემგან და არ[ა] სხუისა ადამის ნათესავისა
კაცისაგან, ვითა ჩემგან სასოებით და გულსმოდგინებით შემონირულსა
მართებს.

10 და მოგაწენე და შემოგნირე თქუენ, წინათვე წინასწარმეტყველთა-
გან მოსწავებულსა, ქრისტიანეთა განმანათლებელსა, კათოლიკე ეკლე-
სიისა აღმავსებელსა, სუეტსა ღ(მრ)თივ აღმართებულსა, კუართსა საუ-
ფლოსა, რომელი იქსოვა ჳელთაგან ყ(ოვლა)დ უზრწნელთა, და მირონსა
15 ღ(მერ)თმყოფელსა. მე, ყოველთა კაცთა უცოდველესმან, პირველ, აბაზა-
სქემან მარილელმან და აწ, თქუენ მიერითავე შეწენითა, მეფეთაგან
დიდად და საბატოდ შეწყალებულმან, აბულეთისქემან ამირახორმან
ხიმშიამან და ჩემმან შვილმა იმარინდო და ჩემმან ცოლმან ესნიაჲმან.

20 და გკონდეს ესე ჩუენ მიერ შემონირული და მოწენებული, ვითა არა-
ვინ ღირსა და ვერავინ მკადრე არს. ეგრე უცილებლად ყოვლისა კაცისა-
გან მოგაწენე და შემოგნირე, თქუენ, დიდსა და ცათა მობაძვესა, ახალსა
იერუსალემსა, მცხეთასა დედაქალაქსა, კათოლიკე ეკლესიასა და მას
შინა დამკუიდრებულსა კუართსა საუფლოსა და მირონსა წმიდასა, საწსარად
და ნუგეშინისსაცემელად სულისა ჩემისა და დღეგრძელობისათუის შვილისა
ჩემისა, და მოსატეველად აურაცხელთა ცოდვათა ჩემთა დღესა მას საში-
25 ნელსა და ზარის საწდელსა, რაითა მიოხო წ(ინა)შე მსაჯულისა.

და გავიჩინე ალაჲი დღესა ყ(ოვლა)დ ბრწყინვალესა სერობასა მაცხოვრი-
სასა დიდსა ხუთშაბათსა, და, აჰა, თქუენ, წ(მიდა)ო მეუფეო მღდელთმთა-
ვართ-მთავარო და პატიოსანო, მიმსგავსებულო და თანამერაბამეო წმიდათა
მღდელთმოძღვართაო, ქართლისა ქ(ათალი)კ(ო)ზო, ელიოზ, ვითარცა
30 შეჰგავს სინმიდესა და ღ(მრ)თისმოყურეობასა თქუენსა, და ჩემგან ისრე
სასოებით და გულსმოდგინებით შემონირულსა მართებს და თქუენი მონ-
დობილი ვარ, აგრე სერობასა მაცხოვრისასა, დღესა დიდსა ხუთშაბათსა,
თქუენ და ვინც თქუენსა წ(ინა)შე დამკუიდრებულნი მღდელნი და მონაზონ-
ნი არიან, ყოვლითურთ უნაკლულოსა ალაჰსა გარდაიჭდიდით, კარლებულსა,
35 ვითა წესია. ყოველთა საყდართა და მონასტერთა მღდელნი, მონაზონნი და
დიაკონნი წირვითა და ლოცვითა შემეწეოდენ და ერნი ღმრთისა მიმართ
ლოცვათა ჩემ ცოდვილისა სულისათუის.

და ვევედრებით ვინც შემდგომად თქუენსა კათოლიკე
ეკლესი[ი]სა საყდარსა მპყრობელნი კათალიკოზნი იყუნენ, რაითა ესე ჩემ
40 მიერ გულსმოდგინებითა ნალუანი არავინ დამაკლოს და ესრეთ სრულ-ქმნას
სანადელი ჩემი, ვიდრე გეზადმდე ჟამთა და მიუკუნისამდე.

და ვინც და რამანც გუარმან კაცმან დამაკლოს, და-მცა-კლდების სა-
სუფეველისაგან ცათასა, ბრწყინვალეებასა წ(მი)დათასა და შუებასა მარ-
თალთასა და ჩემთაცა ბრალთა მზღველი არს წ(ინა)შე ქრისტეს ღმრთისა.

45 და ვინცა და რამანცა გუარმან კაცმან ჳელ-ყოს შლად და ქცევად ამა

დანერილისა, რასაც მიზეზისა შემოღებითა, შე-მცა-იცვალეების სჯულისა-
გან ქრისტიანეთასა, რისხავსმცა მამა, ძე და ნ(მი)და სული და ყოველნი
ნ(მი)დანი ლ(მრ)თისანი, ზეცისა და ქუეყანისანი. და იყავნ იგი კრულ, ნყ-
ეულ და შეჩვენებულ შვიდთა კრებათა და ხუთთა პატრიაქთა მადლითა და
ჯუარითა. და მათთანამც დაიმკუიდრების, რომელნი ღალადებდეს ქრისტეს
ჯუარცუმასა და ასდამერვისა ფსალმუნისა წყევა მაზედამც დაესრულების.
და ვინც დაამტკიცოს, ლ(მერ)თ(მა)ნ ყოველი კეთილი გაგებული მისი სრუ-
ლყოს და მტკიცე.

5

დაინერა სიგელი და აღთქუმა ესე ქ(რონი)კონსა ჟგ აპრილისა იგ, დღე-
სა ყ(ოვლა)დ ბრწყინვალესა სერობასა მაცხოვრისასა, დიდსა ხუთშაბათსა,
წელითა ფრიად ცოდვილისა და ყოველთა კაცთა უნარჩევებისა დემეტრე
მარკოზის შვილისათა.

10

დასმულია ორი ბეჭედი: ერთი სპარსული და მეორე ქართული მხედრული
წარწერით*.

* შენიშვნა კ. ნუსხაში გადაწერის, ს. კაკაბაძის, იგივე შენიშვნაა ბეჭდების მოხაზუ-
ლობასთან ერთად. პირველი წრიულია, მეორე ოთხკუთხედი. ეს ბეჭდები გვიანდელ ხანას
უნდა მიეკუთვნოთ.

[1407-1410]. დანარილი ქუცნა ამირაჯიზისა
ულუმბის ღმრთისმშობლისადმი

დედანი დაცული არ არის. სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთებში ინახებოდა XVII ს. პირი (№ ტა-360), რომელიც ამ ნომრით შეტანილი იყო მცხეთის საბუთების ზუკურად გადაწერილ პირების წიგნში (სინოდის კანტ. №507). დაიკარგა ჩრდ. კავკასიაში არქივის ევაკუაციის დროს 1915-1916 წწ. შემონახული გეაქეს XVII ს. პირის გამოცემა და პირის პირი.

სინოდის კანტორის ხსენებულ პირების წიგნიდან მ. ბროსემ 1847 წ. თბილის-ში მუშაობის დროს გადაწერა პირი (პირის პირი), რომელიც დაცულია სპბ აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის განყოფილებაში, მ. ბროსეს ფონდი P-18/130, ფურც. 38-39* (სპბაი).

თ. ჟორდანიამ 1897 წ. შემოკლებით გამოსცა სინოდ. კანტორის ამავე პირების წიგნიდან XVII ს. პირი: „მცხეთის XVII ს. ზუკურად გადაწერილ ნუსხაში №ტა (507) შეტანილია დიდად საყურადღებო და ჩვენის ისტორიისათვის დიად გამოსაყენებელი სიგელი ქუცნა ამირაჯიზისა“... უ.

ქვეყნდება მ. ბროსეს გადანაწერის მიხედვით. გათვალისწინებულია აგრეთვე თ. ჟორდანიას გამოცემა.

მ. ბროსეს გადანაწერის უპირატესობა თ. ჟორდანიას გამოცემასთან შედარებით თვალსაჩინოა: ხერხდება შემოკლებული ადგილების შევსება. თ. ჟორდანიას ტექსტში ქარაგმები ზოგჯერ გაუხსნელია, ამიტომ მისი ეს სხვაობანი სპბაი-სთან შედარებით შევითანეთ სქოლიოში. მ. ბროსესა და თ. ჟორდანიას ტექსტებში შეიმჩნევა ზოგიერთ ასოთა აღრევა, რაც გამოწვეულია ნუსხის ზუკურად დაწერილობით.

საბუთის შედგენილობა თავისებურია. აქ აღრიცხულია ულუმბის ღმრთისმშობლის მონასტრისათვის ამირაჯიზთა მიერ გაწეული ღვაწლი ქრონოლოგიურად სხვადასხვა მონაკვეთში, რაც, უეჭველია, თავის დროზე სათანადო ცალკეული აქტებით იყო გაფორმებული. ამდენად, საბუთი გარეგნულად ტოვებს ერთ თემაზე გაერთიანებულ კრებულის შთაბეჭდილებას. ნაწილობრივ ამ საფუძველზე თ. ჟორდანიამ ტექსტი თავებად დაჰყო რომელი ნუმერაციით (I-VIII), ასევე გაიმეორა საურ. კაკაბაძემ რუსულ თარგმანში, ოღონდ ნომრების მცირე გადაადგილებით (ნუმერაციები მითითებულია სქოლიოში). საერთოდ, საბუთი საჭიროებს ფართო სპეციალურ არქეოგრაფიულ შესწავლას.

საურ. კაკაბაძემ გამოსცა საბუთის რუსული თარგმანი, რომელიც ემყარება მ. ბროსეს ზემონახსენებ 1847 წ. გადაწერილ ტექსტს. თარგმანს ერთვის გამოკვლევა

* ესარგებლობთ ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცული სანქტ-პეტერბურგის პირის პირით (ბ. ლ.).

ტექსტის დათარიღებისა და შედგენილობის შესახებ, აგრეთვე შენიშვნა-კომენტარები (იხ. [40], I, Грუზ. док. გვ. 123-133).

თ. ჟორდანიას საბუთის ათარიღებს 1401-1415 წლებით. გასაზიარებელია ს. კაკაბაძის დათარიღება. აქ მოგვაქვს ავტორის არგუმენტები მოკლე და გამარტივებით (რომლის შემაგრება შეიძლებოდა დამატებითი ცნობებითაც, მაგრამ მათი მოძიება საჭირო აღარ არის). ქუცნა ამირეჯიბმა ულუმბის მონასტრის აღდგენა დაიწყო, უეჭველია, მას შემდეგ რაც თემურის გამანადგურებელი ლაშქრობები დამთავრდა (1403 წ.), ხოლო რაჟი ამ საბუთში ულუმბის მონასტერი მოხსენებულია როგორც მთლიანად აღდგენილი, იგი დამთავრდებოდა დაწყებიდან (ე. ი. 1404-1405 წ.) 2-3 წლის შემდეგ, ე. ი. დაახლ. 1406 და 1407 წ. ეს იქნება საბუთის გაცემის ქვედა თარიღი. ამავე დროს, როგორც „ქართლის ცხოვრებიდან“ ვიცით („ქართლის ცხოვრება“, II, გვ. 474), ქუცნა ამირეჯიბი გარდაცვლილა მის მეუღლეზე, ადრე (აქ არის ასეთი ფრაზა: „ქუცნა ამირეჯიბის მეუღლე – ყოფილი რუსა“). აღექსანდრე I-ის 1413 წ. რუსასათვის აღაპის გაჩენის სიგელში რუსა უკვე გარდაცვლილად არის მოხსენებული (იხ. საბ., III, გვ. 8-9). ამგვარად, თუ დაეუშვებთ, რომ ქუცნა გარდაცვლილა თავის მეუღლეზე, უკიდურეს შემთხვევაში, 2-3 წლით ადრე მაინც, მივიღებთ მისი გარდაცვალების დროდ არა უგვიანეს 1410 წ. ეს იქნება საბუთის გაცემის ზედა თარიღი. ყველა ზემოთქმულის გათვალისწინებით ქუცნა ამირეჯიბის დაწერილის გაცემის თარიღად გამოდის დაახლ. 1407-1410 წ. (იხ. დასახ. ნაშრომი, გვ. 120-129).

გამოცემები: [28] „ქრონიკები“, II, გვ. 207-213 (ე); [35] Грუზ. док. 128-133.

* თქ(უ)მნ, ყ(ოვლა)დ წ(მიდას)ა ულუმბისა ღ(მრთ)ისმშ(ო)ბ(ე)ლსა, მე, თქ(უ)მნთა ცვა-ფარვათა სასოებით მედრებელმან, ღ(მრ)თისა და მე(ე)ფთაგან დიდად შეწყალებულმან, ამირეჯიბ(ა)ნ ქუცნამ[ა]ნ ჴელყყავ შენებად უდაბნოსა ამის თქ(უ)მნისა მ(ა)ს ქ(ამ)სა, ოდეს უღ(მრ)თოსა დემურს ს(რულია)დ აღეოწრა და უმკდრო ექმნა საქართუელო და წ(ა)რეტყუწნეს ყ(ოველ)ნი მონასტერნი და უმეტესად ყ(ოველ)თასა უდაბნო ესე თქ(უ)მნი, რ(ომე)ლ საძირკუელიცა არა დაშთომილ იყო.

ამისთვსცა მინდობილმ[ა]ნ შენვენათა შენთამან, დაღაცათუ უღირს ვიყავ საქმედ, ვიგულ[ს]მოდგინე შემართებად ახლად საძირკუელის საფუძულის შთადებასა და შეკრებად განზნეულისა და უჭმარქმნილისა, ვინადგან მასმიოდა ძისა თქ(უ)მნისა და მეუფისა და ღ(მრთ)ის[ა] ბრძანებათაგან, ვ(ითარმე)დ გლახაკმან ამან უფროს ამათ ყ(ოველთასა) დადვა ფასი საცავსა ამას ზ(ედ)ა და კ(უალა)დ, ვ(ითარმე)დ, სარწმუნოებამან შ(ე)ნმ(ა)ნ გაცხოვნა შენ.

¹ „--- თქუმნ ე. ყდ ე. წსა ე. ღვთისმშობელსა ე. ² თქნთა ე. ⁴ თქუმნისა, ე. მას ე. ჟამსა ე. უღმრთოსა ე. ⁵ სრულიად ე. საქართუელო ე. ⁶ წრტყუწნეს საბაი. ⁷ ვიგულს-მოდგინე ე. ⁸ უჭმარქმნილისა ე. ⁹ მეფისა ე. ¹⁰ ფასის ე. ¹¹ და კუალად... შენ - ე.

* აქ ჟორდანიას მიერ დასმულია თავის აღმნიშვნელი ნომერი I („№1-ბი, I, II და სხ. ჩვენ დავსხით“). ასევე ს. კაკაბაძის რუსულ თარგმანში დასმულია თავის აღმნიშვნელი (I).

და ან, მეცა მრნამს შე(ნ) მ(ი)ერ, დ[ე]დოფალო ყ(ოვლა)დ ნ(მიდა)ო, ვ(ითარმე)დ ძალგიც ყ(ოველი)ვე, რაიცა გენებოს, ვ(ითარცა) დედასა ყ(ოველ)თა მე[უ]ფისასა.

ამისთვისა გ(ევედრ)ები, რ(ათ)ა მეოხებითა შენითა ნ[ა]რემართოს საქმე ესე ჩ(ე)მ მ(ი)ერ ჴელ-ყოფით და საუკუნოსა მას მექმნას შემწე დღესა ჴირისა ჩ(ემ)ისასა და სოფელსა ამას ნარუმართოს პირმშოს[ა] ამის ძესა ჩემსა რამინს და ძმათა მისთა.

და კ(უალა)დ გ(ევედრ)ები, კ(ურთ)ხ(ეუ)ლო ყ(ოვლა)დ ნ(მიდა)ო, რ(ათ)ა კ(ურთ)ხევა და წყალობა შე(ენი იყოს ნათესავითი ნათესავამდე ჩ(უენ ზედა, ა(მენ).

* და განვაჩინენ აღაპნი: ცხრა დღე თვთ ჩ(ე)მთვს, ექუსი დღე ძისა ჩ(ე)მისა რამინისთვის, ოთხი დღე მეუღლისა ჩ(ე)მისა რუსასთვის, ორი დღე რძლისა ჩ(ე)მისა ანასთვის, ორი დღე მ[ა]მისა ჩ(ე)მისა ცუარის <ა>თვის, ერთი დღე ბიძის ჩ(ე)მისა რამინის <ა>თვის. ორი დღე პაპისა ჩ(ე)მისა ქურციკის <ა>თვის, სამი დღე მეფის ალექსანდრესთვის, ორი დღე მეფის კონსტანტინესთვის, ერთი დღე დ(ე)დ(ო)ფლის ნათი[ა]სთვის, ორი დღე გ(იორგ)ი მეფისა, ერთი დღე რუსუდან მეფისა, ერთი დღე ქურციკის მეუღლისა.

ესე მტკიცე ჩ(ეენი) ნებითა და შეწევნითა შენითა, ა(მენ).

ვინცა და რამანცა ადამის ნათესავმ[ა]ნ ეს[ე] ჩ(უენი შენირული და გარიგებული ნ(ა)რსრ(უ)ლთა და გარდაცუალეებულთა მამათა და პაპათა და მომავალთა ჩ(უენთა შვლთა და შვლისშვლთა სადღეგრძელოდ მოგვშალოს, მათდამცა ნუქბად განიკითხვს ცოდვათა ჩ(უენთათვს, ამად არა ჴელეყოფის შლად და ქცეუად სხუასა ნათესავსა კაცსა.

არა შეგვინიარავს არა ნაწყალობევი მეფეთაგ(ა)ნ, არა ნაძალადევი ამხანაგთაგ(ა)ნ და მეზობელთაგ(ა)ნ, არა ნაპარევი ქ(უე)ყ(ა)ნისაგ(ა)ნ. რაიცა შეესწირო, ნასისხლი და ნაჯილდოვები, ნამზითი და საუმატიოდ აღებული [არის].

** როდეს ფალავეანდისშვლის საქმეზ(ე)და მეფეთ-მეფესა ალექსანდრესა შ[ე]ეხუთა ალი, ორნი ძმანი პაპისა ჩ(ე)მისა დაიჭირეს და ტყავეები დაჰხადეს და ბზით დატენეს ალინჯას, აიღეს მისად სანუქფოდ.

კიდევ შეგვწყალნა ჩ(უქ)ნ და ჩ(უქ)ნგ(ა)ნ აშენებული ალი ისრევე გვბოძა. შევნირეთ მათ ნამებულთათვს გამოღმა ალი – ბაჟის მესამედი, ნაკუაძის სარგოს გარეთ, რაიც შენირულ სიგლებში ენიროს, იმგუარად.

დავდევით ულუმბისა ღ(მრთ)ისმშობელის ბეგარი ოთხმოცი ლიტრა ზეთი, ორ-ორი ზურგიელი, მინისაგან მეხუთედი მოდი, მთელმან მ(ა)მ(უ)ლმ(ა)ნ ოცდაოთხი კოკა საულუმბოს კოკითა. სხუა არა ეთხოვბოდეს რა.

¹³ და ან... მუფისასა – ე. ⁴ გუევედრები ე. ⁷ რამინს ე. ¹¹ განვაჩინეთ ე. ¹² რამინისთვის ე. ¹² ჩნისა ე. ¹³⁻¹⁴ ცუარისათვს ე. სუარისათს სპბაი. ¹⁵ ჩნ ე. სპბაი. ¹⁶ ან[ა] ან. ე. ²¹⁻²² ნარსრულთა... სადღეგრძელოდ – ე. ²³ ნუქბად (sic) ე. ²³⁻²⁴ ამად... კაცსა – ე. ²⁵ ნაწყალობელი ე. ²⁶⁻²⁷ მეფეთა ალექსანდრეთა ე. ²⁸ რაც ე. ²⁹ მშობლის.

* აქ თ. ჟორდანიას მიერ დასმულია თავის აღმნიშვნელი ნომერი II, ასევე საურ. კაკაბაძის რუსულ თარგმანში – (II)

** აქ თ. ჟორდანიას მიერ დასმულია თავის აღმნიშვნელი ნომერი III, ასევე საურ. კაკაბაძის რუსულ თარგმანში – III.

ჩიჯანს მისი სამოურაო არ<ა> დააკლდებოდეს, ულაცი აქათ
თბილისამდი და იქით ქუთაისამდი.

ან, ვინცა და რამანცა[ა] მონათესავემ[ა]ნ ეს მოშალოს, მათ ნამებულ-
თათ(ვ)სმცა იგი განიკითხვის.

* შეესწირეთ ნალელი ნასყიდი და ნამზითვ მხეიძისაგ(ა)ნ. 5
შეესწირეთ, ოდეს წარგვჩინა თვთ და ამისად სპასალარად რუსუდან
მეფემ[ა]ნ ლაშქარსა სპარსისასა და გაგვემარჯუა. მინდორს შევიბენით
და ამოვსწყდეთ. მოვართვით დროშა, ნალარა და თავი თვთგან მალლის
სულთნისა. და გვიყო წყალობა და გვბოძა ჯილდოდ, რაჲც ვეაჯეთ.

ლომინაძისგ(ა)ნ გამოტანებული მზითევი ბეზის ჩემისათჳს – წირ- 10
ქუალი და ზოდი მონასტრისა ჩ(უე)ნისა მოსაწსენებელად და შესანიშნავად
მსხუტრპლისა ჩ(უე)ნისა ყ(ოელა)დ წ(მიდ)ისათჳს, ნაოჯარი სოფლები
ლოდორა, ლიჩი და გოლისი, უნლევნი, ბოზოკინი, ბროლოსანი და
აძქსი. და რაჲც გამოსალები და ბეგარი გაგვეჩინოს, მოძღუართ-მოძღუ-
არსა მიებარებოდეს; თორმეტს საუფლოს დღეს ყ(ა)მს გვწირედეც საუ- 15
ლუმბოს მლუდლოთ, და კარგალებულს ალაჲს გარდაიწდიდეს. და დროშაცა
შესწირეთ მეხოიშნესა ჩ(უშ)ნსა და თავი მრავალძალსა.

** ჰოი, მომავალნო და წარჩინებულნო ამა მოკლისა სოფლისანო!
ნუვინ გაგვცუდებთ ჭირნახულსა ამას ჩ(უშ)ნსა, ნუვინ მოგვიშლით ალაჲ-
სა და შეწირულსა ამ(ა)ს ჩ(უშ)ნსა, რ(ამეთუ) აღვესრულენით მეფეთა 20
ჩ(უშ)ნთათ(ვ)ს და დავსთხიეთ სისხლი ჩ(უე)ნი. გადიდებისათჳს მოეკუთვნეს
თავნი ჴელმწიფეთა ნინა სამოცდაერთისა ჩემამდე აგარიანთა ჴელითა.

რამანცა ადამის ნათესავემ(ა)ნ ესე ჩ(უშ)ნგან შეწირული და ალაჲ
მოგვშალოს, ჩ(უშ)ნდამცა ნუქბად განიკითხეს; შერისხდი პ(ა)ტ(იო)ს(ა)ნო
ულუმბისა ლ(მრ)თისმშობელო, და ნუცა განულებ კარსა წყალობისასა, 25
როდესცა მოვიდეს ძე შენი ჴსნად ჩ(უშ)ნდა. რისხევაესმცა მამა, ძე და სული
წ(მიდა)ჲ და რაჲც[ა] ამ[ა] სვინაქსარსა შ(ინ)ა მოიწსენებთან. ა(მენ).

უ(ფალ)ო ლ(მერთ)ო***, მე, ნათესავთა უწარჩევნებან ამირეჯიბმ(ა)ნ
ქუცნამ, ვიგულისწებ და ვიგულ<ი>სმოდგინე, როდეს პაპასა ჩ(ე)მსა ლაშქა-
რთა თავსა დიდად შეწყალებულს[ა] ბატონს[ა] ქუცნას, დემურისგ(ა)ნ მი- 30
ნის სწორად გასწორებული ულუმბის ლ(მრ)თისმშობლის მონასტერი აღუმე-
ნა და თავისი ალაჲი და წირვა განუჩინა. ****მოინია ყ(ამს)ა ცხ(ოვ)რებისა
ჩ(უე)ნისასა ჴელმწიფე სპარსეთისა და იუზნა და წარმგზავნა ელჩად
კონსტანტინო[ს]პოლის.

³ და რამანცა... ეს – ე. ⁴ სპასალარად – ე. ⁵ ნალარა – ე. ⁶ რაჲც ვეაჯეთ ე. ¹⁴ რაჲც ე.
¹⁷ ჩუშნსა ე. ²¹ გადიდებისათჳს ე. ²⁴ ჩუენდამცა... განიკითხეს – ე. ²⁵⁻²⁶ და ნუცა... ლმერთო
– ე. ³⁰ ბატონს ე. ³⁴ ჩემისასასა ე. ³⁴ კონსტანტისპოლის ე.

* აქ თ. ჟორდანიას მიერ დასმულია თავის აღმნიშვნელი III, ასევე ს. კაკაბაძის რუ-
სულ თარგმანში – (III).

** აქ თ. ჟორდანიას მიერ დასმულია თავის აღმნიშვნელი IV. ასევე ს. კაკაბაძის რუსულ
თარგმანში – (IV).

*** აქ ს. კაკაბაძის მიერ რუსულ თარგმანში დასმულია თავის აღმნიშვნელი – (V).

**** აქ თ. ჟორდანიას მიერ დასმულია თავის აღმნიშვნელი V, ს. კაკაბაძის მიერ დას-
მულია (VI).

ვიყიდე ქუჭმო ბრეძა კლიმიჩაძისგ(ა)ნ და შევსწირე
პ(ა)ტ(ი)ოს(ა)ნსა ულუმბისა ღ(მრთ)ისმშობელსა და გ(ა)ნუჩინე ალაპი ჩ(ე)მი
და ჩ(ე)მის შვილის რამინისათჳს.

სალუალაშენი, ჩიხალაძისგ(ა)ნ კუჭაჭიძისათჳს მისყიდული,
ახალდაბისათჳს მომცა, ვითაცა ახალდაბა კუჭაჭიძისგ(ა)ნ ჩ(ე)მი
ნასყიდი იყო. მისად სანაცლოდ ახალდაბა თუშანიშკლსავე მისცა,
ძუშლითგ(ა)ნ მათი ყოფილიყო.

* მესამედ რომე მოველ კონსტანტინოპოლით, კახეთით დ(ე)დ(ო)
ფ(ა)ლი ნათია ვით უბედოქმნილ იყო და შეენყალა პ(ა)ტ(ი)ოს(ა)ნსა ულუმ-
ბისა ღ(მრთ)ისმშობელსა და მიეცა ძე. მოუტანა საქონელი ურიცხ(ვი).
ჩემდა მოსულამდი ბიძას ჩემს ალუქბარს მიეყიდნა ღოღეთი და შეენირა
ულუმბისა ღ(მრთ)ისმშობლისათჳს.

ვიწყინე და არ ვიკადრე განსყიდვა მამულისა. მიეცე საქონელი ურიცხ-
(ვი) და დავიწსენ სოფელი ღოღეთი. და არცალა გამოვსწირე. გ(ა)ნუახლე
გუჯარი. ახლავე გ(ა)ნუჩინე ალაპი ერთი დ(ე)დ(ო)ფლის(ა) ნათიასთჳს. აი-
ლებდენ მეხუთედსა მოდსა და ერთსა გუთანს ჩ(უშ)ნსა შეინახვდენ. რ(ომელ)
იცა გამოვიდოდეს, მიუტანდენ ულუმბას და მოძღუართ-მოძღუარი,
რ(ომე)ლსაცა დღეს ამ[ა] სვანქსარსა შ(ინ)ა ენეროს, ალაპს გარდაიწდიდეს.
ღოღურის მოდისგ(ა)ნ ზოგსა მონაზონს მისცემდით და მოგზაურს აჭ-
მევდით.

** არის ულუმბისა ღ(მრთ)ისმშობლისა მამული შეწირული:
გამოღმა ალი ს(რულია)დ, ბაჟის მესამედი,
ორი კუამლი შიგ ალში ნასყიდი ურიები,
ალის თავს სრულობით უწლევცი,
სრულობით ბობოკინი,
ბროლოსანი,
აძკსი,
სამი კუამლი ნაბახტეცს,
ორი კუამლი დუმატხოს,
აძურის ნისქელისათჳს თელეველთ თვთო კოდი პური, თვთო კოკა
ლწო საალაპოდ,
ორი კუამლი სტკოცას მხეიძისგ(ა)ნ მზითევს გარდაისად,
ნალული ს(რულია)დ,
ღოღეთი ს(რულია)დ,
სალუალაშენი ს(რულია)დ,
ქუემო ბრეძა ს(რულია)დ,
ფრცული ღალა ათისთავი, გოგობასშკლმ(ა)ნ და კოკოასშკლ-
მ(ა)ნ, ბეგარა, რარიგათაც ნუსხაში ეწეროს,

⁴ ჩიტლაძისაგან უ. კუჭაძისათჳს. უ. ⁵ კუჭაძისაგან უ. კუჭაჭიძისგან სპაბი. ⁶ სანაცლოდ უ.
⁷ ძუშლითაგან უ. ⁸ მოსულამდე უ. ⁹ ალუქბარს (ალურბარს?) უ. ¹⁰ დავისენ უ. ¹¹ გუთანსა
უ. ¹² ზოგს უ. ¹³ იძიისი უ. ¹⁴ დუმატხოს უ. ¹⁵ ფლეველთ (sic) უ. ¹⁶ კოკაისშვილმან უ.
¹⁷ აქ თ. ჟორდანიას მიერ დასმულია თავის აღმნიშვნელი ნომერი (VII).
¹⁸ აქ თ. ჟორდანიას მიერ დასმულია თავის აღმნიშვნელი ნომერი VIII. ს. კაკაბაძის მიერ
დასმულია - (VII).

- სამი კუამლი ზემო ბრეძას,
 ორი აბანოს,
 ორი ატუაცს,
 ერთის დღის სააღაპო პური და ღვინო ქალეთური. ერთი ალაპი მალ-
 რაძემ უნდა გარდაიჭადოს. 5
- ერთი კუამლი კაცი თავისთვის შემონირული,
 ლოდორა,
 ლიჩი,
 გოლისი,
 ხეფინისხევი, რაც ნუსხაში ენეროს - მუშაობა და ალაპი. 10
- ბუჯასა და ჯრუჭულას შუა რაიცა სააღაპო გაგუეჩინოს, ასანიძე
 მამია და ჯანიბეგ უნდა მოვიდეს, კ(ათალიკო)ზის ჯ(უა)რი მცხეთის
 ჯ(უა)რსა და წ(ა)რვიდეს ულუმბისა ღ(მრთ)ისმშობლის მამათმთავარი,
 აილოს სარჯულო და სახუცო და დრამა.
- ორი წილი მოძლუართ-მოძლუარსა, მესამედი კ(ათალიკო)ზსა უნდა 15
 მოაბაროს, მიცუალეზამდი სხუა სოფელი არა აქუს.
- და რ(ომელმა)ნცა მცხეთას დასაფლავებაჲ მოინდომოს, წიშანი
 კ(ათალიკო)ზისა არის. და თუ ულუმბას დაესაფლავოს, ერთი ცხენი და
 ერთი წასახურავი კ(ათალიკო)ზისა არის და სანირავი და წიშანი მოძლუ-
 ართ-მოძლურისა არის. 20

" ბუჯასა] გუჯარა ე. " რაც ე. " ჯუარს ე. " უნდა - ე. " სხუა სოფელი] სხი (სხუაი
 (sic) სწლი (სახელო?) ე. " დასაფლავება ე.

[1407-1412]. სიგელი კონსტანტინე მეფისა
მორჩილისძეებისადმი

დედანი დაცული არ არის. მოგვეპოვება დედნის გამოცემა.

ქვეყნდება თ. ჟორდანიას 1897 წლის გამოცემის მიხედვით: „1407-1412, ამ წლებში უნდა იყოს დაწერილი მეტად დაზიანებული ნაგლეჯი ძველის ტყავის გუჯრისა, რომელიც ჩვენ ვიპოვეთ თ. ი. ციციშვილის ქალაქებში, გუჯარი მხედრულად არის მდარე ხელით დაწერილი, დამპალა, გვერდები და თავ-ბოლო მოგლეჯილი, შუაგულიც აქა-იქ სიღამპლით ამოჭმულია“.

ვათარილებთ კონსტანტინე მეფის (1407-1412) ზეობით.

გამოცემა: [28] ქრონიკები, II, გვ. 215-216 (ყ).

5 --- ლენ და თავ გუარგუნა --- და მან ძლიერმან და უძლეველ-
მან სოლომონიან დავითიანმან ბაგრატუნი[ანმან]*, აფხაზ-
თა, ქართველთა, რანთა, კახთა, [სომე]ხთა, შანშე და შარვანშე
და ყოვლ[ისა აღ]მოსავალისა და დასავალისა მტკიცედ ფლობითა
მპყრობელმან [მეფე]თა-მეფემან პატრონ[მან] კოსტ[ანტინე] --- [ედ-
მან] ჩუენ, პატრონი გულ --- მტკიცე, უძქეველი, --- ელი, დროდაუდე-
ბელი, მიზეზ[შემოუღებელი], უთუო და უთუმცო სიგელ[ი დაგინერე] და
10 გინყალობე შენ, ჩუენს ერ[თგულსა] და თავდადებით [ნამსახურსა] მორჩ-
ილისძეს დავი[თს], შვილთა და მომავალთა შენთა ყოველთავე. [მას]
15 უამსა, ოდეს მეფემან გ[იორგ]ი მამული[საგან გან]გაყენა** და სამცხეს
ნავე*** და თქუენთანა --- მრავალნი სამსახურნი [შინანი]და გარენი და
--- [ჩუ]ენზედა ჳმელზედაცა და ზლუაშიგანცა. რა --- ინება ღმერთმან
და მეფემან ჩუენი მამული კულ[ალად] ჩუენვე გუიბოძა და აქვე მოვედით,
რ[ადგან] მრავალ[ფერად] ნამსახური იყავი და [ჩუენცა] აგრე გუინდოდა,
15 რომე კარგთა მამ[ულთა] ვერჩ --- სახე მამული გაძლიეთ და --- თა
ამისთუის, რომე შენი მკუიდრი მამ[ული] --- რიბს(?) იყო...

დანარჩენი მოხეულაა.****

* აღდგენილია ყველგან თ. ჟორდანიას მიერ.

** „(განგვაყენა?)“ ე-ს შენიშვნა ტექსტში.

*** (ნაველ?) ე-ს შენიშვნა ტექსტში.

**** ე-ს შენიშვნა.

1408. 26 მაისი. დანარილი ღაპით ცნოდისძისა
სვეტიცხოვლისადმი

დედანი ინახებოდა სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთებში №339. იქვე იყო დაცული XVII ს. პირი №რე-190 (პირების წიგნიდან №507). ორივე დაიკარგა ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წწ. მოგვეპოვება დედნის გამოცემები, XVII ს. პირის გამოცემა, შინაარსი, პირი.

ქვეყნდება ს. კაკაბაძის 1913 წლის გამოცემის მიხედვით: „სიგელი მცხეთისა №339, დაწერილია ქალაღზე. სიგელი ფრიაღ დაზიანებულია“ (კ). დედანში განკეთის ნიშნად ნახმარი ყოფილა სამი წერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ.

თ. ჟორდანიამ 1897 წელს გამოსცა შემოკლებით დედანიც და XVII ს. პირიც: „1408 წ. მცხეთის გუჯარი (№339 და ნუსხა №რე) ქალაღზე მხედრულად ნაწერი, უთავ-ბოლო“ (ჟ. ჟ'). ამ გამოცემათა კითხვა-სხვაობას სრულად არ ეუთითებთ ძლიერ შემოკლებათა გამო.

პირი გადაწერილია ს. კაკაბაძის მიერ 1913 წელს გამოცემის მიზნით, სეა, 1449-1511 (ნსხ).

დედნის შინაარსი შესრულებულია 1818 წელს: სეა, 1451 – Книга гуджаров, I, მცხ. საბ. №339, გვ. 29 (K. r.).

თარიღი: ქრონიკონი ჟვ (96), მაისის კვ (26).

დედანში ყოფილა სხვა ზელით შესრულებული სტრიქონები (იხ. პეტიტი), რომელიც თხრობის სტილითაც არ ეფარდება კონტექსტს. ეს ადგილი დედანში მერმეა შეტანილი, XVII საუკუნემდე, შესაძლოა სხვა საბუთის საფუძველზე (კათალიკოზი ელიოზი პირველ პირში ისე ლაპარაკობს როგორც საბუთის გამცემი მის მიერ დავითისათვის აღაპის დაწესების შესახებ). ს. კაკაბაძე დედნის გამოცემაში და გადანაწერ პირში მიუთითებს სწორედ ამ ადგილას დედნის ფიზიკურ დაზიანებას. შესაძლოა, ამ დაზიანების გამო შეავსეს ეს ადგილი აღნიშნული ტექსტით. თ. ჟორდანიას მიერ გამოცემული XVII ს. პირი მოწმობს, რომ ეს ტექსტი მაშინაც ყოფილა დედანში. საყურადღებო ისაა, რომ თ. ჟორდანიას არაერთარი შენიშვნა ამ საკითხზე არ აქვს გაკეთებული.

გამოცემები: [28] ქრონიკები, II, გვ. 217 (შემოკლ. ჟ. ჟ'): [10] ისტ. საბ. III, გვ. 5-7 (კ).

--- და [მოგუეც]* სასოებად ჩუენდა ჟუარი შენი უძლეველი და ყოვლად ძლიერი და საყდარი დიდებისა შენისა.

* აღდგენილია ყველგან სხვა საბუთებიდან ანალოგიური ლეთისმეტყველური შესავლის მიხედვით.

ეჭა, ტაძარო სულისა წმიდისაო და საყდარო კათოლიკე ეკლესი[ი]საო, ყ(ოვლა)დ უდიდებულესო და უაღმატებულესო, ადამისითგან ვიდრე მოაქამდე --- ყოფადთა საყდართა და ეკლესიათაო; დიდებო, სიმტ-
5 კიცეო, სიქადუ[ლო], საფარველო და გურიგურიო [მო]წმუნეთაო, რომელი იდიდები ანგელო[ზ]თაგან, შეიმკეები მო[ციქულ]თაგან, იკურთხევი მღელთმოძღუარ[თაგან] და თაყუანისიციემები მონამეთა[გან]. საყდარ[სა] მაგას შინა ყოვლად წმიდასა გიპყრიეს და გარეშეგიცავს სასო და მარადის მადინებელი [ცხოვრებისა].

ეჭა, [ჯუარო] ღ(მრ)თივ-დიდებულო და ღ(მრ)თივ-ბრწყინვალეო, სიმტ-
10 კიცეო და სიქადულო [ქართველთა ნათესავისაო], რომელი აღყვანებულ იქმენ ზეცად ანგელოზთა მიერ და კუალად გამოგვიჩნ[დი მსხდო]მარუთა ბნელსა და დაემყარე შორის ცასა და ქუეყანასა საშუალ და იწყე დენად მორო[ნსა] მას ღმერთ[მყოფელისა, რომლისა მიერ [---]დეს და დაეცნეს და
15 შეიმუსრნეს, განიბნივნეს და გა[ნილივნეს] ყოველნი საძაგელნი და ბილწნი კერპნი არმაზისნი და მოოჭრდა ყოველი შენე[ბულება] მათი, დაიქცეს და იავარიქმნეს ყოველნი ბომონნი, ბაგინნი, საზორველნი და სამსახურებელნი მათნი. და აღეშენნეს მათ წილ სახლნი ღ(მრ)თისანი, ტაძარნი დიდებისანი და საყდარნი სამეუფონი, რომელსა შინა მკუიდრ არს კუართი საუფლო, ზეგარდმო ქსოილი, შეღებული სისხლითა მით საუფლოთა, რომლისა მიერ
20 განმტკიცნა სჯული და განათლდეს ყოველნი ადამიანნი და მხიარულ არს ყოველი სოფელი და განთავისუფლდეს ტყუენი და განიჴსნეს კრულნი. და ვინმე მიუთხრას ანუ ვინ სასმენელყუნეს ქებუ[ლებანი] შენნი.

გარნა მე, ცნოდისქემან, სანოლის-მწიგნობარმან დავით რა ვყო, ანუ რა ვქმნე, რომელმან --- ჩემნი უძღებასა და არანმიდებასა შინა სირ-
25 ცხუილეულ და კდემულ ვარ და მეშინის დღისა მისთუის ყოვლითურთ საზარელ-საშინელისა მწარედ ელმის გონებასა ჩემსა: მე ვარ ხე იგი უნაყოფო, მე ვარ მონა იგი უჭმარი, რომელმან არა ვყავ მცნება უფლისა ჩემისა; მე აღრაცხილ ვიქმენ გარდამავალთა თანა სჯულისათა, არამედ, აჰა, ესე რა, მოსრულვარ აღსავსე ცოდვითა და დამაშურალი უსჯულოებითა და ვრეკ
30 კარსა წყალობისა შენისასა; განმიღე მე, უფალო, განმიღე მე! და ღირსმყავ სხვათა მათ თანა შენანებულთა შენდობად ყოველთა უსჯულოებათა ჩემთა, რაითა ვიჴსნე შენ მიერ, მფენო წყალობისაო, მწარეთა მათგან სატანჯველ-თა და, ვითარც მამხილებს სუინდისი.

ეგრეთ გულსმოადგინებით ხელეყავ მცირესა და უნდოსა ამას სამსახ-
35 ურსა და მოგაჴსენე და შემოგნირე თქუენ, სუეტსა ღმრთივ აღმართებულსა, კუართსა საუფლოსა, რომელი იქსოვა ჴელთაგან ყოვლად უბრწნელთა და მირონსა ღ(მერ)თმყოფელსა, ჩემგან ნასყიდი და დიდითა შრომითა და მოჭირვებითა მოგებული მუხრანს სოფელი ანლაიანი მისითა მიმდ-
40 გომითა და სამართლიანითა მზღვრითა, საჴმრითა და უჴმრითა, ყოველითა მკუიდრად. და ვითა არავინ მკადრე არის, აგრე უცილებლად ყოვლისა კა-ცისაგან.

² ადამისაგან კ. ⁷ მიპყრიეს კ. ⁷ გარეშეგიცავს კ. ⁹ [ჯუარო] სიტყვით ნსხ. კ. ¹⁵⁻¹⁶ დაიქცეს] და დაოცეს კ. ²⁸ სანოლის - ჟ. ²⁸⁻²⁹ საზიარელ კ.

და გაგიჩინეთ ჩუენ, ქ(ართლისა კათალი)კოზმან ელიოზ, ნიკოლოზობა დღეს, კარლებული ალაპი. ვირე ცოცხალი ვიყო, არა დაგაკლო და შემდგომად ჩემსა ვინცა --- ბრალთა მზღველი.

და ან, მეც ღირს ვიქმენ დამკუიდრებად და ყოფად ტაძარსა შინა თქუენსა დედაქალაქსა, საყდარსა მცხეთას და შემოვიტანე თანა ჩემგან ნასყიდი და დიდად ჭირნახული ქუეყანა ანლაიანი სრულად და უკლებლად მისითა მიმდგომითა სამართლიანითა მზღვრითა. და ღირსმყავ მე მცირეთა ამათ დღეთა მსახურებად ყოვლად პატიოსნისა ტაძრისა თქუენისა და მას შინა დამკუიდრებულისა წმიდისა და თანამერაბამისა წმიდათა მღვდელთმოდლურთა: ბასილი და გრიგოლისა, მღვდელთმთავართ-მთავრი-სა ქართლისა ქათალიკოზისა ელიოზისა და ესრეთ შევინირე ჩემ მიერ გულსმოდგინებით მცირე ესე ნალუქანი, ვითარცა მწულილნი იგი და არა ვისრა საქმე უც ამა ჩემგან შემონირულსა ქუეყანასა ანლაიანთა გუერდის. მე, ცოდვილმან და ყოვლითურთ მფლობელმან, ჩემისა სულისათუის და მოსატყეველად ცოდვათა ჩემს თანა შევიტანე ესე ჩემგან ნასყიდი ქუეყანა და მეცა დავემკუიდრე დედაქალაქსა საყდარსა მცხეთასა ვიდრე აღსრულებადმდე დღეთა ჩემთა; ჩემისა დიდისა მონაგებისა და ჭირნახულისა მამულისა და საქონლისაგან ესეოდენ არის მცირე რამე ძღუენი დღისა მისთვის საშინელისა და ზარისსაწდელისა.

და ვინცა და რამანცა გუარმან კაცმან, ანუ დიაცმან, ჴელი ყოს შლად და ქცევად ამისა, შე-მცა-იცვალეზის სჯულისაგან ქრისტიანეთასა, რისხა-ესმცა მამა, ძე და სული წმიდა და ყოველნი წმიდანი ზეცისა და ქუეყანისანი და ასდამერვისა ფსალმუნისა ნყევა მაზედამც დაესრულების. და ვინ დაამტკიცოს, ღმერთმან ყოველი გაგებული მისი მტკიცე ყოს.

დაინერა ჩემ მიერ გულსმოდგინებით ნალუანი მცირე ესე პიტაკი ქ(რონი)კ(ონ)სა ჟე, მაისსა კე, ჴელითა ფრად ცოდვილისა და ყოველთა კაცთა უნარჩევესისა, სეფისა მნიგნობრისა დემეტრე მარკოზისშვილისათა.

ხვეულად:

ქ. მტკიცეა ნებითა ღ(მრთისა)თა*.

¹⁻² „და გაგიჩინეთ... მზღველი“ ს. კაკაბაძის გამოცემაში აწყობილია შავად. დართული აქვს შენიშვნა: „ეს უნდა იყოს სხვა ხელით ჩამატებული“ (კ. ნსხ.)¹ გავაჩინეთ უ. და გაგიჩინეთ უ¹; ნიკოლოსობის დღეს კარგადებული უ. ნიკოლოსობას დღეს კარგადებული უ¹; ² ბრალია კ. ²² ვინც კ. ²⁷ სეფის მნიგნობრის უ¹.

* „დავით ვამტკიცებ ნებითა ღ(მრთი)სათა“ (K. r.).

[1408-1420]. ბანაჩენის ნაწყვეტი

დედანი დაცული არ არის; XVII ს. პირი ინახებოდა სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთების პირების წიგნში (№507) ნომრით სპე – 286. დაიკარგა ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წ. მოგვეპოვება პირის გამოცემა.

ქვეყნდება თ. ჟორდანია 1897 წლის გამოცემის მიხედვით: „1408-1420 წ. – ამ წლებში უნდა იყოს მიცემული უთაბოლო სიგელი, მცხეთის ნუსხაში (№სპე) ჩაწერილი, რომელშიც მოხსენებულნი არიან ხიმშიას შეილნი (ხიმში ამილახორი – 1405, იხ. ზემოთ გვ. 213-214)*, (ამილახორი) ზედგენიძე ვახტანგ და ტოხაძე (ჩანს 1420 წ. ქვეშ). ნუსხისგან ამოვწერთ რამდენსაჲ სტრიქონს“.

თ. ჟორდანია საბუთს ათარიღებს მასში მოხსენიებული პიროვნებათა მიხედვით, რაც მართებულად მიგვაჩნია.

გამოცემა, [28] ქრონიკები, გვ. 217 (შემოკლ. უ).

--- [მოლარეთ?]უხუცესი** რევაზ, როსტევეან, ზაალ და ადამ ბატონის (კათალიკო)ზის ყმათა და ხიმშიასშვილთა ყმათა საქმის გასაჩენელად. სარჩელი ორთავესი გავიგონეთ... აგრეთვე ზეედგინიძე ვახტანგ სკრმანელს ჩებაშვილებს ესარჩლებოდეს... აგრეთვე შიმშილობის წელს რამაზის კაცი ტოხაძეს მოსლოდა და იმას რამაზს არ ემართლების ისრევე მოსცეს...

თ. ჟორდანია აქ გულისხმობს გამოცემის გვერდს: ქრონიკები, II.

** აღდგენილია თ. ჟორდანია მიერ.

1411. 25 ოქტომბერი. წიგნი დავით გარისძისა
კათალიკოს ელიოზისადმი

დედანი დაცული იყო სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთებში (№160), იქვე ინახებოდა პირი XVII ს., რომელიც ჩაწერილი იყო რლთ ნომრით მცხეთის საბუთების პირების წიგნში (№507). ორივე დაიკარგა ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წწ. მოგვეპოვება დედნის გამოცემა, პირი, შინაარსი.

ქვეყნდება პირის მიხედვით, რომელიც დედნიდან გადაწერა ს. კაკაბეძემ 1913 წ. გამოცემის მიზნით: „№160. თავი აკლია, 33 1/4×20 3/4 ა-შეტ“, სეა, 1449-1651 (ნსხ). როგორც ამ პირიდან ჩანს, დედანში განკვეთილობის ნიშნად ნახმარი ყოფილა ორი წერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ.

თ. ჟორდანას 1897 წლის გამოცემა: „მცხეთის გუჯრებში იპოვება მხედრულად ქალღღზე ნაწერი სიგელი (№160) და ნუსხა: რლთ, რომელსაც თავი აკლია“ (ე).

დედნის მოკლე შინაარსი შესრულებულია 1818 წელს; სეა – Книга гуджарова, I, მცხ. №160, გვ. 16; IV, გვ. 26; IV გუჯართა აღწერილობის დავთარი, მცხ. №160, გვ. 24: „თავიდან რაოდენიმე სტრიქონი აქვს მოხეული. მეორეს პირიდან აქვს ქალღღი გაკრული 7-ს სტრიქონამდე. და დაკეცილობაზე დახსნილი სიძველისაგან. (ხოლო) 18 და 19 სტრიქონთ შუა არის ჩაწერილი მთვე კელითა და მელნითა: ნიკოლოზ“. ჩანს საბუთი რესტავირებული ყოფილა...

თარიღი: ქრონიკონი პით (99), ოქტომბრის კვ (25).

გამოცემა: [28] ქრონიკები, II, გვ. 218 (ძლიერ შემოკლ. ე).

[ქ. სახელითა არსება დაუბადებელისა სამგუამოვნად ცნობილისა ერ-
თარსისა ღმრთისა, მამისა, ძისა და სულისა წმიდისათა, მეოხებითა ყოვლად
წმიდისა უზრუნველისა და უმეტესად კურთხეულისა დედუფლისა ჩუენისა
ღმრთისმშობელისა, მარადის ქალწულისა მარიამისითა, ძლიერებითა
ცხოველსმყოფელისა და პატიოსანისა ჟუ[ა]რისათა, ძლიერებითა და შენე-
ვითა წმიდათა და ყოვლად ქებულთა მოციქულთა, თავთა მოციქულთა
პეტრე და პავლესითა, შუამდგომლობითა და შენევნითა წმიდათა
მღრდელთმოდურთა ნეტართა მამათა, მამათმთავართა, შუამდგომლობითა
მწინისა მწ[ე]დრისა, ახოვან, ლუანღმრაველისა გიორგი კ[ა]ვთისა მთავარ-

5

⁴ ღმრთისა მშობელსა, ნსხ. მარადისა, ნსხ. ⁵ მამათმთავართათა ნსხ. ⁶ ახოვნა, ნსხ.

მონამისა, და ხატისა გარდამოქსნისათა და ყოველთა ღმრთისა წმიდათა, ზეცისა და ქუეყანისათა, რომელნი სათნო-ეყუნეს უფ[ა]ლსა ჩუ[ე]ნსა იესო ქრისტესა, ამათ[თა] ყოველთა წმიდათა მადლითა და შუამდგომლობითა, თქუენ, ქრისტეს მიერ მღდელთმთავართ მთავარსა, წმიდასა მეუფესა ქართლისა ქათალიკოზსა ელიოზსა, ესე წიგნი დაგინერე და მოგახსენე, მე, დაავით ბერისძემა ციხელ[ა]მა, ჩემმა ცოლმა მითამა.

თქუენთუ[ი]ს თეთრი მოეხსენა ოთარას ვარაზასა, რომემცა ვენაჟი გაეყიდა და მცხეთას მათისა სულისათუ[ი]ს ალაპი დაედვა ნი[კ]ოლოზობასა. ან, მე მოგახსენე და მოგყიდე ჩემგანა ნასყიდი ჩემითა აღ[ა]ლითა ქონებითა მამულს გარეთ. საქმეუდებელი პატრონთა და ქუ[ე]ყნისაგან და ყოვლისა ადამიანისაგან. ბოტოტასა, ზურისა ბოლოს, ვენაჟი ჩემისა ჩაყრილისა და ჩემთუ[ი]ს საალაპედ მოხსენებულსა ვენაჟსა ზედა მოკიდებით, სადამდისა მზლვარნი ჩაგიდგენ, და ზუარსა ზედა მოკიდებით. და ავილე ფ[ა]სი სრული, რომლით შევსჯერდი და აღარა საქმე გედვას თქუენსა გუერდითა არცა მე და არც პატრონთა და არც ქუ[ე]ყან[ა]სა, არას გუ[ა]რისა კ[ა]ცსა არა, მოუდევარი არის ყოვლისა კ[ა]ცისაგან[ი] და ყოვლისა სასაქმოსაგან[ი].

გიბედნიეროს ღმერთმან სუ[ე]ტს ცხოველსა და თქუენ, ქრისტეს მიერ ქართლისა ქათალიკოზსა ელიოზსა. მოგახსენე და მოგყიდე მისითა მზლურითა, რუთა, წყლითა, შესავლითა და გასავლითა, მისითა სამართლიანითა ყოვლითა. ვინ შეგიცვ[ა]ლოს, შემცაიცვ[ა]ლების სჯულისაგან[ი], რისხავსმცა მამა, ძე და სული წმიდა, პირველთა სახუველათა ვიდრე მეორეთა სახუვენლათამდის ჩემ[ი]თამცა ცოდვ[ა]თა მზლველი არის და ღმრთისამცა მგმობართა თანა დაისჯების სული მისი, ვინცა მოგიშალოს.

ამისნი მონამენი და თანადამხდურნი არიან: ახალდბანელისძე ლომი, ბოჭროსაძე არსლანა, მეღალუასძე ბეგა, ხარანისაძე ბაღათარ, სალამსური ბასილი, მღრდელმონაზონი კვეთელი ანანია, ჩარადანაგი ჯანბეგა, ჩაჩიშვილი ნონია, მაჩხაშიშვილი თუქია.

დაინერა თუესა ოკდონბერსა კე, ქორონიკონს პით. მე, მღრდელმონაზონს, მაღალაშვილსა ზაბილონსა დამინერია და მონამე ვარ.

⁷ რომემცო კ. ⁸ ნიკოლოზობასა. ამ სიტყვის შესახებ გადამწერი ს. კაკაბაძე სქოლიოში შენიშნავს: „ეს სხვა ხელით ჩამატებულია“. იგივეა შენიშნული დედნის აღწერილობაშიც.

¹⁴ აღარა საქმე[ი] ცკათ თქუს აღარა საქმე[ი] ნსხ. მე დავესა, ნსხ. ²⁰ რჯულისაგან, ნსხ. ²² დაირჯების ნსხ. ²⁴ უადამხუდარანი, ნსხ. ²⁶ კავთელი ე. ²⁸ თოესა, ნსხ.

1412. ღანარილი შოთა, სიაოშ და მირიან ზედგინიქაეზისა
ბიორგი ღადაბრისშვილისადმი

ღედანი: ხეც, Sd-143; ეტრატ; 45×17; განკვეთილობის ნიშანი: ორი ან სამწერტილი ყოველი სიტყვის შუდეგ.

ამ ეტრატზე ერთი გვარის ორი სხვადასხვა საბუთია, რომლებიც წინამდებარე გამოცემაში მიდის საერთო აღწერილობით.

პირები: Sd-133. გადაწერილია სვეტიცხოვლის მღვდლის იესე ბერიძის მიერ; სეა, ფ. №1753, №4, ფ. 1r, ისტორიკოს გიორგი ბოჭორიძის გადაწერილი.

თარიღი: ქრონიკონი რ (100).

გამოცემა: [4], ლოკ. სოც. ისტ. I, გვ. 1 (ბ).

ქ. სახელითა ღ(მრ)თისათა, მამისა, ძისა და² სულისა წმიდისათა, ოხითა და ვედრებითა³ ცხოველს<ა>მყოფელისა და პატიოს<ა>ნის ჯურის<ა>თა და⁴ ყოველთა ღ(მრ)თისა წ(მიდა)თა ზეცისა და ქუეყანისათა⁵ და წ(მიდა)თა მამათა ჩუენთა შიო და ევა გრისითა. ამ<ა>⁶თითა თავს<ა>მ<ა>დებობითა, მინდობითა და შუა⁷მ<ა>დგომ<ა>ლობითა ჩუენ, პატრონთა, შოთამან და სი<ა>ო⁸შ<ა> და მირიან, ესე უკუ<ა>ნისამ<ა>დინ ჟამ<ა>თა გასათა⁹ეებელი წიგნი და სიგელი გიბოძეთ<ა> თქუენ<ა>, მღვი¹⁰ მ<ი>ს ყმათა ღედაბრის<ა>შვილთა: მოძღუარსა გი(ორ)გის<ა> და ¹¹თქუენტა შ<ა>ვილთა, მ<ა>ღდელსა მახარებელსა და ნაცვა¹²ლ<ა>სა და ყოველთავე გუარისა თქუენისა მომავალთა. ¹³ღიდად<ა> ნამსახურნი იყვენ<ი>თ უდაბნოსანი და კიდევ მ<ა>ნე ¹⁴მოსამსახურენი თქუენვე ხართ<ა> და არცრა ჩუენი საყა¹⁵ლნი და სასამსახურო თქუენ<ა> ინდომეთ<ა>, თქუენგან ნას¹⁶ყიდის<ა> მეტი და იმაზედ<ა> ჩუენც განთავისუფლებით<ა>¹⁷ გამ<ა>ყოფენით<ა> ასრე და ამა პირსა ზედა, რომე არაფე¹⁸რი სათხოვარი და გამოსალები არა გეთხოვებოდეს<ა>რა, ¹⁹უდაბნოს<ა> სამსახურის<ა> მეტი, არა სამსახური, არა გაგზ<ა>ვნა და ²⁰ლაშ<ა>ქრობა, არა საწ<ა>ნავი და სამ<ა>კალი, არა სალენავი, არა²¹ მუჯირობა, არა ზურის<ა> მუშ<ა>ობა, არას<ა>თანა სათხოვარი²² და გამოსალები არა გეთხოვებოდეს<ა> უდაბნოს სამსახურის<ა> ²³მეტი.

¹⁻⁷ სახელითა ღ(მრ)თისათა... და შუამ<ა>დგომ<ა>ლობითა – ბ. ¹⁴ არცა რა ბ. ¹⁵ სამსახურო ბ. ²⁰ ლაშქ<ა>რობა, არა... სალენვი არა – ბ.

ქ(რონი)კ(ონ)ს რ.

† |²⁴ ჴელი შოთას(ა)ი, ჴელ<ა>ი შიაოშისი.

† ჴელ<ა>ი მირიანისი.

||²⁵ ამა პატრონთა ბრძანებისა მონამე ვარ<ა> მახ{ა}რებე|²⁶ლი
კაიშერაშვილი.

|²⁷ ამა პატრონთა ბრძანებისა მონამე ვარ თ<ა>ე გ{ა}სძე გ<ა>ული|²⁸ა.

²⁵ ბრძანებისაი ბ. ²⁶ კაიშერაშვილი| კაიბერაშვილი ბ.

[1412 წ. ახლო]. დანერჩილი შოთა, სიაოშ და მირიან
 ზედედგინიძეების გიორგი დედაბრძენილის შვილები
 მარკოზ დეპანოზისა და გრიგოლ ნაცვალისადმი

დედანი: ზეც, Sd-143^ბ; არქეოგრაფიული აღწერილობა იხ. Sd-143^ბ (№31).

ქ. სახელითა ლ(მრ)თისათა, {მა}მისათა, ძისათა¹² და სულისა წმიდისათა, ესე სიგელი და ნიშანი |³ ამისად ნიშნ(ა)დ გიბოძეთ ჩუენ, ზედედგინიძე |⁴მან შოთამან, სიაოშ და მირიან და |⁵ ჩუენთა შვილთა და მომავალთა სახლისა |⁶ ჩუენისათა თქუენ, დედაბრის<ა>შვილსა გი |⁷ორგის შვილთა: დეკანოს<ა> მარკოზს, ნა |⁸ცვალსა, გრიგოლს და შენთა ძმათა. ასრე |⁹ და ამა პირსა ზედა, რაცა ჩუენგან მოცემული სი |¹⁰გლები და ნიშნები გაქუს, ჩუენცა ისრევე |¹¹ დაგიმტკიცეთ და არაოდეს მოგიშალოთ. ასრე |¹², ბზობასა დღესა რანიცა მწირველნი იყოთ, მა |¹³მისა ჩუენისა სულისათუის, გოსტ {ა}მისთუის, ჟამ |¹⁴სა სწირვედით; აგრევე, თუ შიო და მისი შ |¹⁵ვილი მოვიდეს, ჟამსა ისიცა უწირვედეს, |¹⁶ თუ არა მოვიდეს, არა სამიზეზოდ დაგიდვათ. თ |¹⁷უ ვინმე თქუენი თავი შემოგვაბეზლოს, |¹⁸ გაუკითხავად არ<ა> გაგინყრეთ, სიმართლე აგარ |¹⁹თვათ.

ვინცა ესე სიგელი შეგიცვალოს, რისხავსმცა |²⁰ მამა და ძე და სული წმიდა და დედოფალი ლ(მრ)თისმშ |²¹ობელი და წმიდა შიო, ღვანლით შემოსილი. აქაცა |²² და საუკუნოსცა შემცაიცვალეების ქრისტეს |²³ სჯულისაგან.

+++

¹⁻² ქ. სახელითა ლ(მრ)თისათა... სულისა წმიდისათა – ბ. ⁸ ნაცვალასა ბ., ¹³ სულისათვის ბ

¹⁴ ჟამს ბ. ¹⁹⁻²⁰ ვინცა ესე სიგელი... ქრისტეს სჯულისაგან – ბ.

[1412-1419]. დანარილი თაყა ფანასკარტელისა
სპეტიცხოვლისადმი

დედანი დაცული არ არის. დედანის პირი XVII ს. ინახებოდა სინოდის კანტორის საბუთებში, იგი შეტანილი იყო მცხეთის საბუთების პირების წიგნში (№507) ნომრით რბ – 102. დაიკარგა ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წწ. მოგვეპოვება XVII ს. პირის გამოცემა.

ქვეყნდება თ. ჟორდანის 1897 წლის გამოცემის მიხედვით: „1415-1419 წ. – ამ წლებში არის დაწერილი სიგელი, შეტანილი მცხეთის ნუსხაში, XVII საუკუნის ხელით... ხუცურად დაწერილში ჩრბ.“ (ჟ).

თ. ჟორდანის დათარიღება მცდარია. ვათარილებთ საბუთში მოხსენიებული კათალიკოს-პატრიარქის ელიოზისა (1399-1419) და ალექსანდრე მეფის (1412-1442) ზეობათა სინქრონიზმით.

გამოცემა: [28] ქრონიკები, II, გვ. 222-223 (შემოკლ. ჟ.).

შენ* და ქ(ართლის) კ(ათალიკო)ზსა ელიოზს... მოგახსენეთ სააღ-
აპედ პატრონისა ჩუჴნისა, დიდისა დედოფლისა სითიხათუნისათჳს ატ-
ენს – ლუსმალაური მამული. ასე რომ ფერიცვალება დღე პატრონისა
ჩუჴნისა დისა, დედოფლისა სითიხათუნისათჳს გარდაიხდებოდეს კარ-
გაღებული აღაპი და ფერისცვალების მეორე დღე-ჩემთვის... შემოგწირეთ
მეფეთ-მეფის ალექსანდრეს ბრძანებითა და ნება-დართუთა ატენს-
ლუსმალაური მამული... მე, ფანასკერტელმა თაყამან, პატრონისა
ჩუჴნისა დისა სითიხათუნის სააღაპედ ასე, რომე მატანელთა არა
საქმე დააგდონ მას გუერც, არა ყალანსა, არა კულუხსა თანა...

* მცხეთას + ჟ.

1413. 11 მარტი. სიგელი ალექსანდრე მეფისა
სვეტიცხოვლისადმი

დედანი ინახებოდა სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთებში (№337), იქვე დაცული იყო პირი XVII ს., პო ჩაწერილი – (89) ნომრით მცხეთის საბუთების პირების წიგნში (№507). ორივე დაიკარგა ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წწ. მოგვეპოვება დედნის გამოცემა, პირები, შინაარსი.

ქვეყნდება პირის მიხედვით, რომელიც დედნიდან გადაწერა ს. კაკაბაძემ 1913 წელს გამოცემის მიზნით: „№337 თავი აკლია. 36×29 1/4 ა-შეტ“, სეა, 1449-1624 (ნსხ). როგორც ამ პირის მიხედვით ჩანს, დედანში განკეთილობის ნიშნად ნახმარი ყოფილა ორი წერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ. დედანს კლებია დასაწყისი სინოდის კანტორაში ჩაბარების დროსაც. ტექსტს ახასიათებს ადგილ-ადგილ ასონაკლებობა და ა-შეტობა, რაც ჩაგვაქვს სქოლიოში.

დედნის შემოკლებული შინაარსი შესრულებულია 1818 წელს; სეა, 1451 – Книга гуджарова, I, მცხ. №337, გვ. 29 (K. r.).

თარიღი: ქრონიკორი რა (101) მარტის ია (11), მეფობის ინდიკტიონი ერთი.

გამოცემა: [28] ქრონიკები, II, გვ. 220 (შემოკლ. ე).

--- [ერთ]გულმა და დიდად ნამსახურმა ნამებულისა შეიღმა ბირთველმა --- პოდა მისი მკუიდრი ლეთეთსა თავ<ა>ბერისძენი შემოგნირნა და მოგ[ა]წესენა.

ან, ჩუენცა ნა[ნ]დომი დაერთეთ და მოგაწესენეთ, რ(ა)გუარცა მათსა ერთგულსა [და] დიდად ნ[ა]მსახურსა ნამებულისა შეიღსა ბირთველსა 5
პატრონისა, ცამდის მალლისა მეფეთა-მეფის კოსტანტინესათუის, საა-
ლაპოდ მოუწესენებია. აგრე ვერვინა შეუცვალოს რაგინდა-ვინა ლეთეთისა
მქონებელნი იყუნენ. ყოვლისა სათხოვარისა და გამოსაღებისაგან გუითარ-
ხნებია და გაგუითავესუფლებია. ასრე რომე, არცა რა სამეფო ეთხოვე-
ბოდეს, და [არ]ცა რა ლეთეთისა მქონებელთაგან. არა ოდეს რა ეთხოვე- 10
ბოდეს, არა დიდი და [არ]ა ცოტა. ისრე რომე, ბაზიერსა ქორი ნაუვიდეს,
ქათამისა თხოვადცა არა ძალ-ედელ[ა]ს. ამისგან მეტად რაცა ქრისტესმიერი
ქ(ართ)ლისა ქათალიკოზი ელიოზ პატრონისა მეფეთ-მეფისა კოსტან-

¹ და ე. – ნსხ; შვილთა ე. ² თავბერიძენი K. r. ³ ნადომი ნსხ. ნდომა ე. რგუარცა ნსხ. ერთგულსა ნსხ. ⁴ შვილისა ე. ბუირთელსა ე. ⁵ თელეთის (ლეთეთის?) ე. ⁶ რგინდავინა ნსხ. ⁷ იყუნენა ყოველისა ნსხ. გაგუითარხნებია ე. ⁸ ასრეომე ნსხ. ⁹ რაცა[ა] არცა ნსხ.

ტინეს სულისა საქალაქოდ არა იჴმარებ[ო]დეს, სხუისა ჴელი არავისი შევიდოდეს.

5 ჩუენით ნა[ნ]დომით მოგუიჴსენებიან და დაგუინებებია ლეთეთსა თავბერისძენი მისით შესავლით, მთითა, ბარითა, ველითა, ვენ[ა]წითა, ეკლეს[ი]ით[ა], სანავეით, სათიბით, წყალით, წისქულით, ჴალით, მისითა მიმდგამით, სამართლიანით მზღვარ(ი)თ, საწმარ[ი]თ და უწმარ[ი]თ, ყუელა-თა. და ვერვ(ი)ნ იკა[ა]დროს შლ[ა]დ ამისა.

10 და ჩუენად შემდგომეთ მეფეთ, დედოფალთა, ერისთავთ-ერისთავთა, კარისა ჩუ[ე]ნისა ვაზირ[თა], გორისა და [ა]ტენისა მოურავთა და ყოველთა კარისა ჩუ[ე]ნისა წარვლენით მოასილთ, რაგინდა რა ლეთეთსა ეწერებოდეს, თავბერისძეთა არაოდესრა ეთხოვებოდეს.

დაინერა ბ(რძანე)ბა და სიგელი ესე ჩუენი ინდიკტიონსა მეფობისა ჩუენისა ერთსა, ქ(რონი)კონსა რა, მარტსა ია.

15 სხვა ხელით:

არც სანებელზე და არც ტანძიელზე ჴელი არავის დავადებინოთ და ვერცავინ გეცილოსთ.

ხეულად:

ქ. მეფე ალექსანდრე მტკიცედ ვამტკიცებ*.

¹ ქრისტეს ნსხ. ელიოზა ნსხ. ² თავბერიძენი ნსხ. თავბერისძენი K. r. ³ მიმდგომით ნსხ. ⁴ ყოელათა ნსხ. ვერვ(ი)ნ ნსხ. ⁵ ერისთავთა ნსხ. ⁶ მოურავთა ნსხ. ⁷ თავბერისაძეთა ნსხ. არაოდესრა ნსხ. ⁸ მტკიცედ ვამტკიცებ და მამტკიცებელი ვარ უ. ⁹ სინოდის კანტორის K. r. №338: „ხელმოწერილ არს: მეფეთ მეფე ალექსანდრე ვამტკიცებ ნებითა“.

1413. 12 მაისი. ნასჯიდოპის წიგნი ანდრეა დეკანოზისა
დამეტიან ნითლისძისადმი

დედანი, ზეც, Hd-1358-ბ.

ეტრატე, 2 კეფი, I-26×18,8 II კეფი ძლიერ დაზიანებულია 31×18,8; კეფები გა-
დაკერებულია ყაეისფერი აბრეშუმის ძაფით. შავი მელანი, განკეთილობის ნიშანი –
სამწერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ.

წარმოდგენილი საბუთის ტექსტი მოთავსებულია ხელნაწერის v-ზე (r-ზე მოთავსე-
ბული ტექსტისათვის იხ. ქართული ისტორიული საბუთების კორპუსი, I, №36).

თარიღი: საბუთს უზის თარიღი: ქორონიკონი რა, მაისის ათორმეტი
(1413 წ. 12 მაისი).

ქ. {სა}ხელითა ლ(მრთ)ისა მამისა, ძისათა და სულისა წმიდისა,² მეო-
ხეებითა ყოლა[დ] წმიდისა ღთისმ<ო>შო³ ბელისათა, მეოხეებითა და ვედრე-
ბითა წმიდათა მათ[თა]⁴ მ<ა>თავარანგელოზთა მიქელ და გაბრიელ,
წმი⁵ დათა თავთა მოციქულთა: პეტრე და პავლესითა,⁶ წმიდისა იო-
ვანე მახარებლისათა; ოხითა, ვედრები⁷ თა წმიდისა გიორგი კავთისა
მთავარმო⁸/წამისათა ესე დანერილი დაგინერე მე, დეკანო⁹ზმა ანდრეა
და მომავალთა სახლისა ჩემისათა ¹⁰შენ, ნითლისძეს დემ[ე]ტიასა და
შენთა შვილთა, ვარ/¹¹ დიასა და ე[ა]როზასა და მომავალთა სახლისა
შე¹²ნისათა.

მე, ანდრეა, ვიყიდე ნ{ა}ვენაჯობი ერთი მო¹³ წესელისძისაგან.
დამეჭირა, სხუა ღონე¹⁴ აღარა მქონდა და მე შენ მოგყიდე, ნითლისძე¹⁵სა
დემეტიასა შენისავე ვენაჯისა გაპირისპირები¹⁶თ შარას იქით ერთი
ნავენაჯობი. ნიშნად¹⁷ ერთი სანისქულეცა ყოფილიყო შიგა¹⁸ და ერთი საბ-
ზელ-კალო.

ყუელაი შენ მო{გ}ყი¹⁹დე და ავიღე ფასი სრული, რაოდენიც ²⁰კაცთა
თქუეს და ჩუენ შევეჯერდით.

ან²¹ ამისნი მოწამენი არიან: მონესელისძე გიორგი, ²²ბასილისძე
ნაცვალა, დედანაშვილი ნადირა, დე²³კანოზი ალაპი. დაინერა სიგელი
ესე ქ(ო)რონიკო²⁴ნსა რა, მაისსა ათორმეტს. მე, იოვანეს დამინე²⁵რ(ი)ა
და მონამეც ვარ.

მინანერი გვიანი ხელით: ანდრიაშელი.

1413. 20 სექტემბერი. სიგელი ალექსანდრე მეფისა
სვეტიცხოვლისადმი

დედანი დაცული იყო სინოდ. კანტორის მცხეთის საბუთებში (№105). იქვე ინახებოდა პირი XVII ს., რომელიც ჩაწერილი იყო ჟდ-94 ნომრით მცხეთის საბუთების პირების წიგნში (№507). ორივე დაიკარგა ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წწ. მოგვეპოება დედნის გამოცემები, პირები, შინაარსი.

ქვეყნდება ს. კაკაბაძის 1913 წლის გამოცემის მიხედვით: „სიგელი მცხეთისა №105, დაწერილია ქალაღზე, სიგელი დაზიანებულია“. (კ).

თ. ჟორდანიას 1897 წლის გამოცემა: „1413 წ. — ამ წელს არის დაწერილი მცხეთის სიგელი №105 (ნუსხა: ჟდ), მხედრული, ქალაღზე“ (ე).

პირი ს. კაკაბაძის მიერ გადაწერილია დედნიდან 1913 წელს გამოცემის მიზნით: სეა, 1449-1512. განყოფის ნიშნად ყოფილა სამი წერტილი.

დედნის შემოკლებული შინაარსი შესრულებულია 1818 წელს. სეა, 1451 — Книга ружарова, I, მცხ. №105, გვ. 12.

პირი გადაწერილია დედნიდან მ. კოლუბანსკის მიერ 1848 წელს: სპაი, H-6 ფფ. 37-39 (სპაი).

დედნის დასაწყისი დაზიანებული ყოფილა სინოდის კანტორაში ჩაბარების დროსაც. თარიღი: ქრონიკონი რა (101), სექტემბრის კ (20).

გამოცემები: [28] ქრონიკები, II, გვ. 220 (შემოკლ. ე); [10] ისტ. საბ. III, გვ. 7-10 (კ); [34] ГДИНА № 577, с. 353 (პირების აღწ.).

--- ქუეყანისასა მეოხებითა და --- ლისა, რომელი წსნისათუისვე ჩუენ ცოდვილთასა ეგუიბტ --- ჯუარცუმა ძისა საყუარელისა --- მეტყუელთა სულისა მიერ ნმიდისა და სრულ-იქმნეს თქუმულნი მათნი და ვიწსნენით ბნელისაგან წყუდიადისა. ეპა, რომელი ჯერ-მჩინებელ ხარ წყალობისა.

5 მე, მონდობილმან და მსასოებელმან წყალობისა თქუენისამან და ორი-სავე სამეფოსა მტკიცედ შეუჭრეთლად და შეურეველად მპყრობელმან, აფ-ხაზთა და ქართველთა მეფეთა-მეფემან ალექსანდრე და ნებებითავე და წყალობითა თქუენითა, ძეთა ჩემთა, მონლედ და სურვილით და შევ-რდომით მეედრებელთა თქუენთა, ვახტანგ და დიმიტრი, [რაოდენი ქება],
10 მადლობა და დიდებისმეტყუელება შეესწიროთ თქუენდა მომართ ჩუენზედა

* შეურეველად კ. * მეფეთ-მეფემან ე.

ესრეთ წყალობა აურაცხელისა, ვითარცა, აჰა ესერა, ბრწყინვენ ოთხნივე
კედარნი მეფობისა ჩუენისანი; და შეწენითა თქუენითა და ნინამძღურობი-
თა ძელისა ცხორებისათა სამარადისოდ ლტოლილ და უკუნტეულ არიან
[მტერნი ჩუენნი]; და ამის მიერ[ი]თა ცვა-ფარვათა თქუენთა მონდობილმან
და შევრდომით მოქენმან სუეტისა ღ(მრ)თივ-ალმარებულისა, კუართი-
სა საუფლოსა და მირონისა ღ(მერ)თმყოფელისა. [და რადამცა უკუი]ლაგმა
გონება ჩემი სამსახურებელად ყოველთა ქრისტიანეთა, დიდისა პატივისა და
საფარველისა ახლისა იერუსალემისა, ცათა მობაძვისა, დედაქალაქისა
საყდრისა მცხეთისა, და შევსწირეთ და მოვაწსენეთ პატრონისა და ყოვ-
ლითურთ სულკურთხეულისა ბებიისა ჩემისა, ჩემზედა მრავალფერად ვალ-
დებულისა და ჭირნახულისა, რუსასა სულისათუის სააღაპედ ატენს
თბილელასძენი: ლომი, გ(იორგ)ი, გაბრიელ, ტბელა და იოვანე,
შვილი და მომავალნი მათითა მამულითა, სრულად და უკლებად,
რაც და რასთანაცა მათი მამული არის, მისითა მიმდგომითა, მითთა, ბარ-
ითა, წყლითა, წისქულითა, ველითა, ვენახითა, ჭაღითა, სათიბითა, წყლი-
თა, სანადიროთა, შესავლითა და გამოსავლითა, საძებრითა და უძებრითა
და მისითა სამართლიანითა მზღვრითა, საწმრითა და უწმრითა, ყუელათა.
მკუიდრად, შეძუელებით და სამამულოდ, შეუც[ა]ლად და შეუცვალეებლად,
ვითა ვერავინ მკადრე არს შლად და ქცევად ამისა.

ასრე და ამა წესითა შემოგუწინიარვს და მოგუწსენებია, რომე
ყოველთა წელიწადთა პატრონი და თანამერაბამე წმიდათა მღვდელთ-
მოდღუართა, ბასილი და ღრიღორისი და სასო და შესავედრებელი სუ-
ლისა ჩუენისა, ჩუენ, რომელნი დღეს ვგიეთ შემყუარებელნი ჩუენნი, და
ამიერ მიცვალებულთა მათ სულკურთხეულთა პაპ[ა]თა და მამათა ჩუენთა
მლოცველ-მადიდებელნი და მოურნენი სულისა მათისანი, ქართლისა ქა-
თალიკოზი ელიოზ, ვითა მათსა სინმიდესა და მოლუანეობასა მართებდეს,
აგრე ყოვლითურთ უნაკლულოსა და კარლებულსა აღაჰსა გარდაიჭდიდეს
დღესა ამბროსობასა პატრონისა და ყოვლად სანატრელისა სულკურთხე-
ულისა ბები[ი]სა ჩემისა რუსასათუის, რომელმან გულსმოდგინედ და
სურვილით ჴელ-ყო სამსახურებელად და აღშენებად კათოლიკე საყდრისა
დედაქალაქისა მცხეთისა, რომელი დააქციეს ტომთა აგარისთა ჟამსა
მას, რომელი წარმოემართა ქუეყანით სამარყანით ბილნი იგი და მოძაგე-
ბული სახელით თემურ და მრავალნი საყდარნი და მონასტერნი დააქციე-
ნა და თუთი მათნიცა ბილნი და შეურაცხნი სალოცავნი და მიზგით[ი]ანი
დააქცივნა.

ამა ჟამისა შედეგად გამოჰკაზმა საყდარი და იწყო შენებად სუეტთა
საყდრისათა და სურვილით და მოწლედ ელმოდა გონებასა მათსა, რაითა
ძღუნად მიეპყრა მე[უ]ფისა მის ცათასათუის მეორედ მოსლევასა დღესა მას

² ჩუენისანისა უ. ³⁴ უკუქცეულ უ. [მტერნი ჩუენნი] უ. - კ. ³⁷ [და რადამცა უკუი]ლაგმა [და
ესრეთ უკუი]ლაგმოს კ. ¹⁰ მოვაწსენეთ + სააღაპოდ უ. ¹¹ მრავალფერად უ. ¹² სულისათუის
უ. ¹²⁻¹³ თბილელისძენი კ. უ. იქვე უთითებს (ნუსხაში: „თბილელისძენი“) უ. თბილელისძენი
.რ.; თბილელისძენი სპაბი. ¹⁴ მათითა მამულითა სრულად მამულითა მათითა სრულად. უ.
²⁸ პაპ[ა]თა და მამათა ჩუენთა და პაპათა უ. ²⁸ კარგალებულსა უ. ²² რომელ უ. ²⁵ დააქციევინა
უ. ³⁵ მიზგითანი კ. უ. ³⁵ ამა ჟამსა უ.

საშინელსა და ზარისსაჲდელსა, და ვინათგან სოფელი ესე ცრუ, მტყუანი და უნამუსო და უმდგომო არის, მან მისი ბეგარი არ დაიკლო და ამის მიერ ველარა სრულ-იქმნა სურვილითა სანადელი მისი.

- 5 ან, ვითა ასრე მრავალფერად მათგან ჭირნახულსა მართებს და მრავალსა მათგან ჩუენზედა ზრდ[ა]სა და ვალდებულებობასა ვემართლებით, აგრე მათისა სულისათუის საალაჲედ შემოგუიწინრავს და მოგუიწესენებია ატენს თბილელასძენი: ლომი, გ(იორ)გი, გაბრიელ, ტბელი, იოვანე, შვილნი და მომავალნი მათნი, მათითა მამულითა სრულად და უკლებად, რაცა და რასთანაცა მათი მამული არის, მთას და ბარს, მისითა მიმდგომითა, 10 მითთა, ბარითა, წყლითა, ნისქუილითა, ველითა, ვენაჲითა, ჭალითა, სათიბითა, ტყითა, სანადიროთა, შესავლითა და გამოსავლითა, საძებრითა და უძებრითა, და მისითა სამართლიანითა მზღვრითა, საჲმრითა და უჲმრითა, ყოველთა მეუიდრად და შეძუელბით, შეუვლად და შეუცვალეზლად, ვითა ვერაჲინ მკადრე არის, აგრე არაჲისრა საქმე უც ამა ჩუენგან შემონირულთა 15 თბილელასძეთა და მათსა მამულსა გუერდსა: არა [ა]ტენისა მჰყრობელთა და პატრონთა, არ[ა] მოურავთა, არ[ა] ნაცვალსა და გზირსა, არ[ა] მოასილთა, არ[ა] მეკულუხეთა, არ[ა] პურისა, საკლავისა, თეთრისა და სხუისა საჲმრისა მკრებელთა და არას გუარსა და არას ნათესავსა, კარით ჩუენით ნარვლენილთა მოსაქმეთა და მოსამსახურეთ[ა]. და გუითავისუფლე- 20 ბია და გუითარხნებია ყოვლისა სათხოვრისა და გამოსაღებისაგან, ვითა პირველ კათოლიკე საყდრისა დედაქალაქისა მცხეთისათუის შენირულსა და მოჲსენებულსა მართებს და მერმე პატრონსა და მის სულკურთხეული-სა ბები[ი]სა ჩუენისა რუსასათუის საალაჲედ შენირულსა მართებს. აგრე არაჲისრა საქმე უც და ესრეთ შეინირე ჩემ მიერ მცირე ესე ნალუნი, ვი- 25 თარცა პირველ მწულილნი იგი.

- და ვინცა და რამანცა გუარმან კაცმან, ანუ დიაცმან ჳელ-ყოს შლად და ქცევად ამა ჩემგან სასობით და გულსმოდგინებით ნალუნისა და შენირულისა, შე-მცა-იცვალეზის სჯულისაგან ქრისტიანეთასა; რისხავსმცა 30 მამა, ძე და სული ნ(მი)და, შე-მ-ცაედების კეთრი გეეზისი, შიშთვილი იუდასი, მეხდატეხილობა დიოსკორესი, დანთქმა დათან და აბირონისი და იგიმცა ჳმა მას ზედა დაესრულების: „მოისპენ ულ(მერ)თო, რაჲთა არა იხილოს მან დიდება უფლისა“ და „სისხლი მაგისი ჩუენ ზედა და შვილთა ჩუენთა ჳედა.“ და ას დამე[რ]ვისა ფსალმუნისა ნყევასა მას ჳედამცა 35 სრულ-ჰყოფთ თქუენ, მეუფე ყოველთა. თუ მეფემან მძლავრებით შეცვალოს, შენ, მეუფეო ცათაო, რისხვით მიხედე დღესა მას საშინელსა და ზარისსაჲდელსა; თუ დედოფალმან შეცვალოს, თქუენ! დედოფალო, და მტუირთველო ემმანოელისაო! შეცვალე დიდებისაგან ძისა შენისა და ნურათამცა სინანულითა იქნების ჯოჯოხეთით ჳსნა სულისა მისისა და ჩემთამცა ბრალთა მზღველია ნ(ინაშე) ლ(მრ)თისა.

¹ და - ე. ² უდგომო ე. ^{2,3} სრულ იქმნა ე. სრულ ქმნა კ. ⁷ თბილელისძენი კ. ¹³ ყოველთა კ. ¹⁶ შემონირულითა კ. გუერდისა კ. ¹⁹ მოსამსახურეთ კ.

დაიწერა ქ(რონი)კ(ონ)სა რა, სეკდენბერსა კ, ინდიკტიონსა მეფობისა ჩუენისასა პირველსა, ჳელითა [ფრიად ცო]დვილისა და ყოველთა კაცთა უნარჩევისისა დემეტრე მარკოზისშვილისათა.

ასრე რომე ქათამი ვინმე სთხოვოს, გოჭი ანუ ძლუენი ცოტა, მისთვის ფიცის გამტეხნი ასე ვიყუნეთ და არცა შენირულობისა მომშლელნი.

5

ხვეულად:

ქ. მეფეთ-მეფესა ალექსანდრეს, პატრონსა დედოფალთ-დედოფალსა პატრონსა დულარდუხტ, შემოგვინირავს და მოგუიწსენებია.

ალექსანდრე.

² ჩუენისა ფ.

[1413-1442]. სიგელი ალექსანდრე მეფისა შიომღვიმისადმი

ძველი პირი: ხეც. Ad-14¹ ეტრათი; განკვეთილობის ნიშნად ნახარია სამ-სამი წერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ; საბუთი მოთავსებულია 1057-1058 წლებით დათარიღებულ ბაგრატ მეფის მიერ მღვიმისადმი მიცემულ სიგელის I კეფის verso-ზე (იხ. ქართული ისტორიული საბუთების კორპუსი, ტ. I, №4) ზომა: 65×28; საბუთის პირველი გამოცემული თ. ჟორდანია მის შესახებ წერს: „პალეოგრაფიული ნიშნებით ეს წარწერა ეკუთვნის XVII საუკუნეს, ამის გამო ეს წარწერა პირი უნდა იყოს ნამდვილის სიგელისა. ამას ასაბუთებს თვით შინაარსი სიგელისა (სასვენი ნიშნები სამ-სამი წერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ) ეს აზრი სრულ სიმართლედ მიგვაჩნია“ თ. ჟორდანია [11] გვ. 73.

თარიღი: საბუთი თარიღდება ალექსანდრეს მეფობის წლებით [11] გვ. 73.

გამოცემა: [11], ისტ. საბუთები შიომღვიმის მონასტრისა... გვ. 73-74.

[ქ. ნებითა ლმრთისათა] აფხაზთა, ქართველთა, რანთა, კახთა, სომეხთა მეფისა, შერვანშა² [+4]ვაშა ყოვლ(ი)სა აღმოსავლეთისა და დასავლეთისა თვითმპყრობელსა³ მქონებელსა მეფეთა-მეფემან დიდმა ალექსანდრე ვიყიდე ძალის(ს) მამული, ⁴ <მამული> შეესწირე წმიდას შიოს და ევ(ა)გრეს უდაბნოსა:

წყაროზედა ნაფუძ(ა)რი⁵ ორის დღისა,

ბაბანთა ქედზედა ერთის დღისა,

გიორგისშვილის მინასთანა ოთხის დღის⁶ არის.

ვენაჟთა ბოლოსა ონასშვილის გვერდზედ ორის დღისა არის,

ნილკნურს⁷ რუხედ ბოლოს ჩაუდებს ორის დღისა.

კურდღელ(ა)სშვილის გვერდზედა და ⁸ [გიო]რგისშვილ(ი)ს⁹ გვერდზედა ორის დღისა;

გორასთანა ერთი დღისა არის: ომარასა და ოსიაშვილი(ი)ს გვერდ-ზედა ორის დღისა;

¹ ქ - ჟ. ქართველთა - ჟ. ² შერვანშა ჟ. ვაშა - ჟ. ³ მქონებელსა] ... მქონე ... ჟ. ⁴ წმიდასა ⁵ გარგარისშვილის ჟ. არის ვენაჟთა] თავისის ვენაჟითა ჟ. ⁶ ბოლოსა ონასშვილის] ბალსაონასშვილის ჟ. ⁷ ნილკანურის რუხედ ჟ. ჩაუდებს] უდებს ჟ. ⁸ გორასთან ჟ.

⁹ ამ სტრიქონის შემდეგ დედანში ორი სტრიქონი განგებ არის გამოტოვებული და შეესებოდა ნყვეტილი ხაზებით (ჟ. და თ. ენუქიძე).

მუხათა ყანაშიგა ორის დღისა არის; იქვე თევდორას<ა>¹⁰შვილს და ინანაშვილსა შუა ორის დღისა არის;

ფარებაშია და გიორგიასშვილ{ი}ს¹¹ გვერდზედა ორის დღისა, საგლახოზედა ბოლოს ჩაუდებს.

ი<ა>ნასშვილსა¹² და ირემასშვილს შუაზედა სამის დღის მინა არის; გრიგოლასშვილს¹³ ინდუასი შუაზედა ორის დღისა;

სატბეს კულ<ა>თანა არის ხახანაური¹⁴ ოთხის დღისა;

ჭიჭიასშვილ{ი}სა გვერდზედა სამძღვარშიგა არის; ბერყენას-თანა¹⁵ სამის დღისა ინანაშვილსა და ვარძელასშვილსა შუა არის, ნისქვილთანა¹⁶ თევდორასა და კურდღელასშვილსა შ<ა>შუა ოთხის დღისა ხრამის¹⁷ პირსა არის, ზედავე შეიძის დღისა;

ოლრიკაზედა ომარასშვილ{ი}ს სამის¹⁸ დღისა არის, ნისქვილ-თან გზაზედა კურდღელასშვილ{ი}ს ექვსის დღისა¹⁹ არის, ღელეშიგა ირემასშვილ{ი}ს გვერდზედა ერთის დღისა ვენაჭი, ორღობეშიგა²⁰ ღობეშიგ რაც ამ ერთისა გლეხისა არის, ყველა წმიდის შიოსათვის²¹ შეგვინირავს სახლითა, კარითა, მარნითა, ვენახითა, წყლითა, სათბობითა საწნავითა, ²² მისის სამართლიანის საქმითა. არა ეთხოვე-ბოდეს რა საჩვენო გამოსაღები ერთი²³ ლაშქრობის მეტი არა ჩვენგან და არა ჩვენთა ნათესავთაგან, ასრე წმიდის შიოსათვის²⁴ შეგვინირავს მისის სამსახურის მეტი არა ეთხოვებოდეს<ა> რა.

ვინცა ესე ჩვენი²⁵ საუკუნო საწეს(ნე)ბელი შესცვალოს, შე-მცა-იცვალუბის სჯულისაგან²⁶ ქრისტიანობის, რისხავსმცა მამა, ძე, სული წმიდა და ესე ზემო წერილთ²⁷ წმიდათა მადლი და ყოველნი წმიდანი მხთისან(ი) ზეცისა, ქვეყანისან(ი), ჯორც(ი)ე²⁸ლნი(ი) და უჯორცონ(ი). და დამამტკიცებელნი ამისნი ღმერთმან აკურთხნეს.

²⁹ ესე სიგელი მტკიცე არს დიდისა ალექსანდრესგან.

¹ თევდორასშვილისა უ. ⁵ ირემასშვილს უ. ⁷ კულთანა| ვულათანა (კულათან?) ⁹ ვარძელაშ-ვილსა უ. ¹⁰ კურდღლისშვილსა უ. ¹² ომრის შვილის უ. ¹⁵ ნისქვილთანა უ. ¹⁴ ირემასშვილის უ. ¹⁵ შიოსთვის უ. მარანიოთა უ. ¹⁹ შიოსთვის უ. ²¹⁻²⁴ ვინცა ესე ჩვენი... და უჯორცონი - უ. ²⁸ ალექსანდრესაგან უ.

1414. სიგელი ალექსანდრე მეფისა
სვეტიცხოვლისადმი

დედანი ინახებოდა სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთებში (№44), დაიკარგა ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წ. მოგვეპოვება დედნის გამოცემები, პირი, შინაარსი.

ქვეყნდება ს. კაკაბაძის 1913 წლის გამოცემის მიხედვით: „სიგელი მცხეთისა №44. დაწერილი ქალაღზე 49, 1/2×29, 1/2 სანტ. თავი აკლია“ (კ).

პირის. კაკაბაძის მიერ გადაწერილია 1913 წელს გამოცემის მიზნით: სეა, 1449-1478. როგორც ამ პირიდან ჩანს, დედანში განკვეთილობის ნიშნად ნახმარი იყო სამი წერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ, დედანს აკლდა დასაწყისი სინოდის კანტორაში ჩაბარების დროსაც.

თ. ჟორდანიას 1897 წლის გამოცემა: „მცხეთის გუჯარი №44. ქალაღზე ნაწერი“ (ე).

დედნის შემოკლებული შინაარსი შესრულებულია 1818 წელს: სეა, 1451 – Книга гуджаров, I, მცხ. № 44, გვ. 5; IV – გუჯართა აღწერილობის დაეთარი, მცხ. №44. გვ. 5: „დოკუმენტსა ამას აქეს პირველნი სტრიქონნი მოხუელნი, დანაშთენის პირველ დასაწყისის ოთხის სტრიქონის თაენი და ბოლონი არიან მოხუელნი. მეოთხეს სტრიქონში არის გარდაწებულნი, მესამეს სტრიქონში არის გამართული: მისი იქავ არის მელნით წაშლილი ლექსი ესე: შემდგმად. მეხუთესა და მეექვსის სტრიქონთ შუა არის ჩაწერილი მითვე მელნითა და მითვე კელითა: მეზურითა. კელისმოწერა არის დაცული მრთლად“. როგორც აქედან ჩანს, საბუთი რესტავირებული ყოფილა ადრე.

თარიღი: ქრონიკონი რბ (102), მეფობის ინდიკტიონი მეორე.

გამოცემები: [28] ქრონიკები, გვ. 221 (შემოკლ. ე); [9] ისტ. საბ. II. გვ. 3 (კ).

--- მიცემული და --- ძეთა კერძი იყო და ხაზინადრისა ოდენ ხანი ბირთუელსა --- რა საწუთრომან მისი ბეგა[რა] არ დაიკლო, მისად შედ[ე]გად ჩუენ, მეფეთა-მეფემან ალექსანდრე და ძეთა ჩუენთა: ვახ-ტანგ და დიმიტრი და ძმათა ჩუენთა: ბაგრაატ და გიორგი.

თქვენ შემოგნირეთ და მოგაწესნეთ ატენის ჯეკს, სიონისა უკანით, ზუარი გაგნიაურა მისითა მეზურითა, ნყლითა, საწნებლითა და მისითა მიმდგომითა და სამართლიანითა მზღერითა, საწმრითა და უწმრითა ყოვლითა, მკუიდრად, სამამულოდ და შეძუელებით. და, ვითა ვერავინ მკადრე არის, აგრე უცილებლად ყოვლისა კაცისაგან, განგრძეობისათუის დღეთა ჩუენთა და ძეთა და ძმათა ჩუენთასა, წარსამართებლად მეფობისა ჩუენისა და მოსატევეებლად ცოდვათა ჩუენთასა.

ასრე და ამა ნესითა შემოგუიწირავს და მოგუიწესნებია, რომე ყოველთა წელიწადთა, სეკდენბერსა რეასა, შობასა ყოვლად წმიდისა ღ(მრ)თისმშობელისასა, ჩუენთუის კარლებულსა აღაპსა გარდაიწდიდეთ ყოვლითურთ უნაკლულსა. და ერთი აღაპი მეორესა კუირიაკესა წმიდათა ორმოცთასა ხაზინადრისა გ(იორ)გისათუის გარდაიწდებოდეს: პირველვე მისთუის გაჩენილი იყო თქუენგან და ერთი აღაპი ღმრთისმშობლობისა, მეორესა დღესა ბირთუელისათუის გარდაიწდებოდეს. და ესრეთ შეინირე ჩემმიერი მცირე ესე სამსახური, ვითარცა ოდესმე შეინირენ მწულილნი იგი.

და ნუმც[ა] ვისგან იკადრების შლად და ქცევად და გამოჴუებად ჩუენგან* გულსმოდგინედ წალწნისა და შეწირულისა ამის. და ვინც და რამანცა გუარმან, ანუ კაცმან ანუ დიაცმან, ანუ უზედაესმან, ანუ უქვედაესმან, გამოაჴუას და შეცვალოს, შემცაიცვალეების სჯულისაგან ქრისტიანეთასა, შემცაედების ძრწოლა კაენისი, შიშთვილი იუდასი, მეხდატეხილობა დიოსკორესი, დანთქმა დათან და აბირონისია და ასდამერვისა ფსალმუნისა წყევა მას ზედამცა დაესრულების. ნურათამც[ა] სინანულითა იქნების ჯოჯოხეთით წსნა სულისა მისისა; რისხავსმცა მამა, ძე და სული წმიდა და ჩემთამც[ა] ბრალთა მზღველია წინაშე ღ(მრ)თისა.

დაინერა სიგელი ესე ჩუენი ინდიკტიონსა მეფობისა ჩუენისასა მეორესა, ქ(რონი)კ(ონ)სა რბ, ჴელითა ფრად ცოდვილისა და ყოველთა კაცთა უნარჩევებისა დემეტრე მარკოზისშვილისათა.

ხვეულად:

ქ. მე, მეფესა ალექსანდრეს, შემწირავს ჩემითა ნებითა.

¹ შემოგნირეთ თქვენ თ. ¹ სიონსა თ. ² გაგნიაური თ. ² მეზურითა - თ.

³ სეკდენბერსა თ. ¹⁰ გარგალებულსა თ. ¹¹ ბირთველისათუის თ. ²² ნურათამც კ. ²² ჩემთამც კ. ²² მარკოზის შვილისათა კ.

* ს. კაკაბაძის შენიშვნა: „ეს სიტყვა სტრიქონს ზევით ჩამატებულია“. იგივე შეუნიშნავს სინოდ. კანტორის დედნის აღწერს (იხ. ზემოთ).

1415. დანერგილი გუგუნა ხაჩიშისძისა
კათოლიკოს ელიოზისაძმი

დედანი მოღწეული არ არის. სინოდის კანტორის ფონდში ინახებოდა XVII ს. პირი (№რმ-140), რომელიც შეტანილი იყო ამ ნომრით მცხეთის საბუთების პირების ზელნაწერ წიგნში (სინოდის კანტ. №507), დაიკარგა 1915-1916 წწ. ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს. მოგვეპოვება XVII ს. პირის გამოცემა და პირის პირი.

თ. ჟორდანიამ 1897 წ. გამოსცა ძლიერ შემოკლებით XVII ს. პირი: „1415 წ. – მცხეთის XVII საუკუნის ნუსხა №რმ“ (ჟ).

ქვეყნდება პირის მიხედვით, რომელიც გადაწერილია 1848 წელს ზემოხსენებული XVII ს. №რმ პირიდან ს. ტაბიძის მიერ – პირის პირი: E 73, ფფ. 67 (სპბაი). ესარგებლობთ საურ. კაკაბაძის გადმოწერილით, რომელიც ინახება კ. კეკელიძის სახ. ზელნაწერთა ინსტიტუტში.

როგორც გამოცემიდან და პირიდან ჩანს, დედანს დასაწყისი კლება XVII საუკუნეშიც, როცა ის მცხეთის საბუთების პირების წიგნში შეიტანეს.

თარიღი: ქრონიკონი რგ (103).

გამოცემა [28] ქრონიკები, II, გვ. 223 (შემოკლ. ჟ); [34] ГДИНА, N 382, с. 252 (აღწ.).

თქ(უ)ენ, კათოლიკესა საყდარსა და მას შ(ინ)ა ლ(მრ)თიე-
ადმართებულსა სუტტსა ცხოველსა, კუართსა საუფლოსა და მისსა მჟყ-
რობელსა ქართლისა კ(ათალიკო)ზსა ელიოზს და მცხეთისშკლთა, მე,
ჯაჩიშისძემან გუგუნამ(ა)ნ, კადრეთ და შემოგწირეთ ჩემის სულისა
სამლოცველოდ ჩემი მკვდრი სათიჯეს და კურძეულისა ბოლოსა მისითა
სამართლიანითა მზღურითა. შემოგწირეთ მკვდრად და სამამულედ, უცილო-
ბელად ყ(ოველ)ის ადამიანისაგან, ვერავინ გეცილებოდეს.

და ვინც შემოგეცილოს, ლ(მერ)თმ(ა)ნ და კათოლიკე საყდარმ(ა)ნ იგი
შეცვალოს ორსავე ცხოვრებასა და ჩემთამცა ბრალთა მზღუტლია ნ(ინაშ)ე
ლ(მრთის)ა. და ვინ დაამტკიცოს, ლ(მერ)თმან მისი გაგებული ყ(ოველ)ი დაამტ-
კიცოს.

დაინერა ქ(რონი)კ(ონ)სა რგ, ჴელითა მწიგნობრის[ა] მახარობელისათა.

ხელრთვა:

მე, გუგუნას, ჩემითა ნებითა მიკადრებია და მომიხსენებია.

¹ კათოლიკე სპბაი. ² და მას შინა... ქართლისა – ჟ. ³ და მცხეთის შვილთა – ჟ. ⁴ და შემოგწირეთ – ჟ. ⁵ მისითა... დაამტკიცოს – ჟ. ⁶ მიკადრებია და მომიხსენებია] დამამტკიცებია ჟ.

1417. 29 სექტემბერი. სიგელი ალექსანდრე მეფისა
სუბგატ ურდოველასშვილისადმი

დედანი: ხეც, Ad-1601; ქალღი, 42×17; დაზიანებული; თანაკლული; განკეთილობის ნიშანი: ორწერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ, ტექსტის დამთავრებისას კი დასმულია ასეთი ნიშანი (: - :); საბუთს პირველსა და მეორე სტრიქონებს შორის სინგურით, ასომთავრულად მიწერილი აქვს ძველი საარქივო-სააღრიცხვო ნომრით „სპო“ (289). ამ ნომრით პირი შეტანილი ყოფილა მცხეთის საბუთების პირების წიგნში (№507), რომელიც დაიკარგა. გამოსცა ფ. რედ. ბ. ლ.

პირი: სეა, ფ. №1753, №4, ფ. 2, ისტორიკოს გ. ბოჭორიძის გადაწერილი.

თარიღი: ქრონიკონი რე (105), სექტემბერის კთ (29), მეფობის მეექვსე ინდიკტიონი.

გამოცემა:

[28], ქრონიკები, II, გვ. 223-224 (შემოკლებით XVII ს. პირი). (ფ).

[ჩუენ, მეფეთა-მეფემან ალექსანდრემ]² და ძეთა ჩუენთა: ვახ-
ტანგ, დემეტრე, გ(იორგ)ი, [და]³დავით ესე სიგელი ამისად ნიშ-
ნად [გი]‘ზოძეთ თქუენ, ჩუენისა კარისა მნიგნობარსა, მი⁴შურიბსა ურ-
დოველას შვილსა სუ[მ]ბატს. პირველად[ა]ც⁶ მამისა თქუენისათვის
სიგლითავე გ⁷უებოძა ძაგანაკორნათა ლაფირასძეული მამუ⁸ლი
მისითა სამართლიანითა შესავლითა, მზღვრ⁹ითა, რაგუარც ძუელითგან
ლაფირასძეთა ჰქო¹⁰ნებოდა.

ან შეგინყალეთ და დაგუსით ლაფი¹¹რასძედ და მათისა გუარისა
ალარაენ იპოვებოდა.

|¹²ან გქონდეს მკუიდრად, სამამულოდ და უცილებლად¹³ ყოვლისა
კაცისაგან, რაგინდარა ძაგანაკორ¹⁴ნანი გაიცნენ, და ანუ სახასოდ
გქონდენ, ლაფირასძე¹⁵ლისა არაენ დაგეცილოს, რაიცა მკუიდრად
ლა¹⁶ფირასძეთა ჰქონებოდეს, აგრევე და მით წესითა¹⁷ შეგინყალეთ
და გიბოძეთ თქუენ, ჩუენისა მი¹⁸ნიგნობარსა, მუშურიბსა (ურდოველა-
სა) შვილსა სუმბატს, შვილ¹⁹თა და მომავალთა თქუენთა ყოველთა. და

² ჩუენთა ფ. და - ფ. ² ამისად ნიშნად. - ფ. ⁴ თქუენ ფ. ჩუენსა ფ. ⁴ თქუენისათვის ფ.

⁶ სიგელითავე გვებოძა ფ. ⁸ მისითა სამართლიანითა... ჰქონებოდა - ფ. ¹⁰ დაგსეთ ფ.

¹¹ მათის ფ. ¹² ან - ფ. მკუდრად ფ. ¹²⁻¹⁵ და უცილებლად... ლაფირასძეულისა - ფ. ¹⁵ რაიცა მკუიდრად... ფ.

თუ რა²⁰დმე სოფელმან მისი წესი არ დაიკლოს და ამი²¹რ სოფლით მამათქუენი გარდაჯდეს, არცა მაში²² შეგიცვალოთ. ასრე, რაგუარაც ჩუენგან შეწყა²³ლებულსა და ლაფირასძედ დასმულსა გ<ა>მართებს, |²⁴აგრე. ნასყიდობით სამკუიდროდ და სამამულოდ გ²⁵უიბოძებია. და ვინ გინდა ვინ ძაგანაკორნათა პატრონი²⁶ იყოს, აგრე ვერავინ დაგეცილოს. და არცა ვის რა საქმე ედევას, |²⁷რაგუარაცა ოქროთა ნასყიდსა გმართებს, ||²⁸თქუენსა გუერდის გუიბოძებია ნასყიდობით, მკუიდრად და|²⁹ სამამულოდ მისითა სამართლიანითა მზღერითა, საძებარ³⁰ითა და უძებარითა, საწმარითა და უწმარითა ყუელათა, რაგ³¹უარაც თავსა სიგელსა შიგა გინერია იმა წესითა.

ვინც და რამანც შემდგომად ჩუენისა გუარისა კაცმ³²(ა)ნ ნახოთ, მტკიცედ ბ(ოძე)ბულსა ამას ჩუენსა ნუ ვინ უ³³შალავთ, თუინიერ შეწეენისა და თანადგომისა მე³⁴ტსა.

დაინერა ინდიკტიონსა მეფობისა ჩუენისა მე³⁵(ე)ქუსესა, ქ(რონი)კ(ო)ნსა რე, სეკდებერსა კთ, ჳელითა³⁷ კარისა (ჩუენისა) მწ(ი)გნობარისა ბეთლემისძისა სოკ³⁸რატისითა.

დამტკიცება ხვეულად:

ვამ³⁹ტკიცებ.

²⁰⁻²⁶ ლაფირასძედ - ლაფირასძედ... თანადგომისა მეტსა - ე. ²² დასმულსა ნსხ.
²⁸ ჩუენსასა ე. ²⁶ ქ²⁷ კს ე. ²⁷ ჩუენისა - ნსხ. ჩუენისა ე. მწიგნობრისა ე. ³⁸⁻³⁹ ვამტკიცებ - ე.

1419. 22 სექტემბერი. სიგელი ალექსანდრე მეფისა
სვეტიცხოვლისადმი

დედანი: ხეტ, Ad-1839; ქაღალდი, აქვს ჭირნიშანი; გრაგნილი; 5 კუფი; 242×29,5; 1) 74×29,5; 2) 42×29,5; 3) 41×29,5; 4) 42,5×29,5; 5) 43×29,5; კუფები ერთმანეთზე გადაწყებულა. დაზიანებული, თენაკლული; განკვეთილობის ნიშანი: სამწერტილი დასმულია ყოველი სიტყვის შემდეგ, ყოველი სტრიქონის დასაწყისში და ბოლოს, მესამე და მეოთხე სტრიქონებს შორის ნუსხურად სინგურით მიწერილია საარქივო-საადრეცხო ნომერი — „დაიწერა კა“. „კა“ — მთავრულადაა.

პირი: სპაი, E-73, ფფ. 15-20.

თარიღი: ქრონიკონი რზ (107), სექტემბრის კბ (22), მეფობის მეხუთე ინდიქტიონი.

გამოცემა: [28], ქრონიკები, II, გვ. 224 (ე) (შემოკლებით)*; [34] ГДИНА, № 4, გვ. 61. (პირ. აღწ.).

საბუთის v-ზე XVIII ს. ხელით შეცდომით მოწერილია სხვა საბუთის სათაური მხედრულად:

„ქ. ალაიანისა და ქადაგიანისა და ქსნის კონისა და მეფის ალექსანდრესაგან შემოწირული.

ქ. სიგელი ალაინიანისა და ქადაგიანისა. ქსნის კონისაჲ ამაში სწერია კარგადა.

ქ. ალაიანის სიგელი“.

ნამდვილად საბუთი ეხება არა „ალაიანის, ქადაგიანისა და ქსნის კონის“ შეწირულებას, არამედ „ქვეყანა ტურათა და აგარას“ შეწირულებას.

[---] ხოლო მიუნდომელობით ცნობილით [ა ----] |² [---] ცათანი, თუნიერ გარე შეიმოსა სახიერებით ვერ მის [ც----|³ცნობად და თუალათ-შედგმად, რომელსა ცანი ვერ დაიტევენ და წესნი ანგელ⁴ოზთანი უძრნიან, რომელსა ქუაყანა, ვითარცა გუგა, ეგრეთ გარეშემოუნერია⁵უსაზღვრო, განუცდელი, გარეშემოუნერელი, ურაბამო, ურაულო, ყოველგან⁶ყოფი და ყოველთა მხედი, მზადი და წარმომარსებელი ყოველთა ყოფილთა და ყოფადთა.

|⁷ ეჰა, ვითარ ქსნისათვის ჩუენ ცოდვილთასა საშოსა შენსა უთესლოდ, უხრწნელად, |⁸ შეურევენელად და შეუგინებელად დაიტიო დაუტევენელი ცათა და ქუეყანისა და თბითა⁹ ეაცობრივითა შემოსილ იქმნა, რომელმან წამისყოფით დაჰბადნა ყოველნი არსნი, |¹⁰ვითარ მონათა თანა შერაცხილად შეე;

* თ. ყორღანის მიერ გამოცემულია საბუთის XVII ს. პირი. რედ. ბ. ლ.

ვიტყუი ღ(მრ)თეებასა და კაცებასა ორითა¹¹ ბუნებითა სრულითა, რომლისა შობასა ანგელოზნი, ვითარცა ღ(მერ)თსა, მოგუნი,¹² ვითარცა მეუფესა, ვარსკულავნი, ვითარცა დამბადებელსა, ერნი ვითარცა შემოქმედესა და¹³ მწყემსნი, ვითარცა მონასა მსახურებდეს; რომელსა ევენებოდა, ვითარცა კაცსა და თავს იდევ¹⁴ ჩუენ ცთომილთათუის შიმშილი, წყურვილი, ნავლულისა სუმა, ყური¹⁵ლის ცემა და სამსჭუალთა მიერ გუერდსა მოწყვლა.

ეჰა, რომლისა მიერ აღიწოცა¹⁶ ყოველივე მომყურიტოვნება და უსჯულობა.

ცხედარო სოლომონისაო, რომელსა¹⁷ ზედა განისუენებენ სამოცდაათნი ძლიერნი; ასულო დავითისო, რომელი შეყურებ¹⁸ულ იქმენ ძისაგან შენისა, რომელი-ეგე ადამს ემამე და დედა ექმენ ევას; დედაო და¹⁹ ქალწულად მშობელი ემმანოელისო, რომელი-ეგე, სამნლის მიყვანებულ იქმენ²⁰ ტაძრად; ტაძარო სულისა წ(მი)დისაო, მახარებელო ევას ნაშობთა ბრალეულთაო; ²¹ბნელისაგან წყუდიადისა ნათლად მომყუანებელო, არა მუცლით ქალწულო, ²²გარნა სულისა მიერ წ(მი)დისა, ნათლად მოცემისა და ჩუენდა ზღუდედ გამორჩეულო, ²³წარმმართველო მეფობისა ჩუენისაო; დიდებო და სიმტკიცეო სკიპტრა-პორფირისა ²⁴და გუირგუინისა ჩუენისაო.

ყოვლად წ(მი)დაო და ყოვლად საშინელო მეტეხთა, ხახულისა²⁵ და ვარძ{ი}სა ღ(მრ)თისმშობელო, მეოხებითა და შუამდგომელობითა თქუენითა²⁶ მევედრებელმან და მსასოებელმან ძისა თქუენისამან და მონდობილმან ცვა-ფარვათა²⁷ თქუენთამან, განმეარტებელმან ლიხთ-იმერისა და ლიხთ-ამერისამან, ორისავე სამეფოსა²⁸ მტკიცედ და შეურყეველად მპყრობელმან აფხაზთა და ქართველთა მეფეთა, მეფეთა²⁹-მეფემან ალექსანდრე და თანამეცხედრემან ჩემმან, დიოფალთა-დედოფალმან³⁰ თამარ, და ძეთა ჩუენთა, სახემონაზონებით შემვრდომმან და მსასოებელმან თქუენმან³¹, და ინებოს ზენამან განგებამან აურაცხელისა წყალობისა თქუენისამან, განმზადებუ³²ლმან აღსლუად ხარისხსა წ(მი)დათა მღელთ-მოძღუარათასა, დღეს მონაზონმან³³ დავით და ძმათა მისთა: ვახტანგ, დიმიტრი და გ(იორ)გი და ძმათა ჩუენთა; ³⁴ბაგრატ და გ(იორ)გი. რაოდენი ქება და მადლობა შეეცნირთ თქუენდა ³⁵მომართ, ვითარი ქევისის საქმე ვქმნეთ წ(ინა)შე ძისა შენისა, ჩუენდა მომართ ესრეთ³⁶ წყალობააურაცხელისა, ვითარცა ესერა, დღეს ბრწყინვენ ოთხნივე კედარნი³⁷ სამეფოსა ჩუენისანი; და შეწეენითა და წინამძღურობითა ძელისა ცხოვრებისათა³⁸ აგარის ნათესავნი მტერნი და წინააღმდეგომნი ქრისტიანეთანი სამარადისოდ ³⁹ლტოლვილ და უკუნეცეულ არიან და ნებებითა თქუენითა ვერავინ მკადრე არს წინა⁴⁰აღდგომად ჩუენდა;

არამედ ჩუენცა ვიგემეთ და გულისწმა ვყავით და ვცანთ ⁴¹მოწყალეა ძისა შენისა, ვითარ შეიწირნა მწულილნი იგი. და ჩუენცა არა ⁴²სასონარკუეთილ ვიქმენით და რადამცა უკუილაგმა გონება ჩუენი სამსახურებელად ⁴³სუეტისა ღ(მრ)თივ-ალმართებულისა, კუართისა საუფლოსა, რომელ იქსოვა ჯელთაგან ⁴⁴ყოვლად უზრწნელთა და მირონისა ღ(მერ)თმოყფელისა და ვითარ სამართლად ⁴⁵გუმართებდა, ეგრეთ ჯერ-გუიჩნდა. გულსმოადგინებით ჯელ-ყავით და გამოწულილ⁴⁶ვით ვიძიეთ

და ვცანით, რომე მათ სულკურთხეულთა პაპთა და მამათა ჩუენთაგან⁴⁷ ძუელითგან სურვილით და წადიერებით ქუეყანა ტურათა და აგარა შენირული⁴⁸ და მოვსენებული ყოფილიყო და ამისა შემდგომად საქმეთა რათმე შემოსრუ⁴⁹ლობისაგან და ჟამთა შლილობა-ქცევისაგან ხან რა-ოდენმე შესცულოდა, აღარა⁵⁰ ჰქონდა და ან მანეე ჯერმჩინებელმან წყა-ლობისამან გულისჴმა გუიყო ლუნა⁵¹ სულისა ჩუენისა;

და ან, ახლად ამა სიგლითა დაგიმტკიცეთ და მოგაჴსენეთ⁵² თქუ-ენ, წინათვე წინასწარმეტყუელთაგან მოსწავებულსა, ქრისტიანეთა განმანათლებ⁵³ელსა კათოლიკე საყდარსა, აღმავსებელსა სუეტსა ღ(მრ)თივ-ალმართებულსა, კუართსა⁵⁴ საუფლოსა, რომელი იქსოვა ჴელთა-გან ყოვლად უხრწნელთა და მირონსა⁵⁵ ღ(მერ)თმყოფელსა: მეზხრანს ქუ-ეყანათანი ტურათა და აგარა მისითა მი⁵⁶მდგომითა მთითა, ბართთა, წყლითა, წისქულითა, ველითა, ვენაჴითა, ჭალითა, სათიბითა, ⁵⁷ ტყითა, სანადიროთა, შესავლითა და გამოსავლითა, საძებრითა და უძებრითა და მისითა სამართ⁵⁸ლიანითა მზღვრითა საჴმრითა და უჴმრითა, ყუელათა და მისითა საკონითა ადგილითა. ⁵⁹ ასრე, რომე, რაგუარაც დედაქალაქსა მცხეთას არავისგან კადრებულა კონისა ჩადგმა, ⁶⁰ აგრევე ამა ჩუენგან მოვსენებულსა და შემოწირულსა ტურათა და აგარას ვერაინ⁶¹ ჩადგას კონი, ვერ უზედაესმან და უქუედაესმან; რამცა სრულად და უკლებლად შემოგუწინრა⁶²ვს და მოგუიჴსენებია, რაცა და რასთანაცა მისი მიმდგომი არის და ვითა არავინ ⁶³ ღირსა, აგრე უცილებლად ყოვლისა კაცისაგან მოგაჴსენეთ.

და ახლად შემოგწირეთ თქუენ, ⁶⁴ დიდსა და ცათა მობაძაქსა ახალსა იერუსალემსა და სამკუიდრებელსა ჩუენსა მცხეთასა⁶⁵ დედაქალაქ-სა, კათოლიკე საყდარსა და მას შინა სუეტსა ღ(მრ)თივალმართებულსა, კუართსა საუფლოსა⁶⁶ და მირონსა ღ(მერ)თმყოფელსა წარსამართებლად მეფობისა ჩუენისა და ნუგეშინისაც⁶⁷ემელად სულისა ჩუენისა დღესა მას საშინელსა და ზარისსაჴდელსა, რაითა გუიოხო წ(ინა)შე⁶⁸ მსაჯულისა და დაგუიცვნე ჩუენ და თანამეცხედრე ჩუენი, პატრონი დედოფალი თამარ⁶⁹ და ძენი და ძმანი ჩუენნი ორკერძოვე მტერისა საბრჴეთა და ყოველთავე საენებელთაგან.

⁷⁰ და აჰა, თქუენ, წ(მი)დანო მღდელთმთავართა-მთავარნო, ყოვლად პა-ტიოსანნო, ⁷¹ მიხსგავსებულნო და თანამერაბამენო წმიდათა მღდელთმოძ-ლუართანო⁷² ბასილის და გრიგოლისნო, ქართლისა ქ(ათალი)კ(ო)ზნო: ელიოზ და ან მის მიერ⁷³ შეყვარებულო, ვითარცა პავლე ტიმოთეს მიერ და მეურნალო და ნუგეშინისმც⁷⁴ემელო სულისა ჩუენისაო, ქათალიკოზო და მთავარეპისკოპოსო მიქაელ, ⁷⁵ ნუმცა დავინყებულ ვიქმნებით თქუენ მიერ მსხუერპლ-შემწირველობათა და⁷⁶ ლოცვათა და ღ(მრ)თისა მიმართ ვედრებათა შინა თქუენტა, რაითა მექმნას მე⁷⁷ წამალ და ემპლესტრო და სილოამებრ აღმეხილნენ თუალნი გონებისა ჩემისანი, ⁷⁸ გარნა ესეცავე სათანადოი არს და ამასცა მკადრე ვიქმენ მცირითა ამით⁷⁹ პიტკითა. ესე რაცა შემომწინირავს და მომიჴსენებია, მის ჟამისა შედეგად ვიგულეე ოდეს⁸⁰ მძლავრი იგი და ურწმუნო თემურ წარმოემართა დიდითა ულუსითა⁸¹ აღმოსავლეთით კერძო, ქუეყანით სამარყანით, არათუ ჩუენსა მეფობა-

სა და პატრი⁸²ონობასა შიგან, უწინარეს ჩუენსა სხუათა მეფობასა და პატრიონობასა. და⁸³ მრავალნი მისისა და ჩუენისა სჯულისა კაცნი დაჯოცნა და ტყუე-ყვნა და მრავალნი თემნი⁸⁴ და ქუეყანანი უჭმარ და ოჯერ-ყუნა და საქართველოსა საყდარნი, მონასტერნი ⁸⁵ და ეკლესიანი დააქცივნა და საყდარი დედაქალაქი მცხეთა დააქცია.

ან, მე, თქუენმიერთა ⁸⁶ ცვა-ფარვითა და წყალობითა მეფეთა-მეფემან ალექსანდრე, ოცდაოთხისა წლისამან ⁸⁷ ჯელ-ვყავ შენებად კათოლიკე საყდრისა დედაქალაქისა მცხეთისა შენებად და ესრეთ ძალმნე⁸⁸მექმენ, რომელ სამარადისოდ უხუად მფენი ხარ წყალობისა, ვითარცა ისო ნა⁸⁹ეცისა. არა თუ ჩემმიერისა რასამე სამართლისათუის, არამედ მსგავსად მონყალებისა და⁹⁰ ძოირ-უჯსენებლობისა თქუენისათუის ნუ მოიჯსენებ ცოდვათა ჩემთა და სრულ-ყავ სანა⁹¹დელი ესე ჩემი. და ოდეს ვინყე საყდრისა ამის შენებად, ამავე უამსა შიგან დადგინებუ⁹²ლ იქმნა პატრიქად და მღდელთმთავრად სულისა ჩუენისა მოურნე და მოძღუარი, ⁹³ჩუენ მიერ სასოებითა შეყუარებული და პატივცემული მიქაელ:

და თუ ვის რა ამა ჩუენგან შენირუ⁹⁴ლისა და მოჯსენებულისა/ყ(ო)ლად (!)/* ტურათა და აგარისა გაცემულობისა წიგნი და ნიშანი ჰქონდეს, ⁹⁵ყუელა სიგლითა ამით გაგუიცუდებია და მტკიცე ოდენ არის.

ან, ვინცა ნახოთ⁹⁶ ბ(რძანე)ბაი და სიგელი ესე ჩუენი შემდგომად ჩუენსა მომავალთა მეფეთა და დედოფალთა, ⁹⁷ერისთავთ-ერისთავთა, კარისა ჩუენისა ვაზირთა და მოურავთა, უზედაესთა და უქუედაესთა, ⁹⁸ყოველთავე დაუმტკიცეთ და ნუვინ უშალავთ მტკიცედ ბ(რძანებ)ულსა ამას ჩუენსა და ნუცა⁹⁹კარას ვინ დააკლებთ, ნუ დიდსა და ნუ<ა>მცირესა, თუინიერ შენეენისა და თანადგო¹⁰⁰მისაგან მეტსა.

და თქუენ, წ(მი)დანო მღდელთ-მოძღუარნო, ქართლისა და აფხაზეთისა ქ(ათალი)კ(ო)ზნო¹⁰¹ და ყოველნი მღდელთმოძღუარნო, უჯუარობით დაუმტკიცეთ. და¹⁰² ვინცა და რამანცა გუარმან კაცმან, უზედაესმან ანუ უქუედაესმან ჯელ-ყოს შლად და ქცე¹⁰³ვად ამის დანერილისა რასაცა მიზუისა შემოღებითა, შე-მცა-იცვალეზის სჯულისაგან¹⁰⁴ ქრისტიანეთასა. რისხავსმცა მამა, ძე და სული წმიდა და ყოველნი წ(მი)დანი ლ(მრ)თისანი, ¹⁰⁵ზეცისა და ქუეყანისანი, და ასდამერვისა ფსალმუნისა წყევასა მას ზედამცა სრულ-ჰყოფს¹⁰⁶ ლ(მერ)თი, და ჩემთამცა ბრალთა მზლველია წ(ინა)შე ლ(მრ)თისა; და ვინ დაამტკიცოს, ლ(მერ)თ(მა)ნ ყოველი ¹⁰⁷გაგებული მისი მტკიცე-ყოს.

დაინერა სიგელი ესე ჩუენი ქ(რონი)კ(ო)ნსა რზ, სეკდენბ¹⁰⁸ერსა კზ, ინდიკტიონსა მეფობისა ჩუენისასა მეხუთესა, ჯელითა ფრიად¹⁰⁹ ცოდვილისა და ყოველთა კაცთა უნარჩევებისა დემეტრე მარკოზისშვილისათა.

დამტკიცება ხვეულად:

¹¹⁰ქ. დავამტკიც¹¹¹ებ და შემნე ვარ¹¹² ჩუენისა სიგლისათუის.

¹ ოთხუთხოვანი საშუალო ზომის ბეჭედი მხედრული ლეგენდით: „მ(ო)ნა ლ(მრ)თისა ალექსანდრე“. წარწერის ზემო მხარეს გამოხატულია ჯვარი და სამეფო გვირგვინი.

* ტექსტისაგან განსხვავებული მოგვიანო ხელით.

1420. 10 სექტემბერი. სიგელი ალექსანდრე მეფისა
სვეტიცხოვლისადმი

დედანი ინახებოდა სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთებში (№3), აქვე დაცული იყო პირი XVII ს. ჩაწერილი სეა (191) ნომრით მცხეთის საბუთების პირების წიგნში (№ 507). ორივე დოკუმენტი ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წწ. მოგვეპოვება დედნის გამოცემები, პირები, შინაარსი.

ქვეყნდება ს. კაკაბაძის 1913 წლის გამოცემის მიხედვით: „სიგელი მცხეთისა №3. დაწერილია ქაღალდზე ზომით 78 1/2X28 1/2 სანტ. თავი აკლია“. (კ).

თ. ჟორდანიას 1897 წ. წლის გამოცემა: „ქაღალდზე მხედრულად დაწერილი სიგელი მცხეთისა №3 (და ზუტური ნუსხა მისი ჩსსა). სიგელს თავში რამდენიმე სტრიქონი აკლია“.

პირი გადაწერილია ს. კაკაბაძის მიერ 1913 წელს გამოცემის მიზნით: სეა, 1449-1513. როგორც ამ პირიდან ჩანს დედანში განკეთილობის ნიშნად იყო სამი წერტილი (ნსს).

დედნის შემოკლებული შინაარსი შესრულებულია 1818 წელს: სეა 1451 – Книга гуджаров, I, მცხ. №3, გვ. 1 (К. რ.). IV – გუჯარათა აღწერილობის დავთარი, მცხ. № 3, გვ. 1. „დოკუმენტსა ამას აქვს თავი მოხეული, ოცდამეცხრამეტეს სტრიქონში ლექსი ესე: ნუმცა დავიწყებულ ვიქმნები თქვენ მიერ, აქვს გარშემო ხაზშეშვით დაწერილი; ორმოცდამეცხრეს სტრიქონში წაშლილ არს კალმით ლექსი ესე: შენებად, ბოლოს ქაღალდი არს მოხეული ისრეთ, რომ კელჩართულობა მეფისა ნახევრად არის გაყოფილი და სხვა ქაღალდი აქვს გაკრული“. როგორც აქედან ჩანს, საბუთი რესტავრირებული ყოფილა ადრე.

პირი გადაწერილია 1840 წ. 15 აპრილს პლ. იოსელიანის ზედამხედველობით, შემოწმებულია დედანთან პლ. იოსელიანისვე მიერ სპბაი H 13, ფფ. 6-8.

პირები გადაწერილია დედნიდან 1846 და 1848 წწ. მ. კოლუბანსკის მიერ: სპბაი, E-95, ფფ. 3-4; H-6, ფფ. 4-5.

თარიღი: ქრონიკონი რმ (108) სექტემბრის ი (10), მეფობის ინდიქტონი მეშვიდე. გამოცემები: [28] ქრონიკები II, გვ. 225 (შემოკლ. ე); (10) ისტ. საბ. III, გვ. 10 (კ); [38]; A. Натроев, Мухет..., 199-200 [34]; ГДИНА № 5, с. 61 (აღწ.).

--- დედა ექმენ ევას, დედაო და ქალწულად მშობელო ემმანოე-
 ლის[ა]ო, რომელი ეგე სამნლ[ის] მიყვანებულ იქმენ ტაძრად; ტაძა-
 რო სულისა წ(მი)დისაო, მახარებელო ევას ნაშობთა ბრალეულთაო,
 5 ბნელისაგან წყუდიადისა ნათლად მომყვანებულო; არა მუცლით, ქალ-
 ნულო, გარნა სულისა მიერ წ(მი)დისა ნათლად მოცემისა და ჩუენდა
 ზღ[უდედ] გამორჩეულო, წარმმართველო მეფობისა ჩუენისა, დიდებაო
 და სიმტკიცეო სკიპტრა-პორფირისა და გუირგუინისა ჩუენისაო; ყ(ოვლა)
 დ წ(მიდა)ო და ყოვლად საშინელო მეტეხთა და ხახულისა და ვარ-
 10 ძიისა ლ(მრ)თისმშობელო, მეოხებითა და შუამდგომელობითა თქუენითა,
 მეედრებელმან და მსასოებელმან ძისა თქუენისამან და მონდობილმან ცვა-
 ფარევათა თქუენთამან, ლიხთ-იმერისა და ლიხთ-ამერისა, ორისავე
 სამეფოსა მტკიცედ და შურყყვეულად მყყობელმან, აფხაზთა და ქართ-
 15 ველთა, დავითიან-ბაგრატიონიანმან, მეფეთ-მეფემან ალექსანდრე
 და თანამცხედრემან ჩემმა, დედოფალთა დედოფალმან თამარ და ძეთა
 ჩუენთა, სათნომან ლ(მრ)თისამან და ჩუენ მიერ ყოვლითურთ სასურველ-
 სანადელმან მონაზონმან დავით, ვახტანგ, დიმიტრი და გ(იორ)გი
 და ძმათა ჩუენთა: ბაგრატი და გ(იორ)გი. რაოდენი ქება და მადლობა
 20 შევსწიროთ თქუენდა მომართ, ვითარი ქველის საქმე ექმნეთ წ(ინა)შე ძისა
 შენისა ჩუენდა მომართ, ესრეთ წყალობააურაცხელისა, ვითარცა ესერა,
 დღეს ბრწყინვენ ოთხნივე კედარნი სამეფოსა ჩუენისანი და შენეენითა და
 წინამძღურობითა ძელისა ცხოვრებისათა, აგარის ნათესავნი მტერნი და
 წინააღმდეგმნი ქრისტიანეთანი სამარადისოდ ლტოლვილ და უკუნქცეულ
 არიან. არამედ ჩუენცა ვიგემეთ და ვცანით მონყალება ძისა შენისა, ვითარ
 25 შეინიერნა მწულილნი იგი და ჩუენცა არა სასონარკუეთილ ვიქმენით; და
 რადმცა უკუილაგმა გონება ჩუენი სამსახურებელად სუეტისა ლ(მრ)თივ-
 აღმართებულისა, კუართისა საუფლოსა, რომელი იქსოა ჴელთაგან ყოვლად
 უხრწნელთა და მირონისა ლ(მერ)თმყოფელისა.

და ვითა სამართლად გუმართებდა, ეგრეთ ჯერ-გუიჩნდა და
 გულსმოდგინებით ჴელ-ვყავით და გამოწულილვით ვიძიეთ და ვცანით,
 30 რომე პირის მნდე ტოხასძე ძუელითგან მკუიდრი მცხეთისშვილი იყო
 და მისითა მამულითა საყდრისა დედაქალაქისა მცხეთისა იყო და ჟამთა
 უკანასკნელობისა და შლილობა-ქცევისაგან შესცულოდა და აღარა პქონ-
 და. და ან, მანვე ჯერმჩინებელმან წყალობისამან გულისწმა-გუიყო ღუნად
 სულისა ჩუენისა და ან, ამა სიგლითა ახლად შემოგწირეთ და მოგაწესენეთ
 35 და დაგიმტკიცეთ თქუენ, წინათვე წინასწარმეტყუელთაგან მოსწავებულ-
 სა, ქრისტიანეთა განმანათლებელსა, ახალსა იერუსალემსა, კათოლიკე
 საყდარსა, სუეტსა ლ(მრ)თივ-აღმართებულსა, კუართსა საუფლოსა და
 მირონსა ლ(მერ)თმყოფელსა მათივე მკუიდრი მცხეთისშვილი პირის მნდე
 40 ტოხასძე ლიპარიტ მისითა მამულითა, სრულად და უკლებად: მთითა,
 ბართა, წელითა, წისქულითა, ველითა, ვენაჭითა, ჴალითა, სათიბითა, ტყი-
 თა, სანადიროთა, შესავლითა და გა[მო]სავლითა, საძებრითა და უძებრითა

* წარმმართველო კ. * მეტეხისა ჟ. ¹⁴ ჩუენმან ჟ. ²⁹ ჴელ-ვყავით კ. ³⁰ რომელ პირის მონდე
 ჟ. ³⁰ მკედრი ჟ. ³² შეცვლოდა ჟ. ⁴¹ გასავლითა კ.

და მისითა სამართლიანითა მზღვრითა, საჭმრითა და უჭმრითა, ყუელათა, მკუიდრად და შეძუელებით, და ვითა ვერავინ მკადრე არს, აგრე უცილებლად ყოველისა კაცისაგან წარსამართებლად მეფობისა ჩუენისა და ნუგეშინისა ცემელად სულისა ჩუენისა დღესა მას საშინელსა და ზარისსაჲდელსა, რაითა გუიოხოს ნ(ინა)შე მსაჯულისა და დაგუიციენ[ს] ორკერძოვე მტერისა საბრჯეთა და საენებელთაგან.

აჰა, თქუენ, ნ(მიდა)ო მღდელთმთავარო და შესავედრებელო სულისა ჩემისაო და ყოვლად პატიოსანო და თანამერაბამეო ნ(მი)დათა მღდელთმოდლუართაო, ბასილი და გრიგოლისო, ქართლისა ქათალიკოზო მიქაელ, ნუმცა დაეინყებულ ვიქმნები თქუენ მიერ მსხუერპლშემწირელობათა შინა თქუენთა, რაითა მექმნას მე წამალი და ემპლესტრო და სილო-ამებო აღმეხილნენ თუალნი გონებისა ჩემისანი.

ესე საქმე მის ჟამისა შედეგად ვინყე, ოდეს მძლავრი იგი და დიდისა ულუსისა პატრონი, აგარის მონათესავე თემური წამოემართა აღმოსავალით კერძო ქუეყანით სამარყანით და მრავალნი თემნი და ქუეყანანი ოკერყუნა და საყდარნი და მონასტერნი და ეკლესიანი დააქცივნა და საყდარი დედაქალაქი მცხეთა დააქცია არა თუ ჩუენისა პატრონობისა და მეფობისა ჟამსა, უწინარეს ჩუენსა, სხუათა მეფეთა ჟამთა შიგან. და მე, მეფეთა მეფემან ალექსანდრე, ოცდოთრისა წლისამან სურვილით და წადიერად ჯელ-ყავე შენებად საყდრისა მცხეთისა და შენ, ყოველთა არსთა შემოქმედო და დამბადებელო ღ(მერ)თო, სრულ და მტკიცე-ყავე სანადელი ესე ჩემი. და ამავე ჟამსა დაიდგინა პატრიაქად სასო და შესავედრებელი სულისა ჩემისა ქათალიკოზი მიქაელ, რომელმან მრავალი ილუანა და ვიდრე სრულებადმდე საყდრისა ამის ილუნის შენებისათუის და სრულქმნისა. და ამასვე ქართლისა ქათალიკოზსა მიქაელს შევედრეთ ჩუენ მიერ სასურველ-სანადელი ჩუენი, მონაზონი დავით. და, უკეთუ ინებოს მოწყალება მან ღ(მრ)თისამან, მშუიდობით და უწნებელად ეგოს და განუგრძდენ დღენი ღ(მრ)თისმსახურებასა შინა, მის მიერვე ჯელდასხმულ იქმნას.

დაინერა სიგელი ესე ჩუენი ინდიკტიონსა მეფობისა ჩუენისასა მესუიდეხა, ქ(რონი)კ(ონ)სა რჴ, სეკდენბერსა ი, ჯელითა ფრიად ცოდვილისა და ყოველთა კაცთა უწარჩევნისა დემეტრე მარკოზისჴვილისათა.

ასრე და ამა პირითა შემოგუწინირავს. ციხეს დგომას[ა] და ლაშქარწადირობასა ნუ დაგუაკლებენ[.]

„ხვეულად ხელმონერა“.

მეფედ-მეფე ალექსანდრე ვა[მტკიცებ].

⁵ მსახულისა და დაგუიციენ კ. ¹⁴ თემური ჟ. ¹⁶ ოკერ-ყუნა ჟ. ¹⁸ ჟამსა - ჟ. ჩუენსა - ჟ. ²⁴ დასრულებამდე ჟ. ²⁴ შენობისათუის ჟ. ²⁵ მიერი სურვილი ჟ.

* „ხვეულად ხელმონერა“ შენიშვნა კ.

²⁵ „მეფედ მეფე ალექსანდრე ვამტკიცებ“ ნსხ. - კ; „მერე ხვეულად დამტკიცებულა მეფის ალექსანდრეს მიერ“ ჟ; „ხელმონერილ არს შემწირეელისაგან - „ვამტკიცებ ალექსანდრე“ K. r.

1420. დანერილი ფრიდონა ქადაგისძისა ძვთახვევისადმი

დედანი ინახებოდა სინოდის კანტორის „ქებათახვევის“ მონასტრის საბუთებში (№52). დაიკარგა ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წწ. მოგვეპოვა XVII ს. პირის გამოცემა და შინაარსი.

ქვეყნდება თ. ჟორდანის 1897 წლის გამოცემის მიხედვით: „თავმოგლეჯილი ხუცური სიგელი სინოდის კანტ. №51“. აქ თ. ჟორდანია უშვებს მექანიკურ შეცდომას, უ. ი. №52.

თარიღი: ქრონიკონი რმ (108).

თ. ჟორდანია საბუთს ათავსებს შეცდომით 1472 წლის ქვეშ, რაც იქიდან წარმოიშვა, რომ სინოდის კანტორის გუჯარათა წიგნში (K. r., წ. I), რომლითაც სარგებლობდა თ. ჟორდანია, №51 საბუთს გრაფაში თარიღად უწერია რა — 1472 (რომელიც სხვა საბუთია). გადმოწერის თუ შემოწმების დროს მას შეეცვალა უბრალოდ ნომრები. მომდევნო №52 არის ნამდვილად წინამდებარე საბუთის ნომერი, რომლის შინაარსი მოთავსებულია იქვე, გვ. 98.

გამოცემა: [28] ქრონიკები II, გვ. 290 (შემოკლ. ჟ.).*

[ლ(მრ)თის მშობლი]სა მარიამისითა,

ესე წიგნი [გკადრე შენ, ქვათავევისა]** ღმრთისმშობელსა და თქუწნს... წინა დამკვდრებულ[ლ]თა დეკანოზსა და კანდელასა... [მე], ქადაგისძემან ფრიდონამა და ჩემმა ძმამა ამილბარმან. ამა პირსა ზედა, რომე დეკემბერსა ათსა კარგაღებულსა აღაპსა გარდაიწდიდეს აბრაამისთჳს....

ქ(რონი)კ(ონ)ს რმ.

თ. ჟორდანისა ეს გამოცემა დანერილობის მიხედვით (ხუცური, „თქუწნს“, „დამკვდრებულთა“ და სხვ.) არის XVII ს. პირის („ნუსხის“) და არა დედნის („სიგელის“) გამოცემა (ბ. ლ.).

** აღდგენილია თ. ჟორდანისა მიერ.

[1420-1425]. დანერვილი გერასიმე მანუშერელისა
კათალიკოს მიქაელისადმი

დედანი, ზეც, ფ. Ad-522, ქალაქი, 38×25 სმ; განკეთილობის ნიშნად ნახპარია
ორი წერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ (ნსხ).

ვათარიღებთ კათალიკოს მიქაელის ზეობით 1420-1425 წ. ვერდნობით ჩვენს
მიერ დადგენილ კათალიკოსთა ქრონოლოგიას (იხ. ბიბლ., №№16, 17). ქრ. შარაშიძე
და ი. დოლიძე საბუთს ათარიღებენ 1414-1426, თ. ჟორდანია – 1420-1428. აღნიშნული
დათარიღებანი მცდარია, რადგან ავტორები ვერდნობიან მიქაელის დაუდგენელ
ქრონოლოგიას.

საბუთის შინაარსი შესრულებულია 1818 წელს: სეა 1451 – Книга гуджаров, I,
მცხეთის საბ. №250, გვ. 22.

გამოცემა: [28] ქრონიკები, II, გვ. 226-227 (შემოკლ. ჟ.); დ. ბაქრაძე, ვახუშტი,
ისტორია, I, ტფ. 1885, გვ. 286 (შემოკლ.); [30] ქრ. შარაშიძე, სამხრეთ საქართველოს...
გვ. 23-24 (შ); [26] ქართ. სამართლის ძეგლები, III, გვ. 182-183 (დ).

ქ. სახელითა ღ(მრ)თ[ისათა] --- [მეოხებიითა] |² ყოვლად ნ(მიდი)სა
ღ(მრ)თისმშობელისა მარადის ქალწულისა მარიამისითა, ძლიერ|³ებიითა
პატიოსნისა ჯ(უ)არისა ძელისა ცხორებისათა, წმიდათა ზეცისა ძალთა,
თავ|⁴მდებობითა და შუამდგომელობითა წმიდისა ი[ო]ვ[ა]ნე წინასწარმე-
ტყუელისა, წინა|⁵მორბედისა ნათლისმცემლისთა, თავსმდებობითა წმიდათა
მოციქულთა, |⁶წინასწარმეტყუ[ე]ლთა, მღ(რ)დელთმოძღუართა და ნეტარ-
თა მამათათა და ყოველ|⁷თა წმიდათა ღ(მრ)თისა, ზეცისა და ქუ(ე)ყანისათა,
რომელნი საუკუნიტგან სათნო|⁸ეყუნეს უფალსა ჩ(უ)ენსა იესო ქრისტე-
სა, სუეტსა ღ(მრ)თივ-აღმართებულსა, კუართს|⁹ა საუფლოსა და მირონსა
ღ(მერ)თმყოფელ(ი)სათა და ანყურისა ღ(მრ)თისმშობელისათა.

ესე |¹⁰ წიგნი კადრე და მოგახსენე თქ(უ)ენ, წმიდასა და ქრისტეს მიერ
კურთხეულსა |¹¹ მღრდელთმთავართა-მთავარსა ქართლისა კათალიკოს[ს]ა
მიქაელს, |¹² კადრეთ და მოგახსენეთ მას ყამსა, ოდეს მცხეთას მოვე
და მაკურთხეთ. |¹³

¹⁻² სახელითა... ღმრთისმშობელისა – ჟ. ³ ძელისა ცხორებისათა (უფ)ლისა ღმრთისათა შ.

¹⁰ თქუენ შენ ჟ. ¹² მოვე (sic) ჟ.

ან, ესე წიგნი, მე, მანყუერელ მთავარეპისკოპოზმან გერასიმე კადრეთ და მოგაწესენ¹⁴ და ვინც შემდგომად ჩემსა სხ(უა)ნი მანყ[უ]ერელნი იყ[უ]ნენ და საყდრიშვილნი, რო¹⁵გორც ამას წინათ მეფეთა მლოცველნი და თქუენნი მამწსენებელნი და ერ¹⁶თგულნი ყოფილან, ამავე წესითა მეფეთა მლოცველნი ვიყ[უ]ნეთ და თქ(უე)ნნი¹⁷ მამწსენებელნი ვიყ[უ]ნეთ. არცა პატრია[რ]ქი მოვიწესნოთ ანტიოქი[ი]სა, არც მისგან გამოგზავნილი კაცი შევიწყნაროთ, არც ვარძიისა დიაკონი¹⁸ ვაკურთხოთ. და ვინც ამა თემსა ანუ სხ(უა)გან შეაჩ(უე)ნოთ, როგორცა¹⁹ თქ(უ)ენგან ნაკურთხევისა გუმართებს, აგრე შევაჩუენოთ. და ვისცა თქ(უ)ენ სნ²⁰ყალობდეთ, ჩ(უე)ნც მისნი მლოცველნი ვიყუენეთ.

ესე პირი ჩ(უე)ნგან ასრე გა²¹გითავდეს, მამამან, ძემ(ა)ნ და წმიდამ(ა)ნ სულმ(ა)ნ და ამა ანყურისა ღმრთისმშო²²ბელმ(ა)ნ.

და თუ ესე ასრე არ გავათავოთ, ჩ(უე)ნ და შემდგომად ჩ(უე)ნსა²³ სხ(უ)ათა ანყურისა ეპისკოპოზთა და საყდრიშვილთა, თქ(უე)ნისა კურთხევისა²⁴ წილ წყევ(ა)სა ქუეშე ვიყ(უ)ნეთ, კათოლიკე ეკლესიისაგან განვეყენოთ,²⁵ ვითარცა ურჩი და ძუირისმოქმედი. და ვინც, ანუ ჩემმან სამწყსომან²⁶ შემინყნაროს, ანუ ს<ა>ხ(უ)ამან კაცმან, იგიმც კაცი კრულია პირითა²⁷ ღ(მრ)თისათა ცათა შინა და ქ(უ)ეყანასა ზედა. და არც ოდეს საფერვ[ე]ბელი²⁸ დაგაკლო. საფარის სამწყსო, თუნიერ შენისაგა²⁹ნ ბრძანებისაგან კიდე, არა ვაკურთხო.

განსხვავებული ხელით:

ქ. მე, მანყუერელი³⁰ გერასიმე* ამა დაწერილისა გამთავებელი³¹ ვარ, ამა წმიდათა მადლმან.

¹⁴ საყდარ-შვილნი უ. ¹⁵ მლოცავნი უ. მომწსენებელნი დ. ¹⁶ თქ(უე)ნ[ი] შენსა უ. ²¹ ამა - უ. ²⁶ ურიქათა (ნუსხ). ²⁶ შეინყნაროს უ. ²⁷ საფერვებელი] რაიფერი ჯბული (წუებული) უ. საფერვობელი დ.

* „გერასიმე“ ნაწილობრივ ხეუულადაა.

1424. 6 იანვარი. სიგელი ალექსანდრე მიწისა
სეპტიცხოვლისადმი

დედანი ინახებოდა სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთებში (№57) იქვე დაცული იყო პირები XVII ს., ჩაწერილი (№სნბ-252 და №სკგ-223) მცხეთის საბუთების პირების წიგნში (№567). სამივე დაიკარგა ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წწ. მოგვეპოვება დედნის გამოცემა, პირები, პირის პირები; შინაარსი.

ქვეყნდება ს. კაკაბაძის მიერ 1913 წელს გადაწერილი პირის მიხედვით: „157 გაგრძელება“ (? ბ. ლ.). სეა, 1449-1650 (ნსხ). დედანში განკეთილობის ნიშნად ნახმარი იყო სამი წერტილი (ნსხ).

თ. ფორდანიას 1897 წლის გამოცემა: „მცხეთის სიგელი ქალაქზე მხედრულად დაწერილი №57 (ნუსხა. სნბ. იხ. აგრეთვე ნუსხა №სკგ)“ (ე).

დედნის შემოკლებული შინაარსი შესრულებულია 1818 წელს: „სეა – Книга гуджаров, I – მცხ. №57, გვ. 7; IV – გუჯარათა აღწერილობის დაჯთარი, მცხ. №57, გვ. 8: „ესე დაწერილ არს 6-ს ქალაქზედ, გადაწებული არის ხუთს ალაგას: 1-დ 10 და 11-ს სტრიქონთ შუა, 2-დ 30 და 31-ს სტრიქონთ შუა, 3-დ 50 და 51-ს სტრიქონთ შუა, 4-დ 71 და 72-ს სტრიქონთ შუა და 5-დ 92 და 93-ს შუა. გამართულ არიან სხვა მელნით და სხვა კელითა 24 და 28 სტრიქონებზედ: ღწმშობელო მეოხებითა და შუამდგომლობითა თქვენითა; და მარცვალნი: ღმან და ღეჟსნი: ძისა თქვენიჲსამან და მინდობილმან ცვა; და კვალად სტრიქონთა შორის 32-პატრ. 34 და 35-ტან და მონ. 47 სტრიქონის ნახევრიდამ 48-ს ნახევრამდე არის ამოფხეკილი და მელნით წაშლილი. თავსა და ბოლოს აქეს კელჩართულობა, გარნა არა რაისა მაცხადი; თავიდამ ბოლომდისინ აქეს მეორეს გვერდიდამ ქალაქდი გაკრული და სიძველისა გამო ყოველს ნაკეცილობაზედ არის გადახსნილი და არმოშორებულნი, ზოლო მას ზედა დაწერილნი ასოები არიან ამოხეულნი“, როგორც აქედან ირკვევა, საბუთი ყოფილა ექვსკუფიანი გრავილი, იმ ფამად დაკეცილად მოღწეული, რომლისთვისაც ადრე გაუკეთებიათ რესტავრაცია. სინოდ. კანტორაში მოხვედრამდე მას განუცდია საკმაო დაზიანება...

პირი გადაწერილია მ. კოლუბანსკის მიერ 1848 წელს: საბაი, H-6, ფფ. 31-34.

პირის პირი გადაწერილია 1848 წელს მცხეთის საბუთის XVII ს. პირიდან (სკგ – 223), რომელიც ჩაწერილი იყო პირების წიგნში (№507), საბაი, E-73, ფფ. 117-121.

თარიღი: ქრონიკონი ასდათორმეტი, (112) იანვრის ე (6), მეფობის ინდიქტიონი მეთორმეტე (12).

გამოცემა: [28] ქრონიკები II, გვ. 228 (შემაკ. ე); [34] ГДИНА №№8, 9, ст. 62-63 (აღწ).

[ქ... ხახულისა და ვარძიისა ღ(მრ)თისმშობელო, ჩუენ, განმერთებელმან ლიხთ-იმერისა და ლიხთ-ამერისამან, ორთავე სამეფოთა ტახტისა... მპყრობელმან... მეფეთ-მეფემან]* ალექსანდრე და თანამეცხედრემან ჩემმან, დედოფალთ-დედოფალმან [პატრო]ნმან თამარ, და ძეთა ჩუენთა, ჩუენ მიერ ყოვლით სასურველ-სანადელმან და სათნომან ღ(მრ)თისამან და ნებებითა თქუენი[თა] წყალობააურაცხელისა ღ(მრ)თისათა, საყდრისა დედაქალაქისა მცხეთისა პატრიარქად განმზადებულმან, მონა-ზონმან დავით, ვახტანგ, დიმიტრი და გ(იორ)გი, რაოდენი ქება და მადლობა შევსწიროთ თქუენდა [მი]მართ, ვითარი ქველი საქმე ვქმნეთ ნ(ინ)აშე ძისა შენისა ჩუენდა მომართ, ესრეთ წყალობააურაცხელისა; ვითარცა ესერა, დღეს ბრწყინვენ ოთხნივე კედარნი სამეფოსა ჩუენისანი და, შეწვენითა და წინამძღურობითა ძელისა ცხორებისათა აგარის ნათესავნი მტერნი და წინამდგომნი ქრისტიანეთანი სამარადისოდ ღმრთივად და უკუნქცეულ არიან და ნებებითა თქუენითა ვერავინ მკადრე არს წინა-აღდგომად ჩუენდა.

არამედ ჩუენცა ვიგემეთ და ვცანით მონყალება ძისა შენისა, ვითარ შეიწირნა მწულილნი იგი და ჩუენცა არა სასოწარკუთილ ვიქმენით და, რადმცა უკუილაგმა გონება ჩუენი სამსახურებელად სუეტისა ღ(მრ)თივ-აღმართებულისა, კუართისა საუფლოსა, რომელი იქსოვა ჴელთაგან ყოვლად უხრწნელთა და მირონისა ღ(მერ)თმყოფელისა. და, ვითა სამართლადცა გუმართებდა, ეგრეთ ჯერ-გუიჩნდა და გულსმოდგინებით შევსწირეთ და მოვაჭსენეთ გარეჯისა ორივე უდაბნო და სრულად გარეჯისა სახლი და შესავალი ყოვლითურთ უნაკლულოდ;

და გკონდეს თქუენ, წინათვე წინასწარმეტყუელთაგან მოსწავებულსა ქრისტიანეთა განმანათლებელსა კათოლიკე საყდარსა, აღმავსებელსა, სუეტისა ღ(მრ)თივ-აღმართებულსა, კუართსა საუფლოსა, რომელი იქსოვა ჴელთაგან ყოვლად უხრწნელთა და მირონსა ღ(მერ)თმყოფელსა და მპყრობელსა საყდრისა დედაქალაქისა მცხეთისასა თქუენ, ნ(მი)დასა და ყოვლად პატიოსანსა მღვდელთმოდუართ-მოდუარსა, სასოსა და შესავედრებელსა და ნუგუშინისმცემელსა სულისა ჩუენისასა პატრონსა ქათალიკოზსა მიქაელს და თქუენ მიერ აღზრდილსა და მონლითა და ნათელ გარდაფენილითა გონებაშეყვარებულსა, კათოლიკე საყდრისა დედაქალაქისა მცხეთისათუის კათალიკოზად განმზადებულსა, და ჩუენ მიერ სასურველ-სანადელსა ძესა ჩუენსა, მონაზონსა დავითს ორივე უდაბნო გარეჯისა და სრულად გარეჯისა სახლი და მისი შესავალი, რაც და რასთანაც მისი საქონებელი არის ყოვლითურთ უკლებად. კახეთს და სადა გინდა გარეჯისა საქონე-

* დასაწყისი აღდგენილია თ. ჟორდანიას მიხედვით.

⁴ ჩუენმან ფ.

ბელი და მისი შესავალი არის, მისითა მიმდგომითა მითითა, ბარითა, წყლითა, ნისქუილითა, ველითა, ვენაჭითა, ჭალითა, სათიბითა, ტყითა, სანადიროთა, შესავლითა და გამოსავლითა, საძებრითა და უძებრითა და მისითა სამართლიანითა მზღვარიითა, საქმრითა და უქმრითა ყუელათა, მკუიდრად და შეძულებით. და, ვითა ვერავენ მკადრე არს, აგრე უცილებლად ყოვლისა ადამის ნათესავისა კაცისაგან.

ასრე სრულიად და უნაკლულოდ შემოგუიწინრავს და მოგუიწენებია რომე, თუ ვის ძაბუნობით და მეყამეობით გარეჯისა სახლისა ანუ გლეხი, ანუ პარტახტი, ანუ ვენაჭნი, ანუ მინანი დაეჭიროს და პქონდეს, მათ არა საქმე უც და ნუმცა ვისგან კადრებულ არს იოტისა სწორისაც გარეჯისა სახლისა მამულისა დაჭირვა და მეყამეობით წაღება. არავის რა საქმე უც და ყუელამან ჳელმოწისნი დაანებოს და ნუმცაისგან კადრებულ არს სიგლისა და ბ(რძანე)ბისა ამის ჩუენისა შეცილება და ანუ მცირისაცა რასამე დაკლება.

და ესე რაც შემოგუიწინრავს და მოგუიწენებია, ასრე სამკუიდრო მოუდევარი და უსარჩლავი არის, რომე ამა გარეჯისა სახლისა სამუქფოდ დაგუიდევეთ და მოუეცით თქუენ, პატრონმან და ქრისტეს ღ(მრ)თისა მიერ ქართლისა ქათალიკოზმან მიქაელ: ატენს მონასტერი სიონი მისითა საქონებლითა, ატენსავე ზუარნი და გლეხნი მამულითა და ხერკს, ჳეეს, გლეხნი მოლალაურიანი და ჯაჭუელისშვილი და აღასეული ზუარი. და რომე ესე მუქაფაც არ დაგედვა და ასრე შემოგუიწინრა და მოგუიწენა, ვერცავენ მაშინ იკადრება შეცილებად და შლად და ქცევადა ამა ჩუენგან გულსმოდგინებით შენირულისა მამულისასა. და ესე მუქფისა მამულისა დადება ამაღ დაენერეთ, რომე მცხეთისა იყო და ამა გარეჯისა სახლისა სამუქფოდ დაგუიდევა და დღეს და დღესის იქით ასრე მკუიდრი და მოუდევარი და უსარჩლავი არის მცხეთისა საყდრისა და მისთა მყრობელთა ქათალიკოზთა.

და შეიწირეთ ჩემ მიერ სასოებით და გულსმოდგინედ მცირე ესე მოწენებული და შემონირული წარსამართებლად მეფობისა ჩუენისა და ნუგეშინისსაცემლად სულისა ჩუენისა, დღესა მას საშინელსა და ზარისსაწდელსა, რაითა გუიოხო ნ(ინა)შე მსაჯულისა და დაგუიცივნეს ორქერძოვე მტერისა საბრწეთა და საენებელთაგან. და, აჰა, თქუენ, ნ(მი)დაო და ყოელ(ა)დ პატიოსანო, მისგაესებულო და თანამერაბამეო ნ(მი)დათა მღდელთმოდლუართაო, ქართლისა კათალიკოსო მიქაელ და ჩემ მიერ სასურველ-სანადელო და საყუარელო ძეო ჩემო, მონაზონო დავით, ნუმცა დავიწყებულ ვიქმნებით თქუენ მიერ მსხუერპლშემწირველობათა ლოცვათა და ღ(მრ)თისა მიმართ ვედრებათა შინა თქუენთა, რაითა მექმნეს მე წამალ და ემპლესტრო და, რაითა სილომებრ აღმეხილნენ თუალნი გონებისა ჩემისანი.

* „აქ სტრიქონი წაშლილია“ – ს. კაკაბაძის შენიშვნა, (ნსხ). იგივეა აღნიშნული სინოდ. კანტორის დედნის აღმწერის მიერ (იხ. ზემოთ).

✱ ემპალსტრო ნსხ.

დაინერა გულსმოდგინებით ნალუანი სიგელი ესე ჩუენი ინდიკტიონსა მეფობისა ჩუენისასა მეთორმეტესა, ქ(რონი)კ(ო)ნსა ასდათორმეტსა, იან-ვარსა ვ, დლესა ყ(ოვლა)დ ბრწყინვალესა და ქრისტიანეთა სჯულისა საფუძ-ველსა, ჳელითა ფრიად ცოდვილისა და ყოველთა კაცთა უნარჩევებისა სე-ფისა მწიგნობრისა დემეტრე მარკოზისშვილისათა.

და რანიც ამა სამუქფოთა მამულთა ალაპნი სხენან, იგინი არ მოიშალ-ნენ და სანიადაგოდ გარდაიწდებოდენ.

ხვეულად:

[1]. მეფე ალექსანდრე დაეამტკიცებ.

[2]. ქ. მე დ[ედ]ოფ[ა]ლსა თ[ა]მარს დამი(მ)ტკ(ი)ცები[ა].

¹⁰ დოფლისა თმრას დამიტკიცი ნსხ.

1425. სიბელი ალექსანდრა მეფისა ზედვინიძეებისადმი

დედანი დაცული არ არის. მოგვეპოვება XIX ს. შესრულებული პირის პირი, პირი და პირის გამოცემები, სულ 7-8 სახის არქეოგრაფიული მასალა (აღნიშნული ლიტერებით).

პირები: სეა, 1449-1230 (ლიტ. A) და ხეც, Hd-4254 (ლიტ. B), ორივე დაწერილია ერთნაირ გერბთან ქალღმერთზე (მოგვით რვაკუთხედში ჩასმული ორთავიანი არწივი. წარწერა: „Цена 40 копеек серебром“). საბუთის ტექსტი ერთნაირია, ორივეს აქვს ერთნაირი შინაარსის ოფიციალური რუსული დამოწმება და სხვ. ამრიგად, აღნიშნული საარქივო ერთეულები წარმოადგენენ ერთი პირის ორ ვერსიას. მაგრამ A და B არის არა უშუალოდ დედანიდან გადაწერილი პირი, არამედ დედანიდან გადაწერილი პირის პირი. ამ პირვანდელ პირს („კოპიოს“), რომელიც მოღწეული არ არის, ჰქონია დედანთან („ასლთან“) ოფიციალური დამოწმება „სოვეტნიკი თავადი ორბელიანის“ ხელისმომწერით და სხვ. ყველაფერ ამას ვიკვებ AB-ს ბოლო, დამამთავრებელი ტექსტიდან, რომელიც განმარტებითა და მიკვთვება დედანიდან ამ პირვანდელი „კოპიოს“ გადამღებს. მას აღნიშნულ კოპიოს ტექსტში შეუტანია ზაზებით მინიშნებიანი დედნის ტექსტის ფიზიკური მდგომარეობის შესახებ. ასე მაგ., იგი წერს: „ლექი ერთი არ წაიკითხევის“, „მის ალაგას“, „ამ კოპიოზედ ზაზია გასმული“ (ლექი აქ სიტყვის მნიშვნელობით იხმარება). ან, ისეთი „სტრიქონები“, რომლებიც დედანში („ნამდვილს დოკუმენტში“) სტრიქონს „ზემოდან“ ყოფილა დაწერილი, მას ეს სიტყვები „ამ კოპიოზედ“ ზაზგასმულად გადმოუტანია („ზაზები არის გასმული“). ეს, და კიდევ სხვა ასეთი, მინიშნებიანი (იხ. ტექსტი) ერთხელ კიდევ ადასტურებს იმას, რომ AB უშუალოდ დედანიდან შესრულებული არ არის, ხოლო ეს პირვანდელი „კოპიო“, სადაც ასეთი დანიშნულების ზაზები იყო შეტანილი, ჯერ-ჯერობით ცნობილი არ არის.

ზემოვანხილული დამამთავრებელი ტექსტის მართო სტილიც აშკარად იმაზე მოგვანიშნებს, რომ ეს პირვანდელი „კოპიო“ უნდა „Экспедиция суда и расправы“-ს მუშაკის მიერ შესრულებულად ჩავთვალოთ XIX ს. 20-იან წლებში. ყოველივე აქედან თავისთავად ის დასკვნაც გამოდის, რომ როცა AB პირი შესრულებულა 1869 წელს, (მისი რუსული დამოწმების თანახმად), დედანი არ არსებობდა. ამიტომაც დაუმოწმებიათ არა დედანი, არამედ აღნიშნული „კოპიო“ თავადი ორბელიანის დამოწმების მქონე.

მესამე პირი – ხეც, Ad-1524 (ლიტ. C) დაწერილია აგრეთვე გერბთან ქალღმერთზე (წრეში ჩასმულია ორთავიანი არწივი. წარწერა: „Цена 50 копеек“). ეს პირი იმით განსხვავდება AB-გან, რომ მას არ აქვს ზემოხსენებული შინაარსის გადამწერის დამამთავრებელი ახსნა-განმარტებითი ტექსტი, არც რუსული ოფიციალური დამოწმება. საბუთის ტექსტი მთავრდება სხვა ხელით მინაწერი შემდეგი სიტყვებით: „აქ

ხელმოწერილი ყოფილა მეფის ალექსანდრესაგან და შემდეგ ხელმოწერილი: მე ვახტანგ დამბიტკიციბა: მე დემეტრეს დამბიტკიციბა“ (როგორც ვხედავთ, B-სთან შედარებით დამბიტკიციბებში C-ს აკლია „მე გოგიას დამბიტკიციბა“). აქ წყდება C.

თ. ჟორდანიას 1897 წლის გამოცემა ეყარება შემდეგს: „ჩვენ ხელთა გვაქვს მთავრობისაგან დამოწმებული პირი ძველის სიგლისა, ღერბიანს ქაღალდზე გადაწერილი ამ საუკუნის დამწყებს“. მოღწეულ „კოპიოთა“ შორის, ისეთი, რომელიც ყველა ზემოჩამოთვლილი მონაცემებით ემთხვეოდეს თ. ჟორდანიას გამოქვეყნებულ ტექსტს, არ მოიპოვება (ამაზე ქვემოთ).

ექ. თაყაიშვილი 1926 წლის გამოცემაში აღნიშნავს: „ამ სიგელის ჩვენ მართო პირი გვაქვს პოლ. კარბელაშვილის მიერ გადაწერილი, რომელიც არაფრად არ განიჩნევა თ. ჟორდანიას მიერ დასტაბული პირიდან“.

მოღწეული პირების და გამოცემათა ტექსტების ურთიერთშეჯერება იმას გვიჩვენებს, რომ საბუთის ტექსტი ყველგან ერთნაირია, თუ არ ჩათვლით გადაწერათა უნებლიე ლაფსუსებს. განსხვავებულობა თავს იჩენს ბოლო დამამთავრებელ დამბიტკიციბ-ხელისმოწერათა და გადამწერის ახსნა-განმარტებით ტექსტის ნაწილში.

თ. ჟორდანიას და ექ. თაყაიშვილის გამოცემათა ტექსტები იდენტურია, რაც იმას მოწმობს, რომ ისინი ერთი წყაროდან მომდინარეობენ, კერძოდ იმ „კოპიოდან“ რომელშიც საბუთის ტექსტი C-ს ემთხვეოდა. მაგრამ რადგან ჩვენს ხელთ არსებულ C-ს (Ad-1524) ოფიციალური დამოწმება არ აქვს, ამიტომ ჩანს, თ. ჟორდანიამ ისარგებლა ასეთი კოპიოს იმ ვერსიასთან, რომელსაც დამოწმება ჰქონდა (ცნობილია, საერთოდ გერბიან ქაღალდზე დაუმოწმებელი პირების არსებობაც), ან სხვა C-ს მსგავსი დამოწმებული პირით. ყოველშემთხვევაში, თუ დღეს თ. ჟორდანიას მიერ ნასარგებლები ორიგინალი — პირი ჩვენთვის ცნობილი არ არის, ის უდავოა, რომ იგი თავის დროზე უშუალოდ დედნიდან იყო შესრულებული.

ექ. თაყაიშვილს ხელთ ჰქონდა არა თვით ორიგინალი — პირი, არამედ მისგან პოლ. კარბელაშვილის გადანაწერი. ტექსტობრივად, ექ. თაყაიშვილის გამოცემული, როგორც თვითვე შენიშნავს, მართლაც „არაფრით არ განსხვავდება“ თ. ჟორდანიას გამოცემულისაგან.

თუ ყოველივე ზემოთქმულს შევაჯამებთ მივიღებთ შემდეგ დასკვნას: 1425 წლის ზევდგინიძეთა საბუთის დედანმა მოაღწია XIX ს. XIX საუკუნეში მისგან სხვადასხვა დროს გადაღებული იქნა პირები. ყველაზე ადრინდელია ის პირი, რომელსაც ჰქონია „სოვეტნიკი თავადი ორბელიანის“ დამოწმება; ეს პირი მოღწეული არ არის, მაგრამ გვაქვს მისგან გერბიან ქაღალდზე გადაღებული და 1869 წელს რუსულად დამოწმებული პირი (A და B-პირის პირი); გვაქვს აგრეთვე გერბიან ქაღალდზე სხვა დროს დედნიდან შესრულებული, დაუმოწმებელი პირი (C); თ. ჟორდანიას და ექ. თაყაიშვილს უსარგებლიათ C-ს მსგავსი გერბიან ქაღალდზე დამოწმებული პირით. (პირველს უშუალოდ პირიდან, მეორეს პოლ. კარბელაშვილის გადანაწერით, პირის პირით).

ი. დოლიძის 1965 წლის გამოცემა ეყარება B და C, გათვალისწინებული არ არის A. ამასთან, გამოცემულ ტექსტს არ ახლავს კითხვა-სხვაობები. ამიტომ ჩვენი გამოცემისათვის მას მხოლოდ ბიბლიოგრაფიული მნიშვნელობა აქვს. (დ)

ქვეყნდება პირის პირის მიხედვით: სეა, 1449-1230 (A) და ხეც, Hd-4254 (B). გათვალისწინებულია პირი ხეც, Ad-1524 (C) და გამოცემები, როგორც გარკვეულად

დამოუკიდებელი არქეოგრაფიული მონაცემების მქონე ერთეულები.

გამოცემები: [28] ქრონიკები, II, გვ. 229 (ყ); [23] საქ. სიძ. III, დამატება, გვ. 7-9 (თ); [24] ქართ. სამ. ძეგლები, II, გვ. 118. (დ)

ქ. ჩვენ, მეფეთ-მეფესა ალექსანდრესაგან დავითიან-ბაგრა-
ტიონინისა, და თანა-მეცხედრისა ჩვენისა დედოფლისა თამარისაგან,
და ძეთა ჩვენთა: ქათალიოზისა და[ვით]ისაგან, ვახტანგ, დიმიტრი
და გ(იორ)გისაგან. ნებითა ლ(მრ)თისათა აფხაზთა, ქართველთა,
რანთა, კახთა და სომეხთა მეფისა, შანშე [და] შარვანშე და ყოვლისა
საქართველოსა და ჩრდილოეთისა და ლიხთ-იმერისა და ლიხთ-
ამერისა, აღმოსავლეთით დასავლეთამდის თვთ ფლობით მტკიცედ
მპყრობელისა.

მოვიდეს წინაშე ჩვენსა ჩვენნი დიდად ერთგულნი და თავდადებით ნამ-
სახურნი ზერდგინისძენი: გორის მოურავი და ეზოს ჩუხჩარები ავ-
თანდილ, ზედგინ და თაყა. გუეაჯენეს, რათამცა სიგლითა ამით შეგუენ-
ყალნეს.

და შევისმინეთ აჯა მათი და მიუბოძეთ ქარუმისძე ქავთარ და
მის[ი] შვილი და მომავალნი სახლისა მათისან[ი] მათითა მამულითა, საჯ-
დომითა სახლითა, ყანითა, ევნახითა. წყალითა, წისქვილითა, ქალითა, ტყი-
თა, სანადიროთა, მთითა და ბარიითა, სახმარიითა და უხმარიითა, მისითა
სამრთლიანითა ერთობ ყოვლითა, სამეკიდროდ, სამამულოდ და უცილებე-
ლად ყოვლისა დაბადებულისაგან.

მოგვცემია ქარუმისძე ქავთარ და მისნი შვილნი თქუენ, ზერდ-
გინისძისათვის ავთანდილისათვის, ზერდგინისათვის და თა-
ყასათვის. ვერაჲინ დაგეცილოს ქარუმისძესა ქავთარს, მისთა შვი-
ლთა და მომავალთა და, რისაც დღეს მქონებელი არის, ვერასა ჟამსა
შემოსრულობისათვის, ვერასა ჟამსა შიგან ვერა. და თუ ვის რა ამა ჩვენგან
ბოძებულისა წიგნი და ან ნიშანი აქუს, ყველა ამა სიგლითა გაგვიცუდებია.
მტკიცე ესე ოდენ არის.

ხელმოხსნით და ყოვლისა დაბადებულისაგან უსარჩლელად მოგვიხ-
სენებთან თქუენ, ზერდგინისძეთა ავთანდილისათვის, ზერდგინისა-
თუის და თაყასათვის, ქარუმისძე ქავთარი და მისნი შვილნი მათითა

¹ ალექსანდრესგან A ¹⁻² ბაგრატიონინისა C. ყ. თ. დ. ³ ქათალიოზისა A. ყ. ქათალიოზი-
სა C. თ. დ. ⁴ დავითისაგან - A: დავითისაგან C. ყ. თ. ⁵ შანშე და შარვანშე A.; შანაჲ
შარვანშე C. ყ.; შაჰან-შაჰისა თ. დ. ⁶ წინაშე - A: წინაშე C. ყ. თ. დ. თავადებით A. ⁷
ზერდგინისძენი A. B. C: ყ. თ. დ. ჭურჭარები A. B. ჩუხჩარები C. თ. ⁸⁻¹⁷ უხილვლად A;
უცილებლად ყ. თ. დ. მასთა A; ²¹⁻²² რისაც A. B რასაცა ყ. თ. რასცა დ. ²¹ ჟამსა] ყმასა
A. ²¹. ვერასა ჟამსა] ვერანსა ყმასა A. ²¹. ვერასა ჟამსა] ვერანსა ყმასა A. ²² თქუენ A.
თქუენ C. ყ. თ. დ.

მამულითა და საქონებლითა ყოვლითა. და არავინ გუ[ი]ბრძანებია მშლელი და მაქცე[ვე]ლი მტკიცედ ბოძებულისა ამის ჩუენისა არცა მეუნებლე, მავნე და დამ[ა]კლებელი.

ან, ვინცა ნახოთ ბ[რ]ძანება და სიგელი ესე ჩუენი შემდგომად ჩუენსა მომავალთა მეფეთა და დედოფალთა, ერისთავთა და კარისა ჩუენისა ვაზირთა, მოსაქმეთა, მეჯინიბეთა, მერემაეთა, მეულუფეთა, პურისა და საკლავისა მკრებელთა, ტყისა [მცველთა], მეულაყეთა, მემეძებრეთა, მესა-ბანჯრეთა და ყოველთავე კარით ჩუენით წარვლენილთა მსახურთა, დიდთა და მცირეთა, დაუმტკიცეთ და ნუვინ უშალავთ მტკიცედ ბოძებულსა ამას ჩუენსა, და ნურცა რას ვის დააკლებთ, ნუ დიდსა და ნუ მცირესა, თვინიერ შეწვენისა და თანადგომისაგან კიდე.

დაინერა ბ[რ]ძანება და სიგელი ესე ჩუენი ინდიკტიონსა მეფობისა ჩუენისა იგ, წელით[ა] კარისა მნიგნობრისა ჩუენისა კლიმი კაკლაჩ-ასძისათა. რაც მისის ძმისა ჭხუტელასაგან მამული გამოჰყვეს, მითა მამულითა მოგვიცემია მკვიდრად და სამამულოდ.

„ხელჩართულ არს:

ალექსანდრე ვამტკიცებ.

ქ. ვახტანგს დამიმტკიცებია.

მე დემეტრესა დამიმტკიცებია.

მე გ(იორ)გისა დამიმტკიცებია.

და სხუათაგანაც არის დამტკიცებული, რომლისა ნაკითხვა არ შეიძლებისა, რადგანაც არა ჰსჩანს ლექსები ნამდვილის დოკუმენტში.

მესამე [ს]ტრიქონში ლექსი ერთი არ ნაიკითვების, რომელიც ამ კოპიოზედ არის. მის ალაგას ხაზი გასმული და აგრეთვე მეორე გვერდზე მეცხრესა და მეათე სტრიქონებში რაცა ხაზები არის გასმული, მერვეს და მეათეს სტრიქონებშია და დახაზული ლექსები არის ნამდვილს დოკუმენტში ზემოდან დანერილი.

ასლთან თანასწორეთ არის შემონმებული სოვეტნიკი თ(აჲ)დი ორბელიანი.

¹ საქონებლითა A. ყ. თ.; საქონებლითა დ. ყოვლითა A; ყულათა C. თ. დ. ² მაქციელი A. მაქციელი C. ყ. მქციელი თ. დ. ³ ჩუენისა... ჩუენი, ჩუენისა A. B. ⁴ ან - A. ვინც A. ⁵ კარი გარის A. ⁶ ტყისა მცველთა ტყისა მპარავთა C; ტყისა მპარა[ვ]ეთა? (მცველთა?) ყ; ტყისა მპარავთა თ. ტყისა მპარავთა დ. ტყისა [მცველთა] - A ⁷ ჩუენით A. ჩუენისა A. ⁸ უშლით A. ⁹ რაც მისისა ძმისა გელა ძმისათა A. ¹⁰ ჭხუტელისაგან ჩხუტელასაგან C. ყ. თ. დ. ¹¹ გამოჰყვეს [ჰქონებია] ყ. თ. რასცა დ. მითა მათი A. ¹² „ხელჩართულ არს... თ(აჲ)დი ორბელიანი“. ეს არის AB „კოპიოს“ გადამწერის განმარტებითი ტექსტი, დანერილია მიყოლებით, აბზაცები ჩუენია (ბ. ლ.). ¹³ ხელჩართულ არს... გ(იორ)გისა დამიმტკიცებია აქ ხელჩართული ყოფილა მეფის ალექსანდრესაგან და შემდეგ ხელმომწერელი: მე ვახტანგს დამიმტკიცებია; მე დემეტრეს დამიმტკიცებია“. C. ყ. თ. ¹⁴ მე გ(იორ)გის დამიმტკიცებია... ორბელიანი“ - C. - ყ. თ. მე გ(იორ)გისა მე გოგიასა A. ¹⁵ სიტყვა „ასლი“ აქ ნიშნავს დედანს. ამ სიტყვას უშუალოდ მისდევს რუსული ტექსტი. ¹⁶ Верно..., Рыцелос - C. - ყ. - თ. დ. დანერილია მიყოლებით. აბზაცები ჩუენია (ბ. ლ.).

Верно (Переводчик Д. Деканозов). "Что действительно настоящая копия с подлинным верна и выдана в следствие просьбы Действительного Статского Советника Алексеева-Месхиева в том Горийское Уездное Управление подписом и приложением казенной печати удостоверяет Февраля 28 дня 1869 года, г. Гори. Уездный начальник кн. Эристов. Секретарь Голосов*.

Делопроизводитель**.

Я, нижеподписавшийся удостоверяю, что копия эта верна с другою копию, представленного мне, Григорию Ивановичу Рчеулову, Тифлисскому Нотариусу, в контору моей, находящейся I отделении 4 участка в доме Харазова, князем Давыдом Александровым Сумбатовым, жительствоющего I квартала 3 участка в доме Попова.

При сличении мною этой копии с подлинником, в последнем начисток, приписок, зачеркнутых и других особенностей не было, 1869 года марта 11 по реестру № 956.

Тифлисский нотариус Григорий Рчеулов***.

* ხელმონერა.

** ხელმონერა არ ირჩევა.

*** ხელმონერა. ქვემოთ მურის მრგვალი ბეჭედი. წრეში ორთავიანი არწივის გამოსახულება, წარწერა: „Печ. нотариуса Григория Рчеулова в Тифлисе“.

[1425-1428]. დანერილი ბარათა ქაჩიგასძისა
სეპტიცხოვლისადმი

დედანი ინახებოდა სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთებში (127). იქვე დაცული იყო XVII ს. პირი, ჩაწერილი რაზ (187) ნომრით მცხეთის საბუთების პირების წიგნში (№507). დაიკარგა ორივე ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წ. მოგვეპოვება დედნის გამოცემები, პირი, პირის პირი, დედნის შინაარსი.

ქვეყნდება ს. კაკაბაძის 1913 წლის გამოცემის მიხედვით: „სიგელი მცხეთისა №127. დაწერილია ქალაქზე ზომით 113×21 3/4 სანტ“ (კ).

თ. ჟორდანიას 1897 წლის გამოცემა: „მცხეთის სიგელი ქალაქზე კარგის მხედრულით დაწერილი № 127 (ნუსხა № რაზ)“.

პირი გადაწერილია ს. კაკაბაძის მიერ 1913 წელს გამოცემის მიზნით: სეა, 1449-1527.

დედნის შემოკლებული შინაარსი შესრულებულია 1818 წელს: სეა, 1451, Книга гуджаров, I, მცხეთის №127, გვ. 19; IV – გუჯართა აღწერილობის დავთარი, მცხ. № 127, გვ. 19: „დოკუმენტი ესე დაწერილი არს ოთხს ქალაქზე. გადაწებულ არს სამს ადგილს: ად 10 და 11 სტრიქონთ შუა, ბდ 28 და 29 სტრიქონთ შუა და გდ 44 და 48 სტრიქონთ შუა თავიდან ბოლომდისინ არის სიგრძეზედ სრულებით ჩამოხეული. მას გახეულებზე და ვერეთვე ნაპირებზე აქვს ქალაქი გაკრული მეორეს გვერდიდამ. თავის სტრიქონის ლექსიც რაოდენიმე მოხეული და სიძველისაგამო დაკეცილობაზე გადახსნილები“. როგორც საბუთის დიდი ზომა და ამ აღწერის მონაცემები მიუთითებს, საბუთი ყოფილა ოთხკუთხიანი გრავნილი, იმ ჟამად დაკეცილად მოღწეული. ნაკეცებში ქალაქი სიძველის გამო ერთმანეთისაგან მოშორებული იყო, ადრე გაკეთებული ჰქონია რესტავრაცია...

პირი: სეა, 1449-1172 გადაწერილია სინოდის კანტორის გუჯართა კომიტეტის მიერ 1838 წელს (ნსხ). ქართულ ტექსტს წინ უზის „№ 75“ (აღწერის ნომერი), პარალელურად ახლავს რუსული თარგმანი. ორივეში გამოტოვებულია ღვთისმეტყველური შესავალი და ბოლოში წყველის ფორმულა. იწყება: „შ(ემდგომა)დ ქებითისა სიტყვისა ღ(მრ)თისადმი და წმიდათა, სწერია: ესე უკუნისამდე გასათავებელი წიგნი კადრე და მოგახსენე თქვენ...“.

ქართულ-რუსულ ტექსტებში ადგილ-ადგილ ჩართულია გადამწერის შენიშვნა საკითხათა შესახებ (შეგვაქვს სქოლიოში).

ქართულ-რუსულ ტექსტს მისდევს რუსულ ენაზე საბუთის მოკლე შინაარსი („Выписка“) „გუჯართა კომიტეტის“ აღწერილობიდან. ამის შემდეგ რუსულადვე მოცემულია დედნის ნაკლოვანებათა ისეთივე აღწერა როგორიც შეტანილია IV დავთარში

(იხ. ზემოთ). დამატებულია შემდეგი: В подписе на 4 строке первый слог, именно Тин, замарано чернилами.

პირის პირი: გადაწერილია პირი № რზპ-187 1840 წელს მცხეთის საბუთების XVII ს-ის პირების წიგნიდან (სინოდ. კანტორის № 507), საპაი H 13. ფფ. 17-18.

საბუთი თარიღდება მასში მოხსენებული კათოლიკოს-პატრიარქის დავით II (1425-1426. 1428) მიხედვით. ს. კაკაბაძეს კათოლიკოსად მიანწია დავით III (მისივე დათარიღებით 1447-1459), ამის გამო საბუთის თარიღის განსაზღვრაში შეცდომა მოხდის. თ. ჟორდანია საბუთს ათარიღებს „დაახლოებით 1428 წლით“ კათოლიკოს დავით II და ქაჩიბასძე ბარათას სინქრონიზმით.

გამოცემები: [28] ქრონიკები, II, გვ. 232 (შემოკლ. უ); [10] ისტ. საბ. III, გვ. 36 (კ); [34] ГДИНА, № 384, с. 253 (აღწ.).

ქ. სახელითა არსება-დაუბადებელისა, სამ[გუამო]ვნად ცნობილისა, ერთარს[ისა], ლ(მრ)თისა მამისა, ძისა და სულისა წმიდისათა, მეოხებითა ყ(ოვლა)დ წმიდ[ისა], უზრუნველისა და უმეტესად კურთხეულისა დედოფლისა ჩუენისა ლ(მრ)თისმშობელისა და მარადის ქალწულისა მარიამისითა, ძლიერებითა პატიოსნისა და ცხოველსყოფელისა ჟუარისათა, რომელ[სა] ზედა წელგანწყრობით განკუართულ იქმნა უფალი ჩუენი იესო ქ(რისტე)ე წსნისათუის ჩუენისა;

ოხითა წმიდათა ზეცისა ძალთა, [მ]იქაელ და გაბრიელისითა, და ცხრა დასთა და ცხრა არევთა გუნდთა ანგელოზთათა, შეწვენითა წმიდისა ი(ოან)ე წინასწარმეტყუელისა წინამორბედისა და ნათლისმცემელისათა და ი(ოან)ე ლ(მრ)თისმეტყუელისა და ძმად უფლისა წოდებულისა, რომელი მიეყრდნა სერობასა მკერდსა მაცხოვრისასა; ოხითა წმიდათა და ყ(ოვლა)დ ქებულთა თავთა მოციქულთა: პეტრეს და პავლესითა და ათორმეტთა მოციქულთა და სამეოცდა ათთა მონაფეთათა; მეოხებითა წმიდათა მღრდელთმოდლუართა: ბასილი, გრიგოლი და ი(ოან)ე ოქრო-ნეცტარი-სათა;

შეწვენითა წმიდათა მონაშეთა, წინასწარმეტყუელთა, მღდელთმოდლუართა მამათა, მამათმთავართა, ქალწულთა მეუდაბნოეთა, მესუეტეთა, მარტოდმყოფთა ჩოვოსანთა და ყოველთა, რომელნი საუკუნითგან სათნო ეყვნენ უფალსა ჩუენსა იესოს ქ(რისტე)ესა და კუალადაც სათნო-ყოფად არიან.

ესე უკუნისამდი გასათავებული წიგნი კადრე და მოგახსენე თქუენ, სუეტსა ლ(მრ)თივ-ალმართებულსა, კუართსა სამეუფოსა და მირონსა ლ(მერ)თმყოფელსა და თქუენსა საყდრისა დედაქალაქისა მცხეთისა მპყრობელსა კ(ათალიკო)ზსა დავითს, მე, ქაჩიბასძემან სალაროს მოლარემან ბარათამან, და მეულლემან ჩუენმან პატრონმან თინათინ, და

⁸ [მიქაელ კ. ²² მოგახსენე - უ. ²⁷ ძეთა: „ეს არის ზემოდამ ჩანერილი“ ნსხ. გადამწერის შენიშვნა. ²⁷ ლაპაშანი] თინათინ ნსხ.

ძეთა ჩუენთა: დაეით, გერმანოზ და ლაპამან და მომავალთა ჩუენთა ყოველთავე, ვინათგან აღგუძრნა საღმრთოჲმან სურვილმან და ეცანთ ესე, რომე სანთოთ ესე მცირე და მსწრაფლ წარმავალი იყო და საუკუნო ცხოვრება წარუვალა და დაუსრულებელი იყო კეთილისმოქმედთათუის, ვიგულვეთ და ვიგულსმოდგინეთ, რათამცა საგზალი დიდისა მის გზისა მოგუე-
პოვა.

და მოგახსენეთ ჩუენი მკუიდრი მამული, მოუდევარი და უსარჩლელი ყოვლისა დაბადებულისაგან: სომხითს - სოფელი ყორანთა მისითა სამართლიანითა მზღერითა, ასრე გაგისამზღერეთ და დაგანებეთ; დი-
ისველი ძუელისგანეე გასამზღერული იყო და მოლიო შემოვლის რატ-
ეენის ჭალითა, რასაცა წისქუილი და ზემო დიდნი მუხანი გამოიტანე-
ბენ, მას ქუემოთ და წისქუილიცა თქუენ დაგრჩეს ველკეთილისაკე[ნ],
რაცა რუსზეითი და ურწყავი არის, სამანი ჩავსუთი და რუსქუემოთი, რაცა
ველკეთილის ჴევი ჩაიტანს წყლამდი, ესე სოფელი ყორანთა ამა სამზ-
ღერითა ჩუენ მოგაჴსენეთ.

და თქუენ გაგუიკუეთეთ ორი დლე ალაპი მიცვალება ყ(ოვლა)დ წმიდ-
ისა ღ(მრ)თისმშობელისა მე, სალაროს მოლარესა ბარათასა და შობა
ყ(ოვლა)დ წმიდისა ღ(მრ)თისმშობელისავე მეუღლესა ჩემსა თინათინს,
ყოველთა წელიწადთა უკლებლად.

ან გკონდეს და გიბედნიეროს ღ(მერთმან) ჩუენგნით* მოჴსენებული
და შემონირული ჩუენი მკუიდრი მამული - სომხითს სოფელი ყორან-
თა ამა სამზღერითა, რომე ზემოთ დაგუინერია, თქუენსა სუეტსა
ღ(მრ)თიე-აღმართებულსა და თქუენისა საყდრისა მკყრობელსა, პატრონსა
კ(ათალიკო)ზსა დაეითს. ვერავინ იყოს მ[ო]ცილე და მოსარჩლე და არცა
შემ[ო]ცუღელი.

და ვინცა და რამანცა გუარმან კ(ა)ცმან ჴელ-ყოს შლად და ქცევად**,
პრისხავსმცა დაუსაბამო ღ(მერთი) მამა, ძე და სული წმიდა, კრულმც არის
ცათა შინა და ქუეყანასა ზედა, შემცაედების კეთრი გეეზისი, შიშთვილი
იუდასი, ძრწოლა კაენისი, დანთქმა დათან და აბირონისი. მას
ზედამცა მოიწევის მანგალი იგი სასიკუდინე და წურათამცა სინანულითა
იქნების წნა სულისა მისისა დლესა მას დიდსა განკითხვისასა.

4 ჯვარი***

[1]. ქ. მე, უღირსი და ცოდვილი ბარათა, ამისი გამთავებელი ვარ.

[2]. ქ. მე უღირსი, ცოდვილი თინათინ, ამისი გამთავებელი ვარ.

[3]. ქ. მე უღირსი დაეით, ამის გამთავებელი ვარ.

[4]. კიდევ ერთი ხელისმონერა ქალაღდითა დაფარული***.

* დიის ველი ძუელითგან განსაზღერული იყო - ჟ. * შემოვლის ჟ. შემოვილის წსხ.

¹⁰ რასაც - ჟ. ¹¹ ველკეთილისავე ჟ. ¹² რაც რუსა ზეითი ჟ. ¹³ გაგუიკუეთეთ] გაგუიკუეთეთ (გაგუიკუეთეთ) ჟ. გაგუიკუეთეთ წსხ. ¹⁴ მეუღლესა ჩუენსა პატრონსა თინათინს ჟ.

¹⁵ თქუენსა წსხ. ¹⁶ თქუენსა წსხ. ¹⁷ მცილე წსხ. ¹⁸ არის] არს ის კ. შემცაოდების კ. ¹⁹ ვარა წსხ. ვარ კ. ²⁰ ვარა კ. ვარ წსხ. ²¹ უღირსი] + და ჟ.

* „(გადაკერებულზედ არის დანერილი)“ წსხ. გადამწერის შენიშვნა.

** „(გრა)დ დიდი წყევლა სწერია. ჯვრები სხედს ხელმოწერილი არის მსხვილი ასოთი ძნელად წასაკითხავი ესრეთ...)“ წსხ. გადამწერის შენიშვნა.

*** შენიშვნა კ.

1427. სიგელი ალექსანდრე მეფისა
სვეტიცხოვლისადმი

დედანი დაცული არ არის. XVII ს. პირი ლმ (38) ნომრით ინახებოდა სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთების პირების წიგნში (№507), დაიკარგა ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წ. მოგვეპოვება ამ პირის გამოცემა.

ქვეყნდება თ. ჟორდანიას 1897 წლის გამოცემის მიხედვით: „მცხეთის ნუსხაში № ლმ ჩაწერილია გუჯარი“ (ჟ).

თარიღი: ქრონიკონი რიე (115), მეფობის ინდიქტიონი იე (15).

გამოცემა: [28] ქრონიკები, II, გვ. 230 (შემოკლებით. ჟ.).

... ჩუჴნ ... მეფისა ალექსანდრესაგან და ... დედოფალთა-დედოფლისა თამარისაგან*... კ(ათალიკო)ზი თეოდორე გუჴაჴა და დავანებე მცირე ესე მამული გორგელაჴსძე მისითა მამულითა, ეკლესიითა, სასაფლაოთაჲ ამას აჴეთ აბულახტრის მამული სრულიად, ეკლესიითა, სასაფლაოთაჲ,** წირს გორგელისძე დათუა... მკუიდრად, სამამულოდ... 5
ქ(რონი)კ(ონ)ს რიე,*** ინდიქტიონსა მეფობისა ჩუჴნისასა იე.

* შენიშვნა: „და ძეთა მათთა: ეახტანგ-დემეტრე-გიორგისაგან“. ჟ.

** შენიშვნა: „იხ. 1433 წ. ქვეშე“ ჟ.

*** შენიშვნა: „1427 წ.“ ჟ.

[1427-1438]. ნიზნი სერაპიონ მანუჰერაელისა
კათოლიკოს თეოდორეისადმი

დედანი: ზეც, Ad-320. ქაღალდი, მხედრული, დაზიანებული, თავნაკლული, განკვეთილობის ნიშნად ნახმარია ერთი, ორი და სამი წერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ, დამთავრებისას ორი წერტილი ზაზით: —

დედნის შემოკლებული შინაარსი შესრულებულია 1818 წელს: სეა, 1451 — Книга гуджаров, I, მცხეთის საბ., №249, გვ. 22 (ნომერი წარწერილია დედანზე).

საბუთს ვათარილებთ მოხსენიებული თეოდორე კათოლიკოს-პატრიარქის ზეობით (1427, 1429-1435/38). თ. ჟორდანია, ქრ. შარაშიძე და საურ. კაკაბაძე ეყრდნობიან კათოლიკოს თეოდორეს ზეობის მცდარ ქრონოლოგიას, ამიტომ შეცდომა მოსდით საბუთის დათარიღებაში.

პირი გადაწერილია სინოდ. კანტორის მცხეთის საბუთებში დაცული დედნიდან (№249) 1848 წელს მ. კოლუბანსკის მიერ: სპაი, H-6, ფფ. 51-52.

გამოცემები: [28] ქრონიკები, II, გვ. 238 (შემოკლებით. ყ.). [30] ქრ. შარაშიძე, სამხ. საქ. ისტ. მასალები, გვ. 24 (შ); [34] ГДИНА, № 561, გვ. 342. (აღწ.).

ქ. სახელითა ღ(მრ)თისათა, --- თავსმდებობითა და შუა¹²მდგომლობითა დედოფლისა ჩუენისა ანყურის ღ(მრ)თისმშობლისისათა და მარადის ქალწულ¹³ისა [მა]რიამისითა, და წმიდათა ზეცისა ძალთა მიქაელ და გაბრიელისითა, ძლიერებითა [პა]¹⁴ტიოსნისა და ცხოველსმყოფელისა ჯუარისათა, წმიდისა ი(ოან)ე ნინამორბედისა და [ნა]¹⁵თლისმცემელისათა, წმიდათა და ყოვლ(ა)დ ქებულთა მოციქულთა, მონამეთა, წ(ინას)წ(არმეტი)ყ(უე)ლთა, მღ¹⁶რდელთა მოძღუართა, ნეტართა მამათა, ღირსთა ქალწულთა და ყოველთა წმიდათა ღმრთი¹⁷სათა, ზეცისა და ქუეყანისათა, რომელნი საუკუნიტგან სათნო ეყუნეს უფალსა ჩუენსა იესოს [ქრ]¹⁸ისტესა ჭ(ეშ)მ(არი)ტსა ღ(მერ)თსა და კულადცა სათნო ყოფად არიან;

თავსმდებობითა და შუამდგომელო¹⁹ბითა სუეტისა ღ(მრ)თივ-აღმართებულისა, კურთისა საუფლოსა და მიჰრონისა ღ(მერ)თმყოფელისათა; [თა]²⁰ვსმდებობითა და შუამდგომელობითა ყოვლად წმიდისა ანყურისა ღ(მრ)თისმშობლისათა²¹.

ესე წიგნი კადრეთ და მოგაჴსენეთ თქუენ, წმიდასა დედაქალაქსა და საყდრსა და მას შიგან სუეტ[ტსა]²² ღ(მრ)თივ-აღმართებულსა, კუართ-

¹⁻² [სახელი] თა... ღ(მრ)თისმშობლისათა — ყ. ¹⁴ მთავარებისკოპოსმან ყ. ¹⁵ დღესითგან ¹⁶ და — ყ. ¹⁷ შუაჩუენით ყ.

სა საუფლოსა და მიპრონსა ლ(მერ)თმყოფელსა და თქუნ, წმ[ი]¹³დასა მეუფესა და მღრდელთამთავართ-მთავარსა, ქ(ართლი)სა კ(ათალიკო)ზსა თე(ოდორე)ს მე, მანყუერელი¹⁴ მთავარებისკოპოზმან სერაპიონ, მას ჟამსა, ოდეს მანყუერელობა მიბოძეთ და მაკურთხეთ¹⁵ და მე ესე საერთ-გულო წიგნი მოგაწესენე:

ან დღესისაგან წაღმა ვიყუნეთ თქუენი ერთგულნი¹⁶ და ერთგულად მლოცველ-მოსამსახურენი, მტერთა ზედა მტერნი და მოყუარეთა ზედა მ[ო]¹⁷ყუარენი. პატრონსა აქათ ვისცა გაუნყრეთ და შეაჩვენოთ, და ჩუენცა შევაჩვენოთ, [და ვისცა]¹⁸სწყალობდეთ, ჩუენცა მისნი მლოცველნი ვიყუნეთ.

ესე ასრე გაგიტაოთ მამან, ძემ[ან]¹⁹ და სულმან წმ(იდამა)ნ და იმა ყ(ოვლა)დ წმ(იდამა)ნ ანყურისა ლ(მრ)თისმშობელმან და თუ ესე ასრე არა [გაგი]²⁰თაოთ, თქუენისა კურთხევის წილ წყევასა ქუეშე ვიყუნეთ და კათო-ლიკე ეკლესიისაგან გა[ნვის]²¹ხნეთ, ვითარცა ურჩნი და ძუირის მოქმედნი. და ვინაცა სამწყსომან და ანუ სხუამან კაცმა[ნ] [არა გაგიტა]²²ოს, იგიმცა კაცი კრულია ცათა შინა და ქუეყანასა ზედა [სადამდისა] თქუენვე²³ არ[ა] შემინყალოთ.

ქ. ჩ(უენ), ქრისტ[ე]ს ლ(მრ)თისა მიერ მანყ*უერელ მთავარებისკოპოზი სერაპიონ [---]

* დანარჩენი ნაწილი ხელრთვისა მოხეულია. აღდგენილია შ-ს მიერ.

[1427-1438]. ნიგნი ივანე მანგლელ-თბილელისა
კათოლიკოს თეოდორესადმი

დედანი: ზეც, Ad-625; ქალაღი, დაზიანებული, თავბოლო ნაკლული; 14×29; განკვეთილობის ნიშანი: წერტილი ან ორწერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ, მხოლოდ ერთხელ ნახშირია სამწერტილი. დედანზე წარწერილია სინოდ. კანტორის №365.

პირი: სპაი, H-6, ფ. 85; გადაწერილია XIX ს. მ. კოლუბანსკის მიერ.

საბუთს თარიღი არა აქვს. ვათარილებთ თეოდორეს კათალიკოსობის მიხედვით 1427-1438 წწ. ([17] ბ. ლომინაძე... 278).

გამოცემები: [28] ქრონიკები, II, გვ. 239 (ე); [26] ქართ. სამ. ძეგლები, III, გვ. 26 (დ). [35] Груз. документы X-XV BB. (რუსული თარგმანი); 03. 149-150; [34], ГДИНА, N 562, გვ. 342 (აღწ.).

--- და ყოველთა წმიდათა ღმრთისათა, ზეცისა და ქუეყანისათა, რომელნი |² საუკუნითგან სათნო ეყუნეს უფალსა ჩუენსა იესოს ქრისტესა და კუალადცა|³ სათნო ყოფად არიან; ამათ ყ(ოველ)თა წმიდათა მეოხებითა ესე ნიგნი გკ{ა}დრეთ|⁴ და მოგაჴსენეთ თქუენა, წმიდასა დედაქალაქსა მცხეთასა და მას შინა სუეტსა⁵ ღ(მრ)თივ-აღმართებულსა, კუართსა საუფლოსა და მიპრონსა წმიდასა და თქუენ⁶, წმიდასა მეუფესა, ქრისტეს მიერ მღდელთმთავართ-მთავარსა, ქართლი⁷სა კათალიკოსსა თეოდორეს, მე, მანგლელ-თბილელ მთავარებისკოპოზმან⁸ ი(ოვან)ე მას ჟამსა, ოდეს გამიწყერ და [ო]მფორი წამილე და მერმე კიდევე მი⁹ზოძე.

და მე ესე საერთგულო ნიგნი მოგაჴსენე: ვიყუნეთ დღეს და|¹⁰ დღე-სისგან წალმა თქუენნი ერთგულნი და ერთგულად მლოცველ-მოსამსახურენი, |¹¹მტერთა ზედა მტერნი და მოყუარეთა ზედა მოყუარენი. ვისცა გაუნყრეთ და შეა|¹²ჩუენნეთ, ჩუენცა შეგაჩუენოთ და უჯუარო ვყუნეთ; და ვისცა თქუენ სწყალო|¹³ბდეთ, ჩუენცა მათნი მლოცველონი ვიყვენეთ.

ესე ასრე გაგითავოთ ღ(მერთმან) მამა|¹⁴მან, ძემან და სულმან წმიდამან და ყ(ოვლ)ად წმიდამან ღ(მრ)თისმშობელმან. და თუ ესე|¹⁵ ასრე არ გაგითავოთ, თქუენგან [კურთ]ხევისა წილ წყევასა ქუეშე ვიყუნეთ|¹⁶ და კათოლიკე ეკლეს(იი)ს [---].

|¹⁷ და ძუირის მოქმედი [ვიყუნეთ ---].

⁴ თქუენ დ. ¹³ მლოცველი დ. გაგითავოთ დ.

1428. 21 იანვარი. სიგელი ალექსანდრე მეფისა
სვეტიცხოვლისადმი

დედანი: სეა, 1448-2243; გრაგნილი, 124×23,7; შედგება ერთმანეთზე გადაწყობილი ოთხი კეფისაგან. დაზიანებულია, მეტადრე კიდეები. განკვეთილობის ნიშნად ნახმარია სამი წერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ. სიტყვა „ცხოვრებისა“ შემდეგ დასმულია დახრილი ხაზი (სტრ. 16); სიტყვა „წინათვე“-ს შემდეგ, სტრიქონს ზევით, დასმულია ორი პარალელური დახრილი ხაზი (სტრ. 45). აღნიშნული პალეოგრაფიული ნიშნები უცვლელად შეგვაქვს ტექსტში. გრაგნილის ზემო კიდეზე არის სინოდ. კანტორის რეგისტრაციის ნომერი „№ 5“ (იხ. აქვე). ნსხ.

დედნის პირველი სტრიქონი შესრულებულია ზეეულად. თავში სტრიქონს ზემოთ იკითხება ასომთავრულად „სჳწ“-224. ეს არის რეგისტრაციის ნომერი, რომლითაც ის გატარებული იყო XVII ს. შედგენილ მცხეთის საბუთების პირების წიგნში (სინოდის კანტორა, №507). ამ წიგნში შეკონდათ რეგისტრირებული საბუთის პირი იგივე ნომრით. აღნიშნული პირი მოღწეული არ არის, დაიკარგა ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წ.

დედნის შინაარსი შესრულებულია სინოდ. კანტორის მიერ 1818 წელს: სეა, 1451 – Книга гуджаров, I, მცხეთის საბუთი, №5, გვ. 1.

თანხმად სინოდის კანტორის „გუჯართა აღწერილობის დათვარში“ (დათ., IV, გვ. 1) შეტანილი ცნობისა, ეს საბუთი (№5) წარდგენილი ყოფილა 1827 წელს ვანთის მამულების საქმეზე: „№5... გუჯარი ესე წარდგენილ არს სინოდის კანტორასა შინა საქმეთა ზედა სოფლის ვანთის მამულებისასა ბრძანებისა ძლით მისისა 29-ს სექტემბრიდან ჩუკუ წლისა №916 რაპორტისთანა კომიტეტისა კე ოქტომბერიდან მასვე ჩუკუ-ს წელსა №24“.

პირი: სეა, 1449-2217, გადაწერილია ოფიციალური დაკვეთით. ზედა კიდეზე იგივე ხელით „პირი“. ტექსტის დასაწყისში სტრიქონს ზემოთ ასომთავრულად „სჳწ“ (განმეორებულია დედნიდან). პირის ტექსტს ბოლოში ახლავს ერთსტრიქონიანი რუსული მინაწერი დედანთან სისწორის შესახებ „პერვედჩიკის“ სახელის და გვარის ხელმოწერით.

პირები: ხეც, Sd-2882, 2883, გადაწერილია დ. ბაქრაძის მიერ (XIX ს.).

თ. ჟორდანიამ გამოსცა დედანი 1897 წელს: „1428 წ. თფილისის ოლქის სასამართლოში, გამიჯვნის კომისიის განყოფილების, სახელდობრ საქმეში: „Дело о размежаваний дачи Сагареджо“, ჩართულია გუჯარი, თვით ასლი, №5 (მისი პირი იხ. მცხეთის ნუსხაში №სკდ და №507)“.

თარიღი: ქრონიკონი რივ (116), იანვრის კა (21), [მეფობის ინდიკტონი გ (ვ). იხ. შენიშვნა].

გამოცემა: [28] ქრონიკები II, გვ. 230-231 (შემოკლ. ე).

ქ. პირველთაგან მყოფო ლ(მერ)თო და მარადის თანაარსო და არ-
სებითო ძეო, და ¹²სიტყუაო მამისაო, უწინარესო ჟამთაო, ლ(მერ)თო მა-
მაო, ლ(მერ)თო ძეო და ლ(მერ)თო ¹³ სულს ნმიდაო. არა სამნო ლ(მერ)თ-
ნო, არამედ პირებითა განყოფილო, ბუნებ¹⁴ითა შეყოფილო და ლ(მრ)თეებ
განუყოფელო ერთო ლ(მერ)თო, რომელი აღსასრულსა¹⁵ ჟამთასა მოხუდ
შემოსად თბისა ადამიანისა, განჰკაცენ და იშვე ლ(მრ)თეეება უქ¹⁶ცველად
ორითა ბუნებითა და იენე უენებელმან წსნისათუის ნათესავისა კაც¹⁷თასა
და აღადგინე პირველ დაცემული მამა ჩუენი და თანა აღადგინე ბუნება
ჩუენი მოკედ¹⁸აჲი, რათამცა ურჩნიცა სამკუიდრებელ შენდა ვიყვენით და
ურნმუნონი მორნმუნე ჟუყ¹⁹ენე.

ეჰა, სახიერებასა შენსა, რომელმან უმჯობესი წინასწარ განიგულვე
ჩუ²⁰ენთუის და მოგუეც ჟუარი შენი უძლეველი, საძლეველი და ყ(ოვლა)დ
ძლიერი და²¹ საყდარი დიდებისა შენისა.

ეჰა, საყდარო კათოლიკე ეკლესიაო, უდიდებულესო და უაღ-
მატე²²ბულესო ადამისთაგან ვიდრე მოაქამომდი, ყოველთა და ვიდრე
აღსასრულადმდე ყოფილთა და ²³ ყოფადთა საყდართა და ეკლესიათა
დიდებაო, სიმტკიცეო, სიქადულო, საფარველო და გურიგუნიო²⁴ მორნ-
მუნეთაო, რომელი იდიდები ანგელოზთაგან, შეიმკეები მოციქულთაგან,
იკურთხევი²⁵ მღდელთმოძღუართაგან და თაყუანის-იცემები მონამეთაგან
და საშუალ გიჰყრიეს და ²⁶ გარე შეგიცავს სასოი და მარადის მადინებელი
ცხორებისა.

ეჰა, სუეტო ლ(მრ)თივ-დიდებულო²⁷ და ლ(მრ)თივ-ბრწყინვალეო, სიმტ-
კიცეო და სიქადულო ქართველთა ნათესავისაო, რომელი აღყვანებუ²⁸ლ
იქმენ ზეცად ანგელოზთა მიერ და კუალად გამოგუიჩნდი მსხდომარეთა
ბნელსა და და²⁹ემყარე შორის ცასა და ქუეყანასა და იწყე დენად მირონ-
სა მას ლ(მერ)თმყოფელსა, ³⁰ რომლისა მიერ განქარდეს და დაეცნეს და
შეიმუსრნეს, განიბნივნეს და განილივნეს³¹ [სხ]ეულნი საძაგელნი და ბილ-
ნნი კერპნი არმაზ-ზადენი და მოჴრდა ყოველი შენებულება³² [მა]თნი.
დაიქცეს და იავარ-იქმნეს ყოველნი ბომონნი, ბაგინნი, საზორველნი და
სამსახურ³³ებელნი მათნი. და აღეშენეს მათ წილ სახლნი ლ(მრ)თისანი,
ტაძარნი დიდებისანი და საყდ³⁴არნი სამეუფონი, რომელსა შინა მკუიდრ
არს კუართი საუფლო, ზეგარდამოქსოვილი, შე³⁵ლებული სისხლითა მით
საუფლოთა, რომლისა მიერ განმტკიცნა სჯული და გა³⁶[წ]ათლდეს ყოველ-
ნი ადამიანნი და მხიარულ არს ყოველი სოფელი და განთავის³⁷უფლდეს
ტყუენი და განიწსნეს ტყუენი და კრულნი. და ვინმე მიუთხრას და ანუ
სასმ³⁸ენელ ყუნეს ქებულებანი შენნი?

¹ ქ. პირველთაგან მყოფო... და მარადის თანა... სახიერებასა შენსა - ე. ⁹⁻¹⁰ ჩუენთეს ე.
¹⁰ მოგვეც ე. ¹⁰ საძლეველი წსხ. ¹¹⁻¹⁶ და საყდარი... მადინებელი ცხორებისა - ე. ¹⁷ და
ღრთო... ნათესავისაო - ე. ¹⁷⁻¹⁸ აღყვანებულ ე. ¹⁸ ანგელოზთა მიერ ანგელოზთაგან
ე. გამოგუიჩნდი ე. ბნელსა²⁹ შინა ე. განიბნივნეს³¹ დაიბნივნეს ე. განილივნეს ე. ²¹ [სხ]ეულნი
ველნი ე. შენებულება ე. ²² მათნი - ე. იქმნეს ე. ²³ ლეთისანი ე. ²⁴ მკეიდრ ე. ²⁵⁻²⁸ რომლისა
მიერ... ქებულებანი შენნი - ე.

მე, მინდობილმან და მოქენმან შენეენათა და¹⁹ცვა-ფარვათა შენთამან, თქუენ ძლით მპყრობელმან მეფობისამან იესე-დავითა[6]²⁰ - სოლო-მონ-ბაგრატიონიანმან, ნებითა ღ(მრ)თისათა აფხაზთა, ქართველ-თა, რანთა, ³¹[კახ]თა და სომეხთა, შარვანშე და შანშე და ყოვ-ლისა აღმოსავლეთისა და ჩრდილ³²ოვეთისა სამანთა და კედართა თუითფლობით ჴელმწიფედ მპყრობელ-მ³³ქონებელმან მეფეთ-მეფემან პა-ტრონმან აღექსანდრე და თანამეცხედრე³⁴მან ჩუენმან, დედოფალთა-დედოფალმან პატრონმან თამარ, და ძეთა ჩუენთა: ვ³⁵ახტანგ, დიმი-ტრი, გ(იორგ)ი და ზაალ, ჴელეჰყავ და გულსმოდგინედ ვინყე ძიება³⁶დ, რათამცა მცირედითა რათამე და უნიეთთა ნალუანითა გუემსახურა ჩ³⁷უ ე³⁸ნისა საპატრიარქოსა საყდრის დედაქალაქისა მცხეთისათუის და მას შინა ღ(მრ)თივ ³⁹აღმართებულისა სუეტისა ცხოველისა, კუართისა სამეუფოსა და მირონისა ღ(მერ)თმყოფე⁴⁰ლისათუის.

ვიგულსმოდგინეთ და შევსწირეთ და მოვაწვენეთ საგარეჟო მთას ⁴¹აქათი და მთას-იქითი სოფლები: ორკოშინი, ბერთუბანი, თულნი, გიორგინი⁴²და. ტაძრები, არივლი, ვერანა, კეხთა, თოლევნი, ხუადაშენი, ვანთა, აკურთა მისით⁴³უდაბნოთა, კალაური, ნაპი-რი, ჯიმითი*, ხუადაშენი და ეეძისჴევი, სრულად და უ⁴⁴კლებლად მათითა მზლურითა, მითითა, ბართა, საჴმრითა, უჴმრითა, საძებ⁴⁵რითა და უძებრითა.

ჩუენთა პაპ{ა}თა და ნათესავთაგან გამართული უდაბნო⁴⁶ნი გარ-ესჯისანი ჟამთა ვითარებითა აგარიანთ ჴელისაგან მოშლილიყო⁴⁷ და ჩუენ ვითა გუმართებდა, ეგრეთ ჴერ-ვიჩინეთ და სანაცულო მამული და⁴⁸ვიჭირეთ და თქუენ საგარეჟო მოგაწსენეთ და დაგიმტკიცეთ, ნი-ნათეე წინასწარმე⁴⁹ტყუელთაგან მოსწავებულსა, ქრისტიანეთა განმანა-თლებელსა, ახალსა იერუსა⁵⁰ლემსა, კათოლიკე საყდარსა სუეტსა ღ(მრ)თივ-აღმართებულსა. და თქუენ, წმიდაო ⁵¹მღდელთმთავართ-უმ-თავრესო, შესავედრებელი სულისა ჩუენისო, ყოვლად პატ⁵²იოსანო და თანამერაბამეო წმიდათა მღდელთ-მოძღუართა: ბასილი, გრიგო⁵³ლი და ი(ოან)ე ოქრო-ნეკტარისაო, ქართლისა კ(ათალიკო)ზ(ო) დავით, ნუშცა

²⁰ იესე... ბაგრატიონიანმან - ე. ²¹ აფხაზთა. ³¹ [კახ]თა - ე. შარვანე ე. ³² ჩრდილოეთისა ე. ³³ თუთფლობით ე. ³⁴ დედოფალმან³⁵და ე. ³⁶ დიმიტრი³⁷და ე. ³⁸ ჴელეჰყავ ე. ³⁹ უნიეთთ ე. ⁴⁰ საპატრიარქოსა საყდრისა დედაქალაქის მცხეთისათეს ე. ღეთი ე. ⁴¹ სუეტის ცხოველი-სა (თეს) ე. ⁴² კუართისა სამეუფოსა... ღ(მერ)თმყოფელისათუის - ე. ⁴³ გიორგინინდა ე. ⁴⁴ ტაზრები ე. ხუადაშენი ე. ეაკურა ე. ⁴⁵ საჴრითა ნსხ.

⁴⁶ გამართულნი ე. ⁴⁷ ვათარ ე. სანაცულო ე. ⁴⁸ ქრისტეანეთა ე. ⁴⁹ იერუსალიმსა ე. ⁵⁰ სუეტსა ღ(მრ)თივ აღმართებულსა - ე. ⁵¹ წმიდაო... ოქრო ნეკტარისაო - ე. ⁵² ნუცა ე. * დედანში „ჯიმითი“ ადგილას ქალაღი ამოგლეჯილია, მის ადგილას სტრიქონს ზე-ვით სხვა ხელით ეს სახელია ჩანერილი. როგორც დარჩენილ ასოთა ნაწილებიდან ჩანს, თავდაპირველადაც ჯიმითი უნდა ყოფილიყო დაწერილი. (ბ. ლ.).

დავინყებულ |⁵³ ვიქმნებით თქვენ მიერ მსხუერპლ შემწირველობათა შინა თქვენთა, რა|⁵⁴თა მექმნას მე წამალ და ემპლესტრო და სილოამებრ აღმეხილნენ თუ|⁵⁵ალნი გონებისა ჩემისანი.

და ვითა ვერავინ მკადრე არს, აგრე უცილებლ|⁵⁶ად ყოვლისა კაცისაგან და შუეცვალეებლად არას ჟამისა გამოცუდილობ|⁵⁷ისათუის არა შ(ე) იცვალოს არა ჩუენგან, არა შემდგომად მომავალთა მეფე|⁵⁸თა და დედოფალთაგან და არას ნათესავისა კაცისაგან.

და ვინცა და რამანცა |⁵⁹კაცმან, ანუ მძღაერმან მძღაერობით, ანუ უქუედაესმან რჩომისათუის |⁶⁰შესცვალოს და ჯელ-ყოს ამისად გამოჴუებად, შემცა-ცვალეებულ არს სჯული|⁶¹საგან ქრისტიანეთასა, რისხავსმცა დაუსაბამო ლ(მერ)თი მამა, ძე და სული ნ|⁶²მიდა. უკუეთუ მეფემან შესცვალოს, მეუფეო მეუფეთაო, შენ იგი შესც|⁶³ვალე დიდებისაგან შენისა; უკუეთუ დედოფალმან შესცვალოს, დედოფალო დაბა|⁶⁴დებულთაო, შენ იგი შესცვალე დიდებისაგან შენისა და ძისა შენისა; |⁶⁵და ვინცა სხუამან კაცმან შესცვალოს, აღიჯოცნენ და მოისპედ ქუეყანით ს|⁶⁶აჴსენებელი მისი და ჩემთუისმცა იგი განიკითხვის დღესა მას დიდსა განიკითხ|⁶⁷ვისასა. და ვინ და(ა)მტკიცოს, ლ(მერ)თმან გაგებული მისი ყოველივე მტკიცე ყოს.

დაი|⁶⁸წერა ბ(რძანე)ბა და სიგელი ესე ინდიკტიონსა მეფობისა ჩუენისასა გ*, ჯელითა სეფისა|⁶⁹მწიგნობარისა დემეტრე მარკოზიშვილისითა, ქ(რონი)კ(ონ)სა რიე, იანვარსა კა.

ხელრთვა ხვეულად:

|⁷⁰მეფე ალექსანდრე ვამტკიცებ ნებითა ღმრთისათა.

⁵³⁻⁵⁷ რათა მექმნას... არა – უ. ⁶⁰⁻⁶¹ შეიცვალოს... მტკიცე ყოს. – უ. ⁶⁹ მწიგნობარისა უ. დემეტრე ნსხ., ქკს უ. იანვარს უ. ⁷⁰ მეფე ალექსანდრე... ღმრთისათა – უ.

* ინდიკტიონის აღნიშვნაში მწერალს მოსვლია მექანიკური შეცდომა. ასევე გადაუწერიათ (უნდა იყოს იგ: შენიშვნა უ.) მცხეთის „ნუსხაშიც“ (XVII ს.) ალბათ, მწერალს უნდა დაეწერა იე (16). თ. უ. შენიშნავს: „ასლშიც“ და „ნუსხებშიც“ მეფობის ინდიკტიონად წერია ასო „გ“, „უნდა იყოს იგ“, გვ. 231-232.

1429. სიბელი ალექსანდრე მეფისა სვეტიცხოვლისადმი

დედანი ინახებოდა სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთებში (№356). იქვე დაცული იყო XVII ს. პირი №18 (17), ჩაწერილი მცხეთის საბუთების პირების წიგნში (№ 507). ორივე დაიკარგა ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს, 1915-1916 წელს. მოგვეპოვება დედნის გამოცემები და პირის გამოცემა.

ქვეყნდება ს. კაკაბაძის 1913 წლის გამოცემის მიხედვით: „სიგელი მცხეთისა №356, დაწერილი ქალაქზე ზომით 52 1/2×27 სანტ. სიგელს თავი აკლია“ (კ).

თ. ჟორდანიამ 1897 წელს გამოსცა როგორც დედანი (ძლიერ შემოკლებულად) ისე მისი პირი XVII ს.: „1429 წ. ამ წელშია მიცემული ქალაქზედ მხედრულად დაწერილი ორი სიგელი მცხეთისა №№352 (ნუსხა რნ) და 356 (ნუსხა იმ უ. ი. იზ ბ. ლ), აკლია“ (უ).

თ. ჟორდანიას მიერ გამოქვეყნებული XVII ს. პირიდან შევასეთ დედნის გამოცემის შემოკლებული ადგილები, რაზეც არის სათანადო მითითებები.

პირი გადაწერილია დედნიდან ს. კაკაბაძის მიერ 1913 წელს გამოცემის მიზნით: სეა, 1449-1514.

დედნიდან შინაარსი შესრულებულია 1818 წელს: სეა, 1451 – Книга гуджаров, I, მცხეთის საბ., №356, გვ. 30.

თარიღი: ქრონიკონი რიზ (117), მეფობის ინდიკტიონი ივ (16); ვათარილებთ ქრონიკონის მიხედვით.

გამოცემები: [28] ქრონიკები, II. გვ. 235 (შემოკლ. უ); [10], ისტ. საბ. III, გვ. 13 (კ).

*[... ჩუენ, მეფეთ-მეფემან ალექსანდრე და თანამეცხედრემან ჩ(უე)ნმან დედოფალმან თამარ, და ძეთა ჩ(უე)ნთა: ვახტანგ, დიმიტრი, გ(იორგ)ი და ზაალ, მოგაწესენეთ... სუეტიცხოველს... და მას ზედა მჯდომარესა კ(ათალიკო)ზს თეოდორეს. შემოგწირეთ ტაირიშვილი რატი მისითა მამულითა, სახლითა, მონასტრითა, სასაფლაოთა, ყანითა, ვენაჭითა, წყლითა, წისქვილითა, ჭალითა და სა[თიბით]ა, ტყითა, სანადირო-თა, მთითა, მზღვრითა, საწმრითა და უწმრითა] --- თიბით --- მისითა [ყუელათა, მოგეცი და მოგაწესენე ჩუენისა სულისა მოძღუარსა კათალიკოზსა თეოდორეს ამა წესითა, რომე არცა გრემის ჴევის საქმე ედ-

* დასაწყისი აღდგენილია თ. ჟორდანიას გამოცემის მიხედვით.

† მზღვრითა] მზიურითა უ. † არცა გრემისქეველთა] საქმე ედვას, მასა გუერდისა კ. არცა გრემისქევის საქმე ედვას მასა გვერდისა უ.

ვას მას გუერდის და ვერც რა მისთა განაყოფთა]* საქმე დაიგდონ რატის და მისსა მამულსა და საქონებელს გუერდის. თუ არ თქუენ, პატრონმან ქათალიკოზმან თქუენითა ნებითა, ანუ რატის მისსა სიცოცხლესა შიგან შემოსახლო ვინმე მათისა გუარისა კაცი და ანუ, თუ რამემან გამოუაროს რატის და მისსა სიკუდილსა უკანით შეიყვანოთ ვინმე თქუენითავე ბუნებითა და დაასახლოთ მისსა მამულსა ზედა, სხუა ვერავინ რა საქმე დაიგდოს ყოვლისა დაბადებულისაგან.

უსაქმოდ და მოუდევრად მოგუიჭსენებია თქუენ, დიდისა და ცათა მობაძავისა, დედაქალაქისა საყდრისა მპყრობელის, პატრონისა, ჩუენისა სულისა მოძღურისა, ქათალიკოზისა თეოდორესთუის და თქუენისა საყდრისა მცხეთისათუის, ტაირისშვილი რატი მისითა მამულითა, სასახლოთა, მონასტრითა, სასაფლაოთა, ყანითა, ვენაჭითა, წყლითა, ნისქუილითა, ჭალითა, სათიბითა, ტყითა, სანადიროთა, მთითა, მზღვრითა, საჭმრითა და უჭმრითა, საძებრითა და უძებრითა, მის[ი]თა მიმდგამითა სამართლიანითა, ერთობ უკლებლად ყულათა. გქონდეს დიდისა და ცათა მობაძავისა დედაქალაქისა მცხეთისა საყდრისა მპყრობელ<ი>სა, პატრონ<ი>სა, ჩუენისა სულისა მოძღუარსა ქათალიკოზსა თეოდორეს.

გქონდეს სამკუიდროდ, სამამულოდ და უცოლებლად და მოუდევრად ყოვლისა დაბადებულისაგან. და არას ჟამისა შემოსრულობისა და გამოცვალებისათუის არ მოგეშალოს, არცა თქუენ, პატრონსა ჩუენისა სულისა მოძღუარსა ქათალიკოზსა თეოდორეს, და არ[ა] შემდგომად თქუენსა მომავალთა ქათალიკოზთა. და ვითარ სხუანი მცხეთისა მამულნი და შესავალნი არიან, აგრევე შეუვლად ესე ტაირისშვილი და მისი მამული გქონდეს და ვერავინ დაგეცილოს და შემოგესარჩლოს, ვითა ჩუენგან სამკუიდროდ მოხსენებულისა შემოსარჩლა არავის მართებს, აგრე. და თუ ვინ დაგეცილოს, პირნი და პასუხისა გამცემნი ჩუენ ვართ.

ან, ვინცა ნახოთ სიგელი და ბ(რძანე)ბა ესე ჩუენ[ი], შემდგომად ჩუენსა მომავალთა მეფეთა და დედოფალთა, ერისათვთ-ერისთავთა და კარისა ჩუენისა ვაზირთა, მოურავთა, მეჯინიბეთა, მერემაეთა, ბაზიართა, მეულაყეთა, პურისა და საკლავისა მკრებელთა, მპარავთ-მეძებართა, მეულუფეთა, მესაბანჯრეთა და ყოველთავე კარით ჩუენით წარვლენილთა მოსამსახურეთა, დიდთა და მცირეთა, დაუმტკიცეთ და ნუვინ უშლით და ნუცა ვინ რას და[ა]კლებთ, ნუ დიდსა და ნუ მცირესა, თუნიერ თანადგომისა და შემატებისაგან კიდევ.

დაინერა ბ(რძანე)ბა და სიგელი ესე ქ(რონი)კ(ო)ნსა რიზ, ინდიკდიონსა მეფობისა ჩუენისასა ივ, წელითა ფრიად ცოდვილისა და ყოველთა უნარჩევნისა კარის მნიგნობრისა კლიმი კაკლაჩასძისათა: –

მალისაგან მეტი არაოდესრა ეთხოეობდესრა.

ხვეულად ხელისმონერა:

ალექსანდრე ვამტკიცებ ნებითა ღ(მრთისა)თა.

¹ დაიდონ უ. ¹ რატის[ი] მისსა – უ. ⁶ რაჲ უ. ²⁰ არცა[ი] არ კ. ²⁸ ერისთავთა ერისთავთა კ. ²⁹ ბაზიართა[ი] მეულუფეთა კ. ³⁰ თანა დადგომისა კ. ³¹ ივ[ი] „ვ (უნდა იყოს „ივ“)“ უ. ³² არაოდეს უ.

* აღდგენილია თ. ყორდანიას გამოცემის მიხედვით.

1429. სიბელი ალექსანდრე მეფისა
აპთანდილ ზევდგინისძისადმი

დედანი: ზეც, Hd-11634; ქალაღი; ძლიერ დაზიანებული; თანაკლულია და კიდებშეშოცვეთილი; 100×25; განკეთილობის ნიშანი: ორწერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ. ტექსტის ბოლოს დამთავრების ნიშანი (: -), შემდეგ მოდის ზეღრთვა.

თარიღი: ქრონიკონი რიზ (117), მითითებული ყოფილა ინდიქტიონიც, იგი საბუთის დაზიანების გამო დაკარგულია. უნდა ყოფილიყო ალექსანდრეს მეფობის მეჩვიდმეტე ან მეთერამეტე (თუ მიმდინარე იქნებოდა) ინდიქტიონი.

გამოცემები: [23], საქ. სიძ. III, დამატება, გვ. 9-12 (თ); [25], ქართ. სამ. ძეგლები, II, გვ. 119-121 (დ.).

[?] --- ისგან და კასპი და იგო[ეთი] ??? 16] იგი [--- ???
9 მოგ]უცით ციხითა, მონასტრითა, ეკლესი[ი]თა, გლეხებითა, ყანითა,
ვენაჴითა, [ნისქუი]ლითა, [მთითა], ქალითა, სათიბითა, ტყითა, სანადირო-
თა, მზღვრითა, [ყოვ]ლითა საჴმრითა და უჴმრითა [და მისითა სამა]
რთლიანითა, რაცა[ა] ⁵იგოეთისა ზღვარნი და შესავალნი არიან [მისი]
თა ყულათა უკლ[ებ]ლაღ. გომნი, ნადარბაზევი იაჴეს და როგორცა
არ დაუნყა[ლობეთ] ⁷ჩუენთა დიდად ერდგულთა და თავ[დადებით] ნამ-
სახურთა [ჩუენთა] ⁸ზევდგინისძეთა ეზოს ჩუხჩარესსა და გორ[ის მო]
ურავსა ავთან[დილს, ⁹ჩ]უენთა თანა შეზრდილ-გაზრდილთა მოლარეთ-
უხუცესსა თაყას და ¹⁰[ზევდგინს], აგრე არ დაუნყალობეთ და ვა[ა]
ჯეთ და მივეციტ [??? 5 სასახ]ლითა, გლეხებითა, მზღვრითა, მითითა და
ბ[არი]თა, მისითა [მიმდგომითა] ¹²უკლებლად ერთობ ყულათა. მიუზომეთ
და მივეციტ [მკუიდრ] ¹³ად, სამამულოდ და მოუდევრად და უცილებელად
ყოვლისა [დაბა] ¹⁴დებულისაგან.

გუიზომებია და მოგ[უცი]მია თქუენ, ჩუენთა ¹⁵[ერდგულთა და
თავდადებით ნამსახურთა ზევდგინისძეთა: ეზოს [ჩუხჩარესსა] ¹⁶
და გორის მოურავსა ავთანდილსა და ჩუენთა თანა შეზრდილ და

¹ ისგანანა თ. ² ნისქელითა თ. დ. მითთა - თ. დ. ⁴ უჴმარითა თ. დ. ⁵⁻⁶ უკლებლად...
თ. დ. იაჴნეს თ. დ. ⁶ დაეწყალ... თ. დ. ⁸ ზედგინისძეთა თ. დ. ¹⁰ ვაჴეთ თ. დ. ¹⁰⁻¹¹ [-5
სასახ]ლოთა] დიდისა სასახლოთა თ. დ. ¹¹ მიმდგომით - თ. დ. ¹²⁻¹³ მკუიდრად] ...სა და
თ. დ; ¹³ აუცილებლად თ. უცილებლად დ. ¹³⁻¹⁴ და /ბად/ებულისაგან] [და]დებულისაგან
თ. დ. ¹⁶ და - თდ.

[გაზრდი]¹⁷ლთა მოლარეთუხუცესსა თაყას და ზევდგინს და შეილთა და[მო]¹⁸მავალთა ყოველთათუისვე სახლისა თქუენისათა, კასპი და იგოეთი¹⁹ ქალისა ნასისხლად ციხითა, მონასტრითა, აზნაურითა, გლეხებითა, ²⁰ვენაჭითა, წყლითა, ნისქუილითა, ჭალითა, სათიბითა, ტყითა, სანადირთა²¹ოთა], მზღვრითა, მთითა და ბარითა, საჭმრითა და უჭმრითა მისა²² მიმდგამითა და შესავლითა, ერთობ ყულათა.

ამას აქათი ნადარბაზევი, ²³გომნი იაჯეთ და იგი მოგიმატეთ და გიბოძეთ; ნადარბაზევი სასახლითა, ²⁴გლეხებითა, ყანითა, ვენაჭითა, წყლითა, ნისქუილითა, ჭალითა, სათ²⁵იბითა, ტყითა, სანადიროთა, მზღვრითა, მთითა და ბარითა, საჭმრითა²⁶ და უჭმრითა, მისითა შესავლითა ერთობ უკლებლად, ყულათათა].

[გ]²⁷ქონდეს თქუენ, ზევდგინისძეთა, ეზოს ჩუხჩარეხსა და გორის მოურავსა²⁸ [ა]ეთანდილს და ჩუენთა თანა შეზრდილ-დაზრდილთა მოლარეთუხ²⁹უცესსა თაყასა და ზევდგინს, კასპი და იგოეთი ნასისხლად [ციხითა, მონ]³⁰ასტრითა, აზნაურითა, გლეხებითა, ყანითა, ვენაჭითა, წყლითა, [ნის]³¹ქუილითა, ჭალითა, სათიბითა, ტყითა, სანადიროთა, მზღვრითა, მით³²ი, ბარითა, საჭმრითა, და უჭმრითა მისითა შესავლითა ყულათა, ერთობ³³ უკლებლად.

ამას აქათ ნადარბაზევი იაჯეთ და გიბოძეთ³⁴ ნადარბაზევი. და მოგეცით სასახლითა, გლეხები³⁵თა, ყანითა, ვენაჭითა³⁶ წყლითა, ნისქუილითა, ჭალითა, სათიბითა, ტყითა, სანადიროთა, მზღვრითა,³⁷ მისითა მიდგამითა და შესავლითა ერთობ ყულათა. ვერაჲინ დაგეც³⁸ილოს, ³⁹ვერა დაბადებული კაცი ვერასა ჟამისა შემოსრულობისა და გამოც⁴⁰ულ⁴¹ მისათუის ვერა, ვითა თქუენსა ნასისხლსა და ჩუენგან წყალ⁴²ო⁴³ბა დამართ⁴⁴ ებ⁴⁵ულსა მართებს, აგრე. და თუ ვინ დაგეც⁴⁶ილოს, პირთა და [პასუხის] ⁴⁷გამცემნი ჩუენ ვართ. და თუ ვის რა ამა ნასისხლისა კასპ-იგო⁴⁸ეთ⁴⁹ [ისა] და ანუ ჩუენგან წყალობად ბოძებულისა გომთა და ნადარბაზევისა სიგე⁵⁰ლო⁵¹ ჰქონ⁵²დეს, იგი ყულა ამა დაწერილითა გაგუიცუდებია და მტკიცე⁵³ [ესეოდ]ენ არის.

ვინეთგან [მო]გუებრა ნიავ-სურნელმან ღ(მრ)თისა [წყალ]⁵⁴ობისამან და ძალითა და შეწეწითა მის მ⁵⁵ერითა და ორი⁵⁶სავე ჩუენ]⁵⁷ისა სამეფოსა სკიპტრა-პორფირისა და გუირგუინისა მპყრობელ ვიქ⁵⁸მენით, ⁵⁹ჩუენგანცა ესე სათანადო იყო და ვინებეთ ჩუენთა დიდად [და თავ]⁶⁰ად⁶¹ ბით ერდგულთა კაცთა, სათნოებთანა, განსაგებთა საველმნი⁶²ფოთა,⁶³ ძნი⁶⁴ ად მიმთხრობთა, რომელ ჩუენისა გაზედაებისა, მორჭუმისა და⁶⁵ აღმ⁶⁶ატებისა მიმდემად მეცდე და მჭირნენი არიან ზევდგინისძენი: ⁶⁷ეზოს ჩუხჩარეხი და გორის მოურავი ავთანდილ და ჩუ⁶⁸ენთანა]⁶⁹ შეზრდილ-გაზრდილი: მოლარეთუხუცესი თაყა და ზე⁷⁰ვ⁷¹დგინ,⁷² გუ⁷³ე⁷⁴ზედაენეს

²⁰ ნისქეილითა თ. დ. ²⁰⁻²¹ სანადიროთა მზღვრითა] სამზღვარ-მზღვრითა თ. ²⁴ ნისქეილითა თ. დ. ²⁶ ყულათა ნსხ. ²⁶⁻²⁷ ქონდეს თდ. ³⁰⁻³¹ ნისქეილითა თ. დ. ³² უჭმრითა თ. ³⁴ ყანითა-მისითა თ. დ. ³⁵ ნისქეილითა თ. დ. სათიბითა] მთითა, ბარითა თ. დ. ³⁷⁻³⁸ გამოცუ-
ლსათუის თდ. ³⁹ პირნი თ. დ. ⁴² გაგუიცუდებია თ. დ. ⁴⁷ ერტგულთა დ. ⁴⁸ გაზედაებისა+და
თ. დ. ⁵⁰ ჩუენთანა] ჩუენთა თანა დ.

და მივეცით და მიუბოძეთ სასისხლოდ კასპი და იგოეთი⁵³ სრულად მისითა მზღვრითა და შესავლითა. და ამას აქათ ნა[დარბაზევი]⁵⁴ სრულად მისითა შესავლითა, ესრეთ სამკუიდროდ, სამამულოდ, [ასრე, რო⁵⁵მე] ზევდგინ[იძ]ეთა გუარისა ქალი იყოს, არცა ოდეს მას ნაელოს, [ვითა ჩუენ]⁵⁶სა და ჩუენგან წყალობად ბოძებულსა მართებს, აგრე. არას [უამის]⁵⁷ მოცვალებისათუის არ მოეშალოს.

არავინ გუიბრძანებია [მშლელი და]⁵⁸მაქცეველი მტკიცედ ბოძებულისა ამის ჩუენისა და არცა მეუნებლ[ე მავნ]⁵⁹ებელი და დამაკლებელი.

და ვინცა ნახოთ ბრძანება და სიგელი ესე ⁶⁰ჩუენი, შემდგომად ჩუენსა მომავალთა მეფეთა და დედოფალთა, [ერისთავთა, კარისა ჩუენისა ვაზირთა და მო[უ]რავთა, გორისა და ატ[ენის]⁶² მო[უ]რავთა და ციხიანთა, მეჯინიბეთა, მერემაეთა, ბაზიართა, მეულუ[ფეთა],⁶³ პურისა და საკლავისა მკრებელთა, ტყუისა მპარავთა მეძებართა, [მესა]⁶⁴ბანჯრეთა და ყოველთავე კარით ჩუენით წარვლენილთა მოსამსახ[ურეთა, ⁶⁵დიდ]თა და მცირეთა, დაუმტკიცეთ და ნუ ვინ უშალავთ მტკიცედ ბ[ოძებუ]⁶⁶ლსა ამას ჩუენსა და ნუცა ვინ რას დააკლებთ, ნუ დიდსა და [ნუ მცირ]⁶⁷ესა, თუნიერ თანა-დადგომისა და შემატებისაგან კიდე.

დაინერა ბ[რძანე]ბა [და] ⁶⁸სიგელი ესე ჩუენი ქ[რონი]კ[ონ]სა რიზ, ინდიკდი[ონ]სა მეფობისა ჩუენისასა მეთაჟიდმეტესა, ჯელითა ფრიად ცოდვილისა და ყოველთა უნარჩევნისა კარის [მნიგნო]⁶⁹ბრისა კლიმი კაკლაჩასძისათა.

დამტკიცებები ხვეულად:

[1]. ქ. ესე სიგელი ⁷⁰მტკიცეა ალექსანდრესა⁷¹გან*.

[2]. ⁷²ქ. დემეტრესა დამიმტკიცებია ნებითა ღმრთისათა.

[3]. ⁷²ქ. მე, გიორგისა, დამიმტკიცებია [ნებითა ღმრთისა]თა.

მინანერი: XVIII ს მხედრულით:

⁷³სიგელი კასპისა და ⁷⁴იგვეთისა(!) თორელთაგან.

⁵⁴ ასრე - თ. დ. ⁵⁷ მშლელ და - თ. დ. ⁵⁸⁻⁵⁹ მეუნებლე მავნებელი მეუნებლებელი თ. დ. ⁶⁰ დედოფალთა და თ. დ. ⁶³⁻⁶⁴ მეზანჯრეთა თ. დ. ⁶⁶ და - თ. დ. ⁶⁸ ქორონიკონსა დ. მეთაჟიდმეტესა - თ. დ. ⁶⁹⁻⁷¹ ქ. ესე... ალექსანდრესაგან - თ. დ. ⁷² დემეტრეს თ. დ. ქ. მე ღმრთისათა - თ. დ.

* ამის შემდეგი დამტკიცებანი მანძილის დაცილებითაა.

1429. სიგელი ალექსანდრე მეფისა თბილისის
მთაბისთა ღმრთისმშობლისადმი

დედანი; სეა, 1448-10631; ბაცი ფერის თხელი ქაღალდი, ზომა: 113,5×23; კიდეები გაცრეცილი, მელანი მკრთალი ყავისფერი; ხელი მხედრული, თავში მოქცეული საზედაო ასო „ჰ“ შემკულია მარტივი მცენარეული ორნამენტით. განკვეთილობის ნიშანი – სამწერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ. რესტავრირებული. ზედა მარჯვენა კუთხეში საბუთს უზის XIX საუკუნეში მინიჭებული საღრიცხვი-სარეგისტრაციო ნომერი №585. ე-ს მარჯვენა კიდეზე ერთი ხელით მიწერილია განსხვავებული ნომრები: №№249, 280.

საბუთს 2012 წელს XIX საუკუნის საარქივო მასალების დამუშავებისას შემთხვევით მიაკვლია საქართველოს ეროვნული არქივის ძველ საბუთთა განყოფილების ხელმძღვანელმა მანანა ჭუმბურიძემ.

საბუთს უზის ორმაგი თარიღი: ქორონიკონი რიზ (117) /1429/ და ალექსანდრეს მეფობის მე-16 ინდიქტიონი.

ჰირი: სეა, 1449-557, გადაწერილი XIX საუკუნეში, თაბახის ლურჯ ფურცელზე. დედნის შემოკლებული შინაარსი 1818 წელს შეტანილია „გუჯარების წიგნში“-სეა, ფ. 1551 (Книга гуджаров, II, მცხ. №585, გვ. 29).

საბუთის ტექსტს ახასიათებს ა-მეტობა.

ქ. ჰოი შენ, ყოველთა კაცთა და ენათა საგალობლო და შ²უამ<ა>დგომელო
ლ(მრ)თისა და კაცთაო, წინასწარმეტყველთა³ სრულმყოფელო, ჯ<ა>მათა
მათ<ა>თაო და იგავ<ა>თა⁴ მათ<ა>თა სამაკაულო, უცნაურთა მათ
განძ<ა>რახვათა⁵ ლ(მრ)თისათა აღსას<ა>რულო, წყალობათა მის<ა>თა
გარ⁶დამეტებულთა გამოცხადებაო, ყოვ<ა>ლად საგალო⁷ბელო ს<ა>ძალო
ლ(მრთის<ა>ო, უბინოო კაცთა სიხარუ⁸ლო, მეოხო მონათა შენთაო, ბ<ა>ნელისა
დამ⁹ზ<ა>სნელო და ნათ<ა>ლისა ბ<ა>ჭეო, ც<ა>რემლთა და¹⁰ გ<ა>ლოვათა
მათ მწარეთა და ძ<ა>ნელთა ჩუენთა¹¹ სიხარულად შემ<ა>ცვალებელო,
მონათა შენთა¹² ნავ<ა>თსაყუდელო განწირულთა, მ<ა>წ<ა>სნელო
ქა¹³ლწელო, ცხორებისა კაც<ა>თასაო, და მ<ა>ა¹⁴ფარეველო ყოვ<ა>ლისა
სოფ<ა>ლისაო, უხ<ა>რწ<ა>ნილო,¹⁵ წ<ა>ყევისა დამ<ა>ხსნელო და
კუ<ა>რთხევისა მომ<ა>ნიჭებელო, ბ<ა>¹⁶რალთა აღმ<ა>წოცელო, კაცთა
ცხორებისა მი¹⁷ზო, ყოველთა კ<ა>რულებისა განმწსნელო საღთო¹⁸

¹³ კაცათასა თაო, წსხ. ¹⁷ ყუაველთა, წსხ..

ეტ<ა>ლო, ბ<ა>ჭეო სიტყუისა ღთისაო და ძისა ღთის<ა>, |¹⁹ მშობელო სიტყუისა დაუსაბამოსაო, დიდებოა |²⁰ კაცთაო; შენ, ყოველთა არს<ა>თა უაღრესო ს<ა>ძალო, სიმ<ა>ტკიცეო მორწმუნეთაო, მცველო |²¹ ყოვლისა სოფლისაო და სნეულთა მ<ა>კურნალო, ნი |²² ნასწარმეტყუელთა საღ(მრთო)თათა თქმულისა სრულმყო |²³ ზელო, ქალწულო ღ(მრ)თისმშობელო, ცეცხლისა ენა |²⁴ო, ქადაგებო მოციქულთაო, შემამაკობელო მონამ |²⁵ეთაო, განმამხნობელო მამათაო, შენ, საღმთოეო |²⁶ მოხედვო, კაცთა წყალობისა სასწაულო, სა |²⁷ ღთოთა საიდუმლოთა მაღალო აღსასრულო |²⁸ და მეფობისა ჩუენისა გუირგუინო, მიზეზო ნეტარებისაო, |²⁹ ანგელოზ<ა>თა და კაცთა სიხარულო და მამურალო |³⁰თა განსუენებო; შენ, ყოველთა წმიდათა |³¹ უწმიდესო დედაო ძისა ღ(მრ)თისაო, დედოფალო |³² ღმ<ა>რთისმშობელო, მარადის ქალწულო მარ |³³ამ!

მე, მონდობილმან ცვა-საფარველთა |³⁴ თქუენტამან, ვიგულე და ვიგულსმოდგინე სამა |³⁵ რადისოდ სურვილით მოსა<ე>-მამკობელმან |³⁶ თქვენმან, ჩუენ, იესიან და ვითიან სოლომონ |³⁷ იან ბაგარატონიანმან, ნებითა ღ(მრ)თისათა |³⁸ აფხაზთა, ქართველთა, რანთა, კახთა და |³⁹ სომეხთა და ყოვლისა აღმოსავლეთ ისა, თქ |⁴⁰ ენ(ი) ძ<ა>ლითა მპყრობელმან მეფობისა და შა |⁴¹ რავანდედობისამან, მეფეთა მეფემან პატრონმა |⁴² ალექსანდრე, და თანამემცხედრემან ჩვენმან, დედოფა |⁴³ ლთა დედოფალმან თამარ, ძეთა ჩვენთა ვახტ |⁴⁴ ანგ, დიმიტრი გიორგი და ზაალ გაკადრეთ და მოგა |⁴⁵ სხენეთ მცირე ესე შემოსანიარავი შენ, სამინელსა |⁴⁶ ცათა მობაძვსა და დედასა ნათლისასა, ტფილ |⁴⁷ (ისი) ისა მეტეხ |⁴⁸ თა |⁴⁹ ღთისამშობელსა: ქალაქისა პირსა სოფელი კრნან |⁵⁰ (ისი), და ასე რომელ, პირველთა ჩვენთა ჩამამავალთა |⁵¹ ჭლმწიფეთაგან მეტეხ(ი)სა ღ(მრ)თისმშობელი და მის |⁵² და შეწირული სოფელი კრნანისი სვეტსა ცხოველს |⁵³ შესწიროდა, და ცოტასა ხანსა ჟამთა ვთარებისაგან |⁵⁴ მოშლოდა. ახლა მოგვიდევით კარსა თქვენ, |⁵⁵ საქართველოსა პატრიარქი პატრონი თეოდორე და გვეაჯ |⁵⁶ ენით.

ჩვენცა ჭელახლად ჩვენად სადღეგრძელოდ |⁵⁷ გაკადრეთ და შემოვსწირეთ მეტეხთა ღთისმშობლისა |⁵⁸ საყდარი და მისი შეწირული სოფელი კრნანისი მი |⁵⁹ სისა სამართლიანისა სამძღვრებითა, მთითა, ბარითა, წყლითა, წისქულითა და მისისა სამართლიანისა სამძღ |⁶⁰ ვრითა, კონითა და სანწყლისპიროთი, თავისი სამძღ |⁶¹ ჳვრითათა ბორისა ეკლესიამდინ; მისა ჩამოსწურ |⁶² ჳე ლეღვისა ხევი მტკურისა პირამდინ; და მის |⁶³ წავლით შინდისი ბოლომდინ, შარამდინ(სინ) |⁶⁴ და შარისა წავლითა თელ(ე)თ(უ)რისა სამძღვრამდისინ. |⁶⁵ რაცა ოდენ მას წვერზედან წყალი გარდმოვა, წვერს აქ |⁶⁶ ათ |⁶⁷ კრნანელებსა დარჩესა, და წვერსა იქით - ხატიისათელეთ |⁶⁸ ელთა, პიტნისა ხეოამდისინ, და მის ჩამოსწურე |⁶⁹ შარამდისინ გ<ა>ზა-წავლით ვინრო შა<ე>-თუთას; და |⁷⁰ მისისა სამართლიანისა მზღურითა ყოვლითურთ |⁷¹ უნაკლულოდ მოგვირთმევია.

და, რაცა ჟამს დაჯ<ა>დეს საყ |⁷² დართა ზედან ძე შენი და ღ(მერ)თი ჩვენი განსჯად ადამიანთა, |⁷³ და შეკრბენ მის წინაშე ყოველნი ტომნი და ენანი |⁷⁴ განკითხვად თითოეული კაცად-კაცადისა, მაშინ აღმწო |⁷⁵ ცელ მექმენ ცოდათა

⁶⁶ ყუაველთა, ნსხ. ⁶⁷ თაბროისა, ნსხ. ⁶⁸ მტკურისამ, ნსხ.

და ბრალთა ჩვენთა სააქაოდ⁷⁵ გასამარჯვებლად და წარსამართლებლად მეფობისა ჩვენი⁷⁴სა და საუკუნოდ გამოჴსნად სატანჯელთაგან.

ვინცა⁷⁵ და რამანცა კაცმან, მეფემან ანუ დედოფალმან, ან⁷⁶უ დიდმან და ანუ მცირემან, შემდგომად ჩვენ⁷⁷ საჯელყოს შლად და ქცევად და გამოჴება⁷⁸დ და გამოწირვად, რისხავს მასაცა მამა, ძე და სული⁷⁹ წმინდა და ყოვლად წმინდა ღ(მრ)თისმშობელი; და ჩვენ⁸⁰თამცა ცოდვათა და ბრალთა მ<ა>ზღველნი არს⁸¹ დღესა მას დიდსა განკითხვისასა ცოდვათა და ბრა⁸²ლთა ჩვენთათვის.

და ამისნი დამამტკიცებელნი⁸³ ღ(მერ)თ(მა)ნ აკურთხნეს და წმინდამან ღთისმშობელმან.

⁸⁴ დაინერა წიგნი და სიგელი ესე ქორონიკონსა რიზ, ინდ⁸⁵იკტიონსა მეფობისა ჩვენიასა ათექვსმეტსა, ჴელითა ფრ⁸⁶იად ცოდვილისა და ყოველთა უნარჩევებისა,⁸⁷ კარისა მწიგნობრისა კლიმი კაკლაჩასძისათა. |⁸⁸

ზელრთვა: ჴელმწიფე ალექსანდრე ||⁸⁹ ვამტკიცებ ნებით ღ(მრ)თისათა, |⁸⁹ ამ(ე)ნ ამ(ე)ნ ამ(ე)ნ.

მცირე ზომის მართკუთხა ბეჭედი: მ(ო)ნ(ა) ღ(მრ)თის(ა)|⁹⁰ ალექსანდრე იმავე ბეჭდის კვალი მოჩანს ე-ზე შუაში, ქაღალდის გადანაწებებ ადგილას. v-ზე გვიანდელი სათაური: ქ. ალექსანდრე მეფის გუჯარი კრწანისისა.

1429. სიბელი ვახტანგ ალექსანდრე მეფისა ძისა
ურდოელისადმი

დედანი ინახებოდა სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთებში (№352), იქვე დაცული იყო XVII ს. პირი №150, ჩაწერილი მცხეთის საბუთების პირების წიგნში (№507). ორივე დაიკარგა ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წ. მოგვეპოვება დედნის გამოცემები, პირები.

ქვეყნდება ს. კაკაბაძის 1913 წლის გამოცემის მიხედვით: „სიბელი მცხეთის №352, დაწერილია ქალაღზე. ზომით 37 1/2×21 1/3 სანტ. თავი აკლია“ (კ).

თ. ჟორდანია 1897 წლის ძლიერ შემოკლებული გამოცემა ასევე ემყარება დედანს. იხ. ზემოთ ლეგენდა №5 საბუთისა (სინოდის კანტორის K. რ., აქ საბ. №50).

პირი: სეა, 1449-1515, გადაწერილია ს. კაკაბაძის მიერ 1913 წელს გამოცემის მიზნით. ამ პირიდან ჩანს, რომ დედანში განკვეთილობის ნიშნად ნახმარი იყო ორი წერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ.

პირი გადაწერილია მ. კოლუმანსკის მიერ 1848; წელს: სპი, H-6, ფ. 84.

დედნიდან შინაარსი გადმოღებულია 1818 წელს: სეა, 1451 — Книга гуджарова, I, მცხეთის საბ. №352. გვ. 30.

თარიღი: ქრონიკონი რიზ (117).

გამოცემები: [28] ქრონიკები, II, გვ. 235 (შემოკლ. ე): [10], ისტ. საბ. III, გვ. 14 (კ), [34] ГДИНА N 10, с. 63 (აღწ.).

----- * ვახტანგ, ესე ნიგნი დაგინერე და გიბოძე შენ ურდოელსა, შენსა შვილსა სუმბატს და შვილისა შვილსა ვირშელს, შვილთა და მომავალთა ყოველთავე სახლისა თქუენისათა. ღმრთივ გუირგუინოსანმან მამამან ჩუენმა[ნ] ამისი იმედისა ნიგნი მოგცა და გიბოძა თქუენ, ურდოელსა, რომე რასაცა მქონებელი დღეს ხარ, იგი თქუენს უკანით თქუენსა შვილსა და თქუენისა სახლისა მომავალთა დარჩეს. 5

ვინეთგან მათ შეგიწყალეს, ჩუენცა დაგიმტკიცეთ, რომე სოფლისა სიმუხთლისაგან თუ რამემან გამოგიაროს თქუენ, ურდოელსა, რასაცა დღეს ქალაქს მქონებელი ხარ, სახლი, მამული, გლეხები და ძაგნაკორნათა ლაფირისძისეული და ბაღდაური და, რასაცა და რა დღეს ანუ პა- 10

³ გვრგვინოსანმან უ. ⁴ ჩემმა კ. იმედის კ. ⁵ რომელ უ. რასაც უ. ⁶ ჩუენც უ. ⁷ ძაგნაკორნათა უ. ⁸ რასაცადარა კ.

¹ " [მეფემან] + კ.

ტრონთა წყალობა გაქუ[ნ]და, ანუ ნასყიდი, იგი და სალაროს მუშრიბობა შემდგომად თქუენ ურდოელსა უკანით, თქუენსა შვილსა სუბატს და შვილისშვილსა ვირშელსა ჰქონდეს უკლებლად.

- 5 და ვერაჲინ დაგ[ე]ცილოს ვერა დაბადებული ვერასა ჟამისა გამოცვა-
ლებისა და შემოსრულობისათუის ვერა, როგორაცა პატრონთა ერდგულო-
ბისათუის და სამსახურისათუის დღეს თქუენ გაქუ[ს] ქალაქს სახლი, მამ-
ული და გლეხნი, და ძაგნაკორნათა ლაფირისძისეული და ბაღდაუ-
რი და, რაცა წყალობად ბოძებული და ნასყიდი გაქუ[ს] და ანუ სალაროს
10 ჯელი მუშრიბობა გაქუ[ს], აგრევე შემდგომად შენსა შენთა შვილთა და მო-
მავალთა ჰქონდეს და ვერაჲინ დაგ[ე]ცილოს, და ვინცა დაგ[ე]ცილოს, პირნი
და პასუხის გამცემნი ჩუენ [ვართ].

დაინერა სიგელი ესე ქ(რონი)კ(ო)ნსა რიზ, ჯელითა კაკლაჩასძისა
კლიმისითა.

ხელის მონერა:

- 15 ქ. მე ვახტანგსა დამიმტკიცებია*.

¹ ანუ ნასყიდი] ანუ თუ ნასყიდი უ. ³ ვირშელს უ. ⁴ დაეცილოს კ. ¹²⁻¹³ კლიმი კაკლაჩასძისათა უ.

* ჯელმონერილ არს: მე ვახტანგს დამიმტკიცებია" (K. r.).

[1429-1435/38]. სიგელი ალექსანდრე მიწისა
კათალიკოს თეოდორესადმი

XVII ს. პირი ჩაწერილი იყო მცხეთის საბუთების პირების წიგნში № 249, ეს წიგნი ინახებოდა სინოდის კანტორის ფონდში № 507, დაიკარგა ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წ. მოგვეპოვება პირის გამოცემა.

ქვეყნდება თ. ჟორდანიას 1897 წლის გამოცემის მიხედვით. სიგელს XVII საუკუნეშიც კლებია „თავი“, სადაც დასახელებული იქნებოდა საბუთის გამცემი. სამწუხაროდ, გამოცემული ძლიერ ამოკლებს პირის ტექსტს, რომელსაც წამძღვარებული აქვს შემდეგი განმარტება:

„1433 წწ. ამ წლის ახლო ხანებში 1431-1435 უნდა იყოს დაწერილი მცხეთის XVII საუკ. ნუსხაში № 249 სმთ ჩართული სიგელი, რომელსაც თავი აკლია, მაგრამ ჩანს მეფის ალექსანდრეს მიერ არის მიცემული სათაურით: „მცხეთის პირდაპირი ჯ(უარ)ის სიგელი“. ეს სათური მხოლოდ პირისაა, რომელსაც აწერდნენ XVII საუკუნეში.

საბუთი რომ მართლაც ალექსანდრე დიდს ეკუთვნის, ეს კარგად ჩანს ალექსანდრე დიდის სხვა საბუთებიდან. ცნობილია, რომ მას მცხეთის სვეტიცხოვლის ტაძარში ჰქონდა თავისი ეგვტერი — სასაფლაო, ამის შესახებ აქაც არის ლაპარაკი პირველ პირში და ა. შ.

სიგელის ადრესატი არის კათალიკოსი თეოდორე, რომლის ზეობით ვათარღლებთ. ამ შემთხვევაში, დამრგვალების მიზნით დათარიღებაში ამოვიღეთ ზეობის ერთი წელი, 1427 წ. რადგან 1428 წელს დავითია, ხოლო 1429 წელს ისევ თეოდორე.

გამოცემა: (28) ქრონიკები, II, გვ. 240 (შემოკლ. ყ.).

--- და თქუქნისა მპყრობელისა და ჩ(უე)ნისა სულისა მეოხისა, ჩ(უქ)ნისა მოძღვრის კ(ათალიკო)ზისა თეოდორესათჳს ასე და ამა პირსა ზედა, რომე ჩემისა ეკუტრისა მწირველსა მიხუდებოდეს ჯუარიდაღმა ყოველთა წელინადთა ასი კოკა ღვნო და თორმეტი კაბინი იფქლი და ოთხი კაბინი ქერი და ოცი ლიტრა ბამბა. ჴელმოჴსნით მოუდევრად მომიჴსენებია და შემომინიარავს... ჯ(უარ)ი მისითა შესავლითა და ოროტითა და კუტა-ლას გლეხითა... და სხუა არა ეთხოვებოდეს რა... თვნიერ მალისა კიდე... ამას აქათ... მოგეცით ფოსუი მისითა შესავლითა...

* შემომინიარავს+ „(მცხეთისა და კათალიკოზის თეოდორესათვის)“ ყ-ს შენიშენ. შემოკლებულ ტექსტის მაგიერ.

1430. სიგელი ალექსანდრე მეფისა
ავთანდილ ზევედგინისძისადმი

დედანი: ზეც, Hd-1348; გრაგნილი; თეთრი, თხელი ეტრავტი; 2 კეფი: 86×25,5; 1) 45×25,5; 2) 41×25,5; კეფები ერთმანეთზე გადაკერებულია თეთრი აბრეშუმის ძაფით; დაზიანებული, თავნაკლული; განკვეთილობის ნიშანი: ორწერტილი, იშვიათად სამწერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ. ნახშირია აგრეთვე: ორი წერტილი ზაზით და მრავალწერტილი :: (45-ე სტრიქონზე). პირველი ორი სტრიქონი დაწერილია ზევეულად. თარიღი: ქრონიკონი რიშ (118), მეფობის ით (19) ინდიკტიონი.

გამოცემები: [23], საქ. სიძვ. III, დამატება, გვ. 12-14 (თ); [25], ქართ. სამართლის ძეგლები, II, გვ. 121-123, (დ); [19], პალეოგრაფიული აღბოძი, გვ. 325, ტაბ. 121 (ფრაგმენტი).

ქ. ჩუენ, მეფეთა მეფისა ალექს|²ანდრესაგან და თანამეცხედრისა^ა
|³ჩუენისა, პატრონისა დედოფალთა-დედოფლისა და|⁴ ძეთა ჩუენთა: ვახ-
ტანგ, დიმიტრი და ზალისაგან|⁵; დავითიან-ბაგრატიონიანისა,
ნებითა ლ(მრ)თისათა აფხაზთა, |⁶ ქართველთა და სომეხთა მეფისა,
შარვან(შ)ა, შანშა და|⁷ ყოვლისა აღმოსავლეთით დასავლეთამ-
დის თუთი-ფლობით|⁸ მფლობელ-მპყრობელისა,

მოვიდეს წინაშე ჩუენსა|⁹ ჩუენნი დიდა(დ) ძუელით გუარით გამო
და ვიდრე მოაქა|¹⁰მომდის ერდგულნი და თავდადებით ნამსახურნი
ზევედგინისძე|¹¹ნი: ეზოს ჩუხჩარეხი ავთანდილ და მათნი ძმისწულ|¹²ნი,
ჩუენი თანაშეზრდილ-გაზრდილი და ჩუენისა მორტ|¹³უმისა და ამოდყო-
ფისათუის დღივ და ღამე თავდადებით|¹⁴ მექმე და მეცდე** და მჭირნე
კაცი, მამად-კაცი და|¹⁵ ჩუენისა სახლისა განზრახვათა კეთილდამგემებელი
|¹⁶ და მეცნავ-მიმთხრობი და ყოვლითურთ სათნოებანი|¹⁷ მოლარეთუხუ-
ცესი თაყა და ბიძისწული ზევედგინ|¹⁸ და გუეაჯნეს, რათამცა ისდენთა
ვალთა და სამსახურ|¹⁹თა სანაცვლოდ სიგლითა ამით შეგუენწყალნეს და
გო||²⁰რის მოურაობა მიგუებოძა.

და მოჰბერა ნიაგმან ღმრთისა|²¹ წყალობათამან და ვითარ მიესაზ-
ღვრების ესრეთ დიდა|²²დ სურვილით და სატრფოდ ერდგულობასა მათსა,
ეგრეთ არ|²³დავიშურვეთ და მივეცით და მიუბოძეთ გორის მოურა|²⁴ობა,

¹⁻² ალექსანდრესგან თდ. ³ შარვანა-შანშა თ. ⁴ დიდა თ. ძუელითა დ. ¹² ჩუენთა დ. ¹²⁻¹³ მ(ო)ჭირნე დ. ¹⁵ კეთილად-მგებელი დ.

* აქამდე ტექსტი დაწერილია ზევეულად.

** ეს სიტყვა დედანში ორჯერაა ჩანერილი, ერთი ტექსტისავე ხელითაა გადაშლილი.

რათაცა წესითა ძუელითგან გორის მოურავთა გორ²⁵სა ბაჟი ჰქონებია და ანუ გორს და გორისა გარეშემოთა²⁶შვიან უსაქმებია, მითავე წესითა ბაჟი თქუენ გქონდეს. |²⁷ მითავე წესითა გორს და გორისა გარეშემოთა²⁸გან თქუენ საქმობდით. გუიბობებია გორისა მოუ²⁹რავობა სამკუიდროდ თქუენ, ჩუენთა დიდად ერდგ³⁰(უ)ლთა და თავდადებით ნამსახურთა, ეზოს ჩუხჩარ³¹ეხისა ავთანდილისთუის და თქუენთა ძმისწულთა ჩუენ³²თა თანა შეზრდილ-გაზრდილთა, მოლარეთუხუცესისა³³ თაყასათუის და ზევდგინისთუის და თქუენთა შვილთა და |³⁴ მომავალთათვის და არასა ჟამისა შემოსრ³⁵ულობისა და გამოცვალებისათუის არასა³⁶ ჟამსა შვიან არ მოგეშალოს.

გქონდეს თქუენ, |³⁷ ჩუენთა დიდად ერდგულთა და თავდადებით |³⁸ ნამსახურთა ეზოს ჩუხჩარებსა ავთან³⁹დილს და თქუენთა ძმისწულთა მო⁴⁰ლარეთუხუცესსა თაყასა და ზევდგინს და⁴¹ არა წაგელოს და თუ რამე ასეთი რამე საქმე⁴² შეგუცოდოთ, რომე მოურავობისა ნა⁴³ლება გუმართებდეს, სხვითა სამამ⁴⁴ულოთა გარდაგაჲდეინოთ და მოურაობა არ⁴⁵ცა მაშინ წაგილოთ.

ან, ვინცა ნახოთ |⁴⁶ ბ(რძანე)ბა და სიგელი ესე ჩუენი: შემ(დ)გომად⁴⁷ ჩუენსა მომავალთა მეფეთა და⁴⁸ დედოფალთა, ერისთავთა-ერისთავთა და⁴⁹ კარისა ჩუენისა ვაზირთა და მოსაქმეთა: მეფე⁵⁰ნიბეთა, მერემათა, მეუღლუფეთა, პურ⁵¹ისა და საკლავისა მკრებელთა, ბაზირთა, |⁵² მეულაყეთა, მპარ(ა)ეთმეძებართა, ტყისა მ⁵³ცველთა, მესაბანჯრეთა და ყოვე⁵⁴ლთავე ჩუენით კარით წარვლენილ⁵⁵თა მოსამსახურეთ, დაუმტკიცეთ და⁵⁶ ნუ ვინ უშალავთ მტკიცედ და სამკუიდრო⁵⁷დ ბოძებულსა ამას ჩუენსა და |⁵⁸ ნუცა ვინ რას დააკლებთ, ნუ დიდსა და⁵⁹ ნუ მცირესა და ნუშცა ვისგან მოიგო⁶⁰ნების ქცევა და მოშლა ამისი, როგ⁶¹ორაცა ამა ჩუენგან შეწყალებულითა და სა⁶²მკუიდროდ ჴელისა მქონებელთა ზევდგინისძეთა ეზო(ს)|⁶³ჩუხჩარებისა ავთანდილისი და მოლარეთუხუცესისა⁶⁴თაყასი და ზევდგინისი გმართებს.

დაინერა სიგელი⁶⁵ [და ბ(რძანე)ბა ესე ჩუენი ქ(რონი)კ(ონ)სა რიჴ, ინდიკიონსა⁶⁶ [მე]ფობისა ჩუენისასა, ით, ჴელითა ყო⁶⁷ველთა უნარჩევესისა კარის მნიგნობრისა ჩუენის⁶⁸ კლიმი კაკლაჩასძისათა.

დამტკიცებები:

- [1]. |⁶⁹ ვამტკიცებ (ხეულად).
- [2]. |⁷⁰ ქ. მე, ვ(ა)ხტანგსა, დამიმტკიცებია.
- [3]. |⁷¹ ქ. მე, დემეტრესა, დამიმტკიცებია.
- [4]. |⁷² ქ. მე, გ(იორ)გისა, დამიმტკიცებია.
- [5]. |⁷³ ქ. ჩუენ, მეფეთ-მეფე პატრონი როსტომ, |⁷⁴ ვამტკიცებ სიგელსა და ბ(რძანე)ბასა ამას. როსტომ*.

მინაწერი XVIII ს. II კეფის v-ზე:

|⁷⁵ „ქ. გორის მოურაობისა“.

²⁴ გორს| გორის თდ. ³⁰⁻³¹ ჩუხჩარებსა თ. ³⁶ არ| არა თდ. ⁵⁴ კარითა თდ. ⁶⁰ როგორცა თდ.

⁶³ ჩუხჩაქებსა თდ. ⁶⁵ ქორონიკონსა დ. ინდიკიონსა თდ. ⁶⁹ ვამტკიცებ| მე, ალექსანდრე ვამტკიცებ თ. ⁷⁵ ქ. გორის მოურაობისა - თდ.

* ეს სიტყვა ხვეულადაა.

1431. სიბელი ალექსანდრე მეფისა სვეტიცხოვლისადმი

დედანი დაცული არ არის. სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთებში ინახებოდა XVII ს. პირი №32, ჩაწერილი მცხეთის საბუთების პირების წიგნში (№507). დაიკარგა ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წწ. მოგვეპოვება ამ პირის პირი.

ქვეყნდება სანკტ-პეტერბურგში დაცული პირის მიხედვით, რომელიც გადაწერილია XVII ს. (ლბ-32) პირიდან ს. ტაბიძის მიერ 1848 წ. პირის პირი: სპაი, E-73, ფფ. 29-32. როგორც ამ გადანაწერიდან ირკვევა, პირს (XVII ს.) ჰქონია სათაური: „სიგელი მარცუშლაძისა და ჭინჭუშლისძისა“. (ვსარგებლობ საურ. კაპაბაძის გადმოწერილით, რომელიც ინახება კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ინსტიტუტში).

თ. ჟორდანიამ 1897 წელს გამოაქვეყნა პირი ძლიერ შემოკლებით. „სინოდის კანტ. იპოვება მცხეთის გუჯრები №23 (და მისი ნუსხები №110 და ლგ) და მეორე XVII ს. ნიკოლოზ კათოლიკოზის ბრძანებით გადმოღებული პირი №32. უკანასკნელს სიგელს თავი აკლავს. ორსავე სიგელში მოხსენებულია ქართლის კათოლიკოზი თეოდორე“... (ე).

თარიღი: ქრონიკონი რით (119), მეფობის ინდიკტონი ათცხრამეტი (19).

თ. ჟორდანიას გამოცემის ლეგენდიდან და, აგრეთვე პირის პირიდან ჩანს, რომ დედანს კლდება დასაწყისი მაშინაც, როცა XVII საუკუნეში პირების წიგნში შეუტანიათ.

საურ. კაპაბაძემ გამოსცა რუს. თარგმანი სანკტ-პეტერბურგში დაცული პირის პირისა (ლიტ. იხ. აქვე).

გამოცემა: [28] ქრონიკები, II, გვ. 236-237 (შემოკლ. ე.); (34) ГДИНА. №13, с. 65; (აღწ.) (36) Гр. док. с. 135-138.

წინამდებარე სპაის ტექსტს ახლავს XIX ს. გადამწერის მინაწერი, რომელიც საჭიროებს განმარტებას (ტექსტი იხ. აქვე). მინაწერში ლაპარაკია იმაზე, რომ „სიგელს“ „თავი შესავალი“ არ ჰქონდა. ამიტომ მან (გადამწერმა) ვერ გაიგო ვისგან არის გაცემული ის („ამ სიგელს თავი აღარა ჰქონდა და ვერა გაიგე რა“), მაგრამ მის მიერ მომდევნო „მეორე“ სიგელის გადაწერისას („მეორეს რომ მიეცემა“) მისთვის ცნობილი გახდა, რომ ეს პირველიც და მეორეც „ერთის ხელმწიფისაგან არს და ერთის მდივნის ხელით არის“, ე. ი. ალექსანდრე მეფისაგან და ა. შ.

მართლაც, სანკტ-პეტერბურგში დაცულ გადაწერილ საბუთთა კრებულში, E-73-ში, ეს ორი საბუთი შეტანილია ერთმანეთის მიყოლებით: ფურც. 29-32 და 32-36. ამავე დროს მათ აქვთ საბუთთა რიგითი ნუმერაციაც მიყოლებით: 12 და 13. მაშასადამე, როგორც ამბობს მინაწერის ავტორი, მას ერთმანეთის მიყოლებით გადაწერია ალექსანდრე მეფის მიერ სვეტიცხოვლისადმი მარცველი მარცველიძისა და მეორე, ვირშის და სხვ. შეწირულებათა (იხ. მომდევნო საბ.) სიგელები. ჩვენ ისიც შეგვიძლია დაედავინოთ, რომ თვით იმ პირველად წყაროში, მცხეთის საბუთების პირების წიგნში (სინოდის კანტ.

№507), საიდანაც მან გადმოწერა ორივე პირი, იქაც ასეთივე თანამიმდევრობით ყოფილა შეტანილი. ამას ზომ პირების ნუმერაციაც მოწმობს: ლბ, ლგ. ამათგან პირველი ქვეყნდება წინამდებარე გამოცემაში, მეორეს კი არ ვაქვეყნებთ, რადგან პირიდან გადანაწერის გამოქვეყნებას ვაზუსტობინებთ დღენიდან (სინოდ. კანტ. №23) გადანაწერის გამოქვეყნებას (იხ. აქვე მომდევნო საბუთი).

--- აურაცხელთა წყალობათ[ა] თქ(უე)ნთა მოქენეობისამან. და ვირჩიევ მოვრდომად სახლსა მავას ღ(მრთისას)ა და მეუფისა ჩ(უე)ნისასა და დამკდრებად სამკდრებელსა თანა სულკურთხეულთა პაპათა და მომავალთა ჩუენთა თ(ან)ა.

და თქ(უე)ნ მ(იე)რთა შენეენითა და ძალმნეობით[ა] ველ-ვეყავით უსჯულოთა აგარის ნათესავთაგან ჩ(უე)ნგან ძრწოლით ძნად სათქუმითა თქ[უ]მადცა დაქცეულისა საყდრისა და ს(რულია)დ უნუგეშინის-ცემოდ გ(ან)სრ(უ)ლთა ან ახლად განვრცომად და აღშენებად.

და აღვაშენე და განსრულდა ნებითა თქ(უე)ნითა ყ(ოვლა)დვე უნაკლულოდ თავი ცათა მობაძავი საყდარი და შიგან ღ(მრთ)იე აღმართებული სუჴტი ცხოველი, და კ(უალა)დ თქ(უე)ნდა მოლტოლეილთა და შემოვედრებულთა ჩ(უე)ნთა მომავალთა და ჩ(უე)ნი საფლავი; და ვითარი ჯერ იყო, ეგევითარითა თავი-საყდარი პატივითა და წესითა შევაშევე; და ანგელოზთა სწორნი წ(მიდა)ნი მონაზონნი და მღვდელნი, მრ(ა)ე(ა)ლნი საყმარნი, მგალობელნი შევეკრიბენ.

და რ(ომე)ლ ძუჴლითგან შემკობილ იყო და წესნი და აღაპნი განჩენილნი იყუნეს და შესავალნი წესნი და ქ(უე)ყ(ა)ნანი ჰქონდეს, მას ზედა შეუმატეთ და უფროსად განვაერცეთ და ჩ(უე)ნთა საფლავთა ზ(ედა) მიმდებად მდგომნი მწირველნი და წლითი-წლად დაუვსებელნი კანდელნი განვაჩინეთ.

და ვ(ითა)რ გუმართებს და ჩ(უე)ნგან სათანადო არს, აგრე კ(უალა)დვე ეინებეთ შემატება და გაზედაება. და მოვაწსენეთ მარცველისძე მარცველი და მათი შვლი დავითიანი, შვლნი და მომავალნი ყ(ოველ)ნივე სახლისა მათისანი მათითა მამულითა, საჯდომითა, სასახლოთა, ციხითა, მონასტრითა, სასაფლაოთა, გლეხებითა, ყანითა, ვენახითა, წყლითა, ნისქვლითა, ჭალითა, სათიბითა, ტყითა, სანადიროთა, მთითა და ბარითა, მზღურითა, საწმრითა და უწმრითა, მისითა მი[მ]დგ[ა]მითა სამართლიანითა, ერთობ ყულათა უქლებლად.

¹ თქნთა სპაბი. ² სახლსა - ე. ჩისსა სპაბი. ⁴ თა(ორჯერ) სპაბი. ⁵ თქნ სპაბი. ⁶ მრითა სპაბი. ძალმნეობით სპაბი. ⁷ ქვეყნება ე. ⁸ ჩნგან სპაბი. ⁹ თქმადცა სპაბი. სდ. სპაბი. ¹⁰ გსრლთა სპაბი. ¹¹ ყოვლადვე ე. ¹² თავი საყდარი სპაბი ^{21,22} და ვითარ... ზედაება - ე. ²³ და მათი... მამულითა - ე. ²⁴ საჯდომითა, სასახლეთა - ე. ²⁵ ციხითა სპაბი. ²⁶ სასაფლაოთა ე. გლეხებითა...

ამას აქა ყ(ოველ)დვე ჯინჭუშლისძე მამისა და შვლნი და ყ(ოველ)ნივე მომავალნი სახლისა მათისანი მათითა მამულითა, საჯდომითა, სასახლოთა, მონასტრითა, სასაფლაოთა, გლეხებითა, ყანითა, ვენახითა, წყლითა, წიქვლითა, ქალითა, სათიბითა, ტყითა, სანადიროთა, მზღურითა, მთითა და ბარითა, საჰმრითა და უჰმრითა, მისითა მიმდგომითა სამართლიანითა, ერთობ ყუალათა უკლებლად.

და ჩხოკი მოგვსენებია თქ(უ)ნ დიდისა და ცათა მობაძვისა საყდრისა ჩ(უ)ენთა სულთა განმანათლებელისა მცხეთისათ(ვ)ს, თქ(უ)ენისა მპყრობელისა პატრონისა კ(ათალიკო)ზისა ჩ(უ)ენისა სულისა მოძღურისა და მეოხისა თეოდორესათვს.

ასე და ამა წესითა, რ(ომე)ლ როგორაცა სხვანი მცხეთისშვლნი და მცხეთის შესავალნი თარხანნი და შეუქალნი არიან, აგრევე მცხეთისშვლად მარცველისძე მარცველი და მათი შვლი დავითიანი და მათისა სახლისა მომავალნი დაგვსხმ(ა)ნ.

და კ(უალა)დვე ჯინჭუშლისძე მამისა და მისნი შვლნი და მომავალნი დაგვსხმან ამა წესითა, როგორაცა სხუათა შვლთა არა სათხოვარი და გამოსაღები ეთხოვებოდეს, ეგრევე მარცველისძესა მარცველსა და მათსა შვლსა დავითიანსა და ჯინჭუშლისძესა მამის[ა]სა და მისთა მომავალთა არასა ყ(ამს)ა შიგან არა ეთხოვებოდეს და მათსა მამულსა არა ეთხოვებოდეს რა. სამკვდროდ მოგვსენებია და ვერავინ დაგეცილოს და ვერასა ჟამისა გამოსრულობისათ(ვ)ს მოგეშალოს.

ვითა ჩ(უ)ენგან გულსმოდგინებით საუკუნოდ მოვსენებულისა დაცილება არავის მართებს, აგრე. და ვინცა დაგეცილოს, პირნი და პასუხისა გამცემნი ჩ(უ)ენ ვართ.

ან, ვინცა ნახოთ ბ[რ]ძანება და სიგელი ესე ჩ(უ)ენი შ(ემდგომა)დ ჩ(უ)ენსა მეფეთა და დ(ე)დოფალთა, ერისთავთა-ერისთავთა და კარისა ჩუენისა ვაზირთა და მოურავთა, მეჯინიბეთა, მერემაეთა, ბაზირთა, მპარავთ-მეძებართა, მეულუფეთა, მესაკლავეთა, მეულაყეთა, მესაბანჯრეთა და ყ(ოველ)თავე კარით ჩუენით ნარვლენილთა, დიდთა და მცირეთა, დაუმტკიცეთ და ნუვინ უშალავთ სამკვდროდ და მტკიცედ მოვსენებულსა ამასა ჩ(უ)ენსა.

და ნუმცა ვისგან იკადრების ცვალებად და დაკლებად, ნუ დიდთა და მცირეთაგან, თვნიერ თ(ან)ადგომისა და შემატებისაგან კიდევ.

და ვინცა, ანუ ჩ(უ)ენთა მომავალთა მეფეთაგან და ანუ სხსა გუარის[ა]მან ადამის ნათესავმან კაცმან ამისდა მოშლად და ქცევად რასაცა ჟამისა გამოსრულობისა და გამოცვლილებისათ(ვ)ს ჴელ-[ჰ]ყოთ, ჩ(უ)ენთამცა ბრალთა და ცოდვათათ(ვ)ს თქ(უ)ენ იქმნებით პასუხის მიმცემელ მას მეორედ მოსლვასა წ(ინაშე)ე ლ(მართის)ა.

⁹ პატრონის - ჟ. ⁹⁻¹⁰ ჩ(უ)ენისა... მეოხისა ¹¹⁻¹² ასე და ამა... შესავალნი - ჟ. ¹²⁻²⁵ და შეუვალნი... სიგელი ესე - ჟ. ²⁸ მოძებართა სპაბი. (უ. ი. მეძებართა ბ. ლ.). ⁴⁰ ათცხრამეტსა - სპაბი.

^{40,41} ყოველთა... ცოდვილისა - ჟ.

დაინერა ბ[რ]ძანება და სიგელი ესე ქ(რონი)კ(ონ)სა რით, ინდიკტიონსა მეფობისა ჩ(უე)ნისა ათცხრამეტსა, ჯელითა ყ(ოველ)თა დაბადებულთა უნარჩევებისა, ფ(რია)დ ცოდვილისა კლიმი კაკლარასძისათა.

სიგელი მარცუშლაძისა და ჭინჭუშლისძისა*.

XIX ს. გადამწერის მინაწერი:

ამ სიგელის თავი შესავალი და ან მეორეს რომ მიეყუები, ერთის ჯელმ-ნიფისგან არს და ერთის მდივნის ჯელი არის. ამ სიგელს თავი აღარა ჰქონდა და ეერა გავიგე რა.

² ათცხრამეტსა – სპაი. ²⁻³ ყოველთა... ცოდვილისა – ფ.

* სიგელის პირის სათაური XVII საუკუნისა, სპაი-ს გადანაწერ პირში ტექსტს უძღვის ნინ.

1431. სიგელი ალექსანდრე მეფისა სვეტიცხოვლისადმი

დედანი ინახებოდა სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთებში (№23), იქვე დაცული იყო XVII ს. პირი (№ლგ-33) ჩაწერილი მცხეთის საბუთების პირების წიგნში (№507). ორივე დაიკარგა ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წწ. მოგვეპოვება დედნის გამოცემები, პირი და პირის პირი, დედნის შინაარსი.

ქვეყნდება ს. კაკაბაძის 1913 წლის გამოცემის მიხედვით: „სიგელი (მცხეთისა №23) დაწერილია ქაღალდზე ზომით 82×27 სანტ.“ (კ) როგორც ს. კაკაბაძის ამ დიპლომატიკური გამოცემიდან ჩანს, დედანში განკვეთილობის ნიშნად ნახმარი ყოფილა სამი წერტილი.

თ. ჟორდანიას 1897 წლის გამოცემა: „სიგელი № 23 (ნუსხანი №№იბ და ლგ)“. №იბ აქ მექანიკური შეცდომა.

დედნის შემოკლებული შინაარსი შესრულებული 1818 წელს: სეა, 1451 – Книга гуджаров, I, მცხ. №23, გვ. 3; IV – გუგართა აღწერილობის დაეთარი, მცხ. №23, გვ. 3 „ღრამმატა ესე არს ორს გადაწებულს ქაღალდზედ. მეცხრეს სტრიქონში არის წაშლილი ერთი ლექსი კალმით. მეორეს გვერდის 29-ს სტრიქონში არის ჩაწერილი ლექსი. დაკლებდა, სხვას მელნითა. გადაწებებულზედ დაწერილს სტრიქონში რაოდენთაჲ ასოთა თაენი გაცხოველებულ არიან. დაწერილობა ამ გადაწებებულის მეორეს ქაღალდის აზრისა არს ყოვლითურთ უთანხმო პირველის ქაღალდის ჰაზრისა. და ეგრეთვე ამ გადაწებებულის ქაღალდის დაწერილობის სტრიქონების დასაწყისი არ არის თანასწორ პირველს ქაღალდზედ დაწერილობის სტრიქონების ზაზისა, თუმცა, ჩანს, რომ სრულად არის დაწერილი ერთის მწერლისაგან ერთის მელნითა; ბეჭედი მეფისა არს დაცული მართლად და არა ჰსჩანს ცხადად“. როგორც აქედან ჩანს, დედანი ყოფილა ორკუფიანი გრაფიკული...

პირი გადაწერილია მ. კოლუბანსკის მიერ 1848 წელს: სპბი, H-6, ფფ. 12-15.

პირის პირი გადაწერილია 1848 წელს ს. ტაბიძის მიერ მცხეთის საბუთების XVII ს. პირების წიგნიდან (№507) პირი №ლგ-33; სპბი, E-73, ფფ. 32-36, არის უზნიშნელო სხვაობა დედანთან (№23); ქრონიკონის აღნიშვნაში დაშვებულია გადამწერის შეცდომა: არის 59 უ. ი. 119.

თარიღი: ქრონიკონი რით (119), მეფობის ინდიკტიონი ით (19).

გამოცემები: [40] M. Brosset, Add. XVI, გვ. 465 (ფრანგულად შემოკლ.); [28] ქრონიკები, II, გვ. 237-238 (შემოკლ. უ); [38] А. Натроев, Мухет, с. 201-202; [3] გენეალოგია... გვ. 20-25 (კ); [34] ГДИНА, с. 64, N 11, 12, с. 64 (აღწ.).

ქ. ჩუენ, მეფეთ-მეფემან ალექსანდრე და თანამეცხედრემან ჩუენმან პატრონმან დედოფალთა-დედოფალმან თამარ და ძეთა ჩუენთა: ვახტანგ, დიმიტრი, გ(იორ)გი და ზაალ, ესე ნიგნი მოგაჯსენე, თქუენ, ნმიდასა და მაღალსა ცათა მობაძავსა დედაქალაქსა მცხეთასა და თქუენისა საყდრისა მპყრობელსა და ჩუენისა სულისა მოძღუარსა და მეოხისა პატრონსა კათალიკოზსა თეოდორეს.

ვინეთგან თუისთა შექმნულთათუის წსნად მოსრულმან მეუფემან ჩუენთა შთამომავალთა და გუარტომთა განსუენება თქუენსა ნინ(ა)შე ჯერ - იჩინა და ვხედავთ, რომელ ნუთგანქარეებადსა ამას სოფელსა დაუტეობთ და ყოველივე ცხორება ჩუენი სიზმარი და აჩრდილებრ უჩინო იქმნების, ამადა ჩუენცა ვსცანიოთ და ვისაცნაურეთ, რომელ კეთილი და უცვალებელი ცხორება ესე არს, რათა მე, ცოდვილმან, ვიდრე არა სრულად წარწყმეად და ამიერ განსვლად ჩემდამდე სანყალობელისა სულისა ჩუენისა სალხინოებლად ქველისა საქმესა რასამე მქმე და შემძლებელ ვიქმე და ამაღ აღმძრა სურვილმან და სიყუარულმან აურაცხელთა წყალობათა თქუენთა მოქნეობისამან და ვირჩიე მოვრდომად სახლსა მაგას ლ(მრ)თისა და მეუფისა ჩემის[ა]სა და დამკუიდრებად სამკუიდრებელსა თანა სულკურთხეულთა პაპ[ა]თა და მომავალთა ჩუენთათა, და თქუენ მიერითა შენეენითა და ძალმნეობითაა ჴელ-ვყავთ უსჯულოთა აგარის ნათესავთაგან, ჩუენგან ძრწოლით ძნიად სათქუთა თქუმადცა, დაქცეულისა საყდრისა და სრულიად უნ[ა]გეშინისცემოდ განსრულისა ან ახლად აღშენებად და განერცომად.

და აღვაშენე და განსრულდა ნებებითა და ძალმნეობითა თქუენითა ყ(ოვლ)ადეე უნაკლულოდ თავი ცათა მობაძავი საყდარი და მას შინა ლ(მრ)თივალმართებული სუეტი ცხოველი, და კუალად, თქუენდა მოლტოლვილთა და შემოვედრებულთა ჩუენთა მომავალთა და ჩუენი საფლავი; და ვითარი ჯერ-იყო ეგევითარიოთ თავი საყდარი პატივითა და ნესითა შეეამქვე და ანგელოზთა სწორნი წმიდანი მონაზონნი და მღრდელნი და მრავალნი საწმარნი, მგალობელნი შეეკრიბენ; და რომელ ძუელითგან შემკობილი იყო და ნესნი და აღაპნი განჩენილნი იყუნეს და შესავალნი, დაბანი და ქუეყანანი ჰქონდეს, მას ზედა შეუმატეთ და უმეტესად განვაერცეთ და ჩუენთა საფლავთა ზედა მიმდემად მდგომნი მწირველნი და დაუესებელნი კანდელნი განეაჩინენით;

და ვითარ გუმართებს, და ჩუენგან სათანადო არის, ეგრეთ კუალადეე ვინებეთ შემატება და გაზედაება და შევსნირეთ და მოვაჯსენეთ ძუელითგან მეფეთაგან შემკობილი აღშენებული და გადიდებული მთა ვირშისა, მონასტერი და მისნი შესავალნი ბადასშვილნი და ქორდი; და მას აქათ, ანუ მთას და ანუ ბარს რაცა მამულნი, ანუ გლეხნი და ანუ პარტახტი და ანუ მზღვარი ჰქონებიან მისითა მიმდგამითა, ყანითა, ვენაჯითა, წყლითა, ნისქუილითა, ჭალითა, სათიბითა, ტყითა, სანადიროთა, მთითა და ბარიოთ, მზღვრითა, საწმრითა და უწმრითა, საძებრითა და უძებრითა, მისითა სამართლიანითა ყუალათა ერთობ უნაკლულოდ;

¹ მეოხსა ქ. ² ჯერიჩინა ქ. ³ ვირშისა[ვარძიისა ქ. (ნუსხამწილგ „ვირშისა“) ქ-ს მოუვიდა მექანიკური შეცდომა, რადგან სიტყვა ვარძია, როგორც ვხედავთ, არც დედანში (№23), არც XVII ს. პირში (წილგ) და არც შემოკლებულ შინაარსში (K. r.) არ წერებულა.

მოგუიწსენებია თქუნ, დიდისა და ცათა მობაძავისა მცხეთისა საყ-
დრისათუის და თქუნისა მპყრობელისა ჩუენისა სულისა მოძღუერისა და
მეოხისა კათალიკოზისა თეოდორესთუის: მოგუიწსენებია ძუელითგან
5 ჩუენითა მომავალთა მეფეთაგან გადიდებული და შემკობილი ვირშა მთა
და მონასტერი და მისნი შესავალნი, ქორდი და ბადასშვილნი და
მას აქათ, რაცა ძუელითგან მთას და ანუ მამულნი, ანუ გლეხნი და ზღ-
ვარნი, და პარტახტნი ჰქონებინ, ყანითა, ვენაჟითა, წყლითა, ნისქუილითა,
ჭალითა, სათიბითა, ტყითა, სანადიროთა, მთითა და ბარითა, საწმრითა და
10 უწმრითა, საძებრითა და უძებრითა, მისითა მიმდგამითა, სამართლიანითა
ყუალათა, ყ(ოვლა)დვე უნკლულოდ;

მოგუიწსენებია და გქონდეს ყოვლისა დაბადებულისა ადამის ნათესაყ-
ნისაგან მოუდევრად და უსარჩლელად ძუელითგან მეფეთაგან აღშენებული,
შემკობილი და გადიდებული ვირშა მთა და მონასტერი, გქონდეს თქუნ,
15 დიდსა და ცათა მობაძავსა საყდარსა ჩუენისა სულისა განმანათლებელსა
მცხეთასა, და თქუნისა საყდრისა მპყრობელსა, ჩუენისა სულისა მოძღუ-
არსა კათალიკოზსა თეოდორეს და რაცა სად რა ვირშისა შესავალნი
არიან, ქორდი და ბადასშვილნი, და რაცა სად რა, ანუ მთას და ანუ
ბარს ზღვარნი, გლეხნი და პარტახტნი ჰქონან, ყანითა, ვენაჟითა, წყლი-
თა, ნისქუილითა, ჭალითა, სათიბითა, ტყითა, სანადიროთა, საწმრითა და
20 უწმრითა, მისითა საძებრითა და უძებრითა ყუალათა, ყ(ოვლა)დვე უნაკლუ-
ლოდ.

არას ჟამისა შემოსრულობისა და გამოცვალებისათუის არ მოგეშალოს
და ვერავინ იკადროს ამისად სარჩლად და ცილებად, ვითა ჩუენთა მომა-
ვალთა მეფეთაგან აღშენებულისა და გადიდებულისა და პატივცემულისა
25 და ან ჩუენგან ახლად შემონირულისა და სამკუიდროდ მოწსენებულისა
დაცილება არავის მართებს აგრე. და ვინცა დაგეცილოს, პირნი და პასუხი-
სა გამცემნი ჩუენ ვართ. და ვირშისა მთისა და მონასტრისა და მისთა
შესავალთა, ვითა არეინ ღირსა, ყოვლისა კაცისაგან უაჯო არის. და და-
ლათუ ვისმე შემოტყუვილითა ანუ მამული ანუ გლეხი და ანუ ზღვარი და
30 ყანა და ვენაჟი დიდი, გინდა მცირე გამოეაჯოს, იგი ყუალა ამა დაწერილ-
ითა გაგუიცუდებია და მტკიცე ესეოდენ არის.

ამა ვირშისა სახლისა ულუფა ძუელითგანე ჩუენთა მომავალთა
მეფეთაგან ამოკუეთილი და გაშუებული არის და მას აქათ, როგორცა
35 სხუანი მცხეთისა მამულნი შეუვალნი არიან, აგრევე ესე შეუვალად და
თარხნად მოგუიწსენებია და არასთანა სათხოვარი არაოდეს ეთხოვბოდეს.

ან ვინცა ნახოთ ბ(რძანე)ბა და სიგელი ესე ჩუენი, შემდგმად ჩუენსა
მომავალთა მეფეთა და დედოფალთა, ერისთავთა-ერისთავთა და კარისა
ჩუენისა ვაზირთა და მოურავთა, მეჯინიბეთა, მერემაეთა, მპარავთმეძე-
ბართა, ბაზიართა, მეულუფეთა, მეულაყეთა, მესაბანჯრეთა და ყოველთავე
40 კარით ჩუენით ნარვლენილთა მოსამსახურეთა, დიდთა და მცირეთა, დაუმტ-
კიცეთ და ნუვინ უშალავთ სასოებით და მტკიცედ მოწსენებულსა ამას
ჩუენსა, ნუცა ვინ იკადრებთ დაკლებად, ნუ დიდი და ნუ მცირე, თუინიერ
თანადგომისა და შემატებისაგან კიდე.

³⁰ გამოეჯოს კ. ³⁴ შეუვალად კ.

და ვინცა, რამანცა კაცმან, ანუ ჩუენთა მომავალთაგან და ანუ სხუისა გუარისამან, ამისად მოშლად ჴელყოთ, ჩუენთამცა ბრალთა და ცოდვათათუის პასუხ[ი]ს მიმცემელ თქუენ იქნებით, პასუხის მიმცემელ წინაშე ლ(მრ)თისა.

დაინერა ბ(რძანე)ბა და სიგელი ესე ქ(რონი)კ(ო)ნსა რით, ინდიკდიონ-სა მეფობისა ჩუენისასა ით, ჴელითა კარისა მწიგნობრისა ჩუენისა კლიმი კაკლაჩასძისათა.

თქუენ, კათალიკოზი თეოდორე, ამას შემოგუიპირდი, რომე ოკდომბერსა ოცდაერთსა, ამირეჯიბისა მიცვალებისა დღესა, ყოვლთა წელიწადთა წლითი-წლად ამირეჯიბისათუის ლ(მრ)თივ-აღმართებულსა სუეტსა ცხოველსა წინაშე კარგალებული ალაპი გარდიჯდებოდეს ესრეთ, რომე რანიცა მცხეთას მღრდელნი და მონაზონნი იყუნენ მწირეელნი, ამირეჯიბისათუის უ[ა]მსა წირეედენ და ტრაპეზს შევიდოდენ. და დედაბერთათუის და გლახაკათუის კარი ღია იყოს და ვითარი ჯერ-იყოს, ეგევი-თართა სანოვაგითა ალაპი გარდიჯდებოდეს. ესე სადამდის ლ(მერ)თსა ენ-ებოს და თქუენ ამოდ და უენებლად ეგნეთ თქუენ, პატრონი კათალიკოზი თეოდორე, ნუ დააკლებთ და წლითი-წლად გარდიჯიდეთ. და შემდგომად თქუენსა ვინცა კათალიკოზნი დაიდგინენ, მათგანცა ყოველთა წელიწადთა ესრეთ გარდაიჯდებოდეს და ნუმცავისგან დაგუაკლდების.

ახეულად:

ქ. დაგვიმტკიცებია.

კიდევ ბეჭედი* წარწერით: მონა ლეთისა ალექსანდრე*.

* ბეჭდის თაობაზე ს. კაკაბაძე შენიშნავს: „შესაძლებელია ეკუთვნოდეს კახეთის მეფეს ალექსანდრე II-ს (1605 წ.)“.

1431 (1441?), 17 იანვარი. დანერგული ბარათისი [ქაჩიბასძისა]
თევდორე გუშულაშვილისადმი

დედანი: ზეც, Hd-14858. დაწერილია თეთრ სქელ ქაღალდზე ლამაზი მხედრული ხელით. 32,3×14,6. განკვეთის ნიშნად ნახმარია სამი წერტილი. ხელრთვა – დამტკიცება არ აქვს. v-ზე რამდენიმე ჯვარი სულ ბოლოში იკითხება ერთმანეთის დაშორებით ორი სტრიქონი XVIII ს. ხელით: 1. „ქ. ნაჭურდევის ზაზუიანთ წიგნია“. 2. „ქ. ბუჯულაშვილისათვის წყალობა უქნიათ“. საბუთი თავის დროზე ინახებოდა გრაგნილად, რასაც მოწმობს აღნიშნული სათაურების ადგილმდებარეობაც. საერთოდ, ასეთი სათაურის ერთ-ერთი დანიშნულება ისიც იყო, როგორც ზემოთაც ნათქვამი გვაქვს, რომ გაცვეთის თავიდან აცილების მიზნით გრაგნილის გაუხსნელად შეეძლოთ საბუთის რაობის გაგება, რადგან დახვევის დროს წარწერა ხედებოდა გარეთ.

პირი: ზეც, Hd-5787 (4) გადაწერილია დედნიდან ექ. თაყაიშვილის მიერ, რომელმაც გამოსცა ორჯერ სხვადასხვა თარიღით: 1461 წ. ჟურნ. „მოამბეში“ და 1441 წ. (საქ. სიძე. 1, 1920, მეორე გამოც. გვ. 62-63). 1920 წლის გამოცემაში იგი წერს: „ეს და ამას ქვემოთ მოყვანილი 215 სიგელ-გუჯარნი გადმოეწერეთ ჩვენ თ. დ. ზ. ბარათაშვილის ნამდვილებიდან 1893 წ. აღბულაში“.

თარიღი: „დაიწერა იანვარსა ათრუიდეტსა, ქრონიკონსა ას ორმოცდაცხრასა მეფობისა დიდისა ალექსანდრესა“ (1461).

საბუთის თარიღში სრულიად სამართლიანად შეიტანა ეჭვი 1897 წელს თ. ჟორდანიამ, რომლის შეხედულებით დედანში („ასლში“) იქნებოდა რით (1431 წ.). მანვე შეცდომაზე მიუთითა ექ. თაყაიშვილს: „შეუწყნარებელია ჟურნალს „მოამბეში“ დაბეჭდილი გუჯარი („საქართველოს სიძველენი“, გვ. 67), რომელშიც ბარათა მისის ცოლით თინათინით და ბით დავითით მოხსენებულნი არიან ქქს რმთ (1461) „დიდის მეფის ალექსანდრეს დროს“. არც კ(ათალიკო)ზი დავით I და არც მეფე ალექსანდრე I ცოცხალნი არ იყვნენ 1461 წ. და ცხადია, რომ ზემონაჩვენები ქქნი ტყუილია ასლში იქნებოდა ქქნი რით და არა რმთ...“ (ხსენებული საბუთი თ. ჟორდანიას არ გამოუცია, ამ კომენტარს იგი აკეთებს ბარათა ქაჩიბასძის სხვა, 1428 წლის ახლ., საბუთთან დაკავშირებით, ქრონიკები, II, გვ. 232).

ექ. თაყაიშვილმა გაითვალისწინა თ. ჟორდანიას კრიტიკული შენიშვნა და მეორე გამოცემაში თარიღი შეასწორა, მაგრამ ქრონიკონად მიიღო 129 (1441 წ.): „ქრონიკონი ამ გუჯარისა სიტყვებით და გარკვევით დაწერილი უდრის 1471 წ. (კორექ. უ. ი. 1461 ბ. ლ.), მაგრამ იქვე მოყვანილი ფრაზა: „მეფობასა დიდისა ალექსანდრესა“ გვიჩვენებს რომ გუჯარი დაწერილია ალექსანდრე მეფის დროს (1413-1442), ხოლო 1471 წ. (კორექ. უ. ი. 1461 ბ. ლ.) მეფეთ იყო კონსტანტინე და არა ალექსანდრე. ჩვენი მოსაზრებით, ქრონიკონში შეცდომა უნდა იყოს და „ას ორმოცდა ცხრას“ მაგიერ უნდა იყოს ნაჩვენები

ას ოცდა ცხრა ქორნიკონი, რომელიც უდრის 1441 წ. ესე იგი მართლა ალექსანდრეს მეფობას...“.

საბუთის არცერთი რეალია საეჭვოდ არ ხდის დოკუმენტის ავთენტურობას და იმას, რომ ის ნამდვილად ალექსანდრე დიდის დროს არის გაცემული...

საბუთის გამკვეთი მხოლოდ სახელით არის მოხსნიებული, („პატონი“ ბარათა, მეუღლე მისი თინათინი, შვილები დავით და გერმანოზ“), მაგრამ მოგვეპოვება იმავე პირთა მიერ მცხეთისადმი ბოძებული 1425-28 წლის საბუთი, სადაც ისინი ქაჩიბასძედ იწოდებიან (იხ. აქვე).

თ. ჟორდანიას მართალია იმაში, რომ ეს პიროვნებანი, ბარათა და მისი მეუღლე თინათინი, 1461 წელს ცოცხალი აღარ არიან, ამიტომ საბუთის გაცემის დროდ ეს წელიწადი არ გამოდგება. თარიღის მცდარობა შეიძლება შევამოწმოთ სხვა მხრივაც. 1425-28 წლის საბუთი გვამცნობს რომ იმავე მოღარე ბარათა ქაჩიბასძეს (მის მეუღლეს თინათინს, შვილებს: დავით, გერმანოზ და ლაასს) მცხეთისა და კათოლიკოზ დავით II-სათვის (ალექსანდრე მეფის ძე, 1425-1426. 1428) შეუწირავს ს. ყორანთა და დაუდევს მცხეთაში სამაგიეროდ 2 ალაბი, ერთი თავისთვის და ერთი თინათინისათვის; მარცლაც, ს. ყორანთა შეტანილია მცხეთის კუთვნილი მამულების ერთიან დიდი სიგელში, რომელიც გიორგი მეფემ 1447 წ. დეკემბერს დაუმტკიცა კათალიკოს დავით III-ს (ჭავჭავაძეს 1439. 1446-1459). (გამოცემა გ. ჩაჩანიძისა, საქართველოს არქივი, წ. III, 1927 წ.). მოგვეპოვება ზემოხსენებულ ბარათას შვილის მოღარე დავითისა და მისი ძმების უთარილო საბუთი ბოძებული მცხეთისადმი იმავე ს. ყორანთას თაობაზე, საიდანაც ვიგებთ, რომ დედ-მამის მიერ შეწირული ს. ყორანთა დავით ქაჩიბასძეს და მის ძმებს მცირე ხნით მცხეთიდან უკან გამოუწირავთ, მაგრამ ისევ დაუბრუნებიათ კათ. დავით III-თვის ([28] ქრონიკები, II, გვ. 271). ამჟამად, რომ როცა დავით ქაჩიბასძემ ეს მოიმოქმედა, იმ დროს ის სახლის უფროსია, ე. ი. მამა გარდაცვლილია და ასეც იხსენიებს მას (მანამდე ამის გაკეთება მას არ შეეძლო). რაკი ს. ყორანთა შეტანილია ზემოხსენებულ 1447 წლის სიგელში როგორც მცხეთის საკუთრება, მაშასადამე, ყველაფერი ეს (დედ-მამის გარდაცვალება და ს. ყორანთას გამოწირვა – უკან დაბრუნება) მომხდარა 1447 წლამდე. საყურადღებოა, რომ აღნიშნული 1447 წლის მცხეთის მამულების ერთიანი დიდი საბუთი შედგენილი და წარდგენილი იყო მეფესთან დასამტკიცებლად ამ კათალიკოსის, დავით III-ის, მიერ. მაშასადამე, კათ. დავით III-ს მცხეთის მამულების შემოკრების დროს უზრუნვია დაკარგულ ს. ყორანთაზე მფლობელობის აღდგენისათვის (როგორც ასეთ დროს საერთოდ ხდებოდა ხოლმე). ეტყობა, დავით ქაჩიბასძის ხსენებული უთარილო საბუთიც ამ შემთხვევასთან დაკავშირებით არის გაცემული. ამგვარად, ყოველივე ზემოთქმულით ერთხელ კიდევ ზუსტდება ის, რომ ბარათა და მისი მეუღლე თინათინი 1447 წლამდე გარდაცვლილან, მაშასადამე მათი საბუთის თარიღი ვერ იქნება 1461 წელი.

ფორმულა „მეფობისა დიდისა ალექსანდრესა“. ქვეყნის უზენაესი თუ ადგილობრივი მმართველის მიხედვით რაიმე აქტის დათარიღება ჩვეულებრივი და ტრადიციული წესი იყო როგორც შუა საუკუნეების საქართველოში, ისე სხვაგან. სამისო ზოგიერთი მაგალითი ზემოთაც მივეთითეთ: „დაიწერა ქორნიკონსა პა (1393 წ.) მეფობასა გიორგისა, დეკანოზობასა იოსებისასა...“; „დაიწერა სიგელი ესე... მეფობასა... მეფეთ-მეფისა სვიმონისასა“ (1580 წ.). კანონზომიერია, რომ ასეთი ფორმულა, ისე როგორც ჩვენს განსახილველ საბუთშიც, კერძო პირთა აქტებში გვხვდება, რომლებიც სახელმწიფო დაწესებულებათა კანცელარიიდან არ არიან გამოსული... რაც შეეხება ალექსანდრეს

ეპითეტს „დიდი“, სწორედ ნიშანდობლივია, რომ ის ხმარებულია კერძო საბუთში. ეს ფაქტი პირველ რიგში იმას ადასტურებს, რომ „დიდი“ მას უწოდა ხალხმა. ამასთან, სხვა დოკუმენტიდან ვიცით, რომ ის განადიდეს თავისი ფართო ეროვნული მოღვაწეობის გამო თანამედროვეებმა მისივე სიტყვებში. მაგ.: რუისის საყდრის კარიბჭის ასომთავრულ წარწერაში, რომელშიც ალექსანდრე ცოცხლად არის მოხსენებული, იკითხება: „ზე აღიდენ ღმერთმან მეფეთა მეფობა დიდისა ალექსანდრესი, რომლისა მიერ კვლად აღეშენა საყდარი ესე. აღიდენ ღმერთმან და სული მისი კურთხეულ ყავნ“.* ამგვარად, „ალექსანდრე დიდი“ კანონზომიერად ჯდება განსახილველ დოკუმენტში.

მაინცა და მაინც, ორ თარიღს შორის, რომელსაც ვლელულობთ თ. ჟორდანასა და ექ. თაყაიშვილის მიერ შემოთავაზებული კორექტივის შემდეგ (1431 და 1441), თუ რომელია საბოლოოდ გასაზიერებელი, ძნელი გადასაწყვეტია დამატებითი არგუმენტის გარეშე, (რადგან ორივეს დასაბუთება ერთნაირად შიძლება). ამიტომ ჯერჯერობით ძალაში ეტოვებთ ორივეს.

ბოლოს, უნდა შემდეგოთ ვთქვათ: თუმცა ნათელია, რომ საბუთი შეიქმნა ალექსანდრეს დროს, მაგრამ ასახსნელი რჩება შეცდომის მიზეზი. იგი შემთხვევითია და იმას მიეწერება, რომ საბუთის დამწერი ვერ ერკვეოდა ქრონიკონებში, ან უბრალოდ კალმის ლაპსუსია, თუ სხვა რამ უნდა ვიგულისხმოთ მიზეზად? ამ კითხვაზე ნებისმიერი პასუხი, რა თქმა უნდა, არ შეცვლის ჩვენს ზემოთხსენებულ დასკვნას, მაგრამ შიძლება გამოვთქვათ ვარაუდის სახით შემდეგი მოსაზრება: თუ მივიღებთ მხედველობაში იმას, რომ მსგავსი შეცდომები ძველ მდიან-შწიგნობრებს უფრო მოსდით გადაწერის დროს, ხომ არ შეიძლება ჩავთვალოთ, რომ განსახილველი საბუთი (ხეც, Hd-14858) არის იმავე დროსვე პირველი, პირველი, დედნიდან კაიხელად გადანაწერი დედანივე, ან, გვიან, XV-XVI სს., ფიზიკურად დაძველებული დედნიდან განახლების მიზნით გადანაწერი პირი? თუ უფრო შორს წავალთ, შეიძლება საბუთის ნამდვილობაშიც შეეიტანოთ ეჭვი, მაგრამ ეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ საბუთის V-ზე დასმულ ჯვრებს გადატანულ ხელმოწერად ჩავთვლით. მაგრამ როგორც ვიცით, ბარათასა და თინათინის ადრინდელი სხვა საბუთი ხელმოწერილია მათ მიერვე და ჯვრებიც აქვს დასმული.

ქ. სახელითა ღ(მრ)თისათა, მამისა, ძისა და სულისა² წმიდისათა მე-
ოხებითა ყოვლად წმიდისა დედოფლი³სა ჩუენისა ღ(მრ)თისმშობელისა,
მარადის ქალწულისა⁴ [მ]არია მისითა, ძლი{ე}რებითა ცხოველსმყოფლისა
პ⁵ატიონისისა ჯუარისათა, ოხითა და შეწეწითა ნ⁶მიდათა, თავთა მოცი-
ქულთა პეტრე და პ⁷ავლესითა, ამა ყოველთა წმიდათა თავსდებობით⁸,
შუამდგომელობითა ესე ნიგნი დაგინერე და გ⁹იბოძეთ მე, ბატონმან
ბარ[ა]თამან, მეუღლემან ჩუე¹⁰ნმან თინათინ, შეილთა ჩუენთა დავით
და გერ¹¹მანოზ, შენ, ჩუენსა ერდგულსა ყმასა ბუჟღულუაშვი¹²ლსა

⁴ წმიდათა¹წმიდათა ნსხ. ⁹ ბართამან(სიც) თ. ¹¹ ჩუნსა თ. ¹² მამავლთა თ. ¹⁴ სახვითა თ. ქუთით თ. ¹¹⁻¹² ქ. ნაჭურდევის... უქნიათ“-თ.

⁶ ექ. თაყაიშვილი, არქეოლოგიური მოგზაურობა, I, გვ. 106.

თევდორეს და ნავროზს, მამავალთა შენთა. მოგ^{|13}ეცით ნაქურდევი მისითა მზღვრითა, თეთრობთა აქათ^{|14}ითა და მისითა სა[|]ა[|]ხოვითა დიდსა წლეჰსა ქუე[|]ითი, ურთხნ^{|15}ალსა ქუეშეთი, უძებრითა და საძებრითა, ყოვლითა^{|16} მისითა მთითა და ბარითა, ყოვლათა. არა შეგეცვალ^{|17}ოს, ვინცა შეგიცვალოს, რისხვასმცა ღ(მერ)თი, მამა, ძე^{|18} და სული წმიდა, ყოველნი წმიდანი ღმრთისანი, ზე^{|19}ცისა და ქუეყანისანი, დამამტკიცებელნი ღ(მერ)თმ(ა)ნ აკუ^{|20}რთხნეს, ამინ.

დაინერა იანვარსა ათრუიდმეტსა, ქრ^{|21}ონიკონსა ასორმოცდაცხრასა მეფობისა დიდის^{|22}ა ალექსანდრესა.

მინაწერები: v-ზე XVIII ს. ხელით.

1. „ქ. ნაქურდევის ზაზუიანთ წიგნია“.

2. „ქ. ბუჟღულასშვილისათვის წყალობა უქნიათ“.

1432. დანარილი ხელი მოლარათუხუცისისა თირის მონასტრისადმი

სინოდის კანტორის თირის მონასტრის საბუთთა შორის ინახებოდა „გუჯრის კოპიო“ №39, რომელიც დაკარგულია, ცნობილი არ არის მისი დედანიც. მოგვეპოვება „კოპიოს“ შინაარსი.

ქვეყნდება საბუთის შინაარსი, რომელიც შესრულებულია 1818 წელს: სეა, 1451 – Книга гуджаров, I, თირის საბ., №39, გვ. 264 (ნსხ.).

თარიღი: სინოდის კანტორის „გუჯრების წიგნში“ მეორე და მესამე გრაფაში გატანილია „რ. კ. 1432“, რაც მიუთითებს „კოპიოს“ ტექსტის თარიღს. „ამ წიგნის პირი“ გადმოუწერია იოანე პენტელაშვილს 1777 წ. 7 იანვარს. შინაარსის ტექსტის ბოლოს იკითხება: „რომელიცა მოწერილ არს ესრეთ: მე მწერალმა იოანემ პენტელაშვილმა ამ წიგნის პირი აღმოვიკითხე და უმეტნაკლებოთ გა[დ]მოესწერე იანვრის ზ კ(რონი)კ(ონ) ს უმე“.

ამავე წლის 22 მარტს პენტელაშვილის გადაწერილი „პირი“ შეუმოწმებიათ „ძველის გუჯრის ნაწერზედ“ პენტელაშვილის მონაწილეობითვე ტრიფილეს და დავითს. აი, რა შინაარსის ტექსტი ეწერა დედნის ერთ-ერთ მინაწერში: „1777, მარტის 22. ტრიფილესა და დავით მღვდლისაგან, ამავე წერილზედ მიწერილი, რომლითაც იჩვენების: პენტელაშვილს იოანეს მიუტანია თავისაგან ნაწერი და ძველის გუჯრის ნაწერზედ შეუმოწმებიათ ყოვლითურთ უკლებლად, კელმოწერილი არის ტრიფილე და დავით“. ძველი გუჯარი, უეჭველია „კოპიოს“ დედანს უნდა გულისხმობდეს, რომელსაც, როგორც შინაარსიდან ჩანს, გასწენია მინაწერები შემდეგი დროისა, მაგრამ, გადაწერის თუ სხვა მიზეზით, მათი თავდაპირველი ადგილმდებარეობა მთლად ცხადი არ არის.

ყურადღებას იქცევს საბუთში ხელის მეუღლედ ორი პიროვნების დასახელება: ქვენიფნეველის ასული თამარი (რომლის „სააღაოდ“ „შეუწირავს“ „მოლარეთხუცეს ხელს...“) და ათაბაგის ასული გულქანი (რომლის მიერ არის „შეწირული სააღაოდ...“); ვფიქრობთ, პირველი იმდროისათვის გარდაცვლილია, მეორე კი ცოცხალი უნდა იყოს. საბუთში ლაპარაკია „მაჩაბელთაგან“ (ეგებ დედანში იყო „მაჩაბლისაგან“?) თირის მონასტრისადმი შეწირულების თაობაზე. ამ გვარის (თუ სახელის) მოხსენიება, ვფიქრობთ, ამ დროისათვის ანაქრონიზმი არ არის. საერთოდ, საბუთის რეალიები არ იწვევენ ეჭვს მის ნამდვილობაში. საყურადღებოა, მერმინდელი მინაწერი შეწირულობის შესახებ აღექვანდრეს ძის გიორგის მეფისა, რაც ერთხელ კიდევ ადასტურებს თვით საბუთის აღექვანდრე I-ის დროინდელობას.

აღწერა

გუჯართა, სიგელთა და სხუათა წერილთა, ყმათა და მამულთა ზედა და სხუათა შესახედრთა თირის მონასტრის თავდების ღ(მრ)თისმშობლის ეკლესიისათა
გვ. 263

I	II	III	IV	V	VI*	
№	ქც	წელი	თთუე	რომელთა გუამისგან მიცემულ არს	ჰაზრი წერილთა გამოცხადებითა ეკლესიის შესახედრთათა სახელის დებით	5
39	რკ	1432		რომლისამე მოლარეთხუცის ხელისაგან	გუჯრის კოპიო, რომლითაც შეუწირავს მეუღლისა თვისისა ქუენიფნეველის ასულის თამარისათვის საალაოდ თავსდების ღ(მრ)თისმშობლის მონასტრისადმი	10

სათელლაშვილი, დაგანაშვილი თავის დის გულშარისა, და თავისთვის საალაოდ შეწირული აჩიებოეს (? ბ. ლ.) მუგუდი დავარებაში და ფიცხელისძე;

სამეოხოდ სულისა თვისისა შეწირული ქემერტს ქემერტელისძისეული სასახლე, რომელნიც სახლობენ ჭინჭახისძენი; იქვე ქემერტს ნებიერისძის მამული.

ქემერტელისძეთა სულის საალაოდ შეწირული ვაჭართა შიგან მეზეთე ერთი შაქარბეგა, რომელსაც განუწესებია ოცდაოთხი ლიტრა ზეთი და ათი ლიტრა ცვილი მისაღებლად მონასტრისად[ა].

თუთირასშვილის ორი მამული, რ(ომე)ლსა ზედ)აცა დაუდვა შვიდი ლიტრა ზეთი და შვიდი ლიტრა ცვილი.

შეწირული პერაქელასა მამულისა განუწესებია მონასტრის მისაღებლად თექვსმეტი ლიტრა ზეთი;

შეწირული ჭალას ორნი გლეხნი მარნიაშვილი და კორტანელაშვილი, რ(ომე)ლსა ზედ)აცა დაუდვიათ ოცდა ექვსი ლიტრა ზეთი და თექვსმეტი ლიტრა ცვილი.

ადრევე შეწირული მაჩაბელთაგან** ფრიდონა და გოგაშვილი. სდებია ფრიდონას თექუშმეტი ლიტრა ზეთი და ხუთი ლიტრა ცვილი და გოგაშვილს ათი ლიტრა ზეთი და ოთხი ლიტრა ცვილი და ხსენებულს მოლარეთხუცესს ხელის მოუმატნია მათთვის სავენახე და განუწესებია ფრიდონისადმი ოცდაოთხი ლიტრა ზეთი და ათი ლიტრა ცვილი და გოგაშვილისათვის თორმეტი ლიტრა ზეთი და ექვსი ლიტრა ცვილი.

¹⁵ სათელლაშვილი ნსხ. ¹⁶ დაგანაშვილი ნსხ. ¹⁷ ჭანჭახის ძენი ¹⁸ ნებიერის ძეთა ¹⁹ ქემერტელის ძეთა ნსხ. ²⁰ თუთირას შვილი ნსხ. ²¹ მარნიაშვილი ნსხ. კორტანელაშვილი ნსხ.

* გრაფების ნუმერაცია რომაული ციფრებით ჩემია – ბ. ლ.

** საფიქრებელია, დედანში ეწერა „მაჩაბელისაგან“.

კ(ვალა)დ შეწირული მოღარეთხუცეს ხელისაგან: წულთას ბუღაუ-
რი, რომლისაც გამოსავალი მამულისა მისისაგან უნდა მიეცემოდეს მონას-
ტერსა ნახევარი,

5 მალნარს, დვალეთს, სოფელი კოშკა, რ(ომ)ლისაცა ბეგარა უნდა
აიღებოდეს მონასტრისათვის;

 უღლე მათით ბეგარით, რაც დვალეთს ბეგარა სდებია, უღლეცა
იმავე წესითა, ორივე უბანი შეწირული სააღაპოდ მამისა მისისა ასათასთ-
ვის, დედისა მისისა სოს[ა]ნისათვის და მამისა მისისა მესტუმრის გოგ-
ნიასთვის;

10 შეწირული თვისის ერთგულის იალღუზისიშვილისა ბეჟანისათ-
ვის სააღაპოდ მელერეკისის გლეხი ჭონის შვილი, იალღუზისიშვილის
ვირშელის სააღაპოდ შეწირული, ფხვენისს ერთი ვენახი, ძველადვე
შეწირული, შეუწირავს და დაუმტკიცებია;

15 აღუშენებია თავდებისა ღ(მრ)თისმშობლისა კართა ზ(ე)და მცირე
სასაფლაო ეკედერი სახელსა ზედა ბორტის ღ(მრ)თისმშობელისასა. და
შეუმკვია საეკლესიოთა სახმართა ნივთათა და შეუწირავს თვისგან ნასყ-
იდი ზემო სვეტიელაური თორმეტის კაცის მსახლობელით და მხოლოდ
განუჩენია მსახლობელთა მათგან ეკედრის მნათისადმი სვეტიელაურს
სვიმონასა და ბეგლარს მამულის ტკბილის გამოსავალი ნახევარი და
20 ორი ძღვენი. განუჩენია ბარბარაძე დავითი და მისნი მამანი მენახევრეთ;

 საბაწმინდას დასაფლავებულის ვიგრიას სააღაპოდ შეწირული ვი-
გრისგან ნასყიდი მაჩუასძის მამული, რომლისაც ნაცულად შეუწირავს
მოღარეთხუცეს ხელის სხვა მამული.

25 მოღარეთხუცის ხელის მეუღლის ათაბეგის ასულის, მეფის ალე-
ქსანდრეს ბიძაშვილის, გულქანის მიერ შეწირული სააღაპოდ საეროდო
გლეხი, მელერეკისით ბერფურაული; მოღარეთხუცის ხელისაგან
თამარაშნის თავს დიდ რუზედ წისქვილის მინდის ნახევარი შეწირული
და თორმეტი კაპიწი პური, მენისქვილისაგან გამოსაღები, კრებულთათვის
მონასტრისათა შეწირული. მისგანვე არზუაშვილის დავითის სააღაპოდ
30 ქრცხინვალს ვენახი 2 გორგილაური თვისითა შესავლითა და თუისავე
ხელისად შეწირული მისგანვე.

 რასაც სახასოდ ტრაპეზი მოხწევდეს, ანუ მოსთიბდეს, ტრაპეზს
შეუვიდოდეს. და ვინც სხვა მოხწევდეს, ანუ მოსთიბდეს, ღალა ტრაპეზს
შეუვიდოდეს და, თუ მეტეგრენი გლეხნი ისხდნენ, მათი ბეგარა მონასტერს
35 უნდა შეუვიდოდეს.

 და განუჩენია კ(ვალა)დაცა ორი ალაპი დედანაშვილის ქავთარისა
და რუსთავსათვის ანდერძად დაგდებულის ქაიხოსროს ხელასადმი:
ღუერთეთს დედანაშვილისაგან ნასყიდი, დოღლაძისა მიერ მოსყი-
დული მამული შურტაული, სააღაპოდ დედანაშვილისად შეუწირავს
40 მონასტრისადმი ბეგარითა, რ(ომე)ლიცა მოწერილ არს ესრეთ:

 მე მწერლმა იოანემ პენტელაშვილმა ამ წიგნის პირი აღმოვიკითხე
და უმეტნაკლებით გა[დ]მოვსწერე იანვრის ზ ქ(რონე)კ(ონ)ს უფე.

⁷⁴ „ასათასათვის“ სხვა ხელით, მკრთალი მელნით. ¹⁰ იალღუზის შვილის ნსხ. ²³ მაჩუას ძის ნსხ.

- კ(ვალად)ცა მონერილ არს შ(ემდგომა)დ ესე, ვით ზემოთ მწერალსა ჴელთა დამიწერია და გამიწენია საუკუნოდ გასათავებელი გუჯარი, მე მინა მოლარეთხუცესი ხელა, ამისი გამათავებელი ვარ. და შ(ემდგომა)დ ჩ(უენს)ა ვინც არ გაათაოს, ჩემთამცა ცოდვათა და ბრალთა მზღვეველი ხართ წინაშე ღ(მრ)თისა დღესა მას დიდსა განკითხვისასა. ჯვარ დასმულ არს. 5
- თავხელის ძის ასათისაგან* ამავე წერილზედ მონერილი, რ(ომ)-ლითაც შეუწირავს ქრცხინვალს საალაპოდ მონერილი, რ(ომ)-ალი იქმნება მაკარა, ცამეტი კოკა, შ(ემდგომა)დ სიკედლისა ოცდასამი კოკა, ოთხმოცი პური და ორი თევზი.
- თავხელის ძის ბორტასაგან** ამავე წერილზედ მონერილი რ(ომ)-ლითაც შეუწირავს საალაპოდ გარესჯვარს ბეშქენაშვილი დავითა და განუწესებია ვენახის მესამედი ტყბილი მისაცემლად. თავის ხარით უნდა მიუტანდეს ბეთელთა. 10
- მეფის ალექსანდრეს ძის გიორგისაგან,*** ამავე წერილზედ მონერილი, რომლითაც შეუწირავს საალაპოდ თავსდების ღ(მრ)თისმშობლისადმი სალთვისი და დაუნიშნავს მიჯნებითურთ. 15
- ტიბ.**** 1506. იანვრის 25. ბატონისშვილის ქაიხოსროსაგან.***** ამავე წერილზედ მინერილი, რომლითაც გამოუძიებია თავსდების ღ(მრ)თისმშობლის მამული და აცხადებს: პირველადვე ფიცხელაური მამული შეწირული ყოფილა თავდების ღ(მრ)თის მშობლისადმი, მომატებულის დებულებისა და ჟამთა ვითარებისაგან აღარ ყოფილა ეკლესიის მფლობელობასა ქვეშე. ფიცხელაძის შ(ემდგომა)დ ჰქონია ფიცხელაძის მამული ურგებაძეს ბაბალას და რომელსამე ბაინდურს, საყდრისათვის დაუდვია და ბატონისშვილს ქაიხოსროს ორი წილი საყდრისათვის დაუდვია და მესამედი ბაბალისათვის დაუწესებია და, როგორც ჰქონებია ურგებაძეს, თავდების ღ(მრ)თისმშობლის წინ სასაფლაო უბოძებია მისცა. 20
- 1777, მარტისი 22. ტრიფილესა და დავით მღვდლისაგან***** ამავე წერილზედ მინერილი, რ(ომ)ლითაც იჩენების: პენტელაშვილს იოანეს მიუტანია თავისაგან ნანერი და ძეგლის გუჯრის ნანერზედ შეუმონმებიათ ყოვლითურთ უკლებლად. ჴელმონერილ არს ტრიფილე და დავით. 25
- ჟიე. 1777. თებერვარის 2.***** ამავე წერილზედ მინერილი არს ჩ(უე)ნ ცხებულის მეფის თეიმურაზის ძე, მეფე ქართლისა და კახეთისა, მეორე ირაკლი ვამატიცებთ მაჩაბელთაგან შეწირულობისა გუჯარსა ამის ამავე თავდების ღ(მრ)თის მშობლის შეწირულობას. 30
1777. მარტის 21.***** ამავე წერილზედ მინერილი: ჩუშნ, ყ(ოვლი)სა საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარხ მეფის ძე ანტონი, მაჩაბელთაგან თავდების ღ(მრ)თის მშობლის შეწირულობის გუჯარს დავამტკიცებთ. და ხელმოუწერელი არს. 35

¹¹ გარეს ჯვარს ნსხ.

* ეს წინადადება გატანილია V გრაფაში.

** ეს წინადადება შინაარსის ტექსტიდან გატანილია და ჩანერილია შესაბამის II-V გრაფებში.

*** გატანილია II-V გრაფებში.

**** მექანიკური შეცდომაა, უნდა იყოს - ტაბ, 1624.

***** გატანილია II-V გრაფებში.

***** გატანილია III-V გრაფებში.

***** გატანილია II-IV გრაფებში.

***** გატანილია III-IV გრაფებში.

1433. სიგელი ალექსანდრე მეფისა კათალიკოს
თეოდორესადმი

დედანი ინახებოდა სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთებში (№336). იქვე დაცული იყო XVII ს. პირი №1, ჩაწერილი მცხეთის საბუთების პირების წიგნში (№507). ორივე დაიკარგა ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წელს. მოგვეპოვება დედნის გამოცემები, პირი.

ქვეყნდება ს. კაკაბაძის 1913 წლის გამოცემის მიხედვით: „სიგელი მცხეთის №336. დაწერილია ქაღალდზე ზომით 74,1/2×26,1/2 სანტ. თავი აკლია“ (კ).

პირი გადაწერილი ს. კაკაბაძის მიერ: სეა, 1449-1516 (ნსხ). განკუთვნილი ნიშნად ნახმარი ყოფილა სამწერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ.

თ. ჟორდანია 1897 წლის გამოცემა: „სიგელი მცხეთისა №336 (ნუსხა №ა)“ (ე).

დედნის შემოკლებული შინაარსი შესრულებულია 1818 წელს: სეა, 1451 – Книга гуджаров, I, მცხ. №336, გვ. 29.

თარიღი: ქრონიკონი რკა (121), მეფობის ინდიკტიონი კა (21).

გამოცემები: [28] ქრონიკები, II, გვ. 239 (შემოკლ. ე); [10], ისტ. საბ. III, გვ. 15 (კ).

[... ჩუენ, მეფეთა-მეფისა ალექსანდრესაგან, და თანა]*მეცხედრისა
[ჩუენისა, დედოფალთ-დედოფლისა] თამარისაგან, და ძეთა ჩუენთა: მე-
ფისა ვახ[ტანგ], დიმიტრი, გ(იორ)გი და ზა[ა]ლისაგან, დავითიან
ბაგრატიონიანისა, ნებითა ლ(მრ)თისათა, აბხაზთა, ქართველთა,
რანთა, კახთა და სომეხთა მეფისა, შანშა [და] შარვანშა და ყოვლისა
აღმოსავლეთით ვიდრე დასავლეთამდის თუითფლობით მტკიცედ
მპყრობელისა.

გაისარჯა და მოვიდა წინაშე ჩუენსა პატრონი დიდისა და ცათა მობა-
ძისა კათალიკე მცხეთისა საყდრისა მპყრობელი კ(ათალიკო)ზი, ჩუენისა
სულისა მოძღუარი თეოდორე და გუეაჯა, რათამცა მკუიდრი და უცვ[ა]
ლებელი მცხეთისა არმაზის ციხე, მისითა მიმდგამითა და შესავალითა

² თამარისგან ე. ⁷ დასავლეთადმდე] თამარისგან ე. დასავლეთადმდე მტკიცედ მპყრობელი-
სა ე. ⁸ წინაშე ჩუენსა] ჩუენ წინაშე ე. + დაისაჯა კ. ნსხ. " უცილებელი ე. " მიდგომითა
ე. მათთვის მოგუეყენებინა ე.

* აღდგენა ეკუთვნის თ. ჟორდანია.

მათუის მოგუეყსენა. და ჩუენ, ვითარ არა გუმართებდა მათისა მკუიდრისა დაჭირვა, ეგრეთ არ დაუშურვეთ მათი მკუიდრი და ყოვლისა ადამის ნათესაისა კაცისაგან უცილებელი ციხე არმაზისა მისითა ეკლესიითა, გლეხებითა, ყანითა, ვენაჭითა, წყლითა, ნისქუილითა, ჭალითა, სათიბითა, ტყითა, სანადიროთა, მთითა და ბარითა, საწმრითა და უწმრითა, საძებრითა და უძებრითა, მისითა სამართლიანითა, ყოვლადვე უნაკლულად; და მისი ძუელითგან გაჩენილი ბაჟი: ორი თანგა საპალნესა ზედან.

გქონდეს თქუენ, დიდისა და ცათა მობაძევისა კათოლიკე საყდრისა მყრობელსა და ჩუენისა სულისა მოძლუარსა, პატრონსა კ(ათალიკო)ზსა თეოდორეს: არმაზის ციხე ეკლესიითა, გლეხებითა, ყანითა, ვენაჭითა, წყლითა, ნისქუილითა, ჭალითა, სათიბითა, ტყითა სანადიროთა, მთითა და ბარითა, საწმრითა [და] უწმრითა, საძებრითა და უძებრითა, მისითა სამართლიანითა ერთობ ყუალათა, უკლებლად; და მისი ძუელად გაჩენილი ორი თანგა საპალნესა ზედან ესრეთ, რომე, ქარავენი შეღმა მივიდოდეს და თუ ჩამოღმა მოვიდოდეს, და სითცა მოვიდოდეს, ტუირთსა ზედან ორსა თანგასა აიღებდით.

მოგუიხსენებია და გქონდეს თქუენი და თქუენისა საყდრისა მკუიდრი და მოუდევარი და ყოვლისა დაბადებულისა ადამის ნათესავისაგან უსარჩლავი, თქუენ, დიდისა და ცათა მობაძევისა კათოლიკე საყდრისა მყრობელსა და ჩუენისა სულისა მოძლუარსა, პატრონსა კ(ათალიკო)ზსა თეოდორეს, ციხე არმაზისა ეკლესიითა, გლეხებითა, ყანითა, ვენაჭითა, წყლითა, ნისქუილითა, ჭალითა, სათიბითა, ტყითა, სანადიროთა, საწმრითა და უწმრითა, მისითა სამართლიანითა საძებრითა და უძებრითა, ერთობ ყ(ოვლად)ვე უნაკლულად, მისითა ძუელითგან გაჩენილითა ბაჟითა. ესრეთ, რომე, ქარავენი ზემოთ მოვიდეს და, თუ ქუემოთ მოვიდეს, და სითგანდამე მოვიდეს, საპალნესა ზედან ორსა თანგასა აიღებდით.

და არასა ჟამისა შემოსრულობისა და გამოცვალებისათუის არ შეგეცვალოს თქუენ, დიდისა და ცათა მობაძევისა კათოლიკე საყდრისა მყრობელსა და ჩუენისა სულისა მოძლუარსა, პატრონსა კ(ათალიკო)ზსა თეოდორეს, თქუენი მკუიდრი და ან ახლად ჩუენგან მოყსენებულ-დამკუიდრებული არმაზისა ციხე მისითა ეკლესიითა, გლეხებითა, ყანითა, ვენაჭითა, წყლითა, ნისქუილითა, ჭალითა, ტყითა, სანადიროთა ზღვრითა, მთითა და ბარითა, საწმრითა და უწმრითა, საძებრითა და უძებრითა მისითა სამართლიანითა ყ(ოვლად)ვე უნაკლულად; და მისითა ბაჟითა ესრეთ, რომე, ქარავენი შეღმა მივიდოდეს და თუ ჩამოღმა მოვიდოდეს, და სითგინდამე მოვიდოდეს, საპალნესა ზედან ორსა თანგასა აიღებდით.

გქონდეს მკუიდრად და შეძუელებით და ვერავენ დაგეცილოს, ვითარ თქუენისა საყდრისა მკუიდრისა და ან ახლად ჩუენგან სამკუიდროდ მოყსენებულისა და დამტკიცებულისა მამულისა დაცილება არვის მართებს, აგრე. და ვინცა დაგეცილოს, პირნი და პასუხისა გამცემნი ჩუენ ვართ.

¹ მკუიდრისა მამულისა დაჭირვა ჟ. ² მათი კ. დაუშურვეთ დაუჭირვეთ ჟ.

¹³ ძუელადა კ. ¹⁵ ტუირთისა კ. ²² ტყით კ. ²⁷ შემუელებით კ. ნსხ. ²⁸ არავისი განმეორებულა კ. ნსხ.

და თუ ვის რა ამისისა მიცემულობისა წიგნი და ნიშანი ჰქონდეს, იგი ყოველივე დაწერილითა ამით გაგუიციუდებია და მტკიცე ესეოდენ არის.

5 ან, ვინცა ნახოთ ბ(რძანე)ბა ესე ჩუენი შემდგომად ჩუენსა, მომავალთა მეფეთა და დედოფალთა, ერისთავთ-ერისათეთა და კარისა ჩუენისა ვაზირ-
თა და მოურავთა, მეჯინიბეთა, მერემაეთა, ბაზიართა, მეულუფეთა, პურისა
და საკლავისა მკრებელთა, მეულაყეთა და ყოველთავე კარით ჩუენით წარვ-
ლენილთა, დიდთა და მცირეთა, და ნუვინ უშალავთ მკუიდრად მოცემულ-
მოწსენებულსა ამას ჩუენსა და ნუცა ვინ რას დააკლებთ, ნუ დიდსა და ნუ
მცირესა, თუინიერ თანადადგომისა და შემატებისაგან კიდე.

10 დაინერა ბ(რძანე)ბა და სიგელი ესე ჩუენი ქ(რონი)კ(ო)ნსა რკა, ინდიკ-
ტიონსა მეფობისა ჩუენისასა კა, ჴელითა მესტუმრისა და კარის მნიგნო-
ბრისა ჩუენისა კლიმი კაკლაჩასძისათა.

ხვეულად:

ქ. ვამტკიცებ.

* ნუ დიდსა] განმეორებულია კ. ¹⁰⁻¹¹ ინდიკდონსა კ. ¹¹ კა (sic) უ.

1433. დანერვილი თაყა ზავდგინიძის სვეტიცხოვლისადმი

დედნი დაცული იყო სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთებში (№170), დაიკარგა ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წ. მოგვეპოვება დედნის გამოცემები, პირი, შინაარსი.

ქვეყნდება ს. კაკაბაძის 1913 წლის გამოცემის მიხედვით, „სიგელი მცხეთის №170, დაწერილი ქალაღზე, 106,1/3×26,1/2 სანტიმ. თავი აკლია“ (კ).

თ. ჟორდანიას 1897 წლის გამოცემა: „გუჯარი მცხეთისა ქალაღზე მხედრულად კარგის ხელით ნაწერი №170“.

პირი გადაწერილია ს. კაკაბაძის მიერ 1913 წელს გამოცემის მიზნით: სეა, 1449-1479. განკვეთის ნიშნად ნახმარი ყოფილა სამი წერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ.

დედნის შემოკლებული შინაარსი შესრულებულია 1818 წელს: სეა, 1451 — Книга рукояров, I, მცხ. №170, გვ. 17; IV — გუჯართა აღწერილობის დავთარი, მცხ. № 170, გვ. 25: „თავიდან რაოდენიმე სტრიქონი აქვს მოხეული. დაწერილი არის ქალაღზედ. გადაწებებული არის ორს ალაგას პირველად II და 12-ს სტრიქონთშუა და მეორეთ 33 და 34 სტრიქონთ შუა დაკეცილობაზედ პირველს ქალაღს და ნაპირებზედ ადგილ-ადგილ აქვს მოხეული და მეორეს პირიდან ქალაღი გაკრული. მეორეს პირზედ მე-24 სტრიქონში არის მელნით წაშლილი ერთი ლექსი“. დედნის აღწერილობის დაახლოებით ასეთივე ტექსტი შეტანილია უთარილოდ ამავე მე-IV დავთარში გვ. 16, საბ. № 103, რაც აღარ მოგვაქვს. როგორც დედნის დიდი ზომიდან და ამ აღწერიდან ჩანს, საბუთი ყოფილა ორკუფიანი გრაგნილი, იმჟამად დაკეცილად მოღწეული. ადრე რესტავირებული შემდეგში კვლავ დაზიანებულია.

თარიღი: ქრონიკორი რკა (121).

გამოცემები: [28] ქრონიკები, II, გვ. 240 (შემოკლ. ე.); [10] ისტ. საბ. II; გვ. 4 (კ.).

— [რომ]ლისა ჯელთა შინა არის ყოველი დაცდე რომელმან ჯელი-თა თუისითა თბეთაგან კეთილთა შექმნა [ადა]მი და ყოველთა არსება და ქმნილთა მშუინეიერთა ზედან მფლობელ და უფალყო და სამოთხე განსა-სუენებელად განუმზადა და მეთან (?) ადამ მეუ[ლ]ლედ ევა გუერდისა მის-

⁴ მეთან კ. ადემუელედ კ.

ისაგან აღმოიყვანა, რომლისა მიერ მაცთურებითა ეშმაკისა[ა]თა ესე პირვე-
ლი მამა ჩუენი ადამი ამა ყოველთა კეთილთაგან განეშუა და განეხუა და
მანვე წყალობა აღურაცხელმან ღ(მერ)თმან კუალადვე არა უგულებელსყო
კაცი ეშმაკისაგან მიმძ(ლავ)რებული, არამედ აღძრა თუისი სახიერება და
დაემეუიდრა საშოსა ქალწულისასა, განჯორციელდა, განკაცნა და რომელნი
შთაენტქნეს უძლებსა ჯოჯოხეთსა, ჯელმნიფედ ბ(რძანე)ბით გამოიწსნა.

ამა წყალობა აღურაცხელობათა ღ(მრ)თისათა მინდობილმან მე, ყოველ-
თა ადამის ნათესავთაგან უცოდვილესმან ზევდგინისძემან თაყამან,
ვიგულვე და ვიგულსმოდგინე მცირე ესე შესანირაჲი და მოვაწსენე და
შეესანიერე დიდსა და ცამდის მალალსა კათოლიკე მცხეთისა საყდარსა
და ღ(მრ)თივ-ალმართებულსა სუეტსა ცხოველსა და მათსა მპყრობელ-
სა, სულისა ჩუენისა მოძღუარსა, პატრონსა კ(ათალიკო)ზსა თეოდორეს,
მეფეთაგან წყალობად მეუიდრად ბოძებული ქვეში ნასოფლარი, პირველ
აბულახტარისძეთა მამული ყოფილა მეუიდრი.

მას ჟამსა ქვეში და მისნი შესავალნი ყოვლითურთ საპატიონნი და
შენნი ყოფილან და მას უკანით, ჟამთა ვითარებისაგან უსჯულოთა აგარის
ნათესავთა ჯელით განრყუნილი და ოწერ-ქმნილი და სრულიად უნუგეშის-
ცემოდ განსრული, მეფეთა სამეუიდროდ მე მიბოძეს და თქუენ, ყოველთა
ცოდვილთა მეოხ-შესავედრებელსა ცამდის მალალსა კათოლიკე მცხეთისა
საყდარსა, ღ(მრ)თივ-ალმართებულსა სუეტსა ცხოველსა და ჩუენისა სუ-
ლისა მოძღუარსა, პატრონსა კ(ათალიკო)ზსა თეოდორეს მოგაწსენე ქვე-
ში ეკლესი[ი]თა, ზვრითა, მითითა და ბარიითა, ტყითა, სანადიროთა, ჭალითა,
სათიბითა, სანისქუილოთა, საძებრითა და უძებრითა, საწმრითა და უწმრითა,
მისითა მიმდგამითა, ერთობ ყულათა, უნაკლულოდ მოგუიწსენებია.

და შემოგუიწსენავს თქუენ, ყოველთა ქრისტიანეთა მეოხ-შესავედ-
რებელისა, ცამდის მალლისა, კათოლიკე მცხეთისა საყდრისა, ღ(მრ)თივ
ალმართებულისა სუეტისა ცხოველისა და თქუენისა მპყრობელი-
სა, ჩუენისა სულისა მოძღუარისა, პატრონისა კ(ათალიკო)ზისა თეოდო-
რესათუის ქვეში ეკლესი[ი]თა, მზღვრითა, მითითა და ბარიითა, საწმრითა
და უწმრითა, საძებრითა და უძებრითა, მისითა მიმდგამითა სამართლიანი-
თა, ერთობ ყულათა, უნაკლულად.

დღეს ესე ქვეში და მისნი შესავალნი ასეთნი მიკადრებიან და
შემომიწირვიან, რომე სრულიად უსჯულოთაგან ამონყუედლი დ[ა] აოწრე-
ბული არის, არათუ სულიერი კაცი იპოვებოდეს ყ(ოვლა)დვე, შენებულება
არ იპოვების და უნუგეშინისცემოდ განსრული არის. ამად ალაპი ვერა გავი-
ჩინერა და, თუ ენებოს ღ(მერ)თსა და აღშენდეს და კაცები დაეშენოს და
სულიერ იქმნას, მაშინ ვითარ ჩუენისა სულისა ტუირთმძიმეობი[სათვს] იცი,
ჩუენო სულისა მეოხო და მოძღუარო პატრონო კ(ათალიკო)ზო თეოდორე,
ვითარ გუხუდებოდეს, აგეთი ალაპი განგუიჩინე და თუ ერთი ალაპი გუხვდე-
ბოდეს და თუ ორი და რაოდენიცა განგუიჩინეთ, მისი დღეცა გა[ა]ჩინეთ,

¹ რომისა კ. ⁸ ზევდგინისძემა თაყამა შ. ¹² კ¹ზს შ. ¹⁴ ყოფილი მკდარი შ; ¹⁵ ქვეში ქუშუ შ.
¹⁶ ყოფილად შ. ¹⁷⁻¹⁸ უნაგენისცემოდ კ. ²⁴ უნაკლულად კ. ²⁵ ამონყუედლი შ. ³³⁻³⁴ დაოკრე-
ბული კ. ³⁵ არს შ. ³⁶⁻³⁷ გაგაჩინე რა შ. ³⁸ ვითარი შ. ³⁹ გუხუდებოდებოდეს კ. ⁴⁰ რასდენიცა
კ. გაგაჩინე შ.

რომე წლითი-წლად მას განჩენილსა დღესა ჩუენ ცოდვილისათუის ალაპი გარდაიწდებოდეს.

ესე ლ(მრ)თივ-გუირგუინოსანთა მეფეთაგან სამკუიდროდ და ესრეთ გუბოძებია, რომე ინებოს ლ(მერ)თმან და სრულად აღშენდეს, ვერამან მეფეთა მოსამსახურემან ვერ ულუფისათუის, ვერ გუთნისთავისათუის, ვერ საჯინიბოსა, ვერ სახორსარლოსა, ვერ მამათდისა სამუშაოსა, მალისაგან კიდე, ვერავენრა საქმე დაიგდოს.

და ვის გინდამე ამა ქვეშისა და მისთა შესავალთა ზღვართა წიგნი და ნიშანი ჰქონდეს მიცემულობისა, ყოველივე ცუდი ქმნას და მტკიცე ესე ჩემგან მოვსენებული ოდენ იქმნას.

ესე მეფეთაგან სამკუიდროდ ბოძებული ქვეში ასრე სამკუიდროდ მე შემომინირავს და მომიწსენებია და ეგრეთვე ჩუენისა სულისა მოძლუ-არო, პატრონო კ(ათალიკო)ზო თეოდორე, სადამდის ენებოს ლ(მერ)თსა და ამოდ იყუნეთ, თქუენგან რაცა ალაპი გამიჩნდეს, ნუ დამაკლდების და, თუ ჩემთა ცოდვათა მსგავსად გამოგიაროს რამემან, სხუათა კათოლიკე ეკლესი(ი)სა მცხეთისა საყდრისა მპყრობელთაგანცა ასრე გამითავდეს და ნუ დამაკლდების.

ესე მცირე შესანირაავი, რაცა ვიგულეე და შემოგნირე თქუენ, კათოლიკე ეკლესიასა მცხეთისა საყდარსა სუეტსა ლ(მრ)თივ-ალმართველსა ცხოველსა, ჩემისა გუარისა კაცმან ვერაოდეს მოიგონოს ამისი დაცილება და ვერცა სხუისა გუარისაგან ამად, რომე, მეფეთაგან სამკუიდროდ ბოძებული არის და ვინცა დაგეცილოს, ჩემთამცა ბრალთა და ცოდვათათუის იგი გაიკითხვის მას მეორედ მოსულსა წი(ი)ნ(ა)შე ლ(მრ)თისა.

დაინერა სიგელი ქ(რონი)კ(ო)ნსა რკა, ჳელითა ჩემ ცოდვილისა და ყოველთა ადამის ტომთა უნარჩევესისა მესტუმრისა და კარის მნიგნობრისა კლიმი კაკლარჩასძისათა: -

ეშმაკისა საცთურებითა ცოლისა სიძულელი შემოვიდა ჩემსა ბუნებასა. და დავაგდე და სხუა ცოლი შევირთე და კარბს ორნი გლეხნი მოვაწსენენ და კანონი უქენ და მცხეთაგან მიიგდეთ. და მას უკანით ისი კარბულნი ორნი გლეხნი დამიხსენით და აბულახტარისძეთა მამული ქვეში მთხოეთ, და როგორცა სამკუიდროდ მეფეთაგან მე მბოძებია, აგრევე თქუენთუის მომიწსენებია და ვერასა ჟამისა გამოსრულებისა და გამოცვალებისათუის ვერავინ დაგეცილოს.

ხელისმოწერა.

ქ, მე, ყოველთა კაცთა უცოდვილესსა, მოლარეთუხუცესსა თაყას შემომინირავს და მომიწსენებია ჩუქენისა სულისათუის.

¹ სრულიად კ. ¹⁶ ეკლიასა sic კ. ²⁷ ეშმაკის უ. ²⁸ სხუე უ. ²⁹ უქენი თქუენ. უ. ³⁰ მცხეთამან უ. ³¹⁻³² ისი კარბულნი ასი კარბულნი უ. ³³ დამიხსენით კ. ³⁴ სულისათუის უ.

[1433 წ. ახლოს]. დაწერილი თაყა ზევდგინიძისა
მღვიმის მონასტრისადმი

დედანი ინახებოდა სინოდის კანტორის შიომღვიმის მონასტრის საბუთებში №8. დაიკარგა 1915-1916 წ. ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს. მოგვეპოვება დედნის ორი გამოცემა და შინაარსი.

თ. ჟორდანიამ დედანი გამოსცა ორჯერ 1896 და 1897 წწ. ძლიერ შემოკლებით, ორგანვე ერთნაირად. ქვეყნდება ამ გამოცემათა მიხედვით: „1433 წ. შიომღვიმის სიგელი №8. ტყავზე მხედრულად ნაწერი, რომელშიც დასახელებულია თაყა ზევდგინიძე, მოხსენებული ზემო 1433 წ. და აგრეთვე ორასის წლის წინეთ საქართველოს აოხრება (1433-200=1233 წ.), რაიცა მართლა უდრის ზვარაზმელთა და მონგოლთაგან საქართველოს აოხრების დროს. ამის გამო ჩვენ ძალიან არ უნდა ეცდებოდეს, რომ ამ სიგელის დაწერას დაედებთ 1433 წლის ახლო ზანებს“.

დედნის შინაარსი შესრულებულია 1818 წელს: სეა, 1951 – Книга гуджаров, I, შიომღვიმის საბ. №8, გვ. 206 (К. რ.). აქვე გაქვეყნებთ დედნის შინაარსს, რომელიც ერთგვარად ავსებს თ. ჟორდანიას ძლიერ შემოკლებულ ტექსტს.

თ. ჟორდანიას ცნობით, საბუთი დაწერილი ყოფილა ტყავზე, წიგნის „Книга гуджаров“ მიხედვით – ქაღალდზე. ძნელი გამოსაცნობია, რომელი ცდება. ვფიქრობთ, ქაღალდზე უნდა ყოფილიყო ნაწერი, რადგან, ჯერ ერთი, 1433 წლის მეორე საბუთი თაყასი ქაღალდზე ყოფილა; მეორეც ის, რომ სინოდის კანტორის მუშაკი ნაკლებ მოსალოდნელია შემცდარიყო. თ. ჟორდანიას შეიძლება მოუვიდა მექანიკური შეცდომა.

საბუთის დათარიღების თაობაზე სავსებით გასაზიარებელია თ. ჟორდანიას ზემოპოქაინილი მსჯელობა. თაყა ზევდგინიძე მოხსენებულია სხვა, 1433 წლით დათარიღებულ საბუთშიც, როგორც მისი გამცემი (იხ. აქვე).

გამოცემები: [11] ისტ. საბ. შიომღვიმისა... გვ. 72 (ყ); [28] ქრონიკები, II, გვ. 241 (ყ').

ურიცხვთა სასწაულთა თქუენთა ესრეთ გადამატა, რომელ თქუენგან შეყუარებულისა და დამონაფებულისა ევაგრეს ძუალნი დღეინდელად დღედმდე ლუსკუმათა მისთაგან საღმრთოთა ძალთა მიერ მოძრავ იქმნებოდა...

ან... მე ზევდგინიძე თაყა... მოლტოლვილ ვიქმენ... მონასტერსა თქუენსა... და, რომელ პირველ ჩუენნი მამანი დასაფლავებული იქმნეს, მათ-

თანა დასაფლავებად... ვერ მკადრე ვიქმენ და ცალკე ახალი ეკუდერი ავაგე... და შემოგნირე... მკვდრი სოფელი, ჩუენგან აშენებული კოდისწყარო. 5
 ორასსა წელინადსა კაცი არ სახლებულიყო და ჩუენნი მერიქიფე-მეჯინიბენი და შინაური კაცი დავასახლეთ და ჩუენითა საფასითა ავაშენეთ... აბეთი... ავაშენეთ... და... დავასახლეთ... და შევიტანეთ ხატისუბანი, სხუილოს ბიშიაშვილი... ჩუენითა საფასითა და მას ზედან დავასახლეთ* ალაპი... ორი კანდელი დაუესებელი და ოთხი ალაპი ჩემთვის... და მეუღლისა ჩუენისა მამქაანისათჳს.

Книга гуджаров, I, с. 206 (ვებჭდავთ გრაფების გარეშე)

№8. ზედგენიძის თაყასაგან წერილი, რომლითაც იჩვენების: 10
 აღუშენებია ეკუდერი სასაფლაოდ (თ)კსად და შეუწირავს მონასტრისადმი თ(ავი)სი მკვიდრი და თ(ავი)საგან აღშენებული სოფელი კოდისწყარო არაგვის პირთა, ახალციხის ზედათ კახეთა, რ(ომე)ლზ(ედ)აც კაცი არ სახლებულა და აღუშენებია საფასითა და დაუსახლება კაცი თ(კ)სნი, 15
 ეგრეთვე გაუკეთებეს ნისქვილნი. და თ(კ)სთა საფლავთა ზ(ედ)ამდგომთ მწირველთათჳს სასეფისკურედ გაუჩენია და შეუტანია: ხატისუბანი, სხუილოს ბიბიასშვილი და თინასშვილი, კასპს გოგორასშვილი, წინამურას მირზასშვილი; რ(ომე)ლსაც ზედგენიძეს თაყას უყიდ- 20
 ნია მიწები და დაუსახლება მას ზ(ედ)ა მირზასშვილნი, შეუტანია და შეუწირავს ზემოხსენებულნი თ(ავი)სგან აღშენებულნი სოფელნი და გლეხნი მათითა მამულითა, ყანითა, ვენახითა, წყლითა, ნისქვილითა, ჭალითა, სათი- 25
 ბითა, ტყითა, სანადიროთა, მთითა და ბარითა და სამზღურითა.

და გაუჩენია ორნი მწირველნი დეკანოზიშვილი გრიგოლ, რომ სა-
 საფლაოთა თ(ავი)სთა ეკუდერსა მამისსა, სწირევდეს წლითი-წლად და ილო-
 ცევდენ განწესებულსა ლოცვასა და ენთებოდეს დღე და ღამე ორი კან-
 დელი და ყოველს წელინადს ოთხს კარსგაღებულს ალაპს გარდაიხდიდენ 25
 მირქმას, დიდხუთშბათს, ამალლებას და სულიწმინდის მოფენას. ჴელმოწ-
 ერილი ყოფილა და დაგლეჯილი არის ქაღალდი და ჴელმოწერილიც ზოგი
 მოგლეჯილი.

* კოდისწყარო ფ. კოდის წყარო ფ'. * ბიშიაშვილი და სხვა*ფ. ფ'.

* შემოკლებული ტექსტის მაგიერ შენიშვნა: „(ამის სანაცვლოდ გაუჩენია ალაპი თავისის სულის სალოცველად და)“ ფ.

1434. სიგელი ალექსანდრე მეფისა სვეტიცხოვლისადმი

დედანი დაცული იყო სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთებში (№332), იქვე ინახებოდა XVII ს. პირი №2, ჩაწერილი მცხეთის საბუთების პირების წიგნში (№507). ორივე დაიკარგა ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წწ. მოგვეპოვება დედნის გამოცემები, პირი, შინაარსი.

ქვეყნდება ს. კაკაბაძის 1913 წლის გამოცემის მიხედვით: „სიგელი მცხეთისა №332 დაწერილია ქალღმრთელზე, თავი აკლია და ისედაც დაზიანებულია, ზომა 72×26,1/2 სანტმ.“ (კ).

თ. ჟორდანიას 1897 წლის გამოცემა: „სინოდ. კანტ. სიგელი №333 (და ნუსხა №2), ქალღმრთელზე მხედრულად დაწერილი, გუჯარს თავი აკლია და აქა-იქ შუაშიც დაზიანებულია“ (უ).

პირი გადაწერილია ს. კაკაბაძის მიერ 1913 წელს გამოცემის მიზნით: სეა, 1449-1517. როგორც ამ პირიდან და გამოცემიდან ჩანს, დედანში განკვეთილობის ნიშნად იყო სამი წერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ.

დედნის შემოკლებული შინაარსი შესრულებულია 1818 წელს: სეა, 1451 – Книга гуджаров, I, მცხ. №332, გვ. 28 (К. რ.).

თარიღი: ქრონიკონი რკბ (122), მეფობის ინდიქტიონი კა (21).

გამოცემები: [28] ქრონიკები, II, გვ. 241 (შემოკლ. უ); [10] ისტ. საბ. III, გვ. 17 (კ).

[ქ. ჩუენ, მეფეთა-მეფისა ალექსანდრესაგან დავითიან-ბაგრა-
ტიონიანისა, და თანამეცხედრისა ჩუენისა, პატრონისა დედოფალთა-
დედოფლისა თამარისაგან, და ძეთა ჩუენთა მეფისა ვახტანგის,
დიმიტრის, გიორგის და ზაალისაგან, ნ]*ებითა ლ(მრ)თისათა
[აფხაზთა], ქართველთა, რანთა, კახთა და სომეხთა მეფისა,
შარვანშა [და] შა[ჰ]ანშე, და ყოვლისა აღმოსავლეთით თუთიფლობით
მტკიცედ მპყრობელისა.

მოვიდა წინაშე ჩუენსა დიდისა და ცათა მობაძევისა დედაქალაქისა
[მცხეთისა საყდრისა] მპყრობელი, ჩუენისა სულისა მოძღუარი და მეოხი
კ(ათალიკო)ზი თეოდორე და გუ[ე]აჯა, რათამცა მცხეთისა საყდრისა
მკუიდრი ციხეარმაზი და მონასტერი მათთუისეე მოგუეწესენა. და ექენით
მოკითხული და დასაბამითგან არმაზი-ციხე მცხეთისა [ყოფილიყო] და

⁶ მ წმა უ. ⁸ თუთი[პყრობით] უ. ¹⁰ რათამცა| რათა უ. ¹⁰ მცხეთის უ. მათოვსეე უ.
¹² არმაზის უ.

* დასაწყისი აღდგენილია ამავე მეფის ანალოგიური საბუთების მიხედვით.

უამთა ვითარებისაგან შეშლოდა და ჯაუნარს ჰქონდა. და ჩუენ ნაულეთ
ჯაუნარს და მცხეთასე მოვაქსენეთ არმაზი-ციხე და მონასტერი
სას[ა]ხლოთა, გლეხებითა, ყანითა, ვენაჯითა, წყლითა, ნისქულითა, ჭალითა,
სათიბითა, ტყითა, სანადიროთა, მზღერითა, მთითა და ბარითა, საჰმრითა
და უჰმრითა მისითა მიმდგამითა, საძებრითა და უძებრითა ყ(ოვლა)დვე
უნაკლულოდ.

მოგუიქსენებია თქუენ, დიდისა და ცათა მობაძვისა მცხეთისა საყ-
დრისათუის და თქუენისა მჰყრობელისა, ჩუენისა სულისა მოძღურისა
კ(ათალიკო)ზისა თეოდორესთუის თქუენივე მჰუიდრი ციხე-არმაზი და
მონასტერი, სას[ა]ხლოთა, გლეხებითა, ყანითა, ვენაჯითა, წყლითა, ნისქული-
ითა, ჭალითა, სათიბითა, ტყითა, სანადიროთა, მთითა და ბარითა, საჰმრითა
და უჰმრითა, საძებრითა და უძებრითა, მისითა მიმდგამითა, ერთობ უნაქ-
ლულოდ.

როგორაცა პირველცა თქუენი მჰუიდრი იყო და ყოელისა ადამის ნა-
თესავეისა კაცისაგან მოუდევარი, აგრევე ანცა სამჰუიდროდ მოგუიქსენებია
თქუენ, დიდისა და ცათა მობაძვისა მცხეთისა საყდრისათუის, და
თქუენისა მჰყრობელისა, ჩუენისა სულისა მოძღურისა კათალიკოზისა
თეოდორესათუის არმაზი-ციხე და მონასტერი სასახლოთა, გლეხ-
ებითა, ყანითა, ვენაჯითა, წყლითა, ნისქულითა, ჭალითა, სათიბითა, ტყითა,
სანადიროთა, მზღერითა, მთითა და ბარითა, საჰმრითა, და უჰმრითა მისითა
მიმდგამითა, საძებრითა და უძებრითა, მისითა სამართლიანითა ყ(ოვლა)დვე
უნაკლულოდ.

ვერაეინ დაგეცილოს, ვითა პირველ თქუენისა მჰუიდრისა და ან ახლად
ჩუენგან სამჰუიდროდ მოქსენებულისა დაცილება არავის მართებს. და ვინ-
ცა დაგეცილოს, პირნი და პასუხის გამცემნი ჩუენ ვართ. და თუ ვის რა
ამისისა მიცემულობისა ნიშანი ჰქონდეს, იგი ყოელნივე დაწერილითა ამით
გაგუიციუდებია და მტკიცე ესე ოდენ არის.

თქუენ, კათალიკოზმ[ა]ნ თეოდორე, დღეს ჯაუნარის შვილი ყმად
დაიჭირეთ და მისთუის სარჩომად ესე არმაზის ციხე და მონასტერი
უბოძეთ. ან, თუ ჯაუნარის შვილი თქუენ გეახლოს და ანუ შემდგომად
თქუენსა კ(ათალიკო)ზთა ჯაუნარის მომავალნი ყმად იახლნენ, ესე ციხე
და მონასტერი მათ ჰქონდეს სარჩომად და მას უამთა მემამულეობით არა
საქმე უც და ვეროდეს ისარჩლონ.

ან, ვინცა ნახოთ სიგელი და ბ(რძანე)ბა ესე ჩუენი შემდგომად ჩუენსა
მომავალთა მეფეთა და დედოფალთა, ერისთავთ-ერისთავთა და კარისა
ჩუენისა ვაზირთა და მოურავთა, ყოელთავე დაუმტკიცეთ და ნუმცავისგან
იკადრების სამჰუიდროდ მტკიცედ მოქსენებულისა ამის ჩუენისა [შლად].

დაინერა სიგელი ესე ქ(რონი)კ(ო)ნსა რკბ, ინდიკდიონსა მეფობისა
ჩუენისასა კა, ჯელითა მესტუმრისა და კარის მწიგნობრისა ჩუენისა კლიმი
კაკლაჩასძისათა.

ხეუულად:

ქ. დავამტკიცებ*

¹⁰ სასახლოთა უ. ²⁸ მიცემულობისა¹¹ და კ. ²⁷ კ¹ზო თეოდორე უ. ²⁸ ეს უ. ³¹ უამთა მემამ-
ულეობით აქათ მემამულეობით უ. ²² ვერადეს კ. ³¹ ერისთავთაერისთავთა კ. ³² შლად - კ.
* „ველმონერილ არს: დამიმტკიცებია“ (K. r.)

1434. სიგელი ალექსანდრე მეფისა სვეტიცხოვლისადმი

დედანი დაცული იყო სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთებში (№341), იქვე ინახებოდა XVII ს. პირი (№სქე-295), ჩაწერილი მცხეთის საბუთების პირების წიგნში (№507). ორივე დაიკარგა ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წელს. მოგვეპოვება დედნის გამოცემა, პირები, შინაარსი.

ქვეყნდება პირის მიხედვით, რომელიც დედნიდან გადაწერა ს. კაკაბაძემ 1913 წელს გამოცემის მიზნით: სეა, 1449-1626, „№341, თავი აკლია, 54×23“ (ნსხ). განკვეთის ნიშნად დედანში ნახმარი ყოფილა სამი წერტილი.

თ. ჟორდანის გამოცემა 1897 წლისა: „სიგელი მცხეთისა №341 (ნუსხა №სქე) ქალღმრთელ მხედრულად ნაწერი, თავი აკლია“.

დედანს შემოკლებული შინაარსი შესრულებულია 1818 წელს: სეა, 1451 – Книга гуджарова, I, მცხეთ. №341, გვ. 29 (K. r.).

პირი გადაწერილია მ. კოლუბანსკის მიერ 1848 წელს; სპბაი, H-6, ფუ. 73-74.

თარიღი: ქრონიკონი რკბ (122), მეფობის ინდიკტიონი კა (21).

გამოცემა: [28] ქრონიკები, II, გვ. 242 (მლიერ შემოკლ. ე); [34] ГДИНА, с. 65., № 14 (აღწ.).

... სა კ(ათალიკო)ზსა თეოდორეს ხერკისწევს ზედაძნელასშვილი [მისითა] მამულითა, სას[ახლოთა, ყანითა, ვენაწითა, წყლითა, ნისქუილითა, ჭა]ლითა, სათიბითა, ტყითა, სანადიროთა, მზღვრითა, [მთითა და ბ]არიითა, საწმრითა და უწმრითა, საძებრითა და უძებრითა, მისითა [სამ]ართლიანითა, ყ(ოვლა)დვე უნაკლულოდ.

მოგუიწენებია და შემოგუიწირავს თქუენ, დიდისა და ცათა მობაძავისა დედაქალაქისა მცხეთ[ისა] საყდრისათუის და ლ(მრ)თივ-აღმართებულისა სუეტიისა ცხოველისათუის და [თქუენისა მპყრობელისა, ჩუენისა მოძლურისა პატრონისა კ(ათალიკო)ზისა [თეო]დორესთუის: ხერკისწევს ზედაძნელასშვილი ასათ მისითა მამულითა, სასახლოთა, ყანითა, ვენაწითა, წყლითა, ნისქუილითა, ჭალი[თა] სათიბითა, ტყითა, სანადიროთა, მზღვრითა, მთითა და ბარიითა, საწმრითა და უწმრითა, საძებრითა და უძებრითა, მისითა სამართლიანითა, ერთობ ყულათა, უნაკლულოდ.

² სასხლოთა, ნსხ. ³ ჭალითა] წყლითა ნსხ.

შემოგუიწირავს და მოგუიწენებია ყოვლისა ადამის ნათესავისა კაცისაგან მოუდევრად და უცილებლად თქუენ, დიდისა და ცათა მობაძავისა მცხეთისა საყდრისათუის და ღ(მრ)თივ-ალმართებულისა სუეტიისა ცხოველისათუის და თქუენისა მპყრობელისა ჩუენისა მოძღუარისა პატრონისა კ(ათალიკო)ზისა თეოდორესთუის: ხერკის ჯეეს ზედაძნელასშვილი ასათ მისითა მამულითა, სასახლოთა, ყანითა, ვენაჯითა, წყლითა, ნისქუილითა, ჭალითა, სათიბითა, ტყითა, სანადიროთა, მთითა და ბარითა, საჭმრითა და უჭმრითა, საძებრითა და უძებრითა, მისითა მიმდგამითა სამართლიანითა, ერთობ ყოვლითურთ უნაკლულოდ.

და თქუენ, ღ(მრ)თივალმართებულო სუეტო განმაცხოველებელო და თქუენდა მოლტოლეილთათუის წყალობა-უშურველობისა მიმნიჭებელო და ბრალთა და ტუირთმძიმეობისა დამჟსნელო, ჩუენ, ყოველთა ცოდვილთა უცოდვილესისა ალექსანდრეს[გან] შეინირე მცირე ესე შესანიშნავი, ვითარ მეუფემან მწულილნი ქურივისანი, და აურაცხელნი ცოდვ[ა]ნი და ბრალნი ჩემნი მომიტევენ და ცოდვათა ტუირთითა მძიმედ აღტუირთულსა და მაშურალსა მ[ლ]ხინებელ მექმენ და მიჟსენ სულიერისა და ჯორციელისა ტყუეობისაგან.

ან, ვინცა ნახოთ მცირე ესე ნალუანი ესე ჩუენი, შემდგომად ჩუენსა მომავალთა მეფეთა და დედოფალთა, ერისთავთა-ერისთავთა და კარისა ჩუენისა ვაზირთა, მოსაქმეთა და მოურავთა, მეჯინიბეთა, მერემაეთა, ბაზიართა, პურისა და საკლავისა მკრებელთა და ყოველთავე კარით ჩუენით წარვლენილთა, დიდთა და მცირეთა, დაუმტკიცეთ. და ნუენ უშალავთ მტკიცედ და გულსმოდგინებით ნალუანსა და შენირულსა ამას ჩუენსა, რათა ღ(მერ)თმან თქუენიცა კეთილი ქველი საქმე სრულ გიქმნას და წარგიმართოს.

და ვინცა და რამანცა ადამის ნათესავმან კაცმ[ა]ნ, ანუ ჩუენისა გუარისამან და სხუისა გუარისამან, ჯელ-ყოს ამისად მოშლად, ჩუენთამცა ბრალთა და ცოდვათათუის იგი არს პასუხის მიმცემი მეორედ მოსლვასა წინაშე მისსა.

დაინერა სიგელი ესე ქ(რონი)კ(ო)ნსა რკბ, ინდიკდიონსა მეფობისა ჩუენისასა კა, ჯელითა მესტუმრისა და კარისა მწიგნობრისა კლიმი კაკლარჩ[ა]სძისათა.

ხვეულად:

დამიმტკიცებია და მომიწსენებია ჩემისა სულისათუის*.

¹⁶ მხინებელ ჟ. მხინებელ ნსხ. ¹⁹ ერისთავთა ერისთავთა ნსხ.

* ყურადღებას იქცევს დამტკიცების ფორმულის მეკეთრი განსხვავებულობა სინოდის კანტორის შინაარსში: „წელმონერილ არს. ჩ(უენ) მეფეთ მეფეს დაგვიმტკიცებია. ალექსანდრე“ (K. r.).

1434. სიგელი ალექსანდრე მეფისა კათალიკოს თეოდორესადმი

დედანი ინახებოდა სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთებში (№333). იქვე დაცული იყო XVII ს. პირი (სგ-203), ჩაწერილი მცხეთის საბუთების პირების წიგნში (№507). დაიკარგა ორივე ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წწ. მოგვეპოვება დედნის გამოცემები, პირი, შემოკლებული შინაარსი.

ქვეყნდება პირის მიხედვით, რომელიც დედნიდან გადაწერა ს. კაკაბაძემ 1914 წელს გამოცემის მიზნით: სეა, 1449-1622 (ნსხ). დედნის შესახებ უფრო მეტი ცნობებია შეტანილი მისვე 1914 წლის გამოცემაში: „მცხეთის სიგელი №333. ეს სიგელი დაწერილია ქაღალდზე და საკმაოდ დაზიანებულია, თავიც აკლია“ (კ), და სხვ. როგორც ამ გამოცემიდან და ზემოდასახელებული გადანაწერიდან ჩანს, დედანში განკვეთის ნიშნად ნახმარი ყოფილა სამი წერტილი, თუმცა თ. ჟორდანიას მიუთითებს ორ წერტილს.

„1435 წ. სიგელი № 333 (ნუსხა № სგ) მცხეთისა კარგს ქაღალდზე ხელოვნურად დაწერილი, მაგრამ დაზიანებული. სიგელში მოთხრობილია ამბავი ლორის ციხის აღებისა მეფისაგან, რაიცა იყო 1431 წელს... სიტყვები ჩვეულებრივ, გაყოფილია ორ-ორ წერტილით“ (ე).

დედნის მოკლე შინაარსი შესრულებულია 1818 წელს: სეა, 1451 – Книга гуджаров, I, მცხ. №333, გვ. 28 (К. გ.).

საურ. კაკაბაძემ გამოაქვეყნა თ. ჟორდანიას შემოკლებული გამოცემის რუსული თარგმანი. იგი აღნიშნავს: „Перевод выполнен также по изданию Ф. Д. Жордания“. სამწუხაროდ, მას მხედველობიდან გამორჩა სრული ტექსტის ს. კაკაბაძისეული გამოცემა. ი. დოლიძემ გაიმეორა თ. ჟორდანიას შემოკლებული გამოცემა. იგი აღნიშნავს: „იბეჭდება თ. ჟორდანიას პუბლიკაციის მიხედვით“. სამწუხაროდ, მასაც მხედველობიდან გამორჩა ამ საბუთის სრული ტექსტის ს. კაკაბაძისეული გამოცემა (ლიტ. იხ. აქვე).

დედანი დაზიანებული ყოფილა მისი სინოდის კანტორის ფონდში გატარების დროსაც. ამას მოწმობს გარდა ს. კაკაბაძისა და თ. ჟორდანიას აღწერილობისა, დედნის შინაარსში შეტანილი შემდეგი შენიშვნა: „თავი აკლია. შემწირველი არ ჩანს“ (К. გ.).

თარიღი: ქრონიკორი რკე (122), მეფობის ინდიკტიონი კა (21).

თ. ჟორდანიას საბუთს ათარიღებს 1435 წ., (ამასვე იმეორებს ი. დოლიძე), მ. ბროსე და მისგან საურ. კაკაბაძე – 1433 წ. ნამდვილად, საბუთის თარიღია 1434 და არა 1433 ან 1435. ეს შეცდომა ჩვენს მიერ უკვე გასწორებულია ამ საბუთის გამოყენების დროს (იხ. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. III, საქართველოს XI-XV საუკუნეებში, თბ., 1979, გვ. 724 და 730).

თ. ჟორდანიას ქრონიკონის ამოწერისას მოსვლია მექანიკური შეცდომა (რკგ - 123), რომლის მიხედვით მიიღო მცდარი თარიღი - 1435. მ. ბროსე დედნის აღწერილობაში ქრონიკონად უჩვენებს 121, აქედან მიიღო - 1433 (იხ. [50] M. Brosset, Rapports... IV, p. 15-16). სინოდის კანტორის „Книга гуджаров“-ში შეტანილი შინაარსი გვაძლევს საშუალებას შევამოწმოთ დედნის ტექსტის სადაო ადგილი. ამ დოკუმენტიდან ირკვევა, რომ დედანში წერებულა რკგ (1434) და არა რკგ ან რკა. ამდენად ს. კაკაბაძის გამოცემაშიც, უნდა ჩავთვალოთ, რომ თარიღი სწორად არის გადმოღებული.

გამოცემები: [28] ქრონიკები, II, გვ. 242-243 (შემოკლ უ); 2) ს. კაკაბაძე, წერილი მტუღიები, 1914 წ., გვ. 13-15 (კ); [25] ქართ. სამ. ძეგლები, II, გვ. 123-124 (შემოკლ.); [36] Грыз. док. с. 146-147.

--- ღ(მრ)თისათა ძუელი --- [მი]ტაცებული აგარეანთაგან ჩუენი* [ციხე ლო]რე და მისი შესავალნი ერთობილნი ჩუენ ვიშვნეთ და დავიჭირენით და, როგორცა ვის ქართველთა დარბაზის ერთა, ზემოთა და ანუ ქვემოთა --- ჰქონებოდა, ანუ ნიშანი ვისმელა დარჩომოდა და ანუ [ჩამო]მავლობით პაპათა და მამათაგან არათუ მაჴსოვრობით მათ[ი]ა მომავალთაგან სმენით სმენოდა, და იაჯეს, მათი [მამული უბო]ძეთ და ვიეთთამე არა ჰქონებოდა, არცა ჰქონოდა, როგორაც ვინ გუელდისებოდა, ვერეთ განუყავით და უბოძეთ.

და ჩუენისა სულისა მოძღუარმან და მეოხმან პატრონმან კ(ათა-ლიკო)ზმან თეოდორე ამუჭი სოფელი და მისნი შესავალნი იაჯნეს და გავიგ(ონეთ), რომე ამა ლორისა ციხისა შოვნასა შიგან და მისთა [შეს] ავალთა შოვნასა შიგან დიდად და უსაზომოდ მოიჭირევს, პირველად ვედრებითა ღ(მრ)თისათა და კუალად ლაშქართა მიმცნებითა ესრეთ, ვითარმედ:

„ამა უსჯულოთა ა[გარის] ნათესავთა ანდრონიკეს შვილი ალასტნელი გ(იორ)გი მოუკლავს და მრავალნი ქრისტიანენი ნამებულთა აღუსრულებიან და დაუტყუებნიან და ტახტი მეფეთა განურყუნია და საპატრიონი და ცამდის მალაღნი საყდარნი შეურაცხუქმნიან, სახლ-სალოცველი ქუაბ-ავაზაკთა უქმნია და [პ]უნეთა მათათუის საყოფად განუჩენია.

ან ბრძოლეთ ძლიერად, და დაღათუ ვინმე ომსა შიგან აღსასრული მიიღოთ, ქრისტესთუის ნამებულთა გუერდის მი[ი]თუალვით, და დაღათუ ვინმე დაკოდითა ანუ დაშავებითა და რათაცა ტკივილითა იტანჯებით, ყოველსავე ქრისტე მისად ნებისყოფელად და სამსახურად მი[ი]თუალავსო*.

³ როგორცა] როგორაცა ნსხ. შესწორებულია თ. ჟორდანიას მიხედვით. ⁷ როგორაც] როგორცა ნსხ. შესწორებულია თ. ჟორდანიას მიხედვით. ¹² დიდად დიდად ნსხ. ¹³ და კუალად] განმეორებულია ნსხ. ¹⁸ უნეთა ნსხ. ¹⁹ აღასრული ნსხ. აღასრული კ. ²¹ ტკივილეთა ნსხ.

* თ. ჟორდანიას ამ საბუთს იწყებს ასე: „...[სახელითა] ღმრთისა [ლორეს ციხე]... მიტაცებული აგარეანთაგან ჩუენ...“; ზოგიერთი ადგილი აღდგენილია ნსხ-ში ს. კაკაბაძის მიერ.

და შეწევნიტა ლ(მრ)თისა და ლოცვითა მათიტა იქმნა და ვიშოვეთ არა
თუ ამუჭი სოფელი და მისნი შესავალნი ეთხოვნეს, რომე უფროსნი მამ-
ულნი ეთხოვნეს, <არ> დაწყალობება და მისიცა მოქსენება გუმარტებდა.

5 ან მოგუიქსენებია და მოგუიციმია თქუენ, დიდისა და ცათა მობაძავისა
მცხეთისა დედაქალაქისა [საყ]დრისა მპყრობელისა, ჩუენისა სულისა მეოხი-
სა და მოძღუარისა კ(ათალიკო)ზისა თეოდორესთუის ამუჭი სოფელი
ეკლესი[ი]თა, სასახლოთა, გლეხებითა, ყანითა, ვენაწითა, წყლითა, ნისქუილი-
ითა, ჭალითა, სათიბითა, ტყითა, სანადიროთა, სათევზოთა, რუთა, მზღვრი-
თა, მითა და ბარითა, საწმრითა და უწმრითა, საძებრითა და უძებრითა,
10 მისითა მიმდგამითა სამართლიანითა, ყ(ოვლა)დვე უნაკლულოდ.

მოგუიქსენებია თქუენ, დიდისა და ცათა მობაძავისა დედაქალაქისა
მცხეთისა საყდრისა მპყრობელისა, ჩუენისა სულისა მეოხისა და მოძ-
ღუარისა პატრონისა კ(ათალიკო)ზისა თეოდორესთუის ამუჭი სოფელი,
ეკლესი[ი]თა, სასახლოთა, გლეხებითა, ყანითა, ვენაწითა, წყლითა, ნისქუილი-
ითა, ჭალითა, სათიბითა, ტყითა, სანადიროთა, სათევზოთა, რუთა, მითა,
15 და ბარითა, საწმრითა და უწმრითა, საძებრითა და უძებრითა, მისითა მიმ-
დგამითა სრულიად და ყ(ოვლა)დვე უნაკლულოდ და ყოვლისა ადამის ნა-
თესავისა კაცისაგან უსარჩლელ-მიუდევრად.

თქუენ, დიდისა და ცათა მობაძავისა მცხეთისა დედაქალაქისა საყდ-
რისა მპყრობელ[ი]სა, ჩუენისა სულისა მეოხ[ი]სა და მოძღუარ[ი]სა პატრო-
ნ[ი]სა კ(ათალიკო)ზ[ი]სა თეოდორეს[თუის] ამუჭი სოფელი ეკლესი[ი]თა,
სასახლოთა, გლეხებითა, ყანითა, ვენაწითა, წყლითა, ნისქუილითა, ჭალითა,
სათიბითა, ტყითა, სანადიროთა, სათევზოთა, რუთა, მითა და ბარითა, მზ-
ღვრითა, საწმრითა და უწმრითა, საძებრითა და უძებრითა, მისითა მიმდგამ-
ითა ყოვლითურთ უნაკლულოდ მოგუიქსენებია სამეუდროდ სამამულოდ.
25

და არასა ჟამისა გამოსრულობისა და გამოცვალებისათუის არ მოგე-
შალოს. მტკიცედ და შეუცვალებლად და ყოვლისა სათხოვრისა და გამო-
საღებლისაგან და სამუშაოსაგან თარხნად და შეუქც[ი]ლად მოგუიქსენებია
ესრეთ: არ ეთხოვბოდეს ულუფა, არ გუთნისთავი, არ ყანისა სამუშაო და
30 არ ვენაწისა სამუშაო, არ სამეჯინიბო და არ სახორსლარო, არ დიდი და
არ მცირე სათხოვარი და ჩუენი ყმა და მოსამსახურე ვერასა საქმისა და
სათხოვარისათუის მათსა კარსა ვერ მივიდეს.

ან, ვინცა ნახოთ ბ(რძანე)ბა და სიგელი ესე ჩუენი შემდგომად ჩუენსა
მომავალთა მეფეთა და დედოფალთა, ერისთავთა და კარისა ჩუენისა
ვაზირთა და მოურავთა, მეჯინიბეთა, მერემაეთა, მპარავთმეძებართა, მეუ-
ლუფეთა, პურისა და საკლავისა მკრებელთა, მეულაყეთა, მესაბანჯრე-
თა და ყოველთავე კარით ჩუენით წარვლენილთა, გაგზავნილ მოსამსახ-
ურეთა, დაუმტკიცეთ და ნუვინ უშალავთ მტკიცედ ბრძანებულსა ამას
ჩუენსა და ნუცა ვინ რას დააკლებთ, ნუ დიდსა და ნუ მცირესა, თუინიერ
40 თანადადგომისა და შემატებისაგან კიდე. და არავინ გუიბრძანებია მშლელ
და მაქცეველი მტკიცედ ბრძანებულისა ამის ჩუენისა და არცა მეუნებლე

²⁷⁻²⁸ გამოსაღებლისაგან ნსხ. კ. ³⁰ სამეჯინიბო ნსხ. ³⁰ სახორსლარო კ. ³⁵ მპარავთა მეძე-
ბართა ნსხ.

მავნებელი. და დამაკლებელი და ნუმცა ვისგან იკადრების ამა ჩუენგან სამკუიდროდ მოვსენებულისა დიდისა და გინდა მცირისა რასმე დაკლებად, თუინიერ თანადადგომისა და შემატებისაგან კიდე.

დაინერა ბ(რძანე)ბა და სიგელი ესე ჩუენი ქ(რონი)კონსა რკბ, ინდიკდი-ონსა მეფობისა ჩუენისასა კა, ჳელითა მესტუმრისა და კარისა მნიგნობრისა 5
ჩუენისა კლიმი კაკლაჩასძისათა.

ხვეულად:

აღექსანდრე ვამტკიცებ.

1435. სიბელი ალექსანდრე მეფისა სვეტიცხოვლისადმი

დედანი დაცული იყო სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთებში (№34), იქვე XVII საუკუნის პირი (№რნგ-153), რომელიც ჩაწერილი იყო მცხეთის საბუთების პირების წიგნში (№507), ორივე დიკარგა ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წ. მოგვეპოვება დედნის გამოცემა, პირები, შინაარსი.

ქვეყნდება პირის მიხედვით, რომელიც დედნიდან გადაწერილია ს. კაკაბაძის მიერ: სეა, 1449-1659, „№34, დაზიანებული“ (ნუსხ.). ამ პირის მიხედვით დედანში ნახმარი ყოფილა განკუთვნილობის ნიშნად სამი წერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ.

თ. ჟორდანია 1897 წლის გამოცემა: „სიბელი მცხეთისა, ქალაქზე მხედრულად ნაწერი №34, (ნუსხა №რნგ). თავი აკლია“ (ჟ.) როგორც ს. კაკაბაძის გადაწერილიდან ჩანს, დედანს თავი არ კლდება და სრულია.

დედნის შემოკლებული შინაარსი შესრულებულია 1818 წელს; სეა, 1451 – Книга гуджаров, I, მცხ. №34, გვ. 4; IV – გუჯარათა აღწერილობის დავთარი, მცხ. №34, გვ. 4: „წერილსა ამას პირველს დასაწყისს ოთხს სტრიქონზედ აქვს გარედამ გაკრული ქაღალდი. დასაწყისს სტრიქონზედ რაოდენიმე ასო გამართულია სხვა მელნით. მეხუთესა, მეექვსესა და მეშვიდეს სტრიქონთ შუა რაოდენიმე ლექსი ამოხეულია, მეორეს გუერდის მესამე და მეოთხეს სტრიქონს შუა ჩაწერილ არს მითვე მელნითა და მითვე კელითა: მყრობელ[ი]სა. მეექვსე, მეშვიდე და მერვე სტრიქონის ნახევარი წაშლილია სრულებით მელნითა და კელჩართულობის თავსა არიან მოხეულნი რაოდენიმე ასონი და მის გამო კელჩართვა აღარ წაიკითხება“. როგორც აქედან ჩანს, დედნის ტექსტი გადადიოდა მეორე გვერდზე, საბუთი რესტავრირებული ყოფილა. ამის შემდეგ საკმაოდ დაზიანებულია სინოდის კანტორაში მოხვედრამდე.

პირი დედნიდან გადაწერილია მ. კოლუმბანსკის მიერ 1848 წელს: სპბაი, H-6 ფფ. 16-17.

თარიღი: ქრონიკონი რკბ (23), მეფობის ინდიკტიონი კგ (23).

გამოცემა: [28] ქრონიკები, II, გვ. 243 (შემოკლ. ჟ.); [34] ГДИНА, N 195, с. 151 (აღწ.).

ქ. თქვენ, სუეტსა ღმრთივ-აღმართებულსა, კუართსა საუფლოსა და მირონსა ნმიდასა ყოველთა ჩემებრ ცოდვილთათუის მწირითა ცოდვათათა შებღალვითა <და>დაყროლებულთა განმბ[ა]ნელ მასურნელებელსა, რომელი

შენზედან დაემსჭალა ჩუენისა წსნისათუის, ვითარ ჯერ-არს მისად მსგავსად ყოველთა ცოდვილთა და ბრალულთა სათხოველისა უზუად მიმნიჭებელსა, თქუენთა ცვა-ფარვათა მინდობილმან, თქუენითა შეწეწითა, თქუენ ძლით მეფეთა-მეფემან აღექსანდრე ვიგულე და ვიგულისმოდგინე მცირე ესე ქველი საქმე და მოგაცსენე და შემოგნირენ ქალაქს მექუაბე ჯანდ[ა]ილა და ქურციკა; და კულადვე ჩუენისა შვილისა საფლავთა შეესწირენ ლუკაი და ბურჩიხთა მათითა მამულითა, ყანითა, ვენაჭითა, წყლითა, ნისქუილითა, ჭალითა, სათიბითა, მათითა საქონებლითა. ყოვლითურთ უნაკლულოდ მოგუიწესენებია და შემოგუიწირაეს; და კულად მოგუიწესენებია ქალაქსვე ტალმით თუესა შიგან ლიტრანახევარი ზეთი, ესე წლითი-წლად, თქუენ, განმაცხოველებელსა სუეტსა წინაშე ენთებოდეს სამკუიდროდ და ყოვლისა დაბადებულისაგან უსარჩლელად და მოუდევრად.

მოგუიწესენებიან და შემოგუიწირაეს თქუენ, ლ(მრ)თივ-ალმართებულისა სუეტისა ცხოველისათუის და თქუენისა საყდრისა მპყრობელისა, ლ(მრ)თისა სათნოსა კ(ათალიკო)ზისა დავითისათუის ქალაქს მექუაბე ჯანდ[ა]ილა და ქურციკა და ჩუენისა შვილისა საფლავთა ზედან ლუკ[ი]ა და ბურ[ჩ]იხთა მამულითა, ყანითა, ვენაჭითა, წყლითა, ნისქუილითა, მათითა მამულითა და საქონებლითა ყულათა; და ამას აქათ, ქალაქითვე ტამლით ლიტრი ზეთი წლითი-წლად ლ(მრ)თივ-ალმართებულსა სუეტსა წინაშე ენთებოდეს.

თქუენ, ლ(მრ)თივ-ალმართებულისა სუეტისა ცხოველისათუის და თქუენისა საყდრისა მპყრობელისა კ(ათალიკო)ზისა დავითისათუის ესრეთ მოგუიწესენებიან მექუაბე ჯანდ[ა]ილა და ქურციკა და ლუკ[ი]ა და ბურჩიხთა.* გუითარწნებია და არა ეთხოებოდეს არ ტიკი, არ ტომარა და არ ულაცი, ერთისა მალისა და სამუშაოსაგან მეტი არა ეთხოებოდეს რა და ტალმით თუესა შიგან ლიტრანახევარი ზეთი მოგზუდებოდეს.

ესე, რაცა დღეს მოგუიწესენებია და შემოგუიწირაეს, არ მოგეშალოს არ ჩუენგან და არ შემდგომად ჩუენსა მომავალთა მეფეთა და დედოფალთაგან და, ვინცა მოგიშალოს, ლ(მერ)თმან ჩუენთა ცოდვათა და ბრალთათუის იგი გაიკითხოს მას მეორედ მოსლესა ნ(ი)ნ(ა)შე მისსა. თუ ვისრა ამისისა მიცემულობისა წიგნი და წიშანი ჰქონდეს, იგი ყოველივე დაწერილითა ამით გაგუიცუდებია და მტკიცე ესეოდენ არის.

დაინერა ბ(რძანე)ბა და სიგელი ესე ჩუენი ქ(რონი)კ(ო)ნსა რკე. ინდიკ-დიონსა მეფობისა ჩუენისაჲსა კგ, წელითა მესტუმრისა და კარის მწიგნობრისა ჩუენისა კლიმი კაკლაჩასძისათა.

ხელრთულობა:

ქ. დაგვიმტკიცებია.

* შემოგნირე უ. ჯანდილა წსხ. ჯანდაილა ე. და - წსხ. ¹⁴ მპყრობელსა. ეს სიტყვა თანახმად დედნის აღწერილობისა (იხ. ზემოთ), ჩანერილი ყოფილა იგივე ხელითა და მელნიტ სტრიქონს ზემოთ, მე-3 და 4 სტრიქონს შუა ვ-ზე. ²⁰ ჯანდილა წსხ. ჯანდაილა უ.

* დედანში წაშლილი ყოფილა წინადადება: „გუითარწნებია და არა ეთხოვებოდეს არ ტიკი არ ტომარა და არ ულაცი, ერთისა მალისა და სამუშაოსაგან მეტი არა ეთხოვებოდეს რა“. გადაწანერ პირში ხაზგასმულია და ახლავს გადაწერის კ-ს შენიშვნა სქოლოში: „წაშლილია“. თანახმად დედნის აღწერილობისა (იხ. ზემოთ), ეს წაშლილი ადგილები იყო V-ზე მე-6, 7 და 8 სტრიქონის ნახევარი.

1438. სიგელი ალექსანდრე მეფისა ურდოელისადმი

დედანი ინახებოდა სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთებში (№438). იქვე დაცული იყო XVII ს. პირი (№სე-205), ჩაწერილი მცხეთის საბუთების პირების წიგნში (№ 507). დაიკარგა ორივე ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წწ. მოგვეპოვება დედნის გამოცემები, პირი, შინაარსი.

ქვეყნდება ს. კაკაბაძის 1913 წლის გამოცემის მიხედვით: „სიგელი მცხეთისა № 438, დაწერილი ქალაღზე ზომით 88X26 1/2 სანტ.“ (კ).

თ. ჟორდანის 1897 წლის გამოცემა: „სიგელი №438 მცხეთისა, №სე. ქალაღზე მხედრულად“ (ე).

დედნის შემოკლებული შინაარსი შესრულებულია 1818 წელს: სეა, 1451 – Книга гуджаров, I, მცხ. №438, გვ. 34.

პირი გადაწერილია ს. კაკაბაძის მიერ 1913 წელს გამოცემის მიზნით: სეა, 1449-1518. როგორც ამ გადაწერილიდან ჩანს, დედანში განკვეთილობის ნიშნად ნახმარი ყოფილა სამი წერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ.

თარიღი: ქრონიკონი რკე (126), მეფობის ინდიკტიონი კვ (26).

გამოცემები: [28] ქრონიკები, II, გვ. 244 (შეშოკლ. ე); [10] ისტ. საბ. III, გვ. 18-20 (კ); [25] ქართ. სამ. ძეგლები, II, გვ. 224-226 (დ).

ქ. ჩუენ, მეფეთა მეფისა ალექსანდრესაგან დავითიან ბაგრა-
ტონიანისა, და თანამეცხედრისა ჩუენისა, პატრონისა დედოფალთა-
დედოფლისა თამარისგან, და ძეთა ჩუენთა: ვახტანგ, დიმიტრი და
გ(იორ)გისაგან; ნებითა ღ(მრ)თისათა აბხაზთა, ქართველთა, რანთა,
კახთა და სომეხთა მეფისა, შარვანშა, შანშა და ყოვლისა აღმოსავლეთით
ვიდრე დასავლეთამდის თუითფლობით მქონებელ-მპყრობელისა.

მოვიდეს ნინაშე ჩუენსა ჩუენნი დიდად ერდგულნი და რაცა ჩუენსა
მეფობასა და მორჩუმასა უკეთუ მოუწდების, მისნი დღე და ღამე მეცდე-
მომჭირნენი ურდოელი და მათი შვილი სუმბატ და გუეაჯნეს და
მოგუაჟსენეს, რათამცა მათთა ერთგულობა-ნამსახურთა სანაცვლოდ სი-
გლითა ამით შეგუენყალნეს

და რაცა შენ, ურდოელსა, სიყრმით მოაქამომდის მოგიგია და ანუ
ჩუენთა მომავალთა მეფეთაგან წყალობად ბოძებული გაქუ[ს] და ანუ
ნასყიდი და ნაქრთამევი გაქუ[ს], ძაგნაკორნათა ლაფირისძისეული

¹ მეფეთა მეფისა ალექსანდრესაგან. ტ. ²² დედოფალთა დედოფლისა] დედოფლისა დ.

და ბალდაური და ქალაქს რასაცა მქონებელი ხარ, შენსა მკუიდრსა სახლ-კარსა და ნასყიდსა ვენაჴსა და კაცთა და მამულსა, რისაცა დღეს მქონებელნი ხართ, როგორაცა დღეს მოუშლელად თქუენ, ურდოელსა, გქონებია, აგრევე თქუენსა შეილსა სუმბატს და შეილთა და მომავალთა თქუენთა ჰქონდეს და ვაქონოთ და არასა ჟამისა შემოსრულობისა და გამოცვალებისათუის არ მოუშალოთ.

და ვიგინდანმე თქუენისა გუარისა კაცმან და ანუ სხუისა გუარისამან იურვოს, არ[ა] ვაურვოთ და არაოდეს გაგიცეთ, ვინეთგან სიყრმით ვიდრე მოაქამომდის ესრეთ დიდნი ნამსახურნი და ერდგულობანი დასხენ შენ, ურდოელმან.

და მერმე სულისა საქმე მოიკლე და ჩოჴანი ჩაიცუენ და თქუენი შეილი სუმბატ შემოგუვედრე. ჩუენცა ესე გუმართებს, თქუენისა შეილისა სუმბატისათუის და თქუენთა შეილთა და მომავალთათუის კარგნი ვიყუნეთ და ამისი მტკიცე იმედი გიბოძეთ, რომე თუ ამა უხანომან სოფელმან მისი ბეგარი ითხო[ო]ს და ამი[ე]რ სოფლით მიფარულ იქმნე, შემდგომად შენსა, შენსა უჴანით, რასაცა დღეს ჩუენგან და ჩუენთა მომავალთაგან წყალობად ბოძებული მამული გაქუ[ს], ანუ ნასყიდი და ნაქრთამევი გაქუ[ს], იგი უკლებლად შენსა შეილსა სუმბატს და მისთა შეილთა ვაქონოთ და არა დაბადებული კაცი არ დაეცაილოთ.

თქუენ, ურდოელმან, თქუენი შეილი თქუენითა ნასყიდითა, ჩუენთა მომავალთა და ჩუენგან ბოძებულითა და ნაქრთამევითა მამულითა, რაცა ძაგნაკორნათა გაქუ[ს] და ანუ ქალაქს გაქუ[ს] სასახლე, გლეხნი, მამული, ქულბაგ[ი] და რასცა მქონებელნი ხართ, მითა ყულათა. თქუენი შეილი სუმბატ პატრონსა დედოფალსა უანდერძეთ და შვექვედრეთ, და როგორაცა მათისა შემოვედრებულსა და ანდერძსა მართებს, აგრე სამკუიდროდ ჰქონდეს თქუენსა შეილსა სუმბატს და მისთა შეილთა. და არ მოეშალოს არ[ა] ჩუენგან და არ[ა] ჩუენთა მომავალთა მეფეთა და დედოფალთაგან.

ესე, რაცა დღეს ჩუენსა დიდად ერ[თ]გულსა ურდოელსა მათისა შეილისა სუმბატისათუის მკუიდრნი მისნი ნასყიდნი და მეფეთაგან სამკუიდროდ ბოძებულნი და ნაქრთამევი მამულნი დაუგდია, ძაგნაკორნათა, ლაფირისძეული და ბალდაური და ქალაქს მისგან აშენებული სასახლე, კაცნი, ქულბაგნი და ვენაჴი დაუგდია მისითა მიმდგამითა ყანითა, ვენაჴითა, წყლითა, ნისქუილითა, ქალითა, სათიბითა, ტყითა, სანადიროთა, მზღერითა, მთითა, და ბარითა, საჴმრითა და უჴმრითა, ყუელათა უკლებლად, გქონდეს შენ, სუმბატს, შეილთა და მომავალთა ყოველთავე სახლისა შენისათა.

ან, ვინცა ნახოთ ბ(რძანე)ბა და სიგელი ესე ჩუენი შემდგომად ჩუენსა მომავალთა მეფეთა და დედოფალთა, ერისთავთა-ერისთავთა და კარისა ჩუენისა ვაზირთა და მოურავთა, ქალაქისა ამირათ-მირათა და ჳელოსანთა: მეჯინიბეთა, მერემაეთა, ბაზიართა, პურისა და საკლავისა მკრებელთა,

²² რასაცა დღეს მქონებელი ხარ[ა] რასაცა სად მქონებელი ხართ ჟ. ²³ როგორც ჟ. ²⁴ აგრევე ჟ. ²⁵ არ კ. ²⁶ სუმბატ - ჟ. ²⁷ უხანომანმან კ. ²⁸ სამკედროდ ჟ. შეილსა თქუენსა ჟ.

მეულუფეთა, მეულაყეთა, მესაბანჯრეთა და ყოველთავე კარით ჩუენით
ნარვლენილთა, დიდთა და მცირეთა, დაუმტკიცეთ და ნუვინ უშალავთ
მკუიდრად და შეუცვალეზლად ბოძებულსა ამას ჩუენსა და ნუცავინრასა
დააკლებთ, [თ]უინიერ თანადადგომისა და შემატებისაგან კიდე.

5 დაინერა სიგელი და ბ(რძანე)ზა ესე ქ(რონი)კ(ო)ნსა რკკ, ინდიკდიონ-
სა მეფობისა ჩუენისასა კე, ჳელითა მესტუმრისა და კარის მნიგნობრისა
ჩუენისა კლიმი კაკლაჩასძისათა.

ხვეულად:

ალექსანდრე ვამტკიცებ.

1438-40-იანი წლები. სიგელი ალექსანდრე მეფისა
სვეტიცხოვლისადმი

დედანი ინახებოდა სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთებში (№64), იქვე დაცული იყო XVII ს. პირი (№სკ-226), ჩაწერილი მცხეთის საბუთების პირების წიგნში (№ 507). დაიკარგა ორივე. მოგვეპოვება დედნის გამოცემა და შინაარსი.

ქვეყნდება თ. ჟორდანის 1897 წლის გამოცემის მიხედვით:

„სინოდ. კანტ. სიგელი №64 და ნუსხა 507 – სკ“ [28] ქრონიკები II, გვ. 244, (შემოკლ. ე.).

დედნის შინაარსი შესრულებულია 1818 წელს: სეა, 1451 – Книга гуджаров, I, მცხ. საბ. №64, გვ. 9. აქ იკითხება შემდეგი: „მეფის ალექსანდრესაგან. სამცხეთოსა და დავით გარეჯის უდაბნოს სადაოს მამულების და სოფლების გარჩევა მათის სამძღვრებით, რომელიცა კელმოწერილ არს და ძეგლად წასაკითხია“; Книга гуджаров, IV მცხეთის საბ. №64, გვ. 12.

თ. ჟორდანის გამოცემულ ტექსტში თარიღი არ არის. ეტყობა, ის ორიგინალშიც არ იყო. გამომცემელს საბუთი შეაქვს 1438 წლის ქვეშ ტექსტს გარეთ გატანილი – „შემდეგ მიწერილი ქორონიკონის“, მიხედვით („ქს რკ“). საყურადღებოა, რომ სინოდ. კანტორის მუშაკმა დოკუმენტი უთარიოდ გაატარა რეგისტრაციაში (იხ. ზემოთ), რაც შემთხვევითი არ არის: მან თარიღის მნიშვნელობა არ მისცა ამ მინაწერს, ალბათ მისი უჩვეულო ადგილის გამო და როგორც, მისი აზრით, ტექსტისათვის არაკუთვნილს. ან შესაძლებელია, ასეთი მიწერილი სულაც არ ჰქონდა მაშინდელ ტექსტს.

საბუთის გამომცემელს ეჭვი შეაქვს როგორც ამ მინაწერ თარიღში, ისე საბუთის გამცემის „მეფე ალექსანდრეს“ ვინაობაში და ურთავს შემდეგ შენიშვნას:

„რადგან 1439 წელს კათოლიკოზად სჩანს დავით-II, ამის გამო ეს ქორონიკონი შემდეგ მიწერილი, საეჭვოდ მიგვაჩნია (იხ. 1439 წ. ქვეშ). კათალიკოზი შიო ჩვენს საბუთებში პირველად სჩანს 1440 წ. რად მოუწერია ალექსანდრე მეფეს „ლეონად“ ჩვენ არ ვიცით: ანუ ალექსანდრე მეფის გუჯარი მერე კახთა მეფე – ლეონს მოუწერია (1513-1574) და ანუ ალექსანდრე არის კახთა მეფე უცნობი, ლეონ I-ად წოდებული, ბერად შემდგარი, რომელიც პ. იოსელიანის მოწმობით, დამარხულია დავით გარეჯში. კახთა მეფე გიორგი, მეფე-მონაზონის ალექსანდრეს ძე, გამეფებული 1433 წელს, იხ. გუჯარი 1446 წლის ქვეშ, ამ უკანასკნელის აზრს ასაბუთებს ისიც, რომ ამ გუჯარში ალექსანდრე არ იწოდება „მეფეთა მეფედ“ და არც მისი ოჯახობა არის ჩამოთვლილი (ამ კითხვას შეეხებით ჩვენ 1446 წლის ქვეშ)“. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ წიგნში მითითებულ 1446 წლის ქვეშ არ არის გუჯარი და არც საკითხია განხილული.

თ. ჟორდანის მიერ წამოყენებული კრიტიკული შენიშვნები იმასხურებენ სერიოზულ განხილვას.

ხელრთვა, რომელიც ორიგინალს ჰქონდა, გამოცემელს წაუკითხავს: „ლეონ“. საერთოდ, ხელრთვის არსებობას ადასტურებს სინოდ. კანტორის ჩანაწერიც (იხ. ზემოთ).

ერთ-ერთი მყარი არგუმენტი იმისა, რომ საბუთი მივაკუთვნეთ ალექსანდრე დიდს არის ის, რომ ადრესატად კათოლიკოსი შიო მოიხსენიება, რომელიც ამ მეფის დროს მოღვაწეობდა, რაც შეეხება თარიღს (1438), ესეც თავისთავად ალექსანდრე დიდის სასარგებლოდ ლაპარაკობს, მაგრამ იგი დამატებით განმარტებას საჭიროებს ერთის მხრივ როგორც „შემდეგ მიწერილი“ თარიღი და მეორეს მხრივ იმის გამო, რომ შიოს ზეობის თანმთხვევა 1438 წელთან ჯერჯერობით პრობლემური საკითხია (საქმე ისაა, რომ ჩვენს ქრონოლოგიურ სიაში შიოს ზეობის 1438 წელი გამოყვანილი გვაქვს ამ საბუთზე დაყრდნობით (17) XV ს. საქართველოს ქრონოლოგიიდან, გვ. 278). მაგრამ 1438 წლის მიმართ, ასე იქნება თუ ისე ვითარება, ეს გადამწყვეტ მნიშვნელობას ვერ იძენს.

ალექსანდრე დიდის აღიარებას სიგელის გამცემად ერთი შეხედვით აბრკოლებს შემდეგი: ალექსანდრე აქ მოხსენიებულია მარტივად „პატრონმან მეფემან ალექსანდრე“, მაშინ როცა ყველა მისი სახელით ცნობილ სიგელებში იგი იხსენიება მფლობელობის სრული ტიტულით, „მეფედ მეფედ“ და თანაც ოჯახობით, მხოლოდ ერთი შემთხვევაა (1441), როცა იგი ოჯახობით არ იხსენიება, მაგრამ „მეფეთა მეფის წოდებით მაინც არის. სერიოზულ დამბრკოლებად ჩანს ხსენებულ სიგელში მცხეთის სვეტიცხოვლის კუთვნილებად ორი ისეთი ობიექტის, ხ. ბიწმენის და ხ. ზატისწობენის (იგივე წობენი), დასახელება, რომელიც მცხეთამ მიიღო პირველად ალექსანდრე დიდის შემდეგ, სახელდობრ, 1446 წ. 7 მარტს, მეფე გიორგის სიგელით. ასე, რომ ალექსანდრე დიდის საბუთში არ შეიძლება ეს ობიექტები მოხვედრილიყო.

ზემომოტანილი ნიშნების მიხედვით, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ კათ. შიოს მოხსენიებას, თითქმის შეიძლება საბუთი მივიჩნიოთ ალექსანდრე I კახთა მეფის (1476-1511) გაცემულად. მართლაც, ორ-სამ სიგელში იგი იხსენიება მარტივად: „მეფე ალექსანდრე“, მაგრამ მხედველობიდან არ უნდა გავუშვათ კონტექსტი: აქ ის იმადგროულად მამისშვილობითაც იხსენიება: „მეფეთა მეფის გიორგის ძე“. საერთოდ კი, როცა მამის გარეშე იხსენიება, მაშინ მის პერსონას ახლავს „მეფეთა მეფის“ ტიტული და ყველა შემთხვევაში ოჯახობა.

ივ. ჯავახიშვილი ამ საბუთს მოიხსენიებს როგორც „XV ს-ის ალექსანდრე კახთა მეფის მიერ ნაბოძებ სიგელსა და ნიშანს“. ავტორი არ გვაძლევს ქრონოლოგიის განმარტებას (ქართულ სიგელთ-მოკლდნობა ანუ დიპლომატიკა, ტფ., 1926, გვ. 156). ალექსანდრე I კახთა მეფეს (1476-1511) გაცემული აქვს არა ერთი საბუთი მცხეთის მამულების დამტკიცების თაობაზე, სადაც ადრესატებად არიან კათოლიკოსები: აბრამი, უფრემი, ღორთოფოზი; არსად შიო არ გვხვდება.

ყოველივე ზემოთქმულის გათვალისწინებით, წინამდებარე სიგელის გამცემად ალექსანდრე დიდი მიგვაჩნია.

1. დოკუმენტურ მონაცემებიდან ერთ-ერთი მთავარია, როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, კათ. შიოს მოხსენიება ადრესატად. 2. რაც შეეხება ალექსანდრეს მარტივად დასახელებას და თან ოჯახობის გარეშე, ამაზე შემდეგი უნდა ვთქვათ: მოქმედ მეფეთა შორის ასე თავისთავის მოხსენიება შეეძლო მხოლოდ მონაზონ თუ სამონაზვნოდ გამზადებულ მეფეს, რომელსაც მონაზვნური თავდაპლობა კარნახობდა თავი შეეკავებია დანარჩენი ეპითეტებისაგან (რასაკვირველია, მოსალოდნელი არ არის მეფეს ყოველთვის დაეცა

ეს წესი, იგი უნდა ჩავთვალოთ მხოლოდ მის პიროვნულ, ფსიქო-რელიგიოზურ განწყობილების მომენტალურ გამოვლინებად).

მონაზონი მეფე თავის ზეობის დამამთავრებელ წლებში, ალექსანდრეთა შორის, იყო მხოლოდ ალექსანდრე დიდი. ამას გარდა, ყურადღებას იქცევს პირდაპირი ჩვენება თვით ალექსანდრე დიდის მიერ 1440-იან წლ. გაცემული ერთ-ერთი სიგელიდან, საიდანაც ვეცნობით ალექსანდრეს ტიტულის სრულიად ანალოგიურ ფორმულას (უნდა ზმარებულოყო როგორც მის სიცოცხლეში ისე გარდაცვალების შემდეგ): „მარადის ქსენებელი ვიქნებოდეთ ესრედ სახედ ვითარმედ: ღმრთის მსახურისა და ღმრთივეგუირგუინოსნისა მეფისა პატრონისა ალექსანდრესი იყავნ ქსენება და კურთხევა მათი და მრავალმცა არიან წელნი ცხორებისანი მისნი. ამინ“.

3. შინაარსობრივი თვალსაზრისით სიგელი ყურადღებას იქცევს იმ მხრივ, რომ მასში ლაპარაკია მცხეთის მხოლოდ კახურ მამულებზე, მათ შორის გარეჯის უდაბნოების კახურ მამულებზეც, რომლებიც სადაო გამხდარა და მეფეს მცხეთის სასარგებლოდ გადაუწყვეტია. საგანგებოდაც არის მითითებული: „რაცა არაგუისა აქათ მცხეთისა მამულნი იყვნესო“. რომ მეფე ზრუნავს მცხეთის კახურ მამულებზე, ეს ნიშანი საბუთისა არ გამოვედგება ალექსანდრე დიდის უარსაყოფად და კახეთის მეფის სასარგებლოდ. საქმე ისაა, რომ ალექსანდრე 1424 წლის სიგელშიც, რომელიც მცხეთისათვის გარეჯის უდაბნოების შეწირულებას ეხება მიუთითებს მამულებზე „კახეთს“ და იქ ვინმეთაგან მათ უკანონოდ „დაჭირვასა“ და „ქონებაზე“ (ჩანს, ამ დროსაც ეცილებოდნენ აქ მამულებს მცხეთა-გარეჯას).

ალექსანდრე დიდის სასარგებლოდ ლაპარაკობს თვით საბუთის საერთო სულისკვეთება, რომელიც პირდაპირ ეხმადანება ალექსანდრე დიდის საშინაო პოლიტიკას, კერძოდ, მცხეთის მიწისმფლობელობის აღსადგენად დაკარგული მამულების შემოკრებისათვის ბრძოლას და სხვა. ამას გარდა აქ ყურადღებას იქცევს კიდევ ერთი მომენტი, რაც დამატარილებლად გამოგადგება. როგორც საეკლესიო ნაშრომში დადგენილი გვაქვს, მცხეთის მფლობელობაში გარეჯის უდაბნოების გადასვლის შემდეგ მისი შემოსავალი ორად იყოფოდა (ერთი ნაწილი მცხეთას მეორე უდაბნოებს). ეს გაყოფა მოხდა ალექსანდრე I კახთა მეფის დროს დაახლ. 1479-1503 წწ. შორის. ამის შემდეგ შემოსავლის წილობრივობა ყოველთვის აღნიშნულია დამტკიცების სიგელებში. განსახილველ საბუთში რამდენადაც უდაბნოების შემოსავალი წილობრივად გაყოფილი არ არის, მის გამცემად ალექსანდრე I კახთა მეფე ვერ ჩათვლება, ამასთან, როგორც 1479 წლის საბუთიდან ვიცით, ალექსანდრე I კახთა მეფეს მცხეთისათვის წაურთმევია გარეჯის უდაბნოები და მის მფლობელობაში ყოფილა 1476-1479 წწ-ში, უკან დაუბრუნებია 1479 წელს*. აღნიშნული ქმედება ერთხელ კიდევ იმას მოწმობს, რომ განსახილველი საბუთის გამცემი ალექსანდრე და კახთა მეფე ალექსანდრე I ერთი და იგივე პიროვნება არ შეიძლება იყოს.

4. ასევე საყურადღებოა გარეჯის უდაბნოების მიმართ საბუთში ასეთი ფრაზა: „რაგუარათაც ამას წინათ ჩუენთა გუარათაგან კელშეუალნი ყოფილან მით წესითა დაგიმტკიცეთ“. როგორც ვიცით, გარეჯის უდაბნოები თვითონ ალექსანდრე დიდმა შეწირა პირველად მცხეთას (1424 წ.), იგი დაამტკიცა 1447 წ. 25 დეკ. მცხეთის მამულების ერთიანი დიდი სიგელით ალექსანდრე დიდის შეილმა გიორგიმ.

* ბ. ლომინაძე, ქართული ფეოდალური ურთიერთობის ისტორიიდან, I, 1966, გვ. 89-90; 135-136.

ყოვლად შეუძლებელია კახთა რომელიმე ალექსანდრე მეფეს მივაკუთვნოთ ზემოთხსენებული ფრაზა, რადგან ალექსანდრე კახთა მეფე თავის პაპაზე (1424 წ.) ან მამაზე (1447 წ.) ვერ იტყოდა „რაგვარადაც ჩვენთა გუარათაგან“. საქმე ისაა, რომ გარეგნის უდაბნოები ვიდრე მცხეთის ზელში გადავიღოდა (ე. ი. 1424 წლამდე) მეფის საკუთრებად ითვლებოდა, აქ სწორედ ალექსანდრე დიდი ამ ძველ პერიოდის ზელშეუვალობაზე ლაპარაკობს.

5. ცალკე განხილვას საჭიროებს ზელრთვა, რომელსაც გამომცემელი „ლეონ“-ად კითხულობს. ალექსანდრე დიდის ზელმოწერათა შორის ეხვდებით დამტკიცებას გამოთქმულს ერთი სიტყვითაც: „ალექსანდრე“. მართალია, ამ ორ სიტყვას აქვს საერთო ასოები და შეიძლება ამ ნიადაგზე ალექსანდრე ძნელ ზელრთვაში „ლეონადაც“ ამოეკითხათ, მაგრამ ის გარემოება, რომ ერთი ოთხი და მეორე ათი ასოსაგან შედგება, ასეთი შეცდომის ნაკლებ საბაბს იძლევა, მით უფრო, როცა მისი ამომკითხველი იყო თ. ჟორდანიას. ამავე დროს, ჩვენ ვიცნობთ, ლევან კახთა მეფის ერთ-ერთ თავნაკულ სიგელს, რომელსაც ჰქონია „ხვეულად წარწერა „ლეონ“, (ქრონიკები, II, გვ. 383). ამასვე ადასტურებს სინოდ. კანტ. (K. I. – №473: „ზელმოწერილ არს ლეონ“ (ამ მეფეს სხვა სიგელებში ზელმოწერა აქვს ფრაზითაც).

ამგვარად, შეიძლება უცილობელ ფაქტად ჩათვალოთ ალექსანდრეს სიგელის დამტკიცება ლეონ კახთა მეფის მიერ (ასეთი ერთ-ერთი ვარაუდი, სხვა ვარაუდთა შორის, როგორც უკვე ვიცით, წამოაყენა თ. ჟორდანიამაც). რასაკვირველია, ისედაც, სრულიად გამორიცხული არ არის ლევანის მიერ ამ სიგელის დამტკიცება, რადგან ლევანს არაერთხელ გაუცია მცხეთის კახური მამულების განახლება-დამტკიცების სიგელი. მაგ. 1532 წლის ერთ-ერთ ამგვარ საბუთში ყველა სამცხეთო ობიექტი განსახილველი სიგელიდან („1438“) უკლებლივად შეტანილი და სხვ.

6. არის საფუძველი ვიფიქროთ, რომ ალექსანდრე დიდის ეს სიგელი ლევანის დროს მისი დამტკიცების მიზნით გადაუწერიათ, გადაწერის დროს ძველი დამტკიცება შეუცვლიათ ახლით. ქართულ დიპლომატიკის ისტორიაში ჯერჯერობით არ არის სპეციალურად შესწავლილი თუ კანცელარიულად როგორ დგებოდა ასეთი აქტები, მაგრამ ჩვენი დაკვირვებით შეიძლება აღინიშნოს შემდეგი: ერთ შემთხვევაში ძველ სიგელებს ტოვებდნენ უცვლელად და იმავე დედანზე, ბოლოში, მომდევნო პერიოდში მოწერდნენ ხოლმე ახალ დამტკიცებას; ზოგ შემთხვევაში ტექსტს გადაწერდნენ და დროის შესაფერისად მექანიკურად ცვლიდნენ მხოლოდ სუბიექტს, ადრესატს და თარიღს. ყველაფერი ეს დამოკიდებული იყო საბუთის შინაარსსა და ხასიათზე. მაგრამ როგორც წესი, ყოველი ახალი დამტკიცება-განახლება ითვალისწინებდა მომხდარ ცვლილებას ძველ მდგომარეობასთან შედარებით, რაც აისახებოდა ახალ საბუთში შინაარსობრივად. ამავე დროს იგი ფორმდებოდა ახალი გამცემის სახელით, ახალი თარიღით და ა. შ. ყველა ეს შემთხვევა ნორმალური ვითარების გამოხატულებაა. „ალექსანდრე მეფის“ განსახილველი სიგელი, როგორც ითქვა, არის სამცხეთო-საგარეჯო კახური მამულების დაეის გადაწვება და დამტკიცება. აქ, როგორც ახალ დამტკიცებაში, შეტანილია ერთგვარი სხვა ცვლილებაც იმ მხრივ, რომ მცხეთის კახური მამულების ჩამოთვლაში დამატებულია ორი ისეთი ახალი ობიექტი, რომელიც მცხეთამ ალექსანდრეს შემდეგ შეიძინა ვიდრე ლეონამდე (ეს მომენტი აღვნიშნეთ ზემოთაც). ამგვარად, სიგელის ამ ნაწილში ანაქრონისტული გადახრაა ზემოდასახელებელი სამი ნორმალური ტიპიდან, მაგრამ არა ისეთი გადახრა, რომლის ანალოგიური მაგალითი არ მოგვეპოვებოდეს ქართულ

დიპლრმატიკაში (ასეთი საბუთების ჩამოთვლას და გარჩევას ახლა არ შეუძლებით). ერთი სიტყვით, ჩვენ ვადასტურებთ ფაქტს, ხოლო იმის განმარტება, თუ რას ნიშნავს საბუთში ამგვარი ცვლილება, შეიძლება ამჯერად ვერ შევძლოთ (ზოგიერთ შემთხვევაში ასეთი დაყალბებასაც კი ნიშნავს). რა თქმა უნდა, პირველ რიგში იგი მოწმობაა იმისა, რომ სიგელი გადაწერილია დამტკიცებისა და ახალი რედაქციის მიზნით.* სიგელის სხვა ნაწილშიც თუ რატომ არ მოახდინეს ცვლილება (მაგ. სუბიექტის შეცვლა...), ამის თაობაზე მხოლოდ ვარაუდები შეიძლება წარმოვადგინოთ, რაზეც ახლა არ შეგწერდებით.

„ქ(რონი)კ(ონი)ს რკე“ (1438) შესახებ ზემოთ ითქვა. შეიძლება დავეუშვათ, რომ იგი ტექსტიდან გარეთ გამოიტანეს გადაწერის დროს.** თ. ჟორდანიას ხელთ ჰქონდა ამ, №64, სიგელის XVII ს. პირიც (№სკე), მაგრამ მისთვის ჩვეული წესით, განსხვავებულობას არ მიუთითებს. უნდა ვიფიქროთ, რომ ასეთი სხვაობა ორიგინალსა და პირს შორის არ არსებობდა.

ყოველივე ზემოთქმულის შეჯამების შემდეგ, დასკვნის სახით უნდა ვთქვათ: საფიქრებელია, ამ ე. წ. „შემდეგ მიწერილ“ თარიღს (1438) ალექსანდრეს სიგელთან ჰქონდა კავშირი; მაგრამ სიგელის დათარიღებისას საყრდენად ვიღებთ უფრო მყარ მონაცემს, როგორიცაა საბუთში ადრესატად მოხსენიებულ კათ. შიოს თანამოღვაწეობას ალექსანდრე ღიღთან. ამ საფუძველზე საბუთს ვათარიღებთ ალექსანდრე ღიღის მეფობის მეორე ნახევრით, კერძოდ 1438-40-იანი წლებით. საეჭვო არ არის, რომ პირშმოღედანი გაცემული იყო ნამდვილად ალექსანდრე ღიღის (I) მიერ. საბუთი შემდეგში გადაუწერიათ და დაუმტკიცებია ლეონ კახთა მეფეს (1520-74), რომლის დროსაც მასში დამატებით შეუტანიათ მცხეთის ორი სამფლობელო ობიექტი (იხ. ზემოთ).

* საბუთის გადანერილობას კიდევ სხვა მონაცემებიც მოწმობს...

** შეიძლება დაგვეშვა სულ სხვა ვარაუდი: „რკე“-126 სინამდვილეში იყოს არა ქრონიკონის აღნიშვნელი, არამედ ამ საბუთის ძველი სარეგისტრაციო ნომერი ნაკითხული მცდარად – „სკე“-226, რომელიც ჩვეულებრივ საბუთის თავში იწერებოდა ხოლმე, სინგურით ასომ-თავრული ასოებით (ამ ნომრით ამ საბუთის პირი, შეტანილი ყოფილა XVII ს. პირების ნიგნ-ში). თუ ეს ასეა, მაშინ შეცდომა მექანიკურად დაუშვიათ საბუთის გამოსაცემად მომზადების რომელიმე ეტაპზე: „ს“-ს მაგიერ გადმოწერილია „რ“, ე. ი. ნომრის სათვალავი მიჩნეულია თარიღის აღნიშვნელად... რასაკვირველია, აქ მრავალი საწინააღმდეგო კითხვა დაიბადება, მაგრამ ამ ვარაუდს მაინც საბუთის მისაკუთვნებლად ალექსანდრე ღიღისათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა არ ენიჭება.

ქ. სახელითა ღ(მრ)თისათა ჩუნ, პატრონმან მეფემან ალექსან-
დრე ესე უკუნისამდე ჟამთა გასათავებელი ნიგნი და ნიშანი გკადრეთ და
მოგაწესნეთ თქუნ... დედა-ქალაქსა მცხეთისა საყდარსა და... ქართლისა
პატრიარქსა კ(ათალიკო)ზსა შიოს.

5 მას ჟამსა, ოდეს ჟამთა ვითარებისა და შლილობისაგან მცხეთისა და
გარესჯისა უდაბნოსა მამულთა მათნი მემზლურენი შემოეცილნეს და
რაცა არაგუსა აქათ მცხეთისა მამულნი იყუნეს, მეფემოვით რომელთ-
ამე მიიტაცნეს, ექენით მოკითხული და რაგუარცა გუმართებდა, ძველნი
10 გუჯარნი და სიგელნი მოვახუმეენით და ვითა არაგის მართებდა, აგრე
ჩემოვქსენით და არაგის-რა საქმე დაეადებინეთ არა დიდთა და არა მცი-
რეთა, რაგუარცა არაგინ ღირს ყოფილა: ჭავჭავაძესა ფაროდის* ზე-
კნელისძისა პროკოპისთჳს ნატყუარი სიგელი დაენერინა ეანთისა,
ვარცისა და, დუმასუზნისა და, რაგუარცა ტყუილი იყო, აგრე გავაცუ-
დეთ და ფიცითა გარდანყდა და უდაბნოსავე დარჩა;

15 ამას გარეთ, რაცა გარესჯისა უდაბნოსა მამულნი არიან და გუჯრე-
ბი ძეს მთას იქითისა და მთას აქითისა, რაგუარათაცა ამას წინათ ჩუნთა
გუართაგან ჴელშეუვალნი ყოფილან, მით წესითა დაგიმტკიცეთ და მოგახ-
სენეთ...;

20 ამას გარეთ, ერწოს – ორი სოფელი: ნოდოკრა და გორანა, მათითა
მზლურითა ერთობით ყუელანი, რაგუარცა ძუელთა გუჯართა შიგა სწერია;
ბინმენი მისითა მზლურითა, ხატისწობენა, ძაგნაკორნათა, რაცა მცხ-
ეთისა არის, ჯუარი, ჯაჭჳ, ფოსუი, კუტალას – ორნი კუამლნი კაცნი.
ამას გარეთ ნინოლისძისეულისა მამულისა და ოქროპირის შვილისა
25 მამული გარდაუწყევტელი დარჩა და სააჯოს კარი არა დაგეჭიროს; და
ვისაცა მცხეთისა და გარესჯისა მამულთანა საქმე ედვას, იგი სამარ-
თლითა გარდანყდეს...

ხელწართული:

ლეონ

და შემდეგ.**

30 „ქსკ რკჳ“.

* „ჭავჭავაძესა ფაროდის“ – თ. ჟორდანიას გამოცემაში დაბეჭდილია განსხვავებული შრიფტით.

** თ. ჟორდანიას შენიშვნა.

1439. სიგელი ალექსანდრე მეფისა სვეტიცხოვლისადმი

დედანი ინახებოდა სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთებში (№36). იქვე დაცული იყო XVII ს. პირი (№რა-101), ჩაწერილი მცხეთის საბუთების პირების წიგნში (№507). ორივე დაიკარგა ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წ. მოგვეპოვება დედნის გამოცემები, პირები, შინაარსი.

ქვეყნდება ს. კაკაბაძის 1913 წლის გამოცემის მიხედვით: „სიგელი მცხეთისა №36, დაწერილია ქალაღზე, თავი აკლია და დარჩენილის ზომა უდრის 73,1/2×28,1/2 სანტმ. სიგელის ერთი ნაწილი ლამაზი ხვეულით არის დაწერილი“. (ყ). როგორც გამოცემული ტექსტის მიხედვით ჩანს, განკეთილობის ნიშნად დედანში ნახმარი ყოფილა ორი წერტილი.

თ. ჟორდანია 1897 წლის გამოცემა: „კარგს ქალაღზე მხედრულად დაწერილი სიგელი მცხეთისა №36 (ნუსხა №რა). თავი სიგელისა, მეფის წოდებულობა და მისი გვარონობა აღწერილია წარჩინებულის ხელით“ (ყ).

პირი ს. კაკაბაძის მიერ გადაწერილია 1913 წელს გამოცემის მიზნით: სეა, 1449-1519.

დედნის შემოკლებული შინაარსი შესრულებულია 1818 წელს: სეა, 1451 – Книга Гуджарова, I, м.с. 36, г. 4; IV – გუჯარათა აღწერის დათარი, მ.с. № 36, გ. 4; „სიგელი ესე არს დაწერილი ორს ქარაღზე გადაკერებულზე პირველს დასაწყისის სტრიქონზედ მიკერებული აქვს ქალაღი სხვა და მას ზედა ჩანს სხვა ასოები მჭკლად უკუღმად დაწერილი და კელთჩართვა არის მრთლად დაცული“. როგორც აქედან ჩანს, დედანი ყოფილა ორკუფიანი გრაგნილი...

პირი გადაწერილია მ. კოლუბანსკის მიერ 1848 წელსა. სპაი, H 6 ფფ. 17-18.

თარიღი: ქრონიკონი რკ (127), მეფობის ინდიკტიონი კვ (26).

გამოცემები: [28] ქრონიკები II, გვ. 245 (შემოკლ. ყ.); [10] ისტ. საბ. III, გვ. 20-21 (ყ); [34] ГДИНА, № 196, с. 152. (აღწ.).

დავითიან ბაგრატიონიანისა; [ნებიტა ღ(მრ)თისათა] აფხაზთა, ქართველთა, რანთა, კახთა, სომეხთა, შანშე და შარვანშე [და] ყოვლისა აღმოსავლეთისა, დასავლეთამდის ფლობით მპყრობელმან, ყოველთა მეფეთა-მეფემან ალექსანდრე, თანამეცხედრემან ჩუენმან, დედოფალთა-დედოფალმან თამარ, და ძეთა ჩუენთა: მეფემან ვახტანგ, დიმიტრი და გ(იორ)გი.

ესე სანიშნოდ მოწესნებული მტკიცე სიგელი მოგაწესნეთ თქუენ, ცათა მობაძავსა კათოლიკე საყდარსა მცხეთასა, თქუენსა საჭეთმპყრობელსა, მღრდელთმთავართ-მთავარსა, კ(ათალიკო)ზსა და ვითს და ყოველთა მცხეთისშვილთა.

5 ვიგულსმოადგინეთ ცოტა რ(ა)ითამე ამით შემატება დიდებისა თქუენისა და მოგ[ა]წესნეთ ატენს, წინუბანს, ლომ[ა]შვილნი მისითა მამულითა, ეკლესი[ი]თა, სასაფლაოთა, სასახლითა, ველითა, ვენაწითა, ჭურ-მარნითა, მთითა, ბარითა, წყალითა, წისქულითა, საწნავითა, სათიბითა, მინდორითა, ნასყიდითა, უსყიდლითა, ნანინდითა, საძებრითა და უძებრითა, საწმარითა

10 და უჭმრითა, სულიერითა და უსულთა, მისითა მიმდგომითა და სამართლიანითა სრულად უკლებლად. ყუელათა შეუვალად და თარხნად, თუნიერ მალისა და ლაშქრობისგან მეტი არა ეთხოვბოდეს არ[ა] ჩუენგან, არ[ა] ჩუენთა მოურავთაგან და არ[ა] ჩუენის დარბაზის კარით ნარვლენილთაგან.

მოგაწესნებია და გქონდეს მკუიდრად, სამამულოდ, თქუენ, კათოლიკე

15 საყდარს მცხეთასა, კ(ათალიკო)ზსა და ვითს და შემდგომად თქუენსა ყოველთა საყდრის მპყრობელთა და მცხეთისშვილთა ატენს, წინუბანს, ლომ[ა]შვილნი მათითა მ[ა]მულითა, ეკლესი[ი]თა, ფუზითა, მთითა, ბარითა, წყლითა, წისქულითა, სანადიროთა, შესავლითა და გამოსავლითა, მისითა სამართლიანითა ყუელათა. უკლებლად, თარხნ[ა]დ და შეუვლად,

20 ვითაც[ა] ზემოთ მოგუიწესნებია, გქონდეს უცილებლად ყოვლისა დაბ[ა]დებული საგან, ვითა არავისგან იკ[ა]დრების, აგრე ვერვინ გეცილოსა ვერასა ჟამისა ცულისათუის ვერა.

მოგუიწესნებია თქუენ, დედაქალაქს მცხეთისათუის და მღრდელთა-მთავ[ა]რთ-მთავრის კ(ათალიკო)ზისა და ვითისათუის, და შემდგომად

25 თქუენსა ყოველთა საყდრის მპყრობელთათუის ატენს, წინუბანს, ლომ[ა]შვილნი მათითა მამულითა, ეკლესი[ი]თა, ფუზითა, მთითა, ბარითა და მისითა მიმდგომითა და სამართლიანითა, სრულად ყუელათა. შეუვლად და თარხნად, როგორც ჩუენ გუქონებია, აგრე, თქუენთუის მოგუიწესნებია. თუ მათის სახლის მწირველი იყოს, ჩუენთუის წირვასა და ეკლესი[ი]ს სამსახურს ნუ დააკლებს; იმა სახლის ობოლთა უს[ა]მართლო ნურა დაემართების,

30 გქონდეს შეძულებით ჟამთა უკუნისამდე.

დაიწერა სიგელი და მოწესნებული ესე ჩუენი ინდიკტიონსა მეფობისა ჩუენისასა კე-სა, ქ(რონი)კონსა რკზ, ჴელითა ქადაგისძისა ვიგრისითა.

ხვეულად:

35 ალექსანდრე დავამტკიცებ*.

² მცხეთას ჟ. და თუქენსა ჟ. ³ მღრდელთა მთავართა მთავარსა ჟ. დავითს (sic) ჟ. ⁴ ცოტართამე კ. შემატება კ. ⁵ ატენის ჟ. ⁶ ლომასშვილნი K. r. ლომიშვილნი ჟ. ⁷ ყუელთა კ. ⁸ თუნიერ ჟ. ⁹ ყუელთა კ. ¹⁰ ყუელთა კ. გქონებია კ. ¹¹ დააკლებთ კ. ¹² დამემართების კ. ¹³ ვიგრისითა ავგაროზისათა (წუსხანში „ვიგრისათა“) ჟ.

ამგვარად თ. ჟორდანიას მიხედვით „ვიგრისათა“ ეწერა XVII ს-ის პირში, დედანში კი „ავგაროზისათა“. ამ შემთხვევაში უპირატესობას ვაძლეთ ს. კაკაბაძის გამოცემას და გადაწერს.

* „ველმონერილ არს და ძნელად წასაკითხია“ (K. r.).

1439. სიგელი ალექსანდრე მეფისა მესტუმრა
დავით ქარსიძისადმი

პირი: სეა, 1449-301. გადაწერილია გერბიან ქაღალზე (მოგრძო რეკუთხედში ჩასმულია ორთაიანი არწივის გამოსახულება. წარწერა: Цена 40 коп. серебром). გერბის ზემოთ, კიდეზე ტექსტის ხელით იკითხება: „კოპიო“, სხვა მელნით „Кн. Эристов“. ქართულ ტექსტს ბოლოში აქვს „ტფილისის საგუბერნიო სამარტელოს“ ოფიციალური დამოწმება დედანთან სისწორის შესახებ და იმაზე რომ „კოპიო“ მიეცა ხელზე 1870 წლის 12 თებერვალს თავად გიორგი ჰაველს ძე ერისთავს და სხვ. (ნსხ).

[ქ]. ჩუენ, მეფეთა-მეფისა ალექსანდრე დავითიან ბაგრატიონი-
ანისა, და თანამეცხედრისა ჩუენისა, პატრონისა დედოფალთა-დედოფლი-
სა თამარისაგან, და ძეთა ჩუენთა მეფისა ვახტანგის, დიმიტრი და
გიორგისგან. ნებითა ღმრთისათა აფხაზთა, ქართველთა, რანთა,
კახთა და სომეხთა მეფისა, შარვანშე, შანშა და ყოვლისა აღმოსავ- 5
ლეთით ვიდრე დასავლეთამდის თუთიფლობით ჴელმწიფე და მპყრობე-
ლისა.

მოვიდა წინაშე ჩუენსა ჩუენი ერთგული და თავდადებით ნამსახური
ბეჩელი ქარსიძე, მესტუმრე დავით. და გვეაჯა და მოგვაქსენა ბად- 10
რისა და მეჰამბე (?), რათამცა მათთა ერთგულობა-სამსახურთა სანაცვ-
ლოდ სიგლითა ამით შეგუენყალა და, როგორცა ძველიდგან მკუიდრნი [მ]
ცხეთისშვილნი ყოფილან და მცხეთისა მსახურთუხუცესობა პქონებია,
აგრეთვე მცხეთისშვილადა დაგვესო და მსახურთუხუცესობა გვებოძა,
ვისმინეთ აჯა და მოხსენება ამათი და დავსვით [მ]კუიდრად მცხეთისშ- 15
ვილად და მსახურთუხუცესობა უბოძეთ.

და უბოძეთ მცხეთას მისისა პაპისა ცუცხაძისა არსენისეუ-
ლი სახლ-კარი და მამული ყანითა და ვენახითა, წყლითა, წისქვილითა,
ჭალითა, სათიბითა, ტყითა, სანადიროთა, მთითა და ბარითა, სახმართა
და უხმართა, მისითა მიდგომითა სამძღვრითა სამართლიანითა, ყველათა 20
უკლებლად. და უბოძეთ ამა მამულისა გლეხნი მათითა მამულით. ორნი
გლეხნი ახატანს და ერთი გლეხი ქარსანს: შარაბისძე, გუთანა და
ეფრემისძე მათითა მამულითა, ყანითა, ვენახითა, წყლითა, წისქვილითა,

¹⁻² ჩუენ ნსხ. ბაგრატიონისა] ბაგრატიანისა ნსხ. ⁴ რანთა]სინთა ნსხ. ⁶ ხელმწიფე. ნსხ.

⁸ ჩუენი. ნსხ. ⁹ ნამსახურისა მისისა ⁹ ბეჩელისა ნსხ. ¹¹ შეგუენყალა. ნსხ.

ჭალითა, სათიბითა, ტყითა, სანადიროთა, მთითა და ბარითა, სახმარითა და უხმარითა, მისითა სამართლიანითა ყველათა.

და უბოძენით სოფელი მისივე მკვიდრი ნიგოზანი სასახლითა, გლეხებითა, ყანითა, ვენახითა, წყლითა, ნისქეილითა, ჭალითა, სათიბითა, ტყითა, სანადიროთა, მთითა და ბარითა, მისითა მი[მ]დგ[ა]მითა სამზღვრითა ზემოთა ბარტაძის ზევამდინ, ქვევით საგოროს შარამდინ; ჭარებს – მისისა ბიძისა ჭინჭველისძისეული მამული, ციხითა, მონასტრითა, სასახლითა, გლეხებითა, ყანითა, ვენახითა, წყლითა, ნისქეილითა, ჭალითა, სათიბითა, ტყითა, სანადიროთა, მთითა და ბარითა, სახმარითა და უხმარითა, მისითა ზღვრითა სამართლიანითა ყველათა სამკვიდრო[დ] გვიბოძებია.

და გქონდეს შენ, ჩვენსა ერთგულსა, ქარსიძეს მესტუმრესა დავითს, და შვილთა და მომავალთა ყოველთავე სახლისა თქვენისათა მცხეთას თქვენისა პაპისა ცუცხასძისა არსენისეული მამული და სახლკარი მისითა მიმდგამითა ყანითა, ვენახითა, წყლითა, ნისქეილითა, ჭალითა, სათიბითა, ტყითა, სანადიროთა, მთითა და ბარითა და მისითა მიმდგამითა ყველათა.

და ამა მამულისანი ორნი გლეხნი – ახატანს შარაბისძე და გუთანა, კარსანს – ეფრემისძე მათითა მამულითა.

შენი მკვიდრი კოლური გვიბოძებია თავითა და ბოლოთა, გაღმითა ჭაკურაული ზედათ შარამდი ერთობ შუეცილებელი, მონასტრითა, სასახლითა, გლეხებითა, ყანითა, ვენახითა, წყლითა, ნისქეილითა, მთითა და ბარითა, მისითა სამართლიანითა მზღვრითა, ყოველთა. მოკითხულნი ექენით და სამართლად თქვენ გმართებდა და სამკვიდროდ გიბოძეთ.

ან, დღეს როგორც შეგვიწყალებიხარ, შენ, ჩვენი ერთგული ქარსიძე მესტუმრე დავით და მცხეთას თქვენისა პაპისა ცუცხასძისაული სასახლე და მამული გვიბოძებია მისითა მიმდგამითა, ყანითა, ვენახითა, წყლითა, ნისქეილითა, ჭალითა, სათიბითა, ტყითა, სანადიროთა, გვიბოძებია და მისისა მამულისანი ორნი გლეხნი: ახატანს შარაბისძე და გუთანა და კარსანს ეფრემისძე მათითა მამულითა გვიბოძებია, და ჭარებს და ფლავს ბიძისა თქვენისაგან ნაშვილებნი სასახლე და მონასტერი და გლეხები გვიბოძებია მათითა მამულითა, ყანითა, ვენახითა, წყლითა და ნისქეილითა, ჭალითა, სათიბითა ტყითა, სანადიროთა, მთითა, ბარითა, სახმარითა და უხმარითა, მისითა მზღვრითა სამართლიანითა.

ესრე გვიბოძებია, რომელ<მა> მამულისანი მცხეთისა მამულსა შიგან რანიც [არიან] და ანუ არის, ვერავინ დაგეცილოს და რითაც დღეს შეგვიწყალებიხართ, არასა ჟამსა გამოსრულობისათვის არ მოგვეშალოს.

ან, ვინცა ნახოთ ბრძანება ესე ჩვენი, შემდგომად ჩვენთა მომავალთა მეფეთა და დედოფალთა, ერისთავთ<ა>-ერისთავთა და კარისა ჩვენისა ეეზირთა და მოურავთა, გორისა მოურავთა და მოსაქმეთა: მეფენიბეთა,

² ყველათა[შუალათა] ნსხ. ⁹⁻¹⁰ სახარმითა და ხუმრითა ნსხ. ¹⁰ სიმართლიანითა ნსხ. სამკვიდრო და ნსხ. ¹⁴ მიმდგმბითა ნსხ. ¹⁷ გუთანის ნსხ. ²² სიმართლიანითა ნსხ. მზღვარითა – ნსხ. ² გმართებდა| გმურბან ნსხ. ²⁵ მცხეთისა ნსხ. ³¹ მითითა ნსხ. ³² მითითა ნსხ. მითითა| მათითა ნსხ. ³⁴ რომელმა ნსხ. ³⁷ ბრძანება| ბოძება ნსხ.

მერემაეთა, ბაზიართა, პურისა და საკლავისა მკრებელთა, ტყვის მპარავთა მეძებართა, მეულუფეთა, მეულაყეთა და ყოველთავე კარით ჩვენიტ წარვლენილთა, დიდთა და მცირეთა, დაუმტკიცეთ და ნუენ უშალავთ მტკიცედ სამკუიდროდ ბოძებულსა ამასა ჩვენსა. და ნუცა რას ვინ დააქლებთ, ნუ დიდსა და ნუ მცირესა, თვინიერ თანადგომისა და შემატებისაგან კიდე.

5

დაინერა სიგელი ესე ჩვენი ქრონიკონსა რკზ, ინდიკტიონსა მეფობისა ჩვენისასა კზ, ხელითა ყოველთა ადამის ნაშ[ვ]თა უნარჩევნისა მესტუმრისა და კარის მნიგნობრისა ჩვენისა კლიმი კაკლაჩა[ს]ძისათა.

ქურჭული ვენახი მოგეც ფლავს და ჩვენ ჭადაბეთს ეკლესიასა შევსწირეთ.

10

ან, რაცა ამ სიგელითა მამული, სასახლე და გლეხნი გინერიან, არს ნადა (?). გვიბოძებიან ამა წესითა, რომე არ ეთხოვებოდეს არც დიდი ულუფა, არ[ა] გუთნის თავი, არ[ა] სამეჯინიბო, არ[ა] სახოლსარლო არც სამუშაო საგორო და მალისაგან მეტი არ[ა] სათხოვარი არ გეთხოვებოდეს. „ვახტანგ“.

15

* Верно: Переводчик Тиф. губерн. Правления Пайчадзе.

** Что копия сия с подлинною грамотою, записанною в книге № 32 под № 58 верна и выдана Подполковнику князю Григорию Павлову, сыну Эристову, в следствие прошения его поданного 9 сего Февраля, в том Тифлисское Губернское Правление подписью и приложением казенной печати удостоверяет. Февраля 12 дня 1870 года.

Советник***

მრგვალი ბეჭდის ადგილი.**** Старший Делопроизводитель *****

¹ მერემაეთა] მერუმაეთა ნსხ. ² წარმენელინთა ნსხ. ³ ნაშ[ვ]თა] ნაშთა ნსხ.

* ქართულ ტექსტს უშუალოდ მისდევს რუსული.

** მანძილის დამორებით, სხვა ხელით. გვერდით მარცხენა აშიაზე მიწერილია „№1742“.

*** ხელმოწერილია, არ ირჩევა.

**** წრეში ჩასმულია ორთავეიანი არწივის გამოსახულება, წარწერა: „Печ. Тифлисского губернска. Правления“.

***** ხელმოწერილია, არ ირჩევა.

1439. 20 თეგერვალი. დანარილი ერთოგლივი ჯევისა
გერგეტელ საყდრიშვილუპისადმი

დედანი. ზეც, A-1085, საბუთი ჩაწერილია ეტრატის ზელნაწერში: გერგეტის სამების ტაძრის „მატიანე მოსაქსენებელი ზულთაჲ“; უკავია მთლიანად ერთი ფურცელი გვ. 13r-14v, რომელსაც ქვედა კუთხის წვერი თავიდანვე ჩამოჭრილი ჰქონია. მასზე ტექსტი არ წერებულა. 13r-ზე ამჩნევია წინასწარ გასმული ზაზები სტრიქონების ჩასაწერად. 13r-ზე იკითხება 24 სტრიქონი, 14v-ზე 21 სტრიქონი. ნაწერია ნუსხა-ზუცურად. ზუთ ადგილას აზაკების დასაწყისი სიტყვის პირველი ასო შესრულებულია ასომთავრულად, აქედან თავში სინგურით, დანარჩენ ოთხ შემთხვევაში იგივე შავი-ჟანგისფერი მელნით. განკეთის ნიშნად ნახარია ადგილ-ადგილ ორწერტილი (ნსხ).

ზელნაწერი ძლიერ დაზიანებულია, ფურცელი 13r-14v ამჟამად ჩაკინძული აღარ არის, ამოვარდნილია. (იხ. ზელნაწერის აღწერილობა: საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ქართულ ზელნაწერთა აღწერილობა, IV, შეადგინა ქრისტინე შარაშიძემ, თბ., 1954, გვ. 46-47).

თარიღი: ქრონიკონი ასოცდაშვიდი, თებერვლის ოცი.

წინამდებარე საბუთი დღემდე ორჯერ არის გამოცემული. პირველი გამოცემა ეკუთვნის თ. ჟორდანიას 1897 წელს. მის დროსაც ტექსტი საკმაოდ გადასული ყოფილა, აი რას წერს ის: „სამწუხაროდ წარწერა აქა-იქ სრულიად გადასულია, სასენი ნიშნებიც აქა-იქადა ატყვია ძლივს, სხვა გადასულია; ჩვენ მაინც ებეჭდავთ ამ სასენი ნიშნებით, რომელნიც დარჩენილან“. ამ გამოცემიდან კითხვა-სხვაობებს ყველას არ ეუთითებთ. მეორე, გამოცემა ეკუთვნის ქრ. შარაშიძეს 1954 წელს, რომელიც უნდა ჩაითვალოს ბევრად გაუმჯობესებულად და კარგ გამოცემად. ტექსტში გვარსახელების დაწერილობა დავტოვეთ უცვლელად: „შვილი“ და „ძე“ ზოგჯერ არ არის შეერთებული.

გამოცემები: [28] ქრონიკები, II, გვ. 245 (ყ); [31] ქრ. შარაშიძე, საქართველოს ისტორიის მასალები XV-XVIII სს. მას. საქ. და კავ. ისტორიისათვის, ნაკვ. 30, 1954, გვ. 271-273 (შ).

დ(იდებ)აჲ წმიდისა სამებასა, ერთარსებას და ერთლ(მრთეებ)²ასა.
 შვეიყარენით ჴევი ჴეობით - კობით და გუშ³ლეთამდი. მზევლები
 მოგეცით თქ(უენ), გერგეტელთა⁴ საყდრიშვილ[თა]:
 გუშლეთით --- ანი -- და ხარხილაჲ⁵;
 ცდოთ - გიშელი და ბარზანდელი;
 სტეფანწმიდით - ხეთაგი⁶
 და ქადორაჲ ადის ძე ნაეროზი⁷, არჯიმაგიშვილი გოგოლაჲ
 პაპირ.... შვილი⁸ და ჰარდარის ძე და არსლანის შვილი⁹,
 ქობით - შამბათაჲს ძე ივანე, სოლემანის ძე აჩაჲ¹⁰.
 ფანშტით - ელგუჯაჲსა ძე და სუბაუ --- თით¹¹.
 ----- დ ----- ნ --- [ლ]არსა --- კიშვილი¹².
 გ --- ცით --- თ[ო]თ[ია] ნადირაული აფია¹³.
 გააბოტნით - ეკალაური ---
 [გა]რზნით - განგლიშვილი¹⁴ ხუგაზა [ო]ნიაშვილი გონგლია;
 სიონით - სასნაშვილი¹⁵ და ბაადინიშვილი და ცოფაურ[ა].
 ტყარშტით - ჯაუნ¹⁶ არიშვილი და ხარსილაჲ;
 ქედურით - ბულნია;
 გორის¹⁷ ციხითა - შალიმანის შვილი ივანე და
 ხარაგაული საე¹⁸რთჲ და წამალისშვილი პაპონაჲ, ფხ(ო)
 ვლიშვილი¹⁹ --[--]ჯისშვილი დარჩია, ღაღნიაშვილი და ბ... ²⁰.
 და მნაველთაჲცა. მათ შ[ო]კიდეს[ა] ჴურთა[შვილი]²¹ ჩიტუ[რა]
 და ბაჩხისძე და აბიაური და სედუვათ²²ძე,
 ყანოზით - ყალარდოშვილი და რაჲ²³ს ძე,
 თრუსოველთაჲცა ჴურთიელ[ნი]²⁴ [ყ]ანოზელთა მოიკიდეს²⁵.
 ||მნით - ბადაჲსძე და
 ადოთ - ცისკარაშვილი²⁶.
 საღმრთოთა-ს[ა]რო და ბალიაშვილი და ანდრია²⁷.
 კვირაჲს ძალთაჲთ - ღუდუშაური შალვა;
 ახალციხით²⁸ - დათვური შალვა და ჩ -- ქაშ --
 ართხმოთ - შალიკაჲს²⁹შვილი და ქიშვარ;
 ყანანაზით - აბარუშ და ლაშ³⁰ქარაული;
 მთრეხით - ვარხილის ძე და საერაჲს³¹შვილი.
 ამისნი მონაშენი არიან:
 სტეფანწმიდით³² - ანდრიაშვილი და --- და --- იშ[ვილი];

¹ დ"აჲ „დ“ სინგურით ასომთავრულითაა წსხ. ² დაახლოებით 20 წერტილია დაუნერვლ ხა-
 ზზე წსხ. პაპირ-ის შემდეგ 4-5 ასოს ადგილია: წინ დაუნერვლია, ბოლო 2 ასო გადასუ-
 ლია. ³ სუბაუ-ს შემდეგ გადასულია ერთი სიტყვა. ⁴ გადასულია, არ იკითხება, ასოები...
 დ... ნ... ამოკითხულია შ-ს მიერ. (ლ) არსა შ. ⁵ თ[ო]თ[ია] შ. თუთია ფ. ⁶ [ბა]რზნით გონგ-
 ლიშვილი ფ. ⁷ სახნა[შვილი] შ. ⁸ ს[ა]რო შ. ⁹ საღმრთოთა „ს“ ასომთავრულით წსხ. ¹⁰
 ამისნი „ა“ ასომთავრულით წსხ. ¹¹ განგებ წაშლილია და გადასულია, არ იკითხება. ¹² ესე
 დასაწყისი „ე“ ასომთავრულით წსხ.

ფანშ[ე]ტი³³ – შაშარ;
ვევით – ყარაბულაშვილი დარჩია³⁴;
ტყარეშტი – ბეკოშვილი იოვანე,
ჭურთისით³⁵ – ცოციკის ძე და
სნოჲ – ბარსაგის შვილი³⁶.

ესე მზევლები ამათ საყდრისშვილობისათ(ვ)ს მივე³⁷ცით, რომე მეფესა შეენყალნეს და ებრძანა³⁸ ჩ(უ)ენ თანა და რომე[ლ]ნიცა მძევალი გაუტყ-
თეს,³⁹ რისხავსმცა წმიდაჲ სამებაჲ ერთარსებაჲ; კრულ⁴⁰მცა არს სული
მისი და ნესტორს და ოროგინეს⁴¹ თანამცა დაისაჯების სული მისი⁴²;

ვინცა მაგრად და მართლად დაუდგეს, ს[უ]ლი⁴³ მისი ღირსთა და მარ-
თალთა თ(ან)ამცა იხ(ა)რ(ე)ბს. ა(მი)ნ⁴⁴.

დაინერა ქრონიკონს ასოცდა შვდსა, ფეხე⁴⁵ რვალსა ოცსა:

⁴² ვინცა „ვ“ ასომთავრულით წსხ. ⁴⁴ დაინერა „ღ“ ასომთავრულით.

1440. 20 თეგერეპალი. სიგელი ალექსანდრე მეფისა
გამრეპელ ჯავახიშვილისადმი

დედანი: ზეც, Hd-1991. ქაღალდი; დაზიანებული; ტექსტს დიდი ნაწილი აკლია დასაწყისშიც და მეხუთე სტრიქონის შემდეგაც. დაზიანებულია 24-25-ე სტრიქონების დასაწყისი; განკუთილობის ნიშანი: სამწერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ. 1823. XII, 22 გატარებულია „Суд и расправа“-ში 80 ნომრით.

პირი: ზეც, Qd-1007; H-2830 (84). საბუთის დედანი „Суд и расправа“-ში გატარების დროსაც დაზიანებული ყოფილა.

თარიღი: ქრონიკონი რკმ (128), თებერვლის კ (20), მეფობის კმ (28) ინდიკტონი.

საბუთის დაზიანების გამო, ტექსტში მეფის ვინაობა არ ჩანს. ქრონიკონისა და ინდიკტონის მიხედვით საბუთი ალექსანდრე მეფეს მიეკუთვნება.

გამოცემა: [22], საქ. სიძ. II, გვ. 15 (თ).

[--- განაყოფისეული სრულად: მონასტრითა, ციხი¹თა, სასახ-
ლოთა, გლეხებითა, ყანითა, ვენაჴი²თა, წყლითა, წისქულითა, ჭალითა,
სა³თიბითა, ტყითა, სანადიროთა, მთითა⁵ და ბარიითა, საწმრითა და
უწმრითა, საძებ⁴რითა, [±]⁶ სანადიროთა, [მთითა და ბარიითა, საწმარი⁷თა და
უწმრითა, საძებრითა და უძებ⁸რითა, მისითა მზღვრითა სამართლიანი⁹თა],
¹⁰ ყუალათა უკლებლად სამკუიდროდ გ¹¹უიოზოძებია.

და გკონდეს მოუშლელად დ¹²ა შეძულებით თქუენ, ჩუენსა თანა
შეზრდი¹³ლ-გაზრდილსა და თავდადებით ნამსახუ¹⁴რსა ჯავახიშვილსა
გა¹⁵მ¹⁶რეკელსა, და თქუენ¹⁷თა შვილთა: ზაქარიას, კახასა, ზაზასა და
სო¹⁸ლასა, შვილთა და მომავალთავე სახლისა ¹⁹ თქუენისათა, თქუენისა
განაყოფის²⁰ეული თქუენი მ²¹კუიდრი მამული, ციხითა, მონასტრითა, ²²
სასახლოთა, აზნაურისშვილებითა და გლ²³ეხებითა, ყანითა, ვენაჴითა, წყ-
ლითა, ნ²⁴ისქულითა, ჭალითა, სათიბითა, ტყითა, ²⁵სანადიროთა, მთითა
და ბარიითა, საწმრ²⁶ითა და უწმრითა, მისითა მზღვრითა, ²⁷საძებრითა
და უძებრითა, მისითა მიმ²⁸ [დგომითა სამართ²⁹ლიანითა ყოვლითურთ. ³⁰
[??? ?] მისგან კიდე.

⁵⁻⁶ საძებრითა [...] ბარიითა] საძებარ-სანადიროთა და საძებარ-უძებრითა თ. ¹² გარეკელსა თ.

²²⁻²³ მიმდგომითა] მიმო... თ. ²⁴ მისაგან²⁵ისაგან თ.

დაინე|²⁸რა ბ(რძანე)ბა და სიგელი ესე ჩუენი |²⁹ქ(რონი)კ(ონ)სა რკჳ,
ინდიკდიონსა მეფობისა ჩუ|²⁷ენისსა კჳ, ფებერვალსა კ, ჴელითა |²⁸ფრიად
სანყალობელისა მესტუმ|²⁹რისა და კარის მნიგნობრისა ჩუენის|³⁰ა კლიმი
კაკლა{ჩა}სძისათა.

დამტკიცება ხვეულად:

ქ. |³¹ ჩემგან მტკიცება.

მინანერი: XVIII ს. ხელით:

|³² გამრეკელისა და კახას ნიგნები რკონისა.

²⁸ ბძანება თ. ²⁹ ინდიკდიონსა თ. ³¹ ქ. ჩემგან მტკიცება] მეფე ალექსანდრე ვამტკიცებ თ.
³² გამრეკელისა... რკონისა - თ.

1440. სიგელი ალექსანდრე მეფისა მალის
ამოქვეთის შესახებ

დედანი: ზეტ, Hd-1368; გრაგნილი; ქაღალდი; 72×37; დაზიანებული, თანაკლული; განკვეთილობის ნიშანი: სამწერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ; დასაწყისში, სტრიქონებს შუა, ასომთავრულად სინგურით მიწერილია ძველი საარქივო-სააღრიცხვო ნომერი რლზ (137); საბუთზე ორ ადგილას დასმულია რუსეთის (პეტერბურგი) საჯარო ბიბლიოთეკის მცირე ზომის მრგვალი ბეჭედი ლეგენდით: „РПБ“.

პირები: სეა, ფ. №1753, №48, ფ. 4r-6r, ისტორიკოს გ. ბოჭორიძის გადაწერილი; სპაბი, H 6, ფ. 58r-59v; E 73, 131-134.

თარიღი: ქრონიკონი რკმ (128), მეფობის კმ (28) ინდიკტიონი.

გამოცემები: [36], АКТЫ I, გვ. 3-5 (ქართული ტექსტი რუსული თარგმანით); [28], ქრონიკები II, გვ. 247-249 (შემოკლებით XVII ს. პირი), (ე); [25], ქართ. სამ. ძეგლები, II, გვ. 126-128 (იმეორებს ე. გამოცემას). (დ); [34], ГДИНА, № 197, გვ. 152.

[--- ±15] მტკიცე [-- ± 37]|²

[--- ±15] და ქ(რონი)კ(ო)ნსა რ მეფედ დაეჯე და [საქართ]ველო უსჯულოსა თემურისაგან³ [±10 მოსრეილი და უნუგეშინისცემოდ გასრული დამხუდა ესრეთ, რომელ უსჯულო [--- ???15]|⁴ საქართველოს, ქ(რონი)კ(ო)ნსა პმ და ვიდრე ჩუენად მეფობისა დაჭირვადმდე. ესრეთ გ⁵ [--- +12]ელ, ტფილისით ციხითა მეფე ბაგრატ და ანნა დედოფალი გამოსახნეს, დაატყუევეს⁶ და მრავალი სული მოესრა და თავად დედაქალაქი მცხეთა და რაოდენი საქართველოსა სა⁷ყდარი და ეკლესიანი (და ციხენი)* იყუნეს, ყოველნივე საფუძველითგან დაექცივნეს და სრულიად საქართ⁸ველო ტყუე ექმნა. და ჩუენისა მეფობისა დაჭირვადმდე მუდამი ტყუენვა და რბევა ი⁹ყო საქართველოსა. და მო[ო]ჴრდა და იავარ იქმნა და ყ(ოვლა)დვე ძალი და ნუგეშინისცემა არ¹⁰სით ეპოებოდა. და თქუენმიერთა შენ[ე]ენითა, და წინამძღრობითა ჯურისა პატოისნისათა¹¹ ვინყე ბრძოლად უსჯულოთა და განესხენ ზღვართაგან ჩუენთა. და ქრისტე-

¹⁻² მტკიცე... ქრონიკონსა რ და ქორონიკონსა რა. დ. ³ მოსრეილი დარბეული დ. უნუგეშინისცემოდ და დ. დამხუდა დაგხუდა. ⁴ ქორონიკონსა დ. ჩუენად ჩუენდა დ. ⁵ გ[+12] ელ [რომელ დ. დაატყუევეს ტყუდ დ. ⁶ საქართველოს დ.

* ტექსტი ხელითაა ჩანერილი.

ანენი ფრიადსა¹² მშუიდობასა და მყუდროებასა მიეცნეს. და ვითარ ჩუენგან სათანადო იყო, (ეგრეთ)* ვინებე და ვიგ¹³ ულსმოდგინე ყოველთავე საქართველოსა ციხეთა და საყდართა აღშენებად. მას ჟამსა შე¹⁴ მოსავალი ჩუენისა სახლისა არსით რა იყო და ამაღ საქართველოს კუამლსა ზედან ორმოცი¹⁵ თეთრი მალად განვაჩინე და ასოცდარვად ქრონიკონადმდე რაოდენნი საქართველოსა ციხენი, ¹⁶ საყდარნი და მონასტერნი არიან, ყოველნივე სრულიად ახლად აღვაშენენ და შევაშენენ.

და ან¹⁷, ჩუენსავე ჟამსა შიგან ამოგუიკუეთია ესრეთ: დღისითგან წალმა, რამანცა ჩუენთა მომავალთაგ¹⁸ მან მეფეთა და ანუ დედოფალთა და ანუ სხუისა გუარისა კაცმან, ადამის ნათესა(ც)მ(ა)ნ საქარ¹⁹ თველოს მალი ითხო(ო)ს, მოკრიფოს და წაულოს, ენიენ ლ(მერ)თო, ულხინებელი რისხვა ²⁰ თ(ქ)უენი და ჩუენთა ცოდვითა და ბრალთათუის იგი გაკითხულ ქმენ მას მეორედ მოს²¹ ლვასა წინაშე თქუენსა. და კუალად გევედრები და გევედრებ თქუენ, ძეთა ჩუენთა: ვახტა²² ნგს, დიმიტრის და გ(იორ)გის და შემდგომთა მეფეთა და დედოფალთა, რომელ ჩუენი ა²³ (ლ)თქმული სრულყოთ და დღესითგან წალმა მალისა ლება არავინ ინებოთ.

და კ²⁴ უალადვე ამას გევედრები, რომელ საყდარნი ვითარ ახლად აგუიშენებიან და რაოდენნი ქუეყანა²⁵ ნი და შესავალნი შეგუინირვან და მოგუიწსნებიან, იგინი უნაკლულოდ ჰქონდენ²⁶; და რაოდენნი ზეთი და ცუილი გაგუიჩენია და ჩუენისა სულისათუის მწირველი, ანუ სამა²⁷ მულოთა და ანუ სხუითა სახარჯოთა გაგუიჩენია და ჩუენად მწირველად დაგუიყენებიან, მ²⁸ ათ მათი გაჩენილი ნუვისაგან მოაკლდების და ჩუენ ნურასა ჟამისა გამოცვალებისა ²⁹ და შემოსრულობისათუის ნუ მოგუეშლების. და ყოველთავე სრულ-ქმენით, რათა³⁰ ლ(მერ)თმან თქუენი ვედრება და გაგებულება სრულ-ყოს:

დაინერა სიგელი ესე³¹ ქ(რონი)კ(ონ)სა რკჲ, ინდიკდიონსა, მეფობისა ჩუენისასა კჲ, ჴელითა ფრიად სანყალობ³² ულისა და ყოველთა ადამის ნაშეთა უცოდვილესისა მესტუმრისა და კარის მწიგნ³³ პობრისა ჩუენისა კლიმი კაკლაჩასძისათა.

ვინცა შემდგომად ჩუენსა, [ვინცა] მეფენი და³⁴ პატრონნი იყუნენ, მათთვის მალი არავინ აილოს.

და თუ ულუსი მოვიდეს და თა³⁵ თართაგან ძალი დაემართოს, რაცა ციხეთა და საყდართა დაუქცევებლობისა და თე³⁶ მთა და ქუეყანათა ამოუნყუედლობისა <და თემთა და ქუეყანათა ამოუნყუედლობ³⁷ ისა> და დაუტყუებლობისათუის არ(ა) მოკრიფონ, მათთვის სხუად მოსაჴმარებლად³⁸ მალი არავინ აილოს**.

¹¹ ფრიადსა დ. ¹² ქრონიკონამდე დ. საქართველოს დ. ¹³ ამოგუიკუეთია დ. ¹⁴ სხუისა დ. ¹⁵ ათქმული დ. ¹⁶ ქუეყანანი დ. ¹⁷ გაგუიჩენია დ. ჩუენთა დ. ¹⁸ ნუვისგან დ. ნურისა დ. ¹⁹ მოგუეშლების დ. ²⁰ ქრონიკონსა დ. ²¹ და ქუეყანათა ყუეყანათა დ. ²² არად. ²³ ქ. მე, გიორგისა დამიტკიცებია - დ.

* ტექსტის ხელითაა ჩანერილი.

** 38-ე სტრიქონის მეორე ნახევარი და 39-ე სტრიქონი ხვეულად არის ნაწერი და ძნელად იკითხება.

დამტკიცებები:

[1]. |³⁹ ქ. მე, გ(იორგ)ისა, დამიმტკიცებია.

[2]. ⁴¹ ქ. კირიელეის(ო)ნ! ამა მეფეთა ბრძანებ(ა)სა ჩუენ, ქ(რისტ)ეს ღ(მრ)თისა მიერ ქ(ართლისა) კ(ათალიკო)ზი შიო, კანონითა ვამტკიცებთ. ამისნი შემცვალებელნი⁴² იყვენ კრულ, წყეულ და შეჩუენებულ; და დამამტკიცებელნი ღ(მერთმა)ნ აკურთხენს და წმიდამან დედაქალაქმან მცხეთამან.

[3]. |⁴³ ქ. კირიელეის(ო)ნ! ამა მეფეთა ბრძანებ(ა)სა ჩუენ, ქ(რისტ)ეს ღ(მრ)თისა მიერ ამა ალავერდელი აბრაამ |⁴⁴ კანონითა ვამტკიცებ. ამისნი შემცვალებელნი იყ(უ)ნენ კრულ, წყეულ და შეჩუენებულ.

[4]|⁴⁵ ქ. ჩუენ, ამა მეფეთ-მეფისა ალექსა(ნდრეს) ბრძანება მოგუ(ი)ვიდა. ჩუ(ე)ნ ქ(რისტ)ეს ღ(მრ)თისა მიერ |⁴⁶ წ(ი)ლენელ მ<ა>-თავარების<ა>კობოსი ი(ოან)ე კანონითა ვამტკიცებთ. ამისნი შემცვალებელნი⁴⁷ კრულ წყეულ, შეჩუენებულმცა არიან.

[5]. ქ. ამისნი დამამტკიცებელ(ნი) ღ(მერთმა) აკურთხენ. |⁴⁸ მტკიცე იყო(ს) მეფობა მათი.

[6]. |⁴⁹ ქ. მე თბილელი იოვანე, კანონითა ვამტკიცებ. ამისნი გამთავებელნი ღმერთმან აკურთხენს].

მინაწერი XVIII ს. ხელით, მხედრულად:

|⁵⁰ „სიგელი მალის ამოკუეთისა“ (v-ზე).

„№328“ (r-ზე). v-ს მარჯვენა გვერდით კიდებ: „Синод. конторы к №1423-мy“.

⁴¹ ქართლისა – დ. შემცვალებელნი დ. ⁴² იყუნენ დ. ⁴³ აბრაამ დ. ⁴⁴ ჩუენ] კირიელეისონ დ.

⁴⁷ დამამტკიცებელ ნსხ. დ. აკურთხენს დ.

1441. სიგელი ალექსანდრე მეფისა
იოანე თბილელ-მანგლელისადმი

დედანი: ხეც, Hd-1369; გრაგნილი; ქალღღი; დაზიანებული, თანაკლული: XVIII ს. გაუკეთებიათ რესტავრაცია (გადაწერებიათ სხვა ქალღღზე) ამავე დროსაა აღდგენილი ხაზგასმული ასოები მესამე სტრიქონზე: „ქართველთა და კახთა მეფეთა“; მეხუთე სტრიქონში სიტყვა – „თქუენი“; 59,4×14; განკვეთილობის ნიშანი: ორწერტილი, ზოგჯერ სამწერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ.

პირი: სეა, ფ. №1753, №48, ფ. 7r-8r, ისტორიკოს გ. ბოჭორიძის გადაწერილი.

შინაარსი: სეა, 1451, წ. I, გვ. 180.

თარიღი: ქრონიკონი რეთ (129), მეფობის კთ (29) ინდიკტიონი.

გამოცემები: [36], АКТЫ, I, 5-6; [28], ქრონიკები, II, გვ. 250 (ყ) შემოკლებით; [19], პალეოგრაფიული აღბობი, გვ. 325, ტაბ. 122 (ფრაგმენტი); [25], ქართ. სამ. ძეგლები, II, გვ. 128-129 (დ).

[ქ. ჩუენ, მინდობილმან ცეა]¹²-ფარვათა თქუენთა[მ]ან, თქუენითა შენენითა და ძ³ალმწეობითა დავითიან-ბაგრატიონი⁴ანმან, აფხაზთა, ქართ[ველთა], რან[თა] და კახთა⁵ [და სომეხთა მეფისა, შარვანშა და შაჰანშა და ყოვლისა]⁶ აღმოსავლეთისა თვიმპყრობელმან ღვთიე-] გუირგუინოსანშა მე⁷წეთა-მეფემან ალექსანდრე, ვიგულვე და ⁸ვიგულსმოდგინე და მენება: [რათამცა თქუე]⁹ნი სოფელნი ყოვლისა სათხოვრისაგან¹⁰ გამეთავისუფლნეს,

მოვიდა და ისაჯა თქუენის¹¹ საყდრისა მპყრობელი, ჩუენი მოძლუ¹²არი, თბილელ-მანგლელი იოვანე¹³ და პირველ ძუელითგან გაშუებულ[ბი]სა¹⁴ და თარხნობისა სიგელნი მოგუართუნა.

¹⁵ და ან, ჩუენ ახლად განე[ა]ახლეთ და და¹⁶ვამტკიცეთ, რომელ, რანიცა თქუენისა საყ¹⁷დრისა შესავალნი სოფელნი, გლეხნი და მამ¹⁸ულნი არიან, გაგუითარხნებიან და გაგუი¹⁹თავისუფლებიან ყოვლისა სათხოვრისა ²⁰და გამოსაღებლისაგან სრულიად. არ ეთ²¹ხოებოდეს: არ ულუფა, არ გუთნისთა²²ვი, არ სამეფეინიბო და არ სახოლსარ²³ლო, არ სამუშაო, არ

¹ ქ... ცეა] – დ. ² თქუენთა ფ. ³ ბაგრატიონიან ფ. ⁴ და სომეხთა... ყოვლისა] მეფემან დ. და სომეხთა მეფისა – ფ. ⁵ აღმოსავლეთისა ღვთიე – დ. ⁶ ისაჯა] გუეჰაჯა ფ. ⁷ თქუენნი ფ. ⁸ გამოსაღებლისაგან ფ. ⁹ ხამეფეინიბო დ. სახოლსარლო დ.

ზრობა, საკლავი, არ²⁴ გოჭ-ქათამი და არ საყველიერო და ²⁵ არა სათხოვარი, არ დიდი და არ მცირე, ა²⁶რასთანა არა.

და ჩუენი მოსამსახურე ვერ²⁷ასა სათხოვრისა და გამოსაღებლისათვის, რ²⁸ანიცა თქუენნი შემოსავალნი მამულნი არი²⁹ან, ვერასა სათხოვრისა და გამოსაღებლისა³⁰თვის ვერ მივიდენ. სადაცა რა სათბილ³¹ელო არის, არასთანა სათხოვარი არ ე³²თხოვებოდეს ესრეთ, რომელ ჩუენისა ს³³პულისა საოხმან, ჩუენმან მოძღუარმან, თბ³⁴ილელ-მანგლელმან იოვანე ორი დ³⁵ლე აღაბი გაგუიჩინა: ერთი დლე - მ³⁶თავარანგელოზობა და ერთი დ³⁷ლე - საბაობა. ამას ყოველთა ნელი³⁸ნადთა, წარსამართებელად მეფობის ჩუენი³⁹სათუის და შესანდობელად სულისა ჩ⁴⁰უენისათუის, წლითი-წლად აღაპსა გარდა⁴¹იჭდიდეს თქუენისა საყდრისა მპყრობელი თ⁴²ბილელ-მანგლელი იოვანე.

და შემდგომ⁴³ად მისსა, ვინცა თქუენისა საყდრისა მპყრო⁴⁴ბელ იქმნას და თბილელი იყოს, იგინი ნ⁴⁵ლე დამაკლებს და ვინცა დამაკლოს, თქუენ⁴⁶ გაკითხულ ქმენ ჩუენთა ცოდებათა და ბრალთ⁴⁷ათუის წინაშე ძისა თქუენისა და ღ(მრ)თისა ჩუენ⁴⁸ისა.

და კუ(ა)ლად ვინცა ესე თქუენი შემოსავ⁴⁹ალნი სოფელნი, გლეხნი და მამულნი პირ⁵⁰ველ გათარხნებულნი და ან ჩუენგან დამ⁵¹ტკიცებით<ა> გათარხნებულნი მოშალოს, ⁵² და რაცა და რასთანაცა ანუ დიდი და ⁵³ ანუ მცირე სთხო(ო)ს, ანუ შემდგომად ჩუენს⁵⁴ა მომავალთა მეფეთა და დედოფალთა და ან⁵⁵უ სხუისა გუარისამან, ზემომან და ანუ ქ⁵⁶უემომან ადამის ნათესავმან, რასაცა⁵⁷ ჟამისა შემოსრულობისა და გამოცვა⁵⁸ლებისათუის ესე ჩუენგან მტკიცედ გათავისუ⁵⁹ფლებული თარხნობა მოშალოს, მისი ⁶⁰ ყოველი გაგებული, სასულიერო და სა⁶¹ჯორციელო კეთილი მოუშაღე და ჩემთა ცოდებათა და ბრა⁶²ლ(ლ)თათუის მეპასუხე და გარ⁶³დამჯდელ იგი ქმენ⁶⁴ დღესა მას ზარის საჭდელსა ⁶⁵ განკითხვისასა.

დაინერა სიგელი ესე ქ(რონი)კ(ო)ნს⁶⁶ა რეთ, ინდიკდიო(ნ)სა მეფობისა ჩუენისასა⁶⁷ კთ, ჴელითა მესტუმრისა და კარის მწ⁶⁸იგნობრისა ჩუენისა კლიმი კაკლაჩასძისათა.

დამტკიცება ხვეულად:

⁶⁹ მნებაესა.

მინაწერი: XVIII ს, ხელით:

⁷⁰ სიონთა ღ(მრ)თისმშობლის მამულების თარხნობის სიგელი იმ.

²⁴ გოჭი, ქათამი დ. ²⁷ გამოსაღებლისათეს უ. ³⁰ მივიდენ უ. სადაც უ. ³⁵ გაგვიჩინა უ. დ. ³⁷⁻³⁸ წილინადთა ნსბ. ⁴⁴ იგი უ. ⁴⁵ თქუენი უ. ⁵³⁻⁵⁹ ანუ შემდგომად... თარხნობა მოშალოს - უ. ⁵⁵ სხუისა დ. ⁵⁵⁻⁵⁶ ქემომან დ. ⁶²⁻⁶³ გარდამჯდელი უ. ⁶⁸ მნებაესა - უდ. ⁶⁹ სიონთა... სიგელი იმ - უდ.

* ეს სიტყვა ტექსტისავე ხელით წერია.

[1440-1446]. დანერჩილი დოდორქის წინამძღვრისა
კათალიკოს შიოსადმი

დედანი დაცული არ არის. სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთებში ინახებოდა XVII ს. პირი (№სმშ-248), ჩაწერილი მცხეთის პირების წიგნში (№507). დაიკარგა ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წ. მოგვეპოვება პირის გამოცემა.

ქვეყნდება თ. ჟორდანია 1897 წლის გამოცემის მიხედვით: „1443 წ. – მცხეთის ნუსხაში №სმშ შეტანილია სიგელი, რომელსაც გადაწერის დროსაც, XVII საუკუნეში, თავი კლებია: დიდს ფრჩხილებში ჩასმული სიტყვები ჩვენ დავეურთეთ აზრთა მიმდინარეობით (შიო 1439-1449)“.

არ ჩანს თუ რას ემყარება თ. ჟორდანია, როცა საბუთს თარიღად 1443 წელს უსვამს. ვათარილებთ კათალიკოს-პატრიარქის შიოს ზეობით (1435/36-1438; 1440-1446/47).

გამოცემა: [28] ქრონიკები, I, გვ. 255 (შემოკლ. ფ.).

[69 სიონთა ღ(მრ)თისმშობლის მამულების თარხნობის სიგელი იქ.

[ესე წიგნი მოგაწესნეთ თქუჲნ, ქ(ართლის) კ(ათალიკო)ზსა შიოს, ჩუჲნ, დოდორქისა წინამძღუარმან და ერთობ]* კრებულთა, მას ჟამსა, ოდეს თქუჲნ წინაშე მოვედით და თოლეჯისა შემოწირვას შემოგეხუჲწენით; დიდი ხანი და ჟამი გამოსულიყო, რომე აღარა ჰქონებოდა და თქუჲნ გულს-მოდგინედ შემოსწირეთ ქუჲყანა თოლეჯი; და ჩუჲნ, დოდორქისა მოძღუარი, წინამძღუარი (და კრებული) კარგალებულსა აღაპსა გარდაგიწდიდეთ... და თქუჲნ, კ(ათალიკო)ზისა შიოსთჳს, ლოცვასა ვჰყოფდეთ... მე, გარესჯის მოძღუარი დავით, ამისი გამთავებელი ვარ.

* აღდგენილია თ. ჟორდანია 1897 წლის მიერ.

1441. სიგელი ალექსანდრე მეფისა მაჰუჭასძეებისადმი

დედანი: სეა, 1448-1976; გრაგნილი ტყავზე, მცირედ დაზიანებული პალიმესტი ჩამოხეულია დასაწყისში. პირველი მუთზე სტრიქონების ბოლო ნაწილი გადარეცხილია და არ იკითხება ერთი სტრიქონი 68-ე სტრიქონის შემდეგ. 2 კეფი 52,5×20,5; 1) 25,5×20,5; 2) 27×20,5; კეფები ერთმანეთზე გადაკრებულია აბრეშუმის წითელი ძაფით; განკვეთილობის ნიშანი: სამწერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ; საბუთის დასაწყისში, მარჯვენა მხარეს მთავრულად, სინგურით მიწერილია ძველი საარქივო-საადრიცხო ნომერი – სვ (206).

პირი: სეა, 1449-1521, სპაი, H-6. ფფ. 46-47.

თარიღი: ქრონიკონი რკთ (129), მეფობის (კთ) მეოცდაცხრე ინდიქტონი.

გამოცემები:

[28] ქრონიკები II, გვ. 250 (ე) (შემოკლ.); [10] ისტ. საბ. III, გვ. 22 (კ); [38] Натроев., Мухет... გვ. 337-338 (რუსულ-ქართულად შემოკლებით).

ქ. ჩუენ, მეფეთა-მეფემან ალექსანდრე, და თანამ[ე]ცხედრემა[ნ ჩუე]¹ნთა, [პა]ტრონმან დედოფალთა-დედოფალმან თამარ, და შ[უილთა] [ჩუენთა: ვახტანგ, დიმიტრი და გ(იორგ)ი ესე წიგნი გიბოძეთ თქ[უ-ენ] |⁴ მაკუჭასძეთა ივანეს, ფრიდონს და თათარასა, შვილთა და მომავ[ალთა] |⁵თქუნთა.

მოსაქციელი ეკუდერსა შევსწირეთ და მწირველნი მე[ე]კუდრენი გაეიწინეთ და თქუენ, მაკუჭასძეთა, აქათი მოსაქცი[7]ელს რაცა გლესთა და ანუ ზურისაგან გამოვა, მათუის სა[ა]ლაპედ და კანდლისა სანთებლად გაუჩინე.

და თქუენ თქუენითა მამ[9]ულითა ასრე და ამა წესითა შეგწირენ, რომე მცხეთისშვილად¹⁰ დაგსხენ და, როგორაცა სხვანი მცხეთისშ-ვილნი არიან, იმა წეს[11]ითა მცხეთისშვილად იყვენით. კ(ათალიკო)ზსა მსახურებ[დ]ით და ამას წინ[12]ათაცა თარხანნი და ყოველისა სათხოვრისა და გამოსალ[13]ებლისაგან შეუვალნი ყოფილხართ. და ანცა, თარხა[14]ნნი და შეუვალნი იყვენით თუნიერ ამისსა, რომე ყოველ[15]თა წელიწადთა ერთსა ცალსა პურსა და ერთსა ცალსა ლ[16]უინოსა და ოთხსა ზურგიელსა მცხ-ეთას მი[ი]ღებდით დ[17]ა მითა ჩუენთა ოთხთა ჩუენთა მე[ე]კუდრეთა

¹ ჩუენმან უ. ² პატრონმან – უ. შუილთა| ძეთა კუ. ^{4,5} შვილთა... თქუნთა – უ. ⁷ მათუის უ. ⁹ ასე უ. ¹⁰ როგორც უ. როგორცა კ. იმა[ა]მა უ. ¹¹ ქ-ზისა უ. მსახურებდით უ. ¹¹⁻¹² წინათცა კ. ¹²⁻¹³ გამოსალებისაგან უ. ¹⁴ თუნიერ უ. ¹⁴⁻¹⁵ ყოველსა წელიწადსა უ. ¹⁶ მიღებდით წსხ. კ. ¹⁷ მეკუდრეთა კ. ¹⁷ მით უ. ჩუენთა – უ.

ანირვებდით და მე(ე)კუ¹⁸დრეთა და გლახაკთა პურსა აჭმევდით. მას აქათ, ვერცა მე(ე)¹⁹კუდრეთა და ვერამან დაბადებულმან კაცმან თქუენს²⁰ გუერდის საქმე ვერავინ დაიგდოს. მისაქციელისა მოურავი შე²¹ ივანე ხარ და, ვითარ მოურავისა წესი არის, ეგრეთ ეკუდე²²რსა დ მე(ე)კუდრეთა ამსახურენ. მას გარეთ მე(ე)კუდრეთა შე²³ნს გუერდსა საქმე ვერავინრა დაიგდოს.

თქუენ, მაკუჭასძენი: ივანე²⁴, ფრიდონ და თათარა, თქუენითა მკუიდრითა მამულითა, და ნ²⁵ასყიდითა მამულითა, და ჩუენგან ბოძებულითა ერნო²⁶ულითა მამულითა და სოფლითა შემინირვიხართ ასრე და ამ²⁷ა წესითა, რომე მცხეთიშვილად დამისხმხართ. კ(ათალიკო)ზსა მცხეთისშვილობ²⁸ისა წესითა მსახურებდით და ყოველთა წელიწადთა ერთსა ²⁹ცალსა პურსა და ერთსა ცალსა ლუენოსა და ოთხსა ზურგი³⁰ელსა მცხეთას მი(ი)ლებდით და მითა მე(ე)კუდრეთა ჩუენთა ოთხთა³¹ მწირველთა ანირვებდით წარსამართებელად მეფობისა ³²ჩუენისათუის და შესანდობელად სულისა ჩუენისათუის. და მას ა³³ქათ მცხეთისშვილობისა წესითა კ(ათალიკო)ზსა მსახურებდით და სხუასა ³⁴მე(ე)კუდრესა და არას დაბადებულსა კაცსა თქუენსა გუერდის საქმე ³⁵ვერავინრა დაიგდოს.

ესე ასრე გაგითავდეს ჩუენგან და შემდგო³⁶მად ჩუენსა (ჩუენთა) მომავალთა მეფეთა და დედოფალთაგან. და არასა ჟა³⁷მისა შემოსრულობისა და გამოცვალებისათუის ვერავინ მოგი³⁸შალოს. და კუ(ა)ლად ამას გვედრებ შემდგომად ჩუენსა ყო³⁹ველთა მ[ეფეთა] და დედოფალთა, რომე მცირე ესე ნალუნი და⁴⁰ გულსმოდგინედ შეწირული ყოველთავე სრულ ქმენით და ⁴¹წუენი მოგუიშლით, რათა ღ(მერ)თმან ყოველი თქუენი კეთილი ⁴²გაგებულიცა სრულ გიქმნას.

და კუალად, რასაცა ჟამისა ⁴³მიზეზისა და შემოსრულობისა და რასაცა მიზეზისათუის, ანუ ჩუენისა გ⁴⁴უარისა მომავალთა მეფეთა და დედოფალთა და ანუ სხუისა გუარ⁴⁵ისა კაცმან ადამის მონათესავემან მოგიშალოთ, ღ(მერ)თმან ⁴⁶ყოველი თქუენი კეთილი გაგებული მოგიშალოს, და, სუეტო ღ(მრ)თივ-აღმართებულო, ჩუენთა ცოდვათა და ბრალთათუის იგ⁴⁸ი გაკითხულ ქმენ მას მეორედ მოსლვასა წინაშე ღ(მრ)თისა.

⁴⁹დაინერა სიგელი და ბ(ძანე)ბა ესე ქ(რონი)კ(ო)ნსა რკთ, ინდიკიონსა ⁵⁰მეფობისა ჩუენისასა კთ, ჴელითა მესტუმრისა და კარის⁵¹ მწიგნობრისა ჩუენისა კლიმი კაკლაჩასძისათა.

თქუენ, მაკუჭ⁵²ასძეთა და მოსაქციელურსა გლეხთა, არასთანა სათხოვარი ⁵³არ გეთხოვებოდეს. ერნოს კუერნაძისეულსა და ახალი სოფე⁵⁴ლი აშენე. ყუარელნი და მაღაროელნი და[ა]სახლენ. კალოს ⁵⁵კაბინი არცა ამას წინათ სათხოვია და არცა ამას უკანით ⁵⁶ეთხოვებოდეს.

20-21 შენა ჟ. 22-49 მას გარეთ... სიგელი და ბ(რძანე)ბა ესე - ჟ. 27 დამისმხართ კ. 30 მიღებულით კ. მეკუდრეთა კ. 34 მეკუდრესა კ. 38 კუალად კ. 45 მომიშალოს კ. 50 ჩუენისისა წსხ. 50-51 მესტუმრისა ... ჩუენისა - ჟ. 51-56 თქუენ მაკუჭასძეთა... უკანით ეთხოვებოდეს - ჟ. 53 კურნისეულსა კ. 54 აშენე კ. დასახლენ კ.

სისხლი და საუპატიო მცხეთისშვილობისა⁵⁷ისა წესითა გაგიჩნდეს. თქუნ, მაკუჭასძენიცა, ეკუდრისათუის |⁵⁸ შემინირაეთ და შენირულნი ხართ და, როგორცა|⁵⁹ აქამდის თარხანნი ყოფილხართ, აგრე თარხანი იყვენით ||⁶⁰ და მცხეთისშვილობისა წესითა იყვენით.

დამტკიცებები (ხეულად):

[1]. |⁶¹ ალექსანდრე.

[2]. |⁶² ქ. ამა მეფეთა ბრძანებითა ჩუნ, ქ(რისტე)ს ლ(მრთი)სა მიერ ქ(ართლი)სა კ(ათალიკო)ზი შიო|⁶³ კანონითა ვამტკიცებთ.

[3]. |⁶⁴ ქ. ამა მეფეთა და კ(ათალიკო)ზთა განჩენილისა მე, მათი ჯურის მტუირ|⁶⁵თველი მახარებელი, მონამე, ვარ.

[4]. |⁶⁶ ქ. ამა მეფეთა და კ(ათალიკო)ზთა განჩენილის ჩუნ, გობი-რა[ხი]|⁶⁷ს ძენი: მიწობელ და ბარათა (?) მონამენი ვართ.

[5] |⁶⁸ ქ. ამა მეფეთა და კ(ათალიკო)ზთა განჩენილის მე, მეჯინიბ|ეთ უხუცესი|...

მინანერი: 1. XVIII ს. ხელით:

|⁶⁹ მცხეთის რკა.* 2. მოგვიანო ხელით: №189. აღნიშნავენ სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთების ნომრებსა. რედ. ბ. ლ. იხ. ყ. კ.

⁵⁸ როგორცა ქ. ⁶⁰ და... იყვენით – ყ. ⁶³ ბრძანებითა... ვამტკიცებთ| ბრძანებით ჩუნ... ქ(ართლი)სა კ(ათალიკო)ზი შიო კანონით ვამტკიცებ ყ. ⁶⁷ მონამენი... უხუცესი – ყ.

* „რკა“ მთავრულად სწერია.

1441. სიგელი ალექსანდრე მეფისა სვეტიცხოვლისადმი

დედანი ინახებოდა სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთების ფონდში №14. იქვე იყო დაცული პირი, ჩაწერილი მცხეთის საბუთების XVII საუკუნის პირების ზელნაწერ წიგნში (სინოდის კანტ. №507). ამ პირის ნომერი ყოფილა თ (9). დედანიც და პირიც დაიკარგა. მოგვეპოვება დედნის გამოცემა, პირის პირი და დედნის შინაარსი.

ქვეყნდება პირის მიხედვით, რომელიც გადაწერილია ს. ტაბიძის მიერ XVII ს. წით პირიდან 1848 წელს – პირის პირი; სპაბი, E-73, ფფ. 5-9 (ლავ). ესარგებლობთ ს. კაკაბაძის გადმოწერილით, რომელიც ინახება ზელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში.

დედნის შემოკლებული შინაარსი შესრულებულია 1818 წელს; სეა, 1451 – Книга гуджарова, I, მცხეთის საბუთი, №14, გვ. 1-2 (K. r.).

თარიღი: ქრინიონი რეთ (129), მეფობის ინდიკტიონი კთ (29). დედანს ქქონია ბოლოში ალექსანდრე მეფის ზელრთვა-დამტკიცება. ამაზე მიუთითებს დედნიდან გადმოღებულ შინაარსში დაცული ასეთი ცნობა: „ზელმოწერილი არს შემწირველისაგან და ძელად წასაკითხავია“ (K. r.; გვ. 2). ეს დამტკიცება წინამდებარე პირის პირში (სპაბი) არ არის. ჩუენ არ ვიცით იგი არ იყო იმ ორიგინალში, საიდანაც გადმოწერეს (ე. ი. XVII ს. პირში) თუ გადმოწერისას (XIX ს.) გამორჩათ.

პირის პირს ახლავს მინაწერი, ჩვენის აზრით, დამტკიცებას (დადასტურებას) წარმოადგენს, მაგრამ არა საბუთის გამცემისაგან, არამედ მომღვწეო ან უახლოესი დროის მონარქისაგან. ამავე დროს, არ შეიძლება ჩავთვალოთ, რომ სინოდ. კანტორის მუშაკის მითითება: ძელად წასაკითხავიაო, ამ ტექსტს ეხებოდეს.

კითხვა ისმება: საიდან გაჩნდა ეს მინაწერი პირის პირში თუ კი ჩავთვლით, რომ ის დედანს არ ქქონდა (ე. ი. მაშინაც როცა სინოდ. კანტორაში გაატარეს). აქ პასუხი ასეთი უნდა იყოს: ჯერ ერთი, პირის პირი ზომ უშუალოდ დედნიდან არ მომდინარეობს. იგი მოდის XVII ს. პირიდან; მაშასადამე, ერთ შემთხვევაში შეიძლება დავეშვათ, რომ თვით XVII ს. პირის ორიგინალი იყო ამ სიგელის (დედნის) ვარიანტული ეგზემპლარი. ერთი სიტყვით აქ ვარაუდები კიდევ შეიძლება.

საურ. კაკაბაძემ გამოსცა ქ. პეტერბურგში დაცული № თ-დან გადანაწერის რუსული თარგმანი, რომელშიც ზემოაღნიშნული მინაწერიც შესულია, როგორც მისი ორგანული ნაწილი. მთარგმნელმა საბუთის ჩამოაშორა ვრცელი შესავალი და ბოლო ნაწილი (იხ. Грыз. док., с. 155-156).

თ. ჟორდანიამ 1897 წელს შემოკლებით გამოსცა ალექსანდრე მეფის 1441 წლის სიგელი მცხეთის სვეტიცხოვლისადმი, რომელსაც წამძღვარებული აქვს ასეთი ლეგენდა: „1441 წ. – ანდერძი მეფის ალექსანდრე I, მცხეთის სიგელი №14 და №189 (ნუსხა წით) ქაღალდზე მხედრულად ნაწერი“ (იხ. ქრინიკები, II, გვ. 249, ე).

ციტირებულ ლეგენდის ინფორმაცია გარკვეულ შესწორებასა და განმარტებას მოითხოვს. საქმე ისაა, რომ ამ „ანდერძის“ შემოკლებული ტექსტის შედარება წინამდებარე

დოკუმენტთან (პირის პირი), რომელიც სრულიად, გვირგვინს, რომ ისინი ერთმანეთის მსგავსია, მაგრამ იდენტურნი არ არიან, არამედ ვარიანტებია.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ლეგენდაში მეორე ნომერი, №189, არ არის სწორად მითითებული, რადგან ამ ნომერზე „გუჯრების წიგნში“ გატარებულია აღექსანდრე მეფის სხვა სიგელი (იხ. ზემოთ). ამგვარად, ციტირებული ლეგენდის ქვეშ დაბეჭდილი საბუთი არ შეესაბამება ლეგენდის ინფორმაციას. აქ თ. ჟორდანიას მოუვიდა უბრალო მექანიკური აღრევა ნომრებს შორის (საყურადღებოა, რომ ამავე გამოცემის სხვა ადგილას თ. ჟორდანია №189-ს სხვანაირად, მაგრამ სწორად განმარტავს; „1441 წ. მცხეთის სიგელი ტყაზე მხედრულად ნაწერი №189“).

საჭიროა განვსაზღვროთ სხვაობა-მსგავსებანი ანდერძსა და პირს (პირის პირი) შორის, მაგრამ ეს გაჭირდება, რადგან პირველი დოკუმენტი ფრიალ შემოკლებულია. მაინც მოღწეულის მიხედვით ირკვევა ერთნაირობა ტექსტუალურ თხრობაში, შეწირულების ობიექტების, სულის სამსახურის გარიგების დასახელებაში და ა. შ. სხვაობები იმ შემოკლებული ადგილებიდან უნდა დავადგინოთ, რომელიც გამოცემელმა შინაარსით გადმოგვცა. აქედან ის გამოდის, რომ ანდერძში განსხვავებით მოიხსენიებოდა კათალიკოსი შიო და თვით დოკუმენტი სახელდებული ყოფილა „ანდერძად“ („მეფე თხოვს კათალიკოსს შიოს... თქვენც ასე დაამტკიცეთო და ეს ანდერძი არ შემოცალათო...“).

რასაკვირველია, ჩვენ ვერ ჩათვლით, რომ ეს ორი ცნება თ. ჟორდანიას მიერ ნებისმიერად იყოს კონტექსტში ნახმარი და არ მომდინარეობდეს თვით ორიგინალიდან. თ. ჟორდანიას მაღალი მეცნიერული სტილი გამოირჩევა ასეთს. ამასთან მხედველობა იცის მისაღები, რომ კათალიკოსი შიო მართლაც იყო ალექსანდრეს თანამოღვაწე. რაც შეეხება ტერმინ „ანდერძს“, იგი იხმარებოდა სწორედ ასეთი ტიპის სიგელის მიმართაც, რომელშიც აღრიცხული იყო ეკლესიისადმი შემწირულის ღვაწლი და შემდეგ იქ ამის სამაგიეროდ მისი სულის სამსახურის განრიგი, ასე, რომ 1441 წლის ამ სიგელისათვის მისი შინაარსის გამო სრულიად შესაძლებელია „ანდერძი“ ეწოდებინათ და ა. შ.

წინამდებარე გამოცემაში „ანდერძის“ სხვაობანი შემოგვაქვს სქოლიოში. ამავე დროს მას ვაქვეყნებთ როგორც ცალკე დამოუკიდებელ დიპლომატიკურ ერთეულს. თ. ჟორდანიას გამოცემას ვიმეორეთ უცვლელად. ყოველშემთხვევაში, ამ ტექსტს გარკვეული მნიშვნელობა აქვს ვარიანტების საკითხზე შემდგომში მუშაობისათვის. საურ. კაკაბაძე ცალკე გამოაქვეყნა მისი რუსული თარგმანი (იხ. Гр.з. док., с. 155).

გამოცემა: [28] ქრონიკები, II, 249 (ყ); [34] ГДИНА, с. 354, N 579, (აღწ.); [35] Гр.з. док. с. 153-156.

სახელითა სახიერისა, არსებადაუბადებელისა, გარეშემოუწერელისა, უსაზღვროსა, უსრულოსა, ძალგანუზომელისა; რ(ომ)ლისა ძლით იქმნნეს ყ(ოვე)ლნი აღნაგნი და ოთხთაგან თბეთა შექმნა ადამი. და ვ(ითა)რ ეშ-
5 მაკისა მ(იე)რ ძლეულ იქმნა და მის მ(იე)რ მისნი მონათესავენი მივეცე-
ნით მწუხარებასა სანუხელსა, და ცოდლთათვის და, რ(ომელ)ნი მცნებასა
ლ(მრთის)ასა გარდადენ, მათთვის სასჯელი დაუსრულებელი განუჩინა;

და კ(უალა)დ ვ(ითა)რ მინისაგან ფ(რია)დნი ს(ა)წყალობ(ე)ლ(ა)დ ცდომილ
იქმნეს. ა(რამე)დ არა უგულებელს-ყო პ(ირველ) კაცი ეშმაკისაგან მიმძლავ-
10 რებული და აღძრა წყალობა და კაცთმოყუარებ(ი)სა ალმოდბადება. ეგრეთ
ქალწულისა[ა]გან უზრუნველნი ორცნი შეისხნა და შუაკედელი მტერობისა
დანა და ანგელოზნი და კაცნი ერთსამწყსო ქმნა და კაცება ლ(მრთა)ებასა
შეაერთა და მიმოცოვანება და სიბნელე თ(ანა) წარგუადა. და რ(ომელ)ნიმე
სანატრელ გამოჩნდეს, დაემონაფნეს, შლ ლ(მრთის)ად უწოდა და მათ მ(იე)რ
მ(იე)რითგან და აქამომდის მივიღებთ სნას სულთა და ორცთასა...

15 და კ(უალა)დ რ(ომელ)ნი შეპყრობილ იქმნნეს საცთურებითა ეშმაკისა-
თა, საოცრებით ესევე(ითა)რ(ა)დ სცთეს, რ(ომელ) ძვირის ყოფად თქ(უე)ნდა
ალიჭურნეს, უზრუნველი კუართი განგრძაცუეს, ჯ(უარსა) დამოკიდეს და
ნაღვლისა მიერ გემო გახილვეს და სამსჭუალთა მიერ* განგუმირეს ესე;

20 და ესევე(ითა)რნი კაცობრივმან ენამან ვ(ითა)რმცა წარმოთქუა, რ(ომელ),
ჩუენ ცოდვილთათვის თავსდებით ჯერ-იჩინე ნილხდომით კუართისა საუ-
ფლოსა წარმოვლინება, რ(ომელ) მკუიდრ არსა ცათა მობაძეხა დედაქა-
ლაქსა მცხეთასა;

და კ(უალა)დ აღმართე თ(ქუე)ნ მიერ დამყარებული [სუეტი ცხოვე-
ლი], რ(ომელ) ყ(ოველ)ნი მართალ აღმსარებელნი ვინდევთ მიჰპრონსა წარ-
25 მოუცალიერებელსა და ჩუენ ცოდვილთა მკურნალ და ეშპლასტრო გუექმნა
და მის მ(იე)რ ყ(ოველ)ნი ნათელღებულნი ესასოებთ განათლებასა სულისასა.

მე, ყ(ოვლ)ითა ცოდთა აღსავსემან და ცოდსა ნაბრძლითა ბაბილ-
ულმან (?), მოქენემან და მოსაემან წყალობააურაცხელობათა თქ(უე)ნთა-
მან, თქ(უე)ნითავე ძალმწეობითა ორ(ი)სავე ტახტისა, ლიხთ-იშერისა
და ლიხთ-ამერისა მპყრობელმან ალექსანდრე, ვიგულსმოდგინე
30 მოლტოლვად თქუენდა და ცათა მობაძეხისა საყდარსა მცხეთას შიგან,
ვ(ითა)რ ჩუენნი მომავალნი მეფენი დამკუიდრებულ იყუნეს, ეგრეთვე ვინე-
ბე და ცალკე ახალი ეკუტერი აღვაშენე და საუკუნოდ საყოფელად გან-
ვიმზადე;

და შემოვსწირე ქუეყანა სასხორი მისითა წყლითა ხეკორძულითა
35 სრულად და უკლებ[ელ]ად; ვცვალე მცხეთისაგან და მისად მუქ[ა]ფად
ვირშისა სახლი მცხეთას შევსწირე.

და მაღალაურნი, მუჟავს ჯაჭუელასძე და ჯუარს ისაიას
შვილი, ბაბიაშვილი და ჯანაზიზაი შემოვსწირე.

* სახელითა... ვიგულსმოდგინე - ჟ. 8 პ[ა]ლ დ[ა] ლ[ა]ი. ¹¹⁻¹² ლ(მრთა)ებასა? მიმყოცოვანება] მიმყოცოვანება სპაი. ²² სუეტი ცხოველი - სპაი. ²⁴ წარმოუცალიერებელსა ჟ. წარმო-
ცალიერებასა სპაი. ³⁰ ცათა... საყდარსა - ჟ. ³¹⁻³² შიგან... ვინებე და - ჟ. ³⁴ სხორი ჟ.
³⁴ ხეკორძლითა სპაი. ³⁴ მისითა წყლითა... მუქაფად - ჟ. ⁸ და მაღალაურნი... მას აქათ - ჟ.
* ჟ. ი. ლახურისა მიერ. აჟისი ლაფსუსია, პირის (XVII ს.), დედნის თუ გადამწერის? -
ბ. ლ.

და მას აქათ მისაქციელი შემოვსნირე. ჩუენსა მდივანსა თუმანს
რაც გლეხნი, საზღუარნი და წყალი აქუ[ს], მას აქათ შემოგვინირავს მის-
აქციელი. ესე სოფელნი და გლეხნი ს(რულია)დ შემოგვინირავს თუმანისა
საქონელისა აქათ ყ(ოველ)ნითა ვენაჟითა, წყლითა, ნისქელითა, ჭალითა,
სათიბითა, წყლითა, მზღურითა, მითითა და ბარიითა, მისითა მიდგამითა 5
სამართლი(ანი)თა, ყოვლითურთ უნაკლულოდ.

და მას აქათ დილუამს ერთი გლეხი გეგელისშვილი ქუაბუ-
ლა შემოვსნირე; და ღალანთა ვენაჟი ვიყიდე ჩემითა საფასოთა და იგი
შემოვსნირე მისითა მზღურითა, წყლითა, გზითა, მიმდგომითა, ყოვლითურთ
უნაკლულოდ. 10

და ჩ(უე)ნთა საფლავთა ზ(ედან) ოთხნი მეეკუდრენი მწირველნი გავი-
ჩინენ: ელიოზის ძე დიმიტრი, ჯუარისმტვირთველი მახარებელი, ზა-
ქარია და ელიოზ; 15

ამა სოფელთა ბეგარი და აგრევე გლეხთა სრული გამოსაღებელი ბე-
გარი ამა ოთხთა მეეკუდრეთაგან აღიღებოდეს; 15

და ოთხი კარგაღებული აღაპი განსამარჯუშ[ელ]ად და წარსამარ-
თებ[ელ]ად მეფობასა ჩ(უე)ნისათუის და სალხინებ[ელ]ად სულისა
ჩ(უე)ნისათუის ესრეთ გარდაიწდებოდეს, რომე თვით პატრონი კ(ათალიკო)ზი
და რაოდენნი მონაზონნი, მღდელნი და მთავარდიაკონნი მწირველნი იყუ-
ნენ, ჟამსა გვინირევდენ და კარგაღებით ყ(ავლა)დვე უნაკლულო აღაპი 20
გარდაიწდებოდეს;

და დიდთა მარხუათა სინმიდესა გაახლებდენ, და ოთხსა კანდელსა
აანთებდენ. ამას წლითი-წლად დღე და ღამე დაუესებელსა და ერთსა კან-
დელსა საუფლოთა დღესასწაულთა და კვირაძალთა ღამით და ყოველთა 25
ლოცვათა ზედან აღენთებოდენ;

და ესე ჩუენგან გაჩენილნი მეეკუდრენი ოთხნი მწირველნი, ვ(ითა)რ
წესი არის მწირველისა, ეგრეთ ათორმეტთა საუფლოთა დღეთა და დიდთა
მარხუათა შაბათ-კვირიაკეთა ყ(ამს)ა გვინირვიდენ და ნუ დაგუაქლებენ. 30

ათორმეტსა ლიტრასა ცვილსა ეკუდერსა შიგან სანთლად წააგებდენ.
და თუ არ[ა] კმა-ეყოს, რაოდენი ეყოფოდეს, ეგოდენსა დააგებდენ. 30

და რაცა ამა სოფელთა და გლეხთა გამოსავლისა ბეგარა ამა ჩ(უე)ნსა
გაჩენილთა აღაპთა და კანდელთა და რაცა გაგვიჩენია, მას გადარჩე-
ბოდეს, მას ესე ჩუენგან გაჩენილნი ოთხნი მწირველნი მეეკუდრენი მუ-
დამად ლოცვისა და სარჯლისათუის მ(ა)თად საზრდოდ მოიჭმარებდეს. და
ეს ჩ(უე)ნგან გაჩენილნი აღაპნი და კანდელნი ამა ჩუენთა მეეკუდრეთაგან 35
ასრე გაგვითავდეს და ნუ დაგუაქლებენ.

და შ(ემდგომა)დ მათა, ვინც მეეკუდრე მწირველნი იყუნენ, ლ(მერთმან)
ჩუენთა ცოდვათა და ბრალთათუის იგი გაიკითხოს მ(ა)ს მეორედ მოსლუასა
წ(ინაშე) მისსა.

⁹⁻¹⁰ შემოვსნირე... უნაკლოდ - ჟ. ¹¹ ოთხნი| ოთხი სპაი. ¹¹⁻¹² გავაჩინენ ჟ. ¹⁴⁻²² ამა სოფელ-
თა... გაახლებდენ და - ჟ. ¹⁸ რომე| რომა სპაი. ²² ამას წლითინლად დღე და ღამე
დაუესებელსა| წლითინლად დაუესებელი... ყოველს წელიწადს იბ ლიტრა სანთელი მიეც-
ემოდესო ეკედერს ასანთებლად ჟ. და ერთსა კანდელსა... დაინერა - ჟ. გამოტოვებულ
ადგილის სანაცვლოდ ჟ. გადმოსცემს მის შემოკლებულ შინაარსს. იხ. აქვე.

და თქვენ, ჩუენისა სულისა მეოხო, პატრონო კ(ათალიკო)ზო და შემდგომად თქუენსა ვინცა კ(ათალიკო)ზნი იყუნეთ, ძალი მიეცით და ნუვის მოეშუშებით ამა ჩუენგან გაჩენილისა, ნუცა მცირისა მოკლებად.

5 ან, ვინცა ნახოთ მცირე ესე ჩუენისა სულისათუის ქუელის საქმე გაჩენილი, ჩუენსა მომავალთა მეფეთა და დედოფალთა, ყ(ოველ)თავე სრულ ქმენით და ნუვინ მომშოლით, რ(ათ)ა ღ(მერთმა)ნ ყ(ოველ)ი კეთილი გაგებულნი წარგიმართოს და სრულ გიქმნას.

10 და წ(მიდა)ო კ(ათალიკო)ზო და ყ(ოველ)ნი ეფისკოპოსნო და მღვდელთ მოძღუარნო, ვინცა რასაცა უ(ა)მისა შემოსრულობისათუის და გამოცვლილობისათუის მოგვიშალოს, რამანცა ადამის ნათესავემან კაცმან თქვენ უჯერო და შეუნდობელ ქმენით, და აქა და საუკუნესა კრულ ქმენით.

დაინერა სიგელი ესე ქ(რონი)კ(ო)ნსა რკთ, ინდიკტიონსა მეფობისა ჩ(უე)ნის(ა)სა კთ, ჳელითა კლიმისითა.

მინანერი:

15 ეს[ე] როგორცა სხუანი მცხეთი[სა] მამულნი შეუვალნი არიან, აგრე შეუქალად მოგვიწუნებია. მეეკუდრეთაგან გარდაიწდებოდეს, რ[ა]ცა ამაშიგან სწერია, მეფეთ-მეფის ალექსანდრესათ(უი)ს ქ(რისტე)სა შობისა ნინა შაბათ-კ(ვირია)კენი და ამაღლება და წ(მიდ)ის გიორგის ნამებად.

(ქრონიკები, II, გვ. 249).

20 ვიგულსმოდგინე მოლტოლვად თქუენდა და... მცხეთას... ცალკე ახალი ეკუტერი ავაშენე (ჩრდილოეთ კერძო)* და საუკუნოდ საყოფელად განვიშადე და შემოვნირე ქუეყანა სხორი... ვირშის სახლი მცხეთას შევსნირე, მისაქციელი... (და სხვ.) და ჩუენთა საფლავთა ზედან ოთხნი მეეკუდრენი მნირველნი გავაჩინენ: ელიოზის ძე დიმიტრი, ჯვრის მტკრთველი მახარებელი, ზაქარია და ელიოზ.

25 (ბეგარი ეკედრის შეწირულთაგან აიღებოდეს სარჩოდ მეეკედრეთა)*. ოთხი კანდელი წლითი-წლად დაუვსებელი ყოველს წელიწადს იბ ლიტრა სანთელი მიეცემოდესო ეკუდერს ასანთებლად,

30 შემოსავალი შეწირულ მამულთაგან მიეცემოდესო მეეკუდრეთა, რომელნიც ყოველს საუფლო დღესასწაულს და შაბათ-კვირიაკეს დიდის მარხვისას უნდა მინირვიდნო...)*.

დაინერა ქ(რონი)კ(ო)ნს რკვ, ინდიკტიონს მეფობისა ჩუენისასა კთ, ჳელითა კლიმი კაკლაჩასძისათა...

35 (გრძელი წყველა-კრულვა, ვინც შემიცვალოსო; მეფე სთხოვს კ(ათალიკო)ზს შიოს და შემდეგთა კ(ათალიკო)ზთა და ეპისკოპოზთა, თქვენც ასე დაამტკიცეთო და ეს ანდერძი არ შემიცვალოთ. სხვათა შორის მოხსენებულია:)*

40 ყოველნი მართლ აღმსარებელნი ვინდევთ (სვეტი ცხოველიდამ?)* მირონს წარმოუცალიერებელსა და ჩუენ ცოდვილთა მკურნალ და ემშლასტრო გუექმნა და მის მიერ ყოველნი ნათელღებულნი ვსასოებთ განათლებასა სულისასა*.

¹³ კლიმისითა] კაკლაჩასძისითა]†.

* მრგვალ კავებში ჩასმულია თ. ჟორდანიას მიერ შემოკლებული ტექსტის შინაარსი, რომელიც დაბეჭდილია განსხვავებული შრიფტით.

1441. სიგელი ალექსანდრე მეფისა სვეტიცხოვლისადმი

დედანი დაცული იყო სინოდის კანტორის მცხეთის საბუთებში (№28). იქვე ინახებოდა XVII ს. პირი №ი – 10, ჩაწერილი მცხეთის საბუთების პირების წიგნში (№ 507). დაიკარგა ორივე ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წწ. მოგვეპოვება დედნის გამოცემები, პირები, შინაარსი.

ქვეყნდება ს. კაკაბაძის 1913 წლის გამოცემის მიხედვით „სიგელი მცხეთისა №28. დაწერილია ქაღალდზე ზომით 37,3/4×16,3/4 სანტ. სიგელს თავი აკლია და ისეც დაზიანებულია“ (კ).

თ. ჟორდანას 1897 წლის გამოცემა: „მცხეთის სიგელი №28 (ნუსხა №ი). ქაღალდზე მხედრულად ნაწერი“ (ე).

პირი გადაწერილია ს. კაკაბაძის მიერ 1913 წელს გამოცემის მიზნით, სეა, 1449-1520. ამ პირის მიხედვით, ჩანს, რომ დედანში განკუთილობის ნიშნად ნახმარი ყოფილა ორი და სამი წერტილი.

დედნის შემოკლებული შინაარსი შესრულებულია 1818 წელს: სეა, 1451 – Книга гуджарова, I, მცხ. №28, გვ. 4; IV – გუჯარათა აღწერილობის დაეთარი, მცხ. №28, გვ. 4: „დოკუმენტსა ამას აქვს თავი მოხეული და ქაღალდი გაკრული მეორეს პირიდან, დასაწყისის სტრიქონის ნახევარი ამოხეულია. აგრეთვე ყოველს დაკეცილებზე სიძველისაგან არის დახეული და ძველად წასაკითხი. მეთვრამეტე და მეცხრამეტე სტრიქონით საშუალოთ არის ჩაწერილი ლექსნი ესე: სულის წ-ის მოსლავსა. მეორეს გვერდზედ მჭვიდმეტე სტრიქონის თავს ჩაწერილ არის სხვა მელნითა და სხვა კელითა ამოფხეილზედ: ესაბრიშვილი მეცხრამეტე და მეოცეს სტრიქონს შუა სხვა მელნითა და სხვა კელითა ჩაწერილია: შემოგვიწირავს სადაც არის კელჩართული იგი არის შუაზედ გახეული და ძველად წასაკითხი ამის გამო“. როგორც აქედან ირკვევა დედანი ყოფილა რესტავრირებული, მაგრამ სინოდ. კანტორაში მოხვედრამდე სიგელი საკმაოდ გაკუთილ-დახეული...

პირი გადაწერილია მ. კოლუბანსკის მიერ 1848 წელს: საბაი, II-6. ფფ. 15-16.

თარიღი: ქრონიკონი რკთ (129), მეფობის ინდიკტიონი კთ (29).

გამოცემები: [28] ქრონიკები, II, გვ. 249-250 (შემოკლ. ყ.). [10] ისტ. საბ. III, გვ. 21 (კ); [34] ГДИНА, N 16, с. 66 (აღწ.).

--- და ნებითა და --- განგებულებითა სუეტ[ისა ცხოველისათა]
 --- გან ყოველნი ნათელღებულნი --- [მიჰრო] სნა წარმოუცარიელებ[ლსა]
 --- ებთ განათლებასა, სუ --- [ცო]დვილთაგან უცოდვილესმან, თქუენითა
 5 ძალმწირობითა ორისავე ტახტისა მპყრობელმან, მეფეთა-მეფემან ალექსან-
 დრე, ვიგულვე და ვიგულს-მოდგინე მცირე ესე შესანიშნავი და შემოგნირე
 ჩემგან ესრეთ აშენებული კუნელი, რომე კაცი არ ესახლა და თათართა
 ქუეყანიდამან კაცები მოვასხი და ჯარი, ფური და პური ჩუენ მივეცით.
 ესრეთ ყოვლისა ადამის ნათესავისა კაცისაგან მოუდევარი კუნელი
 10 მოგუიწსენებია [და შემოგუიწირავს] ასრე და ამა წესით, რომე, რაცა მისი
 გამოსავალი ბეგარი არის, მას სრულად თქუენისა საყდრისა მპყრობელი
 კ[ათალიკო]ზი შიო, და შემდგომად მისსა ვინცა კ[ათალიკო]ზნი იყუნენ,
 იგინი [მიიღებ]დენ და წლითი-წლად სამსა ალაჰსა გარდაიჭდიდენ კარგაღე-
 ბულსა: ფერისცვალებასა, ამაღლებასა და სულისა წმიდისა მოსვლასა. დღე
 და ღამე ორსა დაუესებელსა კანდელსა ანთებდენ წარსამართებელად მეფო-
 15 ბისა ჩუენისათუის და შესანდობელად სულისა ჩუენისათუის.

ერთი ზუარი აშენდა და მისი ნახევარი თქუენტუის მომიწსენებია
 და შემომიწირარეს და ნახევარი ჩუენისა ეკუდრისა და საფლავთათუის
 შემინირავს.

ესე, სადამდის თქუენი ტაძარი ეგოს, ვინცა თქუენისა საყდრისა მპყ-
 20 რობელი კ[ათალიკო]ზი იყოს, ნუვისგან მოგუეშლები. და ვინცა მოგუიშა-
 ლოს, ჩუენ<ი>თა ცოდვათა და ბლართათუის იგი გაიკითხე მას მეორედ
 მოსლვასა წინაშე ღ[მრ]თისა. და ჩუენო მომცაღლონ მეფენო და დედო-
 ფაღლო, მოიგონეთ საუკუნე საშინელი დღე და ნუვინ მომიშლით, რათა
 25 ღმერთმან თქუენი კეთილი გაგებულება სრულ-გიქმნას. ჩუენითა საფ[ა]სოთა
 აშენებული არის ესრეთ, რომელ კაცი არ ესახლა, აგეთი ავაშენეთ და, რა-
 მანცა ადამის ნათესავმან კაცმან ამისად მოშლად ჴელ-ყოფდა იკადროთ,
 ღ[მრ]თმან მას მეორედ მოსლვას ჩუენთა ცოდვათა და ბრალთათუის
 გაგიკითხოს მას მეორედ მოსლვასა წინაშე მისსა.

დაინერა სიგელი ესე ქ[რონი]კ[ონ]სა რკთ, ინდიკიონსა მეფობისა
 30 ჩუენისასა კთ, ჴელითა მესტუმრისა და კარის მწიგნობრისა კლიმი კაკ-
 ლაჩასძისათა.

ესე კუნელი სრულად მოგუიწსენებია და შემოგუიწირავს გლახებითა,
 ყანითა, ვენაჭითა, წყლითა, წიხუილითა, ჭალითა, სათიბითა, მზღვრითა და
 წყლითა, საჭმრითა და უჭმრითა, მისითა სამართლიანითა ყულათა. და რო-
 35 გორცა სხუანი მცხეთისა მამულნი თარხანნი და შეუვალნი არიან, აგრევე
 თარხნად დ შეუვ[ა]ლად კუნელი მოგუიწსენებია და შემოგუიწირავს და
 სამნი გლეხნი: მზუოსძე და ესაბრიშვილი შემოგუიწირავს და მის-
 თუის სამსა კარგაღებულსა ალაჰსა გარდაიჭდიდით; და გეგელისშვილი
 შემოგუიწირავს ნიკოლზა. ესრეთ პატრონი კ[ათალიკო]ზი შიო დ რა-
 40 ოდენნი მწირველნი იყუნენ, ჟამსა გუიწირევენ და არავესგან [დაგვაკლ-
 დეს] და, ვინცა დაგუაკლოს, ღ[მრ]თმან ჩუენთა ცოდვათა და ბრალთათუის
 იგი გაიკითხოს მას მეორედ მოსლვასა წინაშე მისსა.

ხვეულად:

ალექსანდრე ვამტკიცებ.

⁶ ესრეთ ე. არა ე. ¹⁰ სრულიად ე. ²⁴ საფსოთა კ.

1442. ანდერძი ალექსანდრე მეფისა ძვათახევისადმი

დედანი დაცული იყო სინოდის კანტორის ქათახების საბუთებში (№46), დაიკარგა ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წწ. მოგეპოვება დედნის გამოცემა.

ქვეყნდება თ. ჟორდანია 1897 წლის გამოცემის მიხედვით: „ანდერძი მეფის ალექსანდრე I, მიცემული ქვათახევისადმი ქალაქზე, მხედრულად ნაწერი №46“, (ჟ). ამ გამოცემის ფრიად შემოკლებული ტექსტიდან, რომელიც უცვლელად მოგვს, არ ჩანს იყო თუ არა დედანში სიტყვა „ანდერძი“ ნახმარი, ამიტომ სათაურში პირობითად გავს (საბუთის ხასიათის მიხედვით, გამორიცხული არ არის ტექსტშიც ყოფილიყო იგი). საბუთს ჰქონია გვიანდელი, XVI ს., მღვდელმთავართა დამტკიცებანი (იხ. აქვე).

დედნის შემოკლებული შინაარსი შესრულებულია 1818 წელს: სეა, 1451 – Книга гуджарова, I, კვთ. №46, გვ. 97 (K. r.).

თარიღი: ქრონიკონი რლ (130).

გამოცემა: [28] ქრონიკები, II, გვ. 251-252 (შემოკლ. ჟ).

(ფრიად გრძელის წინასიტყვაობის შემდეგ).*

უკეთუ ვინმე ჯელ-ჰყოს და იკადროს ჩუენ მიერ მრავლითა ჭირითა და რუდუნებითა აღშენებულისა ამის დიდებულისა საყდართასა** გამოჴუებად ანუ სოფელთა, ანუ აგარაკთა, ვენაჴთა, ოქროსა, ანუ ვეცხლისა, ანუ რვალისა, გინა რკინასა, ანუ სალ(მრ)თოთა სამსახურებელთა, ესე იგი არს, ანუ წმიდათა [ხა]ტთა*** გინა სალ(მრ)თოთა წიგნთა, ანუ სამღდელოთა სამოსელთა ერ[თჳერ]**** შეწირულთა წ(მიდ)ისა ამის მონასტრისა, გინა მეფეთა, გინა დედოფალთა, ჩუენთა ნათესავთა, გინა სხუათა ნათესავთა... დიდთა, გინა მცირეთაგან... კრულმცა არს.

(ფრიად გრძელი წყევა-კრულვა შემშლელთა ზედა და კურთხევა ეკლესიის ერთგულთა...)

დაიწერა ქ(რონი)კ(ონ)ს რლ.

¹² „რლ“ ასომთავრულად ჟ.

* შენიშვნა ჟ.

** შენიშვნა: „ტაძრისა?“ ჟ.

*** აღდგენილია ჟ-ს მიერ.

**** აღდგენილია ჟ-ს მიერ.

(ბოლოს ხვეულად ამტკიცებენ):

„მეფე ალექსანდრე“, „დედოფალი თამარ“, „ვახტანგ“, „დიმიტრი“, „დავით“*, „გიორგი“, „რამაზ“.

(შემდეგ)***

ქ. კანონითა ვამტკიცებ მალაქია კ(ათალიკო)ზი****

ქ. მე კ(ათალიკო)ზი ქართლისა კეზ***** კანონითა ვამტკიცებ

ქ. მკზი ქართლისა ანტონი კანონითა ვამტკიცებ

ქ. მკზი დომენტი...

* შენიშვნა: „ვახტანგ“ ქ.

** შენიშვნა: („დავით ამ დროს მკედარი იყო. აქ ხელს უნდა აწერდეს სხვა დავით კახთა მეფე?“) ქ.

*** „(ხვეულად, გამოსახულია მაკურთხეველი ხელი)“. შენიშვნა ქ.

**** „(ნიკოლოზ?)“ შენიშ. ქ.

***** „(ხვეულად, ფრიად ხელოვნურად გამოყვანილია მაკურთხეველი ხელი ჯვარამკერობელი)“. შენიშვნა ქ. მართებულად მიგვაჩნია თ. ჟორდანიას შენიშვნა ზემოდასახელებული მღვდელმთავართა მიმართ: „ეს მღვდელმთავარი ყველანი ცხოვრობდნენ XVI საუკუნეში: მალაქია იხ. 1552 წლის ქვეშე და ამის გამო ცხადი ხდება, რომ მათი წარწერილობა არის შემდეგი დროისა 1550-1580 წლებს შუა“. უფრო კონკრეტული ქრონოლოგიური განსაზღვრებით იქნება: კათალიკოსი მალაქია დაახლ. 1532-1534; კათალიკოსი ნიკოლოზ V დაახლ. 1542-1547; „მკზი“ უნდა გავხსნათ აქ, როგორც „მ(თავარეპის)კ(ოპო)ზი“. თუ „კათალიკოსად“ გავხსნით მაშინ რიგითობაში შეუსაბამობა გამოდის, რადგან, როგორც ცნობილია, კათალიკოსი ანტონი კათალიკოს დომენტიზე ადრე არ ყოფილა. ამგვარადვე მიუთითებს K. რ.: „... და დამტკიცებულ არს ჴელისმოწერით კათალიკოზთაგან და მთავარეპისკოპოზის ანტონის მიერ“.

[1442 ახლოს]. ანდერძი ალექსანდრე მეფისა
ქვათახევისადმი

დედანი დაცული იყო სინოდის კანტორის ქვათახევის საბუთებში (№47), დაიკარგა ჩრდ. კავკასიაში ევაკუაციის დროს 1915-1916 წწ. მოგვეპოვება დედნის გამოცემა.

ქვეყნდება თ. ჟორდანიას 1897 წლის გამოცემის მიხედვით: „1442 წ. – ამ წლის ახლო ხანებში უნდა იყოს დაწერილი ქვათახევის მონასტრისადმი მიცემული „ანდერძი მეფის ალექსანდრესი“ №47“ (ე).

თ. ჟორდანიას დათარიღება დაახლ. 1442 წლით მართებულად მიგვაჩნია, რადგანაც დოკუმენტი შინაარსობრივად ეთანხმება ალექსანდრეს სიცოცხლის ბოლო პერიოდს.

გამოცემა: [28] ქრონიკები, II, გვ. 253-254 (შეზოკლ. ჟ.). ამ გამოცემის შემოკლებული ტექსტიდან არ ჩანს იყო თუ არა დედანში სიტყვა „ანდერძი“ ნახმარი, მაგრამ რადგან სიგელის სათაური გამოშვებულს წინწკლებში ჩაუსვამს, ჩანს, საბუთი „ანდერძად“ ყოფილა სახელდებული ადრეც, ეგებ ძველ გადაწერილ პირში?.. ამ საფუძველზე ჩვენც „ანდერძი“ გაგვაქვს სათაურში.

დედნის მოკლე შინაარსი შესრულებულია 1818 წელს: სეა, 1451 – Книга гуджарова, I, ქათ. №47, გვ. 98. აქ დაცულია საყურადღებო ცნობა: „წერილსა მას ბოლო აკლია, შესრულებული არის და ხელმოწერელი“. ამგვარად, დედანი თავიდანვე ბოლოში დაუმთავრებელი ყოფილა. საფიქრებელია, ეს იყო პირველი, სამუშაო შავი ეგზემპლარი.

ქ. (შემდეგ ფრიად გრძელის ღვთის-მეტყველურ წინასიტყვაობისა).*

წ(მიდა)ნო მამანო, ამას გვედრები, რომელ რაოდენნიცა აღაპნი განგვნესებია, რათა უკლებლად აღესრულებოდეს და წ(მი)დათა ლოცვათა შინა თქუენთა მარადის წსენებულ ვიქნებოდეთ ესრე სახედ, ვითარმედ:

ლ(მრ)თის მსახურისა და ლ(მრ)თივგვრგვნოსნისა მეფისა პატრონისა 5
ალექსანდრესი საუკუნოდ იყავნ წსენება და კურთხევა მათი და მრავალმცა არიან ნელნი ცხოვრებისა მისისანი, ამინ**...

ლ(მერთმა)ნ დაიცვას სიმტკიცე მეფობისა მათისა, ა(მი)ნ.**

* შენიშვნ. ე.

** დასმულია თავისებური მოხაზულობის ჯვარი, რომელიც დედანში ყოფილა.

ხოლო გვედრები ყოველთა, რომელთა მიიღოთ შემდგომად ჩემსა
სკიპტრა მეფობისა, გინა პატივი დედოფლობისა, ჩუენთა ნათესავთა, გინა
სხუათა ნათესავთა, ანუ პატრონობა, გინა მთავრობა და მპყრობელობა,
5 რათა მცირე ესე ნალუანი და შემოწირული ჩუენი არავინ ჯელ-ყოთ შლად
და ქცევად... ქუათაჯევის ღ(მრ)თისმშობლის მონასტრისა შეწირულსა
სოფელთა და აგარაკთა ზე-ქვე შლად...*

და თქუენცა, წ(მიდა)ნო მეუფენო, ყოვლისა საქართველოჲსა კათა-
ლიკოზნო და ღ(მრ)თივ დაცულნო მიტროპოლიტნო და ეპისკოპოსნო, კეთი-
ლად მსახურნო წინამძღუარნო და ყოველნო სათნონო კრებულნო, თანა-
10 მდგომ და ზღუდე ექმნენით ჩუენ მიერ შეწირულსა ამას, რამეთუ თქუენდა
ჯერ-არს, რ(ათ)ა ყოველთა საყდართათჳს ილუწიდეთ და ყოველთა მონას-
ტერთა და ეკლესიათა თანა-მზრუნველ ექმნენთ. არავის უტეოთ საღმრთოდ
შეწირულთა კუალად სოფლიოდ და საერისკაცოდ შეცვალებად... ამხილებ-
15 დეთ... და ნუ თუალებით მდიდართა სიმდიდრისათჳს; ნუცა მთავართა
შეშისათჳს...*

ხოლო კარისა ჩუენისა ვაზირთა და აზნაურთა, კარით ჩუენით წარველ-
ნილთა მოჯელეთა, მწიგნობართა და მოსაქმეთა... სიგელი ესე დაამტკიცეთ...

* ჯვარი ეკუთვნის დედანს.

[XV ს. I ნახ.]. დანარილი პაჩიძის მონასტრის კრებულისა
ნათელის, მისი შვილების – ერისთავთ-ერისთავის და
მეფურძლეთუხუცესის ზაზა ფანასკერტელისა და ციცისადმი

დოკუმენტი ნაპოვნი იყო ისტორიული ტაოს ტერიტორიაზე ვაჩიძის (იგივე ვაჩეძის) მონასტრის ნანგრევების მახლობლად, მღვიმეში, ექ. თაყაიშვილის მიერ 1907 წელს. მანვე გამოსცა იგი, სხვა ნაპოვნ ხუთ დოკუმენტთან ერთად (ფოტოპირების დართვით). ვაქვეყნებთ ხუთივეს (მეექვსე ეკუთვნის XV-XVI სს.) გამოცემის მიხედვით: „არქეოლოგიური ექსპედიცია კოლა-ოლთისში და ჩანგლში 1907 წელს. პარიზი, 1938“, გვ. 62-63. აქვე მოგვაცქნის სათანადო ადგილი ხსენებული გამოცემიდან, საბუთების რაობის, მათი პოვნისა და ორიგინალების ბედის შესახებ:

„ვაჩი-ძორის მახლობლად მღვიმეში ნაპოვნი საბუთები.

ჩვენს ვაჩი-ძორის მისვლის წინა დღეებში ერთს მონადირეს ამ ნანგრევების მახლობლად კლდის წვერზე მოეკლა გარეული თხა. თხა ძირს აღარ ჩამოშვებულიყო, შუა ნაპრალზე კლდისა დასცემოდა ერთი მღვიმის ამოშენებულ კედელს, ჩაენგრია შერყეული კედელი და ჩაგარდნილიყო მღვიმეში. მონადირე ასულა ზევით თხის ჩამოსატანად და მღვიმეში უპოვნია მთელი შეკერა საბუთებისა, ზოგი დამპალი იყო, ზოგი ნაწილობრივ გადარჩენილიყო და ზოგი მთელად. მონადირემ საბუთები მართუა უჩასტკის უფროსს, ფეოდორ ინჟაგეტსკის, რომელიც ჩვენთან იყო. ჩვენ გვინდოდა წამოგვეღო საბუთები, ნაწალნიც მომხრე იყო, მაგრამ მეორე, ჩვენთან მყოფმან, ყარსის ღუბერნატორის საგანგებო მოხელემ, სტეფანე ერმოლაევა განაცხადა, რომ კანონით, ნახული საბუთები ჯერ უნდა გადაეცეს ღუბერნატორს და შემდეგ შეიძლება მათი ამა თუ იმ დაწესებულებაში წარდგენაო. ჩვენ საბუთები გადმოვწერეთ და ფოტორგაფიულადაც გადმოვიღეთ და მათი სურათები და ტექსტები მოგვცეს აქ (იხ. ტაბ. I-V). სულ ექვსი საბუთია. ხუთი ქაღალდზეა დაწერილი ერთი ტყავზე, ორის მარტო თავია დარჩენილი, ოთხი სრულად არის დაცული. ყველა დაწერილია მხედრულის ხელით ჩვენის აზრით XV ს. პირველი ნახევარისა“ (გვ. 61).

როგორც სწორად აღნიშნავს ექ. თაყაიშვილი, საბუთი ეხება იმ მონასტერს, რომლის მახლობლად იქნა ნაპოვნი. ექ. თაყაიშვილის დროს მას ვანქად ასახელებდნენ, ძველი სახელი კი იყო ვაჩეძორი (იგივე ვაჩიძორი). ასეთი მონასტრის არსებობას ტაოში ადასტურებს ყოფ. საეკლ. მუზეუმის №73 ხელნაწერზე მინაწერი: „სრულ იქნა... ღიღსა ლავრსა შატბერდს... კელითა გრიგოლ ვაჩეძორელისათა“ (იხ. თ. ფორდანიას, Описание рукописей, I)“. ეს მონასტერი ერთი საუკეთესო ძეგლთაგანია ოლთისის ოკრუგისა“, წერს ექ. თაყაიშვილი (გვ. 56), იყო წმ. სტეფანეს სახელობისა.

საბუთის ადრესატია „პატრონნი“: ნათელი, მისი შვილები ერისთავთ-ერისთავი ფანასკერტელი ზაზა და ძმა ციცი; ესენი არიან ცნობილი ისტორიული პირები, მსხვილი

ფეოდალური სახლის წარმომადგენლები, მათ შორის ზაზა გამოჩენილი ექიმი-მკურნალიც და სხვ.

საბუთის დათარიღების თაობაზე ექ. თაყაიშვილი აღნიშნავს შემდეგს: „ჩვენი საბუთი და სხვა ამას ქვემოთ მოყვანილი წერილებიც XV ს. პირველ ნახევარს უნდა ეკუთვნოდეს. ამას ეთანხმება მხედრული ხელის ხასიათიც წერისა. XV ს. მეორე ნახევარში, დაახლოებით 1465 წელს, ზაზა უკვე ფანასკერტიდან გადმოსახლდა ქართლში და გახდა მამამთავრად ციციშვილთა გვარეულობისა (ქართლის ცხოვრება, II, გვ. 14). ის დახატულია ყინწვისის ეკლესიის ეკვტერში...“ (გვ. 62).

საბუთი დაწერილი ყოფილა ქალაქზე. როგორც გამოცემისა და ფოტოპირის მიხედვით ჩანს, განკვეთის ნიშანი იყო ორი წერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ. ექ. თაყაიშვილის დაკვირვებით საბუთი „პირია იმ დადგენილებისა, რომელიც მონასტრის კრებულს ზაზასათვის მიურთმევია“.

ქ. თქუნ, პატრონთა ნათელსა და თქუნთა შვილთა, მეჭურჭლე²თა უზუცეს ერისთავთა-ერისთავსა ფანასკერტელს ზაზასა და³ თქუნსა ძმასა ციცის, კადრეთ ესე წიგნი და პირი მტკიცე, მიზე⁴ზეშმოუღებელი, კადრე და მოგაწსენეთ ჩუენ, ვაჩიძორისა⁵ მოძლუარმან, კანდელაკმან და ერთსულობით კრებულმან. ⁶

მოვედით კართა ზედა, ვიჩივლეთ რომე, რაცა დროისთანაცა ⁷ სათხოვარი შემოვიდის მონასტრისა შესავალშინა, ალავეთა ამოსა⁸წყუედლად დაგსხონან, მოიკლეთ რომე ვერა ამოვიდოდით, ⁹ დიდი მისჭირდის ალავეთაგან ქუეყანას. მოიკლეთ და შეგუინყალეთ ¹⁰ თქუნად სამლოცველოდ და ალავისა მოსლა ამოგუიგდეთ, რომე ¹¹ ერთ ტეზოლისა ალავეთა მეტი ალავე არა შემოვიდეს, რაცა ¹² ქუეყანას უკანა სათხოვარი იყოს, რასთანაცა მის წიგნსა გუიბოძებდეთ ¹³.

ვინცა მოძლ[უ]რად ვიყნეთ და მონასტერსა ჩუენ მოვკრეფდეთ უამცერად¹⁴ ქუეყანას უკანა, მოგაწსენებდეთ დაუყოვნებლად, რომე არა შეგეც¹⁵ილნეთ, რაც კართა ზედა თქუნითა ნებითა არა გუირვ[ო]თ, და გუიბე¹⁶დნეთ საურავთა თქუნითა საპირნოყედ. სხუა არად დაგიყოვნოთ, უა¹⁷მიერად მოგაწსენოთ, რასთანაცა ისი პირი სათხოვარი იყოს, არა მი¹⁸ზეზი შემოვილოთ უალაობითა, დაკლებული არა ექნათ.

თუ ¹⁹ ესე პირი და წიგნი არა გავათავოთ, თქუნ პირადნი უბრალონი ²⁰ იყუნეთ და ჩუენ ვიყუნეთ ამა ფიცისა და პირისა გამტეხელი ²¹. ამისი სიმტკიცე თავსა და ბოლოსა თქუნ უკუ(ე)ფიცით. ექს²²ი წირვა დღესასწაულთა თავად გარიგონ ჩვენთა შემდგო²³მთა საუკუნოდ ზაზასათუის.

⁴ ვაჩი ძორი ნსხ. თ. „წინათ წერებულა „ვაჩისძორისა“, მაგრამ შემდეგ ნაუშლიათ“ თ. შენიშ. ⁸ დაგსხნან? თ; ¹⁵ გუირეთ „ესე იგი გვიურვოთ“ თ. ¹⁸ უ(ა)ლაობითა თ.

[XV ს. I ნახ.]. წერილი ანტონისა პაჩიძისა
მონასტრის მოძღვრის აბრაამისადმი

დოკუმენტი ნაპოვნი იყო 1907 წ. ისტორიულ ტაოს ტერიტორიაზე (მაშინდელი ოლთისის ოკრუგი) ვაჩიძის მონასტრის ნანგრევების მახლობლად, მღვიმეში, ექ. თაყაიშვილის მიერ (იხ. აქვე საბ. №82); შემონახულია დედნის გამოცემა და ფოტოპირი.

ქვეყნდება ექ. თაყაიშვილის გამოცემის მიხედვით, რომელსაც ახლავს საბუთის ფოტოპირი: „არქეოლოგიური ექსპედიცია კოლა-ოლთისში და ჩანგლში 1907 წელს. პარიზი, 1938 წ.“ გვ. 64.

დაწერილი იყო ქაღალდზე. განკვეთის ნიშნად ნახპარი ყოფილა ორი წერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ, ეს ჩანს გამოცემისა და ფოტოპირის ტექსტიდან, როგორც ექ. თაყაიშვილიც აღნიშნავს, „ტექსტში ზოგიერთ სიტყვას უზის სრულიად ზედმეტი შემოკლების ნიშანი“.

ქ. მინა, ნმიდათა მადლთა თქუ(ე)ნთა¹ შემთხუვის მონატრი ანტონი გრძლად² კადრებითა არ დაგრჯი, მოძღურის აბრა⁴მის მადლმან, ჩემგან არ გეკადრების მოწსე³ნება და სხუად ეზომს მოგაწსენებ რომე, თუ⁶ ანუ პატრონი ზაზა არ მოგიმდურებია და⁷ ანუ შენის თავის პავი არ გინდა, პატრონი⁸სა ზაზას უნახავად ციცის ნუ პნახავთ. აქა⁹ მოუწსენებია და ნულარას დაიყოენი, ნამო¹⁰დით. შენითა პირთა ეპრიანების პატ¹¹რონს ზაზას ციცის¹² საუბარი და უთქუენს¹³ კაცს არ შემოიყვანს შუა¹⁴ და წარმოუვალობას ნუ¹⁵ იქთ, სხუას ნუვის მოუცდი. შენ წინათ გა¹⁶ მოისწრაფე და დლე და ლამე ნამოდი, საქმე¹⁷ აქეთ არის. ნულარ სდგა, ნამოდი.

¹ მ-ნა ნსხ. ² ჩე-მგან ნსხ. თ. ³ თ-უ ნსხ. თ.

[XV ს. I ნახ.] წერილი ვაჩიძორის მონასტრის მოძღვრის
დავითისა და ჯვარელ ბართლომეისი ნიკოლაოზისადმი

დოკუმენტი ნაპოვნი იყო 1907 წელს ისტორიული ტაოს ტერიტორიაზე (მაშინ-დელი ოლთისის ოკრუგი), ვაჩიძორის მონასტრის ნანგრევების მახლობლად, მღვიმეში, ექ. თაყაიშვილის მიერ (იხ. აქვე საბ. №82). შემონახული გვაქვს დედნის გამოცემა და ფოტოპირი.

ქვეყნდება ექ. თაყაიშვილის გამოცემის მიხედვით, რომელსაც ახლავს საბუთის ფოტოპირიც: „არქეოლოგიური ექსპედიცია კოლა-ოლთისში და ჩანგლში“ გვ. 64-65 (იხ; ბიბლ.).

საბუთი დაწერილი იყო ქალაქზე, განკვეთის ნიშნად – ყოველი სიტყვის შემდეგ სამი ან ორი წერტილი. ექ. თაყაიშვილის მიხედვით, ეს არის იმ „წერილის პირი, რომელიც მიუწერიათ“ ადრესატისათვის. გეოგრაფიულ პუნქტს „ხავალს“ ავტორი განმარტავს: „ხავალი უნდა უდრიდეს ესლანდელ ხუვასს ზუთვერსიან რუკისა, სათათრეთში, ყოფილი საზღვრის მახლობლად, მთის დათჳალაბაშის ძირში, სამხრეთ-დასავლეთ აზნაისა“.

ქ. პატიოსანისა ცხოველსმყოფლის ქრისტეს საფლავისა მადლითა შექ²ურვილო, პატიოსანო ნიკოლაოზ!

თქუენნი მიწანი და აწვე წინაშეებისა მო³ნატრენი მოძ(ლუა)რი დავით, ჯუ⁴არელი ბართლომე მოგაწსენებთ. თქუენმან მადლ⁴მან, არ გეკადრებოდა, რომელ ჩუენი უნახავი წახუე. ან, და ვინათგან⁵, ღ(მერ)თი გუწყალობს, და მანდა ხავალის ხარ, პირველი თქუენი გა⁶მზრდელი წამოვიდა თქ(უე)ნსა წ(ი)ნაშე და ჩუენ წამორეთი მოგუი⁷წსენებია. თქუენსა გამზრდელსა ნუ გაბედიებთ ესეთთა ჟამთა⁸შიად. მერმე ამა წმიდასა სტეფანეს⁹ ნუ მოეშორები, ესეცა დიდი ღუ¹⁰ანლია, რომელ ამა მონასტრსა¹¹ და ეკლესიასა ილუწიდე საღმრ¹²თოთა საქმეთამიერი. კულა იგივე¹³ მოგაწსენოთ, ჰავნი ჟამნია და ამაზე ვითარ ერდგან ვილუწნეთ¹⁴ ნებითა ღ(მრ)თისათა, შევიგნეთ, თუ რასა მშვიდობასა მოგვივლენ¹⁵ს ღ(მერ)თი და ესე წ(მი)და სტეფანე ბორჭისა კიდე მოეშალა.¹⁶ თქუენი მიზეზი ესე თუა, აჰა¹⁷, თქუენ მამული.

³ წინანებისა ნსხ. თ.

[XV ს. I ნახ.] წერილი საბასი ვაჩიშორის მონასტრის
მოძღვრის ნიქოლოზისადმი

ნაპოვნი იყო 1907 წელს ისტორიული ტაოს ტერიტორიაზე (მაშინდელი ოლთისის ოკრუგი), ვაჩიშორის მონასტრის ნანგრევების მახლობლად, მღვიმეში, ექ. თაყაიშვილის მიერ (იხ. აქვე საბ. №82). შემონახული გვაქვს დედნის გამოცემა და ფოტოპირი.

ქვეყნდება ექ. თაყაიშვილის გამოცემის მიხედვით, რომელსაც ახლავს ფოტოპირიც: „არქეოლოგიური ექსპედიცია კოლა-ოლთისში და ჩანგლში“... გვ. 65 (იხ. ბიბლ.).

დაწერილი იყო ქალაღზე: ყოველი სიტყვის შემდეგ – ორი წერტილი. დაცული ყოფილა მხოლოდ დასაწყისი.

ქ. ღ(მერ)თო, ჩემო პატრონო და სულისა ჩემ²ისა იმედო ნიქოლოზ!
მინასა და ³ლირსთა ოდნად თქუენთა მადლითა შემთხუ⁴ვისა და
თქუენთა ლოცვათა სმენისა მო⁵ნატრესა საბასა, ნეტარძი თუ, ან⁶ცა
უმიზეზონი სუფეთ. მე, ვითა თქუენთა მად⁷ლთა ნატრა მმართებს,
აგრე მომინდო⁸შია და მენატრების თქუენთა მადლთა შემთ⁹ხუვა. მერმე
გრძლად მოვსენებითა ვე¹⁰ლარას ვიკადრებ, სთულეთამდი ველარა¹¹ს
ვიკადრებ რას, ამანიწასთუისცა მომიწესენ¹²ბია რთულითა, განალამცა წი-
ნაშე, ვითა,¹³ თუ სულნი გამიძლებენ, მე რომ თქუენსა ნახეა¹⁴ს ველირსო,
განალამცა მაშინ, ნეტარძი...

² თქუენთა მადლთა შემთხუევისა — თ. ³ სმენი: სა ნსხ. სმენისა თ. საბასა, ორჯერაა დაწერილი, პირველი ნაშლილია 6 სულამდი თ. ⁴ ვიკადრებ თ., ვიკადრე: ბ. ნსხ.

[XV ს. I. ნახ.]. დანერლი ლომინა თევდორაძისა

ნაოენი იყო 1907 წელს ისტორიული ტაოს ტერიტორიაზე (მაშინდელი ოლთისის ოკრუგი) ვაჩიძორის მონასტრის ნანგრევების მახლობლად, მღვიმეში, ექ. თაყაიშვილის მიერ (იხ. აქვე, საბ. № 82). შემონახული გვაქვს დედნის გამოცემა და ფოტოპირი.

ქვეყნდება ექ. თაყაიშვილის გამოცემის მიხედვით, რომელსაც ახლავს ფოტოპირი: „არქეოლოგიური ექსპედიცია კოლა-ოლთისში და ჩანგლში“... გვ. 66

დაწერილი იყო ქალაღზე. ყოველი სიტყვის შემდეგ განკვეთის ნიშნად — ორი წერტილი. ექ. თაყაიშვილის აზრით, „ეტყობა ნასყიდობის წიგნია“, რომლის მხოლოდ შესავალი იყო დაცული.

ს(ა)ხ(ე)ლითა ლ(მ)რთის, მამისა, ძისა, სოლისა ნმ(ი)ნდ¹ისა, მ(ე)ოხეზი-
თა ყ(ო)ლ(ა)დ ნმინდისა დედოფლის [ჩუ²ენის] ლ(მ)რთისმშობლის მარი-
ამისითა, ძლიერებ³ითა ცხოველსმყოფლის ჯოარის, რომელს [წ⁴ზე]და
განპყრილნი იქმნ(ა)ნ [უწრწნელნი] მკ⁵ლავნი თ(ვი)სნი წსნის და ცხორებისა
[ჩუენი]⁶სა და(ა) ყ(ო)ვ(ე)ლთა ნმ(ი)ნდათა, რომელნი ⁷ [საუქ]უნითგან სათნო
ეყვნ(ე)ს უფ(ა)ლს ჩ(უ)ენსა ⁸ [ქრისტეს].

მე თევდორასაძეს ლომინას ---

[1346-1360]. ერთგულუბის ნიბნი ნიკოლოზ მანუჩერაძისა
იოვანე კათალიკოსისადმი

დედანი; ხეც, Ad-547; მოყვითალო, დალაქებული ქაღალდი, თენაკლული. ზომა: 37×23; ჭვირნიშანი: „მსხალი ორი ფოთლით“. რესტავრებული; შავი პელანი; განკვეთილობის ნიშანი: ორწერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ. საბუთის ძველი სააღრიცხვო-სარეგისტრაციო ნომერი №260.

საბუთი უთარიღია. არსებულ გამოცემებში იგი დათარიღებულია ერთმანეთისაგან განსხვავებულად: დ. ბაქრაძე — XIV ს.; თ. ჟორდანია — [1505-1526 წწ.], თუმცა ეს დათარიღება მას საეჭვოდ მიაჩნია; ქ. შარაშიძე — [1505-1515 წწ.], დასაბუთების გარეშე. ამგვარი დათარიღება დიდ გაუგებრობას იწვევს ქართლის კათალიკოსთა ქრონოლოგიაში, რადგან XVI ს. დასაწყის წლებში იოვანეს სახელის მქონე კათალიკოსი საბუთებში არ ჩანს. რ. პატარიძემ შეისწავლა საბუთზე გამოსახული ჭვირნიშანი — „მსხალი ორი ფოთლით“. ამ ჭვირნიშნის რამდენიმე ვარიანტიდან ის, რომელიც კარგად ჩანს მოცემულ საბუთზე, გავრცელებული იყო 1331-1393 წლებში. ამიტომ მივიდა რ. პატარიძე დასკვნამდე, საბუთში მოხსენიებული დავით მეფე არის არა დავით X, როგორც ეს ჟორდიანისა და სხვა შეკვლევარებს მიაჩნდათ, არამედ დავით IX. პატარიძის არგუმენტები გაიზიარა ი. დოლიძემ და საბუთი დავით IX-ის ზეობის (1346-1360 წწ.) წლებით დაათარიღა.

„კორპუსში“ საბუთის დათარიღებისათვის გაზიარებულია პატარიძისეული არგუმენტები.

გამოცემები: დ. ბაქრაძე, ვახუშტი, საქართველოს ისტორია, I, 1885, გვ. 287 (შემოკლებული); ჟორდანია გვ. 330 (შემოკლებული); შარაშიძე, სსიპ, გვ. 28-30 (შ); რ. პატარიძე, XIV-XV საუკუნეების ქართული ხელნაწერების ჭვირნიშნები, პალეოგრაფიული ძიებანი, I, თბილისი, 1965, გვ. 113-114; ი. დოლიძე, ქსპ, III, გვ. 181-182.

„კორპუსის“ წინამდებარე ტომი უკვე დაკაბადონებული იყო, როდესაც მიზანშეწონილად იქნა მიჩნეული მოცემული საბუთის მასში შეტანა — რედ.

...[თა]ესმდებობითა და შუვამდგომელობითა წ(მიდი)ისა წინასწარ-მეტყუ²ლისა, წინამორბედისა და ნათლისმცემლის იოვანესითა; ³ |³ თავსმდებობითა წ(მიდა)თა მოციქულთა, წინასწარმეტყუელთა, მლ⁴დელ-თმოდლუართა, მონამეთა და ნეტართა და მამათათა და ყოველ⁵თა წ(მიდა)თა ზეცისა და ქუეყნისათათა, რომელნი საოკუნ(ი)თგან სათნო ეყუ⁶ნეს უფალსა ჩ(უე)ნსა იესოს ქრისტესა.

ესე დანერილი [მო]⁷ვაწსენე წ(მიდა)სა, დიდებულსა კათოლიკე სა-მოციქულო ეკლესიასა⁸ და მუნ შინა ღ(მრ)თივ აღმართებულსა სუეტსა ცხოველსმოფელსა,⁹ და თქუენ, მაკურთხეველს და შემოქმედს, ჩემსა წ(მიდა)სა მეუფესა, ქ(რისტე)ს¹⁰ ღ(მრ)თისა მიერ ქართლისა ქა(თალი)ოზს იოვანეს.

მე, მონამან და მონა¹¹ფემ(ა)ნ თქუენმან, გლახაკმან მანყუერელ მთავარებისკოპოზმან ნიკოლაოზ,¹² მას უამს, ოდეს, ადიდენ და დაა-მყარენ ღმერთმან ძლიერი და უძლეველ¹³ი ღ(მრ)თივ-გუირგ(უი)ნოსნობა მეფეთა-მეფისა დავითისი, შემინყალეს და საყდარი¹⁴ |ა|ნყურის მი-ბოძეს თქუენითა თანადგომითა და ჯერჩინებითა.

და¹⁵ თქუენ, ვითარცა ჯელთა თქ(უ)ეთა გაზრდილ-შენყალებული, ეგრეთ¹⁶ სიტკობებით სიყუარულით მაკურთხეთ. და მე ამის კეთილისყოფისა და¹⁷ სიყუაროლისა თქუ(ე)ნისა სანაცვლოდ, ვითა წესი იყო, ესე დანერილი და¹⁸ აღთქმა მოგაწსენე: სიცოცხლესა ჩემს, თუნიერ მცხეთისა სახლი, დე¹⁹დაქალაქი არა აღვიარო; და თქ(უ)ენ, მაკურთხეველის ჩემის, იოვანე²⁰ კათალიკოზისაგან კიდე, სხუასა კათალიკოზს არა დაე-ემორჩილო. მოძლ(უ)რად²¹ და მაკურთხეველად ჩემად წმიდა დედაქალაქი მცხეთა და თქუენ იყუნეთ, თქუ(ე)ნგა²² კურთხეულთა თანა მაკურთხეველი ვიყო, შესაჩუ(ე)ნებელთა და დაკრულ²³ვილთა თანა შემჩუენებელი და დამკროლვი²⁴ ვიყო; და ყოველსავე ზედა ერთგუ²⁵ლ და ბ(რძანე)ბისა თქუენის მორჩილ ვიყო, ვითარცა მშოენს მონაფესა თქუ(ე)ნსა.²⁶

და უკეთუ სარწმუნოება და აღთქმა ესე უვარცყო და შეეცვალო, წ(მიდა)ო ²⁷ |²⁸ კათოლიკე ეკლესიაო და თქუ(ე)ნ, მაკურთხეველო ჩემო, კათალიკოზ-პატრიარქო²⁹ იოვანე, კურთხევა ესე ჩემდა მომართი თქუენდა³⁰ვე მოიქეცინ, და მე ჯმნ(უ)ლმცა ვარ ამის³¹ ომფორისგან და წირვისაგან. და ვინ მორწმუნეთაგანმან შემინყნაროს, ან ჩემმან³² სამწყსო-მან, ან სხუამან ქისტიანეთაგანმან, კრულმცა³³ არის პირითა ღ(მრ)თისა³⁴თა და ამის წ(მიდ)ის კათოლიკე ეკლესიისათა. და უკეთუ ესე სრულეყო³⁵ და არა შეეცვალო, ქ(რისტე), კურთხევა უფლის და თქუენი იყავნ ჩემ ზედა.

ვითა ზემოთ³⁶ ჩემითა ჯელითა დამიწყია, ეგრეთვე ქუემოთ სრულ ვპყოფ.

^{*} იოვანესი, ნსხ.

^{**} იოვანეს შ.

^{***} დამკროლავი შ.

^{****} კროლმცა, ნსხ.

GEORGIAN HISTORICAL DOCUMENTS

14th c. to the 1st half of the 15th c.

SUMMARY

The aim of the publication of "The Corpus of the Georgian Historical Documents" is critical edition of the most important sources for the history of Georgia – historical documents. The documents are arranged according to the regional-chronological principle.

Publication of the "Corpus" started in 1984, but unfortunately due to the objective reasons edition of the following volumes was delayed for enough long time. Now we present for the reader the second volume of the "Corpus", which some years ago was prepared for publication by historian Babilina Lominadze (currently deceased). Chronologically material of the second volume ranges from 14th century to the 1st half of the 15th century. This period of the history of Georgia is scarcely presented in the historical narratives; therefore each document of this time is of special value. In the "Corpus" there are introduced documents issued by the kings, katholikoses and representatives of the feudal elite. These documents, although they are quite a few, vividly present internal political situation of the contemporary Georgia, the processes developing inside the concurrent monarchy, relations of the State and the Church, construction works, started after invasions of Tamerlane, acquaint us with the contemporary feudal lords, etc.

Part of the material presented in this volume is already familiar to the scientific circles from the other editions. But another part of the material was found by the editor of the volume in the archives and was not known and published until now. Hence in this volume are collected all the documents, preserved from the aforementioned period. It should be noted that the main part of the original documents, presented here, are lost. The text of these documents was recovered based on the notes of the figures of the 19th century, archival notes, in some cases, based on fragments preserved in some old editions. Due to these conditions in order to prepare the critical edition of the documents, the editor conducted complicated archeographical and textological work. These works are described in details in the preface of the edition and in indexes.

Historical documents and attached photocopies of their originals presented in the second volume of the "Corpus" create the firm basis for the further scientific studies.

შემოკლება

- საბანი – სანკტ-პეტერბურგის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტი. რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის სანკტ-პეტერბურგის განყოფილება.
- სმპ – საქართველოს ეროვნული არქივი.
- ხმც – ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი.

ბიბლიოგრაფია

1. აბულაძე ილ., პალეოგრაფიული აღბოძი, თბ., 1949.
2. ბაქრაძე დ., ვახუშტი ისტორია, I, ტფ., 1885.
3. ბერძენიშვილი ნ., მიწათმფლობელობის ფორმებისათვის ფეოდალურ საქართველოში, საქართველოს ისტორიის საკითხები, III, თბ., 1966.
4. დოკუმენტები საქართველოს სოციალური ისტორიიდან, ნ. ბერძენიშვილის რედაქციით, წ. I, თბ., 1940.
5. თაყაიშვილი ე., არქეოლოგიური ექსპედიცია კოლა-ოლთისში და ჩანგლში, 1907 წ., პარიზი, 1938.
6. ინგოროყვა პ., გიორგი შერჩულე, ქართველი მწერალი X საუკუნისა, თბ., 1954.
7. ინგოროყვა პ., თხზულებათა კრებული, ტ. I, თბ., 1963.
8. ინგოროყვა პ., სენათის საისტორიო ძეგლები, ტექსტები, ნაკვ. შორე, თბ., 1941.
9. კაკაბაძე ს., გენეალოგია დიდის ალექსანდრე მეფისა, ტფ., 1913.
10. კაკაბაძე ს., ისტორიული საბუთები, წ. III, ტფ., 1913.
11. კაკაბაძე ს., მოხსენება განათლების სახალხო კომისრის სახელზე წარდგენილი, ჩრდ. კავკასიიდან არქივებისა და საბუთებში კოლექციების რეგისტრაციის შესახებ 1923 წ. საისტორიო მოამბე, I ტ., 1924.
12. კაკაბაძე ს., რუსთაველი და მისი გეოგრაფიკული საზღვარი, თბ., 1966.
13. კაკაბაძე ს., წერილები და მასალები საქართველოს ისტორიისათვის, I, თბ., 1914.
14. კარბელაშვილი პ., იერარქია საქართველოს ეკლესიისა, ტფ., 1900.
15. ლომინაძე ბ., კათალიკოსი. სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი, ქსე, ტ. V, 1980.
16. ლომინაძე ბ., XV საუკუნის საქართველოს ქრონოლოგიიდან, კავკასიის ხალხთა ისტორიის საკითხები, თბ., 1966.
17. ოდიშელი ჯ., აღმოსავლეთ საქართველოს პოლიტიკური ისტორიისათვის. XეცV-XVIII სს. რამოდენიმე ქართული ისტორიული დოკუმენტი, თბ., 1964.
18. ჟორდანიას თ., ისტორიული საბუთები შიომღვიმის მონასტრისა და ძველი ეპისკოპოსის ქვაბთა, ტფ., 1896.
19. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა II, IV, შედგენილია და დასაბუთდად დამზადებული ე. მეტრეველის მიერ, თბ., 1950.
20. საქართველოს სიძველენი, ე. თაყაიშვილის რედაქციით, ტ. I, ტფ., 1920.
21. საქართველოს სიძველენი, ე. თაყაიშვილის რედაქციით, ტ. II, ტფ., 1909.
22. საქართველოს სიძველენი, ე. თაყაიშვილის რედაქციით, ტ. III, დამატება, ტფ., 1926.

23. ქართული ისტორიული საბუთების კორპუსი I, IX-XცII სს. შეადგინეს და გამოსაცემად მოამზადეს თ. ენუქიძემ, ვ. სილოგავამ, ნ. შოშიაშვილმა, თბ., 1984.
24. ქართული სამართლის ძეგლები, ტექსტები გამოსცა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო ი. დოლიძემ, ტ. II, თბ., 1965.
25. ქართული სამართლის ძეგლები. ტექსტები გამოსცა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო ი. დოლიძემ, ტ. III, თბ., 1970.
26. ქრონიკები და სხვა მასალა საქართველოს ისტორიისა, შერეული, ქრონოლოგიურად დაწყობილი, ახსნილი და გამოცემული თ. ჟორდანიას მიერ. წ. I, ტფ., 1892.
27. ქრონიკები და სხვა მასალა საქართველოს ისტორიისა და შერეულობისა, შერეული, ქრონოლოგიურად დაწყობილი და ახსნილი თ. ჟორდანიას მიერ. წიგნი II, ტფ., 1897.
28. ყაუხჩიშვილი ს., კორიდეთის ბერძნული სახარების ქართული მინაწერების დათარიღებისათვის, „ჩვენი მეცნიერება“, ტფ., 1924, № 11-12.
29. შარაშიძე ქრ., სამხრეთ საქართველოს ისტორიის მასალები XV-XVI სს., თბ., 1961.
30. შარაშიძე ქრ., საქართველოს ისტორიის მასალები. XV-XVIII სს. მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის, ნაკვეთი 30, თბ., 1954.
31. ძველი საქართველო, ტ. I, ტფ., 1909.
32. Brosset M. Additions et éclaircissements à l'Histoire de la Géorgie depuis l'antiquité jusqu'en 1469 de l.-c. SPb. 1851.
33. Brosset M. Histoire de la Géorgie. P. 1, livr 1, SPb. 1849; P. II livr. 1. 1850; p. II livr 2. 1857.
34. Brosset M. Introduction dans l'histoire de la Géorgie. Paris. 1835.
35. Brosset M. Note sur un manuscrit grecs des quatre Evangiles. "Malanges Asiatiques", t. VI, 1.-3-4 SPb. 1872.
36. Brosset M. Rapports sur une, voyage archéologique dans la Géorgie et l'Arménie, SPb. 1851.
37. Акты, собранные Кавказскою археологическою комиссиею. Архив главного управления наместника Кавказского, т. I, 1866.
38. Гдина, см. Какабадзе С. С.
39. Грузинские документы X-XV вв. в собрании Ленинградского отделения Института востоковедения АН СССР. Перевод и комментарии С. С. Какабадзе, Москва, 1982.
40. Какабадзе С. С. Грузинские документы Института народов Азии АН СССР. Москва. 1967 (ГДИНА).
41. Материалы по археологии Кавказа XI, 1907, XVI.
42. Натроев А., Мцхет и его собор Светицховели: Тифлис, 1900.
43. Описание рукописей Тифлисского церковного музея карталинско-кахетинского духовенства. Тифлис, кн. I, 1902; кн. II, 1903.

საკმიებლები

ჰერმიტა და საბანო

- აგარაკი/აგარაკი: 52:28; 235:3;
 აზნაური 28:155;19,30; 238:16;
 აზნაურისშვილი 3:9; 217:17
 ათაბაგი: 79; ა-ის ასული 180:25
 ალაგი 240:7,9,10,11; ა-ისა მოსლის ამოგ-
 დება 240:10;
 ამალგება (საეკლ.) 189:26; 232:18; 234:11;
 ამოგდება (გადასახადის) 240:10
 ამბროსობა (საეკლ.) 113:28
 ამირათ-ამირა 65:5,17; 67:13; ქალაქის ა-ა
 201:39; ტფილისის ა-ა 38:17
 ამირახორი 72:2; 89:6,33; 90:20
 ამირეჯიბი 71:15,27; 92-93; 95:28;
 173:9,12-13;
 ამოკვეთა 220:17;
 ამხანაგი: ნაძალადევი ა-თაგან 94:25-26;
 ანგლოზნი 60:15; 100:5,11, 124:11;
 150:14,18; 158:20; 167:14; 230:11
 დასნი ა-ნი 51:6; წესნი ა-თანი 123:3-4; ა-თა
 სწორნი წმიდანი მონაზონი/ მღვდლნი
 171:27
 ანდერძება: ა-ა მაშულის 45:12-13; ა-ა შვი-
 ლის 201:24,25;
 ანდერძი: შემოვედრებული და ა-ი 201:25;
 ა-ის დამტკიცება 232:36;
 ანდერძად დაგებული 180:38;
 არვე (საღვთ.): ცხრა ა-ე 143:9
 ართშევა: ა-ა სიმართლის 107:18-19
 არსება დაუბადებელი (საღვთ.) 103:1; 143:1;
 230:1;
 არსებითი (საღვთ.) 150:1
 არსი (საღვთ.) 60:15; 124:9; ა-თა სძალი
 158:13-14; ა-თა შემოქმედი 129:20-21;
 აღაბი: 49:10,12,18; 97:10; 180:37; 189:7;
 ა-ი კარგადებული 72:10;73:7;74:6,7;
 90:38; 95:16; 96-97; 101:1; 113:28;
 130:5; 173:11; 189:25; 231:16; 234:10-11;
 ა-ის დადება 104:8; ა-ის/წესის და ა-ის
 გარეა 62:1; 65:29; 66:16; 71:26; 72:9-
 10; 75:5; 80:5; 90:30; 94:11; 95:32;
 96:2; 167:17; 171:29; 186:39; 187:14;
 223:35; გარეილნი ა-ი 231:35; ა-თა
 დასხმა 136:6; ა-ის განწესება 237:2-
 3; ა-ის გაკვეთა 144:15; ა-ის გარდახდა
 62:2,11; 65:31,38; 67:1-2; 81:5; 90:38;
 95:16; 96:18; 108:4-5; 113:28; 130:5;
 173:11,15; 187:1-2; 223:40-41; 231:16-
 18,20-21; 234:10,36; ა-ის მოშლა 95:
 23-24;
 ალება: ა-ა მოდის 96:16; ა-ა სარეკულოს,
 სახუცოს და ღრამის 97:14; ა-ა შეეკე-
 დრეთა სარჩოდ 232:26;
 აქსნიით ქარტა 69:20
 აჯა/აჯაი: 44:10; 139:11,12; ა-ა და მოხ-
 სენება 37:4; 44:7; 56:6; 57:1; 82:1,3;
 200:9-10; 211:14;
 ბაგინი იხ. ბომონნი და ბაგინი
 ბაზიარნი/ბაზიურნი 45:35; 57:15; 83:2;
 109:11; 157:62; 165:51; 168:27; 172:39;
 183:5; 193:20-21; 201:40; 213:1;
 ბატი: 165:25,26; 96:21; 183:7,24,34;192:10;
 193:6; ბ-ის შესაძლი 94:33;
 ბატონი 177:9;
 ბატონისშვილი: ბ-ი კოსტანტინე 83:14
 ბეგარა/ბეგარი: ბ-ის გარეა 40:12; 95:14;
 ბ-ის დადება 94:35; 96:37; 180:6;
 ბ-ის ალება 180:4-5; 231:15-16; 232:26;
 234:10; ბ-ით შეწირვა 180:40-41; ბ-ის
 შესვლა; სოფელთა ბა 114:2; 231:14;

გამოსაღებელი/გამოსავალი ბა 231:14-15;31; 234:8

ბზე (გამოსაღები) 85:3;

ბზობა (საეკლ.) ბა-ლაზარობა 73:7; 107:12

ბოღბელი ებისკოპოსი 7

ბომონნი და ბაგინნი 100:16, 150:22

ბოტინატი 49:18

ბოძება: ბა (მამულისა და ემების) 48:4; 139:12; 156:23,33,52; 212:3,26-28,31,34; 211:15; ბა მუფეთაგან 187:31; ბა მკუიდრად/სამკიდროდ, შეუცვალელად, ნასყიდობით 37:7-8; 83:29; 122:24-25,27; 165:28-29; 186:18; 187:3-4; 212:11;19; 217:8-9; ბა მკუიდრად, სამამულოდ, შეუცვალად, სივლით 45:15-16,23; 56:8; 57:3,9-12; 82:4; 83:18,24,29,36; 139:16-17; ბა მუქაფად 82:1-2; ბა მაწვეერლობის 147:14; ბა იმედის 201:14; ბა ნიშნად 107:3; 121:3; სასისხლოდ ბა 156:52; ბა და მიცემა მკუიდრად, სამამულოდ, მოუდევრად, უცილებლად 155:12-13,14; ბა და შეწირვა 51:29; ბა წიგნის/წყალობის წიგნის და სიგელის 77:8; 225:3; ჯილდოდ ბა 95:9

ბოძებელი: ბი მამული 226:25-26; წყალობად ბი 157:56; 162:8; 200:13; მტკიცედ ბი 122:32; 140:2,9; 157:65; სამკუიდროდ/მკუიდრად ბი 165:56-57; 186:13; 187:11,21; 201:29-30;

ბრძანება/ბრძანებაი: 184:3; 212:37; ბ-ის დაწერა 48:9; ბ-ის ნიშნად ბოძება 42:13; 48:2; 86:11; 82; ბა და ნიშანი 43:18-19; ბა და გაქსნითი 47:36; მეფეთა ბა 58:6; 221:41,43,45; პატრონთა/პატრონისა ბა 73:1; ბა და სიგელი 19; 22; 38:15; 45:30; 43; 57:19,21; 58:1; 82:18; 83:4,10; 110:13; 126:9,6; 140:4,12; 157:59,67-68; 165:46; 168:25,40; 172:36; 173:5; 184:10; 196:33; 197:4; 199:33; 201:37; 218:25;

ბრძანებელი: ბ-ის მშლელი, მაქცეველი/მურენბელი, მაწებელი და დამაკლებელი 37:13, 45:27-28; 57:16-17; მტკიცედ ბი 196:38,41;

ბუნება (საღვთ.) კაცობრივი ბა 89:2; ბა მოკლადი 150:7-8; ორი ბა 150:6; ბითა შეყოფილი, 150: 3-4

გააზადება: გა და გათავისუფლება 57:12-13; გაგებული: გ-ის მტკიცე ყოფა/დამტკიცება 62:23-24; 66:8-9; 91:15; 101: 24; 120:11; 126:107; 152:67, 152:67; გ-ის სრულქმნა 220:30; 226:42; 234:22; გ-ის მოშლა 223:60; 226:46;

გაგზავნა (ყმური სამსახური) 105:19

გათავება: (შესრულება) 132:20-21,22, 147:18; 148:13; 226:35; 231:36; დაწერილის საქმით გა 86:13-16;

გათავისუფლება: გა სათხოვრისა და გამო-საღებისაგან 114:20;

გათარხნება 87:15; 114:20; 199:24; გა და გათავისუფლება 109:9; 222:18;

გათარხნებულნი: დამტკიცებით გი 223:50-51

გამთავებელი/ გამათავებელი: (სახუთის, პირობის) 224:8-9; გი დაწერილის 132:30; გი (გუჯრისა) 181:3; გი ბრძანებისა 221:49;

გამზრდელი 242:5-6,7

გამოაჯება 172:30

გამოსაღები/გამოსაღებელი 89:21; 90:6; 105:18; 106:22; 109:8-9; 114:20-21; 117:22; 222:20; 223:27; გი და ბეგარი 95:14; მეწისქვილისაგან გი 180:29; გ-ისაგან გათარხნება 87:15-16; სათათრო გი 89:19-20

გამოწირვა 96:14; გამოხვება და გა 159:34

გამოქუება: გა საყდართასა (მამულის) 235:2

გამტებელი: ფიცისა და პირის გი 240:20

განაყოფი: 154:1; გ-ისეული (მამული) 217:1,15

განახლება და დამტკიცება 222:15-16

განთავისუფლებული (სათხოვარისაგან) 71

გასყიდვა მამულისა 96:13

განუცდელი (საღვთ.)7; 64:3; 123:5;

განყენება: კათოლიკე ეკლესიისაგან გ. 132:24;

განჩენა/გაჩენა: 46:3; მწირველთა და კან-
დელთა გ-ა 171:31-32; სადაპელ გ-ა
225:8;
განჩენილ/გაჩენილი: წესნი და აღანი გ-ი
167:16-17; მფუეთა და კათალიკოსთა გ-ი
227:64,66,68
განკაცება/განპკაცება 150:5; 186:5;
განკორციელება (საღვთ.) 186:5;
გარდასხუებულები: გ-ი მამული 77:10
გარდახდა: სამამულითა გ-ა 165:43-44;
გარეშემოუწერელი (საღვთ.) 50:2; 60: 3,7;
64:3;123:5; 230:1;
გასამზღვრება 144:8
გასამზღვრული 144:9
გასყიდული მამული 48:5
გატეხვა: „ბრძანებისა და ნიშნის/ნიშნით გა-
ტეხვა“ 43:19
გაჩენა: მფუისაგან გ-ით ნაბოძები 47:15; გ-ა
საწირავად ზეთისა და ცვილის 220:26;
მწირველის გ-ა 220:26; 231:11-12; საა-
ლაქელ გ-ა 225:7-8; სისხლისა და საუპა-
ტიოს გ-ა 227:57
გაჩენილი (საწირავი წესი) 220:28; გ-ი
აღანი 231:32,35; გ-ი მწირველნი 231:33;
გაცუდება: სიგლით გ-ა 62:18; 139:22-23;
208:13;
გაწყრომა: გაუკითხავად გ-ა 107:18;
გზირი 114:17
გლახაკი: 173:14; გ-თა პურის ჭმევა 226:18;
გლეხი/გლეხნი: 6; 9; 21; 24; 27; 39:10;
42:6; 47:4,6,9,14,19,23; 74:4;
75:4; 117:20; 135:8,19; 155:2,11;
156:19,24,30,34; 161:9; 162:7; 163:7;
165:3; 167:25; 171:37; 172:6,18,29;
179:28; 180:11; 183:4,19,21,31; 187:28-
29; 189:19; 191:3,10,18; 196:7,14,22;
201:22; 211:20-21; 212:3,8,21,28,31;
217:2,17-18; 222:17; 223:49; 225:7;
231:3,15; 234:30,35; გ-თა ბეგარა/მებე-
გრენი გ-ნი 180:35; 231:31; გ-თა სახ-
სარი 47:14; გ-ის დაწერა 213:11; მის-
აქციელები გ-ნი 226:52; მკიდარი გ-ი
89:13-14,35; შეწირული/შემოწირული
გ-ი 89:23

გოდორი საყურბე (გამოსაღები) 89:21;
90:6;
გოჭ-კათამი (გამოსაღები) 223:24
გრაგნილი: გ-ი ორკუფიანი 64; 88; გ-ი
ოთხკუფიანი 142
გუთანი 96:16;
გუთნისთავი 187:5; 196:29; 213:13; 222:21-
22;
გუჯარი: 11; 14; 16; 21; 23; 26; 98; 208;
გ-ი დიდი 27; მცხეთის გ-ი 66-67;
გ-ის განახლება 96:14-15; 97:14; საუკუ-
ნოდ გასათავებელი გ-ის გაჩენა 181:2;
შეწირულობის გ. 181:37
დაბა: დ-ნი და ქუეყანანი 171:30
დადება/დება: მუქაფად დ-ა (მამულის)
135:21,24,25; საქმისა დ-ა 85:7;
სამიზეზოდ დ-ა 107:16
დამატკიცებელნი 52:24; 57:24-25; 58:6;
83:38; 159:17; 177:19; 221:47;
დამკიდრება 101:16
დამტკიცება: 45:38; 57:21; 43:20;
83:13,14; 140:17-20; 165:55,69-72,74;
173:22; 184:14; 191:41; 199:37; კა-
ნონით დ-ა 62:35; 83:19-20,30,37-38;
221:41,44,46,49; 236:4-6; უჯუარო-
ბით დ-ა 38:22; 45:42-43; 57:24; 83:9;
126:101; დ-ა და მოქსენება 193:39;
208:17-18
დამოწაფება 230:13
დამოწაფებული 188:2
დანება მამულის 80:7
დანიშნა 43:21-22
დასი: სამღვდელო დ-ი და კრებული 69:18;
ცხრა დ-ი 143:9
დასხმა: წესით დ-ა 168:16; გლეხთა დ-ა
187:30;
დაუსაბამო იხ. უსაბამო
დაუსრულებელი (საღვთ.) 50:2;
დაწერა: დ-ა და გაჩენა 181:2; ბრძანებისა და
სიგელის დ-ა 152:67-68; დ-ა სიგელის,
იხ. სიგელი
დაწერილი: 40:3; 66:2; 74:2; 75:2; 111:7;
დ-ი მტკიცე და შეუცვალბელი 71:6; 74;
დ-ის გათავება 86:14-16; დ-ის შლა და
ქცევა 91:8-9; 126:102-103; დ-ით გაცუ-

დება 156:42; 172:30-31; 184:2; 191:25-26; 199:31-32; დო და აღთქმა 246:17-18
 დაწინდელი: დო მამული 48:5-6; ქადაგთა-
 გან დო (მამული) 77:19
 დაწყალობება 196:3
 დაჭერა/დაჭირვა: დ-ა მამულის 151:46-47;
 მიმღაერებთ და უსამართლოდ დ-ა
 47:10-11,13;
 დაქსნილ-შეწირული ადგილნი 47:32
 დებულება 181:20
 დედაბერი აქ: შემონაზუნებული 71:31; 173:13;
 დელოფალი ყოვლად წმიდა (მარიამ ღვთის-
 შობელი) 94:1;114:36;
 დელოფალი: 38:16; 52:16;57,76-77, 82:19;
 157:60; 159:32; დ-ნი 45:31-32; 110:8-9;
 114:36; 126:96; 140:5; 165:48;
 168:26;172:37; 184:4; 191:34;193:19;
 196:34;199:28; 201:27;38; 212:38;
 220:18,22; 223:54; 226:36,39,44;
 234:20; 235:8; პატრონი დ. 201:24
 დეკანოზი: დო მღვიმისა 41:14; ქვათაქვეის
 დო 130:3;
 დიკონი 41:4; 62:9; 65:36; 90:39-40; ვარ-
 ძისა დო 132:17;
 დიდი ზუთშაბათი 189:26
 დიმიტრობა 67 (სქოლიო)
 დოკუმენტი 76
 დრამა 97:14
 დრაქანი 49:16,17;
 დროშა 95:8
 დუკატი 49:16
 დღე: დღისა (მიწის საზომი ერთეული)
 40:7; 116:7-14; 117:16-19;
 დღესასწაული 240:22
 ეკლესია: 145:4; 154:12; 183:4,10,21,31;
 186:22,29; 196:7,14,21; 210:7,17,26;
 238:13; 242:11; ეოს კარი 51:37; კათო-
 ლიკე ე-ა 100:1; საყდარნი და ე-ნი 100:3;
 ეოს გატეხა 7; ე-თა დაქცევა 126:85;
 128:16; ეოსა მფლობელობისა ქვეშე
 ყოფნა 181:21; ეოს სამსახური 210:29;
 ჭადაბეთის ე-ა 213:9
 ეკლერ/ეკუტერი: ეოს მწირველი 163:3;
 225:5; ეო სასაფლაოდ 189:1,10,23;
 ეოს მნათე 180:18 ეოსათვის შეწირვა/

შეწირული/მიცემა 227:57-58; 232:26,28;
 234:15; ეოს აშენება 230:32; 232:21;
 ელჩი 95:33
 ეპისკოპოსი/ეპისკოპოზი/ეფისკოპოსი:
 6:52:13; 232:8,32; აწყურის ე-ნი 132:22;
 ერთარის (საღვთ.) 103:1-2; 143:2
 ერთგული: 83:22,27; დიდად ე-ი 37:3;
 156:47; 200:7; ე-ად მსახურება/ სამსახ-
 ური/ნამსახური (ყმა) 39:6-7; 42:3; 48:7;
 98:7-8; 109:5; 139:9; 164:9-10; 211:8;
 ე-ნი და ე-ად მლოცველნი 147:15; 148:10;
 165:31-32,37; ე-ნი ყმანი 83:16,34; ე-ად
 მოსამსახურენი 147:16
 ერთგულობა-ნამსახურობა 200:10
 ერთღმრთება(საღვთ.) 50:1,4
 ერისთავი: 66:27; 67:9; 81:9; 140:5; 157:61;
 196:34;
 ქართლის ე-ნი 45:32-33;
 ერისთავთ-ერისთავი 4; 38:16-17; 45:34;
 66:25; 81:2; 110:9; 126:97; 165:48;
 168:26; 172:37;184:4; 191:34;193:19;
 201:38; 212:38; 240:2
 ეაზირი/ევზირი: კარისა ჩუენისა ე-ნი 45:32;
 57:20; 110:9; 126:97; 140:4; 157:61;
 165:49; 168:27; 172:38; 184:4-5;191:35;
 193:20; 196:35;201:39; 238:16
 ეაჭარნი 51:41; 179:21
 ეენახი: 61:29; 113:16; 114:10; 117:16; 125:56;
 128:40; 135:2; 139:14; 154:12; 156:30,34;
 167:25; 168:3; 171:38; 172:7,18;
 183:4,10,21,32; 189:20; 191:3,10;
 192:10,11; 193:6; 196:7,14,22; 199:7,17;
 201:32,33; 211:17,22; 212:4,8,14,21,26;
 217:2-3,17; 231:5; 234:31; ე-ი გასყიდ-
 ული 72:9; 139:14; 154:12; ე-ი ნასყ-
 იდი 66:16; სახასო ე-ი 51:37; ზედა
 შემოწერილი (მეფეთაგან) 89:17; 90:3;
 ზეთი (გამოსადები) 51:39;
 179:22,25,27,29,32,33,35,36; 220:26;
 ლიტრანახეცარი ზ-ი 199:10,19,26;
 ზროხა 223:23;
 ზუარ/ზვარი: 47:19,24; 135:21; გაგნაურა
 ზვარი 119:2; ნასყიდი ზ-ი 65:19; 66:37-38;
 67:15-16

ზურგიელი (გამოსაღები) 225:16; 226:29-30;
 თაფლი 56:6;
 თანაარსი (საღეთ.) 150:1
 თანადამზღვრნი 104:24
 თანამერაბამე: თ-აე წმიდათა მღვდელთმობ-
 ლუართა 62:5; 65:33; 90:32;113:22;
 125:71;128:8;135:33;
 თანაშერდილ-გაზრდილი 155:8; 156:28;
 თანგა 183:7,36;
 თარხანი: თ-ად ყოფნა 227:59; თ-ი და
 შეუვალი 168:12; 225:12-14; 234:33,34;
 თარხნობა: თ-ის მოშლა 223:59
 თაჯი 95:8
 თბე (საღეთ.) თ-ე კაცობრივი 60:12; 124:8-
 9; თ-ისა ადამიანისა 150:5; 185:2; ოთხი
 თ-ე 230:3;
 თბილელი 222:12; 223:44
 თბილელ-მანგლელი 223:33-34,42,
 თევზი (გამოსაღები) 181:9
 თეთრი (ფულის ერთეული) 47:15,29;
 114:18; თ-ის მალად გაჩენა 220:15; თ-ის
 მოხსენება 104:7;
 თენი: თ-ნი და ქვეყანანი 126:83-84; 220:35-
 36;
 თორმეტი საუფლო დღე (საეკლ.) 95:15
 თხოვა (გამოსაღების) 226:52,56;
 იადგარი 6;
 ინდიკტონი 4; 38:23; 45:44; 50; 52:29;
 58:1; 62:25; 83:10; 110:13; 115:1;
 119:26;122:34; 126:108; 129:29;
 136:1; 140:12; 145:6; 152:68; 154:35;
 160:1;165:65; 168:39; 173:5-6; 184:10-
 11; 191:37; 193:30; 197:4-5; 199:33-34;
 210:32;213:6; 220:31;223:65; 226:49;
 232:12,32;
 იოანეს თავისკვეთა (საეკლ.) 67 (სქოლიო)
 კაბიწი/კაპიწი (საწყაოს ერთეული): კ-ი იფ-
 ქლი 163:4,5;
 კადრება და მოხსენება: 120:15; 131:12,13-14;
 143:22; 148:3-4; 159:8; 240:3-4; კ-ა და
 შეწირვა/შემოწირვა 65:17; 89:13; 120:4;
 159:16;
 კათალიკოზი/ქათალიკოზი: 65:39; 71:26-27;
 კ-ნი 72:8; 77:17; 91:2; 97:15;135:27;

154:2-3,22; 225:11; 226:27,33;
 232:2,8,32; 234:9,12; 246:20; ბატო-
 ნი კ-ი 102:2; პატრონი კ-ი 231:18-19;
 232:1; კ-ი მღვდელთმთავართ მთავარი 47:
 26; კ-თა განჩენილი 227:64,66; კ-თა
 დადგინება 173:18; კ-ზი მცხეთისა მყ-
 რობელი 91:2; 143:25; ქართლის კ-ნი
 38:21; 45:41; 47:26-27; 62:71,90,97;
 ქართლისა და აფხაზეთის კ-ი 57:24-25;
 83:7; 126:100; საქართველოს კ-პატრი-
 არქი 28; 34; ყოვლისა საქართველოს
 კ-ნი 238:7-8;
 კათოლიკე ეკლესია/საყდარი 61:26; 62:12;
 63:2,20; 65:14,25,38; 90:25; 91:1;
 100:1; 120:8; 125:53,65; 147:20; 132:24;
 148:16; 150:11; 151:49; 246:26; კ. ე-ის
 საყდარი 91:1; 183:8; 187:15,19
 კანდელაკი 130:3; 240:5;
 კანონი: კ-ით დამტკიცება 83:37-38; კ-ის
 კჷნა 187:29;
 კარი (რეზიდენცია) 240:6;
 კაპიწი: კ-ი პური 180:29; კალოს კ-ი
 226:54-55;
 კაცება: ღმრთეება და კ-ა 124:10; 230:11;
 კაცი: გუარის კ-ი 154:4;
 კვდარი: ოთხი კ-ი 61:22; 113:1-2; 124:36;
 134:11;
 კერანი: კ-ნი არმაზისნი 100:15; კ-ნი არმაზ-
 ზადენისა 150:21
 კეფი: ორკეფიანი გრაგნილი 64
 კვირადალი (საეკლ.) 231:24
 კინკლოსები 7
 კოდი: კ-ის პური 96:29
 კოკა: 181:8; საულუმბოს კ-ა 94:37; კ-ა
 ლეინო 96:29-30; 163:4;
 კონი: კ-ის ჩადგმა 125:59,61; საკონე ად-
 გილი 125:58
 კრებული (მონასტრის) 49:2,8; 78:11;
 180:29-30; 238:8; ერთსულობით კ-ი
 240:5
 კუამლი 96:22,27,28,31; 97:1,6; 220:14;
 კ-ნი კაცნი 208:22-23
 კუართი საუფლო 47:17; 51:15; 61:27,36;
 63:21; 65:15,26; 66:12; 69:1,9; 71:9;
 77:3; 89:30; 90:26; 100:18,36; 124:43;

125:53,65; 128:26,37; 131:8; 134:19,26;
143:23; 146:9; 148:5; 150:24; 198:1;
230:20; სამეფო კი 151:38; უზრუნველი
კი 230:17
კულუხი 89:20; 108:9;
კურთხევა 131:12; 132:18,23,29;
147:14; 148:15; 237:6;
ლავრა: დიდი ლა 40:3, 239; სისახე ლ-
ისა 40:6
ლაზარობა (საეკლ.) 72:10; ბზობა-ლაზარო-
ბა 73:7
ლაშქარი: 39:13; ურდოს ლი 39:8; 42:4;
48:8; ლი სპარსისა 95:7; ლ-თა თავი
95:29-30;
ლაშქარ-ნადირობა 129:32-33;
ლაშქრობა (ვალდებულება) 105:20; 117:23;
210:12;
ლიტრა 40:12; 51:39; 94:35-36; ლ-ა ცვი-
ლი 179:22,23,25,27,29,30,32,33,35,36;
199:10,19,26; 231:29; ლ-ა ბაბა 163:5;
ლ-ა სანთელი 232:27-28;
ლოცვა: ერნი ლ-ითა 65:37
მაგნებელი, მეუნებლე 82:17
მაღი 5; 154:18; 163:7; 187:6; 199:25;
210:10-11; 213:14; 220:34;
მაია ამოკვეთა 220:17; მ-ის თხოვა 220:19;
მ-ის გაჩენა 220:15; მ-ის მოკრეფა
220:19; მ-ის აღება 220:23,38;
მამათადი: მ-ის სამუშაო 187:6
მამათმთავარი: 97:13-14; 103:8; 143:18,
ულუმბისა ღთისმშობლის მ-ი 97:13-14
მამინი: ნეტარი მ-ი 103:8; 131:6; 146:6
მაჟული: 16; 98:12,14,15; 101:18; 113:15;
135:19; 139:13; 145:3; 154:11; 161:9;
162:6-7; 171:37; 172:6,29; 181:19,22;
192:2,10; 193:6; 199:7,17; 201:2,21-
23,30; 208:6,15; 210:6,17,26;
211:17,20,22; 212:7,14,16,26,28,31,34;
222:17,18; 225:8-9; 242:17; ბუკისძი-
სული მ-ი 71:15-16; შერგილასშვილის
მ-ი 89:14; 90:1; შემოსავალი მ-ნი
223:28,49; მ-ის გამოსავალი 180:2; მ-ის
დაჭერა/დაჭირვა და მეშვობით წაღება
135:11; უფროსი მ-ი 196:2-3; მი დაწინ-
დული 48:5-6; მ-ი მკუიდრი, მოუდევარი

უსარჩლავი 69:3; 78:3; 98:15; 135:26;
144:4,20; მკუიდრი და ნასყიდი მ-ი
66:16; 72:3,9; 78:3,10; ნასყიდი/მოსყ-
ილული მ-ი 180:23,39-40; მთელი მ-ი
94:36-37; მუქვის/სამუქფო მ-ი 135:24;
136:6; სამართლიანი მ-ი 79:6; შეუვალნი
მ-ნი 232:15; უსარჩლელი/უსარჩლავი მ-ი
144:6; შეუვალნი მ-ი 172:34; შეწირული/
შემოწირული მ-ი 96:20; 135:23; 144:20;
181:19-20; მ-ისაგან განყენება 98:10;
მ-ის, სასახლისა და გლეხის დაწერა
213:11
მაგნელ-თბილელი მთავარეპისკოპოსი
148:7
მაგნელი: 45:45-46; მ-ი ეპისკოპოსი მთა-
ვარეპისკოპოსი 87:5-6
მარანი 117:16
მართლმადიდებელი 63:12
მარტომყოფნი ჩოხოსანნი 143:18
მარხვა: მა ჯვარის თაყუანისცემისა 49:10,13;
დიდი მა 52:14; 231:22; 232:30;
მატიანეები 7
მაწვეველი: 131:14; მა-ი მთავარეპისკოპოსი
131:13
მაწყურლობა: მ-ის ბოძება და კურთხევა
147:14
მბადი და წარმომადგენელი (საღვთ.) 60:8;
65:1; 123:6
მგალობელი 167:15
მღიანი: 231:1; მ-ის ხელი 168:4
მეაბჯრეთუხუცესი/მეაბჯრეთუხუცესი 39:1,
54; 56:6
მეეკვდრე/მეეკვდრე: 225:17-18; 226:18-
19,22,30,24; 231:15,26,33,35; 232:16,29;
მეეკვდრე მწირველნი: მა-თა გაჩენა 225:5-
6; 231:11,37; 232:24
მეზეთე 179:22
მეზურე: 119:2; მკუიდრი მე 65:11,20
მეკულუხე 45:36; 57:14; 83:1; 90:5; 114:17
მეძებებრე 140:7
მეპატრონენი 52:11
მერემა 45:35; 57:14; 83:1; 140:6; 154:29;
157:62; 165:50; 168:27; 172:38; 184:5;
193:20; 196:35; 201:40; 213:1;
მერიქიფე 189:3

- მერუე 89:20
მესაბანჯრენი 45:36; 57:15; 83:2; 140:7-8; 154:31; 157:63-64; 165:53; 168:28; 172:39; 196:36; 202:1;
მესაკლავენი 168:28
მესთულე 89:20; 90:5
მესტუმრე 74:4; 75:4; 80:3; 180:8; მ. და კარის მწიგნობარი 187:25; 184:11-12; 191:38; 193:31; 197:5; 199:34-35; 202:6; 213:7-8; 218:28-29; 220:32-33; 223:66-67; 226:50-51; 234:28;
მესუეტენი 143:18
მელაბნოენი: 63:17 ქალწულნი მ-ნი 143:18
მელაყენი 140:7; 154:29; 165:52; 168:28; 172:39; 184:6; 202:1; 213:2
მელუფენი 140:6; 154:30; 157:62; 165:50; 168:28; 172:39; 184:5; 196:35-36; 202:1; 213:2
მენებლე, მენებელი და დამაკლებელი 57:16-17; 71:20; 196:41;
მეუე 60:15-16; 193:14
მეფე/მეფენი: 34; 38:16; 45:31; 46:4; 47:7,33; 52:10,15,16; 57:19; 80:3; 82:19; 85:9; 89:16; 95:20; 110:8; 114:34; 126:96; 128:18; 140:5; 157:60; 159:32; 165:47; 168:26,34; 172:37; 184:4; 191:34; 193:19; 196:34; 199:28; 212:38; 215:37; 220:18,22,33; 223:54; 226:36,39,44; 230:31; 234:20; 235:7; მ-თა ბრძანება 227:62; მ-თა განჩენილი 227:64,66,68; მ-თაგან აღშენებული, შემკობილი და გადიდებული (სვეტიცხოველი) 171:35; 172:4,12-13; მ-თაგან ნაწყალობევი 94:25; 152:57,62; 154:28; მ-თაგან ამოკეთილი და გაშვებული (გადასახადი) 172:37; მ-თაგან შემოწერილი 89:17; 90:3; მ-თაგან შეწყალებული/წყალობად ბოძებული 89:5-6; 90:20; 93:3; 186:13; მ-თა მლოცველნი 132:15-16; მ-ღ დაჯდომა 219:2
მექუაბე 199:5,15,23
მელენიეთუხუცესი 73:4; 82:1,12-13; 83:17,22,27,35
მეცხოვნენი 45:34
მეძებარნი/მეძებერენი 213:2
მეჭურჭლეთუხუცესი 240:1-2
მეზიონე 95:17
მეჯინიბენი 45:35; 57:14; 140:6; 154:29; 157:62; 165:49-50; 168:27; 172:38; 184:5; 189:3-4; 193:20; 201:40; 212:39; 227:68
მზარეული 41:3-4
მზეგალი/მძეგალი 214:3; 215:36; მ-ის გატყდომა 216:38
მზითვეი 95:10
მზღვარი: სამართლიანი 45:15; 61:31; 69:7; 78:11; 144:8; მ-ი და მიმდგომი (მაძული) 47:20,21,25; მ-ი და შესავალი 156:53
მთავარანგელოზობა 223:36
მთავარდიაკონი 69:17-18; 231:19;
მთავარეპისკოპოზი: მ-ის სამსახური 52:11; ქართლის მ-ი 1:11; 52:11; 83:24-25; ქუთათელი მ-ი 83:37
მთავარი 52:16-17
მთავარამა: მ-ა გემლუიშე 40:4
მთავრობა 238:3
მიზგითანი 113:35
მინდი: წისქვილის მ-ი 180:28
მირონი/მიპირნი წმ. 47:18; 51:16; 61:28,36; 63:21; 65:16,27; 66:13; 69:1,9; 71:9; 77:3; 89:31; 90:26; 100:13,37; 124:44; 125:54,66; 128:38; 131:9; 134:20,27; 148:5; 143:23-24; 146:9; 147:12; 150:19; 151:38 198:2; 230:24; 233:2
მირჰმა (საეკლ.) 74:6; 189:26;
მიტროპოლიტნი 238:8
მიუწოდომლობით ცნობილი (საღვთ.) 60:3
მიცემა: (ყმების, მაძულის) 139:17; მ-ა ნასყიდობით 77:15; მ-ა და მოქსენება/მ-ა და ბოძება 153:8; 165:23
მიცვალეა ღმრთისმშობლისა 144:15-16
მიწა: შოღალდირი მ-ა უსარჩლედი, მოუდევარი და უპატრონო 40:10
მკედრი /მკედრი: 226:24; მ-ი მეზურე 65:11; მ-ი ნასყიდი ზუარი 66:37; მ-ი მაძული 69:3; 78:3,10; 186:14; მ-ი სახლ-კარი 201:1; მ-ი და უცვალელები (მაძული) 182:10-11; მ-ის დაჭირვა 183:2; მ-ი სოფელი 189:2,11; მ-ი (მცხეთის) არმაზის ციხე 183:30

მნათე: ეკედურის მ-ე 180:18
 მწე მოსამსახურე 105:13-14
 მოასილი 110:11; 114:17
 მოგება 200:12
 მოგებულ/მონაგები: შრომითა და მოჭირვე-
 ბითა მ-ი (სოფელი) 100:38, 101:17
 მოგზაური: მ-ის კმევა 96:19
 მოგუნი 60:15; 124:11;
 მოღი (გადასახადი მიწაზე) 94:36; 96:16
 მოკრეფა (აღაისი) 240:13
 მოლაგე: საღაროს მ-ე 143:25-26; 144:16
 მოლარეთუხუცესი 66:32; 74:3,11; 75:3;
 102:1; 155:17; 156:28-29; 164:17;
 165:32,39-41,63; 180:1,24,25,27; 181:3
 მონა: 60:17
 მონადირე 45:35
 მონაზონი/მონაზონნი: 90:37,39; 95:31;
 96:19; 135:35; 167:14; 173:12; 231:19
 მონასტერი 90:39; 93:6; 95:11; 113:34;
 126:84; 128:16; 154:12; 155:2; 156:19;
 29-30; 167:25; 168:3; 171:35-36;
 180:2-3,5,41; 190:11; 191:2,10,18,28;
 212:7,20,31; 217:1,16; 238:11-12; 240:13;
 242:10; მ-ი (მღვიმისა) 188:5; მ-ის
 შესეალი 240:7
 მოსამსახურე 196:31,37; 223:26; კარით
 წარვლენილი მ-ნი 83:3; 114:19; 154:31-
 32; 157:64; 165:55; 172:40; მეფეთა მ-ი
 187:5
 მოსაქმე: 140:6; 193:20; 212:39; მ-ე და მო-
 სარჩლე 47:29-30; მ-ე და მოსამსახურე
 114:19; კარით წარვლენილ მ-ნი 238:17
 მოსასენებელი და შესაწირავი (მონასტრი-
 სათისი) 95:11
 მოსლა აღაისა 240:10
 მოუდევარი (მამული) 104:16
 მოურავი: მ-ნი 45:32; მ-ნი 45:32; 114:16;
 126:97; 139:10; 168:27; 172:38; 184:5;
 191:35; 193:20; 196:35; 201:39; 210:13;
 212:39; გორის მ-ნი 45:34; 155:16;
 156:27,50; 164:1-20; 212:39; გორისა და
 ატენის მ-ნი 110:9-10; 157:61-62; საგამ-
 გოს მ-ი 73:5;
 მ-ნი კოფრისა დაბისა 38:18; მისაქციელის
 მ-ი 226:20

მოურაობა: გორის მ-ა 165:23,28; მ-ისა
 წაღება 165:42,45; 165:75
 მოშლა (მამულის, წესის) 151:45; 159:14
 მოცილე და მოსარჩლე 144:23
 მოციქული წმ. 51:9; 131:5; ათორბეტი მ-ნი
 63:5; 100:5; 103:6; 146:5; 150:14
 მოძლური/მოძლვარი: 222:11-12; 223:33;
 223:33; 240:5,13; 242:3; მცხეთის მ-ი
 41:13;
 სულის მ-ი 153:8; 154:17,20-21; დიდი მონას-
 ტრისა მ-ი 58:5; ჰალატის მ-ი დოდორქ-
 ის/გარესჯის მ-ი 224:6,9
 მოძლური-მოძლური 95:14-15; 96:17; 97:15
 მოწამე წმ. მკნელნი მ-ნი 51:12; თაყვანისცემა
 მ-თაგან 100:6
 მოწამე/ მოწმე 6; 7; 41:1,6,11,13,14,16,17;
 66:25,27-31,33; 67:9-11; 73:25;
 104:24,29; 106:25,27; 111:20,24; 143:17;
 146:5; 150:15; 146:6; 215:31; 227:67
 მოკელე: კარით წარვლენილი მ-ე 238:17
 მოკსენება/მოხსენება: 47:1; 65:12; 109:4;
 144:6; 167:22; 199:23; 80:1; 81:3;
 187:28; 192:6; 196:3; 210:14,20,23,28;
 242:3; მ-ა გლეხისა 74:4; 75:4; 79:1;
 მ-ა ნდომით 72:14; 110:4; მ-ა და
 შეწირვა 61:33; 65:24; 89:28; 90:14,24;
 100:35; 153:3-4; 163:5-6; 186:9;
 199:5,9,13,27; 234:7,14-15,30,34; მ-ა
 და დამტკიცება 128:34-35; მ-ა და მიუ-
 მა 196:4; მ-ა მეუიდრად/სამეუიდროდ
 168:20; 191:15; მ-ა სააღაუდ 108:1-2;
 109:7; მ-ა და მიუდღა 104:9,18; მ-ა
 უსაქმოდ და მოუდევარად/ უსარჩლე-
 ლად 154:8; 163:5; 172:12; 196:11-18,25;
 მ-ა ხელმოხსენით, უსარჩელად 139:24;
 მ-ა თარხნად და შეუვალად 172:34-35;
 196:25; 210:6-11-14
 მოხსენებელი/მოკსენებელი: მ-ი და
 შემოწირული 125:60; მ-ი სამეუიდროდ
 154:19-20; 168:30; 183:39; 191:23;
 197:1-2; მ-ი სააღაუდ 104:12; სანიშნოდ
 მ-ი სიგელი 210:1 მპარავთ-მეძებარნი
 57:15; 83:2; 154:29; 157:63; 165:52;
 168:28; 172:38-39; 196:35
 მპყრობელობა 238:3

მროველი 83:30
 მსახურება 101:8; კათალიკოსის მ-ა 225:11;
 226:27-28,33
 მსახური 39:9-10; 87:13; კარით წარვლე-
 ნილნი მ-ნი 140:8
 მსახურთუხუცესობა 211:13,15
 მსხურპლთმეფიერელობა 129:10; 135:36
 მუქაჟა 82; მ-ად დადება 135:21; 24,25;
 230:35
 მუშაობა (საეკლ. სამსახური) 71:29; 97:10;
 105:21
 მუშრბი 121:4-5; 122:18
 მუშრბობა საღაროს კელი 162:9
 მუჯირობა 105:21
 მღვდელი/მღვდელნი: 38:21-22; 62:9;
 65:29,36; 69:17; 90:37; 167:14; 173:13;
 181:27; 231:19; საულუმბოს მ-ი 95:15-16
 მღვდელთმთავარი 129:7
 მღვდელთმთავართ მთავარი 62:4; 65:32;
 71:18; 90:31-32,39; 125:70
 მღვდელთმთავართმთავართ უმთავრესი 151:50
 მღრდელმონაზონი 62:13; 65:29,40; 104:26,
 28-29
 მღვდელთმოდღვარი: მ-ნი 45:42; 57:24; 63:15;
 232:8-9; 62-63,65, 83:7; 100:6, 103:7-
 8; 126:101
 მღვდელთმოდღვარნი წმ. 51:11; 63:6;
 65:33; 90:32-33; 125:71; 129:9; 131:6;
 143:15,17, 146:5-6; 150:15, 151:51-52
 მშვლელი, მუენებლე, მვენებელი და დამა-
 ლებელი (ბრძანებულისა) 57:16; მ-ი და
 მაქცევარი/მქცეველი 82:17
 მცხეთის კათედრალი 16
 მცხეთის საპატრიარქო 5
 მცხეთის სობორო 17
 მცხეთის კათალიკოს-პატრიარქი 21
 მცხეთისშვილი: 77:12; 120:3; 168:11; 210:3-
 4; 225:10,11; მ-თაგან დაფიცება 69:13;
 მკუიდრი მ-ი 128:30,38; 211:11; მ-ად დასმა
 211:15; 225:9-10; 226:27;
 მცხეთიშვილობის წესი 226:27,33; 227:56-
 57,60
 მწერალი 180:42; 181:1
 მწიგნობარი: 43:14; 85:12; 122:18; კარის
 მ-ი 38:23-24; 39:14; 45:45; 48:10-
 11; 58:2; 62:26; 69:21; 83:11; 120:13;
 121:4; 122:37; 140:13; 154:37; 157:68-69;
 160:87; 165:67; 173:5; 238:17; საწოლის
 მ-ი 41:9; 47:37; 100:23; სეფის მ-ი 66:10;
 67:4; 83:11; 101:27,136:4-5; 152:69
 მწირველი: 107:12; 167:19; 171:31; 173:12;
 189:15,22; 210:29; 226:31; 231:26,27;
 234:38; მ-ად დაყენება 220:26,27;
 ჭყონდილისა მ-ი 49:20; მ-ი სულის
 17; მ-ი ეკუდერის 163:3; მ-ი მეცვერე
 225:5-6
 მეცველი 40
 ნათელღებულნი 230:26
 ნაშხითვი 94:27; 95:5
 ნამსახური: 98:8; თაუდავბით ნ-ი 217:11-12;
 ნ-ი და ერთგული 56:5; 201:9; ნ-ი ულ-
 აბნოსანი 105:13
 ნაოხარი სოფლები 95:12
 ნაპარევი: ნ-ი ქუეყნისაგან 94:26
 ნასისხლი: ნ-ი მამული 94:27; 156:38,40;
 ქალისა ნ-ი 156:19;
 ნასოფლარი: ნ-ი ქვეში 186:13
 ნასყიდი: (მამული, ყმა) 162:8; 200:14;
 201:2,17,20,29; ნ-ი კენახი 66:16;
 100:37; 104:9; 180:17; 17,29-30; 226:25;
 ნ-ი კენახი 72; 201:2; ნ-იურიები 96:22;
 ნ-ი ქვეყანა 101:15-16
 ნაჟუძეარი 116:4
 ნაქრთამევი 200:14; 201:17,21,30
 ნალარა 95:8
 ნაცვალი 114:16
 ნაჯილდოები 94:27
 ნიკოლოზობა (საეკლ.) 104:8
 ნიშანი: 97:17,19; ნ-ად მოკსენება 69:20
 ნ-ი და ბრძანება 52:26; 62:17
 ნუსხა: ნ-ში ჩაწერა 96:37; 97:10
 ნუქა: ნ-ად განკითხვა 95:24
 ონოფრობა (საეკლ.) 62:1,8
 ომფორი: ო-ის წაღება და ბოძება 148:8-9;
 246:28
 ორმოციწი წმ. 119:12
 პალატის მოძღვარი 41:16
 პალატის წინამძღვარი 41:6
 პარტახტი 135:9; 171:37; 172:7,18
 პატივი დღოფლობისა 238:2;

პატრიარქი/პატრიარქი: პ-დ ღაღენა 129:22;
 ხუთი პ-ი 63:5; 66:5; 91:12; პ-ი ანტიოქიისა
 132:17
 პატრონი 39:2; 104:10,15; 108:3,7;
 109:6; 114:23; 122:25; 182:8; 220:34;
 241:6,7,10-11; 243:1; ატენისა პ-ნი
 114:16; საქმედებელი პ-თაგან 104:10; პ-
 ისა ბრძანება 73:1; 106:25,27,147:17; პ-ი
 და თანამერაბამე 113:22; პ-თა წყალობა
 162:1; პ-თა ერთგულება და სამსახური
 162:5-6; პ-ი დედოფალი 115:8; 125:68;
 პ-ი კათალიკოსი 171:5; 193:4-5
 პატრონობა 238:3
 პინაქი 21; 26
 პირი: პ-ის გათავება 132:20-21; პ-სა და
 წიგნის გათავება 240:19
 პირი და პასუხის გამცემი 154:26; 156:39;
 162:10; 172:26-27; 183:40; 191:24
 პირის მწე 128:30,38
 პიტაკი 101:25; 125:79
 პური: (გამოსაღები) საღაპო პ-ი 97:4;
 181:9; ცალი პ-ი 225:15; 226:29;
 პურისა და საკლავის/თეთრისა მკრებელნი
 114:17-18; 140:6-7; 157:63; 165:50-51;
 184:5-6; 193:21; 196:36; 201:40
 პურის ჭმევა (გამოსაღები) 89:20-21; 90:6
 ჟამის წირვა 52:15; 95:15; 107:13-14
 საღაპო/საღაპე: ს-ის გაჩენა 97:11; 225:7-
 8; ს-ე პური და ღვინო 97:4; ს-დ მოხ-
 მარება 110:2
 საჯოს კარი 208:24
 საბაობა (საეკლ.) 223:37
 საგამგეო 73:5
 სადღეოფლო (სამსახური) 52:12
 საზორეგლნი: ს-ნი და სამსახურებელნი
 100:16; 150:22
 სათათრო (გამოსაღები) 42:10
 სათეგზო (ვაღდებულება) 196:8,23
 სათიგზო/სათიბი 45:22; 47:20,24; 61:29-30;
 113:16; 117:16; 125:56; 128:40; 135:2;
 156:20,24-25,31 167:26; 168:4; 171:39;
 172:8,19; 183:5,11,22; 189:21; 191:4,11,19;
 193:7; 196:8,15,33; 199:8; 210:8; 211:18;
 212:1,4,8,15,27,32; 217:4,19; 231:6;
 234:31

სათიბილელო (გამოსაღები) 223:30-31
 სათხოვარი/სათხოვი (გადასახადი): 105:18;
 106:21; 109:8; 223:25; 226:52; 240:12;
 საქუეყნო ს-ი 71:21; ს-ი და გამოსაღები
 114:21; 168:16-17; 196:27-28; 222:19-
 20; 223:27,29; ღიდი და მცირე ს-ი
 196:30-31,32; ს-ი მონასტრის 240:7; ს-
 გან გათარხნება 87:15-16
 საკლავი 223:23
 საკუამლო 51:30
 სალარო 7
 სალესწავი 105:20
 სამამულო: ს-დ და სამკვიდროდ ბოძება
 82:2,4
 სამართლად გასაქმება 47:27-28
 სამართლიანი: ს-ი მზღვარი 37:12-13; 61:31;
 71:16; 78:11; 100:39; 101:7; 125:57-
 58; 159:18,19,25; 122:29; სი საქმე
 117:22; ს-ი მიმდგამი 167:27; 168:5; ს-ი
 შესავალი 121:8
 სამართლით გარდაწყვეტა 208:26
 სამეუამოვნად ცნობილი (საღვთ.) 103:1;
 143:1
 სამება ერთარსება და ერთღმრთეება (საღვთ.)
 214:1-2; 216:39
 სამეფო (სამსახური) 52:11; 109:10
 სამეფიანიბო 196:30; 213:13; 222:22
 სამთუითება (საღვთ.) 50:1
 სამკალი 105:20
 სამკუიდრო/სამკვიდრო: ს-დ და სამამულოდ
 ბოძება 82:2,4
 სამოსელი: სამღვდლო ს-ი 235:5
 სამოურაო 95:1
 სამსახურებელი: საღმრთო ს-ი 235:4
 სამსახური: სამეფო ს-ი 42:10; 52:11,12;
 საღვდოფლო ს-ი 52:11,12; ს-ი (ეკლესიის)
 ს-ი და შესაწირავი 51:40; 71:13
 უდაბნოს ს-ი 106:22; 117:24
 სამუშაო (ვაღდებულება) ეენაქისა ს-ო
 196:30; ყანისა ს-ო 196:29; 199:25;
 222:23; საგორო ს-ო 213:14;
 სამძღვარი და სამნები 51:31,33
 სამწყსო 132:25,28
 სამხატოენება(საღვთ.) 50:1

სანადირო/სანადირონი: 45:22; 47:20; 113:16;
114:11; 125:57; 128:41; 135:3; 139:15;
154:13; 156:20-21,21,31,35; 167:26;
168:4; 171:39; 172:8,19; 183:5,11,22,32;
186:22; 189:21; 191:4,11,19; 192:11;
193:7; 196:8,15,23; 201:33; 210:18;
211:18; 212:1,4,9,15,27,32; 217:4,6,20

სანუქო: ს-დ აღება 94:31

საპალნე 183:7,36

საპირნოყე 240:16

სარგო 94:34

სარუე (გამოსაღები) 89:26; 90:9,11

სარჩელი: 102:3

სარჩლა: 102:4; ს-ა და ცილება 172:23;
191:32

სარჩობი: ს-ად კონა 191:31

სარეგულო და სახუცო (გამოსაღები) 97:14

სასაფლაო/სასაფლაო 51:31; 52:3; 145:4;
167:25; 168:3; 210:7

სასახლე/სასახლო: 154:11; 155:10-11;
156:23,34; 167:24; 168:3; 191:3,10;
192:10; 193:6; 196:14,21-22; 201:31-32;
210:7; 212:20-21,25-26; 217:2,17; ს-ე
ნაშვილები 212:30;

სასამსახურო 105:15

სასეფისკერე: ს-დ გარეა 189:15

საუპატიო: ს-დ აღებული 94:27; ს-ოს
თხოვა 227:56

საურავი 240:16

საუფლო: (დღესასწაული) ათორმეტი ს-ო
დღე 231:27

საფასო/საფასე 189:4,6,13; 231:8; ჩენითა
ს-ით აშენებული 234:22

საფერკებელი: 132:27

საქმე: ს-ის დადება 47:6-7; 57; 85:7; 154:5-
6; 208:10,25; ს-ის დაგდება 108:9; ს-ით
გასათავებელი 71:6-7; ს-ის გათავება
86:86:13-16; ს-ის გამთავებელი 71:32
საქმედებელი 104:10

საქონელი 96:10

საღმრთო ეტლი (საღვთ.) 158:12

საყლარი (გამოსაღები) 42:10; 105:14-15

საყდარი 63:8; 65:9,22; 66:39; 67:14;
90:39; 113:34; 126:84; 128:16; 167:7;
171:20; ს-ისათვის დადება (მამულის)

181:23-24; ცათა მობაძევი ს-ი (სვეტ-
იცხოველი) 171:23; დაჯდომა ს-თა ზედა
159:27; გარიგებული ს-ი 52:13-14; თავი
ს-ი 171:26; მცხეთისა ს-ი 172:1-2; ს-ნი
და ეკლესიანი 99:2; 150:13; 219:6-
7; ს-ნი და მონასტერნი 220:16; ს-თა
აღშენება 220:13,24; ს-ის შესავალი
სოფელნი 222:17; ს-თვის ღვწა 238:11;
ს-ი ღიღებისა 99:2;150:11; ს-ის მყრობელი
(კათალიკოსი) 222:11; 223:41,43; 234:17-
18; ს-ნი სამეფონი 100:18,150:23-24; ს-
თასა გამოკუება 235:2

საყდრიშვილი 132:14,23; 214:4

საყდრიშვილობა 215:36

საყველიერო 223:24

საძებარი და უძებარი 61:30; 113:17; 122:29-
30; 128:41; 135:3; 151:43-44; 154:14;
171:40; 172:9,20; 177:15; 183:6,12,23,33;
186:23; 189:20; 191:5,12; 193:8;
196:9,16,20,24; 210:9; 217:6-7,22

საწირავი (გამოსაღები) ს-ი და ნიშანი 97:19
საწისქუილო 151:31; 186:23

საწნეხელი: 65:21; 66:38; 119:2; ს-ი ქეით-
კირისა 65:12,

საწოლის მწიგნობარი იხ. მწიგნობარი

სახასო: ს-ო ვენაკი 51:37

სახემონაზონება: ს-ით შემერდობი 124:30

სახლი: 139:14; 161:9; 162:6; გარეჯის ს-ი
134:23,35; 135:8,16; ს-ნი ღმრთისანი
100:17; 150:23; 167:2; 171:16;
შემოსავალი (მეფის) ს-ის 220:13-14

სახლ-კარი და მამული 211:14,17

საქნავი/სახნავი 52:2; 117:21; 210:8; ს-ი,
საღვწავი და სამკალი 105:20

სახორსარლო/სახოლსარლო: 187:6; 196:30;
213:13; 222:22-23

სახსარი გლეხთა 47:14

სახსენებელი: ს-თა შინა ჩაწერა 49:19

საჯება 222:10

საჯდომი აქ: რეზიდენცია 139:13-14; 167:24;
168:2

საჯინიბო (აქ: გადასახადი) 187:6

სერობა (მაცხოვრისა დიდ ხუთსაბათს)
90:30-31,36; 91:18

სეფის მწიგნობარი იხ. მწიგნობარი

სვეტი/სუეტი იხ. სვეტი ცხოველი
 სიგელი 6; 8; 16; 52:30; 62:12; 61:24;
 81:6;98:7; 107:19; 111:22; 117:29;
 119:26; 121:3; 122:31; 126:107,112;
 129:29; 136:1; 187:24; 193:30; 208:9;
 213:6,11; 220:30; 232:12;
 234:27; 238:17; ს-ი და ბრძანება 82:10;
 154:27,35; 165:64-65,74; 191:33; 202:5;
 226:49; ს-ი და აღთქმა 66:9; 91:17,
 ს-ი და ნიშანი 45:25; 107:2,9-10; ს-ი და
 მოხსენებული 210:32; ს-ით ბოძება/ბოძე-
 ბული 56:8; 82:16; ს-ით გატეხა 45:26;
 ს-ით გაცუდება 62:18; 82:11; 126:9,5; ს-ით
 შეწყალება 164:19; 200:10-11; 211:10-11;
 ს-ით დამტკიცება და მოკსენება: 61:24;
 125:51; ს-ით შეწირვა 128:34; გაშუებუ-
 ლობისა და თარხნობის ს-ი 222:13-14;
 დროდაუდებელი და მიზეზშემოუდებელი
 ს-ი 98:6-7; ს-ის დაწერა და წყალობა
 98:7; შეწირული/ შეწირულების ს-ი
 94:34; წყალობის წიგნი და ს-ი 77:8;
 ნატყუარი ს-ი 208:12; ს-ის თავი 169:3;
 ს-ი მალის ამოკეთისა 221:50
 სინაქსარი 95:27; 96:18
 სიგელ-გუჯარი 7; 11; 21; 22; 25
 სიმართლის ართმევა 107:18-19
 სისხლი (აქ: საფასური) 226:56;
 სკიპტრა-შეფობა 238:1-2
 სკიპტრა-პორფირი და გურიგუნი (სამეფო
 რეგალიები) 61:2; 156:45;124:23-
 24;128:6-7
 სოფელი: 189:11, 235:3; ს-ნი და გლეხნი
 189:19; 231:3; ნაოხარი ს-ები 95:12;
 სპასალარი 95:6
 სპონდო 65:9; 66:39; 67:15
 სუინაქსარი/სინაქსარი: ს-სა შიგან მოკსენე-
 ბა 95:27; 96:18
 სულთანი 95:9
 სული წმიდის მოსვლა/მოფენა (საეკლ.)
 189:26; 234:11;
 სყიდვა/განსყიდვა 96:1,11,13; ს-ა და
 შეწირვა116:4
 ტამბა 199:10,18-19,26
 ტანი: „ჩუენისა ტანისათვის(აღაბი) გარ-
 დაიხდებოდეს“ 73:8

ტაბარი: 100:1; 124:20; 234:17; ტ-ი სულის
 წმიდისა 100:1 (ღმრთისშობლის ეპითე-
 ტი), ტ-ნი ღიღებისანი 100:17; 150:23
 ტეზოლი: ერთი ტეზოლისა ალავე 240:11
 ტიკი (გამოსაღები) 199:24
 ტკილი: ტ-ის გამოსავალი 180:19; კენახის
 ტ-ი 181:12
 ტომარა (გამოსაღები) 199:24
 ტრაპეზი: აღაბი ტ-სა ზედა 49:10,12,18;
 სახასო ტ-ი 180:33; ტ-ს შესვლა 180:
 33-35
 ტყე: ტ-ის მპარაეთა მეძებარნი 213:1-2
 ტყის მეველნი 140:7; 165:52-53
 უდაბნო (მონასტერი) 49:3,4,7,9; 93:6;
 105:13; უ-ს მოლოცვა 49:4; უ-სა შენება
 93:4; უ-სა შინა სალოცველი 49:6;
 შიოსა და ევაგრეს უ-ო 116:4; გარეჯის
 უ-ო 208:6,15
 უზედაესი და უქუედაესი (მოხელენი) 125:61;
 126:9,7,102
 ულაყი (გამოსაღები) 95:1
 ულუფა: 187:5; 196:29; 222:21; უ-ის ამოკე-
 ეთა და გაშეება 172:32-33; სათათრო
 უ-ა 89:19; 90:4-5; დიდი უ-ა 213:12
 ურბამო/ურბამოი (საღვთ.) 60:7; 123:5
 ურალო 60:7; 123:5
 ურდო: უ-ს ლაშქარი 39:8; 42:4; 48:8
 ურზი და ძვირისმოქმედი 132:25; 147:21
 ურწყაყი (მიწა) 144:12
 უსაბამო/დაუსაბამო (საღვთ.) 50:2,3; 64:3;
 ღ-ო სიტყვა 158:13
 უსაზღვრო/უსაზღვრო (საღვთ.) 50:2;
 60:2,7; 64:3; 230:2
 უსარჩლედი და მოუდევარი (მიწა) 40:10
 უსრული (საღვთ.) 65:1 230:2
 უცვალებელი 90:4-5; 60:2
 უწინარესი ჟამთა (საღვთ.) 150:2
 უძრავი ქონება 6
 უხილავი 50:2
 უხრწნელი (საღვთ.) 70:1
 უჯუარო ყოფა 148:12
 ფარდახტნი 47:10,20,24
 ფახი: ფ-ის დადება; ფ-ი სრული 104:13;
 111:18
 ფერისცვალება (საეკლ.) 108:3,5; 234:11

ფიცი: ფ-ის გამტეხი 115:5; ფ-ით გარდაწყვე-
ტა 208:13-14
ფუზე 210:17,26
ქადაგი: ქ-თაგან დაწინდული 77:19
ქალაქი: ქ-ნი 52:27
ქალწულნი: წმ. ქ-ნი 51:13; ქ-ნი მეუღაბნონი
143:18; ქ-ნი ღირსნი 146:6
ქარაგმა 55
ქართლის კათალიკოზი იხ. კათალიკოსი
ქართლის მთავარეპისკოპოსი იხ. მთავარ-
ეპისკოპოსი
ქარტა: აკსნითი ქ-ა 69:20
ქერი (გამოსაღები) 85:3
ქეყანა: სამკიდრო და სამამულო ქ-ა ღუნთა
83:18,36; ქ-ა სხორი 232:22
ქმნილი მშუნიეიერი (საღვთ.) 185:3
ქონა/ქონება: საღალოდ ქ-ა 40:10; მკუიდრად/
სამკიდროდ, სამამულოდ, უცილებლად
და მოუდევრად ქ-ა 45:17-23; 121:12;
154:19; 201:25-26; ქ-ა სამართლიანთა
ყოვლითა 82:12-14; სარჩომად ქ-ა 191:31;
სახასოდ ქ-ა 21:14; ქ-ა უსარჩლედად
და მოუდევრად 82:12-15; მკუიდრად და
შეძელებით/ მოუშლედად 217:9-10;
183:37; უკლებლად ქ-ა 201:35
ქორი: (გამოსაღები) 109:12; თეთრი ქორი
(საფასური) 47:2-3
ქრისტესშობის ღღე (საეკლ.) 65:35; ქრისტე-
საშობისა წინა შაბათ-კვირაიკენი 232:17
ქრისტიანენი: 220:11; სჯული ქ-თა 62:20;
65:3; 66:21; 71:25; 91:9-10; 101:21;
117:25-26; 136:3; 126:103-104; ქ-ნი
ქ-თა განმანათლებელი 125:52-53; 151:48;
წინააღმდეგომნი ქ-ნი 124:38; 128:21-22;
ქრონიკონი 16:4; 39:13; 42:12; 45:44;
47:36; 48:9; 49:20; 50:; 52:28; 55:58;
62:26; 66:9; 67:4,16; 83:11; 85:12;
91:17; 101:26; 104:28; 106:23; 110:14;
111:22-23; 115:1; 119:27; 120:13; 122:35;
126:107; 129:30; 130:7; 136:2; 145:6;
152:69; 154:35; 157:68; 160:1; 162:12;
165:65; 168:29 173:5; 177:20-21; 180:43;
184:10; 187:24; 191:37; 193:30; 199:33;
202:5; 210:32; 213:6; 215:44; 218:26;

219:2,4; 220:15,31; 223:64; 226:49;
232:12,32; 234:27; 235:11;
ქუეყანა 125:47,55; 126:84; 167:17; 220:36;
საქმედებელი ქ-ისაგან 104:10; ქ-თა და
შესავალთა შეწირვა 220:25
ქუთატელი მთავარეპისკოპოსი 83:37
ქულაქი 51:42; 201:23,32
ლალა 40:11; ლ-ა ათისთავი; ფრცული ლ-ა
96:36
ღმრთება: ლ-ა და კაცება 60:14; ლ-ებრ
განუყოველი 150:4; ლ-ა უპაველად
150:5-6
ლეონი (გამოსაღები) 225:15-16; 226:29
ყალანი 108:9
ყანა 171:38; 172:7,18; 183:4,10,21,31; 189:20;
191:3,10; 192:10; 193:6; 196:7,14,22;
199:7,17; 211:17,22; 212:4,8,14,21,26;
217:2,17; 234:31
ყოღა იხ. სვიღა
ყმა: 196:31; მეზღიმი/მღიმიის ყ-ნი 41:3;
105:10; ერთგულნი ყ-ნი 83:16,34;
კათალიკოზის ყ-ნი 102:2; ყ-ად დაჭერა
191:27-28; ყ-ად ზღება 191:29-30;
ყოველგან მყოფი და ყოველგან მხელი
(საღვთ.) 60:8-9; 65:1; 123:5-6
ყოვლად წმიდის სარტყლის დაღება (საეკლ.)
67 (სქოლიო)
შაბათ-კვირაიკე ღიდი მარხვის 231:28;
232:30
შაპი ირანის 28
შეზრდილ-გაზრდილი 155:16-17; 156:51;
164:12; 165:32; 217:10-11
შემობეზღება 107:17
შემოსავალი იხ. შესავალი
შემოსარჩლა იხ. სარჩლა
შემოსაწირავი (მამული) 159:9
შემოწირული: თავისთვის შ-ი 97:6; შ-ი
ქუეყანა 101:13; შ-ი და მოხსენებული
172:25
შემცილე, მეუნებლე და მენებელი 71:20
შესავალი/შემოსავალი: მცხეთის შ-ნი 46:2;
61:30; (ციხე ზღაისი) შ-ნი 69:6; 113:17;
114:11; 125:57; 171:29; შ-ი და გამო-
სავალი 61:30; 104:19; 125:57; 135:3;
163:6,9; 210:18-19; ეირშის მონასტერი

და მისი ში 171:35; არმაზის ციხის ში 183:1; ქუში და მისი ში 186:32; ამუჭის ში 196:2; გათავისუფლება ში-სა და გამოსავლისაგან 57:13-14; ში სახლისა 220:13-14; გარეჯის ში და საქონებელი 134:35-36; 135:1; მიღება და ში 156:36; ში წესნი და ქუეყანანი 167:17

შეწირვა 220:25

შესაწირავი: 187:18; 193:13; 234:3; ში და მამულნი 52:9

შეტანა/შემოტანა (მამულის) 101:5,15

შეუვალი: მკუდრად, სამამულოდ, შად ბოძება 45:15-16

შეზენება 132:18,19; 147:17;148:12

შეცვალა: სოფლიოდ და საერისკაცოდ შა 238:13

შეწირვა: (ცმა-მამულის) 81:1; 116:4; 117:21; 119:30; 129:32; 199:7; 213:10; 230:34,36,37; 231:1,4,8,9; 234:3; განახლება და შ. 52:9; 72:8; 80:2; 94:25; 96:1; 159:55; 186:25; 224:4,6; 225:9; 226:26; შ. 225:7-8; შა სალაქედ 108:5-8; 114:6; 135:28; 180:40-41; 181:7,11,15; შა ნდომით 75:11; კელშეუვალად და განთავისუფლებით შა 52:3-4; შა და მოხსენება/ დამტკიცება 47:15-16; 62:29; 66:15; 89:25; 109:3; 113:21; 125:79; 128:34; 134:22; 135:7,15,22; 171:34; 187:12,36; 193:1; 220:25; შა მკუდრად, შეტელებით, სამამულოდ, შეუვალად, შეუცვალად 113:10; 114:6-13; 120:6; შა უსარჩლეად და მოუდევად 199:12; შა სამსახურის 66:18; შა ქვეყნის და შესავლის 220:24-25; შა მკვიდრი, ნასყიდი, ბოძებული მამულით 226:24-26

შეწირული/შემოწირული: ში მამული 96:20; 179:18,26,28,31; 238:10; ნდომითში 89:23; ში და გარიგებულის მოშლა 94:20-22; 95:23-24; 159:14; ში და დამტკიცებული (მამული) 47:34; ში და მოკსენებული 125:47-48;126:93-94; სალაქედ ში 179:21; 180:7, 10-11,12,22,26; 227:58; ეკედრისათვის ში 232:26; საღმრთოდ ში 238:13-14

შეწყალა: 215:37; შ-ასიგლით 135:11; შა და ბოძება 39:4-5; 45:13; 83:18,23,28,35; შა და ბოძება სამკვიდროდ, სამამულოდ, სიგლით 56:7-8; შა და დამტკიცება 161:7; შა და დასმა 121:10

შეწყალებული: საპატიოდ ში და სამკვიდროდ ზელისა მკონებელი 165:61-62; ში და დასმული 122:22-23

შეწყნარება 132:17

შეხუთვა 94:30

შიოობა (საეკლ.) 40:14

შლა/მოშლა: შა და ქცევად ქელყოფა 144:25; 168:35; 238:4-5; ში-სა და ქცევის კადრება 135:23

შობა ქრისტესი, იხ. ქრისტეშობა

შობა ღმრთისმშობლისა (საეკლ.) 144:16-17

შუა შემოყვანა 241:13

ჩარადანავი 104:27

ჩაქი 82:10

ჩოხა: ჩი-ს ჩაცმა (ბერად შედგომა) 201:11

ჩუხჩარე/ ჩუხჩარეხი: ეზოს ჩი 48:2-3; 139:10; 155:8,15; 156:27,50; 165:30-31,38,62-63

ცილი (გამოსაღები) 179:23,25,30,32,33, 35,36; 220:26;231:29

ციხე: 155:2; 156:19,29;167:24; 212:7; 217:1-2,16; ც-სა ღვთა 129:32; ც-თა და საყდართა აღშენება 220:13,15; ც-თა და ს-თა დაუქცევლობა 220:35

ციხისთავნი 45:34

ციხონი: გორისა და ატენისა ც-ნი 157:62

ცხენი (გამოსაღები): ც-ნი და წასახურავი 97:18-19

ძალნი: ზეცისა ძ-ნი 51:4; ძ-ნი უკორცოთანი 60:3-4

ძალგანუზომელი (საღვთ.) 60:2; 230:2

ბელი ცხოვრებისა 61:12

ბუირის მოქმედი 147:21, 148:17

ბლენი: 115:4; ძი-ს გამოღება 51:40

წარმომარსებელი (საღვთ.) 60:8; 65:1

წასახურავი: (გამოსაღები) ცხენი და წი 97:19

წერილი (საბუთი) 16; 181:6,10,14,17-18,28,31,35

წესი: წ-ნი ანგელოზთანი 60:5-6; 64:2; წ-ნი
და აღაპნი 167:16; წ-ნი და შესავალნი
167:17

წიგნი: წ-ის ბოძება 225:3; 240:12; წ-ის
დაწერა /და მოკსენება 104:5; 171:3;
177:8; 224:2; წ-ი გასათავებელი 143:22;
წ-ი და ნიშანი 126:94; 139:22; 184:1;
199: 31; 208:2; იმედის წ-ი 161:4; წ-ი
და პირი 240:3; საერთგულო წ-ი 147:15;
148:9; წ-ი და სიგელი 105:9; 160:1; წყ-
ალობის წ-ი და სიგელი 77:8; საღმრთო
წ-66ი 235:5

წინამძღვარი/წინამძღუარი: კეთილად მსახ-
ურნი წ-ნი 238:9; კარის წ-ი 52:30;
პალატის წ-ი 41:6; დოდორქის წ-ი
224:6-7

წინასწარმეტყუელნი: 51:6; 128:35; 146:5;
158:2,15; ოცდაოთხი წ-ნი 63:6

წირვა: 246:28; წ-ა და აღაპი 65:30;
მღელენი და დიაკონნი წ-ითა 65:37;
ეპის წ-ა 95:15 231:28; 234:18; წ-ის
გაჩენა 95:32; წ-ის გარიგება 240:22;

წისქვილი/ წისქვილი 47:21; 47:20,24;
61:29; 113:16; 114:10; 125:56; 128:40;
135:2; 139:14; 144:10,11; 154:12;
156:19,24,30-31,35; 167:26; 168:4;
171:39; 172:7,19; 183:4,11,22,33; 189:20;
191:3,10; 192:11; 193:7; 196:7,14,22;
199:8,17; 201:33; 210:8,18; 211:17,22;
212:4,8,15,21,27,32; 217:3,19; 231:5;
234:31

წყალობა: წ-ის კმნა 95:9

წყვეა: წ-სა ქუეშე ყოფნა 132:24; 148:15
ჭონი 180:11

ჭური 65:12,21; 210:7

ჭურ-მარანი 51:41

ჭყონდიდელი 49:20

ხაზინადარი 118:1; 119:12

ხარება (საეკლ) 71:26

ხვარბლის/ხორბლის მკრებელი 45:35-36;
57:14; 83:1-2

ხოდაბუნი 47:19,24

ქევი: ხ-ის შეყრა 214:2

ქელი/ხელი: 106:24; 110:3,16; მტკიცეა
ქ-ითა 38:26;

ქ-სა მჭონებელი 165:62

ქელისუფალნი: კარით წარუღენილნი ქ-ნი
83:1

ქელმწიფე: 95:22; 159:11; ქ-ე სპარსეთისა
95:33

ქელოსანი 41:2; 201:39

ქელყოფა: არა ქელყოფის შლად და ქცეად
94:23; 238:4;

ქელშევეალნი (გარეჯის მამული) 208:17

ჯგარი/ჯუარი: პატოსანი ჯ-1 51:1; 70:3;

ჯუარის თაყუანისცემა (საეკლ.) 49:11,13

ჯუარისმტუირთველი 73:1; 227:64-65;
231:12; 232:24-25

ჯილდო: ჯ-დ ბოძება 95:9

აბაზასძე მარილელი აბულეთისძე ზიმშია იხ.
 ზიმშია აბაზასძე
 აბაი ირაგელი 66:29
 აბარუში 215:29
 აბაში მემლეიმის ყმა, გოროვნელი 41:4
 აბიური 215:21
 აბირონ (ბიბ.) იხ. დათან და აბირონ
 აბო წმ. მოწამე 30
 აბრაამი 130:6
 აბრამ, აბა ალავერდელი 221:43
 აბრამ, ვაჩიძორის მონასტრის მოძღვარი
 241:3
 აბრამ შაბურისძე, მცხეთის მოძღვარი 41:13
 აბრაჰამ ავგაროზისძე, კარის მწიგნობარი
 38:24
 აბულახტარი: ა-ის მამული 145:4
 აბულახტარისძენი: ა-თა მამული ქვეში 186:
 13-14; 187:30
 აბულეთისძე იმარინდო იხ. იმარინდო აბა-
 ზასძე
 აბულეთისძე ზიმშია იხ. ზიმშია აბაზასძე
 ადამი (ბიბ.): 124:18; 230:3; ა-მ დაცემული
 50:5; 60:22; ა-ეთ პირშმონი 65:4; ა-ის
 ნათესავი 89:19; 90:11-12; 94:20; 135:6;
 172:11; 191:13-14; 193:1,26; 196:17;
 220:18; 223:56; 223:56; 226:45; 232:10;
 234:6,24; ა-ის ნაშვი 213:7; 220:32; ა-
 ითვან 100:2; 168:35; 183:3,18; 185:2,4;
 186:2,8; ა-ის ტომი 187:25
 ადამ 102:1
 ავგაროზისძე † აბრაჰამ იხ. † აბრაჰამ ავგა-
 როზისძე
 ავთანდილ ზედგინიძე/ზერდგინისძე ეზოს
 ჩუხნარეხი და გორის მოურავი
 139:11,19,25; 155:8,16,28,50; 165:31,38-
 39,63
 აღექსანდრე ბე დავით მეფეთ-მეფისა 51:20
 აღექსანდრე მეფე/მეფეთ-მეფე 94:15,29-
 30; 108:6; 110:19; 112:7; 115:7,9;
 116:3; 117:29; 118:3; 119:30; 121:1; 124:29;

126:86; 129:19,35; 136:9; 139:1; 140:17;
 145:1; 151:33; 152:70; 153:1; 154:40;
 159:42; 160:88; 171:1; 173:22; 174; 175;
 176; 178; 182:1; 190:1; 193:13; 197:8;
 199:4; 202:9; 203; 204-207; 208:1;
 209:1-4; 210:35; 225:1; 227:61; 228;
 229; 230:30; 232:17; 234:22; 236:1;
 237:6; ა-ს ბრძანება მალის ამოკვეთის
 შესახებ 220:15-17; მისი ძეა გიორგი
 181:14; 206; ა-ე დიდი 177:21-23; ა-ს
 ბიძაშვილი გულქან 180:26; ა-ს ტიტუ-
 ლატურა: განმართებული ლიხთ-იმერისა
 და ლიხთ-ამერისა/ ორისავე ტახტის მყ-
 რობელი, იესიან დავითიან სოლომონიან
 ბაგრატიონიანი, აფხაზთა, ქართველთა,
 რანთა, კახთა და სომეხთა მეფე, ყოფ-
 ლისა აღმოსავლეთისა/და დასავლეთისა
 მყრობელი 124:27-29; 128:11-13; 134:1-
 3; 139:1-7; 151:29-33; 159:3-5; 164:1-8;
 182:1-6; 190:1-6; 200:1-6; 211:1-7; 222:1-
 7; 234:1; ა-ე მეფის სიგელის პირი 22
 აღექსანდრე კახთა მეფე 205
 აღექსიციე/აღექსიძე დიმიტრი პროტოიერი
 19
 აღუქმარ ქუცნა ამირეჯიბის ბიძა 96:11
 ამილახორი ნიკოლოზ იხ. ნიკოლოზ ამი-
 ლახორი
 ამილხარ ქადაგისძე 130:4
 ამირან იშხანაური 80:2
 ამირბარ იშხანაური 80:2
 ამირეჯიბი ქუცნა იხ. ქუცნა ამირეჯიბი
 ანა ქუცნა ამირეჯიბის რძალი 94:13
 ანანია მღვდელმონაზონი, კვეთელი 104:26
 ანდრეა წმ. მოციქული 51:10
 ანდრეა დეკანოზი 111:7-8,11
 ანდრია 215:26
 ანდრიაშვილი 215:32
 ანდრონიკანი: ა-თ და ჯიმითელთ განაჩენი
 27
 ანდრონიკე ბაგრატიონიანი აფხაზთა, ქარ-
 თველთა, რანთა, კახთა და სომეხთა

მეფე, მარეანზე და შანზე და ყოელისა
 აღმოსავლეთისა და დასავლეთისა მკე-
 რობელი 44:1-5; ა-ს შვილი აღასტნელი
 გიორგი 195:14

ანინიკი დოღლისძე იხ. ინანიკი დოღლისძე
 ანა დედოფალი იხ. ბაგრატ მეფე
 ანტონი ქართლის მთავარეპისკოპოსი 236:6
 (იქვე სქოლიო)
 ანტონი საქართველოს კათალიკოს პატრი-
 არქი 181:36
 ანტონი 241:2

არზუამეილი დავით იხ. დავით არზუამეილი
 არიოზ (მწეალებელი) 63:12
 არმაზი: კრანი ა-ნი 100:15; ა-ზადნი 150:21
 არსენ დამწერი საბუთისა 72:10
 არსენ ცოცოსხასძე დამწერი საბუთისა 75:6
 არსენ ცუცხაძე/ცუცხასძე (დავით ქარსიდის
 პაპა) 211:16; 212:13-14
 არსლანა ბოკოჩოსაძე 104:25
 არსლანისშვილი 215:8
 არჯიმაგიშვილი გოგოლაი იხ. გოგოლაი არ-
 ჯიმაგიშვილი
 ასათ ზედაძეგლასშვილი 192:1,9-10; 193:5-6
 ასათ/ასათა თავხელისძე 20; 74:2,6; 75:2;
 180:7-8; 181:6

ასანიძე მამია იხ. მამია ასანიძე
 ასანიძე ჯანიბეგა იხ. ჯანიბეგა ასანიძე
 აფია ნადირაული 215:12
 აქიშისძე ქეთარ იხ. ქეთარ აქიშისძე
 აქუბაშვილი 66:37
 აღა: ა-სეული ზუარნი და გლეხნი 135:21
 აღაძი დეკანოზი 111:22
 აღბულა შვილი ქეთარ ლაკურაძისა 78:8
 ახალდბანელისძე ლომი იხ. ლომი ახალდ-
 ბანელისძე
 აყუბაშვილი 67:15
 აყუბური: ა-ი ზუარი 67:16,25
 აყუშისშვილი 65:10,19; 66:16
 აყუშური: ა-ი ზუარი 65:10; 66:16
 აჩაძე სოლემანის ძე 215:9
 ბაგინაშვილი 215:15
 ბაბალა ურგებაძე 181:22-23,25
 ბაბიაშვილი 230:37
 ბაბილასშვილი, მეზერე 65:11,20; 67:26
 ბაგრატ დიდი 53; 54

ბაგრატ მეფეთა-მეფე: 76; 77:11; მისი ასუ-
 ლია ულუმბია 71:19
 ბაგრატ მეფე და ანა დედოფალი (თემურ
 ლენგის მიერ დატყვევებული) 219:5
 ბაგრატ მძა აღუქსანდრე მეფისა 118:4;
 124:34; 128:17

ბაგრატუნინი/ დავითიან ბაგრატუნინი/ იე-
 სიან დავითიან სოლომონიან პანკრატი-
 ანი / დავითიან ბაგრატონიანი (მეფეთა
 ტიტულატურის ნაწილი): 44:2; 56:1;
 128:12-13; 139:1-2; 151:29-30; 159:3;
 164:5; 182:3-4; 190:1-2; 200:1-2; 209:1;
 211:1-2; 222:3

ბადაისძე 215:25
 ბადასშვილი 171:36; 172:5
 ბავტისძე ჯაუნარ იხ. ჯაუნარ ბავტისძე
 ბაინდური 181:23
 ბალამ ბოსორელი 63:13
 ბაენაოვი ევგენი საქართველოს ეგზარქოსი
 29

ბარათა გობირაზისძე 227:67
 ბარათა ქაჩიბასძე საღაროს მოღარე
 143:25,26, 144:16,33,144:32;174; 176;
 177:9

ბარათაშვილი დ. 174
 ბარათაშვილი ს. 29
 ბარბარაძე დავით იხ. დავით ბარბარაძე
 ბარზანდელი 215:5
 ბართლომე ჯუარელი 242:3
 ბარლამ გარბერი მღვიმის კრებულის მძა
 40:5-6

ბარსაგისშვილი 215:35
 ბასილი საღამსური 104:26
 ბასილი წმ. მამა/ წმ. მღვდელმთმღვარი 62:5-
 6; 101:10, 113:23; 125:72; 129:9; 151:51,
 143:15

ბასილისშვილი/ბასილასშვილი იოსებ იხ.
 იოსებ ბასილისშვილი
 ბაქრაძე დ. 149; 245
 ბაღათარ ზარანისძე 104:25-26
 ბაღდა: ბაღდაური მამული 201:1,31
 ბაღიაშვილი 215:26
 ბაჩხისძე 215:21
 ბეგა მელაღუასძე 104:25
 ბეგლარ სეფტილაურში მცხოვრები 180:19

ბეროზ შიტრესხე(?) მოლარეთუხუცესი 66:32
 ბეთლემისძე სოკრატ იხ. სოკრატ ბეთლემისძე
 ბეკიონი იოვანე იხ. იოვანე ბეკიონი
 ბეჟან იალღუზისაშვილი 180:10
 ბერისძე დავით იხ. დავით ბერისძე
 ბერიძე იესე 105
 ბერუე ა. 29; 30; 85
 ბერუა რაჟამასშვილი 87:8
 ბერფურაული 180:27
 ბერძენიშვილი ნ. 14 (სქოლიო)
 ბეჟენ გორისისძე დიკონი 41:4
 ბეშქენაშვილი დავითა იხ. დავითა ბეშქენაშვილი
 ბირთუელი, „წამებულისა შვილი“ 109:1-2
 ბირთუელი 118:2; 119:14
 ბიშიაშვილი/ბიბიაშვილი 189:6,16
 ბორტა თავზელიძე 181:10
 ბორტყოლა 42:7
 ბოსორელი იხ. ბალამ ბოსორელი
 ბოსტოლანა (მაყაშვილი) მეაბჯრეთუხუცესი 54; 56:6; 57:6
 ბოცო ჩაკურასშვილი გიორგი მეფის კარის მწიგნობარი 39:15
 ბოჭორიძე გიორგი 105
 ბოჭოსაძე არსლანა იხ. არსლანა ბოჭოსაძე
 ბრაჭელა 78:10
 ბროსე მარი 29; 30; 31; 92; 194
 ბუკისძე: ბუელი მამული კედეურეთს 71:15-16, 19-20
 ბუკურისძე 77:15
 ბურჩიხთა 199:7,17,24
 ბუჯღულასშვილი 177 (მინაწ.)
 ბუჯღულაშვილი თედორე იხ. თედორე ბუჯღულაშვილი
 ბუჯღულაშვილი ნავროზ იხ. ნავროზ ბუჯღულაშვილი
 ბუღნია 215:16
 გაბრიელ თბილელასძე 113:13; 114:7
 გაბრიელ მთავარანგელოზი 51:5; 77:4; 111:4; 143:8, 146:3
 გამრეკელ ჯავახიშვილი 217:12; 218:32
 გასპარა: გ-ს გოვინა 80:7

გაგელისშვილი ნიკოლოზა იხ. ნიკოლოზა გაგელისშვილი
 გაგელისშვილი ქუაბულა იხ. ქუაბულა გაგელისშვილი
 გეზი/გეეზი (ბიბლ.) 52:20; 63:9; 114:29; 144:27
 გერასიმე მაწვერელი მთავარეპისკოპოსი 131:13; 132:30
 გერმანოზ პალატის მოძღუარი 41:16
 გერმანოზ ქაჩიბასძე ბარათა ქაჩიბასძის შვილი 143:27; 175; 177:10-11
 გიორგი წმ. 232:18; ლუაწლმრავალი, კათის მთავარმოწამე 103:9; 111:6
 გიორგი მეფე, ყოელისა აღმოსავლეთისა და დასავლეთისა თუით ფლობით ხელმწიფედ მყრობელი 5; 19; 37:1-2; 38:26, 43:21; 48
 გიორგი ძე დავით მეფეთ-მეფისა 51:20
 გიორგი ალასტანელი ძე ანდრონიკე მეფისა 195:15
 გიორგი მეფე/მეფეთ-მეფე 19; 53; 62:29,31; 68:1; 69:23; 73:8; 70; 76; 77:11; 83:13,25,33; 86:13; 94:17; 98:9; 3ყ-ავს და ულუმბია 71:11; მეფობა გ-ისა 176; დავითიან-ბაგრატონიანი, ნებითა ღმრთისათა აფხაზთა, ქართველთა, რანთა, კახთა და სომეხთა მეფე, შარვანშე და შანშე და სრულისა საქართველოსა, აღმოსავლეთისა და დასავლეთისა ხელმწიფედ ფლობით მყრობელი 56:1-4/ განმკურთხეული ღმრთისა და ღმრთისა ამერისა, ორისავე სამეფოს მყრობელი 61:6-8
 გიორგი ალექსანდრე I-ის ძმა 118:4; 124:34; 128:17;
 გიორგი ალექსანდრე I-ის ძე 121:2; 128:16; 134:8; 139:4; 140:20; 151:35; 153:3; 157:72; 159:43; 165:72; 171:3; 181:14; 182:3; 200:4; 206; 211:4; 236:2; მეფე 175; 178; 190:4; 203; 209:6; 220:22,29; 225:3;
 გიორგი დედამკურთხეული მოძღუარი 105:10; 107:6-7
 გიორგი ეგანისძე საწოლის მწიგნობარი 47:37

გიორგი თბილელასძე 113:13; 114:7
 გიორგი მთავარეპისკოპოსი 83:25
 გიორგი მონესელისძე 111:21
 გიორგი ნასისძე 66:30; 67:11
 გიორგი ქართლის კათალიკოსი 59:, 62:7,34;
 65:34; 67:1
 გიორგი ჭყონდიდელის მწირველი 49:19
 გიორგი ზაზინადარი 119:12
 გიორგისშვილი-გიორგიასშვილი: გ-ის მიწა
 116:5,8; 117:10
 გიუნა თეთრაძე 52:1
 გიშელი 215:5
 გობირახისძე ბარათა იხ. ბარათა გობირახ-
 ისძე
 გობირახისძე გრიგოლ იხ. გრიგოლ გობი-
 რახიძე
 გობირახისძე ელიოზ იხ. ელიოზ გობირახ-
 ისძე
 გობირახისძე მიწობელი იხ. მიწობელ გობი-
 რახისძე
 გოგაშვილი 179:31,33,36
 გოგნია თავხელისძე მესტუმრე 74:4; 75:4;
 180:8-9
 გოგობასშვილი 96:36
 გოგოლაძე არჯიმაგიშვილი 215:7
 გოგორასშვილი 189:16
 გონგლია ონიაშვილი 215:14
 გორგელისძე დათუა იხ. დათუა გორგელისძე
 გორგილაური: გ-ი ვენახი 180:31
 გორისისძე ბექენ იხ. ბექენ გორისისძე
 გოსტამ ზედგინიძე 107:13
 გრიგოლ (მღვდის მონასტრის ბერი) 40:4
 გრიგოლ გობირახისძე ამირახორი 72:2-3
 გრიგოლ დედაბრისშვილი 107:8
 გრიგოლ დეკანოზიშვილი მწირველი თაყა
 ზედგინიძისა 189:22
 გრიგოლ-დრიდორ წმ. მღვდელმთავარი
 62:6; 101:10; 113:23;125:72; 129:9;
 143:15; 151:51-52
 გრიგოლ გაჩეძორელი 239
 გრიგოლასშვილი ინდუა იხ. ინდუა გრიგო-
 ლასშვილი
 გრიგოლია კ. 35
 გუგუნა მესტუმრე 80:3

გუგუნა/გუგუნი მაყასშვილი 54; 55; 56:6;
 57:6-7
 გუგუნა ქაჩიძისძე 120:3-4,15
 გუთანა 211:21; 212:17,28;
 გულია თევასძე 106:27-28
 გულქან ათაბეგის ასული, მოღარეთუხუცეს
 ხელის მეუღლე, მეფე ალექსანდრეს ბი-
 ძაშვილი 180:26
 გულშარ მოღარეთუხუცეს ხელის და 179:15
 დავანაშვილი 179:15
 დავით (ბიბლ.) წინასწარმეტყველი 51:7;
 60:21; 124:17
 დავით არზუშვილი 180:30
 დავით ბარბარძე 180:20
 დავით ბერისძე ციხელა 104:6
 დავით გარესჯის მოძღვარი 223:7-8
 დავით დეკანოზი მღვდისა 40:4; 41:14
 დავით ეპიფორის მონასტრის მოძღვარი
 242:3
 დავით II კათალიკოსი 203
 დავით ლაქურაძე-ლაქუხასძე 78:8
 დავით მაჩიტისძე, მწიგნობარი 43:15-16
 დავით მეფეთა-მეფე (დავით IX ან დავით
 ანდრონიკეს ძე 48), 48:2,14; 50; იესიან,
 დავითიან, სოლომონიან, პანკრატიან,
 აფხაზთა, რანთა, კახთა, შაჰანშაჰ და
 შარვანშაჰ, საქართველოს მყრობელი
 მეფეთ-მეფე 51:19; 245; 246:13
 დავით „დიდი მეფე“ (დავით მეფის პაპის
 მამა) 47:3,14-15
 დავით კახთა მეფე 236 (სქოლიო)
 დავით მონაზონი ალექსანდრე I-ის ძე 121:2-
 3; 124:33; 128:16; 129:26; 134:7-8,34;
 135:35; 236:2; მცხეთის პატრიარქად
 განმზადებული, მღვდელთმთავართ-მთა-
 ვარი, კათალიკოზი 143:25; 144:29;
 210:3,15,24; ქართლის კათალიკოზი
 139:3; 151:52;174:175; 199:15,22
 დავით მორჩილისძე 98:8
 დავით მოძღვარი 242:3
 დავით მღვდელი 178; 181:27,30
 დავით ქარსიძე მესტუმრე, 211:9; 212:11-12,
 4-25;
 დავით ქაჩიბასძე 143:27; 144:34;174; 174;
 175; 177:10;

დავით ცნოდისძე საწოლის მწიგნობარი 100:23

დავით (III) ჭავჭავაძე ქართლის კათალიკოსი 174

დავითა ბეშქენაშვილი 181:11

დავითიანი მარცველ მარცველისძის შვილი 167:22; 168:18

დათან და აბირონ (ბიბლ.) 52:19-20; 63:19; 114:30; 118:22; 144:28

დათეური შალვა იხ. შალვა დათეური

დათუა გორგელისძე /გორგელაძისძე წირს მცხოვრები 145:3,5

დათუა შალვაშვილი/შალვაშვილი 72:6,7

დარჩია ყარაბულაშვილი 215:33

დარჩია ...ჯისშვილი 215:19

დედაბრისშვილი გიორგი იხ. გიორგი დედაბრისშვილი

დედაბრისშვილი გრიგოლ იხ. გრიგოლ დედაბრისშვილი

დედაბრისშვილი მარკოზ იხ. მარკოზ დედაბრისშვილი

დედანაშვილი 180:39-40

დედნაშვილი ნადირა იხ. ნადირა დედანაშვილი

დედანაშვილი ქეთარ იხ. ქეთარ დედანაშვილი

დეკანოზისშვილი გრიგოლ იხ. გრიგოლ დეკანოზისშვილი

დეშეტია წითლისძე 111:9,13

დეშეტრე კატასძე გიორგი მეფის კარის მწიგნობარი 62:26-27

დეშეტრე მარკოზისშვილი სეფის მწიგნობარი 81:6; 91, 101: 27-28, 90:19-20; 115: 3; 119:28; 126:109; 129:31; 136:5; 152:69; 200:3;

დეშეტრე|ლიბიტრი ალექსანდრე I-ის ძე 112:9; 118:4; 120:2; 124:33; 128:16; 134:8; 139:4; 140:19; 151:35; 157:72; 159:43; 165:71; 171:3; 182:3; 190:4; 209:6; 211:3; 220:22; 225:3; 236:1-2

დემურ/თემური, იხ. თემურ ლენგი

ღიასაძიძე იოანე იხ. იოანე ღიასაძიძე

ღიმიტრი ელიოზისძე ალექსანდრე მეფის მწირველი 231:12; 232:24

ღოსიკორე 114:30; 119:22

დოლიძე ი. 34; 37; 48; 53; 139; 194; 245

დომენტი კათალიკოსი 236:7 (იქვე სქოლიო)

დოღლაძე 180:39

დოღლისძე ინანიკი იხ. ინანიკი დოღლისძე

დულარდუხტე დედოფალთ-დედოფალი 115:7

ეპა (ბიბლ.) 50:6; 60:22; 1 24:18,20; 128:1,3; 185:4

ევაგრე წმ. მამა 40:2; 105:5; 188:2

ეზეკიელ წინასწარმეტყველი (ბიბლ.) 51:7

ეკალაური 215:13

ელა (ბიბლ.) 51:6

ელგუჯაძის ძე 215:10

ელიოზ გობირაზისძე ქართლის კათალიკოსი /კათალიკოსი 72:2; 75:1; 77:7-8; 78:2; 79:2,4; 80:1; 81:3; 83:19; 90:33; 104:18; 107:1; 110:1; 113:26; 120:3; 125:72; ამა გრიგოლ ამირაზორისა 71:19; 72:2-313; 74-81, 83,90, 101:1, მღვდელთმთავართ მთავარი 101:11, 104:4-5

ელიოზ ელიოზისძე 231:13; 232:25

ელიოზისძე ელიოზ იხ. ელიოზ ელიოზისძე

ელიოზისძე ზაქარია იხ. ზაქარია ელიოზისძე

ელიოზისძე მახარებელი იხ. მახარებელ ელიოზისძე

ელიზე წინასწარმეტყველი (ბიბლ.) 51:7

ემმანოელ, ყრმა ქრისტეს ზედწოდება, იხ. ქრისტე

ენუქა რაჟამასშვილი 87:4

ენუქიძე თ. 35

ესაბრისშვილი 234:35

ესაია წინასწარმეტყველი (ბიბლ.) 51:7

ესნია ზიმშია აბაზასძის ცოლი 89:7,34; 90:21-22

ესტატე რაჟამასშვილი 87:7

ფერეხისძე 211:22; 212:29

ვარაზა: ოთარას ვ-ა 104:7

ვარდან ფალავანდიშვილი 82:7; 83:17,28,35

ვარდანის ძენი 40:10

ვარდია წითლისძე 111:9-10

ვაროზა წითლისძე 111:10

ვახტანგ ალექსანდრე I-ის ძე 112:9; 140:18; 118:3; 121:2; 124:33; 128:16; 134:8; 139:4; 151:35; 153:2; 159:42-43; 161:1; 162:15; 165:70; 171:2; 182:3; 190:3;

200:3; 209:5; 211:3; 213:14-15; 220:21-22; 225:3

ვახტანგ ზევედგინიძე 102:3-4

ვარზილისძე 215:30

ვიგრი ქადაგისძე 210:33

ვიგრია 180:22-23

ვირშელ იალღუზისშვილი 180:11-12

ვირშელ სუშბატის ძე, ურდოელის შვილიშვილი 161:2; 162:3

ვირშელ ქუენიფნეველი ერისთავთ-ერისთავი 66:25; 67:9 (იქვე სქოლიო)

ზაალ 102:1

ზაალ ალექსანდრე I-ის ძე 151:35; 153:3; 159:43; 171:3; 182:3; 190:4

ზაბილონ მაღალაშვილი მღრღელ-შონაზონი 104:29

ზაზა ფანასკერტელი მეჭურჭლეთუხუცესი, ერისთავთ-ერისთავი 240;2,23; 241:6,7,11

ზაზა ჯავახიშვილი 217:13

ზაზუიანი: ზანთ წიგნი 174; 177 (მინაწ.)

ზაქარია (ელიოზისძე) 231:13; 232:25

ზაქარია ჯავახიშვილი 217:13

ზედაძნელასშვილი ასათ, იხ. ასათ ზედაძნელასშვილი

ზედგინ/ზედგინ ზევედგინისძე 139:11,19,25; 155:9-10,17; 156:29,51; 164:17; 165:33,40,64

ზედგინისძე ავთანდილ იხ. ავთანდილ ზედგინისძე

ზედგინიძე გოსტამ იხ. გოსტამ ზევედგინისძე

ზევედგინისძე ვახტანგ იხ. ვახტანგ ზევედგინისძე

ზევედგინისძე ზევედგინ იხ. ზევედგინ ზევედგინისძე

ზევედგინისძე თაყა იხ. თაყა ზევედგინისძე

ზევედგინისძე მირიან იხ. მირიან ზევედგინისძე

ზევედგინისძე შოთა იხ. შოთა ზევედგინისძე

ზეკნელისძე პროკოპი იხ. პროკოპი ზეკნელისძე

ზოსიმე თეთრაძე 52:1

თავებრისძენი 109:2; 110:5,11

თაველისძე 20

თავებითას ძე /თავებილის ძე მახარებელი იხ. მახარებელ თავებითას ძე

თავეზელისძე ასათ იხ. ასათ თავეზელისძე

თავეზელისძე ბორტა იხ. ბორტა თავეზელისძე

თავეზელისძე გოგნია იხ. გოგნია თავეზელისძე

თათარა მაკუჭასძე 225:4; 226:24

თათარას შვილი ზიშშია იხ. ზიშშია აბაზასძე

თამარ დედოფალი, ბების ბებია დავით მეფისა 51:23; თ-რ დედოფლის რუ 51:33

თამარ დედოფალი (და ბაგრატ და გიორგი მეფეებისა) 76; 77:23

თამარ დედოფალი/დედოფალთ-დედოფალი თანამეცხედრე ალექსანდრე I-ისა 124:30; 128:14; 134:4; 136:10; 139:2; 145:1-2, 151:34; 153:2; 159:42; 182:2; 190:3; 200:3; 209:5; 225:2; 236:2

თამარ ქუენიფნეველის ასული, სახლთუხუცესი ზელის პირველი მეუღლე 178; 179:12

თარხანოვი დიმიტრი თავადი, სოვეტნიკი 53; 58; 84

თარხნიშვილი ნ. 35

თაყა ზევედგინიძე/ზედგინისძე მოლარეთუხუცესი 139:3,19,26; 155:9,17; 156:29,51; 164:17; 165:33,40,64; 186:8; 187:35; 188:5; 189:9,17

თაყა ფანასკერტელი 108:7

თაყაიშვილი ექ. 37; 39; 42; 48; 138; 174; 176; 239; 240; 241;2432; 243; 244

თბილელასძე გაბრიელ იხ. გაბრიელ თბილელასძე

თბილელასძე გიორგი იხ. გიორგი თბილელასძე

თბილელასძე იოვანე იხ. იოვანე თბილელასძე

თბილელასძე ლომი იხ. ლომი თბილელასძე

თბილელასძე ტბელა იხ. ტბელა თბილელასძე

თბილელასძენი ატენს მცხოვრებნი 113:12

თეგასძე გულია იხ. გულია თეგასძე

თეველორა 117:16

თეველორასაძე ლომინა იხ. ლომინა თეველორასაძე

თეველორასშვილი 117:9

თეველორე ბუველუაშვილი 177:11-12

თეველორე ქართლის კათოლიკოსი, იხ. თეოდორე

თეველორე ცხვისნიძე 77:20

თეველორე ჯეკარისმტკირმთველი 73

თეთრაძე გიუნა იხ. გიუნა თეთრაძე

თეთრაძე იოვანე იხ. იოვანე თეთრაძე

თეთრაძე ზოსიმე იხ. ზოსიმე თეთრაძე
 თეთრაძე მამისიმედი იხ. მამისიმედ თეთრაძე
 თეთრაძე მამე 181:32; თ-ზ მეფის სიგელი
 7
 თემურ ლენგი/დემური/თემური: 5; 7; 54;
 93:5; 95:30; 129:14; უსჯულო თ-ი
 219:2
 თეოდორე/თეოდორე ქართლის კათალიკოზი/
 კათალიკოზი 145:2; კათალიკოს-პატრი-
 არქი 147:13; 159:53; მღვდელთმთავარი
 148:6-7; მცხეთის საყდრის მკვრებული
 154:9; პატრონი, ალექსანდრე I-ის სუ-
 ლის მოძღვარი/სულის მეოხი 154:9-
 10,16-17,21; 163:2; 168:10; 171:5-6;
 172:3,12; 173:8,16; 182:10; 183:10,21;
 186:12,21,28,38; 187:13; 190:10;
 191:9,18,27; 192:1,9; 192:5; 195:10;
 196:6,13,21
 თინათინ ბარათა ქაჩიბაძის მეუღლე 143:26,
 144:33; 174; 175; 176; 177:10
 თინასშვილი 189:16
 თოთია 215:12
 თორელნი 157:74
 თორელ-ჯაგაზიშვილი ივანე იხ. ივანე
 თორელ-ჯაგაზიშვილი
 თუთიასშვილი 179:24
 თუმანი-ალექსანდრე I-ის მდივანი 231:1,3
 თუმანიშვილი 96:6
 თუქია მაჩხაძეშვილი 104:27
 იაი ციხელაისძე წეროვნელი, მემულის
 ყმა 41:5
 იაი მემულის ყმა, შხარელი, წეროვნელი
 41:4
 იაკობ წმ. მოციქული 51:10
 იალღუზისშვილი ბეჟანი იხ. ბეჟან იალღუ-
 ზისშვილი
 იალღუზისშვილი ვირშელი იხ. ვირშელ
 იალღუზისშვილი
 იერემა წინასწარმეტყველი (ბიბლ.) 51:7
 იესე მემულის მონასტრის მმ 40:5
 იესო ქრისტე, იხ. ქრისტე
 ივანე თორელი/თორელ-ჯაგაზიშვილი 37:3-
 4,6,8-9
 ივანე მაყვასძე მცხეთიშვილი 225:4; მის-
 აქციელის მორაყი 226:21,23

ივანე შალიშანის შვილი 215:17
 ივანე/იოვანე ფალავანდისშვილი მელე-
 ნთუხუცესი 82:8,13; 83:17,23,28,35
 ივანე შამათაის ძე 215:9
 იმარინდო ხიმშია აბაზასძის შვილი 89:8,35;
 90:21
 ინანა ცხვისნიძე მცხეთიშვილი 77:9,13
 ინანაშვილი 117:10,15
 ინანიკი/ანიკი დოღლისძე 66:31; 67:12
 ინასშვილი 117:11
 ინდუა გრიგოლასშვილი 117:12-13
 იოანე არქიმანდრიტი 19
 იოანე დიასამიძე ქართლის კათალიკოსი 24
 იოანე კოხოტიელი ანგროვნელი 41:3
 იოანე/იოვანე: მახარებელი 51:10; 111:5;
 წმ. მოციქული ღმრთისმეტყველი, ძად
 უფლისა წოდებული 143:11
 იოანე/იოვანე: მთავრამა მემულები 40:4; სა-
 წოლის მწიგნობარი 41:9
 იოანე პენტელაშვილი მწერალი 178; 180:42;
 181:28
 იოანე სულხანიშვილი მღვდელი 19
 იოვანე ცხვისნიძე მცხეთიშვილი 77:9,13
 იოანე წილკნელ-მთავარეპისკოპოსი
 221:46,49
 იოანე წინასწარმეტყველი, წინამორბედი და
 ნათლისცემელი 131:4; 143:10; 146:4;
 246:2
 (მისი სახელობის მონასტერი) 17
 იოანე, წმ. მამა (ზედაზნელი) 40:1
 იოანე წმ. მღვდელთმოძღვარი, „ოქრო-ნექ-
 ტარი“ 143:15, 151:52
 იობ 41:17
 იოვანე (ათაბაგი) 79:1,4,7
 იოვანე დამწერი 111:23
 იოვანე ბეკომეილი 215:34
 იოვანე თბილელასძე 113:13; 114:7
 იოვანე თბილელი 221:49
 იოვანე თეთრაძე ზუცესი 52:2
 იოვანე მანგლელ-თბილელი მთავარეპის-
 კოპოსი 148:7-8; თბილელ-მანგლელი
 222:12; 223:42
 იოვანე მროველი 83:30
 იოანე ქართლის კათალიკოსი 246:10,27
 იონა წინასწარმეტყველი (ბიბლ.) 51:7

- ოსებ პროტოიერეი 19
 ოსებ ბასილისშვილი სეფის მწიგნობარი 66: 10; 67:5
 ოსებ დაეუდებული 40:5
 ოსებ დეკანოზი 175
 ოსებ მღვდის კრებულის ძმა 40:5
 ოსებ მწიგნობარი 69:21
 ოსებ უჯარმელი დავით მეფის კარის მწიგნობარი 52:30
 ოსებ ჯავახიშვილი მანგლელი ეპისკოპოსი 87:6-7,20
 ოსელიანი ევნატი 19
 ოსელიანი პლატონი 29; 31; 127;
 ირაგელი აბაი იხ. აბაი ირაგელი
 ირაკლი თეიმურაზის ძე, მეფე ქართლისა და კახეთისა 181:32
 ირემასშვილი 117:12,19
 ისაიას შვილი 230:37
 ისო ნავე (ბიბლ.) 126:88-89
 იუდა (ბიბლ.) 52:20; 63:11; 119:21; 144:28
 იშხანაური ამირან იხ. ამირან იშხანაური
 იშხანაური ამირბარ იხ. ამირბარ იშხანაური
 კაიშერაშვილი მახარებელი იხ. მახარებელ კაიშერაშვილი
 კაენი/კაინი (ბიბლ.) 52:19; 63:9; 119:21; 144:28
 კაკაბაძე სარგის 8-9; 12-13; 18-19; 24; 30; 32-34; 46; 50; 59-60; 64; 70; 76; 82; 88; 92; 99; 108; 109; 112; 118; 127; 133; 142; 146;182; 185; 190; 192; 194; 195; 198;209; 233
 კაკაბაძე საურმაგ 29; 70; 92; 103; 120; 194; 200; 228
 კაკლასაძე კლიბი იხ. კლიბი კაკლასაძე
 კარბელაშვილი პ. 37; 44; 48; 138
 კახა გამრეკელ ჯავახიშვილის ძე 217:13; 218:32
 კახაბერ (ჩიგაგასძე), ამირეჯიბი 71:15,27
 კაკელიძე კ. 14; 29
 კეტასძე დემეტრე იხ. დემეტრე კეტასძე
 კლიბი კაკლასაძე, კარის მწიგნობარი 6; 28:37; 140:13; 157:68-69; 160:87; 162:12-13; 165:68; 168:41; 173:6-7; 232:13,33; მესტუმრე და კარის მწიგნობარი 184:12; 187:26; 191:38-39; 193:31-32; 197:6; 199:35; 302:7; 213:8; 213:8; 218:30; 220:33; 223; 223:67; 234:28-29
 კლიშიაძე 96:1
 კობალაძე შალვა იხ. შალვა კობალაძე
 კოკასშვილი 96:36-37
 კოლუბანსკი პ. 30; 33; 59; 88; 112; 133; 146; 148; 192; 198; 233;
 კონაკიძე 42:7,86
 კონსტანტინე: 86:14; 94:16; კ-ე ბატონიშვილი 83:14; მეფე-მეფე/ მეფე 94; 109:6; 110:2; ტიტულატურა: სოლომონიან დავითიან ბაგრატიონი, აფხაზთა, ქართველთა, რანთა, კახტა, სომეხთა, შანშე და შარვანშე და ყოვლისა აღმოსავლისა და დასავლისა მყრობელი 98:1-5
 კონსტანტინე მეფე (II) 174
 კორტანელაშვილი 179:28-29
 კოხოტიელი იოანე იხ. იოანე კოხოტიელი
 კერნაძე: კისეული მამული 226:53
 კუნნორი/კუნნორა (გლეხი) 74:5; 75:5
 კერდელასშვილი 116:7;117:16,18
 კუჭაჭიძე 96:5
 ლაკერაძე აბდულა იხ. აბდულა ლაკერაძე
 ლაკერაძე დავით იხ. დავით ლაკერაძე
 ლალური მაკარა იხ. მაკარა ლალური
 ლაპა ქარბასძე ძე ბარათა ქარბასძისა 175
 ლარგულ ქუენაფნაველი მამა წითლოსან ქუენაფნაველისა 44:6
 ლაშქარული 215:29-30
 ლაჩინა/ლაჩია სუნდულისძე მძისწული ლომი სუნდულისძისა 65:18; 66:14,37; 67:14
 ლეონ/ლევან კახთა მეფე 203; 206; 208:28
 ლიპარიტ ტოხასძე პირის მწედ, მესეთიშვილი 128:39
 ლომაშვილი/ლომიშვილი 210:6,17,26-27
 ლომი ახალდამწევისძე 104:24-25
 ლომი თბილელასძე 113:13; 114:7
 ლომი სუნდულისძე ამირათ-ამირა 65:5,17; 66:14,36; 67:13,25 (იქვე სქოლიო)
 ლომინა თედორასაძე 244:9
 ლომინაძე 95:10
 ლომინაძე ბ. 14, 34, 35
 ლუკაი/ლუკია 199:7,16,23

მაკარა ლალური 181:7-8
 მაკუჭასძე ივანე იხ. ივანე მაკუჭასძე
 მაკუჭასძე თათარა იხ. თათარა მაკუჭასძე
 მაკუჭასძე ფრიდონ იხ. ფრიდონ მაკუჭასძე
 მაკუჭასძე მცხეთისმეფეები 226:51-52;
 227:57
 მაღაქია ქართლის კათალიკოზი 236:4 (იქვე
 სქოლიო)
 მაძია ასანიძე 97:11-12
 მაძისა ჯინჭუელისძე 168:1,15,18
 მაძისიმედ თეთრაძე 52:1
 მაძქან მეულე თაყა ზედგინიძისა 189:8
 მარიამ ღმრთისმშობელი: ყოელად წმიდა,
 უხრწნელი, დედოფალი, მარად ქალწული
 50:8; 70:3; 103:3-4; 143:4; 146:3; 131:2;
 176; 244:3
 მარილელი აბაზასძე იხ. აბაზასძე ხიშშია
 მარკოზ დედაბრისშვილი დეკანოზი 107:7-8;
 მარკოზისშვილი დემეტრე იხ. დემეტრე მარ-
 კოზისშვილი
 მარნიაშვილი 179:28
 მარცველ მარცველის ძე 167:22; 168:13,17
 მარცველის ძე დავითიანი იხ. დავითიანი
 მარცველის ძე
 მარცველის ძე მარცველი იხ. მარცველ მარ-
 ცველის ძე
 მარცველად 169:1
 მაღალაურნი 230:36
 მაღალაშვილი ზაბილონ იხ. ზაბილონ
 მაღალაშვილი
 მაღრაძე 97:4-5
 მაყაშვილი გუგუნა იხ. გუგუნა მაყასშვილი
 მაყაშვილი დ. 53
 მაყაშვილი/მაყაშვილი იხ. 54; 58
 მაჩაბელი/მაჩაბელი: 178; მ-თაგან შეწირული
 (მაშული) 179:31; 181:33,36
 მაჩიტისძე დავით იხ. დავით მაჩიტისძე
 მაჩხაშისშვილი თუქია იხ. თუქია მაჩხაშ-
 ისშვილი
 მაჩუასძე 180:23
 მახარა რაჟამასშვილი 87:6
 მახარებელ დედაბრისშვილი მღვდელი 105:11
 მახარებელ თავკითას ძე (თავკიბილის ძე?)
 83:11-12
 მახარებელ კაიშერაშვილი 106:25-26

მახარებელი/მახარებელი მწიგნობარი/კარის
 მწიგნობარი 55; 58:2-3; 86:13; 120:13
 მახარებელი (ელიოზისძე) ჯგერისმტკირთე-
 ლი 227:65; 231:12; 232:25
 მეგლაი ჯიბილის ძე ანგროენელი 40:1
 მეღალასძე ბეგა იხ. ბეგა მეღალასძე
 მეღაქისედვე კათალიკოს-პატრიარქი 17
 მეღაქისედვე ქართლის მთავარეპისკოპოსი
 41:11
 მეღვინეთუცესისშვილი დ. 29 44
 მზოსძე 234:35
 მითა ცოლი დავით ბერისძე ციხელასი 104:6
 მირზაშვილი 189:17-18
 მირიან ზედგინიძე 105:8; 105:24; 107:4
 მიქაელ/მიქელ მთავარანგელოზი 51:5; 77:4;
 111:4; 143:8; 146:3
 მიქელ ქართლის კათალიკოსი და მთა-
 ვარისკოპოსი, მღვდელმთავარი,
 მღვდელთმამული 125:74; 129:9-10,23;
 131:11; 134:29-31; 135:18,34; პატრიარქი
 და მღვდელმთავარი 126:9-9-93
 მიქელ პალატის წინამძღუდის შვილი, დამ-
 წერი და მოწმე საბუთისა 41:7
 მიქაი მეღვინეთუცესი 73:4
 მიქაი შაბურისძე ერისთავი 66:27; 67:10
 მიწობელ/ნიწობელ გობირაზისძე 227:67
 მოგუდი 179:16
 მორჩილისძე დავით იხ. დავით მორჩილისძე
 მოღალაურინიანი გლეხები 135:20
 მოგუდი 179:16
 მუხისძე სალარი იხ. სალარი მუხისძე
 მხეიძე 95:5; 96:31
 ნადირა დედანაშვილი 111:22
 ნადირაული აფია იხ. აფია ნადირაული
 ნავროზ ბუღელაშვილი 177:12
 ნავროზ ადის ძე 215:6
 ნათელი, პატრიონი ზაზა და ციცი ფანასკერ-
 ტელების მამა 240:1
 ნათია დედოფალი 94:16; 96:9,15
 ნარკოკობაშვილი/ნარიკობაშვილი მეზერე
 65:11-12,21; 67: 26-27
 ნასარაი ქვეისპირელი ანგროენელი 41:3
 ნასისძე გიორგი იხ. ზ. გიორგი ნასისძე
 ნაცვალა ბასილისძე 111:21

ნაცვალა დედაბრისშვილი, 105:11-12;
107:7-8

ნეზირისძე: ქემერტს ნ-ის მამული 179:20
ნესტორ და ორიგინე (მწეალებლები) 216:40
ნიკოლაოზ 103

ნიკილაოზ/ ნიკოლაოზ ვაჩიბორის მონას-
ტრის მოძღვარი 242:2; 243:2

ნიკოლაოზ მანვერელი მთავარეპისკოპოსი
246:11

ნიკოლოზ ამილახორი კათალიკოზი 21; 22;
24

ნიკოლოზ გეგელისშვილი 234:36-37

ნიკოლოზ დიდისა მონასტრის მოძღვარი,
კათალიკოსი 58:5

ნიკოლოზ კათალიკოსი 53; 55-56; 58; 236
(სქოლიო)

ნიკოლოზ მანგელის ძე, კარის მწიგნობარი
45:46

ნიწობლიძე: ნ-ისეული მამული 208:23

ნონია ჩაჩიშვილი 104:27

ნუგზარ ერისთავთ-ერისთავი 81:1

ოდიშელი ჯ. 48; 50; 55

ოთარა რაჟამაშვილი ენუქა რაჟამაშვილის
ძმისწული 87:6

ოთარა: ო-ს ვარაზა 104:7

ომარა 116:9

ომარასშვილი 117:17

ონასშვილი 116:6

ორბელიანი თავადი, სოვეტნიკი 137; 138;
140 (მინაწ.)

ორბოძელი 47:1-2-4,6-7,9,12,28

ორიგენე იხ. ნესტორ და ო-ე

ოსიაშვილი 116:10

ოქროპირ ცხოვსნისძე მცხეთიშვილი 77:9

ოქროპირის შვილი 208:23

ოჯრამელას ძე (უჯარმელას?) 72:5

პაველე წმ. მოციქული 51:9; მოციქულთა
თავი 103:7; 111:4; 125:73; 143:13; 177:6-
7;

პაპონაძე წამალისშვილი 215:18

პაპირ...შვილი 215:7

პატარაიძე რ. 245

პაწაძასძე: პ-ული მამული 78:3-4,10

პენტელაშვილი იოანე იხ. იოანე პემტელ-
აშვილი

პერაქელა 179:26

პეტრე წმ. მოციქული 51:9; მოციქულთა
თავი 103:6; 111:4; 143:13; 177:6;

პინტიშვილი 72:5

პიპო ეზოს ჩუხჩერაზი 48:2-3

პროკოპი ზეგნელისძე 208:11-12

პროკოპი ცხოვსნისძე მცხეთიშვილი 77:13

ჟორდანია თ. 9-13; 18-25; 30; 32-33; 40;
46; 49; 53; 54-55; 59; 64; 68; 70;
72; 74; 76; 78-80; 85; 87; 88; 92; 98;
99; 102; 103; 108; 112; 117; 120; 127;
130; 133; 138; 142; 145; 146; 149; 154;
174; 182; 175; 176; 185; 188; 190; 192;
194; 195; 198; 200; 203; 204; 209;
214; 224; 229; 233; 235; 236(სქო-
ლიო); 237

რამს ძე 215:22-23

რამაზ: რ-ის კაცი 102:5

რამაზ ალექსანდრე I-ის ძე 236:2

რამინ ამირაჯიბი, ქუცნა ამირაჯიბის ძე
94:7,12; 96:3; 97

რამინ ქუცნა ამირაჯიბის ბიძა 94:14

რაჟამაშვილი ბერუა იხ. ბერუა რაჟამაშ-
ვილი

რაჟამაშვილი ენუქა იხ. ენუქა რაჟამაშვილი

რაჟამაშვილი ესტატე იხ. ესტატე რაჟამაშ-
ვილი

რაჟამაშვილი მახარა იხ. მახარა რაჟამაშ-
ვილი

რაჟამაშვილი ოთარა იხ. ოთარა რაჟამაშ-
ვილი

რათი ტაირიშვილი 154:11,23

რევაზ მოლარეთუხუცესი 102:1

როსტევენი 102:1

როსტომ მეფეთ-მეფე 165:73-74

რუსა ქუცნა ამირაჯიბის მეუღლე 94:12;

ალექსანდრე I-ის ბებია 113:12,30; 114:23

რუსთავა (დედანაშვილი) 180:38

რუსუდან მეფე 94:17; 95:6-7

საბა 243:5

საერაისშვილი 215:30-31

საერთამ ხარაგაული 215:17-18

საზუგდურო (ჩიკაძისძე) შვილი ულუმპაისი
71:12,31

სათელლაშვილი 179:15

სალარი მუხისძე ცოლისძმა წითლოსან
ქუენაფნეველისა 44:7-8,11-12
სალამსური ბასილი იხ. ასილ სალამსური
სამხარასძე ნოას მცხოვრები 79:2,5
სარო 215:26
სასნაშვილი 215:14
სელუკათ ძე 215:21-22
სერაპიონ მაწყვერელი მთავარეპისკოპოსი
147:13-14,23
სვიმერნელი 102:4
სვიმონ მეფეთ-მეფე 176
სვიმონა ს. სვეტელაურში მცხოვრები 180:19
სიომ /შიომ ზედგინიძე 105:7-8; 106:24;
107:4
სითიხათუნ დედოფალი, თაყა ფანასკერტე-
ლის და 108:2,8
სილოამ (ბიბლ.) 125:77; 129:11-12; 135:38;
152:54
სოკრატ ბეთლემისძე კარის მწიგნობარი
122:37-38
სოლემანის ძე აჩაი იხ. † აჩაი სოლემანის ძე
სოლომონ (ბიბლ.) 60:21; 124:16
სოსანა მეუღლე ასათა თავხელისძისა
74:3,9; 75:3; 180:8
სოლა გამრეკელ ჯავახიშვილის ძე 217:13-14
სტეფანე წმ. იხ. ბორჯის წმ. სტეფანე
სულხანიშვილი იოანე მღვდელი 19
სუმბატ ურდოველის შვილი, კარის მწიგნო-
ბარი და მუშრიბი 121:5; 122:18; 161:2;
162:2; 200:9; 201:4,12,18,24,26,29,35
სუნდული 49:3
სუნდულისძე ლაჩინა იხ. ლაჩინა სუნდუ-
ლისძე
სუნდულისძე ლომი იხ. ფლომი სუნდუ-
ლისძე
სუნდულისძენი: ს-თა გუჯარი 60
ტაბიძე ს. 27, 29-30, 33,46, 70; 228
ტაირიშვილი რატი იხ. რატი ტაირიშვილი
ტბელი/ტბელა თბილელასძე 113:13;114:7
ტიმოთე 125:73
ტოხასძე ლიპარიტ, იხ. ლიპარიტ ტოხასძე
ტოხასძე 102:5; 128:30
ტრიფილე მღვდელი 178; 181:23,30
ულუმბელა: უ-ური კენახი 80:2

ულუმბია ბაგრატ მეფეთ-მეფის ასული, და
გიორგი მეფეთ-მეფისა, დედა საზურეულ
(ჩიქაყაძისა) „დედაბერი“ 71:11,31
უმკაპშვილი რუისის მცხოვრები 51:36
ურგებაძე ბაბალა, იხ. ბაბალა ურგებაძე
ურდოელი/ურდოველა სალაროს მუშრიბი
121:5; 161:1-2,8; 162:2; 122:18; 200:8,12;
201:3,10,20,28
ურდოველის შვილი სუმბატ იხ. სუმბატ ურ-
დოველის შვილი
ფალავანდოვი მიხაილ „ნადვორნი სოვეტ-
ნიკი“ 84
ფალავანდ ფალავანდისშვილი/ფალავანდიანი
82:7,12; 83:16,22,27,34
ფალავანდისშვილი „ფ-ის საქმე“ 94
ფალავანდისშვილი ვარდან იხ. ვარდან ფა-
ლავანდისშვილი
ფალავანდისშვილი ივანე იხ. ივანე ფალა-
ვანდისშვილი
ფალავანდისშვილი ფალავანდ იხ. ფალავანდ
ფალავანდისშვილი
ფალავანდის შვილი ქირქიშ იხ. ქირქიშ ფა-
ლავანდისშვილი
ფანასკერტელი ზაზა იხ. ზაზა ფანასკერ-
ტელი
ფანასკერტელი თაყა იხ. თაყა ფანასკერ-
ტელი
ფანოულ ქუთათელი მთავარეპისკოპოსი
83:37
ფაროდი ჭაეჭაეძე 208:11
ფიცხელაური: ფ-ი მამული 181:19
ფიცხელისძე 179:17; 181:22
ფრიდონა 179:31,32,35
ფრიდონა ქადაგისძე 130:4
ფრიდონ მაეუჭასძე 225:4; 226:24
ფხოელიშვილი 215:18
ქადაგისძე ამილბარ იხ. ამილბარ ქადაგისძე
ქადაგისძე ვიგრი (ავგაროზი) იხ. ვიგრი ქა-
დაგისძე
ქადაგისძე ფრიდონა იხ. ფრიდონა ქადაგისძე
ქაუთარ აქიმისძე 66:28; 67:11
ქაუთარ დედანაშვილი 180:37
ქაუთარ ლაკულასძე/ლაკუნასძე 78:1,8
ქაუთარ ქარუმისძე 139:13,18,20,26
ქაუთარაშვილი (სქოლიო) 39
ქარსიძე დავით იხ. დავით ქარსიძე

ქათათური: ქი მამული გორიანს 72:3
ქაიხოსრო 180:38; ქო ბატონიშვილი
181:17,24

ქარუმისძე ქავთარ იხ. ქავთარ ქარუმისძე
ქაჩიბასძე ბარათა იხ. ბარათა ქაჩიბასძე
ქაჩიბასძე გერმანოზ იხ. გერმანოზ ქაჩიბასძე
ქაჩიბასძე ლაპა იხ. ლაპა ქაჩიბასძე
ქერმერტელისძე: 179:20; ქისეული სასახ-
ლე 179:18; ქნი 179:21

ქერობინ საგამგეოს მოურავი 73
ქიზიყელი: ქისეული მამული 48:3-4
ქირქიშ ფალავანდისშვილი 82:8,13; 83:23,28
ქიშვარ 215:29

ქრისტე/იესო ქრისტე/გმანუელი 50:5; 52:7;
60:23; 65:43; 66:6; 71:3,18,26; 72:13;
77:7; 83:7; 91:7,13; 104:2-3; 114:37;
124:19; 131:8-9,10; 135:17; 143:6,7,20;
107:22; 146:7-8, 148:2,6; 195:20,22;
244:9; ქა საფლავის მადლე 242:1;
246:6,31

ქუაბულა გეგელისშვილი 231:7-8
ქუენაფნაველი/ქუენიფნაველი ლარგველი იხ.
ლარგველ ქუენაფნაველი
ქუენაფნაველი/ქუენიფნაველი წითლოსან იხ.
წითლოსან ქუენაფნაველი ქუენიფნაველი
თამარ იხ. თამარ ქუენიფნაველის ასული
ქუენიფნაველი ვირშელ იხ. ვირშელ ქუენიფ-
ნაველი

ქუენიფნაველი შალვა იხ. შალვა ქუენიფ-
ნაველი

ქურცია მეჭაბე 199:6,16,23
ქურციკი პაპა ქუცნა ამირაჯიბისა 94:15,18
ქუცნა ამირაჯიბი 93:3;95:28-29
ქუცნა ბატონი, პაპა ქუცნა ამირაჯიბისა
95:30

ლაფირაძე/ლაფირისძე: ღ-ღ დასმ/დასმული
121:10-11,15-16; 122:23; ღ-ძეული მამუ-
ლი 121:7,14-15; 200:14;31

ღაღნიამშვილი 215:19

ღუღუშაური შალვა იხ. შალვა ღუღუშაური
ფალარდომშვილი 215:22

ყარაბულაშვილი დარჩია იხ. დარჩია ყარა-
ბულაშვილი

შაბაზ ყენი 7

შაბერისძე 41 (სქოლიო)

შაბურისძე აბრამ იხ. აბრამ შაბურისძე

შაბურისძე მიქაი იხ. მიქაი შაბურისძე

შალვა (ჯგავნიშვილი) 42:8, 43:16

შალვა დათური 215:28

შალვა კობალისძე ანგრონელი, თემის ზე-
ლოსანი 41:2

შალვა ქვენიფნაველი, მეკაბჯრეთუხუცესი
39:1-2

შალვა ლუღუშაური 215:27

შალვაშვილი დათუა იხ. დათუა სალვაშვილი
შალიკაისშვილი 215:28-29

შალიმანის შვილი ივანე იხ. ივანე შალიმანის
შვილი

შამბათის ძე ივანე იხ. ივანე შამბათის ძე
შარაბისძე 211:21; 212:17,28

შარაბიძე ქრ. 146; 214

შაქარბეგა მეზუთე ვაჭარი 179:22

შაშარი 215:33

შერგილასშვილი 89:14,23,35

შერგილი 90:8

შოი ქართლის პატრიარქი და კათალიკოსი
203;221:41; 224:2,8;227:62; 232:35;
234:9,37

შოი წმ. მამა 40:2; 105:5; შო ლეწლით
შემოსილი 107:21; შ-ს სამარტელიო
49:4; შ-ს უდაბნო 49:7

შიტრვისძე ბეეროზ იხ. ბეეროზ შიტრვისძე
შოთა ზედგინიძე პატრონი, 105:5; 106:24;
107:3-4

შოლალრიური: ში ყანა 40:9

შოშიაშვილი ნ. 14

შურტაული: ში მამული 180:40

ჩაკურასშვილი ბოცო იხ. ბოცო
ჩაკურასშვილი

ჩალჩესშვილი 74:5; 75:4

ჩაშაი ჩარგამოის ძე ანგრონელი 41:2

ჩარგამოის ძე ჩაშაი იხ. ჩაშაი ჩარგამოის
ძე

ჩაჩანიძე ს. 174

ჩაჩიშვილი ნონია იხ. ნონია ჩაჩიშვილი

ჩებაშვილები 102:4

ჩიყვასძე კახაბერ იხ. კახაბერ ჩიყვასძე

ჩიტურა კურთაშვილი 215:20-21

ჩივიჩიყაძე: ჩიოს მამული ატენს 51:39

ჩისალაძე 96:4

ჩიჯანი 95:1

ჩუბინაშვილი ლავრენტი მღვდელი 19

ცისკარაშვილი 215:25

- ციცი ფანასკერტელი ზაზა ფანასკერტელის
მა 240:3; 241:8,11
- ციცხელაისძე იაი იხ. იაი ციციხელაისძე
ცნოდისძე დავით იხ. დავით ცნოდისძე
ცოფაურა 215:15
- ცნოდისძე დავით იხ. დავით ცნოდისძე
ცოციკის ძე 215:35
- ცუარი ქუცნა ამირაჯიძის მამა 94:13
- ცუცხაძე არსენი იხ. არსენ ცუცხაძე
- ცუტხასძისძე: ც-ი სასახლე და მამული
212:26
- ცხოსნისძე თევდორე იხ. თევდორე ცხოს-
ნისძე
- ცხოსნისძე ინანა იხ. ინანა ცხოსნისძე
- ცხოსნისძე იოვანე იხ. იოვანე ცხოსნისძე
- ცხოსნისძე ოქროპირი იხ. ოქროპირ ცხ-
ოსნისძე
- წაქუაძე 94:34
- წამალისშვილი პაპონად იხ. პაპონად წამალ-
ისშვილი
- წითლისძე ვარდია იხ. ვარდია წითლისძე
- წითლისძე ვაროზა იხ. ვაროზა წითლისძე
- წითლოსან ქუენაფნაველი ლარგუელის ძე
44:6,10-1; 45:17
- ჭავჭავაძე ფაროდი იხ. ფაროდი ჭავჭავაძე
- ჭინჭინისძე 179:19; ჭ-ისეული მამული
ჭარებს 212:7
- ჭიჭიასშვილი 117:14
- ჭურისძე კარის მწიგნობარი 48:11-12
- ჭხუტელა 140:14
- ხარსილაძე 215:16
- ხარხილაძე 214:4
- ხახანაური: ხ-ი მამული 117:13
- ხეთაგი 215:5
- ხელი/ხელა თაგხელისძე მოლარეთუხუ-
ცესი 74:4; 75:4; 178; 179:11,34
180:1,24,25,27,32,38; 181:3
- ხიმშია აბაზასძე ამირაზორი, აბულეთისძე
დასმული 89:4-6, 33-34; 90:17-21
- ხიმშიასშვილი 102:2
- ხმიადოვი თარჯიმანი 50
- ხუგაზა განგლიშვილი 215:13-14
- ჯავახიშვილი გამრეკელი იხ. გამრეკელ ჯა-
ვახიშვილი
- ჯავახიშვილი ზაზა იხ. ზაზა ჯავახიშვილი
- ჯავახიშვილი კაზა იხ. კაზა ჯავახიშვილი
- ჯავახიშვილი ზაქარია იხ. ზაქარია ჯავახ-
იშვილი
- ჯავახიშვილი იოსებ იხ. იოსებ ჯავახიშვილი
- ჯანაზიზა 230:37
- ჯანდაილა მეტეაძე 199:5-6,15,23
- ჯანიბეგა ჩარადანავი 104:27
- ჯანიბეგა (ასანიძე) 97:12
- ჯაუნარ ბავტისძე მჭედელი 40:7,11
- ჯაუნარი 191:1-2,30
- ჯაუნარის შვილი 191:27,29
- ჯაუნარიშვილი 215:15-16
- ჯაჭუელასძე 230:36
- ჯაჭუელისშვილი 135:20-21
- ჯიჭჭუელისძე მამისა იხ. მამისა ჯინ-
ჭუელისძე
- ჯიბლოის ძე მგელაი იხ. მგელაი ჯიბლოის
ძე
- პარდარის ძე 215:8
- Алексеев-Месхиев статский советник 141
- Голосовъ секретарь 141
- Куницкий советник 58
- Павлов Григорий подполковник, сын
Эристова 213
- Пайчадзе переводчик 213
- Попов 141
- Рчеулов Григорий Александрович 141
- Сумбатов Давид Александрович 141
- Черны[надсмотрщик 58
- Харазов 141
- Эристов кн. Уездный начальни к 141

- აბანო 97:2
 აბაზნი/აფაზნი: მეფე ათა 44:2; 51:18;
 56:2; 61:7; 98:2; 112:7; 116:1; 124:28;
 128:12; 139:4; 151:30; 159:4; 164:5;
 182:4; 190:5; 200:4; 209:1; 211:4;
 222:4
 აგარა 125:47,55,60; 126:94
 აგარი/აგარიანი 95:22; 195:1; ტომი ა-ის
 113:32; ა-ის ნათესავი 61:12; 124:38;
 128:21; 129:14; 134:12; 151:45; 167:6;
 171:19; 195:14
 ადოი 215:26
 აზნავი 242
 ათენაგუენი: მონასტერი კოჟრისა ძირს
 37:7,6, 9
 აკუთრა: ა-ა მისითა უდაბნოთ 151:41
 ალი 94:32,33; 96:21-23
 ალინჯა 94:31
 აშუკი 195:10; 196:6,13,21
 ანანური: ა-ის (ეკლესია) 17
 ანგროვანი: ა-ელნი 41:1
 ანტიოქია: ა-ის პატრიარქი 132:17
 ანლაიანი/ალაიანი: მუხრანს სოფელი ა-I
 100:38, 101:6, კქუეყანა ათა 101:13;
 ა-ის სიგელი 123
 არაგვი: სოფელი კოდისწყარო ა-ის პირთა
 189:11-12; 208:7
 ართხმოი 215:28
 არიელი 151:41
 არაზის ციხე 182:11; 183:3,10, 21,31; 190:11-
 12; 191:2,9,18,28
 ატენი 51:39; ა-ს ლურსმალური მამული
 108:3-4,6; ა-ის მორუგანი 110:10; ა-ს
 თბილელესენი 113:12; 114:6,16; 157:61-
 62; ა-ს მონასტერი სიონი 135:18; ა-ს
 ზვარი 135:19; ა-ის ზევი 119:1; ა-ს წი-
 ნუბანი 210:6,16-17,25
 ატუაცი 97:3
 აწყური: 29; ა-ის ღმრთისმშობელი 131:9;
 132:21; 146:10; 147:18; ა-ის ებისკოპ-
 ოზნი 132:23; ა-ს საყდარი 246:14
 აძეისი 95:14
 ახალდაბა 96:5-6
 ახალციხე 189:12; 215:27
 ახატანი 72:4; 211:21; 212:17,28
 ბაბანთა ქელი 116:5
 ბარტაძის ზევი 212:6
 ბაღდაური მამული 161:10
 ბეთა: ბ-ელნი 181:13
 ბერთუბანი 151:40
 ბერყენა 117:14
 ბიწმენი 208:21
 ბოხოკინი 95:13; 96:24
 ბოლნისი: ბოლნისის სიონი 17
 ბორტის ღმრთისმშობელი 180:15
 ბორჭის წმ. სტეფანე 242:8,15
 ბოტკოი: ბ-ი ბოჭორმის პირთა 56:8; 57:3,10
 ბოტოტა: ბ-ს თბილელაური ეგნაზი 81:2
 ბოჭორმა 56:7; 57: 1-2,10
 ბრემა: ქვემო ბ-ა 95:1; 96:35; ზემო ბ-ა 97:1
 ბროლოსანი ნაოხარი სოფელი 95:13; 96:25
 ბუჯა 97:11
 გაგნაურა: გა-ა ზვარი 119:2
 გაიბოტნი 215:13
 გარბნი 215:13
 გარეჯა/გარეხეა იხ. ღვეთ გარეჯა
 გარესეკარი 181:11
 გარეჯეურ/გარეჯეკარი: გ-ბაქურის უბანი
 44:8-9; 45:14,19 გ- ლომსაურთ უბანი
 51:32
 გელათი (მონასტერი) 56
 გერგეტი: გ-ელნი საყდრისმცემნი 214:3-4
 გიორგიეცკი 9
 გიორგიწმინდა 151:40
 გოლისი 95:13; 97:9
 გომნი 155:6; 156:23,41
 გორანა 208:19

გორი: 45:33-34; 48:3; 50; 51: 22,41;
 65:10,18; 66:15,37; 67:15,24; 80:2;
 გორის მოურავი 110:9-10; 155:8,16;
 156:27,50; 157:61; 212:39; გ-ის მოურა-
 ვობა 165:23-24, 28-29,75
 გორის ციხე (ხევში) 215:16-17
 გოროვანი: გოროვნელი 41:4; გ-ს ქათათური
 მამული 72:3
 გრანი 74:4; 75:4
 გუელთი 214:2-3,4
 დავით გარეჯა/გარეჯა: დ-გ-ის მონასტერი14;
 გ-ის სახლი 134:23,35; 135:8,10-11,16,24-
 25; გ-ის სახლის შესავალი 134:35; გ-ის
 საქონებელი და შესავალი 134:36-135:1;
 გ-ის ორივე უდაბნო 134:22,34; უდაბ-
 ნონი გ-სანი 151: 44-45; 208:5,15,25;
 გ-ის მოძღვარი 224:9
 დეაღუთი 180: 4,6
 დიის ეკლი 144:8-9
 დიღუამი/დიღომი: დ-ის თავი 52:1; 231:7
 დოდორქა: დ-ის წინამძღვარი და მოძღვარი
 224:3,7
 დუმაცხო 96:23
 დუნთა 82:9; 83:18,23-24,29,36
 ეგუაბტე 112:2
 ერწო 208:19; ე-ული მამული 226:25-26,53
 ეანთა 151:41
 ვარძა: ე-ის ღმრთისმშობელი 61:3; 124:25;
 128:8; 134:1; ე-ის დიაკონი 132:17
 ვარძელაშვილი 117:15
 ვაჩიძორი: ე-ის მონასტერი 239; ე-ის მოძ-
 ლვარი 240:4-5; 241
 ველკეთილი 144:11; ე-ის ქვეი 144:13
 ვერანა 151:41
 ვეძისქვეი 151:42
 ვორმა: ე-ის მთა და მონასტერი 171:35-36;
 172:4-5,13,16,27; ე-ისა სახლი 172:32;
 230:36; 232:22
 ზოდი 95:11
 თაბორი: თ-ის ეკლესია 159:59
 თავდების/თავსდების ღვთისმშობლის მონას-
 ტერი 179:2,13; 180:14; 181:15,18,20,26,37
 თათარი/თათრები 220:34-35;234:4-5
 თათარ-ნომადები 7
 თამარაშენი 180:28

თბილისი/ტფილისი: 9; 11; 16; 24; 29;
 თ-ის გუბერნია 50; 95:2; თ-ის მეტეხთა
 ღვთისმშობელი 21; 159:48; თ-ის ოლქი
 149; თ-ის სიონი 17-18; 90; 151:48-49;
 თ-ის ამირათ-ამირა 38:17 თ-ის ციხე
 219:5
 თელეთი/თელეთური: 159:62; თ-ელნი 96:29
 თეძამი: თ-ის კელოსანი 41:2
 თირი: თ-ის მონასტერი 178
 თოლგეი 151:41; 224:4,6
 თორტიზა 51:35
 თრუსო 215:23
 თუალნი 151:40
 თურქ-ოსმალები 7
 იგოეთი/იგვეთი 155:1,5; 156:18,40,52; 157:74
 იერუსალემი იხ. მცხეთა
 იმერხქვეი 47:10,19,23
 ირანელნი 7
 ირანი 28
 ისმაიტელნი 52:27
 კაგიოსო 43:5
 კავთი: კ-ის მთავარმოწამე 103:9; 111:6
 კავკასია: ჩრდ. კ-ა 9-10, 40, 46, 49,72,76,78,
 79, 80, 81,88,98, 99;103; 109,112; 118;
 120;142,182; 185; 188; 190; 194; 198;
 200;209; 233; 235; 237
 კალაური 151:42
 კარბი: 187:28; ქართლის სოფელი კ-ი 44:8;
 45:14,19
 კარსანი 211:21
 კასპი 155:1; 156:18,29,40,52; 157:73; 189:16
 კახეთა: ახალციხის ზედათ კ-ა 189:12
 კახეთი 96:8;134:36
 კახნი: მეფე კ-თა 44:3; 51:19; 98:4; 116:1;
 139:5; 151:31; 159:4; 182:5; 190:5;
 200:5; 209:2; 211:5; 222:4
 კეხთა 151:41
 კვეთა: კ-ელი 104:26
 კეირამსძალი 215:27
 კიმკიმაური 51:27
 კობი 214:2
 კოდათქვეი 51:28
 კოდისწყარო (არაგვის პირას) 189:2,11
 კოლური (მამული) 212:19
 კონსტანტინოპოლი 86:8; 95:34

კოფორი: კ-ის ძირს მონასტერი ათენაგუენი
37:4,6-7,9; კ-ისა დაბა 38:17

კოშკა 180:4

კოხოტი: კ-ელი 41:3

კრაპოტკინი 9

კრწანისი: 159:47,50; კ-ელები 159:23

კუნელი 234:3,6,30,34

კურძელი 120:5

კუტალა 163:7

ლეთეთი 109:2,7,10; 110:4,11

ლეღის ხევი 159:60

ლიჩი ნაოხარი სოფელი 95:13; 97:8

ლომსათუბანი იხ. გარეჯეკარი

ლორე: ლ-ის ციხე 195:2,11

ლუსმალაური: ლ-ი მამული ატენს 108:3,7

მაღარო: მ-ელნი 226:54

მაღნარი 180:4

მატანი: მ-ელნი 107:8

მეტეხი: მ-თა ღმრთისმშობელი 16; 61:3;
124:24-25; 128:8; 159:46,50; ქუეყანა
მ-ნი 61:20,28; 63:8

მელერეკისი 180:11,27

მორეხა 215:30

მისაქციელი/მოსაქციელი 225:5,6-7; 226:
20,52; 231:1,2; 232:23

მნა: მნაველნი 215:20,25

მონღოლები 7

მოსკოვი 29

მეაფე 230:36

მრავალძალი 95:17

მტკვარი 159:60

მუხათა 117:9

მუხრანი: მ-ის პირთა სოფელი 69:4,10;
100:38; მ-ის ქვეყანათანი 125:55

მღვიმე იხ. შიომღვიმე

მცხეთა:16-19;21-24;47:1,4,9,14,19,23,24,28;
67:14-15; 69:14; 74:1; 78:2; 97:17;
104:8; 113:9; 131:12; 145; 168:8; 182:9,11;
187:29; 190:10; 191:2; 196:12,19;
208:5,22; 210:2,15; 211:12,16; 212:13,25;
225:16; 226:30; 230:35; 232:20; მ-ა
წმ. დედაქალაქი 46:2; 47:17,22,27;
61:34; 63:23; 90:25; 113:9; 125:59,64-
65; 134:7,28; 143:24; 148:4; 171:4;
208:3; 219:6; 221:42; 246:21; დედაქა-

ლაქი და საყდარი 101:5,16; 113:31;
126:85,87; 128:31; 129:17,20; 147:11;
154:9; 186:10,19,26; 187:16;19; 192:6;
193:3; 230:31; საპატრიარქო/კათოლიკე
საყდრის დედაქალაქი 114:21; 120:2;
151:37; მ-ა ახალი იერუსალიმი 61:31;
62:31-32; 65:27; 90:25; 113:8; 128:36;
მ-ის მოძღუარი 41:13; მ-ის მღვდელი
და მონაზონნი 173:12; მ-ის მამული
69:14; 135:24; 172:34; 212:34; მ-ის
მამული და შესავალნი 154:22; 168:12;
208:7,25; 234:33; მ-ის გლეხნი 89:24;
90:9; მ-ის საქონებელი 47:28; მ-ის სახ-
ლი 85:4; 246:18; მ-ის საყდარი 135:26-
27; 154:11,16; 172:1-2; 190:9,10; მ-ის
ნუსხა102; 108; 149; მ-ის გუჯრები 103;
მ-ის საბუთები 76; 78; 88; 92; 102;
143; 145; 232:15

მცხეთელნი 45:5,8

ნაბახტევი 96:22

ნადარბაზვეი 155:6; 156:22,33,41,53

ნამორეთი 151:42; 242:6

ნაქურდღევი 177:13 (მინაწ.)

ნიგოზანი 212:3

ნოა 79:5

ნოღოკრა 89:24; 90:9; 208:19

ოლთისის ოკრუგი 240; 241; 242; 243;
244

ორბოძალი იხ. ორბოძელთა

ორკოშინი 151:40

ოროტი 163:6

ოქონი: საყდარი ო-ისა 51:22; ო-ის ხატი
50:5; 52:4,25

ოღრიკა 117:17

პეტერბურგი/სანკტ-პეტერბურგი 21; 29; 31;
70; 228

პიტნის ხევი 159:65

ჟღელე 180:6

რანნი: მეფე რ-თა 44:3; 51:19; 56:3; 98:3;
116:1; 139:5; 151:30; 159:4; 182:5; 190:5;
200:5; 209:2; 211:4; 222:4

რატეგანი: რ-ის ჭალა 144:9-10

რეხა: რ-ის ფშანი 51:34

რკონი 16

რომანოვსკი 9

- რუისი 51:36
 რუსხმული 51:27; 69:5,12
 საბერძნეთი 52:27
 საგარეო 150:39,47
 საგორო: საგოროს შარა (აქ: ქ. გორი) 213:6; სო სამუშაო 213:14
 სათათრეთი 241
 სათიკე 120:5
 სალთეისი 181:16
 სამარყანი 113:33
 სამცხე 63:16,18; 98:10
 სამხვეი 52:25
 სანგელი 110:16
 სარკინოზი 52:26
 სასხორი/სხორი 230:34; ქვეყანა ს-ი 232:22
 სატბე 117:13
 საფარა: ს-ის სამწყვსო 132:28
 საქართველო 8; 63:15-16,17-18; 219:4,6,7-8,9; 220:13,14,15,18-20;
 საღმრთო 215:26
 საღუალაშენი 95:4; 96:34
 სვეტელაური: 18-19; ზემო ს-ი 180:17
 სთულეთი 243:10
 სიონი: თბილისის ს-თა ღმრთისმშობელი 223:69; 224:1
 სიონი მონასტერი ატენში 135:19
 სიონი (ხევის სოფელი) 215:14
 სნოი 215:35
 სომეხნი: მეფე ს-თა 44:3; 56:3; 98:3; 116:1; 139:5; 151:31; 159:4; 164:6; 182:5; 190:5; 200:5; 209:2; 211:5; 222:5
 სომხთი 27; 144:7,20
 სპარსეთი 95:33
 სპარსი 95:7
 სუეტი/სუეტი ცხოველი: ღმრთივ-აღმართებული /თავი საყდარი/ ღმრთივ დიდებული 27; 65:8,26; 77:2,18-19; 47:17; 51:15; 62:16,26,36; 63:21; 65:14; 26; 66:12; 68:2; 77:2,18-19; 89:10,30; 90:16; 100:35; 104:17; 113:5; 120:2; 124:43; 125:53,65; 128:25,37; 131:8; 134:18-19, 25-26; 143: 23, 144:21, 146:9; 150:16; 151:38,49, 153:3; 159:13; 173:10-11; 232:38; 233:1; 167:11,17; 186:11,20,27; 192:8;193:4,10; 198:1; 199:11,19,21; 226:46;230:23;
 სტეფანწმიდა 215:5,31
 სტეკოცა 96:31
 სხორი იხ. სასხორი
 სხუილოსი 189:5-6,16
 ტანძია: ტანძიელი 110:16
 ტაო 241; 242; 243; 244
 ტურათა 125:47,55,60; 126:94
 ტფილისი: იხ. თბილისი
 ტყარშეტი/ტყარშეტი 215:15,34
 ულუმბა: უ-ის ღმრთისმშობელი 93:1; 94:35; 95:25,31;96:2,10,17,20;97:13,18
 ულუმბელაური გენახი 80:2
 ულუსი 125:80; 129:14; 220:34
 ურია: უ-ები 96:22
 უწლევითი 95:13; 96:23
 ფანშეტი 215:10,32
 ფარის ჯუარი 51:25
 ფლაგი 212:30; 213:9
 ფოსო/ფოსვი 163:8; 208:22
 ფრც: ფ-ული ღალა 96:36
 ფხვენისი 180:12
 ქადაგანი: ქ-ის სიგელი 123
 ქათაგური 52:26
 ქალაქი (აქ: თბილისი) 198:5,10,15,18; 201:1,22,31
 ქალეთი: პური და ღვინო ქ-ური 97:4
 ქართველნი: მეფე ქ-თა 44:2-3; 56:3; 61:7; 98:3; 112:7; 116:1; 124:28; 128:12; 139:5; 151:30; 159:4; 164:6; 182:4; 190:5; 200:4; 209:2; 211:4; 222:4
 ქ-თა ნათესავი 150:17
 ქართლი: 44:7; 45: 33,41; ქ-ის მთავარების-კობოზი 41:11
 ქედური 215:16
 ქვათაქევი: ქ-ის საბუთები 235; ქ-ის მონასტერი 237; ქ-ის ღვთისმშობელი 238:5
 ქვეში: 187:11,30; ქ-ი ნასოფლარი 186:13,21,29,32; ქ-ი და მისი შესავალი 187:8
 ჭრცხინვალი 180:31
 კობი 215:9
 კორდი 171:36; 172:5,17
 ქსანი: ქ-ის კონის სიგელი 123

ქუთაისი 9; 11; 95:2
 ღაღანთა: ღ-თა ევნახი 231:8
 ლოდორა 95:13; 97:7
 ლოდეთი 96:11,14,33; ღ-ური მოდი 96:18-19
 ყანანაზი 215:29
 ყანოზი 215; 215:22,24
 ყორანთა 144:7,13, 20-21; 175;
 ყუარელნი 226:54
 შავ-თუთა 159:66
 შავშეთ-კლარჯეთი 63:16
 შარაბხანა 69:11
 შატბერდი: შ-ი დიდი ლავრა 239
 შინდისი 159:61
 შიომღვიმე/მღვიმე: წმ.შ-ის მონასტერი 12
 (სქოლიო); 17; 56; დიდი ლავრა მ-ისა
 40:3; 117:23; დეკანოზი მ-ისა 41:14; მ-
 ელთ კრებული 49:2; შიოსა და ევაგრეს
 უდაბნო 116:4
 შოღალრიური: შ-ი მიწაი 40:9
 ჩიხა: ჩ-ს ღუნთა 82:9
 ჩხოკი 167:7
 ცლოჲ 215:5
 ციხე ბდავი 68; 69:3
 ციხელნი 19
 ძაგნაკორნა/კორნა: 78:9; 89:13,35; 90:35;
 121:7,13-14; 122:25; 161:9; 162:7-8;
 208:21; ძ-თა ლაფიგისძეთა და ბაღდაუ-
 რი მამულები 201:202,30; ძ-ელნი 89:13;
 90:3; 200:14;
 წაღვლი/წაღული 96:32
 წეროვანი: წეროვნელი 41:4; 69:11
 წილკანი: წ-ური რუ 116:6
 წინუბანი: ატენს წ-ი 210:6,16,25
 წირი 145:5
 წირქუალი 95:10-11
 წიწამურა 189:17

წულთა 180:1
 ჭადბეთი: ჭ-ის ეკლესია 213:9
 ჭაკურაული (მამული) 212:20
 ჭალა 179:28
 ჭალაბაშის მთა 242
 ჭარები 212:7,29
 ჭურჭული ევნახი 213:9
 ხავალი (ეკ. თაყაიშვილის მიხედვით დღევან-
 დელი ხუვახი) 242:5
 ხატისთელეთი 159:64
 ხატისუბანი 189:5,15
 ხატისწობენა 208:21
 ხახულის ღმრთისმშობელი 61:3; 124:24-25;
 128:8; 134:1
 ხეკორძულა 230:34
 ხელთუბანი 51:34
 ხუფინისხევი 97:10
 ხილისთავი 52:24
 ხუდაშენი 151:42
 ხუვახი 242
 კევი 135:20; 215:2; კ-ი-კეობით კობით და
 გუელეთამდი 215:33
 კერკი/ხერკი: 135:20; კერკის კევი 193:5
 კუედურეთი/კუედურეთის კევი: 46:4; 47;
 4,9,18,22; 71:15; ხუედურული 46:3
 კურთისი: ხ-ელნი 215:23
 ჯაჭვი 208:22
 ჯუარი: მცხეთის ჯ-ი 97:12-13; მ-ის ჯუარი
 97:12-13 ჯუარი/ჯვარი (სოფელი) 163:3;
 208:22; 230:37;
 ჯუარი (იერუსალიმის ჯვრის მონასტერი?):
 ჯ-ელი 242:3
 ჯიბითი 151:42 ანდრონიკანთ და ჯ-ელთ
 განაჩენი 27
 ჯოგისწყარო 87:12
 ჯრუჭულა 97:11

საბუთები ინფექტა საჰიმბლები

1. ღმრეები

ზეც, Ad-14, №37	ზეც, Hd-11626, №2
ზეც, Ad-320, №49	ზეც, Hd-11627, №4
ზეც, Ad-522, №44	ზეც, Hd-11628, №1
ზეც, Ad-547, №88	ზეც, Hd-11634, №53
ზეც, Ad-625, №50	ზეც, Hd-14858, №60
ზეც, Ad-1601, №40	ზეც, Sd-143, №№31, 32
ზეც, Ad-1839, №41	ზეც, 1448-532, №23
ზეც, Hd-1348, №57	ზეც, 1448-1976, №78
ზეც, Hd-1358-ბ, №35	ზეც, 1448-2243, №51
ზეც, Hd-1360, №5	ზეც, 1448-10631, №54
ზეც, Hd-1368, №75	
ზეც, Hd-1369, №76	ზეც, A-1085, №73
ზეც, Hd-1991, №74	
ზეც, Hd-2199, №7	

2. პირები

ზეც, Ad-1284, №10	ზეც, 1449-1479, №63
ზეც, Ad-1524, №46	ზეც, 1449-1480, №76
ზეც, Hd-2493, №5	ზეც, 1449-1510, №25
ზეც, Hd-4254, №46	ზეც, 1449-1511, №28
ზეც, Hd-5787 (4), №60	ზეც, 1449-1512, №36
ზეც, H-2830, №84	ზეც, 1449-1513, №42
ზეც, Qd-1007, №74	ზეც, 1449-1514, №52
ზეც, Qd-9515, №7	ზეც, 1449-1515, №55
ზეც, Qd-9632, №4	ზეც, 1449-1516, №62
ზეც, Sd-133, №31	ზეც, 1449-1517, №65
ზეც, Sd-3020, №8	ზეც, 1449-1518, №69
ზეც, Sd-2282, №51	ზეც, 1449-1519, №71
ზეც, Sd-2283, №51	ზეც, 1449-1520, №80
ზეც, 1449-301, №72	ზეც, 1449-1521, №78
ზეც, 1449-557, №54	ზეც, 1449-1527, №47
ზეც, 1172, №47	ზეც, 1449-1622, №67
ზეც, 1449-1230, №46	ზეც, 1449-1623, №6
ზეც, 1449-1478, №38	ზეც, 1449-1624, №34
	ზეც, 1449-1626, №66

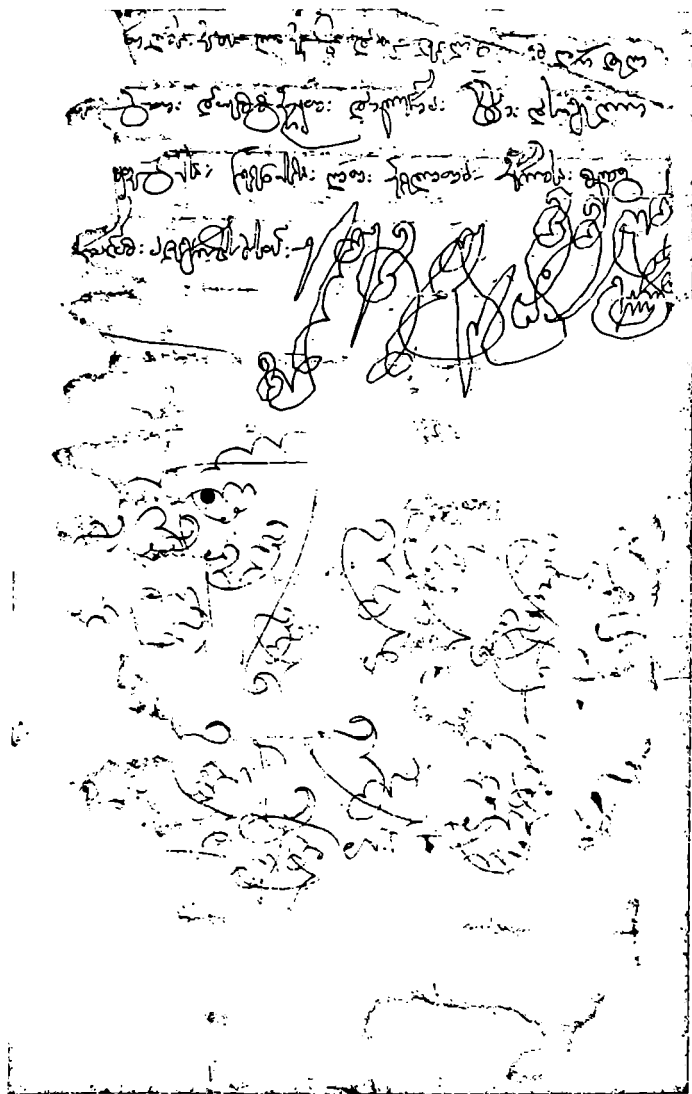
სეა, 1449-1632, №12	სპბაი, H-6 ფუ. 31-34, №45
სეა, 1449-1640, №14	სპბაი, H-6 ფუ. 34-37, №25
სეა, 1449-1650, №45	სპბაი, H-6 ფუ. 37-39, №36
სეა, 1449-1651, №30	სპბაი, H-6 ფუ. 46-47, №78
სეა, 1449-1652, №12	სპბაი, H-6 ფუ. 51-52, №49
სეა, 1449-1659, №68	სპბაი, H-6 ფუ. 58-59, №75
სეა, 1449-1662, №13	სპბაი, H-6 ფუ. 73-74, №66
სეა, 1449-2217, №51	სპბაი, H-6 ფუ. 84, №55
სეა, 1450-რვ. 11, №103, №22*	სპბაი, H-6 ფუ. 85, №50
სეა, 1450-რვ. 48, №114, №10*	სპბაი, H-7 ფუ. 195-196, №5
სეა, 1461, რვ. 14, №20, №7*	სპბაი, H-13 ფუ. 6-8, №42
სეა, 1461, რვ. 14, №210, №1*	სპბაი, H-13 ფუ. 17-18, №47
სეა, 1461, რვ. 14, №211, №5*	სპბაი, E-73 ფუ. 5-9, №78
სეა, 1753, №4, №31*	სპბაი, E-73 ფუ. 15-20, №41*
სეა, 1753, №4, ფ. 2 №40*	სპბაი, E-73 ფუ. 29-32, №58
სეა, 1753, №103, №31*	სპბაი, E-73 ფუ. 32-36, №59
სეა, 1753, №48, №75*	სპბაი, E-73 ფუ. 50-52, №6
სეა, 1753, №48, №76*	სპბაი, E-73 ფუ. 52-53, №14
სპბაი, H-6 ფ. 4-5, №42	სპბაი, E-73 ფ. 67, №39
სპბაი, H-6 ფუ. 12-15, №59	სპბაი, E-73 ფუ. 117-121, №45
სპბაი, H-6 ფუ. 15-16, №79	სპბაი, E-73 ფუ. 131-134, №75
სპბაი, H-6 ფუ. 16-17, №68	სპბაი, E-78 ფუ. 195-196, №5
სპბაი, H-6 ფუ. 17-18, №70	სპბაი, E-95 ფუ. 3-4, №42
სპბაი, H-6 ფუ. 21-24, №11	სპბაი, P- 18/130 ფუ. 38-39, №-26
	სპბაი, E-240 ფუ. 68, №23*

3. შიგნითი სი

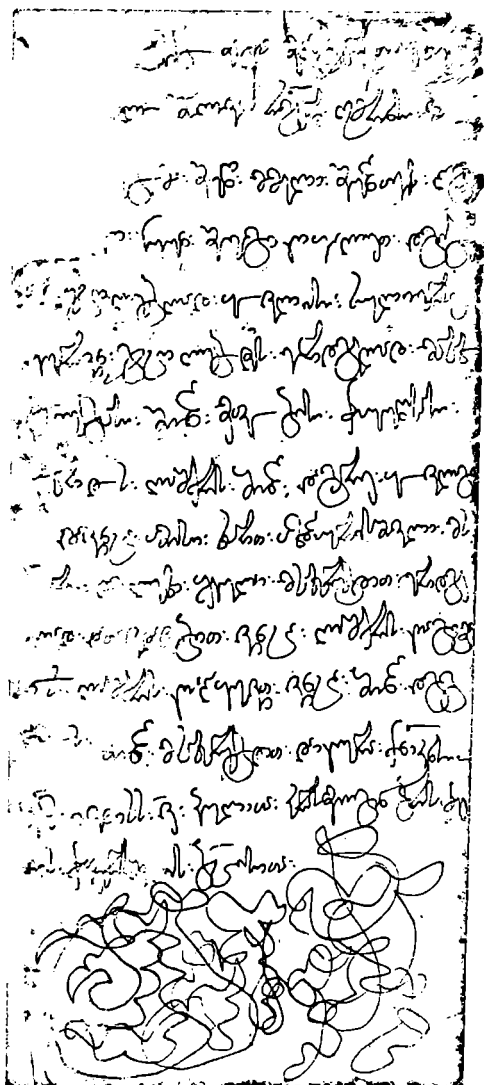
სეა, 1451, წ. I,	მცხ.	№3,	№42*
სეა, 1451, წ. I,	მცხ.	№5,	№51*
სეა, 1451, წ. I,	მცხ.	№7,	№44*
სეა, 1451, წ. I,	მცხ.	№14,	№77*
სეა, 1451, წ. I,	მცხ.	№23,	№59*
სეა, 1451, წ. I,	მცხ.	№28,	№80*
სეა, 1451, წ. I,	მცხ.	№34,	№68*
სეა, 1451, წ. I,	მცხ.	№36,	№71*
სეა, 1451, წ. I,	მცხ.	№38,	№11*
სეა, 1451, წ. I,	მცხ.	№44,	№38*
სეა, 1451, წ. I,	მცხ.	№56,	№13*
სეა, 1451, წ. I,	მცხ.	№57,	№45*
სეა, 1451, წ. I,	მცხ.	№64,	№70*
სეა, 1451, წ. I,	მცხ.	№91,	№21*
სეა, 1451, წ. I,	მცხ.	№101,	№14*
სეა, 1451, წ. I,	მცხ.	№105,	№36*

* ვარსკვლავიანი ნომერი აღნიშნავს წინამდებარე გამოცემის საბუთის ნომერს.

სეა, 1451, წ. I,	მცხ.	№106,	№25*
სეა, 1451, წ. I,	მცხ.	№121,	№16*
სეა, 1451, წ. I,	მცხ.	№127,	№47*
სეა, 1451, წ. I,	მცხ.	№150,	№18*
სეა, 1451, წ. I,	მცხ.	№160,	№30*
სეა, 1451, წ. I,	მცხ.	№169,	№12*
სეა, 1451, წ. I,	მცხ.	№170,	№63*
სეა, 1451, წ. I,	მცხ.	№249,	№49*
სეა, 1451, წ. I,	მცხ.	№250,	№44*
სეა, 1451, წ. I,	მცხ.	№332,	№65*
სეა, 1451, წ. I,	მცხ.	№333,	№67*
სეა, 1451, წ. I,	მცხ.	№336,	№62*
სეა, 1451, წ. I,	მცხ.	№337,	№34*
სეა, 1451, წ. I,	მცხ.	№339,	№28*
სეა, 1451, წ. I,	მცხ.	№341,	№66*
სეა, 1451, წ. I,	მცხ.	№344,	№6*
სეა, 1451, წ. I,	მცხ.	№352,	№55*
სეა, 1451, წ. I,	მცხ.	№356,	№52*
სეა, 1451, წ. I,	მცხ.	№424,	№19*
სეა, 1451, წ. I,	მცხ.	№438,	№69*
სეა, 1451, წ. I,	მცხ.	№612,	№17*
სეა, 1451, წ. I,	თიროს	№39,	№61*
სეა, 1451, წ. I,	მანგლისის	№45,	№24*
სეა, 1451, წ. I,	ოჭონის	№1,	№9*
სეა, 1451, წ. I,	ქუთაბ.	№46,	№81*
სეა, 1451, წ. I,	ქუთაბ.	№47,	№82*
სეა, 1451, წ. I,	ქუთაბ.	№52,	№53*
სეა, 1451, წ. I,	შიომღვ.	№8,	№64*
სეა, 1451, წ. II- III,	შიომღვ.	№8,	№63*
სეა, 1451, წ. II,	მცხ.	№585,	№54*
სეა, 1451, წ. III,	მცხ.	№612,	№17*
სეა, 1451, წ. IV,	მცხ.	№23,	№59*
სეა, 1451, წ. IV,	მცხ.	№28,	№80*
სეა, 1451, წ. IV,	მცხ.	№34,	№68*
სეა, 1451, წ. IV,	მცხ.	№36,	№71*
სეა, 1451, წ. IV,	მცხ.	№38,	№11*
სეა, 1451, წ. IV,	მცხ.	№44,	№38*
სეა, 1451, წ. IV,	მცხ.	№56,	№13*
სეა, 1451, წ. IV,	მცხ.	№57,	№45*
სეა, 1451, წ. IV,	მცხ.	№87,	№43*
სეა, 1451, წ. IV,	მცხ.	№106,	№25*
სეა, 1451, წ. IV,	მცხ.	№127,	№47*
სეა, 1451, წ. IV,	მცხ.	№150,	№18*
სეა, 1451, წ. IV,	მცხ.	№160,	№30*
სეა, 1451, წ. IV,	მცხ.	№169,	№12*
სეა, 1451, წ. IV,	მცხ.	№170,	№63*
სეა, 1451, წ. XV,	მანგლისის	№ 75,	№24*

საბუთი N1. 1338 წ., სიგელი გიორგი მეფისა
ივანე თორელ-ჯავახიშვილისადმი (21-24 სტრ.). ხეც, Hd-11628

საბუთი N2. 1339 წ. 6 ივნისი, სიგელი გიორგი მეფისა
შალვა მებაგრეთუხუცესისადმი. ხეც, Hd-11626

11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100

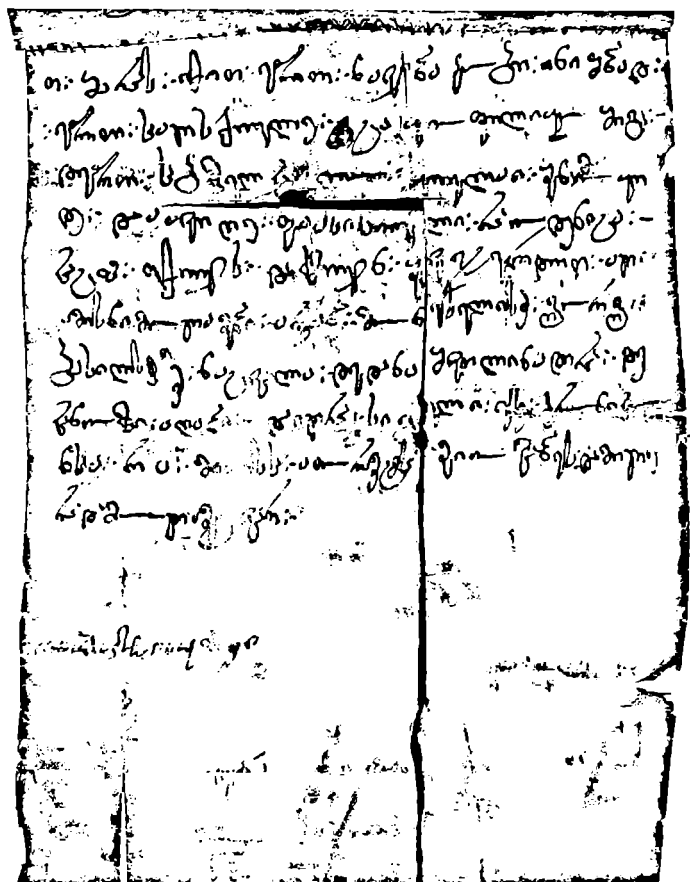
146
 1911 წლის 12 იანვარს
 ქ. თბილისში
 1911 წლის 12 იანვარს
 ქ. თბილისში
 1911 წლის 12 იანვარს
 ქ. თბილისში
 1911 წლის 12 იანვარს
 ქ. თბილისში
 1911 წლის 12 იანვარს
 ქ. თბილისში

1911 წლის 12 იანვარს
 ქ. თბილისში
 1911 წლის 12 იანვარს
 ქ. თბილისში

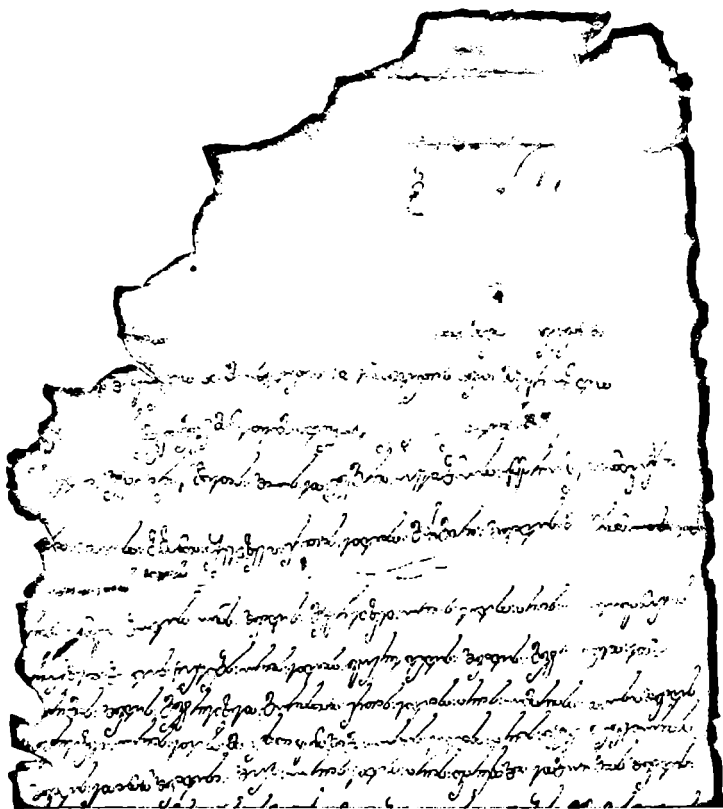
[illegible]

[illegible]

საბუთი N35. 1413. 12 მაისი. ნასყიდობის წიგნი ანდრეა დეკანოზისა დემეტია ნითლისძისადმი (1-15 სტრ.). ხეც, Hd-1358^ბ.

საბუთი N35. 1413. 12 მაისი. ნასყიდობის წიგნი ანდრეა დეკანოზისა
დემეტრია წითლისძისადმი (16-25 სტრ.). ხეც, Hd-1358.

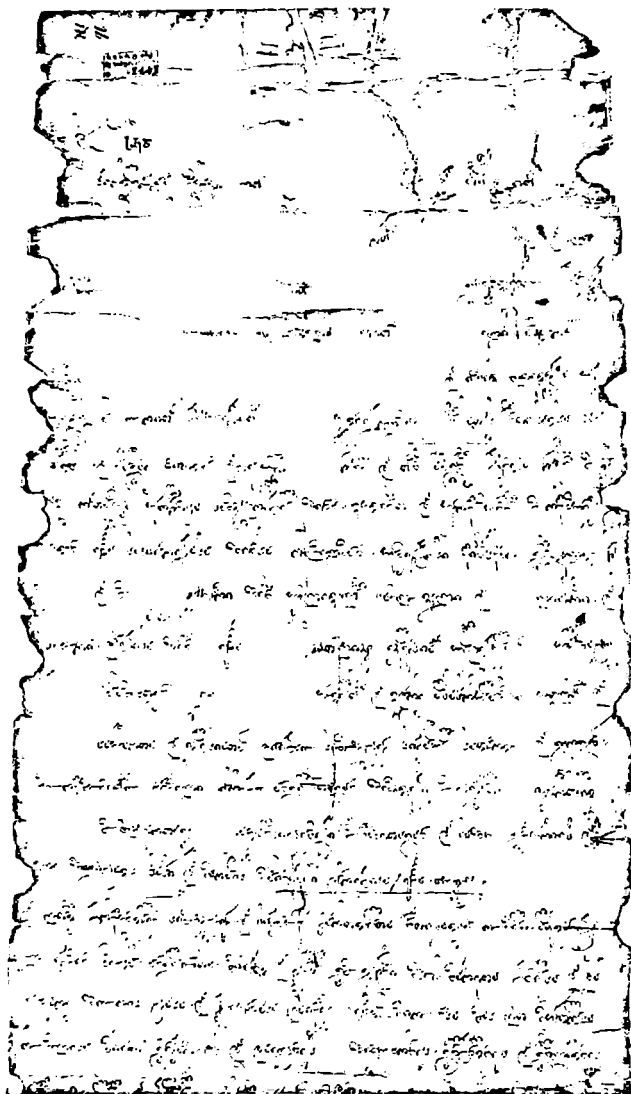

საბუთი N37. [1413-1442 წწ.] სიგელი ალექსანდრე მეფისა
შოთაშელისადმი (1-10 სტრ.). ხეც, Ad-14^ა

160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534
 535
 536
 537
 538
 539
 540
 541
 542
 543
 544
 545
 546
 547
 548
 549
 550
 551
 552
 553
 554
 555
 556
 557
 558
 559
 560
 561
 562
 563
 564
 565
 566
 567
 568
 569
 570
 571
 572
 573
 574
 575
 576
 577
 578
 579
 580
 581
 582
 583
 584
 585
 586
 587
 588
 589
 590
 591
 592
 593
 594
 595
 596
 597
 598
 599
 600
 601
 602
 603
 604
 605
 606
 607
 608
 609
 610
 611
 612
 613
 614
 615
 616
 617
 618
 619
 620
 621
 622
 623
 624
 625
 626
 627
 628
 629
 630
 631
 632
 633
 634
 635
 636
 637
 638
 639
 640
 641
 642
 643
 644
 645
 646
 647
 648
 649
 650
 651
 652
 653
 654
 655
 656
 657
 658
 659
 660
 661
 662
 663
 664
 665
 666
 667
 668
 669
 670
 671
 672
 673
 674
 675
 676
 677
 678
 679
 680
 681
 682
 683
 684
 685
 686
 687
 688
 689
 690
 691
 692
 693
 694
 695
 696
 697
 698
 699
 700
 701
 702
 703
 704
 705
 706
 707
 708
 709
 710
 711
 712
 713
 714
 715
 716
 717
 718
 719
 720
 721
 722
 723
 724
 725
 726
 727
 728
 729
 730
 731
 732
 733
 734
 735
 736
 737
 738
 739
 740
 741
 742
 743
 744
 745
 746
 747
 748
 749
 750
 751
 752
 753
 754
 755
 756
 757
 758
 759
 760
 761
 762
 763
 764
 765
 766
 767
 768
 769
 770
 771
 772
 773
 774
 775
 776
 777
 778
 779
 780
 781
 782
 783
 784
 785
 786
 787
 788
 789
 790
 791
 792
 793
 794
 795
 796
 797
 798
 799
 800
 801
 802
 803
 804
 805
 806
 807
 808
 809
 810
 811
 812
 813
 814
 815
 816
 817
 818
 819
 820
 821
 822
 823
 824
 825
 826
 827
 828
 829
 830
 831
 832
 833
 834
 835
 836
 837
 838
 839
 840
 841
 842
 843
 844
 845
 846
 847
 848
 849
 850
 851
 852
 853
 854
 855
 856
 857
 858
 859
 860
 861
 862
 863
 864
 865
 866
 867
 868
 869
 870
 871
 872
 873
 874
 875
 876
 877
 878
 879
 880
 881
 882
 883
 884
 885
 886
 887
 888
 889
 890
 891
 892
 893
 894
 895
 896
 897
 898
 899
 900
 901
 902
 903
 904
 905
 906
 907
 908
 909
 910
 911
 912
 913
 914
 915
 916
 917
 918
 919
 920
 921
 922
 923
 924
 925
 926
 927
 928
 929
 930
 931
 932
 933
 934
 935
 936
 937
 938
 939
 940
 941
 942
 943
 944
 945
 946
 947
 948
 949
 950
 951
 952
 953
 954
 955
 956
 957
 958
 959
 960
 961
 962
 963
 964
 965
 966
 967
 968
 969
 970
 971
 972
 973
 974
 975
 976
 977
 978
 979
 980
 981
 982
 983
 984
 985
 986
 987
 988
 989
 990
 991
 992
 993
 994
 995
 996
 997
 998
 999
 1000

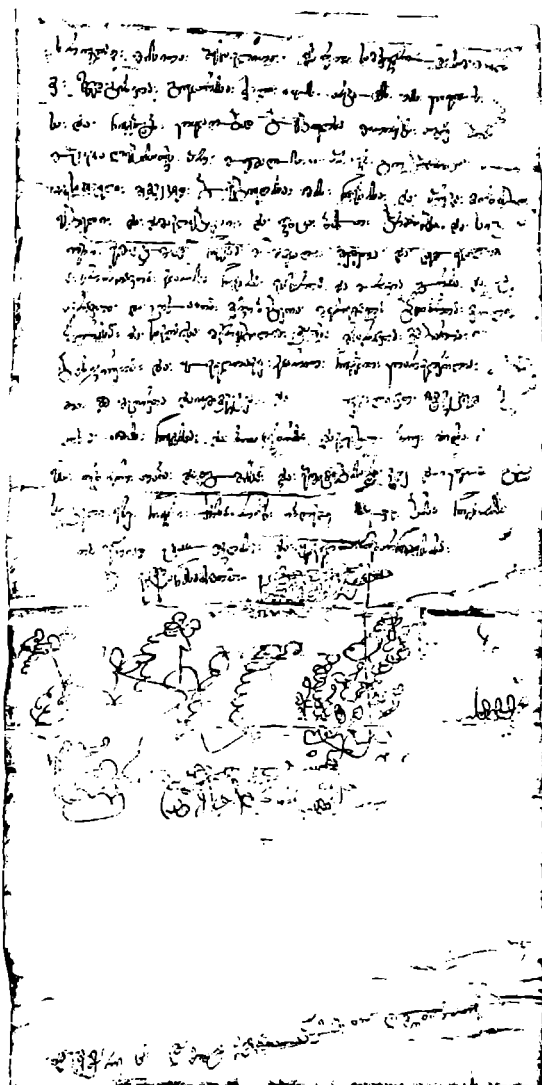
1. ქრისტეანებას...
 2. ზღაპრის...
 3. ...
 4. ...
 5. ...
 6. ...
 7. ...
 8. ...
 9. ...
 10. ...

11. ...
 12. ...
 13. ...
 14. ...
 15. ...
 16. ...
 17. ...
 18. ...
 19. ...
 20. ...

საბუთი N51. 1428 წ. 21 იანვარი, სიგელი ალექსანდრე მეფისა მცხეთის
სვეტიცხოვლისადმი (1-20 სტრ.). სეა, 1448-2243

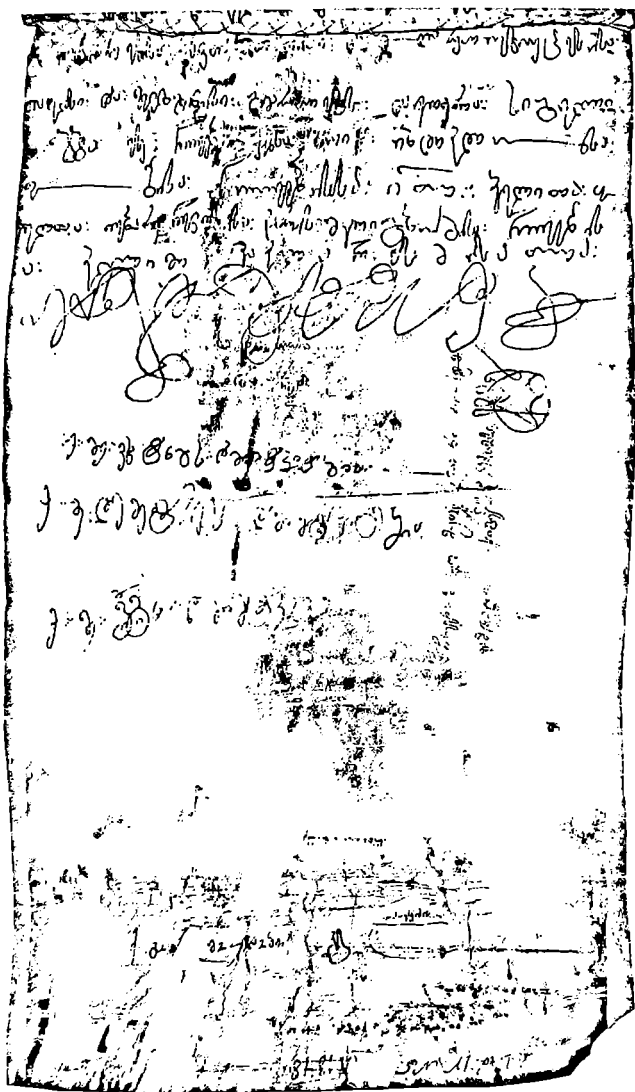
Handwritten text in Georgian script, likely a manuscript page. The text is written in a cursive style and is organized into several paragraphs. There are some lines that appear to be crossed out or corrected. The page is numbered 21 in the top right corner.

საბუთი N53. 1429 წ. სიგელი ალექსანდრე მეფისა
აეთანდოლ ზედეგინისძისადმი (54-74 სტრ.). ხეც, Hd-11634

[illegible]

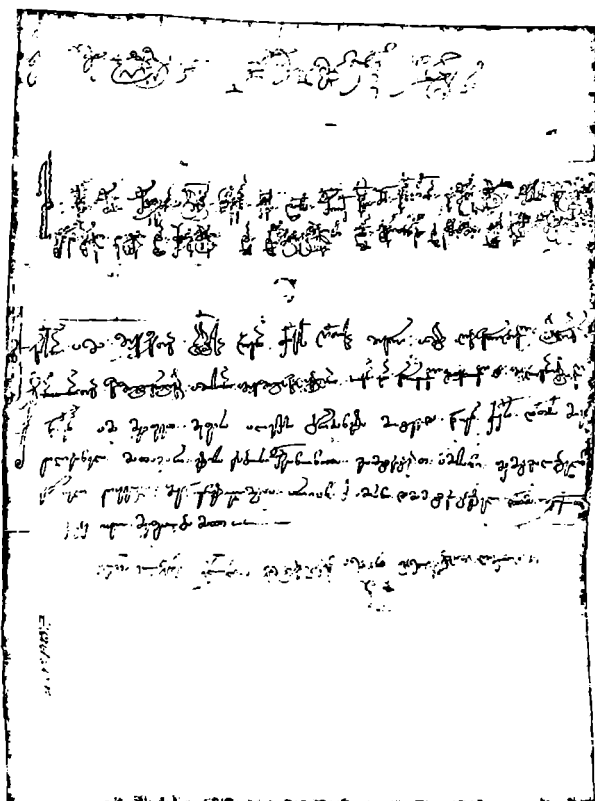
[illegible]

საბუთი N57. 1430 წ. სიგელი ალექსანდრე მეფისა
აფთაილილ ზედეგინისძისადმი (63-75 სტრ.). ხეც, Hd-1348

[illegible]

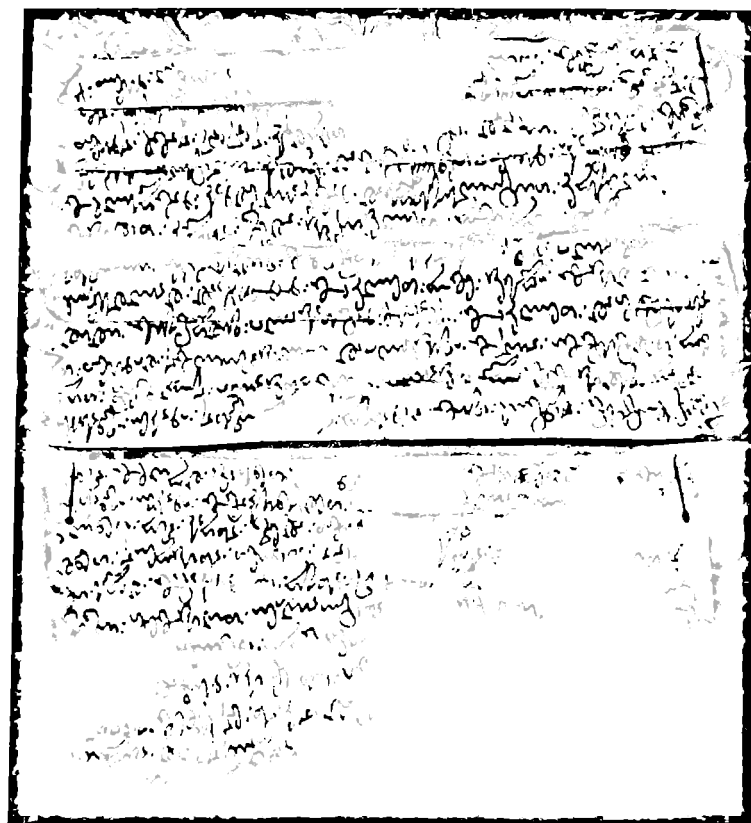
საბუთი N75. 1440 წ. სიგელი ალექსანდრე მეფისა
მალის ამოკვეთის შესახებ (1-42 სტრ.). ხეც, Hd-1368

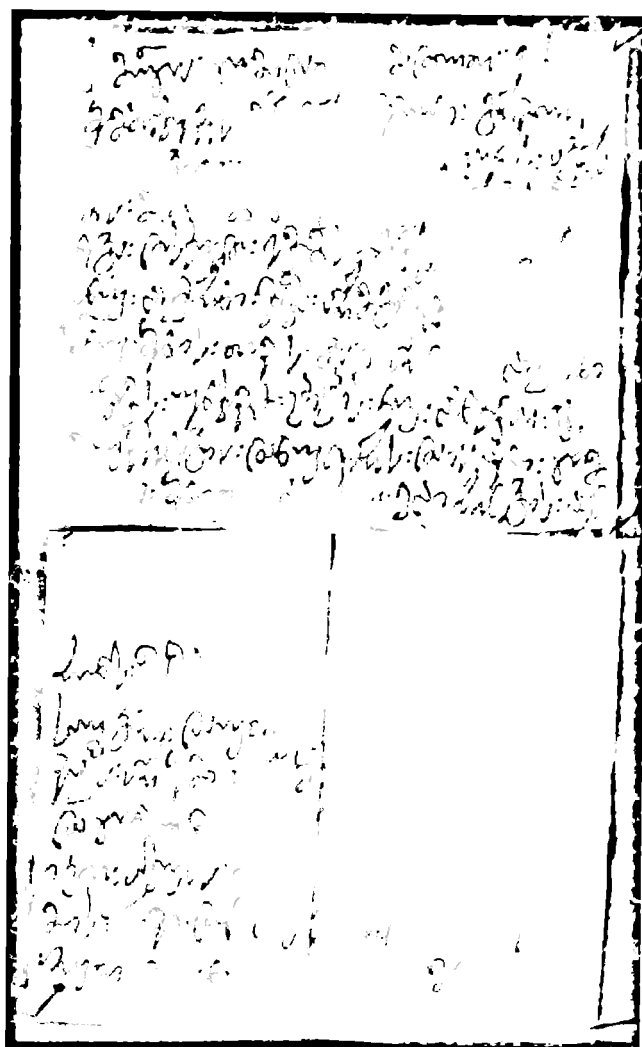
[illegible]

၁၆
 ၁၇
 ၁၈
 ၁၉
 ၂၀
 ၂၁
 ၂၂
 ၂၃
 ၂၄
 ၂၅
 ၂၆
 ၂၇
 ၂၈
 ၂၉
 ၃၀
 ၃၁
 ၃၂
 ၃၃
 ၃၄
 ၃၅
 ၃၆
 ၃၇
 ၃၈
 ၃၉
 ၄၀
 ၄၁
 ၄၂
 ၄၃
 ၄၄
 ၄၅
 ၄၆
 ၄၇
 ၄၈
 ၄၉
 ၅၀
 ၅၁
 ၅၂
 ၅၃
 ၅၄
 ၅၅
 ၅၆
 ၅၇
 ၅၈
 ၅၉
 ၆၀
 ၆၁
 ၆၂
 ၆၃
 ၆၄
 ၆၅
 ၆၆
 ၆၇
 ၆၈
 ၆၉
 ၇၀
 ၇၁
 ၇၂
 ၇၃
 ၇၄
 ၇၅
 ၇၆
 ၇၇
 ၇၈
 ၇၉
 ၈၀
 ၈၁
 ၈၂
 ၈၃
 ၈၄
 ၈၅
 ၈၆
 ၈၇
 ၈၈
 ၈၉
 ၉၀
 ၉၁
 ၉၂
 ၉၃
 ၉၄
 ၉၅
 ၉၆
 ၉၇
 ၉၈
 ၉၉
 ၁၀၀

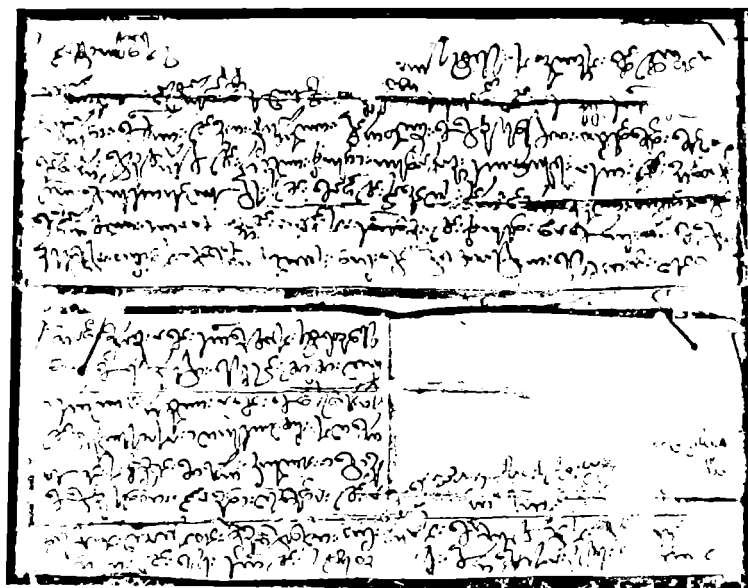
[illegible]

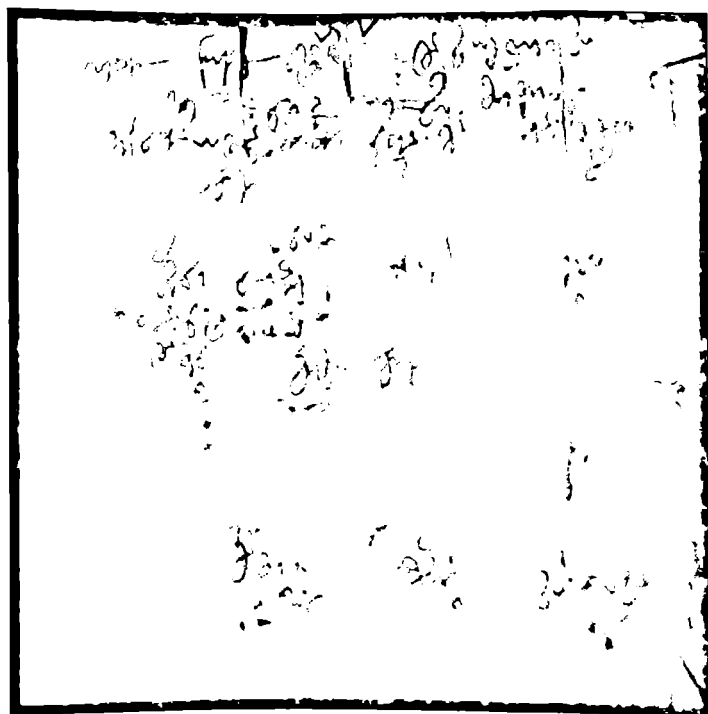
საბუთი N83. [XV ს. I ნახ.]. დანერილი ვაჩიძორის მონასტრის კრებულისა ნათელის, მისი შვილების – ერისთავთ-ერისთავის და მეჭურჭლეთუხუცესის ზაზა ფანასკერტელისა და ციცისადმი. ხეც, ე. თაყაიშვილის არქივი, N354

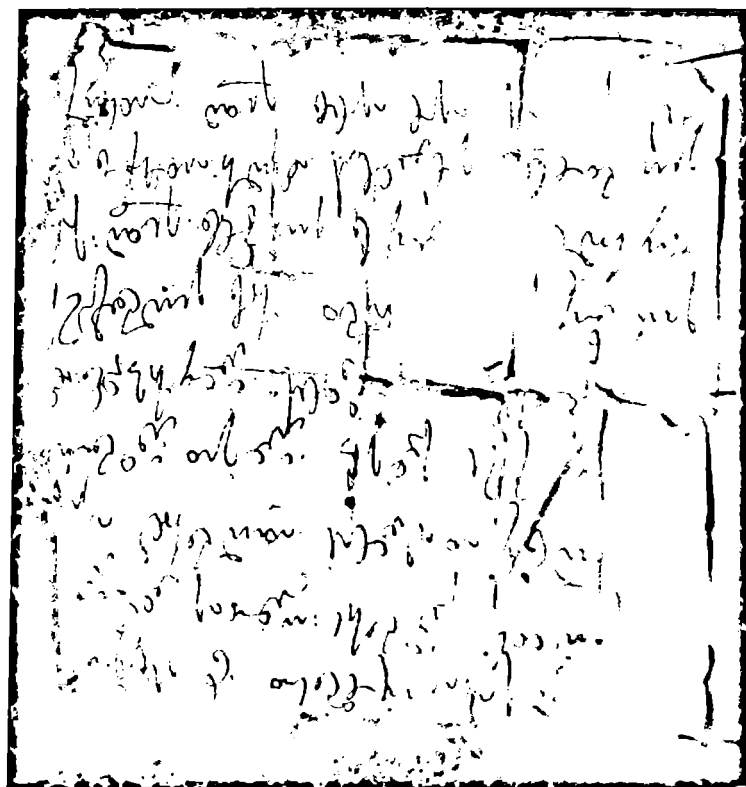
საბუთი N84. [XV ს. I ნახ.]. წერილი ანტონისა ვაჩიძორის მონასტრის მოძღვრის
 აბრამისადმი. ხეც, ე. თაყაიშვილის არქივი, N354

საბუთი N85. [XV ს. I ნახ.]. წერილი ვაჩიძორის მონასტრის მოძღვრის დავითისა და
 ჯვარელ ბართლომესი ნიკოლაოზისადმი. ხეც, ე. თაყაიშვილის არქივი N354

საბუთი N86. [XV ს. I ნახ.]. წერილი საბასი ვაჩიძორის მონასტრის მოძღვრის
ნიკოლოზისადმი. ხეც, ე. თაყაიშვილის არქივი, N354

საბუთი N87. [XV ს. I ნახ.]. დანერული ლომინა თევდორაძისა.
ხეც, ე. თაყაიშვილის არქივი, N354

სარჩევი

შესავალი.....	5
საბუთების ტექსტებში გამოყენებული პირობითი ნიშნები.....	36
1. 1338. სიგელი გიორგი მეფისა ივანე თორელ-ჯავახიშვილისადმი.....	37
2. 1339. 6 ივნისი. სიგელი გიორგი მეფისა შალვა მეაბჯრეთუხუცესისადმი.....	39
3. 1344. 5 აპრილი. დაწერილი მღვიმის ლაერისა ბაეტისძე ჯაუნორისადმი	40
4. 1345. 12 ოქტომბერი. ბრძანება გიორგი მეფისა გამრეკელ ჯავახიშვილისადმი.....	42
5. 1348. სიგელი ანდრონიკე მეფისა ნითლოსან ქუენაფნაველ ლარგველის შვილისადმი	44
6. 1355. სიგელი დავით მეფისა სვეტიცხოვლისადმი.....	46
7. 1365. 31 დეკემბერი, სიგელი დავით მეფისა ეზოს ჩუხჩერეხ პიპოსადმი	48
8. 1376. დაწერილი მღვიმის კრებულისა სუნღულისადმი.....	49
9. 1382. ივნისი. სიგელი დავით მეფისა ოქონის ხატისადმი.....	50
10. 1387. სიგელი გიორგი მეფისა გუგუნი მაყაშვილისადმი.....	53
11. 1393. 5 იელისი. სიგელი გიორგი მეფისა სვეტიცხოვლისადმი.....	59
12. 1398. 6 იელისი. დაწერილი (თბილისის) ამირათ ამირა ლომი სუნღულისძისა სვეტიცხოვლისადმი	64
13. 1399. 9 იელისი. სიგელი გიორგი მეფისა სვეტიცხოვლისადმი.....	68
14. [1399-1407]. დაწერილი ულუმპიასი სვეტიცხოვლისადმი.....	70
15. [1399-1407]. დაწერილი კათალიკოს ელიოზისა სვეტიცხოვლისადმი.....	72
16. [1399-1419]. დაწერილი თავებელისძეთა კათალიკოს ელიოზისადმი.....	74

17. [1399-1419. წიგნი კათალიკოს ელიოზისა ცხეოსნისძეებისადმი.....	76
18. [1399-1419]. დაწერილი ქავთარ ლაკუზასძისა სვეტიცხოვლისადმი.....	78
19. [1399-1419]. დაწერილი იოანე ათაბაგისა კათალიკოს ელიოზისადმი.....	79
20. [1399-1419]. დაწერილი ამირანისა და ამირბარისა სვეტიცხოვლისადმი.....	80
21. [1399-1419]. დაწერილი ნუგზარ ერისთავისა კათალიკოს ელიოზისადმი.....	81
22. 1401. სიგელი გიორგი მეფისა ფალავანდიშვილებისადმი.....	82
23. 1401. 28 ნოემბერი. სიგელი გიორგი მეფისა მცხეთის სახლისადმი.....	85
24. 1402. 1 აგვისტო. დაწერილი იოსებ მანგლელისა რაჭამაშვილებისადმი.....	87
25. 1405. 13 აპრილი. დაწერილი ზიმშია ამილახორისა სვეტიცხოვლისადმი.....	88
26. [1407-1410]. დაწერილი ქუცნა ამირეჯიბისა ულუმბის ღმრთისმშობლისადმი.....	92
27. [1407-1412]. სიგელი კონსტანტინე მეფისა მორჩილისძეებისადმი.....	98
28. 1408. 26 მაისი. დაწერილი დავით ცნოდისძისა სვეტიცხოვლისადმი.....	99
29. [1408-1420]. განაჩენის ნაწყვეტი.....	102
30. 1411. 25 ოქტომბერი. წიგნი დავით ბერისძისა კათალიკოს ელიოზისადმი.....	103
31. 1412. დაწერილი შოთა, სიაოშ და მირიან ზედგინიძეებისა გიორგი დედაბრისშვილისადმი.....	105
32. [1412 წ. ახლო]. დაწერილი შოთა, სიაოშ და მირიან ზედგინიძეებისა გიორგი დედაბრისშვილის შვილების მარკოზ დეკანოზისა და გრიგოლ ნაცვალისადმი.....	107
33. • [1412-1419]. დაწერილი თაყა ფანასკერტელისა სვეტიცხოვლისადმი.....	108
34. 1413. 11 მარტი. სიგელი ალექსანდრე მეფისა სვეტიცხოვლისადმი.....	109
35. 1413. 12 მაისი. ნასყიდობის წიგნი ანდრეა დეკანოზისა დემეტია წითლისძისადმი.....	111
36. 1413. 20 სექტემბერი. სიგელი ალექსანდრე მეფისა სვეტიცხოვლისადმი.....	112
37. [1413-1442]. სიგელი ალექსანდრე მეფისა შიომღვიმისადმი.....	116
38. 1414. სიგელი ალექსანდრე მეფისა სვეტიცხოვლისადმი.....	118

39.	1415. დაწერილი გუგუნა ხაჩიმისძისა კათოლიკოს ელიოზისადმი.....	120
40.	1417. 29 სექტემბერი. სიგელი ალექსანდრე მეფისა სუმბატ ურდოველასშვილისადმი.....	121
41.	1419. 22 სექტემბერი. სიგელი ალექსანდრე მეფისა სვეტიცხოვლისადმი.....	123
42.	1420. 10 სექტემბერი. სიგელი ალექსანდრე მეფისა სვეტიცხოვლისადმი.....	127
43.	1420. დაწერილი ფრიდონა ქადაგისძისა ქვათახევისადმი.....	130
44.	[1420-1425]. დაწერილი გერასიმე მანყვერელისა კათალიკოს მიქაელისადმი	131
45.	1424. 6 იანვარი. სიგელი ალექსანდრე მეფისა სვეტიცხოვლისადმი.....	133
46.	1425. სიგელი ალექსანდრე მეფისა ზედგინიძეებისადმი.....	137
47.	[1425-1428]. დაწერილი ბარათა ქაჩიბასძისა სვეტიცხოვლისადმი.....	142
48.	1427. სიგელი ალექსანდრე მეფისა სვეტიცხოვლისადმი.....	145
49.	[1427-1438]. წიგნი სერაპიონ მანყვერელისა კათოლიკოს თეოდორესადმი.....	146
50.	[1427-1438]. წიგნი ივანე მანგლელ-თბილელისა კათოლიკოს თეოდორესადმი.....	148
51.	1428. 21 იანვარი. სიგელი ალექსანდრე მეფისა სვეტიცხოვლისადმი.....	149
52.	1429. სიგელი ალექსანდრე მეფისა სვეტიცხოვლისადმი	153
53.	1429. სიგელი ალექსანდრე მეფისა ავთანდილ ზედგინისძისადმი....	155
54.	1429. სიგელი ალექსანდრე მეფისა თბილისის მეტეხთა ღმრთისმშობლისადმი	158
55.	1429. სიგელი ვახტანგ ალექსანდრე მეფისა ძისა ურდოელისადმი....	161
56.	[1429-1435/38]. სიგელი ალექსანდრე მეფისა კათალიკოს თეოდორესადმი.....	163
57.	1430. სიგელი ალექსანდრე მეფისა ავთანდილ ზედგინისძისადმი.....	164
58.	1431. სიგელი ალექსანდრე მეფისა სვეტიცხოვლისადმი.....	166
59.	1431. სიგელი ალექსანდრე მეფისა სვეტიცხოვლისადმი.....	170
60.	1431 (1441?), 17 იანვარი. დაწერილი ბარათასი [ქაჩიბასძისა] თეედორე ბუულულაშვილისადმი.....	174
61.	1432. დაწერილი ხელი მოლარეთუხუცესისა თირის მონასტრისადმი.....	178
62.	1433. სიგელი ალექსანდრე მეფისა კათალიკოს თეოდორესადმი.....	182
63.	1433. დაწერილი თაყა ზედგინიძისა სვეტიცხოვლისადმი	185
64.	[1433 წ. ახლოს]. დაწერილი თაყა ზედგინიძისა მღვიმის მონასტრისადმი.....	188

65.	1434. სიგელი ალექსანდრე მეფისა სვეტიცხოვლისადმი	190
66.	1434. სიგელი ალექსანდრე მეფისა სვეტიცხოვლისადმი	192
67.	1434. სიგელი ალექსანდრე მეფისა კათალიკოს თეოდორესადმი	194
68.	1435. სიგელი ალექსანდრე მეფისა სვეტიცხოვლისადმი	198
69.	1438. სიგელი ალექსანდრე მეფისა ურდოელისადმი	200
70.	1438-40-იანი წლები]. სიგელი ალექსანდრე მეფისა სვეტიცხოვლისადმი	203
71.	1439. სიგელი ალექსანდრე მეფისა სვეტიცხოვლისადმი	209
72.	1439. სიგელი ალექსანდრე მეფისა მესტუმრე დავით ქარსიძისადმი	211
73.	1439. 20 თებერვალი. დაწერილი ერთობლივი პევისა გერგეტელ საყდრიშვილებისადმი	214
74.	1440. 20 თებერვალი. სიგელი ალექსანდრე მეფისა გამრეკელ ჯავახიშვილისადმი	217
75.	1440. სიგელი ალექსანდრე მეფისა მალის ამოკვეთის შესახებ	219
76.	1441. სიგელი ალექსანდრე მეფისა იოანე თბილელ- მანგლელისადმი	222
77.	[1440-1446]. დაწერილი დოდორქის წინამძღვრისა კათალიკოს შიოსადმი	224
78.	1441. სიგელი ალექსანდრე მეფისა მაკუჭასძეებისადმი	225
79.	1441. სიგელი ალექსანდრე მეფისა სვეტიცხოვლისადმი	228
80.	1441. სიგელი ალექსანდრე მეფისა სვეტიცხოვლისადმი	233
81.	1442. ანდერძი ალექსანდრე მეფისა ქვათახევისადმი	235
82.	[1442 ახლოს]. ანდერძი ალექსანდრე მეფისა ქვათახევისადმი	237
83.	[XV ს. I ნახ.]. დაწერილი ვაჩიძორის მონასტრის კრებულისა ნათელის, მისი შვილების – ერისთავთ-ერისთავის და მეჭურჭლეთუხუცესის ზაზა ფანასკერტელისა და ციცისადმი	239
84.	[XV ს. I ნახ.]. წერილი ანტონისა ვაჩიძორის მონასტრის მოძღვრის აბრაამისადმი	241
85.	[XV ს. I ნახ.] წერილი ვაჩიძორის მონასტრის მოძღვრის დავითისა და ჯვარელ ბართლომესი ნიკოლოზისადმი	242
86.	[XV ს. I ნახ.] წერილი საბასი ვაჩიძორის მონასტრის მოძღვრის ნიკოლოზისადმი	243
87.	[XV ს. I. ნახ.]. დაწერილი ლომინა თედორაძისა	244
88.	[1346-1360] ერთგულების წიგნი ნიკოლოზ მანყვერელისა იოვანე კათალიკოსისადმი	245

რეზიუმე (ინგლისურ ენაზე).....	247
ბიბლიოგრაფია	249
საძიებლები:	
ტერმინთა და საგანთა	251
პირთა	266
გეოგრაფიულ და ეთნიკურ სახელთა	279
საბუთების საძიებლები:	
დედნები	284
პირები	284
შინაარსი	285
ტაბულები.....	287